הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - CC BY-NC-SA 2.5 אסור בשימוש מסחרי
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס״ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב אליהו שלומי שליט״א

נשואין ואישות

**הלכות טהרה, שידוכין, קידושין, אישות, עריות וממזרות,
יוחסין, דיני ממונות שבין איש לאשתו, גירושין, יבום וחליצה
להלכה ולמעשה בין לספרדים ובין לאשכנזים - הרב אליהו שלומי שליט״א**

פרק א׳- באלו אופנים נעשית האשה נדה • פרק ב׳- דיני מראות הדם וכללי ההוראה בהם • פרק ג׳- נאמנות האשה להעיד בעניני נדותה • פרק ד׳- דברים האסורים בזמן נדותה • פרק ה׳- דיני וסתות • פרק ו׳ - חששות, פרישת האיש מאשתו בעונת וסתה • פרק ז׳- הכנה לנשואין • פרק ח׳- דם בתולים • פרק ט׳- דין רואה מחמת תשמיש, ותולה במכה • פרק י׳- דיני כתמים, והרגשה בלא ראיה • פרק י״א - דיני יולדת, מפלת ודמי טוהר • פרק י״ב - הפסק בטהרה ושבעה נקיים • פרק י״ג - זמן הטבילה • פרק י״ד - הלכות חציצה • פרק ט״ו - עיון, הדחה וחפיפה לפני הטבילה • פרק ט״ז - הטבילה וברכתה • פרק י״ז - הלכות מקוה • פרק י״ח - הלכות שדוכין • פרק י״ט - הלכות עריות וממזרות • פרק כ׳ - הלכות תקנת רבנו גרשם מאור הגולה באשה שניה • פרק כ״א - קדשת הכהנים • פרק כ״ב - אסור אשת איש, מחזיר גרושתו, חדשי הבחנה, ... • פרק כ״ג הלכות קדושין • פרק כ״ד הלכות כתבות - דיני ממונות שבין איש לאשתו • פרק כ״ה - הלכות גרושין וכיצד כותב ונותן הגט • פרק כ״ו - הלכות אשה יבמה

הסכמות

הלכות טהרת הבית

פרק א׳- באלו אופנים נעשית האשה נדה

מהיכן באים דמים טמאים • באיזה אופן תהיה נידה מהתורה ובאיזה אופן מדרבנן • בדיקה או קינוח בעד אם טמא מדאורייתא או מרבנן • הטילה מים וראתה או שמשה וראתה • באיזה אופן תבדוק בעד ויהיה לו דין כתמים בלבד • כתם בזמן שינה - מה דינו • צריך הרחקות ונקיים על ראיה מדאורייתא ומדרבנן • איסור נגיעה בנידה גם כשאין בה דרך חיבה • אם מותר להדריך זוג שחיים בלא קידושין

פרק ב׳- דיני מראות הדם וכללי ההוראה בהם

מי כשר לפסוק במראות • אלו מראות טהורים ואלו טמאים • מראה שנשתנה מראיתו • רחיצה בזמן שבעה נקיים • אם צריכה לשמור מראה שעלול להשתנות • אם צריך החכם להמתין שיתיבש המראה • מתי נאמנת אשה לומר שמראה כגון זה טיהר לי חכם • הראתה לחכם ואח"כ רוצה להראות את המראה לחכם שני אם מותר • ... ,אם יכול החכם לראות מראות בלילה

פרק ג׳- נאמנות האשה להעיד בעניני נדותה

מקור הנאמנות • כיצד מאבדת נאמנותה וכיצד חוזרת לנאמנותה • נאמנות של בעלת תשובה • אומרת טיהר לי החכם את הכתם ולא טיהר • נאמנות ע"י עשית מעשה • אמרה טמאה

אני וחזרה ואמרה טהורה אני מכחישה את החכם מתי נאמנת החזיקה עצמה לטמאה ע"י
מעשה הבא מן הדרך ומצא אשתו ישנה מתי נאמנת לומר מראה כזה טיהר לי חכם ואבדתיו

פרק ד׳- דברים האסורים בזמן נדותה

איסור נגיעה איסור הושטה מיד ליד איסור גילויי חיבה וקרוב דעת עניני אכילה
ושתיה איסור ישיבה ושכיבה על מטת אשתו ישיבה על ספסל וטיול ברכב איסור שכיבה
במטה אחת הסתכלות באשתו נידה שירה ובשמים בזמן נידותה דברים המותרים ואסורים
בזמן נידתה כשהבעל או האשה חולים איך ינהגו

פרק ה׳- דיני וסתות

סוגי וסתות כיצד נעשה וסת קבוע מהו וסת הגוף אם כתם או עד בדיקה קובע וסת חייבת
לבדוק עצמה בסוף עונת הוסת לאלו סוגי וסתות חוששת מי שלא קבעה וסת ראיה הנמשכת
כמה ימים למתי חוששת קמה בבקר וראתה למתי חוששת המשך (לאלו סוגי וסתות חוששת מי
שלא קבעה וסת מהי עונה בינונית מהי וסת ההפלגה מהי וסת החודש מה דין הימים שבהם
ודאי אינה רואה המשתמשת בכדורים דין מעוברת ומניקה וזקינה

פרק ו׳ - חששות, פרישת האיש מאשתו בעונת וסתה

לכמה זמן צריך לפרוש מאשתו מי שפרש שלא כדעת מרן יותר מעונה ממה צריכים
לפרוש אם נמשכה הראיה כמה ימים כשיש ספק מתי התחילה הראיה שכחה מתי הייתה
תחילת הראיה האחרונה דין הנחבית מפני סכנת נפשות היוצא לדרך בעונת וסתה של
אשתו הבא מן הדרך בעונת וסתה של אשתו .ליל טבילה דוחה עונת וסתה שאינו קבוע בשעת
הדחק דוחה ליל טבילה עונת וסת קבוע המשתמשת בכדורים לדחית הוסת אינה חוששת לעונת
וסתה שכחו ושמשו בעונת הוסת שמשו בעונת הוסת וראתה דם איך ינהגו ואיזו תשובה יעשו

פרק ז׳- הכנה לנשואין

חששת דם חימוד בזמן הזה הכלות נידות ודאי אינה צריכה להמתין לפליטת ש"ז כיצד
בודקת זקינה שנתפייסה לינשא אם צריכה להמשיך לבדוק לאחר שטבלה עד הנישואין בטלו
תאריך הנישואין וחזרו לקיימם אם הקדימו את החופה אם רק צד אחד ביטל את
הנשואין כשיש ספק אם דנו ב"ד בהיתר הנישואין מחזיר גרושתו ובעלי תשובה נישאת
לזקן אם אף פעם לא ראתה את המשודך אם יכולה לספור שבעה בזמן ימי אבלה באלו מקרים
אסורים החתן והכלה להתייחד הנהגה לחתן וכלה

פרק ח׳- דם בתולים

מדוע צריך לפרוש מחמת דם בתולים מהות הפרישה דין ספק בתולה, אלמנה וגרושה, ודין
לא גמר ביאתו ... ,סופרת ארבעה ושבעה, וכמה בדיקות צריכה לבדוק יכולה להפליט בעצמה
ש"ז גם לדעת האשכנזים בדקה עצמה פעם אחת בלבד אם ראתה דם בתולים גם בביאה שניה
ושלישית לאחר ביאה שניה ראתה דם על הסדין אם לא בדקה לאחר ביאה שניה אפילו את
הסדין אם חייבת הכלה לבדוק עצמה לאחר ביאה שניה איסור תשמיש לאור הנר ביאה
ראשונה בשבת אינה חייבת ללבוש בגדי לבן הוסרו בתוליה בכלי, מה הדין

פרק ט׳- דין רואה מחמת תשמיש, ותולה במכה

דיני רמ"ת מתי תבדוק ואיך מתי יכולה אשה לתלות כתמה במכה שיש לה

פרק י׳- דיני כתמים, והרגשה בלא ראיה

מהו הכתם, ובאלו אופנים מטמא | אם ראתה כתם, אינה חייבת לבדוק עצמה אחר כך | ראתה כתם על בגד פסים | אם חוששת לכתמים יכולה ללבוש צבעונים | ראתה על אסלה, פד, נייר טואלט, ובגד ניילון | בדיקה פנימית בעד וקינוח חיצוני | שמשה וראתה, הטילה מים וראתה | כתמים אינם קובעים וסתות | דין בגד שאינו בדוק ונמצא עליו כתם | הרגישה שנפתח מקורה להוציא דם ולא ראתה דבר

פרק י״א - דיני יולדת, מפלת ודמי טוהר

מאמתי נטמאת היולדת | ירידת מים | צירים | זמן טומאת לידה | גזירת הגאונים על דמי טוהר | כמה פעמים בודקת עצמה | אינה צריכה לפרוש בליל ארבעים ואחד לזכר ושמונים ואחד לנקיבה | מהות הפרישה | אם יש דין כתמים בזמן דמי טוהר | ראתה בזמן תשמיש באותם ימים | אם צריכה להמתין לפליטת ש"ז | מנהג טעות | מפלת לפני ואחרי ארבעים יום | מאמתי סופרת חודשי ההריון | אם נבדקה ע"י רופאה האם נטמאת | להמנע מזרוז בלידה | דין היולדת בניתוח קיסרי

פרק י״ב - הפסק בטהרה ושבעה נקיים

דין נידה וזבה מן התורה ומה גזרו בזה חז"ל | שצריכה להמתין ארבעה ימים לפליטת ש"ז או להפליטו בעצמה | ... ,זמן ההפסק בטהרה ודין מוך דחוק | כמה בדיקות צריכה לבדוק את עצמה | הסופרת נקיים על כתם או בדיקת עד, או על דם בתולים, או על דמי טוהר | דין החוששת לכתמים | אינה צריכה לספור בפה | כשהתעורר ספק בספירה או הסח הדעת | טעתה והקדימה טבילתה | כשיש לה טבעת | כשיש לה דיאפרגמה | המשך (במה בודקת ואיך בודקת | שתהיה הבדיקה לאור היום | שצריך שיהיו השבעה נקיים רצופים | דין תולה כתמה במכה | חילוניה שלא בדקה עצמה ובאה לטבול

פרק י״ג - זמן הטבילה

חיוב הטבילה במקוה | חשיבות מצות עונה | אם אין בעלה בעיר | דין טבילה שנדחתה אם תטבול בשבת או מצאי שבת וכשאין בעלה בעיר | תשמיש בליל אידם | כיצד טובלת בליל שבת | הנהגות נכונות לבלנית | דין טבילה ביום השביעי מבעוד יום | כלה אם מותרת לטבול ביום השביעי מבעוד יום | טעם האיסור לטבול ביום השביעי | טעם האיסור לטבול בימים שאחרי השבעה נקיים ביום , ומתי מותרת הטבילה בזמנים אלו | לענין טבילה, לילה הוא כדעת הגאונים | אם טבלה מבעוד יום איך יתנהגו הבעל והאשה | תשמיש בליל תשעה באב שחל להיות בשבת, ראש השנה ויום כיפור

פרק י״ד - הלכות חציצה

הגדרה, מהי חציצה | חציצה בשערות | חציצה בעיניים | דין איפור ותכשיטים | אזנים וחוטם | פה, שיניים ובית הסתרים | פצעים, תחבושת וגבס | עור | חציצה בצפרנים | אם לא הדיחה בית הסתרים | קרצה שפתותיה, קפצה ידה, מה הדין | אם מותרת לאחוז ביד חברתה כשטובלת | איך תטבול אשה שאינה יכולה לעמוד | אין טובלים על גבי כלים | צריך בלנית שתשגיח על הטובלת | טבילה אינה צריכה כוונה | תרפה גופה בזמן הטבילה

פרק ט״ו - עיון, הדחה וחפיפה לפני הטבילה

עיון הגוף מן התורה, וחפיפה מתקנת עזרא | מה הדין אם לא עשתה אחד מהם | מה הדין אם בעליתה מן המקוה מצאה על עצמה חוצץ | צריכה לסמוך החפיפה והעיון לטבילה) | המשך (מה הדין אם בעליתה מן המקוה מצאה על עצמה חוצץ) | המשך (צריכה לסמוך החפיפה והעיון לטבילה | מה הדין כשיש בין החפיפה והעיון לטבילה יותר מיום .וכשחל ליל טבילה בליל שבת או מוצ"ש

פרק ט״ז - הטבילה וברכתה

כיצד תברך | מי שנהגה לברך לאחר שטבלה | היכן תברך | כלה אינה מברכת שהחיינו | אלו נשים מברכות על הטבילה ואלו לא מברכות | כמה טבילות טובלת | הנהגה לטובלת | רחיצה לאחר המקוה

פרק י״ז - הלכות מקוה

אין טהרה מטומאת נידה אלא טבילה במקוה | מה דין טבילה בים | דין מים שאובים | דיני השקה | נתן סאה ונטל סאה | טבילה במי מעיין | טבילה בנהרות | המשך (דיני השקה | כיצד מנקזים את המים למקוה | המשכת שאובים | מקוה הנעשה משלג וקרח

הלכות נשואין ואישות

פרק י״ח - הלכות שדוכין

מצות עשה לישא אשה | במה ואיך מתקדשת האשה | באיזה גיל ישא אשה | עם מי מותר ועם מי אסור להתחתן | במה מתחיב ובמה זוכה אדם באשתו | המשך (עם מי מותר ועם מי אסור להתחתן | עכוב נשואין מסבת ממון | מהם ארוסין ומהם הנשואין | מסיבת ארוסין | כיצד יבחרו את בן ובת זוגם | לענין פגישות השדוכים ואם מותר להסתיר מומים | סעודת הנשואין | המשך (לענין פגישות השדוכים ואם מותר להסתיר מומים | חתן וכלה מעדות שונות איך ינהגו | כיצד ינהגו ביום חתונתם

פרק י״ט - הלכות עריות וממזרות

עריות שאסרתן תורה ועונשן כרת או מיתת בית דין | עריות שאסרתן התורה בלאו | עריות האסורות בלאו הבא מכלל עשה | שניות הן האסורות מדברי סופרים | שלושה סוגי ממזרים | האסורים לבוא בקהל | עם מי יכול הממזר להתחתן | עד לכמה זמן יכול הריון להשתהות | הזמן הקצר ביותר להריון | דין אשת איש שודאי מזנה, ודין פרוצה ביותר | אין לאם נאמנות לפסול בנה אלא אלא רק להכשירו | באיזה אופן נתנה התורה נאמנות לאב לפסול את בנו | טענה היא שהוא בנו וטען הבעל שאינו בנו ודין המזונות | אפשר לאשה לראות דם וסת גם בחודשי ההריון הראשונים | טוען שאינו יכול להוליד כמעט בודאי ומביא אישור רפואי לכך | רוצה לחזור בו מחזקה שהחזיק את בנו ככשר | נתקדשה בחופה וקידושין ונתגרשה ע"י רב רפורמי ונשאת לאחר | באלו אפשרויות נפסלים קידושים ראשונים | מה דינם של נישואין בערכאות או נישואין רפורמיים | מזנה בעיר שרובה גויים וטוענת שזנתה רק עם ישראל | מזנה בעיר שרובה גויים בלא טענה | תוקף בדיקת הרקמות לענין קביעת אבהות | פנויה שנתעברה ואינה יודעת ממי, מה דין הולד | פנויה או אשת איש שנתעברה מגוי מה דין הולד | דין האסופי וילדים מאומצים | דין הקראים אם מותרים לבוא בקהל | יבמה שנבעלה לזר ונתעברה מה דינו של הולד | .האתיופים יהודים הם משבט דן | הממזר חייב בכל המצוות | דין הממזרים לעתיד לבוא

פרק כ׳ - הלכות תקנת רבנו גרשם מאור הגולה באשה שניה

קשר הנשואין בתורה | שיכול להתנות בממון לפני הנשואין | חרם דרבנו גרשום, תקנת הקהלות | מדוע נתקנו התקנות | היכן נתפשטו התקנות | גדר התקנה | אין התקנה חלה אלא על הגברים | הלך ממקום שנהגו למקום שלא נהגו | אין התקנה תלויה בדעת האשה | אם צריך ספרדי התרת שבועה כדי לשא אשה על אשתו | קהלה שעברה ממקום שנהגו למקום שלא נהגו | אם לא קיים מצות פריה ורביה | מי שאשתו עקרה | מי שנשתטית אשתו | אם אין האיש מכוין

למצוה מי מהתקנות חמורה יותר מי שאשתו מורדת מי שאשתו עוברת על דת משה
ויהודית אם מסרבת האשה לקבל גטה פריעת חוב בממון אינה מעכבת מתן הגט פילגש אשה
רעה בעלת מצה ומריבה למעשה מה הדין היום

פרק כ״א - קדשת הכהנים

הקדמה בענין הכהנים הכהנים היום הם כהני חזקה הכהנים חייבים לשמור על קדשתם אסור
זונה וחללה, גרושה וחלוצה לכהן איזו גרושה אסורה לכהן בית דין כופין לגרש ספק גרושה
זונה וחללה אסורות מי נקראת זונה לענין זה מה נקראת בעילה לענין אסורי ביאה אשת כהן
שנאנסה גיורת הבא על השניות מדרבנן קדשה אינה זונה לענין זה מי היא החללה מתי
חללה מולידה חללים, שבויה דין כהן חלל דין הכהנת הבא על הנדה כהן שנשא זונה חייב
להוציאה בת שאביה גוי אם מותרת לכהן דין שאר ישראל בגרושה, זונה וחללה ישראל
הרוצה לעשות עצמו ככהן

פרק כ״ב - אסור אשת איש, מחזיר גרושתו, חדשי הבחנה, ...

דין אשת ישראל ואשת כהן שנאנסו תחלתה באונס וסופה ברצון דין שבויה נאנסה
בעיר פסקו לה בית דין בטעות מה תעשה אשת איש שנאנסה דין אשת איש שזנתה
ברצון קנא לה בעלה ונסתרה באיזו בעילה נאסרה על הבעל ועל הבועל לא יקנא בינו
לבינה אם היה הבועל גוי ונתגיר אחר כך אין אוסרים על היחוד אם יש עד אחד שזנתה דין
הרבה עדים פסולים ראה הוא עצמו את אשתו מזנה מה יראו העדים ותאסר אם אומרת
בעצמה שזנתה, האם נאמנת אם נאמנת אשת כהן לומר שנאנסה אם ראו בה דבר מכוער זנה
עם אשת איש ועשה תשובה אם חייב להודיע לבעלה נבעלה באבר מת אסורה לבעל אסורה
לבועל גם כשלא היו עדים נשאה בנשואין רפורמיים או אזרחיים וזנתה, מה הדין ספק ספקא
בשעת הדחק להתירה לבועל אחר שכבר נשאה ספק ספקא להתיר באפן שונה זנתה תחת בעלה
אם תגלה לו אם נשאה לשני וגרשה, אסורה לינשא לראשון אם לא היתה נשואה כדת לראשון
מותרת לחזור אליו נשאה לשני ויצאה בגט ורוצה לחזר לראשון שהיתה נשואה לו בנשואין
אזרחיים חיוב שלושת חדשי הבחנה גם עקרה צריכה להמתין מעוברת מראשון בלא נישואין
ונשאת לשני ורוצה לחזור לראשון מחזיר גרושתו אינה צריכה להמתין ... ,פנויה שזנתה או
נאנסה אינה צריכה להמתין אין בכח בדיקת הריון לקצר זמן ההמתנה גם פילגש צריכה המתנה.
וגויה שחיתה עם ישראל ... ,אסור לישא מעוברת או מינקת חברו גזרה זו חמורה מחדשי
הבחנה דין מחזיר גרושתו דין נתעברה אשתו מאונס באילו אופנים מותר לישא מינקת
חברו דין קטלנית מי שמתו שתי נשיו מי שנתגרשה שתי פעמים אשת איש שטוענת על אחר
שמשדלה לזנות דין פצוע דכא אשה שנכרת רחמה אסור סרוס גלולות למניעת הריון מתי
מותרת לשמש במוך נתוח לכריתת רחם אם מותר מותר לשמש עם אשתו לאחר שנכרת
רחמה הפריה מלאכותית הפריה מלאכותית לפנויה הפרית מבחנה מה מוכרח לעשות כדי
לקיים מצות פריה ורביה בדיקות רפואיות בזמן ההריון אסור ביאה עם גויה דין הבא על
הגויה תשובה אסור הוצאת זרע לבטלה אסור יחוד עם הערוה אסור משכב זכור ונשים
מסוללות עניני קדושה שבין איש לאשתו

פרק כ״ג הלכות קדושין

אין נעשית אשת איש אלא ע"י קדושין כדת קדושין ללא עדים אינם קדושין חכמים אסרו
קדושי ביאה החלוק בין ארוסין וקדושין לנשואין זוג שנתגירו צריכים קדושין כדת משה
וישראל כיצד מקדש בכסף, טבעת צריך ליחד עדים שיכול לומר הרי את מקודשת בלשון
לעז טעה ולא אמר "לי" או "כדת משה וישראל "נתן בשתיקה מקדש בטבעת שקנה לו
אביו מקדש בטבעת שאולה יקדש בטבעת שאין בה אבן יש המקדשים בטבעת כסף מקדש
בטבעת על מנת להחזיר כיצד ימסור לידה את הטבעת קדושין ע"י שליח יכול האב לקדש את

בתו קטנה אף שלא לדעתה נאמנות האב לומר קדשתי את בתי בוגרת מגיל שתים עשרה וחצי
מתקדשת רק לדעתה וברצונה אין הבן יכול לקדש אלא מגיל שלש עשרה שנה כשרות עדי
הקדושין אינה מתקדשת אלא לרצונה, ואיש המקדש באונס הוי ספק קדושין אף אם אנסוה
לומר רוצה אני, אינה מקודשת קדושי שכור דיני ממונות עקב בטול נשואין בזמננו נעשים
הארוסין והקדושין ביחד ברכות הארוסין והקדושין הן ברכות השבח ברכת הארוסין מותרת
בדיעבד בלא כוס ובלא עשרה משא"כ ברכות הנשואין הרב המקדש צריך לטעום מן היין אחר
ברכת ארוסין ... ,בברכת ארוסין צריך לכוין להוציא את החתן ידי חובה משא"כ
בנשואין המתנה שנותן לחברו לכבוד נשואיו - שושבינות אין בשושבינות חשש רבית מה
מברכים בשבעת ימי המשתה מתי מברכים אשר ברא בלבד כיצד מברכים שבע ברכות בבית
החתן לכוין להוציא בברכת הגפן הנושא לפני שבת צריך יחוד שקונה

פרק כ״ד הלכות כתבות - דיני ממונות שבין איש לאשתו

מדוע תקנו חכמים כתובה לאשה אם חיוב כסף הכתובה מן התורה או מדברי חכמים דקדוק
בנוסח הכתובה כתובת גרושה, אלמנה וגיורת שלא יפחות ממנה ומאתים כיצד יכתוב את
סכום הכתובה עוד דקדוקים בנוסח הכתובה שיחתמו שני עדים בכתובה אין החתן יכול לטעון
לא ידעתי מה היה כתוב בכתובה אם יחתום החתן בכתובה כתובה שנאבדה חתימת העדים על
כתובה דאירכסא מי שאינו יכול לגרש את אשתו אם חייב לכתוב לה כתובה הנושא בעולת
עצמו או בעולת אחר כיצד יכתוב בכתובה זוג גרים שנתגיירו, כיצד ינהגו כתובת גיורת
שנתגיירה פחות מבת שלוש שנים, וכתובת שבויה נשא אשה בערכאות ובא עתה לישאנה בחופה
וקידושין כיצד יתקנו כתובה כשנמצאו העדים החתומים בה פסולים לעדות כתובה ישנה
העומדת לימחק דין טענת דמים אם צריכה האשה לישבע על טענתה אם צריך קידושין שניים
לאחר טענת דמים עד מתי יכול לטעון כך מה הם תנאי בית דין דיני חיוב מזונות לאשתו
וילדיו דיני חיוב כסות ומדור לאשתו וילדיו (דיני חיוב מזונות לאשתו וילדיו) המשך דיני חיוב
עונה דיני חיוב רפואתה דיני חיוב פדיונה דיני חיוב קבורתה שתהא יושבת בביתו ונזונית
מנכסיו כל זמן אלמנותה זכות בנותיו למזונות שיהיו בנותיו ממנה נזונות מנכסיו גם לאחר מותו
עד שיתארסו או יבגרו הבנים יורשים את כתובת אמם מעשה ידיה לבעלה שזוכה הבעל
במציאת אשתו שזוכה הבעל בפירות נכסי האשה שזוכה הבעל בירושת אשתו

פרק כ״ה - הלכות גרושין וכיצד כותב ונותן הגט

מצות עשה מן התורה אין גרושין אלא ע"י כתיבת ונתינת גט הפסוקים המדברים בענין
זה מה בין גט בטל לגט פסול איסור גט מעושה באלו אופנים כופין על הגט כפיה לגט ע"י
גויים אם כפאוהו בית דין או גויים לתת גט כשאינו חייב בכך מה נחשב כפיה לענין זה מי
כותב את הגט צריך שיאמר הבעל לסופר לכתוב ולעדים לחתום אם יכול הבעל לצוות "כתבו
ותנו" בכתב צריך שיהיה הבעל שפוי בדעתו מי כשר לכתיבת הגט על מה נכתב הגט במה
נכתב הגט דין מוקף גויל בגט חק תוכות אין צורך בעשית תגין לאותיות אורכו יתר על
רוחבו שלא יגע רגל הה׳ וק׳ בגג האות איך יכתוב את היום בגט איך יכתוב את הזמן
בחודש כיצד יכתוב מנין השנים בגט כיצד יכתוב ראש חודש בגט כשחל בשני ימים אדר
ראשון ואדר שני דקדוקים בכתיבת הגט שיכתוב בגט והרי את מותרת לכל אדם דין פירודים
באותיות הגט דין נדבק רגל הה׳ לגג הוסיף או גרע אות בטופס או בתורף הגט, מה הדין חיוב
כתיבת הזמן בגט ואם לא נכתב מה הדין נהגו לכתוב זמן לבריאת עולם, דקדוק בכתיבת מילת
"וכדו "ארבעה סוגים של גט מוקדם גט מאוחר כתיבת המקום בגט אם יש כינוי לשם
העיר כתיבת שמות האיש והאשה בגט מי שיש לו שם וכינוי, כיצד יכתבו בגט מי שיש לו שני
שמות בשני מקומות בכל מקום שם אחר אם יכתוב שמות אבי האיש ואבי האשה אם יכתבו
חנלה או חנה כיצד יכתבו מי שיש לו שני שמות ובפועל נקרא בשם אחד בלבד. ודין שם
לועזי אם נקרא בשמו המלא והמקוצר, כגון אליעזר אלי אם יוצא שם לועזי משמו העברי אם
כותבים שם משפחה בגט אם הוסיפו לו שם מחמת חולי כיצד כותבים שמות הגרים גרשון

וגרשום אם אביו גוי לא יכתבו שם האב כלל דוגמאות בכתיבת שמות צריך שיחתמו שני עדים כשרים על הגט שיחתמו במעמד אחד זה בפני זה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה לא יחתום הסופר כעד שיהיו עדי המסירה אותם שחתמו על הגט שלא תהיה קורבת משפחה הפוסלת כיצד כותבים העדים צריך שיוזכר בגט שהינה משולחת ממנו שימסר הגט ליד האשה בפני העדים שצריך הבעל לעשות ביטול מודעות קריאת הגט לפני נתינתו צריך שיתן את הגט על כף יד האשה בשעה שנותן את הגט צריך שיודיעה מה נותן לה שלא יתיחד הבעל עם אשתו לאחר שצוה את הסופר לכתוב שלא יתיחד הבעל עם אשתו בזמן שבין הכתיבה למסירה שלא יתיחדו לאחר נתינת הגט לסידור הגט די בדיין אחד ואין צורך בבית דין של שלושה שתהא כף ידה פתוחה בעת מסירת הגט אין קפידה אם יוצא הגט אל מחוץ לכף ידה קריאת הגט לפני ואחרי מסירתו

פרק כ״ו - הלכות אשה יבמה

מצות יבום מצות חליצה דין יבמה שנשאה לזר לפני שחלצה לאח בעלה אם זינתה היבמה לפני חליצה מי הקודם באחים ליבום וחליצה אם אין היבמה רוצה ביבום זמן יבום וחליצה לאחר שלושה חודשים נהגו בזמן הזה שלא לכוף גם על החליצה איזו מצוה קודמת יבום או חליצה צריך היבם לקדש את יבמתו לפני הביאה, והוא הנקרא מאמר יבמה שזנתה לפני חליצה אם מותרת לאותו זר לאחר חליצתה דין חליצה או יבום בתוך שלושת חודשי הבחנה אם זכאית היבמה למזונות לאחר שלושה חודשי הבחנה דין יבם מומר או מחלל שבת ואינו רוצה לחלוץ מתי הדין שחולצת ולא מתיבמת מצות חליצה בקיצור יכולה לחלוץ גם בזמן נידתה קביעת מקום לחליצה אין סכנה במצות חליצה, ומצות לימוד פנימיות התורה אם יש בה סכנה (בבאורים) (מי שהוא איטר ברגלו כיצד יחלוץ אם יכול ליבם על מנת שמיד אחר כך יפטרנה בגט

הסכמות

בהסכמת הרבנים הגאונים שליט״א : מרן רבינו עובדיה יוסף הראשל״צ ונשיא מועצת חכמי התורה, הרב ישראל לאו - הרב הראשי לת״א יפו - ישראל, הרב צבי אלימלך הלברשטאם האדמור מצאנז, הרב יהושע נויברט, הרב אברהם קופשיץ אב״ד ירושלים ורב שכונת נוה צבי, הרב יהושע לוי מנכ״ל המרכז הארצי למען טהרת המשפחה בישראל.

הלכות טהרת הבית

פרק א׳- באלו אופנים נעשית האשה נדה

מהיכן באים דמים טמאים

א אִשָּׁה שֶׁיָּצָא דָּם מִמְּקוֹרָהּ טְמֵאָה, מָשָׁל מָשְׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה, הָרֶחֶם שֶׁנּוֹצָר בּוֹ הַוָּלָד הוּא הַנִּקְרָא מָקוֹר וְנִקְרָא חֻדָּר, וְצַוַּאר הָרֶחֶם הוּא הַנִּקְרָא פְּרוֹזְדוֹר, וְהָעֶלְיָה הִיא הַשְּׁבִילִים שֶׁבָּהֶם מִתְבַּשֵּׁל שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁלָּהּ (שַׁחְלוֹת) וּכְמוֹ נָקֵב פָּתוּחַ מִן הָעֶלְיָה אֶל גַּג הַפְּרוֹזְדוֹר וְנִקְרָא לוּל.

דָּם הַיּוֹצֵא מֵהַמָּקוֹר הוּא דַּם נִדָּה וְזִיבָה וְטָמֵא, וְדָם הַבָּא מִן הָעֶלְיָה אוֹ מִצַּוַּאר הָרֶחֶם כֻּלּוֹ טָהוֹר שֶׁהוּא כְּמוֹ דַּם מַכָּה.

ברייתא בתורת כהנים פרשת קדושים ומובאת ברי״ף פרק ב׳ בשבועות, ובראי״ש פרק י׳ דנידה סימן ו׳, וברמב״ם פרק ה׳ מהלכות איסורי ביאה הלכה ג׳, ובב״י.

ב בֵּין רָאֲתָה בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן טְמֵאָה, בְּאֹנֶס, כְּגוֹן קָפְצָה וְרָאֲתָה אוֹ רָאֲתָה דָּם חְמוּד, וּלְרָצוֹן שֶׁרָאֲתָה כְּדֶרֶךְ טֶבַע הַנָּשִׁים.

גמ׳ נידה לו: ״ואשה כי יזוב זוב דמה הרי אונס אמור הא מה אני מקיים דמה, דמה מחמת עצמה״: **דם חימוד** - נידה סו. ״תבעוה להנשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים״ ודם חימוד טמא לדעת הרמב״ם והמאירי ורשב״א ואו״ז אבל לדעת הר״ן אפשר שדם חימוד טהור רק שאגב חימוד מתעוררים דמים טמאים.

באיזה אופן תהיה נידה מהתורה ובאיזה אופן מדרבנן

ג אֵין הָאִשָּׁה נִטְמֵאת מִן הַתּוֹרָה עַד שֶׁתַּרְגִּישׁ בִּיצִיאַת הַדָּם מִגּוּפָהּ, כְּלוֹמַר עַד שֶׁתַּרְגִּישׁ פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר אוֹ שֶׁתַּרְגִּישׁ זַעֲזוּעַ הַגּוּף, וְאִם לֹא הִרְגִּישָׁה

אַחַת מֵהַרְגָּשׁוֹת אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁרָאֲתָה דָּם וּוַדַּאי לָהּ שֶׁבָּא מִן הַמָּקוֹר, הֲרֵי הִיא טְמֵאָה מִדְּרַבָּנָן.

גמ׳ נידה נז: אמר שמואל בדקה קרקע עולם וישבה עליה ומצאה דם עליה טהורה שנאמר דם יהיה זובה בבשרה, עד שתרגיש בבשרה.

רמב״ם איסורי ביאה פרק ט׳ הלכה א׳, רמב״ן נידה פרק ד׳ הלכה א׳ ובחידושיו לנידה נב: רשב״א בתורת הבית בית שביעי שער ד׳, רא״ה בספר החינוך מצוה ר״ז, חידושי הר״ן נידה נז: נח., אור זרוע חלק א׳ סימן שנ״א, הגהות מיימוני פרק ד׳ מהלכות איסורי ביאה אות כ׳ בשם מהר״ם, סמ״ג לאוין קי״א, אורחות חיים, כל בו סימן פ״ה, רשב״ץ, ר״ו נתיב כו׳ חלק ב׳, טור ומרן השו״ע בסימן קפג. ועוד, פסקו שזו גזירת הכתוב שאין האשה מטמאה מהתורה אלא אם כן תראה בהרגשה שנאמר ״דם יהיה זובה בבשרה עד שתרגיש בבשרה״.

הרגשת זעזוע הגוף מובאת ברמב״ם בהלכות איסורי ביאה פרק ה׳ הלכה יז ״האשה שהשתינה מים ויצא דם עם מי רגלים בין עומדת בין יושבת הרי זו טהורה ואפילו הרגיש גופה ונזדעזעה אינה חוששת שהרגשת מי רגלים היא זו וכו׳...״ מכאן שזעזוע הגוף הוי הרגשה.

הרגשת פתיחת פי המקור - תרומת הדשן סימן רמ״ו. שו״ע סימן ק״צ סעיף א׳. הרגשת זיבת דבר לח שנוי במחלוקת אחרונים ולהלכה בשו״ע לא נחשבת הרגשה זו להרגשה. וכן פסק בשו״ת שבט הלוי חלק ב׳ יורה דעה סימן פ״ח שהעיקר כדברי החתם סופר שזיבת דבר לח לא הויה הרגשה. וכן פסק בטהרת הבית. ועפ״י הנ״ל צריך עיון מה דין הנשים בזמננו שלא מצוי שתרגיש אשה בפתיחת פי מקורה או בזעזוע הגוף ואם כן, יוצא, שאין בזמננו אשה טמאת נידה או זיבה מן התורה שכולן נטמאות רק מדרבנן מדין כתמים (חוץ מטומאת לידה) אא״כ תאמר שבריא לה שהרגישה אחת מההרגשות המטמאות מדאורייתא. ואע״פ שיש מן האחרונים שסוברים שהרגשת זיבת דבר לח הוי הרגשה מן התורה, כמו הגאון מהרשש״ק והנודע ביהודה, חולקים עליהם החוות דעת, שו״ת אמרי אש ושו״ת יהודה יעלה אסאד ועוד, ואומרים, שאע״פ שאכן הרגשת זיבת דבר לח הוי הרגשה מ״מ צריך שתרגיש את זיבת הדם כשיוצא מן המקור אל הפרוזדור ולהלכה נפסק בשו״ע ובטהרת הבית ושבט הלוי כאמור שזיבת דבר לח לא נחשבת כלל להרגשה מהתורה.

ויש להוסיף מה שכתב החתם סופר (בתשובה חלק יורה דעה סוף סימן קמ״ה בד״ה אך מה נעשה לאחותינו) שאין הרגשה האוסרת מן התורה אלא בפתיחת פי המקור או צער כעקיצת מי רגלים.

בדיקה או קינוח בעד אם טמא מדאורייתא או מרבנן

ד אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה מַרְאֵה דָּם עַל עֵד בְּדִיקָה, אִם הִכְנִיסָה אֶת הָעֵד לַפְּרוֹזְדוֹר הֲוֵי סְפֵק טֻמְאָה מִן הַתּוֹרָה, וְנִטְמֵאת אֲפִלּוּ רָאֲתָה טִפַּת דָּם כְּחַרְדָּל, אֲבָל אִם רַק קִנְּחָה עַצְמָהּ מִחוּץ לַפְּרוֹזְדוֹר וְרָאֲתָה דָּם עַל עֵד הַבְּדִיקָה הֲוֵי טֻמְאַת כְּתָמִים וְנִטְמֵאת רַק אִם הָיָה הַכֶּתֶם גָּדוֹל מִכִּגְרִיס, וְהָעֵד לָבָן וּמְקַבֵּל טֻמְאָה.

בגמ׳ נידה נז: ״האשה שהיתה עושה צרכיה וראתה דם רבי מאיר אומר... אלא לאו דלא ארגישה וקתני עומדת טמאה ומשני לעולם דארגישה ואימור הרגשת מי רגלים הואי... עד שהיה תחת הכר ונמצא עליו דם... אי דארגישה עיגול אמאי טהור... לעולם דארגישה ואימור הרגשת עד הוה... נמצא דם על העד שלו... לעולם דארגישה ואימא הרגשת שמש הוה״.

ונחלקו הפוסקים בביאור הגמ׳, לדעת השב יעקב נמצא דם על עד הוי דרבנן ומהר״ג סבירא ליה דהוי דאורייתא, מפסקי מהרא״י בעל תה״ד שמא הרגשת שמש הוה, הוי ספק דאורייתא, ולדעת הגהות מיימוני בשם רבו מהר״ם הוי דרבנן בלבד, וכן לדעת הרמב״ם שמא הרגשת עד הויא, הוא ספק דאורייתא. ובשו״ע ר״ז פסק שהוי ספק דאורייתא, למהר״ם מלובלין הוי מדרבנן, בפסקי מהרא״י הביא שספק שמא הרגשת עד הוי הוי דאורייתא. וכן דעת הטור והב״י בשם הראב״ד, לרשב״א הוי ספקא דאורייתא, פרדס רימונים, סדרי טהרה, חת״ס, נטע שעשועים פסקו שמראה על עד הוא ספק של תורה וכן פסק טהרת הבית.

הטילה מים וראתה או שמשה וראתה

ה לַהֲלָכָה לֹא חִישִׁינַן שֶׁמָּא הִרְגִּישָׁה הַרְגָּשָׁה הַמְטַמְּאָה מִן הַתּוֹרָה וּסְבוּרָה הָיְתָה שֶׁהַרְגָּשַׁת מֵי רַגְלַיִם הָיְתָה אוֹ סְבוּרָה הָיְתָה שֶׁהַרְגָּשַׁת שַׁמָּשׁ הָיְתָה,

וְלָכֵן אִם רָאֲתָה לְאַחַר הֶטָּלַת מֵי רַגְלַיִם, אוֹ רָאֲתָה לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ דָּם עַל הַסָּדִין אוֹ עַל בְּשָׂרָהּ אוֹ עַל נִיר טוּאָלֶט שֶׁקִּנְחָה בּוֹ, יֵשׁ לְאוֹתוֹ מַרְאֶה דִּין כְּתָמִים מִדְּרַבָּנָן שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן הוּא גָּדוֹל מִכִּגְרִיס (עִגּוּל בְּקֹטֶר שְׁנֵי סֶנְטִימֶטֶר) וְנִרְאֶה עַל דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה שֶׁצִּבְעוֹ לָבָן.

באיזה אופן תבדוק בעד ויהיה לו דין כתמים בלבד

ו אִשָּׁה שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ בְּעֵד, וְנָתְנָה דַּעְתָּהּ אִם תַּרְגִּישׁ בִּפְתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר אוֹ זֵעָזוּעַ הַגּוּף, אַף עַל פִּי שֶׁהִכְנִיסָה הָעֵד בְּעֹמֶק צַוָּאר הָרֶחֶם, נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר בָּרִי לִי שֶׁלֹּא הִרְגַּשְׁתִּי אֶת הַהַרְגָּשׁוֹת הַנַּ"ל, וְתִהְיֶה טְמֵאָה בְּטֻמְאַת כֻּתָּם מִדְּרַבָּנָן בִּלְבַד, וּבְתַנַּאי שֶׁיִּהְיֶה כֻּתָּם הַדָּם עַל הָעֵד גָּדוֹל מִכִּגְרִיס וְהָעֵד לָבָן וּמְקַבֵּל טֻמְאָה.

עפ"י מה שכתבנו לבאר סעיף ג' שבזמננו סתם אשה אינה מרגשת בפתיחת פי המקור או זעזוע הגוף צ"ע אם סתם בדיקה בעד אין דינה ככתם בלבד עם כל המשתמע מכך, והיות ועוד לא שמענו מפי קודשו של מרן הרב עובדיה יוסף שליט"א מה דעתו בזה אין אני מעיז להורות בזה דבר חידוש.

ועוד יש להזכיר תשובת מהר"ם מלובלין (סימן ב) שהביא דברי הרמב"ם והגהות מיימוני בשם מהר"ם ולא העיר על סתירה ביניהם ומשמע מזה שלא סובר כהכרתי ופלתי שיש מחלוקת ביניהם ולדעתו לכול"ע אם אומרת שלא הרגישה בבדיקת העד הוי רק מדרבנן וכן דעת רי"ו (סימן כה). ובשו"ת צמח צדק מליבאוויטש (יו"ד סימן צ"ח אות ו') כתב בשם שו"ת גבעת שאול שאם בדקה בעד ולא הרגישה הוי רק מדרבנן. ועיין במשמרת הטהרה חלק א' אות ה', עין לא ראתה זולתך מראות אלהים, ראשונים ואחרונים, כמים לים מכסים ואכמ"ל.

כתם בזמן שינה - מה דינו

ז אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה כֶּתֶם בִּזְמַן הַשֵּׁנָה אֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא בָּא בְּהַרְגָּשָׁה אֶלָּא אָנוּ דָּנִים בּוֹ דִּין כֶּתֶם מִדְּרַבָּנָן.

תורת השלמים בסימן ק"צ הביא תשובת חוט השני שנראה מדעתו שאשה שראתה כתם בשינה הוא דאורייתא כי כנראה הרגישה אלא שמחמת השינה לא נתנה דעתה לכך, וחלק עליו התורת שלמים שאם היתה לה הרגשה בכך הייתה מרגישה כמו שתרגיש אם צריכה להתפנות לנקביה.

צריך הרחקות ונקיים על ראיה מדאורייתא ומדרבנן

ח בֵּין אִם נִטְמְאָה הַנִּדָּה מֵהַתּוֹרָה בֵּין מִדְּרַבָּנָן (בְּטֻמְאַת כְּתָמִים) צְרִיכָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וְשִׁבְעָה נְקִיִּים וּטְבִילָה בְּמִקְוֶה וְכֵן שְׁאָר דִּינֵי הַהַרְחָקוֹת בִּזְמַן נִדּוּתָהּ.

איסור נגיעה בנידה גם כשאין בה דרך חיבה

ט אֵין הֶבְדֵּל בֵּין אִסּוּר קְרִיבָה לְנִדָּה נְשׁוּאָה אוֹ פְּנוּיָה, הַבָּא עַל אַחַת מֵהֶן בְּכָרֵת וְהַקְּרִיבָה בְּחִבּוּק וְנִשּׁוּק וְכַדּוֹמֶה בְּלָאו. וּנְגִיעָה בָּהֶן אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ נְגִיעָה שֶׁל חִבָּה אֲסוּרָה מִדְּרַבָּנָן, וְיֵשׁ לָתֵת עַל כָּךְ אֶת הַדַּעַת בְּמִקּוֹמוֹת שֶׁמִּצְטוֹפְפִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, כְּגוֹן בַּחֲנֻיּוֹת אוֹ בְּאוֹטוֹבּוּסִים אוֹ אֲפִלּוּ בְּסִתָּם הֲלִיכָה בָּרְחוֹב, שֶׁעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה וּמִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה וְהַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ.

דין קריבה לעריות בחבוק ונשוק וכדומה הוא אסור לאו מן התורה לדעת הרמב״ם, סמ״ג, ספר החנוך, המאירי, רבנו יונה, הריטב״א הריב״ש והרשב״א, וכן פסק מרן השלחן ערוך באבן העזר סימן כ סעיף א׳ ״הבא על אחת מן העריות דרך איברים או שחבק ונשק ונהנה בקרוב בשר הרי זה לוקה וחשוד על העריות״.

והרמב״ם מחמיר אפילו בנגיעה שאינה של חיבה כמו מישוש הדופק להחשיבה כאביזריהו דגלוי עריות, וחל עליה הדין של יהרג ואל יעבור, ואף על פי שלא הסכימו האחרונים במישוש הדופק כיון שאינו של חיבה, אבל הסכימו בשאר קריבות שהן של חיבה.

ונגיעה בנדה אפילו נגיעה שאין בה חיבה אסורה על כל פנים מדרבנן, וכן כתב הגר״ח פלאג׳י בשו״ת לב חיים ח״ב סי׳ ד׳.

י מֻתָּר לִמְסֹר חֵפֶץ אוֹ מַטְבֵּעַ מִיָּדוֹ לְיָדָהּ שֶׁל אִשָּׁה נִדָּה וְכֵן מִיָּדָהּ לְיָדוֹ, שֶׁלֹּא הֶחֱמִירוּ בָּזֶה חֲכָמִים אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ נִדָּה, וּכְמוֹ שֶׁנִּבְאַר בְּפֶרֶק ד׳ סְעִיף ד׳.

כ״כ הרשב״א בתשובה (סימן אלף וקפ״ח) וכ״כ הגר״ח פלאג׳י בשו״ת חיים ושלום ח״ב סי׳ י״ז, שבאשתו נידה ליבו גס בה ובקריבות מועטת איכא למיחש להרגל עבירה מה שאין כן שאר נשים ולכן לא אסרו חכמים בזה.

יא לְאוֹר הַמְּבֹאָר לְעֵיל יֵשׁ לְהוֹרוֹת שֶׁהַנִּזְקָק לְטִפּוּל רְפוּאִי מִכָּל סוּג שֶׁהוּא הַמַּצְרִיךְ נְגִיעָה, אֲפִלּוּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חִבָּה, יֵלֵךְ לְטַפֵּל, אִם הוּא אִישׁ אֵצֶל רוֹפֵא, וְאִם הִיא אִשָּׁה תֵּלֵךְ אֵצֶל רוֹפְאָה, בֵּין בְּטִפּוּל שִׁנַּיִם, בֵּין אֵצֶל רוֹפֵא מְשֻׁפָּחָה אוֹ רוֹפֵא מֻמְחֶה, וְכֵן יֵשׁ לְהַקְפִּיד בְּכָךְ בְּבָתֵּי הַחוֹלִים וּבְמְיֻחָד בְּמַחְלְקוֹת הַלֵּדָה וְהַיּוֹלְדוֹת, שֶׁיְּטֻפְּלוּ הַנָּשִׁים עַל יְדֵי צָוֶת אֲחָיוֹת וְרוֹפְאוֹת בִּלְבַד, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ חֶשְׁשׁ לְפִקּוּחַ נֶפֶשׁ, שֶׁהָרוֹפְאִים נוֹתְנִים עֵינֵיהֶם בִּמְקוֹם הַתֶּרֶף, וְעַזֵּי פָּנִים שֶׁבַּדּוֹר וְהַיּוֹתֵר פְּרוּצִים בַּעֲרָיוֹת מִסְתַּתְּרִים אַחֲרֵי טַעֲנָה שֶׁל בַּעֲבִידָתַיְהוּ טָרִיד. וְכֵן הַדִּין בְּרוֹפְאִים פְּרָטִיִּים וּמֻמְחִים חֲרֵדִים אוֹ חִלּוֹנִיִּים, שֶׁיֵּשׁ לְהַעֲדִיף בְּאֹפֶן נֶחְרָץ רוֹפְאָה לְאִשָּׁה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ הַמֻּמְחִית בְּיוֹתֵר, אֶלָּא אִם כֵּן מְדֻבָּר בַּחֶשְׁשׁ לְפִקּוּחַ נֶפֶשׁ וְכַנַּ״ל.

אם מותר להדריך זוג שחיים בלא קידושין

יב תִּקְּנוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁהַפְּנוּיוֹת לֹא יִטְבְּלוּ אֶלָּא עַד סָמוּךְ לְחֻפָּתָן, וְזֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי אִסּוּר זְנוּת שֶׁל בִּיאַת פְּנוּיָה, מִכָּל מָקוֹם בְּדוֹרֵנוּ, שֶׁהָעוֹסְקִים בְּקֵרוּב רְחוֹקִים מְטַפְּלִים גַּם בְּקֵרוּב שֶׁל זוּגוֹת הַחַיִּים יַחַד לְלֹא נִשּׂוּאִין, אֵין מָקוֹם לִדְחוֹת אֶבֶן אַחַר הַנּוֹפֵל וּלְהִתְעַלֵּם מֵרְצוֹנָם לִשְׁמֹר דִּינֵי טָהֳרָה, וְהַמַּחֲמִיר בָּזֶה אֵינוֹ אֶלָּא מִן הַמַּתְמִיהִים, שֶׁהֲרֵי הִשְׁאֲרוּתָם יַחַד אֵינָהּ תְּלוּיָה בַּטָּהֳרָה, וְקב״ה חוֹשֵׁב מַחְשָׁבוֹת לְבִלְתִּי יְדֹחַ מִמֶּנּוּ נִדָּח, אֶלָּא שֶׁהֱיוֹת וְיָצְאָה תַּקָּנָה זוֹ מִתַּחַת יָדָם שֶׁל הַפּוֹסְקִים יֵשׁ לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלַת חָכָם

פרק ב׳- דיני מראות הדם וכללי ההוראה בהם

מי כשר לפסוק במראות

א מִצַּד הַדִּין יָכוֹל כָּל אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל לִפְסֹק בִּרְאִיַּת מַרְאוֹת, בֵּין מַרְאוֹת דְּאוֹרַיְתָא וּבֵין דְּרַבָּנָן, וּבִתְנַאי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ אֵילּוּ צְבָעִים טְמֵאִים וְאֵילּוּ טְהוֹרִים וְהוּא בַּעַל רְאִיָּה טוֹבָה וְיוֹדֵעַ לְהַבְדִּיל וּלְהַגְדִּיר בְּכָל מַרְאֶה אֵיזֶה סוּג צֶבַע הוּא, וְאֵין צֹרֶךְ בָּזֶה שֶׁתִּהְיֶה לוֹ סְמִיכַת חֲכָמִים מְיֻחֶדֶת לְהוֹרוֹת.

אֲבָל בְּהַרְבֵּה מֵהַמִּקְרִים מִתְלַוָּה אֶל הַמַּרְאֶה שְׁאֵלָה בְּדִינֵי טָהֳרָה, וּבְשֶׁל כָּךְ יֵשׁ צֹרֶךְ בְּחָכָם שֶׁהוּא רַב מוֹרֶה הוֹרָאָה מֻבְהָק שֶׁנִּסְמַךְ לְהוֹרוֹת בְּדִינִים אֵלּוּ. לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ עָדִיף רַב מוֹרֶה הוֹרָאָה שֶׁנִּסְמַךְ לְהוֹרוֹת בִּשְׁאָר חֶלְקֵי הַתּוֹרָה הַנּוֹהֲגִים לַהֲלָכָה בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי דִּבְרֵי תּוֹרָה עֲנִיִּים בְּמָקוֹם אֶחָד וַעֲשִׁירִים בְּמָקוֹם אַחֵר, וְעָדִיף ״חָכָם שָׁלֵם״ עַל ״חֲצִי חָכָם״. וְגַם בְּרַב גָּדוֹל הַבָּקִי בְּכָל חַדְרֵי הַתּוֹרָה קַיְמָא לָן כִּחְא דְּהֶתֵּרָא עָדִיף, וְהֶחָכָם שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל לְהַתִּיר אִשָּׁה לְבַעֲלָהּ וְכֹחוֹ רַב בִּידִיעַת הַתּוֹרָה וּכְלָלֵי הַהוֹרָאָה לְהַתִּיר, הוּא הַמֻּבְחָר יוֹתֵר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ דָּוִד הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה מְלַכְלֵךְ יָדָיו בְּדָם וְשָׁפִיר וְשִׁלְיָה וּמְבַזֶּה כְּבוֹדוֹ עַל מְנָת לְהַתִּיר אִשָּׁה לְבַעֲלָהּ, וּבְדֶרֶךְ רַבּוֹתֵינוּ חַכְמֵי הַגְּמָרָא שֶׁשִּׁבְּחוּ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן עַל חָכְמָתוֹ הַגְּדוֹלָה בְּמַרְאוֹת דָּמִים לְהַתִּיר.

גמ׳ ברכות ד. ״כך אמר דוד לפני הקב״ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה וכו׳...״

גמ׳ בבא מציעא פד: ״...נפק לבי מדרשא אייתו לקמיה שתין מיני דמא, טהרינהו, הוה קא מרנני רבנן ואמרי סלקא דעתך לית בהו חד ספק, אמר להו אם כמותי הוא יהיו כולם זכרים ואם לאו תהא נקבה אחת ביניהם, היו כולם זכרים ואסיקו להו ר׳ אלעזר על שמיה, תניא, אמר רבי כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל״.

אלו מראות טהורים ואלו טמאים

ב כָּל מַרְאֶה אָדֹם, בֵּין אִם הָיָה כֵּהֶה הַרְבֵּה אוֹ עָמֹק, וְכָל מַרְאֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמוּמִית טְמֵאִים, וְכֵן כָּל מַרְאֶה שָׁחוֹר.

במשנה נידה יט. "חמישה דמים טמאים באשה, האדום, והשחור, וכקרן כרכום, וכמימי אדמה וכמזוג, בית שמאי אומרים אף כמימי תלתן וכמימי בשר צלי ובית הלל מטהרים. ומבואר בחידושי הרשב"א והריטב"א והר"ן (נידה יט.) שאנו מטמאים כל הנוטה למראה אדום או שחור. וכן הראב"ד בהשגות כתב שכל מראה אדמומית טמא. וכן כתבו רמב"ן, רשב"ץ, הטור, וכן מובא בב"י.

ולגבי הצבע השחור שנינו בנידה יט. שחור כחרט, דיהא מכן טהור. וכתב הרשב"א בתורת הבית הקצר (בית ז' שער א') "...ועוד טמאו חכמים את השחור מפני שתחילתו אדום היה אלא שלקה" וכן פסקו רש"י וראי"ש ששחור טמא מדרבנן.

ג מַרְאֶה חוּם כֵּהֶה הַדּוֹמֶה לְצֶבַע הַקְּפָּה טָהוֹר בֵּין בְּכֻתֶּם בֵּין בִּבְדִיקַת עֵד, וְאֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא אִם כֵּן בָּא בְּהַרְגָּשָׁה וְחוּם בָּהִיר טָהוֹר אַף אִם בָּא בְּהַרְגָּשָׁה.

כתב היעב"ץ "...מראה ברוין (חום) שאפילו יהיה עמוק הרבה אינו אלא כדיהה דשחור שהוא טהור מן הדין בלי ספק ולכן אין להחמיר בו כלל, וכן פסקו להלכה הסדרי טהרה, ערוך השולחן וציץ אליעזר. לדעת לחם ושמלה ויפה נוף צבע חום טמא, ולדעת הרב יצחק אלחנן בתשובה יהיה החום טמא בבדיקות וטהור בכתמים.

לדעת הבית מאיר והבית שלמה יהיה החום טמא רק אם בא בהרגשה, ובספר טהרת ישראל כתב להקל במראה חום בבדיקות וכל שכן בכתמים, וכן פסק במשמרת הטהרה.

ד מַרְאֶה לָבָן בְּכָל הַגְּוָנִים שֶׁלּוֹ, כּוֹלֵל מַרְאֶה אָפֹר, כֻּלָּם טְהוֹרִים, וְכֵן מַרְאֶה יָרֹק וְצָהֹב בְּכָל הַגְּוָנִים שֶׁלָּהֶם, רַק שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בָּהֶם אַדְמוּמִית, וְכֵן מַרְאֵה הַזָּהָב, חֶלְבּוֹן הַבֵּיצָה וְהַשַּׁעֲוָה כֻּלָּם טְהוֹרִים אֲפִלּוּ רָאָתָה אוֹתָם בְּהַרְגָּשָׁה, וְאצ"ל בַּבְּדִיקוֹת אוֹ בִּכְתָמִים שֶׁהֵם טְהוֹרִים בֵּין בִּימֵי שִׁבְעָה נְקִיִּים וּבֵין בִּימֵי טָהֳרָתָהּ.

מראה שנשתנה מראיתו

ה אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה מַרְאֶה טָהוֹר כְּמַרְאֵה הַזָּהָב בְּלֹא הַרְגָּשָׁה וְהִתִּירוּ הֶחָכָם וְאַחַר כָּךְ נִשְׁתַּנָּה מַרְאִיתוֹ לְצֶבַע אָדֹם יִשָּׁאֵר הַמַּרְאֶה בְּהֶתֵּרוֹ, שֶׁהֲרֵי בִּכְתָמִים שׁוֹמְעִים לְהָקֵל.

וְאִם הָיָה הַמַּרְאֶה ע"י הַרְגָּשָׁה יֵשׁ לְהַחֲמִיר לַחֲזֹר וּלְטַמְּאוֹ. וְאִם הָיָה זֶה ע"י בְּדִיקַת עֵד, הַמֵּקֵל בְּמָקוֹם צָרָךְ יֵשׁ לוֹ עַל מָה שֶׁיִּסְמֹךְ.

ו אִם נִשְׁתַּנָּה הַמַּרְאֶה וְהֻכְהֲתָה מַרְאִיתוֹ אֲבָל אֵינוֹ שָׁחוֹר מַמָּשׁ, יִשָּׁאֵר הַמַּרְאֶה בְּהֶתֵּרוֹ אֲפִלּוּ רָאָתָה אוֹתוֹ הָאִשָּׁה בְּהַרְגָּשָׁה.

ז נֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לוֹמַר שֶׁהָיָה הַמַּרְאֶה לָבָן בִּתְחִלָּתוֹ וְאַחַר כָּךְ נִשְׁתַּנָּה לְגֶוֶן אָדֹם וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.

ח אִם אוֹמֶרֶת הָאִשָּׁה שֶׁהָיָה הַמַּרְאֶה אָדֹם וְנִשְׁתַּנָּה לְצֶבַע מֵהַצְּבָעִים הַטְּהוֹרִים, אִם טוֹעֶנֶת וַדַּאי אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, וְאִם מִסְתַּפֶּקֶת בַּדָּבָר, הוֹאִיל וְהֶחָכָם אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בַּמַּרְאֶה שֶׁלְּפָנָיו שֶׁהִנּוֹ טָהוֹר, יוֹרֶה לָאִשָּׁה שֶׁהִיא טְהוֹרָה.

רחיצה בזמן שבעה נקיים

ט מֻתָּר לְאִשָּׁה לִרְחֹץ בִּזְמַן שִׁבְעַת הַיָּמִים הַנִּקִּיִּים בֵּין בְּמִקְלַחַת בֵּין בְּאַמְבַּטְיָה וְאֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ שֶׁמָּא יֵצֵא מִמֶּנָּה דָּם וְיִשְׁטֹף בַּמַּיִם אוֹ שֶׁמָּא יִשְׁתַּנֶּה מַרְאֶה טָמֵא לְטָהוֹר מֵחֲמַת הַמַּיִם.

אם צריכה לשמור מראה שעלול להשתנות

י אִשָּׁה שֶׁטִּהֵר לָהּ הֶחָכָם מַרְאֶה יְכוֹלָה לְזָרְקוֹ וְאֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ לִשְׁמֹר אוֹתוֹ שֶׁמָּא יִשְׁתַּנֶּה מַרְאֵהוּ לְטָמֵא, וַאֲפִלּוּ אִם יוֹדַעַת בְּעַצְמָהּ שֶׁמַּרְאוֹת שֶׁלָּהּ מִשְׁתַּנִּים לְאַחַר זְמַן מִטָּהוֹר לְטָמֵא וְלָכֵן אֵינָהּ יְכוֹלָה לִטַּהֵר לְבַעְלָהּ, יְכוֹלָה לִזְרֹק אֶת הַמַּרְאֶה אַחַר שֶׁרָאֲתָה בְּוַדָּאוּת שֶׁצִּבְעוֹ טָהוֹר אוֹ שֶׁטִּהֵר לָהּ אוֹתוֹ הֶחָכָם.

אם צריך החכם להמתין שיתיבש המראה

יא יִבְדֹּק הֶחָכָם אֶת הַמַּרְאֶה בֵּין אִם הוּא לַח אוֹ יָבֵשׁ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַכּוֹת שֶׁיִּתְיַבֵּשׁ הַלַּח, שֶׁאֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת וְיָדוּן אֶת הַמַּרְאֶה כְּמוֹ שֶׁהוּבָא לְפָנָיו.

מתי נאמנת אשה לומר שמראה כגון זה טיהר לי חכם

(ובפרק ג׳ יח׳)

יב אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה מַרְאֶה, בֵּין בְּהַרְגָּשָׁה בֵּין שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה, וְאִבְּדָה אוֹתוֹ, נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר שֶׁמַּרְאֶה טָהוֹר הָיָה. שֶׁהֲרֵי דִּין שֶׁל עֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִים נִלְמַד מֵאִשָּׁה שֶׁכָּתוּב בָּהּ "וְסָפְרָה לָהּ" וְלָמְדוּ חֲז"ל לָהּ - לְעַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמֶנֶת לִסְפֹּר לְעַצְמָהּ.

יג אִם אָבַד הַמַּרְאֶה לִפְנֵי שֶׁרָאָה אוֹתוֹ הֶחָכָם, נֶאֱמֶנֶת הָאִשָּׁה לוֹמַר עַל מַרְאֶה אַחֵר שֶׁהָרִאשׁוֹן הָיָה כְּמוֹתוֹ. וְאִם רוֹאֶה הֶחָכָם שֶׁהוּא טָהוֹר מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.

יד נֶאֱמֶנֶת הָאִשָּׁה לְהָעִיד עַל עֵד בְּדִיקָה אוֹ כְּתֶם שֶׁחָכָם פְּלוֹנִי טְהֵר לָהּ עֵד בְּצֶבַע כָּזֶה, וַאֲפִלּוּ אִם מִסְתַּפֵּק הֶחָכָם בְּאוֹתוֹ צֶבַע אִם טָמֵא הוּא אוֹ טָהוֹר יָכוֹל לִסְמֹךְ עַל עֵדוּתָהּ וּלְהַתִּירָהּ לְבַעְלָהּ, וְאִם הָיָה הַמַּרְאֶה בְּהַרְגָּשָׁה וְהֶחָכָם מִסְתַּפֵּק בּוֹ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת וְחוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא טוֹעָה בְּדִמְיוֹנָהּ.

הראתה לחכם ואח"כ רוצה להראות את המראה לחכם שני אם מותר, ומתי יכול חכם לסתור דברי חברו

טו אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה חָכָם וְטִמֵּא מַרְאֶה שֶׁהֶרְאַתָּה לוֹ וְרוֹצָה לְהַרְאוֹתוֹ לְחָכָם אַחֵר צְרִיכָה לְהוֹדִיעַ לַשֵּׁנִי שֶׁכְּבָר שָׁאֲלָה לָרִאשׁוֹן וְהוֹרָה בּוֹ אִסּוּר, וְאָז יִרְאֶה הַשֵּׁנִי, אִם טָעָה הָרִאשׁוֹן בְּדָבָר הַמְפֹרָשׁ בַּפּוֹסְקִים לְהַתִּיר, יָכוֹל לְהַתִּיר, וְאִם לָאו אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַתִּיר, וְחָכָם שֶׁמַּחֲמִיר נֶגֶד דַּעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לִסְפָרַדִּי נֶחְשָׁב כְּטוֹעֶה בְּדָבָר הַמְפֹרָשׁ בַּפּוֹסְקִים. אֲבָל לְהַחֲמִיר וְלֶאֱסֹר יָכוֹל הַשֵּׁנִי אִם יֵשׁ לוֹ רְאָיוֹת מֵהַפּוֹסְקִים אוֹ אֲפִלּוּ אִם הוּא דָּבָר הַתָּלוּי בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת.

טז אִם הֶרְאַתָּה הָאִשָּׁה מַרְאֶה לְחָכָם וְטִמֵּא לָהּ יְכוֹלָה לְהַרְאוֹת מַרְאֶה אַחֵר כַּיּוֹצֵא בָּזֶה לְחָכָם אַחֵר וְיִטַּהֵר לָהּ.

יז אִם חָכָם רִאשׁוֹן טִמֵּא וּלְחָכָם שֵׁנִי יֵשׁ קַבָּלָה מֵרַבּוֹתָיו לְטַהֵר מַרְאֶה כָּזֶה, יָכוֹל הַשֵּׁנִי לְטַהֵר. וְכֵן אִם רִאשׁוֹן טִמֵּא עַל סְמַךְ שִׁקּוּל הַדַּעַת וְלַשֵּׁנִי יֵשׁ רְאָיוֹת מִדִּבְרֵי רֹב הָאַחֲרוֹנִים, יָכוֹל הַשֵּׁנִי לְטַהֵר.

אם יכול החכם לראות מראות בלילה

יח חָכָם הַבָּקִי בִּרְאִיַּת מַרְאוֹת יָכוֹל לִרְאוֹת מַרְאוֹת בַּלַּיְלָה לְאוֹר מְנוֹרָה חַשְׁמַלִּית, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַעֲרִיךְ אֶת הַשִּׁנּוּי שֶׁעוֹשֶׂה אוֹר הַמְּנוֹרָה בְּגוֹנֵי הַמַּרְאוֹת, וְאַעפ"כ אִם טִמֵּא בַּלַּיְלָה יָכוֹל הֶחָכָם לַחֲזֹר בַּיּוֹם וּלְטַהֵר וְלִתְלוֹת שֶׁאוֹר הַמְּנוֹרָה הִטְעָהוּ.

פרק ג׳ - נאמנות האשה להעיד בעניני נדותה

מקור הנאמנות

א אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר כַּהֲנָא אָמַר שְׁמוּאֵל מִנַּיִן לִנְדָּה שֶׁסּוֹפֶרֶת לְעַצְמָהּ שֶׁנֶּאֱמַר "וְסָפְרָה לָהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר" (ויקרא טו) לָהּ לְעַצְמָהּ (כתובות עב.), וַאֲפִלּוּ אִם מָצָא בְּגָדֶיהָ מְלֻכְלָכִין בְּדָם נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר בְּשׁוּק שֶׁל טַבָּחִין עָבַרְתִּי אוֹ בְּדַם צִפּוֹר נִתְעַסַּקְתִּי (הרא"ש שם), הַתּוֹרָה נָתְנָה נֶאֱמָנוּת לָאִשָּׁה לוֹמַר שֶׁנִּטְמְאָה, אוֹ שֶׁטָּבְלָה וְנִטְהֲרָה, אוֹ שֶׁטִּהֵר לָהּ פְּלוֹנִי חָכָם מַרְאֶה שֶׁהֶרְאָתָה לוֹ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְהָבִיא רְאָיָה אוֹ הוֹכָחָה לִדְבָרֶיהָ.

כיצד מאבדת נאמנותה וכיצד חוזרת לנאמנותה

ב אִשָּׁה שֶׁהָיְתָה טְמֵאַת נִדָּה וְאָמְרָה לְבַעֲלָהּ שֶׁטִּהוֹרָה הִיא, אוֹ שֶׁאָמְרָה שֶׁטָּבְלָה וְהִתְבָּרֵר אַחַר כָּךְ שֶׁשִּׁקֶּר אָמְרָה וּבְמֵזִיד, אִבְּדָה אֶת נֶאֱמָנוּתָהּ עַד שֶׁיִּתְבָּרֵר בְּלֹא סָפֵק שֶׁחָזְרָה בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה.

נאמנות של בעלת תשובה

ג זוּג בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁבָּעָבָר לֹא שָׁמְרוּ טָהֳרַת מִשְׁפָּחָה וְעַכְשָׁו שׁוֹמְרִים, יֵשׁ לָאִשָּׁה נֶאֱמָנוּת וְאֵינָהּ חֲשׁוּדָה עוֹד עַל דָּבָר זֶה.

כתב הריב"ש שבהיותה פנויה ויצרא אלבשה הייתה בושה מלטבול ואין לחושדה על איסור נידה לאחר שנשאה וכ"כ החוות דעת, ובשו"ת הרי בשמים נתן טעם שאיסור פנויה נידה קל בעיני הבריות והחשוד על איסור קל אינו חשוד על החמור, אפילו שבעצם אין הבדל בין איסור נידה פנויה או נשואה לו. ובעלת תשובה אינה צריכה למסור דברי חברות על כך אלא נעשית נאמנת בסתמא כשמשנה מעשיה.

אומרת טיהר לי החכם את הכתם ולא טיהר

ד אִשָּׁה שֶׁאָמְרָה שָׁחָכָם טְהֵר לָהּ כָּתָם וְאַחַר כָּךְ הִתְבָּרֵר שֶׁלֹּא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, לֹא אִבְּדָה אֶת נֶאֱמָנוּתָהּ לוֹמַר טָבַלְתִּי.

כנ״ל שהחשוד על איסור קל אינו חשוד על איסור חמור.

נאמנות ע״י עשית מעשה

ה יֵשׁ לָאִשָּׁה נֶאֱמָנוּת גַּם עַל יְדֵי עֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁבָּאָה וְשׁוֹכֶבֶת אֵצֶל בַּעֲלָהּ, נֶאֱמֶנֶת בָּזֶה לְהָעִיד עַל עַצְמָהּ שֶׁטָּבְלָה וְהִיא כְּמוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת טָבַלְתִּי.

מרן בשו״ע קפ״ה סעיף א׳ כתב ״האשה שהיא בחזקת טמאה אסור לו לבוא עליה עד שתאמר לו טבלתי״ וכתב הלחם ושמלה שהסברא פשוטה דשפיר מהני מה ששוכבת אצלו שהרי בדיבור קל שאומרת טבלתי נאמנת ולמה לא תהא נאמנת ע״י מעשה שבאה ושוכבת אצלו.

אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני

ו אִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעֲלָהּ טְמֵאָה אֲנִי, וְחָזְרָה וְאָמְרָה טְהוֹרָה אֲנִי וְדֶרֶךְ שְׁחוֹק אָמַרְתִּי לְךָ תְּחִלָּה טְמֵאָה אֲנִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וְאִם נָתְנָה אֲמַתְלָא לִדְבָרֶיהָ נֶאֱמֶנֶת. כֵּיצַד, תְּבָעָהּ בַּעֲלָהּ וַאֲחוֹתוֹ אוֹ אִמּוֹ עִמָּהּ בֶּחָצֵר וְאָמְרָה טְמֵאָה אֲנִי וְאַחַר כָּךְ חָזְרָה וְאָמְרָה טְהוֹרָה אֲנִי, וְלֹא אָמַרְתִּי לְךָ טְמֵאָה אֲנִי אֶלָּא מִפְּנֵי אֲחוֹתְךָ וְאִמְּךָ שֶׁמָּא יִרְאוּ אוֹתָנוּ הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הוא לשון הרמב״ם בפרק ד׳ מהלכות איסורי ביאה הלכה י׳. ומקור הדין בגמ׳ כתובות כב. ״בעא מיניה שמואל מרב אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני מהו, אמר ליה, אף בזו אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת״.

ז אִם חָזְרָה בָּהּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נֶאֱמֶנֶת בְּלֹא שֶׁתִּצְטָרֵךְ לָתֵת אֲמַתְלָא.

ח מִינֵי אֲמַתְלָאוֹת שֶׁיְּכוֹלוֹת לְהִתְקַבֵּל:

א. לֹא הָיָה לִי כֹּחַ אוֹ הָיִיתִי חוֹלָה.

ב. הָיִיתִי סְבוּרָה שֶׁאֲנִי טְמֵאָה, כְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה כֶּתֶם וְאַחַר כָּךְ טָהֲרוּ הֶחָכָם.

ג. אָמַרְתִּי כָּךְ מֵחֲמַת קְטָטָה שֶׁהָיְתָה לְךָ עִמִּי.

וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, אִם מִתָּרֶצֶת אֶת עַצְמָהּ בְּאֹפֶן הַמִּתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת הֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת.

א. בשם הירושלמי כתובות פרק ב׳ הלכה ה׳. ב. סה״ת ומרדכי בשם האור זרוע. ג. מהרי״ו. ולהזכיר, טעמו של הרמב״ם היה מפני שמתבישת מאמו ואחותו.

ט אִם נוֹתֶנֶת אֲמַתְּלָא שֶׁרַק צָחַקְתִּי אִתְּךָ, הֲרֵי זוֹ אֲמַתְּלָא גְּרוּעָה, אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן, אִם מַכִּיר הַבַּעַל בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא קַלַּת דַּעַת עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁיְּכוֹלָה לְהִתְלוֹצֵץ גַּם בָּזֶה, יָכוֹל לְהַאֲמִינָהּ וּמֻתֶּרֶת.

י אִם שָׁאַל אֶת אִשְׁתּוֹ אִם טָבְלָה וְאָמְרָה לֹא טָבַלְתִּי וְאַחַר כָּךְ חָזְרָה וְאָמְרָה טָבַלְתִּי, צְרִיכָה לָתֵת אֲמַתְּלָא טוֹבָה לִדְבָרֶיהָ וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת.

יא הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי וְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר (שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי) אָמְרָה טְהוֹרָה אֲנִי וְלֹא נוֹתֶנֶת אֲמַתְּלָא טוֹבָה לִדְבָרֶיהָ, צְרִיכָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה וְלִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְלִטְבֹּל בְּלֹא בְּרָכָה, וְאֵין אָנוּ מַחְשִׁיבִים דִּבּוּר זֶה כִּרְאָיָה שֶׁצָּרִיךְ לִקְבֹּעַ עַל פִּיהָ חֲשָׁשׁוֹת שֶׁל וֶסֶת הַחוֹדֶשׁ, הַפְלָגָה וְעוֹנָה בֵּינוֹנִית.

מכחישה את החכם מתי נאמנת

יב אִשָּׁה שֶׁאוֹמֶרֶת שֶׁחָכָם פְּלוֹנִי טָהֵר מַרְאֶה שֶׁהֶרְאָתָה לוֹ, וְאוֹתוֹ חָכָם אוֹמֵר שֶׁלֹּא הֶרְאָתָה לוֹ אוֹ שֶׁאוֹמֵר שֶׁטִּמֵּא אֶת הַמַּרְאֶה, אִם הָיָה הַמַּרְאֶה ע״י הַרְגָּשָׁה שֶׁל פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר אוֹ זַעֲזוּעַ הַגּוּף, צְרִיכָה הָאִשָּׁה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה וְלִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְלִטְבֹּל בְּלֹא בְּרָכָה, וְאִם הָיָה מַרְאֶה בְּלֹא הֶרְגֵּשׁ, שֶׁמְּטַמֵּא מִדְּרַבָּנָן, מֻתֶּרֶת הָאִשָּׁה לְבַעְלָהּ.

יג אִם אָמַר עֵד שֶׁרָאָה שֶׁשָּׁאֲלָה הָאִשָּׁה אֶת הֶחָכָם וְטִמֵּא אֶת הַפֶּתֶם, וְהָאִשָּׁה טוֹעֶנֶת שֶׁטִּהֵר אוֹתוֹ, וְאוֹתוֹ חָכָם לֹא נִמְצָא כָּאן שֶׁנִּשְׁאַל אוֹתוֹ, הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.

החזיקה עצמה לטמאה ע״י מעשה

יד אִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ שֶׁנִּטְמְאָה, וּבְנוֹסָף עַל זֶה עָשְׂתָה מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁלָּבְשָׁה בְּגָדִים הַמְיֻחָדִים לָהּ לִזְמַן נִדּוּתָהּ, אוֹ שֶׁהִרְחִיקָה אֶת הַמִּטּוֹת בַּחֲדַר הַשָּׁנָה שֶׁלָּהֶם וְאַחַר כָּךְ אָמְרָה טְהוֹרָה אֲנִי, אִם אָמְרָה שֶׁאָכֵן רָאֲתָה כֶּתֶם וְטָהֵר לָהּ אוֹתוֹ הֶחָכָם נֶאֱמֶנֶת אֲפִלּוּ עָשְׂתָה כֵּן בִּזְמַן עוֹנַת וְסָתָהּ, אֲבָל בִּשְׁאָר אֲמַתְּלָאוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ בְּסָעִיף ח׳ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וְזֶה כָּאָמוּר אִם עָשְׂתָה מַעֲשֶׂה בִּזְמַן שֶׁהִגִּיעָה עוֹנַת הַוֶּסֶת, אֲבָל אִם עָשְׂתָה זֹאת בִּימֵי טָהֳרָתָהּ וְנָתְנָה אֲמַתְּלָא טוֹבָה לְמַעֲשֶׂיהָ, מֻתֶּרֶת.

כשהוחזקה נידה בשכנותיה כתב רשב״א שהיות ועושה מעשה הוא חמור יותר, ונפ״מ שאם עשתה מעשה מפני שלא יכלה לדבר, וכ״כ ב״ח ודרישה. ומהרי״ל כתב שאם החזיקה עצמה נידה אז לכול״ע יודעת שאמתלא שתתן ישמע רק בעלה ולכן כאן חמור יותר שרבים יודעים אפלו ע״י אמירה שאמרה להם בלבד וכ״כ הט״ז.

וחולק השאלתות על הרשב״א ורמב״ן ואומר שבלבשה בגדי נידותא כן מועיל שתתן אמתלא וכתב כרתי ופלתי שמא שאמר הרמב״ן שאינה יכולה לתת אמתלא הוא רק כשעשתה זאת בשעת וסתה וחולק הערוגות הבושם על הכו״פ בזה,

ואומר המשמרת הטהרה שכשאינה בשעת וסתה יש בזה ס״ס להקל, שמא הלכה כשאלתות ואם תאמר שלא שמא הלכה ככו״פ.

ואע״פ שאומר רמ״א שאין להקל בס״ס בדבר שיש לו מתירין והרי כאן הוא דבר שיש לו מתירין שהרי יכולה לספור ולטבול מסביר המשמרת הטהרה שלדעת מרן השו״ע לא אמרינן דשל״מ במקום הפסד וכאן יש הרי הפסד מצוה שהרי אתה מצריכו להמתין עד שתטבול.

הבא מן הדרך ומצא אשתו ישנה

טו הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ וּמָצָא אִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה, אִם הִנִּיחָהּ בְּחֶזְקַת טְמֵאָה אָסוּר לוֹ לְשָׁהוֹת עִמָּהּ עַד שֶׁתֹּאמַר לוֹ טָבַלְתִּי, וְזֶה אֲפִלּוּ אִם מֵאָז שֶׁיָּצָא מִן הַבַּיִת עָבְרוּ מַסְפִּיק יָמִים כְּדֵי שֶׁתִּפְסֹק מֵרְאִיָּתָהּ וְתִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְתִטְבֹּל.

בגמ׳ נידה יב. ״ת״ר חמרים ופעלים והבאים מבית האבל ומבית המשתה נשיהם להם בחזקת טהרה ובאים ושוהים עמהן בין ישנות בין ערות, בד״א שהניחן בחזקת טהרה אבל הניחן בחזקת טומאה לעולם היא טמאה עד שתאמר לו טהורה אני״. ובדף טו. במשנה ״כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן, הבאים מן הדרך נשיהם להם בחזקת טהרה״ ובגמ׳ ״למה לי למיתני הבאים מן הדרך, סד״א ה״מ היכא דאיתיה במתא דרמיא אנפשה ובדקה, אבל היכא דליתיה במתא דלא רמיא אנפשה לא, קמ״ל, אמר ר״ל והוא שבא ומצאה בתוך ימי עונתה... אמר רב הונא ל״ש אלא שלא הגיע שעת ויסתה... רבה בר בר חנה אמר אפילו הגיע שעת וסתה נמי מותרת קסבר וסתות דרבנן... אר״ש משמיה דרבי יוחנן אשה שיש לה וסת בעלה מחשב ימי וסתה ובא עליה״.

טז אִם הִנִּיחָהּ בְּחֶזְקַת טְהוֹרָה וְיֵשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ וּבָא לִפְנֵי שְׁעַת וִסְתָּהּ, וְכֵן אִם אֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ וּבָא בְּתוֹךְ שִׁלְשִׁים יוֹם לְכֵלִי עַלְמָא מֻתֶּרֶת לוֹ וְאֵין צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁאֲלֶנָּה אִם טְהוֹרָה הִיא.

וְאִם הִנִּיחָהּ בְּחֶזְקַת טְהוֹרָה וְיֵשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ וּבָא אַחַר שְׁעַת וִסְתָּהּ אִם עָבְרוּ מִסְפַּר יָמִים שֶׁתּוֹכַל לִסְפֹּר וְלִטְבֹּל הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת וְאֵין צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁאֲלֶנָּה וְאִם עוֹד לֹא עָבְרוּ כָּל כָּךְ יָמִים אֲסוּרָה עָלָיו עַד שֶׁיִּשְׁאֲלֶנָּה וְתֹאמַר טְהוֹרָה אֲנִי, וְכָל זֶה בְּסָפֵק רָאֲתָה אֲבָל אִם וַדַּאי לוֹ שֶׁרָאֲתָה אִשְׁתּוֹ כְּשֶׁלֹּא שָׁהָה בְּבֵיתוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁאֲלֶנָּה אִם טָבְלָה.

מרן השו״ע פסק כשיטת הרשב״א בביאור הגמ׳ וכרבי יוחנן. ושלא כהרמב״ם שאמר שאם עברה עונת הוסת אפילו לא עברו אחריו מספר הימים שצריכה כדי לספור ולטבול הרי היא בחזקת טהורה ולא צריך לשאול אותה אם טהורה היא. וקימ״ל וסתות דרבנן וספק ראתה וספק טבלה מוציא מידי ספק ראיה.

יז אִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, יוֹם הַשְּׁלִשִּׁים לִרְאִיָּתָהּ (עוֹנָה בֵּינוֹנִית) נֶחְשָׁב לְיוֹם הַוֶּסֶת הַקָּבוּעַ שֶׁלָּהּ לַדִּין הַנִּזְכָּר לְעֵיל.

מתי נאמנת לומר מראה כזה טיהר לי חכם ואבדתיו

(ובפרק ב׳ יב׳-יד׳)

יח נֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לוֹמַר כָּזֶה רָאִיתִי וְאִבַּדְתִּיו, וְהֶחָכָם יְטַהֵר אוֹ יְטַמֵּא מַרְאֶה כַּיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁמַּרְאָה לוֹ הָאִשָּׁה, אֲבָל אִם יֵשׁ רְעוּתָא לְפָנֵינוּ שֶׁהֵבִיאָה הָאִשָּׁה מַרְאֶה לֶחָכָם וְהוּא מְטַמְּאוֹ אוֹ אֲפִלּוּ מִסְתַּפֵּק בּוֹ וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת שֶׁמַּרְאֶה כָּזֶה טִהֵר לָהּ חָכָם פְּלוֹנִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא הִיא

טוֹעָה בְּדִמְיוֹנָהּ, וְזֶה בְּמַרְאֶה שֶׁבָּא בְּהַרְגָּשָׁה דְּאוֹרַיְתָא, אֲבָל אִם אוֹמֶרֶת כָּךְ בְּכֶתֶם אוֹ מַרְאֶה עַל עֵד בְּדִיקָה יֵשׁ לְהָקֵל וּלְהַאֲמִינָהּ שֶׁאָכֵן חָכָם פִּלּוֹנִי טָהֵר לָהּ מַרְאֶה כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. (בְּפֶרֶק ב׳ סְעִיף י״ד כְּבָר כָּתַבְנוּ זֹאת וְעוֹד הֲלָכוֹת בְּעִנְיַן כְּלָלֵי הוֹרָאוֹת חָכָם).

פרק ד׳ - דברים האסורים בזמן נדותה

איסור נגיעה

א חַיָּב אָדָם לִפְרֹשׁ מֵאִשְׁתּוֹ נִדָּה, מִזְּמַן שֶׁרָאֲתָה עַד שֶׁתִּטְבֹּל בְּמִקְוֶה טָהֳרָה כָּשֵׁר, וּפְרִישָׁה זוֹ יֵשׁ בָּהּ דְּבָרִים הָאֲסוּרִים מֵהַתּוֹרָה, וְיֵשׁ בָּהּ דְּבָרִים הָאֲסוּרִים מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶם שֶׁכֻּלָּם בָּאוּ לְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב ״...קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ד׳ אֱלֹהֵיכֶם״, וּבְאֵר רַשִׁ״י ״הֱוּוּ פְּרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת וּמִן הָעֲבֵרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גָּדֵר עֶרְוָה אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה״.

וּבְאֵר הַסִּפּוּרְנוֹ ״וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים וְהִבְדַּלְתֶּם מִטֻּמְאַת הַמַּאֲכָלוֹת וְהַזֶּרַע כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה וְהַנְּגָעִים הַנִּמְשָׁכִים מִמֶּנָּה וּמִטֻּמְאַת הַזָּבָה וְטֻמְאַת הַחַטָּאִים וְכוּ׳...״

וּבְאֵר הַחִיד״א בְּנַחַל קְדוּמִים ״קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ... כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי, כְּלוֹמַר אֲנִי מְזֻמָּן לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלְכֶם בְּכָל עֵת שֶׁאַתֶּם קוֹרְאִים אוֹתִי״.

ב אָסוּר לִנְגֹּעַ בְּאִשְׁתּוֹ נִדָּה וַאֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה וַאֲפִלּוּ בַּבְּגָדִים שֶׁעָלֶיהָ גַּם אִם אֵינָהּ מַרְגִּישָׁה בִּנְגִיעָתוֹ, וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לִנְגֹּעַ בּוֹ וּבַבְּגָדִים שֶׁעָלָיו, וְעוֹד יְזָהֲרוּ שֶׁלֹּא יִגְּעוּ בִּגְדֵיהֶם שֶׁעֲלֵיהֶם זֶה בָּזֶה. וְלָכֵן אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר מִצַּד הַדִּין לִשְׁנֵיהֶם לָלֶכֶת תַּחַת מִטְרְיָה אַחַת, מִבְּחִינָה מַעֲשִׂית קָשֶׁה הַדָּבָר שֶׁלֹּא יִתְחַכְּכוּ בִּגְדֵיהֶם זֶה בָּזֶה בִּזְמַן הֲלִיכָתָם.

רמב״ם (הלכות איסורי ביאה פרק יא׳ הלכה יט׳) ״**לא יגע בבשרה** מפני הרגל עבירה וכן נפסק בטור ובשו״ע סימן קצ״ה סעיף ב׳ ואיסור הנגיעה במלבושים שעליה הובא באגודה ובשו״ת התשב״ץ ובאר התשב״ץ שמותר ליגע בבגדיה כשאינם עליה וכן אפילו בכתמי דמה, שלא נאסר זה אלא לטהרות אבל לא לבעלה. **ושלא יגעו מלבושיהם** זה בזה כתב בערוך השולחן קצ״ה כ׳, והחיד״א בשו״ת חיים שאל.

ג מֻתָּר לִנְגֹּעַ בְּמַלְבּוּשֶׁיהָ כְּשֶׁאֵינָם עָלֶיהָ, בְּמִטָּתָהּ כְּשֶׁאֵינָהּ שׁוֹכֶבֶת עָלֶיהָ, וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמַּגֶּבֶת שֶׁלָּהּ וְכֵן אֵין אִסּוּר לָגַעַת בִּכְתְמֵי דָּם שֶׁלָּהּ, שֶׁלֹּא נֶאֱסַר זֶה אֶלָּא לְעִנְיְנֵי טָהֳרוֹת שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם.

אם מותר מגבת אחת לשניהם הגר״ח פלאג׳י וכף החיים אסרו, ומהר״מ מבריסק וטהרת הבית כתבו להתיר מעיקר הדין ולאסור רק מצד חסידות מטעם שאין זה גורם להרהור.

איסור הושטה מיד ליד

ד אָסוּר לְהַעֲבִיר חֵפֶץ מִיָּדוֹ לְיָדָהּ, וַאֲפִלּוּ חֵפֶץ אָרְחַ שֶׁוַּדַּאי שֶׁלֹּא יָבוֹא עַל יְדֵי כָּךְ לִגַּע בִּבְשָׂרָהּ, כְּגוֹן סַפְסָל אוֹ עֶגְלַת תִּינוֹק, מִכָּל מָקוֹם בְּמָקוֹם צֹרֶךְ כְּשֶׁאֵין אֶפְשָׁרוּת אַחֶרֶת מֻתָּר לַבַּעַל וְלָאִשָּׁה לְסַיֵּעַ זֶה לָזוֹ בַּהֲזָזַת חֵפֶץ אָרְחַ, כְּגוֹן לְהַעֲלוֹת אוֹ לְהוֹרִיד עֶגְלַת תִּינוֹק מֵאוֹטוֹבּוּס אוֹ לְדִירָתָם וְלִסְמֹךְ בָּזֶה עַל הַפּוֹסְקִים הַמְּקִלִּים בְּכָךְ וּבְתַנַאי שֶׁיְּזָהֲרוּ שֶׁלֹּא לִגַּע אֶחָד בַּשֵּׁנִי.

לדעת הסמ״ג וסה״ת איסור הושטה מיד ליד הוא בכוס של ברכה כי יש בו צד חיבה אבל בשאר דברים מותר, לעומתם רמב״ן ורשב״א אסרו זאת מטעם שמא יגע בבשרה וכן פסק מרן השו״ע. ופסק בטהרת הבית שבשעת דחק אפשר לסמוך על הסמ״ג וסה״ת בכלי ארוך. ומובא על רש״י שהיה נזהר שלא למסור אפילו מפתח מידו לידה.

ה לִזְרֹק מִיָּדוֹ לְיָדָהּ אוֹ לְהֶפֶךְ יֵשׁ אוֹסְרִים וְיֵשׁ מַתִּירִים וְהַמַּחֲמִיר תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה.

לזרוק מידו לידה אסר המהר״מ מרוטנבורג. ובשו״ת רשב״ץ ומהריק״ש התירו זאת ומרן בשו״ע לא הזכיר זאת לאיסור.

ו בִּבְרִית מִילָה, אִם רוֹצִים הָאָב וְהָאֵם לְהַעֲבִיר אֶת הַתִּינוֹק מִיָּד לְיָד יַעֲשׂוּ זֹאת עַל יְדֵי שִׁמּוּשׁ בִּשְׁתֵּי כָּרִיּוֹת, שֶׁאֶחָד יֹאחַז בַּכָּרִית הַתַּחְתּוֹנָה וְהַשֵּׁנִי יִקַּח אֶת הַתִּינוֹק עִם הַכָּרִית הָעֶלְיוֹנָה, וְהָאַשְׁכְּנַזִּים מַחֲמִירִים בָּזֶה, וּלְמַעֲשֶׂה אַף פַּעַם לֹא רָאִינוּ שֶׁהָאָב לוֹקֵחַ אֶת הַתִּינוֹק מֵאִשְׁתּוֹ, אֶלָּא תָּמִיד הִגִּיעַ אֵלָיו דֶּרֶךְ אָדָם אַחֵר שֶׁהֵבִיא אֶת הַתִּינוֹק מֵעֶזְרַת הַנָּשִׁים.

ז מֻתָּר לָקַחַת תִּינוֹק מִיָּדֶיהָ שֶׁל אִשְׁתּוֹ נִדָּה כְּשֶׁהַתִּינוֹק כְּבָר גָּדוֹל מְעַט וְיוֹדֵעַ לְמַשֵּׁךְ עַצְמוֹ מִיָּדֵי הָאֵם לְיָדֵי הָאָב.

בשו״ת התשב״ץ התיר זאת מטעם של החי נושא את עצמו, והיות וזו מחלוקת בראשונים שהרי רמב״ם ויראים פסקו להתיר למסור מידו לידה לכן בהצטרפות טעם כל שהוא להקל אפשר להתיר.

ח כָּל מַה שֶּׁאָנוּ מְבָאֲרִים שֶׁאֵין לְהוֹשִׁיט מִיָּדוֹ לְיָדָהּ בִּזְמַן נִדּוּתָהּ בָּרוּר הוּא שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְגַם הִיא אֲסוּרָה לְהוֹשִׁיט אוֹ לָקַחַת מִיָּדוֹ.

ט אִשָּׁה שֶׁנִּפְטְרָה בִּזְמַן נִדּוּתָהּ, פָּקְעוּ אִסּוּרֵי קְרִיבוֹת וּמֻתָּר לְבַעֲלָהּ לְטַפֵּל בָּהּ לְצָרְכֵי קְבוּרָתָהּ, אֶלָּא שֶׁמַּחֲמַת צְנִיעוּת טוֹב יוֹתֵר שֶׁיְּטַפְּלוּ בָּהּ נָשִׁים.

כן כתבו בשו״ת שמש צדקה ובשו״ת בית יצחק, ומה שאמרנו שמצד צניעות עדיף שיטפלו בה נשים כתב מרן השו״ע ביו״ד סימן שנ״ב סעיף ג׳ ״האיש אינו כורך ומקשר את האשה אבל האשה כורכת ומקשרת האיש״ ובאר הש״ך הטעם משום הרהור. ונראה נכון מסברא לחלק בדעת מרן ולומר שבאשתו שנפטרה תביר ליביה ונכיס יצריה ואין לחוש לו

איסור גילויי חיבה וקרוב דעת

י לֹא יְדַבֵּר עִמָּהּ בְּעִנְיְנֵי תַּשְׁמִישׁ שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לִידֵי עֲבֵרָה, וְכֵן לֹא יִשְׂחַק וְיָקֵל רֹאשׁ עִמָּהּ בְּאֹפֶן שֶׁיִּגָּרְרוּ לְהִרְהוּרִים וְקִרוּב דַּעַת. וְהוֹסִיפוּ רַבּוֹתֵינוּ, רְאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, גְּדֵרוֹת וּסְיָגִים בְּדָבָר זֶה וְהַפְרָטִים בָּהֶם מְרֻבִּים, וְאַל יִפֹּל לֵב אָדָם עָלָיו לֵאמֹר אֵיךְ אוּכַל לַעֲמֹד בְּכָל פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת הָאֵלּוּ, כִּי הַבָּא לִטַּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, וְהַמְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט, מְקַדְּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה, מִלְמַעְלָה. וְאַל יַשִּׁיאֲךָ יִצְרְךָ לֵאמֹר כִּי הַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לָךְ וְתֹאמַר אֲנִי אֶעֱשֶׂה וְלֹא אֶחֱטָא, כִּי גַּם שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם בֵּן צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם, אָמַר אַרְבֶּה וְלֹא אֶחְטָא וּלְבַסּוֹף חָטָא.

יא הַנִּדָּה הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר כָּל הָעֲרָיוֹת, וּמִכָּל מָקוֹם מֻתָּר לְאִישׁ לְהִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה שֶׁמִּכְּיָון שֶׁבָּא עָלֶיהָ פַּעַם אַחַת, וְגַם הִיא עֲתִידָה לִהְיוֹת מֻתֶּרֶת לוֹ לְאַחַר שֶׁתִּסְפֹּר וְתִטְבֹּל, אֵין לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִתְקָפֵנּוּ יִצְרוֹ לָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה.

רמב״ם הלכות איסורי ביאה פרק ד׳ הלכה א׳, גמ׳ כתובות ד. שו״ע סימן קצ״ה וכן כתב מרן בב״י שכיון שיש היתר לאיסורו אין יצרו תקפו.

יב צָרִיךְ מְאֹד לְהִשְׁתַּדֵּל לְהִתְרַחֵק מִלָּלוּן בְּבֵית מְאָרְחִים, אִם אֵרוּחַ זֶה יִגְרֹם שֶׁהַבַּעַל וְהָאִשָּׁה הַדָּרִים בּוֹ יִתְבַּיְּשׁוּ מִלִּישֵׁן בְּיַחַד, וַאֲפִלּוּ אִם הָאִשָּׁה נִדָּה בְּאוֹתוֹ זְמַן.

איתא בעירובין סג: ״אמר רב כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויים בה, עליו הכתוב אומר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה, ואמר רב יוסף אפילו באשתו נידה״ וכ״כ תוס׳ יבמות סב: או״ז, רוקח והיינו טעמא מפני שהם בושים ממנו.

יג בְּחֻפַּת נִדָּה יִתֵּן הֶחָתָן אֶת הַטַּבַּעַת בְּרֹאשׁ אֶצְבָּעָהּ שֶׁל הַכַּלָּה וְיִשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא יִגַּע בָּהּ, וְהַכַּלָּה תַּמְשִׁיךְ אַחַר כָּךְ אֶת הַטַּבַּעַת לִמְקוֹמָהּ.

באור זרוע (חלק א׳ סוף סימן שמ״א) אומר הרב שבחופת נידה יקדשה החתן בעצמו ומקבלת הטבעת מידו שכיון שעדיין לא נתקדשה לו לית לן בה אם יגע בידה, ובשם הרשב״א התבאר שלא אסרו הושטה מיד ליד אלא באשתו נידה מפני שליבו גס בה ובקריבות מועטת איכא לימחש להרגל עבירה מה שאין כן בשאר נשים.

יד מֻתָּר לְאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ לִקְרֹא בְּסֵפֶר אֶחָד בִּזְמַן נִדּוּתָהּ, וְאֵין לָחוּשׁ בָּזֶה לְקִרוּב דַּעַת, רַק שֶׁיִּזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא יִגְּעוּ בִּגְדֵיהֶם זֶה בָּזֶה.

טו מֻתָּר לְאִישׁ לָתֵת לְאִשְׁתּוֹ מַתָּנָה בִּזְמַן נִדּוּתָהּ, וּבִלְבַד שֶׁיִּזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא לְהַרְבּוֹת דִּבְרֵי חִבָּה וְאַהֲבָה, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְהֶרְגֵּל עֲבֵרָה. וּמִי שֶׁיּוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ אוֹ בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁבְּדָבָר זֶה יִפְרְצוּ אֶת גְּבוּלוֹת הַהֲלָכָה, יִדְחֶה אֶת מַתַּן הַמַּתָּנָה לַזְּמַן הַיּוֹתֵר טוֹב.

כ״כ הכרתי ופלתי שמותר ליתן מתנה לאשתו נידה כי אין איסור בקירוב דעת אלא רק קירוב דעת המביא לידי גילוי ערוה.

ענייני אכילה ושתיה

טז אִם אוֹכְלִים אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ נִדָּה עַל שֻׁלְחָן אֶחָד צְרִיכִים הֶכֵּר בֵּינֵיהֶם, שֶׁיִּהְיֶה אֵיזֶה דָּבָר מֻנָּח עַל הַשֻּׁלְחָן בֵּינֵיהֶם, כְּגוֹן כְּכַּר לֶחֶם שֶׁאֵינָם אוֹכְלִים מִמֶּנּוּ, קַנְקַן, כּוֹס, צְלוֹחִית וְכַדּוֹמֶה, אוֹ שֶׁכָּל אֶחָד יֹאכַל עַל מַפָּה נִפְרֶדֶת, אוֹ שֶׁאִם תָּמִיד יֵשׁ לָהֶם מְקוֹמוֹת קְבוּעִים, עַכְשָׁו יְשַׁנּוּ אֶת מְקוֹמָם.

וְכֵן לֹא יֹאכְלוּ מִצַּלַּחַת אַחַת אוֹ קְעָרָה אַחַת, אֶלָּא יִטְּלוּ מַה שֶּׁיִּרְצוּ מֵהַקְּעָרָה הַמֻּרְכָּזִית וְיָשִׂימוּ לִפְנֵיהֶם.

במשנה שבת יא. ״לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה״. ופירש״י ״וכל שכן טהור עם הזבה״ וכ״כ הראב״ד ורב אחאי גאון, רמב״ן ורשב״א. ולדעת הרמב״ם ועוד ראשונים כל האיסור הוא כשאוכלים בקערה אחת. והם רש״י, מחזור ויטרי, רבי ישעיה מיטרני, רא״ש, ראבי״ה ואו״ז. ומרן השו״ע פסק בסימן קצ״ה סעיף ג׳ ״לא יאכל עימה על השולחן אלא אם כן יש איזה שינוי, שיהא שם דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה, לחם או קנקן או שיאכל כל אחד במפה שלו״.

יז כָּל זֶה כְּשֶׁאוֹכְלִים בְּנֵי הַזּוּג לְבַדָּם, אֲבָל אִם מְסֻבִּין אֶל הַשֻּׁלְחָן אֲנָשִׁים נוֹסָפִים אוֹ אֲפִלּוּ בְּנֵי הַבַּיִת, אֵינָם צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר.

יח וְכֵן אִם אוֹכְלִים עַל שֻׁלְחָן גָּדוֹל וְיוֹשְׁבִים רָחוֹק זֶה מִזֶּה, יְכוֹלִים לֶאֱכֹל בְּלֹא לַעֲשׂוֹת שׁוּם הֶכֵּר בֵּינֵיהֶם.

כתבו מהריק׳׳ש והרא״ה שאם ישנם עוד מסובין אין צורך בהיכר. והרא״ה הוסיף שהיכר הוא דוקא כשיושבים סמוכים, ויוצא מזה שבשולחן גדול ושניהם אינם יושבים סמוכים מותר להם לאכול יחד בלא שיעשו היכר בינהם, אע״פ שאין מסובין נוספים.

יט לֹא יִשְׁתֶּה מִשִּׁיּוּרֵי כּוֹס שֶׁשָּׁתְתָה אִשְׁתּוֹ נִדָּה בְּפָנֶיהָ, שֶׁבָּזֶה הֲרֵי הוּא מַרְאֶה לָהּ חִבָּה וְקֵרוּב דַּעַת הֶעָלוּל לְהָבִיא לִידֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה.

השאלתות כתב שלא ישתה משיורי כוס שלה, וכ״כ רבי אליעזר ממיץ בספר יראים שמשמע מההוא עובדא דתנא דבי אליהו... אכל עימי ושתה עימי, לעומתם דעת הרמב״ם, טור והרא״ש, רשב״א, ר״י״ו, סמ״ג וסמ״ק להתיר, בכל אופן בשו״ע פסק מרן בסימן קצ״ה סעיף ד׳ ״לא ישתה משיורי כוס ששתתה היא״ וטעמו משום שנהגו להחמיר.

כ אִם הוּרַק הַכּוֹס לְכוֹס אַחֵר, וַאֲפִלּוּ הֶחְזִירוּ הַשְּׁיָרִים אַחַר כָּךְ לְאוֹתוֹ הַכּוֹס, מֻתָּר לָאִישׁ לִשְׁתּוֹתָם.

כא אִם חָזַר וּמִלֵּא אֶת הַכּוֹס וְהוֹסִיף מַשְׁקֶה עַל שְׁיָרֶיהָ, מֻתָּר לִשְׁתּוֹת אֶת אוֹתוֹ הַכּוֹס.

כב אִם שָׁתָה אָדָם אַחֵר בֵּינֵיהֶם, מֻתָּר לַבַּעַל לִשְׁתּוֹת אַחֲרָיו שְׁיָרֵי מַשְׁקֶה שֶׁהִשְׁאִירָה אִשְׁתּוֹ.

כג אִם שָׁתְתָה הָאִשָּׁה חֲצִי כּוֹס שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ, יָכוֹל הוּא לִשְׁתּוֹת שְׁיָרֶיהָ בְּפָנֶיהָ.

כד אִם לֹא יוֹדֵעַ הָאִישׁ שֶׁאוֹתָם שִׁיּוּרֵי מַשְׁקֶה שֶׁבַּכּוֹס הִשְׁאִירָה אִשְׁתּוֹ, אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ עַל כָּךְ וְיָכוֹל לִשְׁתּוֹתָם.

כה אִם יָצְאָה הָאִשָּׁה לְחֶדֶר אַחֵר וְאֵינוֹ שׁוֹתֶה שִׁיּוּרֵי מַשְׁקֶה שֶׁלָּהּ בְּפָנֶיהָ מֻתָּר לִשְׁתּוֹתָם, וַאֲפִלּוּ אִם תַּחְזֹר הָאִשָּׁה אַחַר כָּךְ יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ.

להתיר שיירי משקה שלה ע״י שיוסיף וימלא הכוס אסר הש״ך, ובספר שערי טהרה ובספר גופי הלכות, ביאור הלכה, ומהר״י יוזפא התירו, והיות ורוב הפוסקים מתירים לשתות שיירי כוס שלה, ומרן השו״ע אסר רק מכח המנהג הלכך בטעם כל שהוא יש להתיר. ומבואר במרדכי ומובא בדרכי משה ובספר בדי השולחן שאם הפסיק אדם אחר בינהם בשתית הכוס מותר לבעל להמשיך אחריו.

ההיתר שישתה שייריה אם לא שתתה את הכוס בפניו מובא במרדכי שבת פרק א׳ סימן רל״ז וכן הביא רבי שלמה קלוגר בשו״ת האלף לך שלמה (אה״ז סימן קי״א).

סעיף כ״ד יש להעמיד בשתתה בפניו והניחתו בין שאר כוסות ואינו יודע איזה מהם הוא שייריה, כי אם לא שתתה בפניו כבר הותר לו לשתות שייריה בסעיף כ״ג.

אם יצאה לחדר אחר יכול לשתות אחריה ולהמשיך בשתיתו אף אם חוזרת אח״כ, מקורו בראבי״ה (חלק א׳ סימן קע״ג) שכתב שקבל מרבותיו להתיר בזה.

כו לְאִשָּׁה מֻתָּר לִשְׁתּוֹת מִשִּׁיּוּרֵי כּוֹס שֶׁל בַּעֲלָהּ מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מַרְגִּילַתּוּ לְהֶרְגֵּל עֲבֵרָה בְּדָבָר זֶה.

המקור לזה בספר יראים (סי׳ קצב), מרדכי (שבת פרק א׳ סימן רל״ז), שו״ת תרומת הדשן סימן רנ״ב וכן רמ״א בהגה סימן קצה סעיף ד׳.

כז נָהֲגוּ הָאַשְׁכְּנַזִּים לְהַחֲמִיר שֶׁלֹּא יֹאכַל מִשִּׁיּוּרֵי מַאֲכָל שֶׁל אִשְׁתּוֹ נִדָּה בְּפָנֶיהָ, וְכֵן כָּתַב רמ״א בְּשֵׁם י״א, וּלְדַעַת מָרָן הַב״י מֻתָּר לֶאֱכֹל שִׁיּוּרֵי מַאֲכָל שֶׁלָּהּ וְכָךְ מִנְהַג הַסְּפָרַדִּים, וּלְכֵלִי עַלְמָא אִם טָעֲמָה הָאִשָּׁה תַּבְשִׁיל שֶׁבִּשְּׁלָה לֹא נֶחְשָׁב כָּל הַשְּׁאָר שִׁיּוּרֵי מַאֲכָל שֶׁלָּהּ.

בספר הפרדס כתב לאסור **אכילת שיורי מאכל** של אשתו נידה וכן בספר האורה ובמחזור ויטרי, אבל מרן הב״י הביא להלכה את האורחות חיים שהתיר וכ״כ מהריק״ש וכנה״ג שיש סברא לחלק בין אכילה לשתיה כי באכילה היות ואסור להם לאכול ביחד מקערה אחת כבר בזה יש היכר וא״צ להיכר נוסף וכ״כ בשו״ת יד אליהו מלובלין ועוד יש להוסיף שבשתית שיורי כוס מקפידים אנשים יותר והוי גילוי חיבה יותר אם שותה שיורי משקה שלה. **וטעימת התבשיל** אינה עושה את כל התבשיל לשיריים שלה כ״כ בספר דברי שאול ביוסף דעת (סימן קצ״ה).

כח כָּל הַקְּלוֹת שֶׁמָּנִינוּ בְּסָעִיפִים כ׳-כ״ה נוֹהֲגִים גַּם כֵּן בַּאֲכִילַת שִׁיּוּרֵי מַאֲכָלָהּ לַנּוֹהֲגִים בָּזֶה אִסּוּר.

כך כתבו הט״ז, סדרי טהרה, תפארת צבי, חופת חתנים, מסגרת השולחן.

איסור ישיבה ושכיבה על מטת אשתו

כט לֹא יֵשֵׁב בַּמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ, וּשְׁכִיבָה אֲסוּרָה מִקַּל וָחֹמֶר, אֲבָל כָּאָמוּר כָּל זֶה בַּמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסַפָּה אוֹ מִטָּה שֶׁהָיְתָה יְשֵׁנָה בָּהּ בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם מְשַׁמֶּשֶׁת לִישִׁיבַת בְּנֵי הַבַּיִת.

איסור שכיבה על מטתה מובא בראב״ד בספר בעלי הנפש והרא״ש, ורשב״א הוסיף שהוא כל שכן מאיסור להציע מטתו בפניו, וכן הובא במגיד משנה ושכן פסק הרמב״ן, והטור כתב לא ישב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה.

ל מֻתָּר לְאִשָּׁה נִדָּה לִשְׁכַּב עַל מִטַּת בַּעֲלָהּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו.

כך כתב החיד״א בשיורי ברכה ס״ק י״ד, וכ״כ רבי שלמה קלוגר בספר מי נידה.

לא אִם הָלְכָה הָאִשָּׁה לִטְבֹּל בְּמִקְוֶה מֻתָּר לְבַעֲלָהּ לִשְׁכַּב בַּמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, שֶׁמִּכְיָון שֶׁבְּוַדַּאי תַּחְזֹר לְבֵיתָהּ כְּשֶׁהִיא טְהוֹרָה, אֵין לָחוּשׁ שֶׁיָּבוֹאוּ לִידֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה.

כן כתב הפתחי תשובה (ס״ק ט׳), והיות ואיסור שכיבה על מטתה לא מוזכר בתלמוד ואף הרמב״ם, סמ״ג, סה״ת והרוקח לא הזכירוהו כלל, והמאירי הזכירו בתואר חומרא יתירה במקום שאפשר לחלק ולהקל מקילים.

לב מִטָּה כְּפוּלָה שֶׁבַּלַּיְלָה נִפְתַּחַת וְכָל אֶחָד יָשֵׁן בְּמִטָּתוֹ וּבַיּוֹם נִסְגֶּרֶת וְיוֹשְׁבִים אוֹ שׁוֹכְבִים עָלֶיהָ בְּנֵי הַבַּיִת אוֹ אוֹרְחִים, מֻתָּר לַבַּעַל לִשְׁכַּב בָּהּ, שֶׁהֲיוֹת וְנִשְׁתַּנְּתָה צוּרָתָהּ וּפָנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן אֵינָהּ אוֹתָהּ מִטַּת אִשְׁתּוֹ.

כן כתב במשמרת הטהרה בתשובה לשאלה שנשאל.

לג מַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁאָסוּר לְאִישׁ לִשְׁכַּב בְּמִטַּת אִשְׁתּוֹ נִדָּה הַכָּוָנָה בָּזֶה מִטָּה שֶׁלָּהּ שֶׁעֲשׂוּיָה לְמִשְׁכָּב וּלְתַשְׁמִישׁ וְלֹא כָּל סוּג מִטָּה אַחֵר אוֹ כִּסֵּא נוֹחַ גָּדוֹל.

כן כתב בספר חזקת טהרה (בדרך קצרה ס״ק א׳) ובשו״ת באר משה (חלק ה׳ סימן קמ״ד).

לד אָסוּר לְכַסּוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ בִּזְמַן נִדּוּתָהּ בְּשִׂמְיכָתָהּ שֶׁנָּפְלָה מֵעָלֶיהָ אוֹ לְהַנִּיחַ עָלֶיהָ אֶת שִׂמְיכָתוֹ, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם חִבָּה.

כתב במשמרת הטהרה שכך השיב לשואליו ושכן מצא בשו״ת באר משה (חלק ה׳ סימן קמה).

לה אִם אֵין הָאִשָּׁה בָּעִיר מֻתָּר לְבַעֲלָהּ לִשְׁכַּב עַל מִטָּתָהּ הַמְיֻחֶדֶת לָהּ.

כן הוא בפתחי תשובה (ס״ק ט׳).

ישיבה על ספסל וטיול ברכב

לו סַפְסָל הַמִּתְנַדְנֵד וְכֵן מִטָּה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מִתְנַדְנֶדֶת יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאָסוּר לַבַּעַל וְאִשְׁתּוֹ נִדָּה לֵישֵׁב בְּיַחַד עֲלֵיהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם נוֹגְעִים זֶה בָּזוֹ אֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשֵׁיהֶם, וְזֶה מִטַּעַם, שֶׁבְּסַפְסָל מִתְנַדְנֵד מַרְגִּישׁ הַבַּעַל בִּתְנוּעוֹת גּוּפָהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ וּבָא לִידֵי הִרְהוּר וְהֶרְגֵּל עֲבֵרָה, וְכֵן יְשִׁיבָתָם יַחַד

עַל מִטָּה אַחַת גּוֹרֶמֶת לְהֶרְגֵּל עֲבֵרָה, וְכֵן מִנְהַג הָאַשְׁכְּנַזִּים, וְאִם אָדָם אַחֵר יוֹשֵׁב בֵּין שְׁנֵיהֶם מֵחָץ בֵּין בְּסַפְסָל בֵּין בְּמִטָּה.

וּמִנְהַג הַסְּפָרַדִּים כְּדַעַת הַפּוֹסְקִים הַמַּתִּירִים בָּזֶה, אֶלָּא רַק יִזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא יִגְּעוּ זֶה בָּזֶה וְלֹא בְּמַלְבּוּשֵׁיהֶם.

המרדכי בשם רש״י כתב שאסור לישב על כסא או ספסל ארוך שאשתו נידה יושבת עליו. וכ״כ באורחות חיים, ומרן הב״י כתב ״חומרא זו של ישיבת ספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים אבל הספרים לא נהגו בה״ וכן כתבו תלמידי רבנו יונה, המאירי, המהריק״ש, והחיד״א בשיורי ברכה (סימן קצה אות ח׳).

אופן ההיתר שיש לאשכנזים לישב בספסל המתנדנד מובא בדרכי משה בשם האגודה והביאו הרמ״א בהגה שאם יושב אדם אחר ביניהם, מותר. ומובא היתר זה בספר אורחות חיים שהביא הב״י בבדק הבית.

לז לְמִנְהַג הָאַשְׁכְּנַזִּים שֶׁמַּחֲמִירִים שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ הַבַּעַל וְאִשְׁתּוֹ עַל סַפְסָל הַמִּתְנַדְנֵד, יֵשׁ לְהַחֲמִיר גַּם כֵּן בִּנְסִיעָה בַּעֲגָלָה אוֹ בִּסְפִינָה קְטַנָּה אוֹ בִּמְכוֹנִית כְּשֶׁכָּל זֶה בְּדֶרֶךְ טִיּוּל, אֲבָל אִם כֵּן יַפְסִיק בֵּינֵיהֶם אָדָם אַחֵר אוֹ חֵפֶץ גָּדוֹל, אֲבָל אִם נוֹסְעִים לְעִסְקֵיהֶם מֻתָּרִים לֵישֵׁב זֶה לְיַד זוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגְּעוּ זֶה בָּזוֹ אֲפִלּוּ בִּבְגָדֵיהֶם, וְלַסְּפָרַדִּים מֻתָּר אֲפִלּוּ דֶּרֶךְ טִיּוּל לֵישֵׁב זֶה לְיַד זוֹ, רַק שֶׁלֹּא יִגְּעוּ זֶה בָּזוֹ וְכַנַּ״ל.

הרמ״א החמיר בנסיעה דרך טיול ואינה אלא לנוהגים להחמיר בספסל שכתב ״...וכן לא ילך עם אשתו בעגלה אחת או בספינה אחת אם הולך רק דרך טיול אבל אם הולך בעגלה מעיר לעיר לצרכיו מותר אע״פ שהוא ואשתו לבדם״.

לח כְּשֶׁרוֹצִים הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה לִנְסֹעַ בְּיַחַד בְּאוֹטוֹבּוּס וְיֵשׁ בַּסַּפְסָל מָקוֹם לִשְׁנַיִם בִּלְבַד, תֵּשֵׁב הָאִשָּׁה לְצַד הַחַלּוֹן וְהָאִישׁ לְצַד הַמַּעֲבָר, וְיָשִׂימוּ דָּבָר שֶׁיַּחְצֹץ בֵּינֵיהֶם כְּמוֹ תִּיק, וְכֵן אִם נוֹסְעִים בְּרַכֶּבֶת אוֹ טָסִים בְּמָטוֹס, וְנָכוֹן הַדָּבָר גַּם לָאַשְׁכְּנַזִּים.

שְׁכִיבָה בְּמִטָּה אַחַת

כן כתוב בספר טהרת בת ישראל של ר׳ קלמן כהנא ושחזק דבריו מדברי החזון איש ״טוב עשה המחבר שקבע הדברים כהלכתם״. (טהרת בת ישראל)

איסור שכיבה במטה אחת

לט לֹא יִישַׁן עִמָּהּ בְּמִטָּה אֲפִלּוּ כָּל אֶחָד בִּבְגָדוֹ וְאֵין נוֹגְעִים זֶה בָּזֶה, אֲפִלּוּ אִם הַמִּטָּה רְחָבָה בְּיוֹתֵר, אֲפִלּוּ לְכָל אֶחָד מַצָּעִים מְשֻׁלָּשׁוֹ, וְיֵשׁ לְהַחֲמִיר אֲפִלּוּ שׁוֹכְבִים בִּשְׁתֵּי מִטּוֹת נִפְרָדוֹת רַק שֶׁנּוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ, לְהַפְרִידָן וּלְהַרְחִיקָן זוֹ מִזּוֹ.

גמ׳ שבת יג. אבעיא להו, נידה מהו שתשן עם בעלה וכו׳... רמב״ם (פרק י״א מהלכות איסורי ביאה הלכה יח׳), ובתנא דבי אליהו (פרק טו) ״בימי ליבוניך מהו אצלך, אמרה לו, רחצתי לו רגליו וסכתי לו שמן וישנתי אני עמו במטה אחת אני בבגדי והוא בבגדו ובשרי לא נגע בבשרו, אמר לה ברוך המקום שהרגו שאין לפניו משוא פנים שכן כתוב בתורה ואל אשה בנידת טומאתה לא תקרב״.

האיסור גם במטה רחבה שכך אמר רב דימי בגמ׳ הנ״ל ״רב דימי אמר מטה חדא הואי״ ופירש רש״י ״מטה רחבה היתה״. כתב בספר חזקת טהרה שלהפריד שתי מיטות הנוגעות זו בזו היא חומרא, ובספר טהרת ישראל כתב להרחיק

המיטות באופן שלא יוכלו ליגע אחד בשני ע״י הושטת יד חוץ למטה, ויש מי שכתב להרחיק אמה אחת בין המטות וכל אלו הם בגדר חומרות שאין להורות אותם לאחרים והמחמיר יחמיר לעצמו ומצד הדין די בהפסק כל שהוא בין המטות.

מ אַף עַל פִּי שֶׁהַמִּטּוֹת מְפֻרָדוֹת זוֹ מִזּוֹ, אָסוּר לְהִתְכַּסּוֹת שְׁנֵיהֶם בְּשִׂמְיכָה אַחַת.

מא בְּזְמַן שֶׁהָאִשָּׁה לֹא שׁוֹכֶבֶת בְּמִטָּתָהּ מֻתָּר לַבַּעַל לִשְׁכַּב בְּמִטָּתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהַמִּטּוֹת נוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ.

הסתכלות באשתו נידה

מב מֻתָּר לָאָדָם לְהַבִּיט וּלְהִסְתַּכֵּל בְּאִשְׁתּוֹ בִּזְמַן נִדּוּתָהּ, וְאֵין בָּזֶה כָּל אִסּוּר, וְגַם מֻתָּר לוֹ לְהַחְמִיא לָהּ בַּעֲדִינוּת עַל טוּב מַרְאֶהָ (בִּשּׁוּלֶיהָ, מַעֲשִׂים שֶׁעָשְׂתָה וְכַדּוֹמֶה) וְאֵין בָּזֶה חֲשָׁשׁ שֶׁל קֵרוּב דַּעַת שֶׁיָּכוֹל לְהָבִיא לִידֵי מִכְשׁוֹל, שֶׁהֲיוֹת וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לוֹ לְאַחַר שֶׁתִּסְפֹּר וְתִטְבֹּל אֵין יִצְרוֹ תַּקִּיף כָּל כָּךְ, וּבְכָל זֹאת גַּם בְּאֵלּוּ הַבָּטָה וְדִבּוּרִים אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּרִים יֵשׁ לְמַעֵט בִּזְמַן נִדּוּתָהּ לַמְּעַט הַהֶכְרֵחִי לִשְׁמִירַת אֲוִירָה נְעִימָה בַּבַּיִת.

כתב החיד״א בספרו מורה באצבע (סימן קט) ״ירחיק עצמו מלדבר עם אשתו נידה וסימנך ״נאלמתי דומיה החשתי מטוב״ ראשי תיבות ״נידה״ ואף שבזמננו הדבר רחוק מזהירות זו, שהיא מצטערת מאוד על זה, ובעי למעבד לה נייחא, מכל מקום שחוק וקלות ראש הרי אסורים מן הדין, וכמה הרחקות הרחיקו חכמים״.

בגמ׳ נדרים כ. ״א״ר אחא בר׳ יאשיה כל הצופה בנשים סופו בא לידי עבירה, וכל המסתכל בעקיבה של אשה הויין לו בנים שאינם מהוגנים, אמר רב יוסף, ובאשתו נידה, אמר רבי שמעון בן לקיש עקבה דקתני במקום הטנופת שהוא מכוון כנגד העקב״.

ולדעת הרמב״ם באור גמרא זו הוא שאין אסור להסתכל במקומות המכוסים של אשתו נידה אלא רק במקום התורף וחלק על כך הראב״ד ובאר גמרא הנ״ל שהאיסור חל גם על שאר המקומות המכוסים באשתו, ומרן השו״ע פסק כהרמב״ם כמו שפרש אותו בב״י ובכסף משנה וכמו שפרש המגיד משנה בדעת הרמב״ם וכן פסק הריב״ש בתשובה (סימן תכ״ה), וברוקח סימן שי״ז כתב ״ובנדרים כ. אסרו להסתכל באשתו נידה במקום התורף כנגד העקב״.

ולדעת הרמב״ן והרשב״א יש איסור הסתכלות גם בשאר מקומות מכוסים ובשו״ע הביא מרן את דעת הרשב״א אלא שכתב ״לא יסתכל אפילו בעקבה ולא במקומות המכוסים שבה״ והשתמש בלשון ״לא יסתכל״ ולא כתב לשון איסור, כי הלך עפ״י דרכו בבאור הרמב״ם שמצד הדין הדבר מותר כדעת הרמב״ם והרא״ש אלא שלא יסתכל, דרך חומרא, כדעת הראב״ד והרשב״א.

מג אַף עַל פִּי שֶׁמִּצַּד הַדִּין מֻתָּר לְהִסְתַּכֵּל בְּאִשְׁתּוֹ נִדָּה בִּמְקוֹמוֹת הַמְכֻסִּים וְאֵין אִסּוּר אֶלָּא בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף בִּלְבַד, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְהַחֲמִיר בָּזֶה שֶׁלֹּא לְהִסְתַּכֵּל גַּם בִּמְקוֹמוֹת הַמְכֻסִּים.

סעיף זה התבאר בביאורים של הסעיף הקודם.

מד אִשָּׁה יוֹלֶדֶת שֶׁאוֹמֶרֶת שֶׁצְּרִיכָה שֶׁבַּעֲלָהּ יִהְיֶה אִתָּהּ בַּחֲדַר הַלֵּדָה מֻתָּר לְבַעֲלָהּ לִהְיוֹת נוֹכֵחַ בַּחֲדַר הַלֵּדָה בִּזְמַן הַלֵּדָה, רַק שֶׁיִּשָּׁמֵר עַצְמוֹ מִלְּהִסְתַּכֵּל בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף. וְיָכוֹל לְהַחֲזִיק בְּיָדָהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ, אֲבָל אִם כֵּן רָאֲתָה דָּם שֶׁאָז נִטְמְאָה, אוֹ עַד שֶׁיּוֹצִיא הַתִּינוֹק רֹאשׁוֹ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, שֶׁאָז נִטְמֵאת וְחָלִים דִּינֵי הַהַרְחָקוֹת הַנַּ״ל.

שִׁירָה וּבְשָׂמִים בִּזְמַנֵּי נִדּוּתָהּ

כתב במשמרת הטהרה מרן מאור ישראל שכן השיב לשואלו שמותר לו להיות נוכח בחדר לידה בשעה שאשתו יולדת, וכן השיב הרב משה פיינשטיין בשו״ת אגרות משה (חלק ב׳ מיורה דעה סימן ע״ה).

שירה ובשמים בזמן נידותה

מה מֻתָּר לִשְׁמֹעַ אֶת אִשְׁתּוֹ נִדָּה כְּשֶׁהִיא שָׁרָה, וּמֻתָּר לְאִשְׁתּוֹ כְּשֶׁהִיא נִדָּה לָשִׁיר עִם בַּעֲלָהּ שִׁירֵי שַׁבָּת, שֶׁאֵין דִּינָהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ נִדָּה כְּדִין שְׁאָר הָעֲרָיוֹת לְכָל דָּבָר, שֶׁהוֹאִיל וְהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לְאַחַר זְמַן אֵינוֹ בָּא בָּזֶה לִידֵי מִכְשׁוֹל, וְיֵשׁ מַחֲמִירִים.

כן כתב הגינת ורדים, וכל שכן, שקול וריח ומראה בעריות אין איסורם אלא מדרבנן כמ״ש מהריק״ש, או״ח, רי״ז, ובאשכול (חלק ג׳ עמוד קכט) וכן בחיי אדם (נשמת אדם כלל צ׳ סימן א׳)וכן מהר״ם בריסק בשו״ת (חלק ב׳ סימן ע׳) ובשו״ת חלק הלוי, ומובא בשדי חמד. והפרי מגדים התיר לשמוע קול זמר של פנויה וכ״כ הפרישה באבהע״ז (סימן כ״א אות ב׳) בשם רבו המהרש״ל. וכן דעת הבית שמואל (סימן כ״א ס״ק צ׳) וכן בשו״ת חתם סופר (חו״מ סימן ק״צ).

מו מֻתָּר לַבַּעַל לִשְׁמֹעַ קוֹל נְגִינָתָהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ בִּזְמַן נִדָּתָהּ וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם קֵרוּב דַּעַת הָאָסוּר.

מז בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לֹא מֻזְכָּר אִסּוּר הֲרָחַת בְּשָׂמִים שֶׁעַל אִשְׁתּוֹ נִדָּה, וְהָרוֹצֶה לְהַחֲמִיר בָּזֶה עַל עַצְמוֹ תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה שֶׁהִיא חֻמְרָה רְאוּיָה.

החמירו בזה החיד״א בספרו ברכי יוסף, והרב בן איש חי (פרשת צו אות כה), ערוך השולחן ועוד.

דברים המותרים ואסורים בזמן נידתה

מח מֻתָּר לְאִשָּׁה נִדָּה לְקַשֵּׁט וּלְיַפּוֹת עַצְמָהּ גַּם בִּזְמַן נִדּוּתָהּ, וְהִתִּירוּ זֹאת חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה עַל בַּעֲלָהּ, וְאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בְּקִשּׁוּטִים וְאִפּוּר בִּימֵי טָהֳרָתָהּ, רָאוּי שֶׁתִּמָּנַע מִזֶּה גַּם בִּזְמַן נִדּוּתָהּ.

גמ׳ שבת סד: ״תניא והדוה בנידתה זקנים הראשונים אמרו שלא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט בבגדי צבעונים, עד שבא רבי עקיבא ולימד, אם כן אתה מגנה אותה על בעלה ונמצא בעלה מגרשה, אלא מה תלמוד לומר והדוה בנידתה, בנידה תהא עד שתבא במים״ וכן פסקו ריי״ף רמב״ם וראי״ש שמותר לאשה להתקשט בימי נידותה כדי שלא תתגנה על בעלה, וכן הטור ומרן השו״ע בסימן קצה סעיף ט׳.

מט מֻתָּר לְאִשָּׁה בִּזְמַן נִדּוּתָהּ לִלְמֹד דִּבְרֵי תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁרְגִילָה בִּימֵי טָהֳרָתָהּ וְאֵין בָּזֶה כָּל הֶבְדֵּל, וְכֵן צְרִיכָה אִשָּׁה בִּימֵי נִדּוּתָהּ לְבָרֵךְ וּלְהִתְפַּלֵּל כָּרָגִיל, וְאִם הֶחֱמִירָה בָּזֶה אֵין בְּחֻמְרָה זוֹ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ הַתּוֹרָת נְדָרִים אֵינָהּ צְרִיכָה, וְתִתְפַּלֵּל וּתְבָרֵךְ כְּמוֹ שֶׁחִיְּבוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים.

נ מֻתָּר לְאִשָּׁה בִּזְמַן נִדּוּתָהּ לָלֶכֶת לַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי וְלָגַעַת וּלְנַשֵּׁק אַבְנֵי הַכֹּתֶל וְכֵן מֻתָּר לָהּ לֵילֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְלִנְגֹּעַ בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים.

נא רָאוּי לְכָל אִשָּׁה, כְּהַנְהָגָה טוֹבָה, שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְבֵית הַקְּבָרוֹת כְּלָל, לֹא בִּזְמַן לְוָיַת הַמֵּת, וְלֹא בְּכָל זְמַן אַחֵר, שֶׁאִם יוֹצְאוֹת בִּזְמַן לְוָיָה גּוֹרְמוֹת רָעוֹת לְעוֹלָם, וְאִם הוֹלְכוֹת לְבֵית הַקְּבָרוֹת בִּשְׁאָר זְמַנִּים מְבֹאָר בְּדִבְרֵי הַגְּרָ״א שֶׁגּוֹרְמוֹת לְעַצְמָן נְזָקִים גְּדוֹלִים. וְכָל זֶה בֵּין אִם הִיא בִּזְמַן נִדּוּתָהּ בֵּין בִּימֵי טָהֳרָתָהּ.

כתב מרן השו״ע ביו״ד סימן שנ״ט סעיף ב׳ ״יש למנוע מלצאת הנשים לבית הקברות אחר המיטה״ ופסק בזה כדברי הזהר פרשת ויקהל שאם יוצאות גורמות רעות לעולם.

וכתב הגר״א באגרתו המפורסמת לאשתו ״ותשמור שלא תלך לבית הקברות כלל וכלל (נ״א, ששם מתדבקין הקליפות מאוד וכל שכן בנשים) וכל הצרות והעוונות באים מזה״.

נב כָּל הַמְּלָאכוֹת שֶׁעוֹשָׂה אִשָּׁה לְבַעֲלָהּ בִּימֵי טָהֳרָתָהּ עוֹשָׂה גַּם כֵּן בִּימֵי נִדָּתָהּ חוּץ מִמְּזִיגַת הַכּוֹס, הַצָּעַת מִטָּתוֹ, וּרְחִיצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וּנְבָאֵר מְלָאכוֹת אֵלּוּ בַּסְּעִיפִים הַבָּאִים.

נג אָסוּר לְאִשָּׁה לִמְזֹג כּוֹס יַיִן לְבַעֲלָהּ בִּזְמַן נִדּוּתָהּ וּלְהַנִּיחוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן לְפָנָיו שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לִגְלוּי חִבָּה וְקֵרוּב דַּעַת, אֲבָל תַּגִּישׁ אֶת הַכּוֹס לְבַעֲלָהּ בְּאֹפֶן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁנּוּי מֵהָרָגִיל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר זֶה סִימָן וְהֶכֵּר בֵּינֵיהֶם שֶׁאֲסוּרִים בְּקֵרוּב דַּעַת, כְּגוֹן, שֶׁתַּגִּישׁ לוֹ בְּיַד שְׂמֹאל, אוֹ תַּנִּיחַ אֶת הַכּוֹס בְּמָקוֹם הַמְרֻחָק מִמֶּנּוּ מְעַט וְהוּא יִקָּרֵב אֶת הַכּוֹס אֵלָיו, וְכָל זֶה בִּמְזִיגַת כּוֹס יַיִן בִּלְבַד, אֲבָל בִּשְׁאָר מַשְׁקִים יְכוֹלָה לִמְזֹג וּלְהַגִּישׁ לְבַעֲלָהּ כָּרָגִיל. וְכֵן אָסוּר הַבַּעַל לְהַגִּישׁ כּוֹס יַיִן לִפְנֵי אִשְׁתּוֹ בִּזְמַן נִדּוּתָהּ.

כתובות סא. ״אמר רב הונא כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נידה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס, הרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה, אמר רבא, לא אמרן אלא בפניו, אבל שלא בפניו, לית לן בה״.

מרן בב״י הביא את הרשב״א בתורת הבית הקצר שאומר שמזיגת הכוס שאמרו, היינו בכוס של יין המרגיל לדבר עבירה, וכתב מרן על זה שנראה מדבריו ששאר משקים מותרים חוץ מן היין. וכן כתב המאירי (כתובות ד:) ״ואין איסור במזיגת הכוס אלא בכוס של יין אבל של מים או שכר מותר״.

נד מֻתָּר לְאִשָּׁה לְהַגִּישׁ לְבַעֲלָהּ תַּבְשִׁיל אוֹ שְׁאָר מִינֵי מַאֲכָל וּלְהַנִּיחָם עַל הַשֻּׁלְחָן לְפָנָיו בְּלֹא שׁוּם שִׁנּוּי, שֶׁאֵין קֵרוּב דַּעַת אֶלָּא בְּהַגָּשַׁת כּוֹס יַיִן בִּלְבַד.

כמו שנתבאר בסעיף הקודם עפ״י מה שכתב הב״י בשם הרשב״א, והמגיד משנה, שלא אסרו חכמים אלא ביין וכן כתב המאירי, ואע״פ שכתבו כמה מאחרוני אשכנז להחמיר גם בשאר תבשילים כתב בספר פני משה של רבי משה הכהן מג׳ירבה ״ואני אומר שמן הדין מותר גמור הוא, שהרי בש״ס לא אסרו אלא מזיגת הכוס, ועוד שאין הטעם אלא משום חיבה, ובנתינת קערה של תבשיל לפניו מאי חיבה איכא בהכי, וזה פשוט אפילו לדרדקי דבי רב, וכן מוכח מדברי מרן השו״ע, אבל אין זה מן הפלא על הב״ח הנ״ל כי ידוע שכל דרכם של רבני האשכנזים להחמיר בחומרות כאלה וכיוצא בהן, מינים ממינים שונים ואנו הספרדים לא מחמירים בהם כלל״.

נה מְזִיגַת הַכּוֹס שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים הִנָּהּ מְזִיגַת כּוֹס הַיַּיִן בְּמַיִם, אַךְ נִרְאֶה, שֶׁבָּזֶה רָאוּי לְהַחֲמִיר גַּם בְּמִזִיגַת הַיַּיִן עַצְמוֹ מֵהַבַּקְבּוּק אֶל הַכּוֹס, הֱיוֹת וּבִזְמַנֵּנוּ אֵין דֶּרֶךְ לִמְזֹג אֶת הַיֵּינוֹת בְּמַיִם, וְהַיַּיִן מַגִּיעַ מִן הַיֶּקֶב כְּשֶׁהוּא מוּכָן לִשְׁתִיָּה.

עפ״י מה שהביא הבית יוסף בשם הגהות מיימוני, שמזיגת הכוס שאמרו היינו מזיגת היין במים, וכן נראה מדברי הרא״ש בפסקיו (כתובות סא.), אבל יש להוסיף בזה שאין רגילות בזמננו למהול את היין במים אלא רק ביקבים עצמם, ואשה שתוסיף מים בכוס יינו של בעלה בזמן הזה עלולה רק להדאיג אותו אם נשאר בו רוב יין שיוכל לברך הגפן, והיות

ולא מוזכר בש״ס בענין זה חילוק אם מדובר במזיגת היין מהכלי או מזיגתו במים, וכוונת חז״ל מובנת, שהיין במייטבו מרגיל לעבירה, הרי שלזמן הזה, כוונת חכמים היא ביין עצמו שיצא מן היקב ומוכן להגשה בלא שום תוספות.

נו אָסוּר לְאָדָם לְשַׁגֵּר כּוֹס יַיִן לְאִשְׁתּוֹ נִדָּה, בֵּין כּוֹס בְּרָכָה אוֹ כּוֹס אַחֶרֶת, כֵּיוָן שֶׁדָּבָר זֶה מַרְאֶה שְׁנוֹתֵן דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ, אֲבָל אִם שָׁאָר בְּנֵי הַבַּיִת שׁוֹתִים מֵאוֹתָהּ הַכּוֹס וְהִיא אַחֲרֵיהֶם מֻתָּר, וְנִרְאֶה שֶׁהַדִּין כָּךְ גַּם בְּכוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, שֶׁהִיא שׁוֹתָה אַחֲרָיו וְאַחֲרֶיהָ שְׁאָר בְּנֵי הַבַּיִת, שֶׁיֵּשׁ לְהָקֵל בָּזֶה, וְזֶה כְּשֶׁשּׁוֹתִים כֻּלָּם מִכּוֹס אַחַת, אֲבָל אִם לְכָל אֶחָד יֵשׁ כּוֹס מְשֻׁלּוֹ נִרְאֶה שֶׁמַּיְנִיחַ הַבַּעַל אֶת הַכּוֹס הַמְיֻעֶדֶת לְאִשְׁתּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן, בְּלֹא לְקָרֵב אוֹתָהּ אֵלָיהָ, וְהִיא תִּקַּח אוֹתָהּ בְּעַצְמָהּ אוֹ שֶׁתִּרְמֹז לְאֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת שֶׁיְּבִיא לָהּ אוֹתָהּ.

נז כָּל אֵלּוּ הַהַרְחָקוֹת צָרִיךְ לְהַרְחִיק בֵּין בִּימֵי נִדּוּתָהּ בֵּין בִּימֵי לִבּוּנָהּ שֶׁהֵם כָּל יְמֵי סְפִירַת שִׁבְעָה נְקִיִּים, וְכֵן אֵין חִלּוּק בְּכָל אֵלּוּ בֵּין רוֹאָה מַמָּשׁ לְמוֹצֵאת כֶּתֶם שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה.

הוא לשון מרן השו״ע סימן קצה סעיף יד.

נח אָסוּר לְאִשָּׁה נִדָּה לְהַצִּיעַ מִטָּתוֹ שֶׁל בַּעֲלָהּ בְּפָנָיו וְלַהֲכִינָהּ לִשְׁכִּיבָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּסִדּוּר הַסָּדִין וְהַשְׁמִיכָה וְכַדּוֹמֶה שֶׁהוּא דֶּרֶךְ חִבָּה, אֲבָל סִדּוּר מְזְרוֹנִים וְכַדּוֹמֶה שֶׁהוּא טֹרַח וְאֵינוֹ דֶּרֶךְ חִבָּה, הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

וְשֶׁלֹּא בְּפָנָיו מֻתָּר הַכֹּל, אֲפִלּוּ יוֹדֵעַ הַבַּעַל שֶׁאִשְׁתּוֹ מַצִּיעָה לוֹ אֶת הַמִּטָּה וְהוֹפֵךְ פָּנָיו, הֲרֵי הוּא כְּשֶׁלֹּא בְּפָנָיו.

נט מֻתָּר לָאִשָּׁה לְהַצִּיעַ מִטָּתוֹ שֶׁל בַּעֲלָהּ אֲפִלּוּ בְּפָנָיו כְּשֶׁנַּעֲשָׂה הַדָּבָר לְאַחַר הַשָּׁנָה וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַבַּיִת נָאֶה וּמְסֻדָּר.

איסור הצעת המטה מבואר בגמ׳ (כתובות סא.), תוספות (כתובות צ:) רא״ש, הגהות מיימוני בשם רש״י ור״ת, וכ״כ מרדכי, ריטב״א מאירי, או״ז ועוד ופסק זאת מרן השו״ע בסימן קצ״ה סעיף י״א.

החילוק בין הצעת המטה לשינה או לסידור הבית מובא בשבט הלוי (סעיף י״א ס״ק ב׳).

כתב הרשב״א שאם הבעל הופך פניו הרי זה כשלא בפניו בתורת הבית (בית ז׳ שער ב׳), וכן כתב בספר חזקת טהרה.

ס גַּם הַבַּעַל אָסוּר בָּזֶה, וּכְמוֹ שֶׁאָסוּרָה אִשְׁתּוֹ נִדָּה לְהַצִּיעַ מִטָּתוֹ בְּפָנָיו, גַּם הוּא לֹא יַצִּיעַ מִטָּתָהּ בְּפָנֶיהָ.

סא אָסוּרָה לִצֹּק לוֹ מַיִם כְּדֵי שֶׁיִּרְחַץ בָּהֶם פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו וַאֲפִלּוּ אֵינָהּ נוֹגַעַת בּוֹ, וַאֲפִלּוּ הֵם מַיִם צוֹנְנִים.

אֲבָל מֻתָּר לָהּ לְהָכִין לוֹ מַיִם, אֲפִלּוּ חַמִּים, שֶׁיִּרְחַץ בָּהֶם בְּעַצְמוֹ וַאֲפִלּוּ הֲכָנַת הָאַמְבַּטְיָה שֶׁיִּרְחַץ בָּהּ כָּל גּוּפוֹ, וְטוֹב שֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן שֶׁלֹּא בְּפָנָיו.

איסור רחיצת פניו ידיו ורגליו מובא בגמ׳ (כתובות סא.) ומובא ברשב״א, רמב״ן ובמאירי, רק שהמאירי התיר במים צוננים. ולדעת הט״ז והדרישה התירו הכנת המים לרחיצה וכן מסגרת השולחן, וספר מלבושי טהרה וכן נראה דעת הצמח צדק בפסקי דינים וכן בערוך השולחן.

בשו״ת מנחת יצחק כתב שהכנת האמבטיה שלא בפניו לא הוי חיבה יותר מהצעת המטה שלא בפניו.

סב גַּם לַבַּעַל אָסוּר לִצֹּק מַיִם כְּדֵי שֶׁתִּרְחַץ בָּהֶם אִשְׁתּוֹ נִדָּה וְכַנַּ״ל.

כשהבעל או האשה חולים איך ינהגו

סג אִם חָלָה הַבַּעַל, בְּאֹפֶן שֶׁחָלָה כָּל גּוּפוֹ, וְהוּא זָקוּק לַאֲחֵרִים שֶׁיְּטַפְּלוּ בּוֹ, אֲפִלּוּ הוּא חוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁמֻּחֲמַת מַחֲלָתוֹ אֵין יְצִרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו כָּל כָּךְ, וְאֵין לָחוּשׁ שֶׁיָּבוֹאוּ לְהֶרְגֵּל עֲבֵרָה, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָאִשָּׁה לְהַרְגִּילוֹ לַעֲבֵרָה. וְלָכֵן אִם אֵין לוֹ מִי שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ מֻתֶּרֶת אִשְׁתּוֹ נִדָּה לְשַׁמְּשׁוֹ, כְּגוֹן לְהַשְׁקִיבוֹ וְלַהֲקִימוֹ, לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ, לָתֵת בְּיָדוֹ וְלָקַחַת מִיָּדוֹ, וְטוֹב שֶׁתִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּגַּע בִּבְשָׂרוֹ מַמָּשׁ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֻתַּר לָהּ כָּל הַנַּ״ל תִּשְׁתַּדֵּל לְהִמָּנַע הֵיכָא דְּאֶפְשָׁר מֵהַצָּעַת הַמִּטָּה בְּפָנָיו, וּמֵרְחִיצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו.

הרא״ש בתשובה (כלל כט׳) כתב ״מי שהוא חולה ואשתו נידה ואין לו מי שישמשנו זולתה, מותרת לשמשו, רק שתזהר ביותר שתוכל מהרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו, שמאחר שאין לו זולתה אי אפשר שלא תשמשנו״ ודייק הב״י בדבריו שאם אי אפשר בענין אחר מותרת גם לרחוץ פניו ידיו ורגליו ולהציע מטתו בפניו, וכך פסק מרן בשו״ע סעיף טו׳.

סד אִם יָדוֹ הַיְמָנִית שֶׁל הַבַּעַל בְּגֶבֶס וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהָנִיחַ תְּפִלָּיו לְבַדּוֹ, יְכוֹלָה אִשְׁתּוֹ נִדָּה לְהָנִיחַ לוֹ תְּפִלִּין וְתִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא תִּגַּע בִּבְשָׂרוֹ, וְיָכוֹל הַבַּעַל לְבָרֵךְ עַל הֲנָחַת הַתְּפִלִּין.

סה אִשָּׁה שֶׁחָלְתָה וְהִיא בְּנִדָּתָהּ אָסוּר לְבַעְלָהּ לִנְגֹּעַ בָּהּ וּלְשַׁמְּשָׁהּ כְּגוֹן לְהַשְׁקִיבָהּ וְלַהֲקִימָהּ וְכַדּוֹמֶה, וַאֲפִלּוּ אִם אֵין לָהּ מִי שֶׁיְּסַיְּעֶנָּה, אֶלָּא יִשְׁכֹּר לָהּ בַּעֲלָהּ אִשָּׁה שֶׁתִּטַּפֵּל בָּהּ, וּבִמְקוֹם סַכָּנָה אִם לֹא שֶׁיְּשַׁמְּשָׁנָּה בְּעַצְמוֹ יֵשׁ לְהָקֵל.

כך פסק תרומת הדשן (סימן רנב) והטעם לזה הוא שהיות והבעל בריא חיישינן שמא יתקפנו יצרו ויפייס את אשתו ויבוא עליה.

סו אַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר לְאִישׁ לְסַיֵּעַ לְאִשְׁתּוֹ הַחוֹלָה, זֶה דַּוְקָא בִּנְגִיעָה, כְּמוֹ לְהַשְׁקִיבָהּ וְלַהֲקִימָהּ, אֲבָל לִמְסֹר חֵפֶץ מִיָּדוֹ לְיָדָהּ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ רַשָּׁאִים לְהָקֵל, אֲפִלּוּ הִיא חוֹלָה שֶׁאֵין בָּהּ סַכָּנָה, אֶלָּא שֶׁחָלָה כָּל גּוּפָהּ וּזְקוּקָה לְסִיּוּעַ.

פרק ה׳ - דיני וסתות

סוגי וסתות

א בִּכְלָלוּת, נֶחְלָקִים סוּגֵי הַוְּסָתוֹת בָּאִשָּׁה לִשְׁנֵי סוּגִים. אֶחָד - וֶסֶת קָבוּעַ, וְהַשֵּׁנִי - וֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ. וֶסֶת קָבוּעַ הוּא וֶסֶת הַבָּא בְּמַחֲזוֹרִיּוּת קְבוּעָה שֶׁל זְמַנִּים, אוֹ מְאֹרָעוֹת, וּוֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, כִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא, אֵין לוֹ זְמַן יָדוּעַ וְקָבוּעַ שֶׁהוּא בָּא בּוֹ.

בִּזְמַנֵּנוּ, הֶיּוֹת וְיָרְדָה חֶלְשָׁה לָעוֹלָם, לֹא מָצוּי שֶׁאִשָּׁה תִּקְבַּע וֶסֶת, וְרֹב הַנָּשִׁים וִסְתָּן הוּא וֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ.

ב סוּגֵי וְסָתוֹת

א. וֶסֶת הַהַפְלָגָה, הַיְנוּ וֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֶרְחָק קָבוּעַ שֶׁל יָמִים בֵּין רְאִיָּה לִרְאִיָּה (משנה נידה סג.).

ב. וֶסֶת הַחֹדֶשׁ, הַיְנוּ וֶסֶת שֶׁבָּא כָּל תַּאֲרִיךְ קָבוּעַ בַּחֹדֶשׁ (עַל פִּי הַלּוּחַ הָעִבְרִי) (גמ׳ נידה לט:).

ג. וֶסֶת הַשָּׁבוּעַ, וֶסֶת הַבָּא תָּמִיד בְּאוֹתוֹ יוֹם בַּשָּׁבוּעַ (גמ׳ נידה יא.).

ד. וֶסֶת הַדִּלּוּג, יֵשׁ וֶסֶת הַדִּלּוּג בְּוֶסֶת הַחֹדֶשׁ וּוֶסֶת הַדִּלּוּג בְּוֶסֶת הַהַפְלָגָה וְיֵשׁ וֶסֶת הַדִּלּוּג לְחוֹדֶשׁ (גמ׳ נידה סד.).

ה. וֶסֶת הַשִּׁרּוּג, וֶסֶת שֶׁבּוֹ הָרְאִיָּה חוֹזֶרֶת בְּיוֹם קָבוּעַ בַּחֹדֶשׁ, אַךְ לֹא כָּל חֹדֶשׁ אֶלָּא כָּל מִסְפַּר חֳדָשִׁים קָבוּעַ (ראב״ד בספר בעה״נ).

ו. וֶסֶת בְּתוֹךְ וֶסֶת (ראשונים, רמ״א סי״ג, פת״ש ס״ק י״ב, ש״ך ס״ק ע״ב בשם הראב״ד).

ז. וֶסֶת הָאֹנֶס, בָּא מֵחֲמַת מַעֲשֶׂה חִיצוֹנִי שֶׁגָּרַם לַדָּם לָבוֹא כְּמוֹ קְפִיצָה (גמ׳ נידה יא., לדעת רמב״ם, רמב״ן רשב״א ומרן השו״ע הוא דוקא שבא ביום מסוים, ולדעת הטור ורז״ה קובעת אפילו לקפיצות בלבד).

ח. וֶסֶת הַגּוּף, הוּא וֶסֶת הַבָּא עַל יְדֵי מִקְרִים טִבְעִיִּים שֶׁיֶּאֱרְעוּ בְּגוּפָהּ (משנה נידה סג.).

ט. וֶסֶת הַבָּא ע״י שֶׁאוֹכֶלֶת דָּבָר מְסֻיָּם כְּמוֹ שׁוּמִים אוֹ פִּלְפְּלִים (רמ״א סעיף כ״ג, לְתוֹס׳ לֹא מֻכְרָח לִהְיוֹת בְּיוֹם מְסֻיָּם דַּוְקָא, וּלְדַעַת הָרַשְׁבָּ״א חָזַר לָבוֹא בְּיוֹם מְסֻיָּם דַּוְקָא).

כיצד נעשה וסת קבוע

ג וֶסֶת קְבוּעַ נִקְבַּע עַל יְדֵי שֶׁחוֹזֵר עַל עַצְמוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּקְבִיעוּת, וְאֵינוֹ נֶעֱקָר עַד שֶׁיָּבוֹא זְמַנּוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְלֹא בָּא.

ד קְבִיעוּת וֶסֶת וַעֲקִירָתוֹ תָּלוּי בָּעוֹנָה שֶׁבָּהּ הֵחֵלָּה הָרְאִיָּה, וְעוֹנָה הִיא יוֹם אוֹ לַיְלָה, שֶׁאִם רָאֲתָה בְּי״א בְּכִסְלֵו בַּיּוֹם וּבְי״א בְּטֵבֵת בַּיּוֹם וּבְלֵיל י״א בִּשְׁבָט לֹא קָבְעָה וֶסֶת.

מהו וסת הגוף

ה וֶסֶת הַגּוּף (שֶׁהִזְכִּירוּ לְעֵיל) הוּא שֶׁחָשָׁה הֶרְגֵּשׁ בָּרוּר וְחָזָק בְּגוּפָהּ בִּזְמַן רְאִיַּת הַוֶּסֶת אוֹ בְּסָמוּךְ לוֹ, כְּגוֹן צְמַרְמוֹרוֹת, כְּאֵבֵי בֶּטֶן חֲזָקִים, כְּבֵדוּת וְכַדּוֹמֶה. אִם בְּשָׁלֹשׁ וְסָתוֹת הִרְגִּישָׁה אֶת אוֹתוֹ הֶרְגֵּשׁ, קָבְעָה וֶסֶת לְהֶרְגֵּשׁ זֶה, וְכָל פַּעַם שֶׁתַּרְגִּישׁ חוֹשֶׁשֶׁת לִרְאִיָּה, וְיָכוֹל וֶסֶת זֶה לִהְיוֹת תָּלוּי בְּיוֹם מְסֻיָּם שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתַּרְגִּישׁ בְּאוֹתוֹ יוֹם בַּחֹדֶשׁ אוֹ אַחֲרֵי פֶּרֶק זְמַן קָבוּעַ, וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בִּזְמַן, וּבְכָל פַּעַם שֶׁתַּרְגִּישׁ צְרִיכָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ, וְאִם הִרְגִּישָׁה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְלֹא רָאֲתָה נֶעֱקָר הַוֶּסֶת, וְאִם הוּא וֶסֶת הַגּוּף שֶׁתָּלוּי בְּיָמִים אֵינוֹ נֶעֱקָר עַד שֶׁתַּרְגִּישׁ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּזְּמַן הָרָאוּי וְלֹא יָבוֹא הַוֶּסֶת.

אם כתם או עד בדיקה קובע וסת

ו כְּתָמִים אֵינָם קוֹבְעִים וְסָתוֹת, אֶלָּא רְאִיּוֹת בְּהַרְגָּשָׁה, וְכֵן מַרְאֶה עַל עֵד בְּדִיקָה שֶׁנֶּחְשָׁב כִּסְפֵק הַרְגָּשָׁה אֵינוֹ קוֹבֵעַ וֶסֶת, בֵּין כְּשֶׁבָּא בְּסָמוּךְ לָרְאִיָּה עַצְמָהּ בֵּין שֶׁאֵינוֹ בְּסָמוּךְ, שֶׁמַּרְאֶה עַל עֵד הִנּוֹ סָפֵק, וּפְרִישָׁה מִדְּרַבָּנָן, וְאִם רָאֲתָה כָּךְ ג״פ עַל עֵד בְּדִיקָה לִפְנֵי הָרְאִיָּה, נֶחְשָׁב הַמַּרְאֶה עַל עֵד הַבְּדִיקָה לִתְחִלַּת הָרְאִיָּה וְחוֹשֶׁשֶׁת מִזְּמַן זֶה.

חייבת לבדוק עצמה בסוף עונת הוסת

ז בְּסוֹף עוֹנַת הַוֶּסֶת הַקָּבוּעַ צְרִיכָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ אִם רָאֲתָה, וְאִם מָצְאָה עַצְמָהּ טְהוֹרָה, מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, אֲבָל אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ עַד שֶׁתִּבְדֹּק, וּבְוֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּדִיעֲבַד אִם לֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ, מֻתֶּרֶת לְשַׁמֵּשׁ. הַמִּנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל הָעֵדוֹת שֶׁאֵין לְהַצְרִיךְ אֶת הָאִשָּׁה לִבְדּוֹק בְּעֵד לִפְנֵי וְאַחֲרֵי כָּל תַּשְׁמִישׁ, אוֹ לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ רִאשׁוֹן וְאַחַר תַּשְׁמִישׁ אַחֲרוֹן בְּאוֹתוֹ לַיְלָה.

אשה שיש לה וסת קבוע לכול״ע צריכה לבדוק עצמה בסוף עונת הוסת, ובדיעבד אם לא בדקה, לדעת תוס׳, רשב״א וטור תבדוק אח״כ. אע״ג דאמרינן אורח בזמנו בא וסתות דרבנן, ואם לא בדקה אסורה לבעלה עד שתבדוק ולדעת הרי״ף ורמב״ם אם לא בדקה בזמנה מותרת לשמש, ומרן השו״ע בסימן קפ״ד פסק בסתם כרי״ף ורמב״ם וב״י״א פסק כתוס׳ רשב״א וטור וכן פסק שם הרמ״א, אבל אח״כ בסימן קפ״ט חזר בו מרן השו״ע ופסק כרשב״א.

ובוסת שאינו קבוע, לכול״ע אם עברה עונת הוסת ולא בדקה מותרת לבעלה, רק שלכתחילה צריכה לבדוק.

לאלו סוגי וסתות חוששת מי שלא קבעה וסת

ח רֹב הַנָּשִׁים בִּזְמַנֵּנוּ אֵינָן קוֹבְעוֹת וָסָתוֹת, וְיֵשׁ לָהֶן וֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בִּלְבַד, וְלָכֵן חוֹשְׁשׁוֹת הֵן לִשְׁלֹשָׁה סוּגֵי וָסָתוֹת, שֶׁנִּבְאָרֵם מִסְּעִיף י״א.

ראיה הנמשכת כמה ימים למתי חוששת

ט בִּרְאִיָּה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִסְפַּר יָמִים חוֹשֶׁשֶׁת לָעוֹנָה שֶׁבָּהּ הִתְחִילָה הָרְאִיָּה בִּלְבַד, וְעוֹנָה, כָּאָמוּר, הִיא אוֹ יוֹם אוֹ לַיְלָה.

לדעת הראב״ד והרמב״ן אם נמשכה הראיה מספר ימים חוששת לכל יום כוסת בפני עצמו, ולדעת הרשב״א, רז״ה והרא״ש חוששת רק לעונה הראשונה של הוסת בלבד וכך פסק מרן השו״ע בסימן קפ״ד סעיף ו׳.

קמה בבקר וראתה למתי חוששת

י קָמָה בַּבֹּקֶר וְרָאֲתָה וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מָתַי הִתְחִילָה הָרְאִיָּה, אִם בְּעוֹנָה זוֹ שֶׁל יוֹם אוֹ בָּעוֹנָה הַקּוֹדֶמֶת שֶׁל לַיְלָה, אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא בַּיּוֹם וּמְחַשֶּׁבֶת וְסָתוֹתֶיהָ עַל פִּי רְאִיָּה בַּיּוֹם.

שהרי הלילה ספק והיום ודאי, רא״ש.

(המשך) לאלו סוגי וסתות חוששת מי שלא קבעה וסת

יא אִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ חוֹשֶׁשֶׁת לִשְׁלֹשָׁה סוּגֵי וָסָתוֹת: עוֹנָה בֵּינוֹנִית, וֶסֶת הַהַפְלָגָה וְוֶסֶת הַחֹדֶשׁ.

מהי עונה בינונית

יב עוֹנָה בֵּינוֹנִית הִיא הַיּוֹם הַשְּׁלִשִּׁים מִתְּחִלַּת הָרְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה. אִם רָאֲתָה בַּיּוֹם חוֹשֶׁשֶׁת בַּיּוֹם, וְאִם בַּלַּיְלָה חוֹשֶׁשֶׁת בַּלַּיְלָה, וּבְסוֹף הָעוֹנָה בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ, וְאִם לֹא רָאֲתָה, מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.

אִשָּׁה שֶׁתָּמִיד רוֹאָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם לֹא צְרִיכָה לָחוּשׁ לְעוֹנָה בֵּינוֹנִית.

לדעת מרן הבית יוסף, והפרישה, והב״ח והט״ז עונה בינונית היא שלושים יום, לדעת הש״ך עונה בינונית תמיד משתווה לוסת החודש בין אם הוא שלושים יום או שלושים ואחד וסת החודש ועונה בינונית הם אותו הדבר. ולדעת החוות דעת עונה בינונית אינה וסת החודש אבל היא יום השלושים ואחד מתחילת הראיה.

מהי וסת ההפלגה

יג וֶסֶת הַהַפְלָגָה הוּא חֶשְׁבּוֹן הַיָּמִים שֶׁיֵּשׁ בֵּין הָרְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה לְזוֹ שֶׁקָּדְמָה לָהּ, אוֹתוֹ מִנְיַן יָמִים סוֹפֶרֶת מִתְּחִלַּת הָרְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה וָהָלְאָה וְחוֹשֶׁשֶׁת לְאוֹתָהּ עוֹנָה, יוֹם אוֹ לַיְלָה, שֶׁמָּא תִּרְאֶה בָּהּ, וַאֲסוּרָה בְּאוֹתָהּ עוֹנָה שֶׁל הָרְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה לְבַעְלָהּ, וּצְרִיכָה לְכַתְּחִלָּה לִבְדֹּק עַצְמָהּ בְּסוֹף הָעוֹנָה שֶׁמָּא רָאֲתָה, וְאִם טְהוֹרָה, מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.

מהי וסת החודש

יד וֶסֶת הַחֹדֶשׁ הוּא זְמַן הָרְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה לְפִי הַתַּאֲרִיךְ בַּלּוּחַ הָעִבְרִי, לְדֻגְמָא, אִם רָאֲתָה בְּי״ב בְּמַרְחֶשְׁוָן בַּיּוֹם חוֹשֶׁשֶׁת לְוֶסֶת הַחֹדֶשׁ בְּי״ב בְּכִסְלֵו בַּיּוֹם, וְאִם רָאֲתָה בְּלֵיל י״ב חוֹשֶׁשֶׁת לְלֵיל י״ב הַבָּא.

מה דין הימים שבהם ודאי אינה רואה

טו אִשָּׁה שֶׁרוֹאָה תָּמִיד לְאַחַר עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה יוֹם וּבְתוֹךְ זְמַן זֶה לֹא רוֹאָה, נֶחְשָׁב לָהּ זְמַן זֶה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה יוֹם כִּזְמַן שֶׁל וֶסֶת קָבוּעַ, וְאִם תָּמִיד רוֹאָה לְאַחַר שִׁלּשִׁים וְאֶחָד יוֹם אוֹ שִׁלּשִׁים וּשְׁנַיִם יוֹם אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְעוֹנָה בֵּינוֹנִית, וְכֵן רַק לְאַחַר יָמִים אֵלּוּ נֶחְשֶׁבֶת לְבַעֲלַת וֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ לְעִנְיַן בְּדִיקוֹת שֶׁבּוֹדֶקֶת הַכַּלָּה אֶת עַצְמָהּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים רִאשׁוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתַב מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ בְּסִימָן קפ״ו סְעִיף ב׳.

המשתמשת בכדורים

טז אִשָּׁה שֶׁמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בִּכַּדּוּרִים לִדְחִיַּת הַוֶּסֶת לֹא חוֹשֶׁשֶׁת לִשְׁלֹשֶׁת הַוְּסָתוֹת הַנַּ״ל, וּרְאֵה לְקַמָּן פֶּרֶק ו׳ סְעִיף י״ז.

דין מעוברת ומניקה וזקינה

יז מְעֻבֶּרֶת וּמֵינִיקָה הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת מְסֻלָּקוֹת דָּמִים וְאֵינָן חוֹשְׁשׁוֹת לְוֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, אֲבָל מֵינִיקָה שֶׁרָאֲתָה, אוֹ מְעֻבֶּרֶת, חוֹשֶׁשֶׁת לִרְאִיָּתָהּ כְּוֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ עַד שֶׁתַּפְסִיק לְהָנִיק. וּמְעֻבֶּרֶת לְעִנְיָן זֶה נִקְרֵאת מִי שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ תִּשְׁעִים יוֹם מִתְּחִלַּת הֶרְיוֹנָהּ.

יח אִשָּׁה זְקֵנָה שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ תִּשְׁעִים יוֹם בְּלֹא רְאִיָּה, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְסֻלֶּקֶת דָּמִים וְחוֹשֶׁשֶׁת לְוֶסֶת רַק אִם תִּקְבַּע אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וּלְוֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ אִם רָאֲתָה בְּאַקְרַאי אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לוֹ, אֲבָל וַדַּאי שֶׁאִם רָאֲתָה אֲפִלּוּ כֶּתֶם טָמֵא, צְרִיכָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, וּסְפִירַת שִׁבְעָה נְקִיִּים וּטְבִילָה בְּמִקְוֶה בִּבְרָכָה. וּזְקֵנָה לְעִנְיָן זֶה הִיא מִי שֶׁקּוֹרְאִים לָהּ סַבְתָּא וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת.

יט אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵינִיקָה אוֹ זְקֵנָה, וַאֲפִלּוּ זְקֵנָה הַרְבֵּה, אִם רָאֲתָה כֶּתֶם הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה, וְהַבָּא עָלֶיהָ חַיָּב כָּרֵת, וְחַיֶּבֶת לִפְסֹק בְּטָהֳרָה, וְלִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְלִטְבֹּל בִּבְרָכָה, כְּדִין כָּל אִשָּׁה.

פרק ו׳ - חששות, פרישת האיש מאשתו בעונת וסתה

לכמה זמן צריך לפרוש מאשתו

א עַל פִּי מַה שֶּׁבֵּאַרְנוּ בַּפֶּרֶק הַקּוֹדֵם, כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ חוֹשֶׁשֶׁת לְעוֹנָה בֵּינוֹנִית, וֶסֶת הַהַפְלָגָה וְוֶסֶת הַחֹדֶשׁ, וּפוֹרֶשׁ מִמֶּנָּה בַּעֲלָהּ בְּשָׁלֹשׁ עוֹנוֹת אֵלּוּ (כְּשֶׁהַחֹדֶשׁ חָסֵר, כְּלוֹמַר כ״ט יוֹם, חָלִים וֶסֶת הַחֹדֶשׁ וְהָעוֹנָה בֵּינוֹנִית בְּאוֹתוֹ יוֹם) אִם הָרְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה הָיְתָה בַּיּוֹם פּוֹרֵשׁ בַּיּוֹם, וְאִם הָיְתָה בַּלַּיְלָה פּוֹרֵשׁ בַּלַּיְלָה, וּבוֹדֶקֶת עַצְמָהּ בְּסוֹף הָעוֹנָה וְאִם מָצְאָה טְהוֹרָה, מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ. וּגְבוּלוֹת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה לְעִנְיָן זֶה הֵם הָנֵץ הַחַמָּה וּשְׁקִיעָתָהּ.

המצוה שיהיה אדם פורש מאשתו בעונת וסתה נזכר בפסוק (ויקרא טו׳) ״והזרתם את בני ישראל מטומאתם״, ודרשו חז״ל פסוק זה (בגמ׳ שבועות יח:) ״מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהם סמוך לוסתן״, לדעת רב אחאי גאון, רש״י, רי״ף, רי״ו רשב״א, הר״ן מצוה זו היא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא וכן פסק מרן השו״ע בסימן קפ״ד סעיף י׳. ונפ״מ ליוצא לדרך שחייב לפקוד את אשתו סמוך לוסתה שהואיל והפרישה היא מדרבנן, חכמים לא גזרו במקום מצוה. ומ״ש שעונת

וסתות היא מהנץ החמה עד שקיעתה, כך הוא בגמ׳ נידה סג:, הראב״ד, הרא״ש, הרז״ה, הרמב״ם (פרק ד׳ מהלכות א״ב הג׳) וכן פסק מרן השו״ע בסימן קפ״ד סעיף ד׳.

ב אִשָּׁה שֶׁחוֹשֶׁשֶׁת בַּיּוֹם, מֻתֶּרֶת בַּלַּיְלָה שֶׁלְּפָנֶיהָ וּבַלַּיְלָה שֶׁאַחֲרָיו, וְאִם הַחֲשָׁשׁ בַּלַּיְלָה מֻתֶּרֶת בַּיּוֹם שֶׁלְּפָנָיו וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו.

כך פסק מרן השו״ע בסימן קפ״ד סעיף ב׳ וזוהי דעת רבי יהודה במתניתין (נידה סג:) ובגמרא, ״אמר רבא הלכה כרבי יהודה, ומי אמר רבא הכי, והתניא והזרתם את בני ישראל מטומאתם, מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהם סמוך לוסתן, וכמה, אמר רבא עונה, מאי לאו עונה אחריתי, לא, אותה עונה״. לדעת אור זרוע ובב״ח ובן איש חי חוששת ופורשת מבעלה ביום החשש ולילה שלפניו.

והש״ך הבין את דעת האור זרוע אחרת כדעת הראב״ן שאם אין שעה קבועה לראות ביום פורשת גם בלילה שלפניו ואם יש לה שעה קבועה פורשת רק ביום (כל זה בוסת קבוע, ולא בשאינו קבוע כמו שמצוי בזמננו).

ולדעת האגודה היות והוסתות אינן קבועות ירחיק קצת לפני וקצת אחרי אותה עונה שחוששת בה.

ולדעת רבי יהודה בגמרא, בית יוסף, ט״ז, אגור, פתחי תשובה, חוות דעת, וחזון איש, פורשת מבעלה רק ביום החשש באותה עונה בלבד.

מי שפרש שלא כדעת מרן יותר מעונה

ג זוּג שֶׁנָּהֲגוּ לִפְרֹשׁ זֶה מִזּוֹ גַּם בְּעוֹנַת הַוֶּסֶת וְגַם בָּעוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ יְכוֹלִים לְבַטֵּל אֶת מִנְהָגָם ע״י שֶׁיַּעֲשׂוּ הַתָּרַת נְדָרִים וְיֹאמְרוּ שֶׁמִּתְחָרְטִים עַל שֶׁלֹּא אָמְרוּ בַּתְּחִלָּה ״בְּלִי נֶדֶר״, וְיָכוֹל הַבַּעַל לַעֲשׂוֹת הַתָּרַת נְדָרִים לְעַצְמוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה וְגַם לִהְיוֹת שָׁלִיחַ שֶׁל אִשְׁתּוֹ לְהַתִּיר לָהּ.

כך פסק מרן השו״ע בהלכות נדרים סימן ריי״ד.

וכן פסק מרן השו״ע ביו״ד סימן רל״ד סעיף נו׳ ״הבעל נעשה שליח להשאל על נדרי אשתו״.

ממה צריכים לפרוש

ד בְּעוֹנַת הַוֶּסֶת, יוֹם אוֹ לַיְלָה, שֶׁבּוֹ חוֹשֶׁשֶׁת הָאִשָּׁה שֶׁמָּא תִּרְאֶה, שֶׁהֵם כְּאָמוּר שְׁלֹשָׁה חֲשָׁשׁוֹת: א. עוֹנָה בֵּינוֹנִית ב. וֶסֶת הַהַפְלָגָה ג. וֶסֶת הַחֹדֶשׁ, צְרִיכִים הַבַּעַל וְהָאִשָּׁה לִפְרֹשׁ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְכֵן יֵשׁ לָהֶם לְהִמָּנַע מִלִּישַׁן בְּאוֹתָהּ מִטָּה, שֶׁמָּא תִּרְאֶה הָאִשָּׁה בִּזְמַן הַשֵּׁנָה וְנִמְצָאִים יְשֵׁנִים יַחַד בִּזְמַן נִדּוּתָהּ, וְגַם מֵחֲשַׁשׁ הֶרְגֵּל עֲבֵרָה שֶׁמָּא יִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם יִצְרָם וְיִשַּׁמְּשׁוּ וּבְתוֹךְ כָּךְ תִּרְאֶה הָאִשָּׁה.

מקור דין זה ברשב״א בספרו תורת הבית שאין הפרישה אלא מתשמיש המטה בלבד, אבל בשאר הקריבות מותרים וכן דעת רש״י והראב״ד וכן כתבו המגיד משנה, הרמב״ן, הגהות מיימוניות, ספר התרומה וכן כתב הרמב״ם (הא״ב פ״ד הי״ב) ״ואסור לו לאדם לבוא על אשתו סמוך לוסתה שמא תראה דם בזמן תשמיש״ וכן דעת מרן השו״ע והרמ״א שהיות והאיסור לשמש אז הוא מדרבנן לא חיישינן ששאר קריבות יביאו לתשמיש.

ה אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאַר מִינֵי קְרִיבוֹת, כְּגוֹן חִבּוּק וְנִשּׁוּק, מֻתָּרִים מִן הַדִּין בִּזְמַן הַחֲשָׁשׁוֹת שֶׁל עוֹנַת וִסְתָּהּ, מִכָּל מָקוֹם הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, שֶׁאִם מַכִּיר

בְּעַצְמוֹ שֶׁחִבּוּק וְנִשּׁוּק יְכוֹלִים לְגָרֵר אוֹתוֹ לְתַשְׁמִישׁ אוֹ אֲפִלּוּ לְטִפָּה קְטַנָּה שֶׁל שז״ל, שֶׁיִּמְנַע עַצְמוֹ מֵהֶם.

דעת תרומת הדשן והט״ז שכל הקריבויות אסורות מן הדין ודעת הב״ח והש״ך שהן מותרות רק שהמחמיר תבוא עליו ברכה ואע״פ שההלכה כמו כל אותם פוסקים שהבאנו בבאורים לסעיף הקודם, מכל מקום החומרא בזה מהטעמים שהזכרנו היא ודאי חומרא עם טעם.

אם נמשכה הראיה כמה ימים

ו אִם נִמְשְׁכָה רְאִיַּת הַדָּמִים מִסְפַּר יָמִים, אֵינָהּ צְרִיכָה לִפְרֹשׁ (בִּשְׁלֹשָׁה זְמַנֵּי הַחֲשָׁשׁוֹת, פָּאמוּר) אֶלָּא בָּעוֹנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּא הִתְחִילָה הַוֶּסֶת, וּשְׁאָר הַיָּמִים נֶחְשָׁבִים כִּטְפֵל וְנִגְרָרִים אַחַר הָעִקָּר שֶׁהוּא זְמַן הַתְחָלַת הַוֶּסֶת, וּכְשֶׁעָבְרָה הָעוֹנָה וּבָדְקָה עַצְמָהּ וְלֹא רָאֲתָה הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ וְאֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לַיָּמִים שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ.

סעיף זה כבר הובא בסימן ה׳ סעיף ט׳.

כשיש ספק מתי התחילה הראיה

ז קָמָה בַּבֹּקֶר וְרָאֲתָה, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מָתַי הִתְחִילָה הָרְאִיָּה, אִם בְּעוֹנָה זוֹ שֶׁל יוֹם אוֹ בָּעוֹנָה הַקּוֹדֶמֶת שֶׁהִיא לַיְלָה, אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת אֶלָּא לְעוֹנָה שֶׁל יוֹם בִּלְבַד.

וְכֵן בְּרָאֲתָה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, הֱיוֹת וְהוּא לְאַחַר הַשְּׁקִיעָה חוֹשֶׁשֶׁת לְעוֹנַת לַיְלָה בִּלְבַד.

מקור הדין בראב״ד בספרו בעלי הנפש והביא הראב״ד שני י״א אחד שאוסר גם את הלילה שקדם להנץ החמה והשני אוסר רק את היום, בגרסת הראב״ד שהייתה לפני תורת השלמים אסר הראב״ד את הלילה גם כן, והסכים הרז״ה עם הרא״ש וכן רבנו ירוחם, והכריעו שאין לאוסרה בעונת הלילה, וכן פסק מרן השו״ע בסימן קפ״ד סעיף ד׳, וזה מטעם שוסתות דרבנן ופרישה סמוך לוסתה דרבנן וספק בהם נידון לקולא, שהיום ודאי והלילה ספק וספקא דרבנן לקולא, כאמור.

הדין של רואה בבין השמשות מקורו מהש״ך סימן קפ״ד ס״ק יג׳.

שכחה מתי הייתה תחילת הראיה האחרונה

ח אִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ (רֹב הַנָּשִׁים כַּיּוֹם אֵין וִסְתָּן קָבוּעַ) וְשָׁכְחָה בְּאֵיזֶה יוֹם רָאֲתָה וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְחַשֵּׁב אֶת שִׁלְשֶׁת הַחֲשָׁשׁוֹת שֶׁל עוֹנָה בֵּינוֹנִית, וֶסֶת הַהַפְלָגָה וּוֶסֶת הַחֹדֶשׁ, אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ וְלִפְרֹשׁ בְּיָמִים אֲחֵרִים, וְאִם זוֹכֶרֶת בְּאֵיזֶה יוֹם רָאֲתָה אֲבָל שָׁכְחָה אֶת וֶסֶת הַהַפְלָגָה הָאַחֲרוֹן שֶׁצְּרִיכָה לָחוּשׁ לוֹ, תָּחוּשׁ לְעוֹנָה בֵּינוֹנִית וּוֶסֶת הַחֹדֶשׁ בִּלְבַד. וְרָאוּי לִנְהֹג שֶׁהָאִישׁ אוֹ

הָאִשָּׁה יְסַמְּנוּ אֶצְלָם אֶת תַּאֲרִיךְ תְּחִלַּת הָרְאִיָּה וְעוֹנָתָהּ, יוֹם אוֹ לַיְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בָּרוּר וּוַדַּאי לָהֶם, בְּאֵילוּ זְמַנִּים חָלִים תַּאֲרִיכֵי הַפְּרִישָׁה.

חוות דעת (סימן קפ״ד בבאורים סס״ק ד) כתב שאפילו אם היה לה וסת קבוע בין אותם ימים ושכחה איזה יום הוא מותרת בכל אותם ימים, משום דקיימ״ל וסתות דרבנן.

וכן כתב בשו״ת יד יוסף שאשה ששכחה יום וסתה מותרת לשמש בכל יום, ואין לחוש שמא היום הוא סמוך לוסת, משום דאזלינן בתר רוב ימים, וכן הוא במשמרת הטהרה ע״מ עה-עט.

ט דִּין אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת וּמֵינִיקָה וְכֵן דִּין אִשָּׁה זְקֵנָה נִתְבָּאֲרוּ בְּסוֹף הַפֶּרֶק הַקּוֹדֵם.

דין הנחבית מפני סכנת נפשות

י אִשָּׁה שֶׁהָיְתָה נֶחְבֵּית מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, וְשָׁהֲתָה שָׁם פֶּרֶק זְמַן, גָּרַם לָהּ פַּחַד זֶה שֶׁתֶּחְשַׁב כִּמְסֻלֶּקֶת דָּמִים, וְאִם הָיָה זֶה בִּזְמַן אֶחָד מֵהַחֲשָׁשׁוֹת שֶׁהִזְכַּרְנוּ מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ לְאַחַר אוֹתָהּ עוֹנָה לְלֹא שֶׁתִּבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ.

כך כתב בשו״ע סימן קפ״ד סעיף ח׳, עפ״י המשנה בנידה לט. ובגמ׳ בנידה עא. אמרו ״פחדא מצמת צמית, בעתותא מרפיא״ כלומר פחד וחרדה הנמשכים לזמן מסוים גורמים לסילוק דמים, אבל בהלה הבאה בפתע פתאום מרפה את הגוף וגורמת לראות דם, כמ״ש ותתחלחל המלכה מאוד, שפרסה נידה.

והביא הבית יוסף את הרשב״א שפסק שאינה צריכה בדיקה אפילו לכתחילה ודעת טור ורמ״א שלכתחילה תבדוק ובדעבד אם לא בדקה מותרת.

היוצא לדרך בעונת וסתה של אשתו

יא הָרוֹצֶה לָצֵאת לַדֶּרֶךְ צָרִיךְ לִפְקֹד אֶת אִשְׁתּוֹ בְּתַשְׁמִישׁ, אֲפִלּוּ חָל אוֹתוֹ זְמַן בְּעוֹנַת הַוֶּסֶת, שֶׁהֲרֵי הַפְּרִישָׁה בְּעוֹנַת וְסָתָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וּבָזֶה לֹא גָּזְרוּ.

גמ׳ יבמות סב: נחלקו הראשונים בבאור גמרא זו.

שיטת ר״ת רז״ה ומהר״מ מרוטנבורג דאסור לפוקדה בתשמיש אלא בדברי ריצוי, ולא חיישינן שמא יבוא עליה, והסמ״ג כתב שמותר בתשמיש, ומכל מקום המחמיר תע״ב ופסק הרמ״א כסמ״ג, לעומתם דעת רש״י צריך לפוקדה בתשמיש וכך פרשו הראב״ד ורב אחאי גאון, בעל הלכות גדולות, ריי״ף, רשב״א, ״הרא״ה״, המאירי, הריטב״א, הר״ן, המגיד משנה, האורחות חיים ועוד, וכן פסק מרן בשו״ע סימן קפ״ד סעיף י׳.

יב מַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁהַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ צָרִיךְ לִפְקֹד אֶת אִשְׁתּוֹ הוּא דַּוְקָא בַּיּוֹצֵא לִדְבַר הָרְשׁוּת, אֲבָל בַּיּוֹצֵא לִדְבַר מִצְוָה, כְּגוֹן צְדָקָה אוֹ פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, לֹא חִיְּבוּהוּ חֲכָמִים בְּכָךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל מִן הַמִּצְוָה. מִכָּל מָקוֹם, אִם יַדַּאי לוֹ לַיּוֹצֵא לִדְבַר מִצְוָה שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל עַל יְדֵי כָּךְ מִן הַמִּצְוָה נָכוֹן שֶׁיִּפְקֹד אֶת אִשְׁתּוֹ קֹדֶם צֵאתוֹ לַדֶּרֶךְ.

כן כתוב בגמ׳ יבמות סב: ״והני מילי לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מטריד״.

הבא מן הדרך בעונת וסתה של אשתו.

יג הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ וּמָצָא אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא בָּעוֹנָה הַסְּמוּכָה לְוִסְתָּהּ, כְּלוֹמַר שֶׁחוֹשֶׁשֶׁת בְּאוֹתָהּ עוֹנָה לְאַחַת הַוִּסְתוֹת, אָסוּר לוֹ לְפָקְדָהּ בְּתַשְׁמִישׁ, אַף אִם הִיא טְהוֹרָה וְגַם אֵינָהּ בָּעוֹנָה הַסְּמוּכָה לְוִסְתָּהּ מִצָּוָה לְפָקְדָהּ בְּתַשְׁמִישׁ.

המצוה שיפקוד אדם את אשתו, אם עיקרה הוא ליוצא לדרך או לבא מן הדרך, נראה שנחלקו בזה הזהר והגמרא ודעת הזהר שעקר המצוה היא דוקא לבא מן הדרך, שכך הוא בזהר בראשית דף מט׳ עמ׳ ב׳ ״האי מאן דנפיק לאורחא יסדר צלותא קמיה קודשא בריך הוא בגין לאמשכא עליה שכינתא דמריה, וכיון דסדר צלותיה ושכינתא שריא עליה יפוק, בגין דשכינתא אזדווגת בהדיה, דישתכח דבר ונוקבא במתא דכר ונוקבא בחקלא, הדא הוא דכתיב צדק לפניו יהלוך וישם לדרך פעמיו, ובכל זמנא דאתעכב באורחא בעי לנטרא עובדוי בגין דזיווגא עילאה לא יתפרש מניה וישתכח פגים בלא דכר ונוקבא וכו׳... ובשעתא דעאל לביתיה בעא לחדתא לדביתהו, דההיא זיווגא חדוותא, וחדוותא דשכינתא איהו, ולא עוד אלא דאסגי שלמא, הדא הוא דכתיב וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא ואי לא פקיד לאתתיה חטא איהו ודאי״ וכו׳ ע״כ.

ליל טבילה דוחה עונת וסתה שאינו קבוע

יד אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה כֶּתֶם, וּפָסְקָה בְּטָהֳרָה וְסָפְרָה וְטָבְלָה וְחָל לֵיל טְבִילָתָהּ בְּעוֹנַת וִסְתָּהּ, אִם הִיא חוֹשֶׁשֶׁת לְוֶסֶת קָבוּעַ אֲסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ בְּאוֹתָהּ עוֹנָה, וְאִם הַחֲשָׁשׁ הוּא לְוֶסֶת שְׁאֵינוֹ קָבוּעַ מֻתֶּרֶת לִטְבֹּל וּלְשַׁמֵּשׁ בְּאוֹתָהּ עוֹנָה.

בספר תורת חיים סופר או״ח ר״מ ס״ק ג׳ כתב שליל טבילה מצוה מיוחדת בפני עצמה היא ולא מהני לה מחילה, מה שאין כן בשאר עונה, ועוד שגם באותם לילות שאין ראוי לשמש בהם על פי הקבלה, כגון ליל פסח ובליל שבועות וראש השנה, אם חל בהם ליל טבילה חייב לפוקדה, ועוד שהתירו לשמש בשני רעבון בליל טבילה, ומתברר ממה שכתב במשמרת הטהרה שהחוששת לוסת קבוע מותרת לטבול כדי להתיר שאר קריבות, רק שאסורה כאמור בתשמיש, ובוסת שאינו קבוע כתב בתורת השלמים (סימן קפז ס״ק כט) להתיר וכן בשו״ת נהרי אפרסמון, והכנסת יחזקאל כתב להתיר בין בוסת קבוע בין בשאינו קבוע, והובא במשמרת הטהרה היות והפרישה סמוך לוסת, בוסת שאינו קבוע, לכול״ע הינו מדרבנן לכן בכהאי גוונא יש לסמוך על דברי המקילים.

טו כַּלָּה שֶׁלֵּיל חֻפָּתָהּ חָל בָּעוֹנָה הַסְּמוּכָה לְוִסְתָּהּ מֻתֶּרֶת לְשַׁמֵּשׁ, הֱיוֹת וְדִין פְּרִישָׁה סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ הוּא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, וַחֲכָמִים לֹא גָּזְרוּ בִּמְקוֹם מִצְוָה.

בשעת הדחק דוחה ליל טבילה עונת וסת קבוע

טז אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ לִרְאוֹת כָּל לֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם, וְנִמְשֶׁכֶת רְאִיָּתָהּ שִׁבְעָה יָמִים וְסוֹפֶרֶת שִׁבְעָה, וְחָל לֵיל טְבִילָתָהּ בָּעוֹנָה הַסְּמוּכָה לְוִסְתָּהּ, מֻתָּר לָהּ לִטְבֹּל וּלְשַׁמֵּשׁ, שֶׁאִם לֹא כֵּן תִּהְיֶה אֲסוּרָה עַל בַּעֲלָהּ לְתָמִיד, וּבָזֶה לֹא גָּזְרוּ חֲכָמִים.

כך כתב פתחי תשובה (קפד סק״ד) בשם התפארת למשה וזה למאי דקיימא לן שפרישה סמוך לוסתה הויה רק מדרבנן ואין להוציאה מבעלה משום כך.

המשתמשת בכדורים לדחית הוסת אינה חוששת לעונת וסתה

יז אִשָּׁה הַמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּכַדּוּרִים הַדּוֹחִים אֶת הַוֶּסֶת, וְכֵן כַּלָּה הַמִּשְׁתַּמֶּשֶׁת בָּהֶם, אֵינָן צְרִיכוֹת לָחוּשׁ לָעוֹנָה הַסְּמוּכָה לַוֶּסֶת לְפָרֵשׁ בָּהּ מִבַּעֲלֵיהֶן.

דין זה יוצא מעצם העובדה שהנסיון הראה שאכן כדורים אלו משנים את אורך זמני המחזור של המשתמשת בהם, ודומה זה לדין אשה הנחבית במחבא שכתבנו בסעיף י׳, שבו גורם חיצוני יש בכוחו לשנות את אורך המחזור באופן שאין מקום לחשוש לוסת הקודם וכן יכול להיות נלמד מדין מעוברת ומניקה ששינוי הורמונלי מסלק דמים, מכל מקום עצה טובה היא שלא לקחת כדורים אלו אלא רק ממש בשעת הדחק כשאין ברירה אחרת, כי לא כל הטבעים שווים ויש נשים שכדורים אלו גורמים להן לראית כתמים.

שכחו ושמשו בעונת הוסת

יח אִשָּׁה שֶׁשָּׁכְחָה וְשִׁמְּשָׁה עִם בַּעֲלָהּ בְּעוֹנַת וִסְתָּהּ, וְנִזְכְּרוּ שֶׁאֲסוּרִים בְּתַשְׁמִישׁ, יִפְרֹשׁ הַבַּעַל מִיָּד וַאֲפִלּוּ בְּאֵבֶר חַי, וְאִם חוֹשֵׁשׁ לְשז״ל יִנְעַץ צִפָּרְנֵי רַגְלָיו בַּמִּטָּה וְיִפְרֹשׁ בְּאֵבֶר מֵת.

שמשו בעונת הוסת וראתה דם איך ינהגו ואיזו תשובה יעשו

יט מִי שֶׁשִּׁמֵּשׁ עִם אִשְׁתּוֹ בְּעוֹנַת וִסְתָּהּ, וּבִזְמַן הַתַּשְׁמִישׁ הִרְגִּישָׁה פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר לְהוֹצִיא דָּם, יִפְרֹשׁ בְּאֵבֶר מֵת עַל יְדֵי שֶׁיִּנְעַץ צִפָּרְנֵי רַגְלָיו וְיָדָיו בַּמִּטָּה וְלֹא יִסָּמֵךְ עַל אִשְׁתּוֹ, וְצָרִיךְ תְּשׁוּבָה וְתִקּוּן עַל הָעֲבֵרָה, שֶׁהֲרֵי הָיָה אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאִם הָיָה זֶה שֶׁלֹּא בְּעוֹנַת וִסְתָּהּ פּוֹרֵשׁ בְּאֵבֶר מֵת וְאֵינוֹ צָרִיךְ כַּפָּרָה שֶׁהֲרֵי הָיָה אָנוּס.

כ בְּשַׁעַר רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְרַבֵּנוּ הָאֲרִ״י מוּבָא כַּמָּה תַּעֲנִיּוֹת יֵשׁ לְהִתְעַנּוֹת עַל כָּל עָוֹן, וּבִלְשׁוֹן חֲכָמִים שֶׁל רַבִּי יוֹסֵף חַיִּים כָּתַב שֶׁיֵּשׁ לִפְדּוֹת אֶת הַתַּעֲנִיּוֹת בְּכֶסֶף שֶׁנּוֹתֵן לִצְדָקָה, וְכֵן כָּתַב סֵדֶר הַתִּקּוּנִים וְהַפִּדְיוֹנוֹת, וְהַגְּרִ״א כָּתַב בְּאִגֶּרֶת עָלִים לִתְרוּפָה שֶׁהַתְּשׁוּבָה הַנְּכוֹנָה הִיא כְּשֶׁהָאָדָם מְיַסֵּר אֶת עַצְמוֹ, וְלֹא בְּסִגּוּפִים וּבְתַעֲנִיּוֹת, אֶלָּא בְּרֶסֶן פִּיו וְתַאֲוֹתָיו, וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכֵחוֹת מוּסָר, וּבְעֵסֶק הַתּוֹרָה בִּשְׁקִידָה וְזֶהוּ טוֹב יוֹתֵר מִכָּל הַסִּגּוּפִים וְהַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם.

פרק ז׳ - הכנה לנשואין

חששת דם חימוד

א בִּימֵי רַבּוֹתֵינוּ חֲכְמֵי הַגְּמָרָא הָיוּ הַבָּנוֹת נִשָּׂאוֹת גַּם בְּגִילָאִים צְעִירִים שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאוּ דַּם וֶסֶת, אוֹ אֲפִלּוּ רָאוּ הָיוּ נוֹהֲגוֹת בִּזְמַנָּם לִטְבֹּל לִנְדּוֹתָן אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ פְּנוּיוֹת, וְקָבְעוּ חֲכָמִים הַלָּכָה לְאוֹתָן בָּנוֹת שֶׁכָּל בַּת שֶׁתְּבָעוּהָ לְנָשֵׂא וְנִתְפַּיְּסָה, אַף עַל פִּי שֶׁטְּהוֹרָה הִיא מִטֻּמְאַת נִדָּה וְזִיבָה, צְרִיכָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים שֶׁמָּא מֵחֲמַת חִמּוּד רָאֲתָה טִפַּת דָּם כְּחַרְדָּל וְלֹא הִרְגִּישָׁה בּוֹ, וְשִׁבְעָה יָמִים אֵלּוּ סוֹפֶרֶת מִשָּׁעָה שֶׁהִיא סוֹמֶכֶת בְּדַעְתָּהּ וּמְכִינָה עַצְמָהּ לַחֻפָּה.

בגמרא נידה סו. ״אמר רבא תבעוה להנשא ונתפייסה צריכה שתשב שבעה נקיים״ ״אמר רבא לא שנא גדולה לא שנא קטנה גדולה טעמא מאי משום דמחמדא, קטנה נמי מחמדא״ וכתב הרמב״ם (הלכות א׳ב פרק י״א הלכה ט׳ י׳) ״...שמא מחימודה לאיש ראתה דם טפה אחת ולא הרגישה בה בין שהיא גדולה בין שהיא קטנה, ודבר זה חומרא יתירא שנהגו בה בנות ישראל מימי חכמי הגמרא ואין לסור ממנה לעולם״, לדעת הרשב״א אינה צריכה לעשות הפסק בטהרה ולא בדיקות בשבעת הנקיים, ולדעת הרמב״ן אינה צריכה הפסק בטהרה ובבדיקות מספיקה אחת בלבד במשך השבעה נקיים, לדעת הרא״ש אינה צריכה הפסק בטהרה אבל צריכה לבדוק עצמה כל השבעה נקיים לכתחילה ובדיעבד בפעם אחת סגי. לדעת הר״ן בשם איכא מ״ד צריכה הפסק בטהרה ובדיקות משך כל השבעה נקיים, ופסקו מרן השו״ע והרמ״א כדעת הרא״ש, ואע״פ שמרן ורמ״א פסקו שאינה צריכה הפסק בטהרה כתבו הרש״ל והש״ך ס״ק ב׳ דהאדנא נהגו להפסיק בטהרה אף לדם חימוד, וכ״כ במשמרת הטהרה והביא את המנחת יעקב בתורת השלמים, החכמת אדם וערוך השולחן שסוברים כך שכל זה בזמן הראשונים שהיו טובלות כשהן פנויות וכל החשש היה רק משום דם חימוד מה שאין כן היום ושלכן נתפשט המנהג בזמן הזה לעשות הפסק בטהרה ובדיקות בשבעת הנקיים.

בזמן הזה הכלות נידות ודאי

ב בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁכָּל הַבָּנוֹת הַנִּשָּׂאוֹת כְּבָר רָאוּ נִדָּה אוֹ זִיבָה כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים, צְרִיכָה הַכַּלָּה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה וְלִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים בִּבְדִיקוֹת, וְיֵשׁ לְהַסְמִיךְ וּלְקָרֵב הַטְּבִילָה סָמוּךְ לְמוֹעֵד הַנִּשּׂוּאִין עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר.

אינה צריכה להמתין לפליטת ש״ז

ג כְּדֵי שֶׁתִּפְסֹק הַכַּלָּה בְּטָהֳרָה אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים לַסְּפָרַדִּים, אוֹ חֲמִשָּׁה יָמִים לָאַשְׁכְּנַזִּים, אֶלָּא מִיָּד כְּשֶׁתִּפְסֹק מִלִּרְאוֹת דָּם יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת אֶת הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, שֶׁהֲרֵי יָמִים אֵלּוּ מַמְתִּינוֹת הַנִּשּׂוּאוֹת כְּדֵי שֶׁתִּפָּלֵט שִׁכְבַת הַזֶּרַע מֵהֶן, וְכַלָּה עֲדַיִן לֹא שִׁמְּשָׁה.

כיצד בודקת

ד בְּדִיקַת הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וְכֵן בְּדִיקוֹת הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים שֶׁעוֹשָׂה הַבְּתוּלָה, אָמְנָם אֵינָן בַּחוֹרִים וּבַסְּדָקִים וּוַדַּאי שֶׁלֹּא עַד מָקוֹם שֶׁשַּׁמָּשׁ דָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לָהּ לְהַכְנִיס הַמּוֹךְ עַד מָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לָהּ, בְּזְהִירוּת, שֶׁלֹּא תִּפְגַּע בִּבְתוּלֶיהָ, וְכַלָּה שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה בּוֹדֶקֶת בַּחוֹרִים וּבַסְּדָקִים עַד מָקוֹם שֶׁיָּדָהּ מַגַּעַת.

כתבו סדרי טהרה וחזון איש שמבדיקותיה של זבה בתולה מוכח שבדיקה בחורים ובסדקים היא מדרבנן, ומדאורייתא מספיק פחות מזה, ובכל אופן קינוח חיצוני בלבד אינו מועיל כלל, ומזה נלמד להכשיר בדיקות שעשתה אשה ושלא היו כל כך בעומק היכא דלא אפשר לה.

זקינה שנתפייסה לינשא

ה גַּם זְקֵנָה שֶׁנִּתְפַּיְּסָה לְהִנָּשֵׂא, אַף עַל פִּי שֶׁחָדַל לִהְיוֹת לָהּ אֹרַח כְּנָשִׁים, צְרִיכָה שִׁבְעָה נְקִיִּים וּבְדִיקוֹת, וּבְדִיעֲבַד בְּדִיקָה אַחַת מַסְפִּיקָה, שֶׁהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה מִטֻּמְאַת נִדָּה וְזִיבָה, וַהֲרֵי הִיא חוֹשֶׁשֶׁת לְדַם חֲמוּד בִּלְבַד, וְטוֹבֶלֶת בִּבְרָכָה.

כך כתב בשו״ת גבעת שאול (סימן סה) ובשו״ת בית יהודה עייאש (חלק ב׳ סימן סג׳), הרשב״ץ, והחיד״א בשו״ת חיים שאל (חלק ב׳ סימן כו).

אם צריכה להמשיך לבדוק לאחר שטבלה עד הנישואין

ו בֵּין הַטְּבִילָה לַחֻפָּה אִם לֹא בָּדְקָה הַכַּלָּה עַצְמָהּ, מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וְאֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁים עוֹד שֶׁמָּא רָאֲתָה דַּם חֲמוּד, דְּאִם כֵּן אֵין לַדָּבָר סוֹף, וּמִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה תִּבְדֹּק בְּכָל יוֹם עַד הַבִּיאָה.

הגהות מיימוני בשם מהר״ם הצריכו שתבדוק הכלה בכל יום מהטבילה עד הבעילה, ולדעת הרשב״א אינה צריכה לבדוק כלל, לא בתוך השבעה נקיים ולא בין הטבילה לבעילה, והמאירי הסכים לדבריו וכן הרשב״ץ. ולדברי הריטב״א אין צורך בבדיקות לאחר הטבילה כי אם נמשיך לחוש לדם חימוד, אין לדבר סוף. ומרן הב״י הביא דברי הגה״מ בשם מהר״ם וכתב על זה ונראה שכל זה לכתחילה אבל בדיעבד בבדיקה אחת תוך שבעה די לה.

ורמ״א כתב שהמנהג שלא להרחיק את הטבילה מהחופה יותר מארבעה ימים, ואם הרחיקה יותר מזה יש לה לבדוק עצמה בכל יום עד בעילת מצוה, וכך כתבו הגה״מ ולחם ושמלה לבדוק עד הביאה וחוות דעת הצריך לבדוק עד החופה, ולדעת הב״י, כאמור בודקת בדעבד פעם אחת משך השבעה נקיים וזה כאמור, רק כשיש חשש לדם חימוד בלבד, אבל בזמן הזה שהכלות הינן גם נידות, כמובן שצריכה הפסק בטהרה ושבעה נקיים עם בדיקות בכל הימים, כמו שיבואר להלן בדיני הפסק בטהרה ושבעה נקיים.

בטלו תאריך הנישואין וחזרו לקיימם

ז אִם מִסְבָּה כָּל שֶׁהִיא הֶחְלִיטוּ בְּנֵי הַזּוּג לְבַטֵּל אֶת הַנִּשּׂוּאִין אוֹ שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵהֶם, וּלְאַחַר זְמַן חָזְרוּ בָּהֶם וְהִסְפִּימוּ לְקַיֵּם אֶת הַחֲתֻנָּה בְּמוֹעֲדָהּ אוֹ בְּמוֹעֵד אַחֵר, הֶסַּח הַדַּעַת שֶׁל הַכַּלָּה מֵהֶחָתָן גָּרַם שֶׁאַחַר כָּךְ, כְּשֶׁחָזְרוּ לְתָכְנִיתָם הָרִאשׁוֹנָה לְהִתְחַתֵּן, נוֹלַד חֲמוּד חָדָשׁ וּצְרִיכָה לִסְפֹּר מֵחָדָשׁ שִׁבְעָה נְקִיִּים.

כך פסק מרן השו״ע בסימן קצב׳ סעיף ג׳ ומקור הדין במרדכי בשם המהר״מ מרוטנבורג שדקדק מלשון הרשב״ם, וכן פסק מהרי״ק, וכתב הב״ח שאם באותו זמן שדחו את הנישואין קבעו מועד אחר, אין לה הסח הדעת מהנישואין ואינה צריכה למנות שוב.

אם הקדימו את החופה

ח הִקְדִּימוּ אֶת הַחֻפָּה, אֵינָהּ צְרִיכָה לִסְפֹּר שׁוּב, וְאֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת בָּזֶה לְדַם חֲמוּד, שֶׁאֵין זוֹ תְּבִיעָה חֲדָשָׁה וְהַסְּפָמָה חֲדָשָׁה לְנִשּׂוּאִין.

עפ״י שו״ת שערי דעה (חלק ב׳ רמ״ה) שנשאל בחופה שהוקדמה ביום, וענה, שתבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים הרי הוא חומרא מדרבנן, כי מן התורה מוקמינן לה בחזקת טהרה, וגם לכמה מן הראשונים דם חימוד אינו טמא רק הוא חשש שמא נתערב בו דם נידות ולכן אין מה להוסיף חומרות בדין זה.

אם רק צד אחד ביטל את הנשואין

ט אִם רַק אֶחָד מִן הַצְּדָדִים הוֹדִיעַ עַל בִּטּוּל הַנִּשּׂוּאִין וְהַצַּד הַשֵּׁנִי מִשְׁתַּדֵּל לְרַצּוֹת וּלְהִתְפַּשֵּׁר, אֵין זֶה נֶחְשָׁב לְהֶסַּח הַדַּעַת, וְאִם הִתְרַצּוּ לְקַיֵּם אֶת הַנִּשּׂוּאִין בֵּין בַּמּוֹעֵד הָרִאשׁוֹן בֵּין בְּמוֹעֵד אַחֵר אֵינָהּ צְרִיכָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה יָמִים נוֹסָפִים.

כך כתב החוות דעת (חידושים ס״ק ו), מקור חיים, ושו״ת שבט הלוי (חלק ה׳ סימן קי״א סעיף ג׳).

כשיש ספק

י וְכֵן אִם אֶחָד מִן הַצְּדָדִים לֹא הוֹפִיעַ לַחֻפָּה וְרַק לְאַחַר מִסְפַּר יָמִים הִגִּיעַ, הֱיוֹת וְיֵשׁ סָפֵק בַּדָּבָר אִם נִתְיָאֲשָׁה הַכַּלָּה מִן הַנִּשּׂוּאִין וְהַסָּפֵק הוּא בַּחֲשָׁשׁ לְדַם חֲמוּד שֶׁהוּא חֻמְרָא מִדְּרַבָּנָן, אָנוּ מוֹרִים בָּזֶה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה יָמִים שֵׁנִית.

מבואר ביביע אומר חלק ו׳ (חלק אבן העזר סימן ד׳ אות ט׳).

אם דנו ב״ד בהיתר הנישואין

יא אִם לְאַחַר שֶׁנִּתְפַּיְּסָה לְנָשֵׂא וְסָפְרָה שִׁבְעָה נְקִיִּים נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ סָפֵק הִלְכָתִי אִם מֻתָּר לְזוּג זֶה לְנָשֵׂא, וְדָנוּ בָּזֶה בֵּית דִּין וּפָסְקוּ לְהַתִּיר לָהֶם לְנָשֵׂא, אֵינָהּ צְרִיכָה לִסְפֹּר שׁוּב שִׁבְעָה נְקִיִּים.

כך כתבו בית הלל, ש״ך, סדרי טהרה ומהרש״ם שהוא ספק בדרבנן ומותר, ואינה צריכה לחוש שוב לדם חימוד.

מחזיר גרושתו ובעלי תשובה

יב הַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, צְרִיכָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְלִטְבֹּל, שֶׁחוֹשְׁשִׁים לְדַם חִמּוּד.

יג הַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ וְרוֹצֶה לַעֲרֹךְ אֶת הַחֻפָּה בְּתוֹךְ שִׁבְעַת הַיָּמִים הַנְּקִיִּים, מֻתָּר. כּוֹנְסָהּ וְאֵינָם צְרִיכִים שְׁמִירָה, וְלֹא יְשַׁמְּשׁוּ אֶלָּא אַחַר סְפִירַת הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים וְהַטְּבִילָה.

כך כתבו שו״ת אדמת קודש ומהריק״ש ומובאים במשמרת הטהרה (סימן ט׳ סוף אות ב׳).

יד וְכֵן הַדִּין בְּמַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ כְּשֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵינִיקָה צְרִיכָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וּטְבִילָה.

וְכֵן פָּנוּי וּפְנוּיָה שֶׁחַיִּים יַחַד וּבָא לִשָּׂאֲנָה, וַאֲפִלּוּ בְּבָא לִשָּׂא פְּנוּיָה שֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת מִמֶּנּוּ, הֱיוֹת וְנִתְפַּיְּסָה לְנָשֵׂא לוֹ חוֹשֶׁשֶׁת לְדַם חִמּוּד וּצְרִיכָה שִׁבְעָה נְקִיִּים וּטְבִילָה.

בשבט הלוי הקל בבעלי תשובה שחיו לפני כן בלא חופה וקידושין ובאים לינשא שלא חוששת לדם חימוד, אבל בטהרת הבית חשש לדברי הרדב״ז ומהריק״ש שהחמירו בזה, והמקל בשעת הצורך יש לו על מי שיסמוך.

נישאת לזקן

טו אִם בָּאָה לְנָשֵׂא לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבָעֹל, כְּגוֹן זָקֵן, וְכָל כַּוָּנָתָהּ בְּנִשּׂוּאִין אֵלּוּ כְּדֵי לְשַׁמְּשׁוֹ, מֻתָּר לְכוֹנְסָהּ מִיָּד וְלֹא חוֹשְׁשִׁים לְדַם חִמּוּד.

אם אף פעם לא ראתה את המשודך

טז הִתְרַצְתָּה לְנָשֵׂא אַף עַל פִּי שֶׁאַף פַּעַם לֹא רָאַתָּה אֶת הַמְשֻׁדָּךְ וְסָפְרָה שִׁבְעָה יָמִים וְאַחַר כָּךְ רָאַתְהוּ, אֵינָהּ צְרִיכָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה יָמִים מֵחָדָשׁ.

אם יכולה לספור שבעה בזמן ימי אבלה

יז כַּלָּה שֶׁאֵרְעָה אֵבֶל לִפְנֵי מוֹעֵד הַנִּשּׂוּאִין, וְסוֹפֶרֶת אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים הַנְּקִיִּים בְּזְמַן שֶׁחָלִים עָלֶיהָ גַּם שִׁבְעַת יְמֵי הָאֲבֵלוּת, עוֹלִים לָהּ יְמֵי הַנְּקִיִּים, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִסְפֹּר מֵחָדָשׁ לְאַחַר שֶׁתִּקּוּם מֵאֲבֵלָהּ, אֶלָּא תַּשְׁלִים סְפִירָתָהּ אִם עוֹד לֹא סִיְּמָה, תִּטְבֹּל וְתִכָּנֵס לַחֻפָּה.

באלו מקרים אסורים החתן והכלה להתיחד

יח אִם נֶעֶרְכָה הַחֻפָּה וְהַכַּלָּה עֲדַיִן לֹא טָבְלָה, אֲסוּרִים הֶחָתָן וְהַכַּלָּה בְּיִחוּד, אֶלָּא הוּא יָשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים וְהִיא יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, עַד שֶׁתִּטְבֹּל וְיָבוֹא עָלֶיהָ בְּיאָה רִאשׁוֹנָה, וְזֶה בֵּין אִם הֶחָתָן בָּחוּר, גָּרוּשׁ אוֹ אַלְמָן.

גמ׳ כתובות ד. ״חתן שפרסה אשתו נידה הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, דרש רב יוסף בריה דרבא משמיה דרבא, לא שנו אלא שלא בעל, אבל בעל אשתו ישנה עמו וכן כתב הרמב״ם (בהלכות א״ב פרק כב׳ הלכה א׳) וכן פסק מרן השו״ע בסימן קצ״ב סעיף ד׳.

והביא הרמ״א כמה שיטות בענין זה היחוד, דעת הרא״ש שצריך שמירה גם ביום וגם בלילה ואין צריך שתי שמירות רק או הוא בין האנשים או רק היא בין הנשים, ודעת הרשב״א שביום אינם צריכים שמירה כלל ובלילה צריך שתי שמירות אבל אם אינם ישנים בבית אחד אינם צריכים שימור כלל, ולראב״ד צריכים שמירה רק בלילה ושמירה לכל אחד מהם וכתב הרמ״א שהמנהג לקחת ילד קטן שישן עם החתן בלילה וילדה עם הכלה, וביום אסורים להתיחד אא״כ יהיה קטן או קטנה אתם, וכתב במשמרת הטהרה שלדעת רוב הפוסקים לא נאסר יחוד זה של כלה נידה על החתן אלא מדבריהם ושכן פסק הרדב״ז, הב״ח בדעת הראב״ד, החזון איש, ציץ אליעזר וחזקת הטהרה ונפקא מינה שאם יש עוד צרוף להקל שפיר סמכינן להתיר ביחוד.

יט אִם אָדָם שְׁלִישִׁי נוֹעֵל אֶת הֶחָתָן בְּחֶדֶר אֶחָד וְלֶחָתָן לֹא נִשְׁאַר מַפְתֵּחַ, יְכוֹלָה הַכַּלָּה לִישֹׁן בְּחֶדֶר אַחֵר בְּאוֹתָהּ דִּירָה.

כ חָתָן שֶׁעָשָׂה הַעֲרָאָה בִּלְבַד וְלֹא גָּמַר בִּיאָתוֹ וּלְאַחַר מִכֵּן פֵּרְסָה הַכַּלָּה נִדָּה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גָּמַר הֶחָתָן בִּיאָתוֹ, מֻתָּר לָהֶם לְהִתְיַחֵד, וְאֵין חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יִתְקְפֶנּוּ יִצְרוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּעַל כְּבָר עַל יְדֵי הַעֲרָאָה.

רמ״א עפ״י דברי תרומת הדשן, וכן בשו״ת חשב האפוד חלק ב׳ סימן קמו, וכתב במשמרת הטהרה ואם יראה המורה שהחתן והכלה יראי שמים ואין חשש כל כך שיבואו לידי איסור ח״ו וגם יש טרחה בסידור השמירה יוכל לסמוך על דברי הרב חשב האפוד להקל, וכן בשו״ת ציץ אליעזר (חלק ו׳ סימן מ׳ פרק כה׳ אות ד׳).

כא אִם הָיְתָה הַכַּלָּה טְהוֹרָה כְּשֶׁנִּשְׂאָה, וְלֹא בָּא הֶחָתָן עָלֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לוֹ אֶת הַזְּמַן לְכָךְ, וְאַחַר כָּךְ פֵּרְסָה נִדָּה, מֻתָּרִים בְּיִחוּד, שֶׁהֲרֵי מוּכָח שֶׁאֵין יִצְרוֹ תַּקִּיף כָּל כָּךְ.

הנהגה לחתן וכלה

כב חָתָן וְכַלָּה צְרִיכִים שְׁמוּר מִן הַמַּזִּיקִים, וְנִכְלָל בָּזֶה הַשְּׁמוּר שֶׁלֹּא יֶחְטְאוּ בְּאִסּוּר קְרִיבוּת לְאַחַר שֶׁנֶּאֶסְרָה עָלָיו בְּדַם בְּתוּלִים, וּמִטַּעַם זֶה

וּמִטְעָמִים אֲחֵרִים טוֹב שֶׁיִּשְׁהוּ הַזּוֹג הַצָּעִיר בִּזְמַן שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה בְּבֵיתָם וּבְקֶרֶב מִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם וְשׁוֹשְׁבִינֵיהֶם וְלֹא יֵצְאוּ לְבַלּוֹת זְמַנָּם בְּטִיּוּלִים וּבְבָתֵּי מָלוֹן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי י״ג כ׳) ״הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם, וְרֹעֵה כְסִילִים יֵרוֹעַ״ וְכֵן כָּתוּב (ב׳ כ׳) ״לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר״.

פרק ח׳ - דם בתולים

מדוע צריך לפרוש מחמת דם בתולים

א חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה חָשְׁשׁוּ שֶׁמָּא מֵחֲמַת חֲמוּד שֶׁל בִּיאָה רִאשׁוֹנָה יֵצְאָה טִפַּת דָּם מִן הַמָּקוֹר וְנִתְעָרְבָה עִם דַּם הַבְּתוּלִים, וַאֲפִלּוּ אִם לְאַחַר בִּיאָה רִאשׁוֹנָה לֹא רָאֲתָה דָּם חָשְׁשׁוּ חֲכָמִים שֶׁמָּא יֵצְאָה טִפַּת דָּם מִן הַמָּקוֹר וְחִפָּהוּ שִׂכְבַת זֶרַע, וְלָכֵן הַבּוֹעֵל אֶת הַבְּתוּלָה, לְאַחַר שֶׁגּוֹמֵר בִּיאָתוֹ פּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה אֲפִלּוּ בְּאֵבֶר חַי, וּמַתְחִילִין לִנְהֹג הַדִּינִים שֶׁפֵּרַטְנוּ בְּפֶרֶק ד׳, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ מְעַט שְׁנוּיִים בֵּין בְּתוּלָה לְאַחַר בִּיאָה רִאשׁוֹנָה לְבֵין אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה נִדָּה, שֶׁהֲרֵי דַּם הַבְּתוּלִים טָהוֹר, וְהַטֻּמְאָה אֵינָהּ וַדָּאִית אֶלָּא הִיא חֲשָׁשׁ מִדִּבְרֵיהֶם, וּנְבָאֵר שְׁנוּיִים אֵלּוּ בְּפֶרֶק זֶה.

גמ׳ נידה סה: וכתב הרא״ש שחכמים החמירו בדם בתולים שמא יצא דם חימוד של תשמיש ראשון ונתערב בדם בתולים, ואילו רב האי גאון כתב שדם בתולים גורם לדם נידה, כי אשה מזדעזעת ומתחלחלת מתשמיש ראשון וזה גורם לדם נידה לבוא כמ״ש ותתחלחל המלכה מאוד.

בשו״ת יביע אומר הוכיח שדם בתולים איסורו הוא מדרבנן, ולא כמו שפסק בשו״ת רב פעלים שלדעת הרא״ש הוא ספק דאורייתא. לדעת הרא״ש, רז״ה, אשכול, רשב״א, רמב״ן מאירי ומרן השו״ע רשאי לפרוש באבר חי.

מהות הפרישה

ב לְאַחַר בְּעִילַת מִצְוָה אָסוּר לִבְנֵי הַזּוֹג לִישֵׁן בְּיַחַד בְּאוֹתָהּ מִטָּה אֲפִלּוּ בִּבְגָדֵיהֶם, אֲבָל מֻתָּר לָחֶתָן לִישֵׁן בְּמִטַּת אִשְׁתּוֹ, אִם אֵינָהּ יְשֵׁנָה בָּהּ, גַּם אִם יֶשְׁנוֹ עוֹד דָּם עַל הַסָּדִין. וְכֵן עֲלֵיהֶם לִנְהֹג דִּינֵי הַהַרְחָקוֹת הַמְבֹאָרִים לְעֵיל בְּפֶרֶק ד׳.

לדעת רב האי גאון, הראב״ד, הראבי״ה, תשובות הגאונים, הטור ומרן השו״ע בסימן קצ״ג צריך החתן לפרוש מאשתו לאחר ביאה ראשונה ואינם רשאים לישן במטה אחת אפילו בבגדיהם.

וההיתר לחתן לישן על מטת אשתו כשאינה שוכבת שם מקורו במה שכתב רב האי גאון והביאו הראב״ד בספר בעלי הנפש וכ״כ הרא״ש, טור ומרן השו״ע בסימן קצ״ג.

דין ספק בתולה, אלמנה וגרושה, ודין לא גמר ביאתו, ואם חייבת הכלה לבדוק עצמה לאחר ביאה ראשונה

ג אִם הַכַּלָּה הִנָּהּ אַלְמָנָה אוֹ גְּרוּשָׁה אֵין צָרִיךְ לִפְרֹשׁ מִמֶּנָּה לְאַחַר בִּיאָה רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אִם כֵּן הִיא וַדַּאי בְּתוּלָה, אֲבָל אִם הִיא סָפֵק בְּתוּלָה, כְּגוֹן שֶׁבַּעֲלָהּ הַקּוֹדֵם לֹא גָּמַר בִּיאָתוֹ, אִם מָצְאָה דָּם עַל הַסָּדִין לְאַחַר בִּיאָה רִאשׁוֹנָה פּוֹרְשִׁים זֶה מִזֶּה וְאִם לֹא מָצְאָה אֵינָם פּוֹרְשִׁים. וּלְכַתְּחִלָּה לָצֵאת יְדֵי חוֹבַת כָּל הַפּוֹסְקִים טוֹב שֶׁתִּבְדֹּק עַצְמָהּ בְּעוֹדָהּ שׁוֹכֶבֶת בַּמִּטָּה, וְאִם כְּבָר יָרְדָה וְהָלְכָה בְּרַגְלֶיהָ גַּם כֵּן מוֹעִילָה בְּדִיקָה, וְכָל זֶה עַל הַצַּד הַיּוֹתֵר טוֹב, מִכָּל מָקוֹם אִם לֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ אֶלָּא רַק אֶת הַסָּדִין וּמָצְאָה נָקִי, מֻתֶּרֶת.

כך כתב בספר לחם ושמלה בשם האגודה שאין צריך לפרוש מאלמנה לאחר ביאה ראשונה ואין בה חשש לדם חימוד שהרי לא נזכר חשש זה בגמרא בבלית או בפוסקים.

ובספק בתולה אין צריך לפרוש אם לא ראתה דם כ״ב חזקת טהרה (בדרך קצרה סק״ה) ובשו״ת חיים וחסד חורי (חיו״ד ס״ס צ״א) ומשמרת הטהרה.

לדעת הראב״ד הבועל את הבתולה ולא מצא דם אינו צריך לפרוש ממנה שהיות ודם בתולים דרבנן לא חיישינן לשמא יצאה טפת דם וחיפהו שכבת זרע.

ולדעת הגאונים, רמב״ן, רשב״א, רא״ש, הר״ן, הגה״מ בשם מהר״מ, רש״י, הטור ומרן השו״ע בסימן קצ״ג כן חוששים לחיפהו שכבת זרע ואסורה לבעלה אפילו לא מצאה דם.

ואם לא היה גמר ביאה, כלומר, שלא הכניס את כל האבר אם לא ראתה דם הסכימו הפוסקים להתירה לבעלה, כן כתב רמ״א בהגה סימן קצ״ג, נודע ביהודה, דרכי תשובה חכמת אדם ועוד וזה כשלא ראתה דם, וכתב בדי השולחן שבדיקת הסדין מספיקה כדי לאמת לנו שלא ראתה היות וגדולי הפוסקים לא הזכירו בזה בדיקה, וכן העיקר להלכה.

סופרת ארבעה ושבעה, וכמה בדיקות צריכה לבדוק

ד דִּין הַכַּלָּה בְּהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה כְּדִין אִשָּׁה נִדָּה שֶׁצְּרִיכָה לְהַמְתִּין שֵׁשׁ עוֹנוֹת שֶׁהֵן אַרְבָּעָה יָמִים, וְאָז תִּפְסֹק בְּטָהֳרָה, וְתִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים, וְתִבְדֹּק עַצְמָהּ בְּכָל יוֹם מֵהֶם, וְאִם בָּדְקָה בְּרִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי בִּלְבַד וַאֲפִלּוּ בְּדִיקָה אַחַת בְּשִׁבְעָה נְקִיִּים, יָצְאָה, וְתִטְבֹּל וּמֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ.

וּבָזֶה גַּם לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז, לְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים עַד לַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, יְכוֹלָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה לְאַחַר אַרְבָּעָה יָמִים.

כך כתב החזון איש ״שכיון שדין חמישה ימים הוא חומרא, על המחמיר גם בזה עליו להביא ראיה״.

יכולה להפליט בעצמה ש״ז גם לדעת האשכנזים

ה אִם פָּסְקָה הַמַּכָּה מִלִּרְאוֹת, וְרוֹצָה לַעֲשׂוֹת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה כְּבָר לַמָּחֳרָת, יְכוֹלָה לְהַפְלִיט אֶת שִׁכְבַת הַזֶּרַע עַל יְדֵי שֶׁתְּקַנֵּחַ יָפָה אוֹתוֹ מָקוֹם אוֹ שֶׁתִּרְחַץ בְּמַיִם חַמִּים, וְאַחַר כָּךְ יְכוֹלָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה וְלִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים, וְגַם לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֶׁבְּנִדָּה נִמְנָעִים מֵהַפְלָטַת שִׁכְבַת זֶרַע, כָּאן בְּדַם בְּתוּלִים יְכוֹלִים לְהַתִּיר.

לענין נידה כתב הרא״ש שאם תרצה להתחיל ספירתה מיום מחרת ראייתה תקנח יפה במוך או תרחץ במים חמים, ולרמב״ן די אם הלכה ברגליה, ולדעת הרשב״א וסה״ת תרתי בעינן קינוח ורחיצה כדי לצאת כל ספק.

וכך פסק מרן השו״ע בסימן קצו ״האשה ששמשה מטתה ואחר כך ראתה דם ופסקה מיד ורוצה לספור שבעה נקיים החל מיום מחרת ראייתה תקנח יפה אותו מקום במוך או בבגד כדי להפליט כל הזרע, או תרחץ במים חמים והם יפליטו כל הזרע״ וכ״כ בתרומה, טור, רא״ש ובשו״ת מהר״ם מרוטנברג, והרמ״א פסק כדעת הסמ״ק שאין אנו בקיאים בזה, מכל מקום זה בדם נידה, אבל כאן בדם בתולים שהוא דרבנן גם בני אשכנז יכולים להקל בזה, כך העלה במשמרת הטהרה חלק א׳ עמ׳ תקח.

בדקה עצמה פעם אחת בלבד

ו כַּלָּה שֶׁעָשְׂתָה הֶפְסֵק הַטָּהֳרָה וּבְמֶשֶׁךְ הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים בָּדְקָה עַצְמָהּ פַּעַם אַחַת בִּלְבַד, בְּדִיעֲבַד יָצְאָה, תִּטְבֹּל וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.

שהרי מרן כך כתב בסתם, ובי״א החמיר שלפחות תבדוק ראשון ושביעי וסיים שאין להקל, וכל זה בנידה, ואילו כאן, בדם בתולים, אמרינן שלא בזה דבר מרן כשסיים ואין להקל, ובזה יחול כלל ההוראה שסתם ויש הלכה כסתם. שכך כתב מרן השו״ע בסימן קצ״ו סעיף ד׳ ״בכל יום משבעת ימי הספירה צריכה לבדוק, לכתחילה, את עצמה פעמיים בכל יום, ואם לא בדקה בכל השבעה אלא פעם אחת, לא שנא בדקה ביום ראשון או ביום שביעי או באחד מהימים האמצעיים, מאחר שבדקה ביום שקודם השבעה נקיים ומצאה טהורה עלו לה, ויש אומרים שצריך שתבדוק ביום ראשון מהשבעה נקיים וביום השביעי, ואין להקל״ והחמיר בזה מרן השו״ע כיש אומרים היות ויש בזה איסור כרת, ולכן כאן לענין דם בתולים כיון דהוי מדרבנן יש להקל, כך כתב במשמרת הטהרה.

אם ראתה דם בתולים גם בביאה שניה ושלישית

ז בְּבִיאָה שְׁנִיָּה אִם רָאֲתָה דָּם, תּוֹלִים אוֹתוֹ בִּבְתוּלֶיהָ וּצְרִיכִים לִפְרֹשׁ עַד לְאַחַר שֶׁתִּטְבֹּל, וְכֵן בְּבִיאָה שְׁלִישִׁית אִם רָאֲתָה דָּם, שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא כָּלוּ בְּתוּלֶיהָ עַד לְאַחַר שָׁלֹשׁ בִּיאוֹת, אֲבָל אִם בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה גָּמַר בִּיאָתוֹ וּבְבִיאָה שְׁנִיָּה לֹא רָאֲתָה דָּם הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, אֲפִלּוּ הִרְגִּישָׁה כְּאֵב בְּבִיאָה שְׁנִיָּה לֹא חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא יָצְאָה טִפַּת דָּם וְחָפָהוּ שִׁכְבַת זֶרַע, שֶׁזֶּה הַחֲשָׁשׁ שַׁיָּךְ רַק בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה (וְאִם חַיֶּבֶת לִבְדֹּק עַצְמָהּ רְאֵה לְקַמָּן סְעִיף י׳).

כך כתב בשו״ת צמח צדק מליובאוויטש (יו״ד קנ״ד א׳) וכן כתב באגרות משה (יו״ד סימן פ״ה).

לאחר ביאה שניה ראתה דם על הסדין

ח אִם מְיַד לְאַחַר בִּיאָה שְׁנִיָּה רָאֲתָה דָּם עַל הַסָּדִין אוֹ עַל יְדֵי שֶׁקִּנְחָה עַצְמָהּ, הֲרֵי זֶה דַּם בְּתוּלִים וּפוֹרֶשֶׁת, אֲבָל אִם נִמְצָא עַל הַסָּדִין לְאַחַר זְמַן מֵהַתַּשְׁמִישׁ, נֶחְשָׁב אוֹתוֹ מַרְאֶה לְכֶתֶם בִּלְבַד שֶׁמְּטַמֵּא רַק אִם הָיָה גָּדוֹל מִכִּגְרִיס, עַל סָדִין לָבָן וּבָדוֹק. כָּל זֶה כְּאָמוּר בִּתְנַאי שֶׁהַבִּיאָה הָרִאשׁוֹנָה הָיְתָה בִּיאָה שְׁלֵמָה.

אם לא בדקה לאחר ביאה שניה אפילו את הסדין

ט אִם לֹא בָּדְקָה כְּלָל לְאַחַר בִּיאָה שְׁנִיָּה, לֹא אֶת עַצְמָהּ וְלֹא אֶת הַסָּדִין, וְלֹא נִמְצָא הַסָּדִין בְּפָנֶיהָ שֶׁנֵּדַע אִם הָיָה דָּם בְּבִיאָה שְׁנִיָּה אוֹ לֹא, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וּבִתְנַאי שֶׁבְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה גָּמַר בִּיאָתוֹ.

מטעם חזקת טהרה שיש לה, ומטעם ספק ספיקא בדרבנן ספק ראתה ספק לא, ואם תמצא לומר שכן ראתה שמא דם בתולים הוא בלבד וטהור, וכן העלה בשו״ת מנחת יצחק חלק ה׳ סימן ס״א.

ואם לא ברור לחתן אם גמר ביאתו בביאה ראשונה, הדעת נוטה לומר שהוא ספק בדרבנן ולקולא.

אם חייבת הכלה לבדוק עצמה לאחר ביאה שניה

י נֶחְלְקוּ הָאַחֲרוֹנִים אִם כַּלָּה בְּתוּלָה צְרִיכָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ אַחֲרֵי בִּיאָה שְׁנִיָּה אוֹ לֹא, הָאִם צְרִיכָה לִבְדֹּק מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ נָשִׁים שֶׁאֵין בְּתוּלֵיהֶן כָּלִים אֶלָּא בְּבִיאָה שְׁנִיָּה וַאֲפִלּוּ שְׁלִישִׁית, אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לִבְדֹּק מִטַּעַם שֶׁהוּא סְפֵק סְפֵקָא בִּדְרַבָּנָן וְעוֹד שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֶזְקַת טָהֳרָה, וְלַהֲלָכָה אֵין עָלֶיהָ חִיּוּב לִבְדֹּק, וְכָל זֶה לְאַחַר שֶׁכְּבָר בָּא עָלֶיהָ בִּיאָה גְּמוּרָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה.

חומרת דם בתולים, נאמרו בה שני טעמים **א.** חשש דם חימוד שנתערב בדם הבתולים **ב.** חלחלה מביאה ראשונה עלולה לגרום שתצא גם טפת דם נידה, ואע״פ שהן חששות רחוקות החמירו בהם חכמים בביאה ראשונה, ויותר מביאה ראשונה לא מצינו בגמ׳ שעשו חילוקים להחמיר, אפילו במצבים של ספק שיכול להתברר, ואם רבי יוחנן וריש לקיש לא מוזכר בהם שחשו לכאב בביאה שניה להצריכה לברר אם יצא ממנה דם מה מצריך אותנו בדור הזה להרבות בפרישות של שבוע ויותר, ועוד בזוגות צעירים בתחילת דרכם וכל זה כמובן בשגמר ביאתו בביאת מצוה.

איסור תשמיש לאור הנר

יא חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוֹרוּנוּ בַּגְּמָרָא פְּסָחִים שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר, שֶׁאִם תִּתְעַבֵּר אִשְׁתּוֹ מִבִּיאָה זוֹ יֵשׁ בָּזֶה חי״ו סַכָּנָה לַוָּלָד, וְכֵן נִפְסַק גַּם כֵּן לַהֲלָכָה בַּשו״ע, וְאִם בָּא הָאוֹר בַּעֲקִיפִין, מֵחֲדַר צְדָדִי, מֻתָּר

לְשַׁמֵּשׁ לְאוֹרוֹ, וְכָל זֶה גַּם בְּבִיאַת מִצְוָה שֶׁל כַּלָּה בְּתוּלָה.

ביאה ראשונה בשבת

יב הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּתוּלָה וְהִתְיַחֲדוּ לִפְנֵי שַׁבָּת, אֲפִלּוּ יִחוּד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְבִיאָה, יָכוֹל לָבוֹא עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת וְאֵין בָּזֶה אִסּוּר, לֹא שֶׁל חוֹבֵל, וְלֹא שֶׁל צוֹבֵעַ בַּסָּדִין, וְאִם הַכַּלָּה אַלְמָנָה אוֹ גְּרוּשָׁה, וְהִתְיַחֲדוּ הֶחָתָן וְהַכַּלָּה לִפְנֵי הַשַּׁבָּת יִחוּד הָרָאוּי לְבִיאָה, מֻתָּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה בְּשַׁבָּת.

אינה חייבת ללבוש בגדי לבן

יג אֵין חִיּוּב עַל הַכַּלָּה לְהַצִּיעַ תַּחְתֶּיהָ סָדִין לָבָן דַּוְקָא אוֹ לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים תַּחְתּוֹנִיִּים לְבָנִים.

אם בביאה ראשונה מאי נפקא לן מסדין לבן, הרי חייבת הבתולה לפרוש מבעלה אפילו לא ראתה דם כלל, ואם בביאה שניה, למה יהיה דינה חמור מדין נידה דאורייתא שבשבעת ימי הנקיים שלה מצריכה מרן להציע סדין נקי ובדוק ולא הקפיד על צבע לבן דוקא.

הוסרו בתוליה בכלי, מה הדין

יד בְּתוּלָה שֶׁהוּסְרוּ בְּתוּלֶיהָ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי בְּעִילָה, אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁטִּפְּלָה עַל יְדֵי רוֹפְאָה שֶׁהֵסִירָה אֶת בְּתוּלֶיהָ בִּכְלִי, אַף עַל פִּי שֶׁהַדָּם שׁוֹתֵת וְיוֹרֵד, הֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא דַּם מַכָּה בְּעָלְמָא.

פרק ט׳- דין רואה מחמת תשמיש, ותולה במכה

דיני רמ״ת מתי תבדוק ואיך

א כַּלָּה שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, בִּשְׁלֹשׁ הַבִּיאוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת צְרִיכָה הִיא וְצָרִיךְ הֶחָתָן לִבְדֹּק אֶת עַצְמָם מִיָּד לְאַחַר הַתַּשְׁמִישׁ, שֶׁמָּא גָּרַם הַתַּשְׁמִישׁ לְדַם הַוֶּסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ שֶׁיָּבוֹא, וּרְאֵה סְעִיף ו׳ לְקַמָּן.

ב בִּבְתוּלָה, צָרִיךְ שֶׁלְּאַחַר שֶׁיִּפָּסֵק דַּם בְּתוּלִים תְּשַׁמֵּשׁ פַּעַם אַחַת בְּלֹא שֶׁתִּרְאֶה דָּם וּלְאַחַר מִכֵּן תִּבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ בִּשְׁלֹשׁ הַפְּעָמִים הַבָּאוֹת אִם רוֹאָה מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ. וּלְדַעַת הָרְמָ״א כָּל שֶׁאֵינָהּ מַרְגֶּשֶׁת כְּאֵב מֵחֲמַת הַבְּתוּלִים אֵינָהּ יְכוֹלָה לִתְלוֹת בָּהֶם.

ג שְׁלֹשׁ הַבִּיאוֹת שֶׁבָּהֶן בּוֹדֶקֶת אִם רוֹאָה מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ יְכוֹלִים לִהְיוֹת בְּלַיְלָה אֶחָד, וְאֵינָם תְּלוּיִים בְּהַזְרָעָה אֶלָּא כָּל שֶׁהָיָה גְּמַר בִּיאָה יְכוֹלִים לִבְדֹּק אַחֲרֶיהָ.

ד צְרִיכָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ מִיָּד בִּכְדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט יָדָהּ לְתַחַת הַכַּר אוֹ הַכֶּסֶת וְתִטֹּל עֵד לִבְדֹּק בּוֹ, וְהוּא בְּעֵרֶךְ כְּרֶבַע דַּקָּה.

ה בְּדִיקָה זוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּחוֹרִים אוֹ סְדָקִים אֶלָּא קִנּוּחַ חִיצוֹנִי בִּלְבַד.

ו אִשָּׁה שֶׁהַוְּסָתוֹת שֶׁלָּהּ מִשְׁתַּנִּים תָּמִיד בֵּין הַפְּלָגָה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה יוֹם לְהַפְלָגוֹת עַד לִשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה יוֹם וּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה יוֹם אֵינָהּ רוֹאָה, נֶחְשֶׁבֶת אוֹתָהּ אִשָּׁה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה יוֹם אֵלּוּ כְּבַעֲלַת וֶסֶת קָבוּעַ, שֶׁהֲרֵי וַדַּאי לֹא תִּרְאֶה בְּיָמִים אֵלּוּ, וְלָכֵן תִּבְדֹּק עַצְמָהּ בַּיָּמִים שֶׁלְּאַחַר הָעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה יוֹם, שֶׁאָז דֵּינָהּ כְּאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ.

ז אִם רָאֲתָה מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּרְצִיפוּת הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ עַד שֶׁתִּתְרַפֵּא וְתִבְדֹּק עַצְמָהּ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, כְּדֵי לְבָרֵר אִם הַדָּם בָּא מֵחֲמַת מַכָּה בְּצַוָּאר הָרֶחֶם אוֹ שֶׁבָּא מִן הָרֶחֶם עַצְמוֹ מֵחֲמַת רְגִישׁוּת שֶׁל אוֹתָהּ אִשָּׁה לְתַשְׁמִישׁ.

ח עָבְרוּ וְשִׁמְּשׁוּ פַּעַם רְבִיעִית וְלֹא רָאֲתָה דָּם מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ, שֶׁהֲרֵי הוּכַח שֶׁלֹּא הַתַּשְׁמִישׁ הוּא שֶׁגָּרַם לַדָּם לָבוֹא.

לדעת הנודע ביהודה, והש״ך (סימן קפז ס״ק ל״ה) רמ״ת הוא כמו וסת האונס שקפצה וראתה, ולדעת הט״ז (ס״ק ט״ז) הוא כמו וסת הגוף, לדעת התוס׳ נידה סו. הוא כְּוָסֶת דאכילת שומים או פלפלין, ולדעת החוות דעת הוא מטעם חשש מחלה, ויוצא שלדעת התוספות, נו״ב, ש״ך וט״ז רמ״ת הוא דרבנן ולחוות דעת שחשש לחולי הוא דאורייתא. ובענין שעור זמן הבדיקה לדעת הרא״ש לא מוכרח שתבדוק מיד אלא גם בבדקה לאחר זמן מועיל לברר שראתה מחמת התשמיש ולדעת התוספות, רמב״ן ורשב״א צריכה לבדוק דוקא מיד סמוך לתשמיש וכך פסק מרן בשו״ע. שיטת הסמ״ק סמ״ג, סה״ת והטור ששעור זמן זה בכדי שתרד מן המטה ותטול עד ותקנח עצמה, ולרשב״א וב״י הוא בכדי שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת והיא עדיין במטה ותטול עד לבדוק ותקנח פניה של מטה.

ולדעת הראב״ד אין אנו בקיאים עתה בשעורים אלו, הלכך כל סמוך לביאה אם בדקה ומצאה דם הרי היא בחזקת רמ״ת, והביא הרמ״א את דברי הראב״ד.

כתבו הש״ך, ר״ש קלוגר, החיד״א וחת״ס שהרואה מחמת תשמיש בתוך ימי טוהר שהם ארבעים יום לזכר ושמונים יום לנקבה אינה נחשבת לרואה מחמת תשמיש, שאע״פ שהחמירו הגאונים בדם טוהר לענין להוציאה מבעלה לא החמירו.

אם עברה ושמשה ולא ראתה מותרת לבעלה שזה עדיף מבדיקת השפופרת כך כתב הרמ״א, וזה אע״פ שכתב האפי רברבי שצריך שתשמש כך שלוש פעמים, והש״ך פסק כרמ״א, לעומתו נתן הדגול מרבבה טעם לדברי האפי רברבי שבבדיקת שפופרת תהיה מותרת רק לאחר שלוש בדיקות, ולכן כאן בתשמיש גם כן צריך שיעברו שלושה תשמישים.

וכמו הרמ״א שכתב שמותרת לאחר ביאה אחת פסק גם החזון איש.

מתי יכולה אשה לתלות כתמה במכה שיש לה

ט אִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשָׁה וְרָאֲתָה דָּם וְיֵשׁ לָהּ מַכָּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, יְכוֹלָה לִתְלוֹת רְאִיָּתָהּ בַּמַּכָּה אֲפִלּוּ אֵינָהּ יוֹדַעַת אִם מַכָּה זוֹ מוֹצִיאָה דָּם, וְלִרְוָוחָא דְּמִלְּתָא כְּשֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת אִם הִיא מוֹצִיאָה דָּם תֵּלֵךְ לִרוֹפְאָה אוֹ אָחוֹת, וְאִם יְאַשְּׁרוּ שֶׁאָכֵן מַכָּה זוֹ מוֹצִיאָה דָּם, תִּתְלֶה בְּמַכָּתָהּ. וּרְאֵה לְקַמָּן סְעִיף י״ב.

י אִם כָּל זְמַן שֶׁהִיא בּוֹדֶקֶת בְּכָל הַחוֹרִים וְהַסְּדָקִים אֵינָהּ מוֹצֵאת כְּתָמִים כִּי אִם בְּמָקוֹם אֶחָד, בַּצְּדָדִים, יֵשׁ לִתְלוֹת שֶׁמִּמַּכָּה שֶׁבְּאוֹתוֹ צַד בָּא וְזֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת אִם מַכָּה זוֹ מוֹצִיאָה דָּם, וְכָל שֶׁכֵּן אִם מַרְגִּישָׁה בִּשְׁעַת בְּדִיקָה כְּשֶׁנּוֹגַעַת בְּצַד הַמָּקוֹם הַהוּא כּוֹאֵב לָהּ קְצָת וּבִשְׁאָר חוֹרִין וּסְדָקִין אֵינָהּ מַרְגֶּשֶׁת כְּאֵב כְּלָל. וּרְאֵה עוֹד בְּסְעִיף י״ב.

בנידה סו. ״אם יש לה מכה באותו מקום תולה במכתה, אם היה דם מכתה משונה מדם ראייתה אינה תולה, ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור שממנה דם יוצא״ ולדעת הרשב״א אינה צריכה לדעת אם מכתה מוציאה דם ופסק מרן כמותו בסימן קפ״ז ה׳, וכן פסקו המאירי, הריטב״א והרדב״ז. ולתרומת הדשן והמרדכי צריך שתדע האשה שאכן מכתה מוציאה דם וכ״פ רמ״א בוסת שאינו קבוע. מה שכתבנו בסעיף י׳ הוא דעת מרן בסימן קפ״ז סעיף ז׳.

יא אִשָּׁה שֶׁנִּבְדְּקָה אֵצֶל אָחוֹת הַמְמֻחִית לְכָךְ אוֹ אֵצֶל רוֹפְאָה וְאוֹמֶרֶת שֶׁגִּלְתָה אֶצְלָהּ מַכָּה שֶׁמּוֹצִיאָה דָּם, תּוֹלָה הָאִשָּׁה בְּזוֹ הַמַּכָּה כְּתָמִים שֶׁרוֹאָה אוֹ בְּדִיקוֹת בָּעֵד, שֶׁיָּצְאוּ עִם מַרְאֵה דָּם.

יב בְּדִיקַת עֵד שֶׁיָּצָא עִם דָּם, יְכוֹלָה לִתְלוֹת בְּמַכָּה, אֲפִלּוּ אֵינָהּ יוֹדַעַת אִם מַכָּה זוֹ מוֹצִיאָה דָּם, וְאִם הָיְתָה בְּדִיקָה זוֹ בְּעוֹנַת הַוֶּסֶת צָרִיךְ שֶׁתְּהֵא מַכָּה זוֹ מוֹצִיאָה דָּם בְּוַדַּאי.

יג רָאֲתָה כֶּתֶם גָּדוֹל מִכְּגְרִיס, בְּעוֹנַת וִסְתָּהּ, וְיֵשׁ לָהּ מַכָּה אֲפִלּוּ אֵינָהּ יוֹדַעַת אִם מוֹצִיאָה דָּם, תּוֹלָה בָּהּ. וְקַל וָחֹמֶר שֶׁתּוֹלָה בְּמַכָּה זוֹ שֶׁלֹּא בְּעוֹנַת וִסְתָּהּ.

יד תּוֹלָה בַּמַּכָּה מַרְאוֹת שֶׁתִּרְאֶה לְאַחַר הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה שֶׁאָז יֵשׁ לָהּ חֶזְקַת טָהֳרָה, וּלְדַעַת הָרְמָ״א לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים מִתְּחִלַּת הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים. בְּמַכָּה שֶׁדַּרְכָּהּ לְהוֹצִיא דָּם יְכוֹלָה לִתְלוֹת בָּהּ לְדַעַת הָרְמָ״א גַּם בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים רִאשׁוֹנִים, וְכֵן הַסּוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים עַל כֶּתֶם שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחְזַק מַעְיָנָהּ

פָּתוּחַ. וְכֵן בְּכַלָּה בְּתוּלָה שֶׁסּוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים לְאַחַר בְּעִילַת מִצְוָה, שֶׁהֲרֵי גַּם הִיא לֹא הֶחְזַק מַעְיָנָהּ פָּתוּחַ.

לדעת התוס׳ בנידה טז. תולה במכה בשעת וסתה, דוקא כשמרגישה שיוצא הדם מהמכה וכן דעת ספר התרומה אבל בכתמים תולה במכה אפילו שאינה יודעת אם מוציאה דם. וכן כתבו המרדכי, הגה״מ, מהר״מ מרוטנבורג, האשכול וכן פסק רמ״א.

הרשב״א כתב שאפילו בעונת וסתה תולה במכה שמוציאה דם וכן דעת הרמב״ם אליבא דב״י, ונו״ב, וכל זה אפילו בעונת וסתה וראתה בהרגשה תולה במכה שידוע שמוציאה דם, משום דמוקמינן לה בחזקת טהרה וכן בבדיקת עד תולה במכה. ורק אם לא ידוע שהמכה מוציאה דם ראוי להחמיר אם היא עונת הוסת, וכך כתב בטהרת הבית חלק א׳ עמ׳ רמ״ט-רנ״ב. מאמתי נעשית האשה בעלת חזקת טהרה ויכולה לתלות במכה, לדעת רש״י, רמב״ן, רשב״א, הר״ן, ב״י, חוות דעת וברית אברהם לאחר הפסק בטהרה שעושה יש לה חזקת טהרה, ולדעת הגה״מ, דרכי משה, התרומה, מרדכי תהיה בחזקת טהרה לאחר שלושה ימי ליבון שחזקת מעין פתוח עוד במשך שלושה ימים ראשונים של שבעה נקיים וכן פסק רמ״א בשו״ע, ולדעת תוס׳ ונו״ב רק לאחר שבעה נקיים וטבילה תהיה בחזקת טהרה, החתם סופר כתב שחזקת טהרה תהיה לאשה לאחר שלוש בדיקות א. הפסק בטהרה ב. בדיקת שחרית ג. בדיקה שלפני השקיעה. ויש בזה כמה מיני נפקא מינה: א. מתי יכולה לתלות במכה ב. הבא מן הדרך והשאיר את אשתו בחזקת טהרה ג. כשהיא בחזקת טהרה יכולה ללבוש צבעונים להצילה מכתמים. ובכתם, וכלה ומכה שדרכה להוציא דם ראה במשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שע״ב-שפ״ו. ולקמן בפרק יב׳ סעיפים ע-עב.

טו אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ טַבַּעַת בְּרַחֲמָהּ לִמְנִיעַת הֶרָיוֹן וְרָאֲתָה דָּם בִּבְדִיקַת עֵד, שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת וִסְתָּהּ, וְרוֹפְאָה אוֹ אָחוֹת הַמְּמֻחִית לְכָךְ אוֹמֶרֶת שֶׁהַטַּבַּעַת גּוֹרֶמֶת לַדְּמוּם, נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לְהָקֵל בָּזֶה, כֵּיוָן שֶׁאִם אֵינָהּ עוֹנַת וִסְתָּהּ הֲרֵי הִיא כִּמְסֻלֶּקֶת דָּמִים, וְיכוֹלָה לִתְלוֹת בְּמַכָּה וְכָל שֶׁכֵּן אִם מַרְגִּישָׁה כְּאֵב וְצַעַר בִּבְדִיקַת הָעֵד.

טז גַּם לְדַעַת רְמָ״א שֶׁאֵין תּוֹלִים בְּמַכָּה בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים רִאשׁוֹנִים, אִם מָצְאָה פֶּתַח בַּיּוֹם הָרְבִיעִי וְאֵינָהּ יוֹדַעַת אִם הָיָה כְּבָר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אוֹ לֹא, יֵשׁ לְהָקֵל, וְכֵן אִם רָאֲתָה פֶּתַח עַל בֶּגֶד צִבְעוֹנִי בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, גַּם לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז אֵין פֶּתַח זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה, שֶׁלֹּא גָּזְרוּ חֲכָמִים בְּבֶגֶד צִבְעוֹנִי.

יז אִשָּׁה שֶׁמַּרְאָה פֶּתַח לְחָכָם, אִם הִיא אַשְׁכְּנַזִּיָּה יִשְׁאַל לְיוֹם מְצִיאַת הַפֶּתַח, וְאִם אֵינוֹ בְּתוֹךְ שִׁלֹּשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת יוּכַל לִתְלוֹת בְּמַכָּה, וְאִם הִיא סְפָרַדִּיָּה אֵין צָרִיךְ לִשְׁאֹל וּבְכָל יוֹם מֵהַשִּׁבְעָה נְקִיִּים יְכוֹלָה לִתְלוֹת בְּמַכָּה.

פרק י׳- דיני כתמים, והרגשה בלא ראיה

מהו הכתם, ובאלו אופנים מטמא

א אֵין הָאִשָּׁה מְטַמְּאָה מִן הַתּוֹרָה בְּנִדָּה אוֹ בְּזִיבָה עַד שֶׁתַּרְגִּישׁ פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר אוֹ זַעֲזוּעַ הַגּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר דָּם יִהְיֶה זוֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ, עַד שֶׁתַּרְגִּישׁ בִּבְשָׂרָהּ.

מקור הדין בנידה נז:, ושני סוגי ההרגשות מוזכרים פתיחת פי המקור בתרומת הדשן, וזעזוע הגוף למד מהרמב״ם, שאר סוגי ההרגשות הינם מדרבנן. ובארנו דין זה בפרק א׳ סעיף ג׳.

ב גָּזְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁכָּל הָרוֹאָה כֶּתֶם דָּם עַל בְּשָׂרָהּ אוֹ עַל בְּגָדֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִרְגִּישָׁה בִּיצִיאָתוֹ, הֲרֵי הִיא טְמֵאָה וּצְרִיכָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וְשִׁבְעָה נְקִיִּים וְטוֹבֶלֶת בִּבְרָכָה.

וּלְעִנְיַן כַּמָּה פְּעָמִים בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ בְּטֻמְאַת כְּתָמִים נִבָּאֵר לְקַמָּן בְּדִינֵי שִׁבְעָה נְקִיִּים, בְּפֶרֶק י״ב סְעִיף נא.

ג מַה שֶּׁגָּזְרוּ חֲכָמִים עַל הַכְּתָמִים הוּא בְּאִשָּׁה בּוֹגֶרֶת מֵעַל גִּיל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שֶׁהֵבִיאָה סִימָנֵי בַּגְרוּת, וְכֵן בִּזְקֵנָה אַף עַל פִּי שֶׁפָּסְקָה מִלִּרְאוֹת וָסֶת, אִם רָאֲתָה כֶּתֶם הֲרֵי זוֹ נִטְמֵאת בְּנִדָּה, וְכֵן בִּמְעֻבֶּרֶת וּבְמֵינִיקָה אַף עַל פִּי שֶׁמִּסְלָקוֹת דָּמִים. מַה דִּינָם שֶׁל הַכְּתָמִים בִּזְמַן יְמֵי דַּם טֹהַר שֶׁל יוֹלֶדֶת יִתְבָּאֵר בַּפֶּרֶק הַבָּא.

מרן השו״ע בסימן ק״צ סעיף ב׳, מ״ה. וגמרא נידה ה.

ד לֹא גָּזְרוּ עַל כֶּתֶם אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ כְּגְרִיס וְעוֹד, וְשִׁעוּר הַגְּרִיס הוּא כְּתֵשַׁע עֲדָשִׁים, וְהוּא עִגּוּל בְּקֹטֶר שְׁנֵי סְנְטִימֶטֶר, וְזֶה בֵּין נִמְצָא הַכֶּתֶם עַל בְּגָדָהּ אוֹ עַל בְּשָׂרָהּ.

בפחות מכן תולה בכנה, כלומר שמא בא דם זה מכנה, וזה אף על פי שלא הרגה כנה וגם אין כנה מצויה שם. שלא יגזרו חכמים גזירה זו אלא בתנאי שיהיה הכתם בשעור זה ומעלה.

הראב״ד הביא יש אומרים שאין דין כתמים בזמן הזה אלא נאמר לענין טהרות אך דחאם מההלכה, וכן מובא דין כתמים ברמב״ן נידה יט: ובמאירי נידה נח: ובהר״ן.

ונראה מתוך שהשמיט הרי״ף דין זה שדעתו שאינו אלא לטהרות ולא לבעלה וכן נראה דעת הבעל הלכות גדולות.

ומרן בשו״ע פסק כהראשונים הנ״ל שדנים בזמן הזה דין כתמים.

וכן נפסק בשו״ע שלא כרבי אליעזר ממיץ בעל ספר יראים שחשש לכתמים שגודלם פחות מכגריס מתוך סברתו שאין אנו בקיאים בגודלו של שעור זה.

לענין אם נמצא הכתם על בגדה או על בשרה כתבו הראב״ד והרשב״א שכתם מטמא מכגריס ומעלה בין נמצא על בגדה בין על בשרה ולעומתם פסק הרמב״ם שאם נמצא על בשרה אין לו שעור וכך פסקו גם כן הב״ח והש״ך, ומרן השו״ע בסימן ק״צ סעיף ו׳ פסק בסתם כרשב״א וראב״ד וביש אומרים פסק כהרמב״ם.

ה אִם אֵין בַּכֶּתֶם כִּגְרִיס וְעוֹד בְּמָקוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם טִפִּין הַרְבֵּה סְמוּכִים זֶה לָזֶה, עַד שֶׁאִם נִצְרְפֵם יִהְיֶה בָּהֶם יוֹתֵר מִכִּגְרִיס, טְהוֹרָה, שֶׁאָנוּ תּוֹלִין כָּל טִפָּה וְטִפָּה בְּכִנָּה.

זו לשון מרן השו״ע סימן ק״צ סעיף ח׳ שפסק בסתם כראב״ד שאין הכתם מטמא אלא אם כן יהיה שעור של כגריס ועוד במקום אחד בין אם הוא על בגדה ובין אם הוא על בשרה, ואלו לדעת הרשב״א והטור אם נראים טיפי דם על בשרה מצטרפים זה לזה ואם יש בכולם יחד שעור של כגריס ועוד הרי זה כתם ומטמא. וכדעה זו פסק מרן השו״ע בסעיף זה בשם יש אומרים.

ו כֶּתֶם דָּם שֶׁנִּמְצָא עַל בִּגְדָהּ אוֹ בְּשָׂרָהּ אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן נִמְצָא בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁבָּא שָׁם מִן הַמָּקוֹר.

ז אִם עָסְקָה בְּהַכְשָׁרַת בָּשָׂר, אוֹ שְׁאָר עִנְיָנִים הַכְּרוּכִים בְּמַגָּע עִם דָּם, אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת מַכָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם בְּיָדוֹ שֶׁל בְּנָהּ וְהוּא אוֹחֵז בָּהּ, וְכַדּוֹמֶה, וְנִמְצָא כֶּתֶם עַל בִּגְדָהּ, יְכוֹלָה לִתְלוֹת בָּהֶם.

ח רָאֲתָה כֶּתֶם עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה אוֹ עַל בֶּגֶד צָבוּעַ הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה.

במשנה נידה נט: ״רבי נחמיה אומר כל דבר שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים״ וכתבו התוספות טעמא משום שמכיון שהדבר שהכתם עליו טהור, גם על האשה לא גזרו טומאה. וכן הרשב״א נידה נז:, והמאירי.

וכן בגמ׳ נידה ס: מטהר היה רבי נחמיה אפילו באחורי כלי חרס ולא גזרינן גבו אטו תוכו. וכן היה רבי נחמיה במטלניות שאין בהם שלוש על שלוש שאינם ראויים לא לעניים ולא לעשירים, דרש רבי חייא בר רב משמיה דרב הלכה כרבי נחמיה. ושם, הורו חכמים כרבי נחמיה וכן פסק הרמב״ם בהלכות איסורי ביאה פרק ט׳ הלכה ז׳ ומרן שו״ע סימן ק״צ סעיף י׳.

לענין בגדים צבעוניים כתב הרמב״ם (הלכות א״ב פ״ט ה״ז) ״כלי צבעונים אין חוששין לכתם הנמצא בהם, לפכך תקנו חכמים שתלבש האשה בגדי צבעונים כדי להצילה מדין כתמים״ וחלק עליו הרמב״ן (בהלכות נידה פרק ד׳ הלכה ו׳) ופסק הלכה כתנא קמא להחמיר, כמ״ש בנידה סא: ״תנו רבנן, בגד צבוע מטמא משום כתם, רבי נתן בר יוסף אומר אינו מטמא משום כתם שלא תקנו בגדי צבעונים לאשה אלא להקל על כתמיהן״ והרא״ש (בנידה סא:) הביא מחלוקת רמב״ם רמב״ן וכתב ״ובכתמים שומעים להקל״ וכך פסקו רבנו אברהם אב״ד בספר האשכול, הרשב״א, המאירי, האורחות חיים, רבנו ירוחם, הטור ומרן השו״ע בסימן ק״צ סעיף י׳.

ט בֶּגֶד צִבְעוֹנִי אֵינוֹ בֶּגֶד הַצָּבוּעַ בְּאָדֹם דַּוְקָא אֶלָּא כָּל צֶבַע שֶׁהוּא חוּץ מִלָּבָן. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא צֶבַע בָּהִיר וְנִכָּר עָלָיו מַרְאֵה הַדָּם לֹא גָּזְרוּ בּוֹ חֲכָמִים טֻמְאַת כְּתָמִים.

י אַף עַל פִּי שֶׁבָּרוּר שֶׁיָּצָא הַדָּם מִגּוּפָהּ וְגָדְלוֹ יוֹתֵר מִכִּגְרִיס, וְאֵין לָהּ מַכָּה לִתְלוֹת בָּהּ שֶׁמָּא בָּא הַדָּם מִמָּנָּה, אַף עַל פִּי כֵן, הֲיוֹת וּבָא הַכֶּתֶם שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה וְנִמְצָא עַל בֶּגֶד צָבוּעַ, הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה.

אם ראתה כתם, אינה חייבת לבדוק עצמה אחר כך

יא הָרוֹאָה כֶּתֶם יוֹתֵר מִכִּגְרִיס וְעוֹד, עַל בֶּגֶד צָבוּעַ, אוֹ עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה שֶׁהִיא טְהוֹרָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, עִם כָּל זֶה אֵינָהּ צְרִיכָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ לָחוּשׁ שֶׁמָּא טְמֵאָה הִיא, שֶׁהֲרֵי בְּחֶזְקַת טָהֳרָה הִיא עוֹמֶדֶת, וּבִפְרָט

אִם הִיא רְגִילָה לִרְאוֹת כְּתָמִים, שֶׁיּוֹתֵר טוֹב שֶׁלֹּא תִּבְדֹּק אֶלָּא רַק בִּזְמַן שֶׁחַיֶּבֶת לִבְדֹּק, כְּגוֹן בְּסוֹף עוֹנַת וִסְתָּהּ, הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וְשִׁבְעָה נְקִיִּים, שֶׁמָּא תְּקַלְקֵל עַצְמָהּ.

במשמרת הטהרה חלק א׳ עמ׳ ת״ב ת״ג מברר מדברי האחרונים שאין מקור בהלכה לחייב בדיקה לאחר ראיית כתם.

ראתה כתם על בגד פסים

יב בֶּגֶד הֶעָשׂוּי בְּדֶגֶמָא שֶׁל לָבָן וְצִבְעוֹנִי וְנִרְאֶה הַכֶּתֶם עַל שְׁנֵיהֶם וּבַלָּבָן לְבַד אֵין שִׁעוּר, טְהוֹרָה, וְאִי אֶפְשָׁר לְצָרֵף לְלָבָן זֶה לָבָן בְּמָקוֹם אַחֵר, אֲבָל אִם חִלְחֵל הַדָּם לְצִדּוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל הַבֶּגֶד שֶׁשָּׁם הַכֹּל לָבָן וְיֵשׁ שָׁם שִׁעוּר שֶׁל כְּגְרִיס וְעוֹד, טְמֵאָה.

אם חוששת לכתמים יכולה ללבוש צבעונים

יג אִשָּׁה שֶׁרְגִילָה לִרְאוֹת כְּתָמִים בְּלֹא הַרְגָּשָׁה אוֹ שֶׁחוֹשֶׁשֶׁת שֶׁתִּרְאֶה כְּתָמִים עֵקֶב טִפּוּל רְפוּאִי שֶׁעָשְׂתָה וְכַדּוֹמֶה, יְכוֹלָה שֶׁתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי צִבְעוֹנִים וְתַצִּיעַ מִטָּתָהּ בִּסְדִינִים צִבְעוֹנִיִּים וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן סְפִירַת שִׁבְעָה נְקִיִּים.

ואין בזה מעלים עיניו מן האיסור או מבטל איסור לכתחילה מטעם שלא התהווה כאן איסור כלל, שלא גזרו חכמים גזירת כתמים בבגד צבעוני, וכתם בלא הרגשה על בגד צבעוני נשאר דינו כדין תורה שהוא טהור.

ובענין לבישת צבעונים בשבעת הימים הנקיים אפילו לדעת הרמ״א (קצ״ו ו׳) שהחמיר שלא לתלות בכתמים בשלושה הימים הראשונים, מכל מקום בנידון דידן שראתה כתם על בגד צבעוני יש לומר שלדעת הרמ״א גם כן תהיה טהורה מהטעם הנ״ל שלא התהווה כאן איסור מתחילה, ויש כאן מעין ספק ספיקה, ספק הלכה כמרן שיכולה ללבוש בגדים צבעונים מתחילת השבעה נקיים ותולה בכתמים ואם תאמר שמא הלכה כרמ״א שאינה תולה בכתמים הגדולים מכגריס בשלושה ימים ראשונים שמא בבגדי צבעונים יודה להקל. וכן כתבו להלכה הרב משה פיינשטיין בשו״ת אגרות משה (יו״ד סימן צ״ה) ובדי השולחן (סימן קצ״ו אות קמ״ג).

ראתה על אסלה, פד, נייר טואלט, ובגד ניילון

יד רָאֲתָה כֶּתֶם גָּדוֹל מִכְּגְרִיס עַל הָאַסְלָה, הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה, שֶׁהָאַסְלָה מְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה.

כן כתב רמ״א (סימן ק״צ סעיף י׳) ומרדכי בשם סמ״ג, וסמ״ק.

טו צֶמֶר גֶּפֶן אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְלָכֵן שָׁטְחָה צֶמֶר גֶּפֶן עַל הַתַּחְתּוֹנִים וְרָאֲתָה עָלָיו כֶּתֶם, טְהוֹרָה, וְכֵן אִם הִדְבִּיקָה פֶּד סְפִיגָה עַל הַתַּחְתּוֹן וְרָאֲתָה עָלָיו כֶּתֶם הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה שֶׁאֵין הַפֶּד מְקַבֵּל טֻמְאָה.

טז נְיָר אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְלָכֵן אִם קִנְּחָה וּמָצְאָה עָלָיו כֶּתֶם דָּם הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה אֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה הַנְּיָר בְּצֶבַע לָבָן וְיִהְיֶה הַכֶּתֶם גָּדוֹל יוֹתֵר מִכְּגְרִיס.

כך כתב הרמב"ם (פרק ב׳ מהלכות כלים) רבנו שמשון, תוספות יום טוב, סדרי טהרה, חתם סופר, החזון איש (סימן פ"ט אות ב׳) אגרות משה ועוד.

יז נַיְלוֹן וּפְלַסְטִיק אֵינָם מְקַבְּלִים טֻמְאָה, הֱיוֹת וְנַעֲשִׂים מִתּוֹצָרִים שֶׁל מַעַיְנוֹת הַנֶּפְט הֲוֵי כְּדָבָר הַגָּדֵל בַּיָּם, וְלָכֵן בֶּגֶד נַיְלוֹן שֶׁרָאֲתָה עָלָיו כֶּתֶם, הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה, אֶלָּא אִם כֵּן תָּפוּר בּוֹ חוּט מִמִּין הַמְקַבֵּל טֻמְאָה כְּמוֹ פִּשְׁתָּן אוֹ כְּתָנָה וְכַדּוֹמֶה.

במשנה כלים (פרק יז׳ משנה יג׳) "כל שבים טהור חוץ מכלב המים שבורח ליבשה, דברי רבי עקיבא".

וכתב הרמב"ם בהלכות כלים פרק א׳ הלכה ג׳ "כלים העשוים מעצמות חיה שבים או מעורה טהורים... אף האורג בגד מצמר הגדל בים אינו מקבל טומאה שנאמר או בגד או עור, מפי השמועה למדו מה בגד הגדל בארץ אף עור הגדל מן הארץ".

והוסיף החזון איש את הגומי מטעם שאינו בכלל שבעת מיני הכלים שכתב הרמב"ם (בריש הלכות כלים) "שבעה מיני כלים הם שמקבלים טומאה מן התורה ואלו הן א. הבגדים ב. והשקים ג. וכלי עור ד. וכלי עצם ה. וכלי מתכות ו. וכלי עץ ז. וכלי חרס. והרי הוא אומר מכל כלי עץ או בגד או עור או שק. ובכלי מתכות נאמר אך את הזהב ואת הכסף ובכלי חרס נאמר וכו׳...".

ואע"פ שיש מהאחרונים שהחמירו בבגד ניילון מטעם שנעשה לשם בגד שיקבל טומאה מכל מקום כתבו בשבט הלוי, ציץ אליעזר, ושערי טהרה בשם הרב יוסף שלום אלישיב שאין להחמיר בזה ובכתמים שהם מדרבנן יש לטהר.

בדיקה פנימית בעד וקינוח חיצוני

יח בְּדִיקַת עֵד בְּתוֹךְ צַוּאר הָרֶחֶם, הֱיוֹת וְהִיא סְפֵק דְּאוֹרַיְתָא, מְטַמֵּא הַדָּם שֶׁנִּמְצָא עָלֶיהָ אֲפִלּוּ בְּטִפַּת דָּם כְּחַרְדָּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּכְתָמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, שֶׁמְּטַמְּאִים רַק בְּיוֹתֵר מִכִּגְרִיס, אֲבָל אִשָּׁה שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ בְּצַוּאר הָרֶחֶם וְנָתְנָה דַּעְתָּהּ לְכָךְ שֶׁאִם יִהְיֶה לָהּ הֶרְגֵּשׁ שֶׁל פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר אוֹ זַעֲזוּעַ הַגּוּף תַּרְגִּישׁ בְּכָךְ, וּבָדְקָה וְלֹא הִרְגִּישָׁה, יֵשׁ לִבְדִיקַת עֵד זוֹ דִּין שֶׁל כֶּתֶם שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא בְּכִגְרִיס וְעוֹד.

בפרק א׳ סעיף ו׳ התבאר דין זה.

יט כֶּתֶם הַנִּמְצָא עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְאוֹתוֹ דָּבָר מֻנָּח עַל דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה, אֵין זוֹ סִבָּה לְטַמֵּא אֶת הַכֶּתֶם, שֶׁבִּכְתָמִים שׁוֹמְעִים לְהָקֵל.

כ קִנּוּחַ בְּעֵד קִנּוּחַ חִיצוֹנִי, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִכְנַס הָעֵד לְצַוּאר הָרֶחֶם, וְרָאֲתָה עָלָיו כֶּתֶם דָּם, אִם גָּדוֹל הַכֶּתֶם יוֹתֵר מִכִּגְרִיס, טְמֵאָה אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לָהּ בְּמַה לִּתְלוֹת, כְּגוֹן מַכָּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם אוֹ דַּלֶּקֶת בְּדַרְכֵי הַשֶּׁתֶן, טְחוֹרִין וְכַדּוֹמֶה, וְאִם הָיָה הַכֶּתֶם קָטָן מִכִּגְרִיס וְעוֹד הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה שֶׁלֹּא גָּזְרוּ בּוֹ חֲכָמִים, שֶׁאֵין דִּינוֹ שֶׁל הָעֵד שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה כְּדִין הַנִּיָּר שֶׁהִזְכַּרְנוּ בְּסָעִיף ט"ז שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה.

שמשה וראתה, הטילה מים וראתה

כא לַהֲלָכָה לֹא חִישִׁינָן שֶׁמָּא הִרְגִּישָׁה פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר וּסְבוּרָה הָיְתָה שֶׁהַרְגָּשַׁת מֵי רַגְלַיִם הִיא אוֹ הַרְגָּשַׁת שַׁמָּשׁ הָיְתָה, וְלָכֵן אִם הֵטִילָה מַיִם אוֹ שְׁמִשָּׁה מִטָּתָהּ וְרָאֲתָה לְאַחַר מִכֵּן כֶּתֶם, אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן נִרְאָה עַל דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה, לָבָן וְגָדְלוֹ שֶׁל הַכֶּתֶם יוֹתֵר מִפְּגִרִיס.

כך פסק במלבושי טהרה (ק״צ כ״ח), ושו״ת צמח צדק בשער המילואים (סימן לב׳), לחם ושמלה (ק״צ י״ח ס״ק כ״ג), טהרת ישראל ומשמרת הטהרה חלק א׳ עמ׳ תי״א תי״ב.

כתמים אינם קובעים וסתות

כב כְּתָמִים אֵינָם קוֹבְעִים וְסָתוֹת וְאֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ וְלִפְרֹשׁ מִבַּעֲלָהּ בַּחֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחַר מִכֵּן, וַאֲפִלּוּ רָאֲתָה כֶּתֶם יוֹתֵר מִפְּגִרִיס וְנִטְמְאָה וּלְאַחַר יוֹם אוֹ יוֹמַיִם קִבְּלָה וֶסֶת גָּמוּר, אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לִפְרֹשׁ בַּיּוֹם שֶׁרָאֲתָה אֶת הַכֶּתֶם.

כן מתבאר מדברי המאירי (נידה נג.), רמב״ן, רשב״א ובר״ן.

דין בגד שאינו בדוק ונמצא עליו כתם

כג כָּל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ, שֶׁהָרוֹאָה כֶּתֶם עַל בֶּגֶד לָבָן אִם גָּדוֹל הַכֶּתֶם יוֹתֵר מִפְּגִרִיס שֶׁהִיא טְמֵאָה, זֶה בְּבֶגֶד הַבָּדוּק לָהּ מִכְּתָמִים, אֲבָל אִם לֹא בָּדְקָה אֶת הַבֶּגֶד לִפְנֵי שֶׁלָּבְשָׁה אוֹתוֹ וּמָצְאָה עָלָיו כֶּתֶם, אֲפִלּוּ גָּדוֹל יוֹתֵר מִפְּגִרִיס, הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה, שֶׁאָנוּ תּוֹלִים לוֹמַר שֶׁהָיָה הַכֶּתֶם שָׁם לִפְנֵי שֶׁלָּבְשָׁתּוּ.

הרגישה שנפתח מקורה להוציא דם ולא ראתה דבר

כד רַבִּי יִשְׂרָאֵל אִיסְרְלַאשׁ בְּסִפְרוֹ תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן כָּתַב שֶׁנִּרְאֶה לוֹ לְהַחֲמִיר בְּאִשָּׁה שֶׁהִרְגִּישָׁה הַרְגָּשָׁה דְּאוֹרַיְתָא שֶׁל פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר וּבָדְקָה מִיָּד וְלֹא מָצְאָה כְּלוּם שֶׁתִּהְיֶה טְמֵאָה מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יָצָא מַרְאֶה טָמֵא וְנֶאֱבַד, וּמָרָן הַשו״ע בְּסִפְרוֹ בֵּית יוֹסֵף כָּתַב שֶׁאֵין מִי שֶׁיָּחוּשׁ לְחֻמְרָא זוֹ, וּרְמָ״א בְּסִפְרוֹ דַּרְכֵי מֹשֶׁה כָּתַב שֶׁחֻמְרָא זוֹ צְרִיכָה עִיּוּן, שֶׁאֵין מִי שֶׁמְּטַמֵּא בְּהַרְגָּשָׁה בְּלֹא רְאִיָּה, וְאַף עַל פִּי כֵן הֵבִיא מָרָן הַשו״ע דֵּעָה זוֹ בְּשֵׁם יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, וְלָכֵן אִשָּׁה שֶׁהִרְגִּישָׁה בְּפְתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר וּבָדְקָה עַצְמָהּ וְלֹא מָצְאָה כְּלוּם צְרִיכָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה שִׁבְעָה נְקִיִּים וּטְבִילָה בְּלֹא בְּרָכָה.

כה בְּהַרְגָּשׁוֹת אֲחֵרוֹת, כְּמוֹ זַעֲזוּעַ הַגּוּף אוֹ זִיבַת דָּבָר לַח, לֹא דִּבֵּר תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן וְאֵין לְהַחֲמִיר בָּהֶן כְּלָל, וּבְמִיֻּחָד זִיבַת דָּבָר לַח שֶׁהִיא הַרְגָּשָׁה מְצוּיָה בַּנָּשִׁים. וּכְבָר בָּלָאוּ הַכִּי בִּזְמַנֵּנוּ לֹא מָצִינוּ אִשָּׁה שֶׁתַּרְגִּישׁ פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר אוֹ זַעֲזוּעַ הַגּוּף.

כו הַבְּדִיקָה שֶׁצְּרִיכָה לַעֲשׂוֹת בַּמִּקְרֶה הַנַּ״ל צְרִיכָה לְהֵעָשׂוֹת מִיָּד וְנַעֲשֵׂית עַל יְדֵי קִנּוּחַ חִיצוֹנִי בִּלְבַד, וְאִם לֹא מָצְאָה דָּבָר בְּקִנּוּחַ חִיצוֹנִי יְכוֹלָה לִבְדֹּק בְּתוֹךְ צַוָּאר הָרֶחֶם, וְאִם תִּרְאֶה לֵחָה בְּצֶבַע טָהוֹר עַל הָעֵד תּוֹלָה בָּהּ וּטְהוֹרָה.

כז אִם מִסְתַּפֶּקֶת בְּהַרְגָּשָׁה וּבָדְקָה וְלֹא מָצְאָה דָּבָר הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה, שֶׁלֹּא הֶחְמִיר תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן אֶלָּא בְּהַרְגָּשַׁת יַדַּאי.

כח הִרְגִּישָׁה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וּבָדְקָה עַצְמָהּ וְלֹא מָצְאָה דָּבָר, הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֲזָקָה לְהַרְגִּישׁ בְּלֹא לִרְאוֹת דָּם.

כט הִרְגִּישָׁה פְּתִיחַת פִּי הַמָּקוֹר אֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ עַד שֶׁתִּבְדֹּק, וְאִם בָּדְקָה לְאַחַר זְמַן רַב וּמָצְאָה לֵחָה טְהוֹרָה, מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ, וְאִם לֹא מָצְאָה דָּבָר אֲבָל בַּבֹּגֶד הַתַּחְתּוֹן יֶשְׁנָהּ לֵחָה אֲפִלּוּ יְבֵשָׁה, תּוֹלָה בָּהּ וּטְהוֹרָה. וְכָל זֶה גַּם בְּהִרְגִּישָׁה בְּעוֹנַת וְסָתָהּ.

ל חֻמְרָא זוֹ אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת בִּמְעֻבֶּרֶת וּבְמֵינִיקָה, וְאִם הִרְגִּישׁוּ וּבָדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ דָּבָר הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת.

כל אלו ההלכות בענין הרגישה פתיחת פי המקור, מבוארים בהרחבה רבה בספר טהרת הבית ובמשמרת הטהרה חלק א׳ סימן ז׳, ומתחילה היה בדעתי שלא לכותבן היות ולא מצוי בזמננו שתרגיש אשה בפתיחת פי המקור אפילו בזמן ראית וסת ממש, ונעשו הלכות אלו כדרוש וקבל שכר בלבד, אבל, לאחר ששמענו ממקורות מהיימנים, שמדריכות שמוסרות שעורים לנשים בנושא טהרת המשפחה ״מלעיטות״ את הנשים בחומרות של מיעוט אחרונים, שאין להם יסוד בראשונים, ומפחידות את הנשים בחינם, וממעטות פריה ורביה בישראל ויוצא שכרן בהפסדן, החלטנו לכתוב עקרי הדברים והרוצה לעיין בפרטות הדברים יראה משמרת הטהרה בסימן ז׳ ומה שהועלה שם לאיסור הרי הוא אסור, ומה שלא, הרי הוא מותר והרוצה להחמיר יחמיר לעצמו בלבד, ובצינעא, ויקבל על כך שכר טוב מן השמים, וחילופיהם בגולם שיפרסם חסידותו וירצה לכפותה על אחרים להתגדל בעיני הנשים ועמי הארץ.

לא אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה כֶּתֶם בְּלֹא הַרְגָּשָׁה, אִם צְרִיכָה לְהַמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים לְדַעַת מָרָן הַבֵּית יוֹסֵף אוֹ חֲמִשָּׁה לְדַעַת הָרַמ״א עַד שֶׁתּוּכַל לִפְסֹק בְּטָהֳרָה - רְאֵה מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּפֶרֶק י״ב בִּסְעִיפִים ט״ו ט״ז.

פרק י״א - דיני יולדת, מפלת ודמי טוהר

מאמתי נטמאת היולדת

א מֵאֵימָתַי נִטְמֵאת הַיּוֹלֶדֶת, מִדְּאוֹרַיְתָא נִטְמֵאת מִשֶּׁיָּצָא רֻבּוֹ שֶׁל הַוָּלָד אוֹ מִצְחוֹ עִם הַגֻּלְגֹּלֶת, וּמִדְּרַבָּנָן נִטְמֵאת גַּם עַל יְדֵי שֶׁיּוֹצִיא יָדוֹ, וְאִם הוֹצִיא רַגְלוֹ הֲרֵי זוֹ מַחֲלֹקֶת הַפּוֹסְקִים וְטוֹב לְהַחֲמִיר.

בגמ׳ נידה כח. ״אמר רב הונא, הוציא העובר את ידו והחזירה אמו טמאה לידה, שנאמר ויהי בלדתה ויתן יד, מתיב רב יהודה הוציא העובר את ידו... מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא״ וכן בנידה כט. וכן פסק הרמב״ם בהלכות א״ב פרק י׳ הלכה ו׳ ז׳.

לדעת הרשב״א בתורת הבית הוא דוקא בהוציא ידו אבל בהוציא רגלו לא, אבל כותב הרשב״א שיש להחמיר בזה היות וישנם רבים הסוברים שרגלו או שאר איברים בכלל ידו לענין זה וכך כתבו הרא״ה והרמב״ן. וכל זה נפ״מ להוציא ידו והחזירה ונולד לאחר שבועיים שטמאת לידה כל אותו הזמן, שאל״כ ממאי נפשך נטמאת בנידה מדין אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם.

ומה שאמרנו הוציא ראשו הכוונה מהחדר שהוא הרחם אל הפרוזדור שהוא צואר הרחם.

יש מהאחרונים שרצו לחדש בזה שאם ישבה על המשבר יש לחוש שמא נפתח רחמה וראתה דם, או אם אחזוה צירים עד שצריכה שחברותיה יעזרו לה ללכת יש לחוש גם כן שמא ראתה דם וכתב המשמרת הטהרה שרוב ככל האחרונים דחו סברא זו מההלכה.

ירידת מים

ב יְרִידַת מַיִם אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶת הַיּוֹלֶדֶת אֶלָּא אִם כֵּן יָצָא דָּם עִם הַמַּיִם, שֶׁאָז נִטְמֵאת בְּנִדָּה, אֲבָל בִּסְתָמָא אֵין לָחוּשׁ שֶׁיָּצָא דָּם עִם הַמַּיִם, וְלָכֵן לֹא הִצְרִיכוּהָ חֲכָמִים לִבְדֹּק עַצְמָהּ, וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה כְּשֶׁהָיְתָה.

צירים

ג אֲחָזוּהָ צִירִים וּפָסְקוּ, אֵינָהּ צְרִיכָה לִבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ, שֶׁלֹּא חָשְׁשׁוּ חֲכָמִים לִיצִיאַת דָּם מֵחֲמַת צִירִים, וְאִם קָרָה שֶׁרָאֲתָה לְאַחַר מִכֵּן כֶּתֶם דָּם, דָּנִים בּוֹ דִּינֵי כְּתָמִים מִדְּרַבָּנָן, שֶׁאִם אֵינוֹ כִּגְרִיס וְעוֹד אוֹ שֶׁאֵינוֹ עַל בֶּגֶד לָבָן שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה אֵינוֹ מְטַמֵּא, וְאִם הִתְקַיְּמוּ בּוֹ שְׁלֹשֶׁת הַתְּנָאִים, אִם יְכוֹלָה לְתְלוֹת בְּמַכָּה תּוֹלָה וּטְהוֹרָה.

זמן טומאת לידה

ד בְּתְחִלַּת פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ (ויקרא י״ב) כָּתוּב ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר, וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ. וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָהּ, בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ. וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד, וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ, וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דְּמֵי טָהֳרָהּ״.

הַיּוֹלֶדֶת הֲרֵי הִיא טְמֵאָה מִן הַתּוֹרָה אֲפִלּוּ לֹא רָאֲתָה דָּם כְּלָל, בֵּין יָלְדָה חַי בֵּין מֵת וּבֵין אִם הִפִּילָה, וּצְרִיכָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, שִׁבְעָה נְקִיִּים וּטְבִילָה בִּבְרָכָה, וְיֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין יוֹלֶדֶת זָכָר לְיוֹלֶדֶת נְקֵבָה, שֶׁאִם יָלְדָה זָכָר יְכוֹלָה לִטְבֹּל לְאַחַר שִׁבְעָה יָמִים מִזְּמַן הַלֵּדָה, וְאִם יָלְדָה נְקֵבָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְבֹּל עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם מִזְּמַן הַלֵּדָה, וְיכוֹלָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה שֶׁל שָׁבוּעַ לָזָכָר וּשְׁבוּעַיִם לִנְקֵבָה לִסְפֹּר אֶת שִׁבְעַת הַנְּקִיִּים, אַךְ לֹא תִּטְבֹּל אֶלָּא לְאַחַר שֶׁיַּעַבְרוּ שָׁבוּעַ לָזָכָר וּשְׁבוּעַיִם לִנְקֵבָה. עָבְרָה וְטָבְלָה לִפְנֵי שֶׁהִשְׁלִימָה שְׁבוּעַיִם לִנְקֵבָה לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

כך נפסק להלכה בטור ובשולחן ערוך בסימן קצ״ד סעיף א׳, ולענין שיכולה לספור שבעה נקיים בתוך ימי טומאת היולדת נאמר בגמ׳ נידה לז. ״תניא רבי מרינוס אומר אין לידה סותרת בזיבה, איבעיא להו מהו שתעלה, אביי אמר אינה סותרת ואינה עולה ורבא אמר אינה סותרת ועולה״ ופסק הרמב״ם (בהלכות א״ב פ״ז ה״י) כרבא וכדקיימא לן אביי ורבא הלכה כרבא חוץ מיע״ל קג״ם, ותוס׳ נידה לז. כתבו שר״ת פסק כאביי, רב סעדיה גאון ורש״י פסקו כרבא וכן הוא בספר הפרדס הגדול (סימן רע״ד) ובספר האורה (עמ׳ קעו) ובמחזור ויטרי (עמ׳ תרי״ב) וכן בה״ג, ובשאלתות דרב אחאי גאון, ורבנו חננאל, ורי״ף ראב״ד, רמב״ן רשב״א, ראב״ן, יראים, ריטב״א והרא״ש ועוד הרבה ראשונים וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך כנ״ל.

אם עברה וטבלה לפני שעברו שבועיים לנקבה לא עלתה לה טבילה כך פסק מרן השו״ע קצ״ד א׳.

גזירת הגאונים על דמי טוהר

ה לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ שִׁבְעָה יָמִים לְזָכָר וּשְׁבוּעַיִם לִנְקֵבָה, גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא שֶׁכָּל הַדָּמִים שֶׁתִּרְאֶה הַיּוֹלֶדֶת בִּשְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם הַבָּאִים לְזָכָר וְשִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה יוֹם לִנְקֵבָה, הֵם דְּמֵי טֹהַר וְאֵינָם מְטַמְּאִים וּמִדִּינָא דִּגְמָרָא כָּל אִשָּׁה שֶׁנִּטְהֲרָה לְבַעְלָהּ לְאַחַר שִׁבְעָה לְזָכָר וּשְׁבוּעַיִם לִנְקֵבָה הָיְתָה נִבְעֶלֶת עַל דְּמֵי הַטֹּהַר. לְאַחַר חֲתִימַת הַגְּמָרָא בִּזְמַן הַגְּאוֹנִים גָּזְרוּ עַל דַּם טֹהַר לְדוּנוֹ כְּדָם טָמֵא וּצְרִיכָה לְפָרֵשׁ מִבַּעְלָהּ, לְפָסֵק בְּטָהֳרָה, לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְלִטְבֹּל בְּלֹא בְּרָכָה. וְאִם צְרִיכָה לְהַמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים לִפְנֵי הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה רְאֵה סְעִיף י״א.

ימי דם טוהר בזכר מסתימים לאחר ארבעים יום מיום הלידה שהם שבעה ימים של טומאת לידה ואחריהם שלושים ושלושה יום דמי טוהר, ובנקבה ארבעה עשר יום לטומאת לידה ולאחריהם ששים ושמה יום לדמי טוהר, וביחד שמונים יום, ומיום שמונים ואחד לנקבה וארבעים ואחד לזכר כל דם שתראה הרי הוא דם טמא.

לשיטת הרמב״ן, ריי״ף, ראב״ד והרוקח החומרא לפרוש ברואה דם טוהר הוא בכלל חומרת רבי זירא דבנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים וכמו שהחמירו להחשיב כל נידה גם כזבה מטעם שמא יבואו לטעות בין ימי נידה לימי זיבה כך החמירו שלא לבעול על דם טוהר שלא יבואו לטעות בספירת הימים ויבעלו על דם טמא. ולשיטת הרמב״ם, תוס׳, ר״ת, סה״ת וסמ״ג החומרא דדם טוהר תלויה במנהג שהתחדש לאחר חתימת הגמרא ולכן לדעתם אין לברך על טבילה זו, ולדעת הרמב״ן וסיעתו יש לברך. ולהלכה טובלת בלא ברכה בין לספרדים בין לאשכנזים.

כמה פעמים בודקת עצמה

ו הַסּוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים עַל דַּם טֹהַר אִם עָשְׂתָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וּלְאַחֲרָיו בָּדְקָה רַק בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אוֹ רַק בַּשְּׁבִיעִי אוֹ רַק בְּאֶחָד מֵהַיָּמִים הָאֶמְצָעִיִּים בְּדִיעֲבַד עָלוּ לָהּ הַיָּמִים לִשְׁבָעָה נְקִיִּים וְתִטְבֹּל וּמֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ.

שהיות וגזירת דם טוהר אינה מדינא דגמרא ואין בדם טוהר סרך איסור מן הדין כלל יש לפסוק בהם את הדין כדעת רוב הפוסקים דסבירא להו שהלכה כרב דתחילתן אע״פ שאין סופן, או סופן אע״פ שאין תחילתן, כמ״ש בגמ׳ נידה סט.

אינה צריכה לפרוש בליל ארבעים ואחד לזכר ושמונים ואחד לנקיבה

ז תִּקְּנוּ חֲכָמִים לִפְרֹשׁ מִתַּשְׁמִישׁ בְּלֵיל אַרְבָּעִים וְאֶחָד לְזָכָר וּבְלֵיל שְׁמוֹנִים וְאֶחָד לִנְקֵבָה, וְזֶה בִּימֵיהֶם שֶׁהָיוּ בּוֹעֲלִים עַל דַּם טֹהַר, וּכְדֵי לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר לְהַפְרִישׁ בֵּין דָּם טָהוֹר לְדָם טָמֵא תִּקְּנוּ פְּרִישָׁה זוֹ, אֲבָל מֵאָז תִּקְּפַת הַגְּאוֹנִים, שֶׁפָּשַׁט הַמִּנְהָג לְהַחֲמִיר שֶׁלֹּא לִבְעֹל עַל דַּם טֹהַר, בָּטְלָה הַתַּקָּנָה לִפְרֹשׁ בְּלֵיל אַרְבָּעִים וְאֶחָד וּשְׁמוֹנִים וְאֶחָד וּמֻתָּרִים לְשַׁמֵּשׁ בְּאוֹתָהּ עוֹנָה.

אין בזה בעיה של ביטול תקנת חכמים מכמה טעמים שנתבארו מדברי הפוסקים במשמרת הטהרה עמ׳ ט׳-יב׳ דהא דקימ״ל כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ואע״פ שבטל הטעם זהו דוקא בדבר הרשות ונאסר במנין, אז אמרינן שאע״פ שבטל הטעם האיסור במקומו עומד אבל אם מתחילה היה דבר של מצוה אלא שנאסר משום גדר וסייג ממילא כשבטל הטעם אין לנו לבטל המצוה בלי שום טעם, וכאן היה ביטול של מצות עונה ואף שאינו בזמן עונתה היה מצוה לשמחה בדבר מצוה. ועוד טעמים יעוי״ש.

לדעת הרא״ש בזמננו שאין בועלים על דם טוהר אין צריך לפרוש בליל מא׳ ופא׳ וכך כתבו הראב״ד סה״ת סמ״ג וט״ז וכך פסק הרמ״א בתשובה.

מהות הפרישה

ח אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה דַּם טֹהַר וְהֶצְרְכָה לִפְרֹשׁ מִבַּעֲלָהּ, כָּאָמוּר, צְרִיכָה לִנְהֹג בְּכָל דִּינֵי הַהַרְחָקוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק ד׳.

אם יש דין כתמים בזמן דמי טוהר

ט אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה כֶּתֶם דָּם בְּגֹדֶל יוֹתֵר מִכִּגְרִיס עַל בֶּגֶד לָבָן בִּזְמַן יְמֵי דַּם טֹהַר יֵשׁ בָּזֶה מַחֲלֹקֶת הַפּוֹסְקִים אִם נוֹהֵג אָז דִּין כְּתָמִים, וְלַהֲלָכָה נָכוֹן לְהַחֲמִיר בָּזֶה וְלִנְהֹג כָּל דִּינֵי הַכְּתָמִים כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק י׳, וּמִכָּל מָקוֹם בֵּין לַסְּפָרַדִּים בֵּין לָאַשְׁכְּנַזִּים יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה מִיָּד וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה יָמִים לִפְלִיטַת שִׁכְבַת זֶרַע, וְטוֹב שֶׁתַּעֲשֶׂה הַפְלָטַת שִׁכְבַת זֶרַע בְּעַצְמָהּ עַל יְדֵי מוּךְ שֶׁתְּקַנֵּחַ בּוֹ יָפֶה אוֹ תִּרְחַץ בְּמַיִם

חַמִּים בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. וְתִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְתִטְבֹּל בְּלֹא בְּרָכָה. וְאִם יֵשׁ עוֹד צַד לְהַתִּיר יֵשׁ לְצָרְפוֹ לְהָקֵל וּלְהַתִּירָהּ לְבַעֲלָהּ, וְלִסְמֹךְ עַל הַפּוֹסְקִים שֶׁאוֹמְרִים שֶׁאֵין דִּין כְּתָמִים נוֹהֵג בִּזְמַן יְמֵי דַּם טֹהַר.

לדעת ר״ש קלוגר נוהגים דיני כתמים בימי דם טוהר ולדעתו גם תברך על הטבילה וכן החמירו בזה הנודע ביהודה והחזון איש.

טובלת בלא ברכה כמו שכבר נתבאר שכל איסור זה של דמי טוהר מקורו לאחר חתימת הגמרא ומטעם זה לא תקנו חז״ל ברכה לטבילה זו.

ומה שאמרנו שאם יש עוד צד להתיר יש להקל הוא מטעם שגזירת כתמים היא מדרבנן וגזירת דמי טוהר מנהג ויוצא שכתמים בזמן ימי דם טוהר הם גזירה לגזירה לכן אם הבא לשאול דחוק, או פרטי השאלה שנויים במחלוקת הפוסקים ראוי להורות בזה היתר.

ראתה בזמן תשמיש באותם ימים

יִ בְּדִין שֶׁל אִשָּׁה שֶׁהִרְגִּישָׁה שֶׁרוֹאָה דָּם בִּזְמַן תַּשְׁמִישׁ שֶׁוֶּה דִּין יְמֵי דַּם טֹהַר לִשְׁאָר יָמִים שֶׁצָּרִיךְ בַּעֲלָהּ לִפְרֹשׁ מִמֶּנָּה בְּאֵבֶר מֵת, וְאִם פָּרַשׁ בְּאֵבֶר חַי אוֹ שֶׁגָּמַר בִּיאָתוֹ כְּדַרְכּוֹ יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל כָּךְ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דִּינוֹ חָמוּר כְּדִין הַבָּא עַל הַנִּדָּה.

כתב הראב״ד שיכול לסמוך עליה עד שימות אבר וראיתו מדם בתולים וחלקו על כך התרומה והרשב״א שאין ראיה מדם בתולים לדם טוהר ויפרוש באיבר מת בלא שיסמוך עליה, ולדעת הנו״ב אינו מכרח לחכות עד שימות אבר קל וחומר מדם בתולים שפורש בהם באבר חי וחלק עליו הפתחי תשובה מדברי הרשב״א שהרי בדם בתולים הותר לחתן לפרוש באבר חי כדי שלא יהא ליבו נוקפו מה שאין כן כאן.

אם צריכה להמתין לפליטת ש״ז

יא יוֹלֶדֶת שֶׁסָּפְרָה וְטָבְלָה, וְאַחַר כָּךְ בִּימֵי דַּם טֹהַר רָאֲתָה דַּם וֶסֶת, לַסְּפָרַדִּים, יְכוֹלָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה מִיָּד וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים שֶׁתִּפָּלֵט שִׁכְבַת זֶרַע, וּלְמִנְהַג הָאַשְׁכְּנַזִּים יֵשׁ לְהַמְתִּין גַּם בָּזֶה חֲמִשָּׁה יָמִים לִפְנֵי שֶׁתַּעֲשֶׂה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, וַאֲפִלּוּ אִם לֹא שִׁמְּשָׁה עִם בַּעֲלָהּ בַּיָּמִים שֶׁקָּדְמוּ לִרְאִיָּתָהּ.

וְנָכוֹן שֶׁלַּסְּפָרַדִּים תַּעֲשֶׂה הַפְלָטַת שִׁכְבַת זֶרַע עַל יְדֵי קִנּוּחַ בְּמוֹךְ אוֹ רְחִיצָה בְּמַיִם חַמִּים.

לדעת האשכול אינה צריכה להמתין כלל וכן בשו״ת בית דוד בדעת מרן השו״ע לענין כתם, ויש לומר שכל שכן בדם טוהר שיורו, כך ומהחתם סופר נלמד שצריך בדם טוהר להמתין חמשה ימים כמו בכתם.

מנהג טעות

יב מִי שֶׁנֶּהֱגָה לִפְרֹשׁ מִבַּעֲלָהּ שְׁמוֹנִים יוֹם לְאַחַר לֵדַת נְקֵבָה וְאַרְבָּעִים לְזָכָר מִצְוָה עָלֶיהָ לְבַטֵּל מִנְהָגָהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה הַתָּרַת נְדָרִים עַל כָּךְ מִשּׁוּם שֶׁאֵין בְּמִנְהָג זֶה לֹא מִצְוָה וְלֹא מָסֹרֶת אָבוֹת אֶלָּא טָעוּת בַּהֲבָנַת הַתּוֹרָה שֶׁהִטְעוּ הַצְּדוֹקִים וְהַקָּרָאִים כַּמָּה קְהִלּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

כתב הרמב"ם (בהלכות איסורי ביאה פרק יא׳ הלכה טו׳) "זה שתמצא בקצת מקומות שהיולדת זכר לא תשמש עם בעלה עד סוף ארבעים יום והיולדת נקבה עד סוף שמונים יום ואף על פי שאינה רואה דם, אין זה מנהג אלא טעות ודרך אפיקורסות היא באותם מקומות, ומן הצדוקים והקראים למדו דבר זה, ומצוה לכוף אותן כדי להוציא מלבם דבר זה ולהחזירן לדברי רבותינו שתספור שבעה נקיים ותטבול ותהיה טהורה" ומה שאמרנו שאין צריך התרה הוא מטעם שהוא קבלה בטעות שחשבו שיש בזה מצוה ואין בזה, ובמשמרת הטהרה כתב בזה בחלק ב׳ עמודים כח׳-מו׳ סיכום של כל מה שנכתב בענין זה באלף שנים האחרונות ראשונים כמלאכים ואחרונים, ואת מסקנת קודשו כתבנו כאן להלכה.

מפלת לפני ואחרי ארבעים יום

יג אֵין צוּרַת הַוָּלָד נִגְמֶרֶת בְּרֶחֶם הָאִשָּׁה אֶלָּא בַּיּוֹם הָאַרְבָּעִים וְאֶחָד שֶׁל הַהֵרָיוֹן, וְלָכֵן הַמַּפֶּלֶת לְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם טְמֵאָה טֻמְאַת לֵדָה, שָׁבוּעַ לְזָכָר וּשְׁבוּעַיִם לִנְקֵבָה, וְאִם אֵין יָדוּעַ מִין הַוָּלָד חוֹשֶׁשֶׁת לִנְקֵבָה וּמוֹנָה שְׁבוּעַיִם, וְאִם הִפִּילָה בְּאַרְבָּעִים יוֹם הָרִאשׁוֹנִים אֵין כָּאן טֻמְאַת לֵדָה אֶלָּא טֻמְאַת נִדָּה בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי אֵי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם.

בגמ׳ נידה ל. המפלת ליום ארבעים אינה חוששת לולד, ליום ארבעים ואחד תשב לזכר ולנקבה ולנידה וכן פסקו הרמב"ם (הא"ב פי׳ הא׳), הטור, רמב"ן, רשב"א, והמאירי. ומרן השו"ע קצ"ד ב׳ ורמ"א.

מאמתי סופרת חודשי ההריון

יד לֵיל הַטְּבִילָה הָאַחֲרוֹנָה נֶחְשָׁב לִתְחִלַּת הַהֵרָיוֹן אֶלָּא אִם כֵּן עָשְׂתָה בְּדִיקַת הֵרָיוֹן לִפְנֵי שֶׁטָּבְלָה וְנוֹדַע לָהּ מִבְּדִיקָה זוֹ שֶׁהִיא בְּהֵרָיוֹן, שֶׁאָז מוֹנָה מִזְּמַן הַטְּבִילָה הַקּוֹדֶמֶת, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁבַּתְּקוּפָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַהֵרָיוֹן תִּרְאֶה הָאִשָּׁה וֶסֶת.

אם נבדקה ע"י רופאה האם נטמאת

טו אִשָּׁה שֶׁנִּבְדְּקָה עַל יְדֵי רוֹפְאָה אוֹ אֲחוֹת, וְהֶחְדִּירָה אֶצְבָּעָהּ אוֹ מַכְשִׁיר אֶל תּוֹךְ הַפְּרוֹזְדוֹר, וְלֹא נִכְנַס הַמַּכְשִׁיר אֶל תּוֹךְ הָרֶחֶם עַצְמוֹ, אֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁים לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר וּמֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ, וַאֲפִלּוּ בִּבְדִיקָה שֶׁבָּהּ מַחְדִּירָה הַמְיֻלֶּדֶת אֶצְבְּעוֹת יָדָהּ לִפְרוֹזְדוֹר הַיּוֹלֶדֶת לִבְדֹק רָמַת הַפְּתִיחָה אֵין בָּזֶה חֲשָׁשׁ לִדְמוּם וְאִם פָּסְקוּ הַצִּירִים בִּלֹא שֶׁיָּלְדָה וְלֹא רָאֲתָה דָּם, וְשָׁבָה לְבֵיתָהּ, מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ.

טז אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם, וְנֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים בַּדָּבָר, אִם כְּלָל זֶה נָכוֹן בְּכָל עִנְיָן אוֹ בְּדָוְקָא אִם הָיְתָה הַפְּתִיחָה מִתּוֹךְ הָרֶחֶם כְּלַפֵּי חוּץ בְּהוֹלָדָה אוֹ הַפָּלָה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ מֻכְרָח כְּלָל, וְלַהֲלָכָה אָנוּ תּוֹפְסִים שֶׁאִם נִפְתָּח הָרֶחֶם לְהוֹצִיא וָלָד אוֹ חֲתִיכַת בָּשָׂר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם וְכַדּוֹמֶה, אִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחָה זוֹ בְּלֹא דָּם, אֲבָל אִם הָיְתָה הַפְּתִיחָה מֵהַחוּץ כְּלַפֵּי תּוֹךְ הָרֶחֶם בְּאֹפֶן מְלָאכוּתִי עַל יְדֵי הַחְדָּרַת מַכְשִׁיר, אֵין זֶה מְחַיֵּב שֶׁנִּטְמְאָה הָאִשָּׁה, וּצְרִיכָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ, וְאִם לֹא רָאֲתָה דָּם מֻתָּרֶת לְבַעְלָהּ, וַאֲפִלּוּ אִם הָיְתָה בְּדִיקָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁהָיְתָה סוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים.

לדעת הבית יוסף והגר״א גם אם פתיחת הקבר באה מבחוץ אי אפשר לפתיחתו בלא דם וכ״כ הנו״ב, והשיג על הנו״ב המהרי״ל דיסקין וכ״כ החזון איש שפתיחת הקבר המוזכרת בגמרא היא התעוררות הלידה ואם כן מנין לנו לחדש כן בפתיחה מבחוץ.

ואע״פ שדעת מרן הבית יוסף להחמיר, מכל מקום יש כאן ספק ספיקא ספק ראשון שמא הלכה כרמב״ם ואור זרוע ורבנו עובדיה מברטנורא שהלכה כמ״ד שאפשר לפתיחת הקבר בלא דם, ואם תמצי לומר שהלכה כראב״ד, האשכול, הרמב״ן, רשב״א, ראי״ש והמאירי שפסקו שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם שמא לא אמרו כך אלא כשהיתה הפתיחה מבפנים כלפי חוץ דוקא ואע״פ שהוא ספק ספיקא שאינו מתהפך קיימ״ל כדעת מרן השו״ע והרמ״א שאין צריך שיהיה הספק ספיקא מתהפך וכך כתבו גם זרע אמת, פר״ח, מהרי״ט אלגאזי, כנה״ג, חיד״א ועוד הרבה אחרונים.

ופשוט הוא בכל ספרי הפוסקים האחרונים שמועיל לעשות ספק ספיקא בדברי הפוסקים כדי להתיר לכתחילה.

משא״כ ספק ספיקא במציאות שיהיה מותר בדעבד. כדרך שאמרנו בבדיקת הפסק בטהרה בבין השמשות שמותר בדעבד שהוא ספק במציאות, שמא עכשיו הוא עוד יום ואת״ל לילה שמא לא ראתה מתחילתו שהוא ספק במציאות ומותר בדיעבד בלבד.

להמנע מזרוז בלידה

יז יֵשׁ לְהִמָּנַע בְּהֶחְלֵט מִלַּעֲשׂוֹת זֵרוּז לַלֵּדָה הֱיוֹת וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהֲרָיוֹן יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בְּמִקְרִים חֲרִיגִים גַּם עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְהוּא נִצְרָךְ לְהִתְפַּתְּחוּתוֹ הַגּוּפָנִית וְהַנַּפְשִׁית שֶׁל הַוָּלָד, וְהַקִּדְמַת הַלֵּדָה עֲלוּלָה לְקַלְקֵל מַזָּלוֹ שֶׁל הַוָּלָד שֶׁיִּהְיֶה חי״ו בַּעֲנִיּוּת וְצַעַר אוֹ יְמוּת קֹדֶם זְמַנּוֹ. לָכֵן אֵין לְהַתִּיר זֹאת אֶלָּא אִם כֵּן נִשְׁקֶפֶת סַכָּנָה לְחַיֵּי הַיּוֹלֶדֶת אוֹ הָעֻבָּר.

רבנו האר״י בשער רוח הקודש תיקון ד׳, אגרות משה (יו״ד ב׳ ע״ד) ספר הקנה דף מ״ז עמוד ב׳.

דין היולדת בניתוח קיסרי

יח אִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה בְּנִתּוּחַ קֵיסָרִי, אִם בָּדְקָה עַצְמָהּ וְלֹא רָאֲתָה דָּם מִן הַמָּקוֹר הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה מִטֻּמְאַת לֵדָה נִדָּה אוֹ זִיבָה, וְלֹא נוֹהֲגִים בָּהּ דִּינֵי יְמֵי דַּם טֹהַר, וְאִם רָאֲתָה דָּם דֶּרֶךְ הַמָּקוֹר הֲרֵי הִיא טְמֵאַת נִדָּה שֶׁצְּרִיכָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וְשִׁבְעָה נְקִיִּים, בֵּין אִם יָלְדָה זָכָר בֵּין אִם יָלְדָה נְקֵבָה.

פרק י״ב - הפסק בטהרה ושבעה נקיים

דין נידה וזבה מן התורה ומה גזרו בזה חז״ל

א מִדִּין הַתּוֹרָה, אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה דַּם נִדָּה סוֹפֶרֶת שִׁבְעָה יָמִים מִתְּחִלַּת רְאִיָּתָהּ, וּבְלֵיל הַיּוֹם הַשְּׁמִינִי אִם פָּסְקָה מִלִּרְאוֹת, טוֹבֶלֶת. וְאִם רָאֲתָה דַּם זִיבָה בְּרִצְיפוּת שְׁלֹשָׁה יָמִים, צְרִיכָה לִסְפֹּר לְאַחֲרֵיהֶם שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים מֵרְאִיַּת הַדָּם וְאַחַר כָּךְ טוֹבֶלֶת.

וְכָל דָּם שֶׁתִּרְאֶה הָאִשָּׁה בְּשִׁבְעָה יָמִים רִאשׁוֹנִים שֶׁל הַמַּחֲזוֹר הֵם דְּמֵי נִדָּה וּבְאַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם הֲרֵי הֵם דְּמֵי זִיבָה, וּבִזְמַן הַתַּנָּאִים וְהָאֱמוֹרָאִים כְּשֶׁרָאוּ חֲכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין הַנָּשִׁים בְּקִיאוֹת בְּתִקּוּן הַוְּסָתוֹת, לָדַעַת אֵיזֶהוּ דַּם נִדָּה וְאֵיזֶהוּ דַּם זִיבָה, נִקְּבָעָה הַהֲלָכָה לְהַחֲמִיר עַל כָּל אִשָּׁה אֶת חֻמְרוֹת הַנִּדָּה וְהַזָּבָה מִסָּפֵק, וְיִתְבָּאֲרוּ פְּרָטֵי דִּינִים אֵלּוּ בַּהֶמְשֵׁךְ.

בגמרא נידה סו. ״אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר רב התקין רבי בשדות ראתה יום אחד וכו׳...״ ופירש רש״י ״מקום שאין בני תורה ואינן יודעות למנות פתח נידות, מתי הן ימי נידה, מתי הן ימי זוב״.

ועוד באותה גמרא ״אמר רבי זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים״.

שהיות וזבה גדולה שצריכה לספור שבעה נקיים אם ראתה בהם טפת דם סותרת ספירתה, רצו חכמים שלא יהיה חילוק בין דם נידה לזיבה מהטעם שלא היו בנות ישראל בקיאות בתיקון וסתות.

ב עוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהֱיוֹת וְהַזָּבָה אִם פָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע סוֹתֶרֶת אוֹתוֹ הַיּוֹם בִּסְפִירַת הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים, כָּךְ יְהֵיהּ דִּינָהּ שֶׁל כָּל הָרוֹאָה דָּם, בֵּין נִדּוֹת בֵּין זִיבוֹת, וְלָכֵן, לִפְנֵי שֶׁתִּפְסֹק הַנִּדָּה בְּטָהֳרָה צְרִיכָה לְהַמְתִּין שִׁעוּר זְמַן שֶׁבּוֹ תִּפָּלֵט שִׁכְבַת הַזֶּרַע אוֹ שֶׁתַּפְלִיט אוֹתָהּ בְּעַצְמָהּ.

הַמְתָּנָה לִפְלִיטַת זֶרַע לִפְנֵי הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה

גמרא נידה לג. ״בעי רמי בא חמא פולטת שכבת זרע מהו שתסתור בזיבה, רואה הויה וסתרה, או דלמא נוגעת הויה ולא סתרה וכו׳... ולא איפשיטא והילכך נקטינן להחמיר בפולטת, וסותרת יום אחד.

ועוד בנידה מב. ״בעא מיניה רב שמואל בר ביסנא מאביי פולטת שכבת זרע רואה הויה או נוגעת הויה, נ״מ לסתור וכו׳...״

בביאור דברי הגמרא נחלקו הראשונים, שלדעת הראב״ד, רבנו שמואל, הרשב״א, הר״ן והמאירי כל הדין של פולטת שכבת זרע נאמר רק לדיני טהרות, בזמן שבית המקדש היה קיים, והיו ישראל אוכלים טהרות, אבל בזמן הזה לענין להתירה לבעלה אינה צריכה להמתין לפלטת שכבת זרע כלל, ולדעת הרשב״א גם הרי״ף והגאונים סוברים כך.

לעומתם בארו רש״י, תוספות, רא״ש, רבנו חננאל, האשכול, רבי אליעזר ממיץ, הראבי״ה, התרומה, מהר״ם, מרדכי, הגה״מ, סמ״ג, סמ״ק, רוקח, רבנו יונה את דברי הגמרא בענין שצריכה להמתין לפלטת שכבת זרע גם כדי להתירה לבעלה וכך פסק מרן השו״ע בסימן קצו סעיף יא׳.

שצריכה להמתין ארבעה ימים לפליטת ש״ז או להפליטו בעצמה, ואם צריכה להמתין כך גם ברואה כתם, ובדמי טוהר ובדם בתולים

ג אִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשָׁהּ מִטָּתָהּ וּלְאַחַר מִכֵּן רָאֲתָה, צְרִיכָה לְהַמְתִּין שֵׁשׁ עוֹנוֹת שְׁלֵמוֹת כְּדֵי שֶׁתִּפָּלֵט שִׁכְבַת הַזֶּרַע, וְכָל עוֹנָה הִיא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, וּזְמַן זֶה נִמְדָּד מֵהַתַּשְׁמִישׁ הָאַחֲרוֹן.

וֶהֱיוֹת וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה אֶלָּא לִפְנֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שִׁבְעַת הַיָּמִים הַנְּקִיִּים שְׁלֵמִים לַיְלָה וָיוֹם, יוֹצֵא שֶׁצְּרִיכָה לְהַמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים וּבְסוֹף הַיּוֹם הָרְבִיעִי לִפְסֹק בְּטָהֳרָה, לְדֻגְמָא אִם שִׁמְּשָׁהּ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן עַד הַשְּׁקִיעָה, פּוֹסֶקֶת בְּטָהֳרָה בְּיוֹם רְבִיעִי לִפְנֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה.

ד אִם שִׁמְּשָׁהּ מִטָּתָהּ וּלְאַחַר יוֹמַיִם רָאֲתָה נִדָּה, צְרִיכָה לְהַמְתִּין יוֹמַיִם לְאַחַר תְּחִלַּת הָרְאִיָּה, וְאִם פָּסְקָה מִלִּרְאוֹת דָּם יְכוֹלָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה מַה שֶּׁאָמַרְנוּ בִּסְעִיפִים ג׳ ד׳ הוּא לְדַעַת חַכְמֵי סְפָרַד וּמָרָן הַשו״ע, אֲבָל לְדַעַת חַכְמֵי אַשְׁכְּנַז וְהָרְמָ״א יֵשׁ לְהוֹסִיף עוֹד יוֹם מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא תְּשַׁמֵּשׁ אִשָּׁה בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁהוּא הַזְּמַן שֶׁבֵּין הַשְּׁקִיעָה לְצֵאת הַכּוֹכָבִים, וְתִטְעֶה לַחְשֹׁב שֶׁהוּא יוֹם, וְאֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא סָפֵק יוֹם סָפֵק לַיְלָה, וְתַמְתִּין שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּמָקוֹם אַרְבָּעָה לִפְלִיטַת שִׁכְבַת זֶרַע, וְלָכֵן צְרִיכוֹת בְּנוֹת אַשְׁכְּנַז לְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים וּבְסוֹף הַיּוֹם הַחֲמִישִׁי לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה תִּפְסֹק בְּטָהֳרָה.

עוֹד הֶחְמִירוּ חַכְמֵי אַשְׁכְּנַז שֶׁלֹּא לְחַלֵּק בֵּין אִם הָיָה הַתַּשְׁמִישׁ הָאַחֲרוֹן כַּמָּה יָמִים לִפְנֵי תְּחִלַּת הָרְאִיָּה אוֹ אִם שִׁמְּשָׁהּ וְרָאֲתָה אַחַר כָּךְ, אֶלָּא תָּמִיד צְרִיכָה לְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים מִתְּחִלַּת הָרְאִיָּה.

בגמרא שבת פו. ״תנו רבנן הפולטת שכבת זרע ביום השלישי טהורה דברי רבי אלעזר בן עזריה, רבי ישמעאל אומר פעמים שהן ארבע עונות, פעמים שהן חמש עונות, פעמים שהן שש עונות, רבי עקיבא אומר לעולם חמש עונות״.

ובדף פו: ״אמר רבי חייא ברבי אבא אמר רבי יוחנן זו דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אבל חכמים אומרים שש עונות שלימות בעינן״ ויש בזה גרסת גמרא אחרת ״אבל חכמים אומרים שלוש עונות שלימות בעינן״ וכך גרסו הרמב״ם, המאירי והאור זרוע וכתב הגר״א שכך הייתה גרסת הגאונים.

מכל מקום רוב הפוסקים כתבו דבעינן שש עונות שלימות וכן פסק מרן השו״ע בסימן קצו סעיף יא׳ שצריכה להמתין שש עונות, כגון אם שמשה במצאי שבת או ביום ראשון עד השקיעה ואחר כך ראתה נחשב יום ראשון בשבוע ליום הראשון לפליטת זרע ואין שעור לכמה זמן לפני השקיעה שמשה אפילו מעט זמן נחשב בזה ליום אחד וביום רביעי בשבוע לפני השקיעה אם פסקה מלראות דם תפסוק בטהרה, כי בתוך ארבעה ימים בכל אופן נכנסים שש עונות שלימות מעת לעת.

ולענין החומרא להוסיף עוד יום מחשש שמא תשמש בבין השמשות ותסבור שהוא יום ולא הוא אלא לילה ולכן יצא שתמתין שלושה ימים ולא ארבעה, הנה מקור חשש זה הוא בספר תרומת הדשן (סימן רמ״ה) וכן כתב מהרי״ל בתשובה סימן ק״מ שכך הוא מנהג אשכנז.

ועוד כתב תרומת הדשן שם דגזרינן שמשה אטו לא שמשה ותמיד תמתין חמשה ימים ובסופם תפסוק בטהרה. וכתב על זה מרן הבית יוסף ״וכל הדברים האלה חומרות יתרות הן, ואין להן סמך בגמרא לגבי הדין, ולפיכך לא נהגו העולם בכל מקומותינו אלא להמתין ארבעה ימים, ולהתחיל לספור שבעה נקיים מיום חמישי ואילך״. וכן פסק מרן השו״ע (בסימן קצ״ו י״א) ורמ״א פסק כתרומת הדשן.

ו הַסּוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים וְנִתְקַלְקְלָה הַסְּפִירָה בְּשֶׁל דָּם שֶׁרָאֲתָה, בֵּין לַסְּפָרַדִּים בֵּין לָאַשְׁכְּנַזִּים אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין שׁוּב אַרְבָּעָה יָמִים, אֶלָּא תַּעֲשֶׂה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה כְּשֶׁיִּפָּסֵק הַדָּם.

ז אִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשָׁה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בְּהִיוָּתָהּ בְּאַרְצוֹת הַבְּרִית וְטָסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְדֵי כָּךְ נֶחְסְרוּ מֵאַרְבַּעַת הַיָּמִים כַּמָּה שָׁעוֹת שֶׁל הֶפְרֵשׁ הַזְּמַנִּים בֵּין אַרְצוֹת הַבְּרִית לָאָרֶץ, אֵין זֶה מְשַׁנֶּה אֶת הַדִּין וְיכוֹלָה לַעֲשׂוֹת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה בְּיוֹם רְבִיעִי לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה.

ראה משמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ תד.

ח סְפָרַדִּים הָרוֹצִים לְסַגֵּל לְעַצְמָם חֻמְרוֹת רָאוּי לָהֶם לִבְחֹר חֻמְרוֹת שֶׁצִּיְּנוּ לְשֶׁבַח עַל יְדֵי מָרָן הַבֵּית יוֹסֵף, שֶׁהֵן מַקְנוֹת לָאָדָם הַמְקַיְּמָן תּוֹסֶפֶת בַּתּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, וּשְׁאָר חֻמְרוֹת שֶׁהִזְכִּירָן מָרָן וְלֹא הֶחְשִׁיבָן יֵשׁ לוֹמַר שֶׁאֵינָן מַקְנוֹת לִמְקַיְּמָן תּוֹסֶפֶת אוֹ יִתְרוֹן רוּחָנִי בַּמִּקְרֶה הַטּוֹב, וְאִם לֹא שֶׁיָּצָא שְׂכָרָן בְּהֶפְסֵדָן.

ט אַשְׁכְּנַזִּיָּה שֶׁיָּחוּל לֵיל טְבִילָתָהּ בְּלֵיל שַׁבָּת שֶׁלְּאַחַר יוֹם טוֹב יְכוֹלָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה לְאַחַר אַרְבָּעָה יָמִים כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַחֲפִיפָה לַטְּבִילָה.

כך פסקו הסדרי טהרה, חכמת אדם, צמח צדק, פתחי תשובה ערוך השולחן וספר נהרי אפרסמון כמובא במשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ תב׳-תז׳.

י אַשְׁכְּנַזִּיָּה שֶׁנּוֹהֶגֶת לְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים עַד לַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, אִם הִתְחִילָה רְאִיָּתָהּ בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁהוּא הַזְּמַן בֵּין הַשְּׁקִיעָה לְצֵאת הַכּוֹכָבִים, יְכוֹלָה לְהַחְשִׁיב זְמַן זֶה לְיוֹם אֶחָד, וּמֵאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים לְהַחְשִׁיבוֹ לְיוֹם שֵׁנִי.

פירוש יכולה הוא לכתחילה, כמו שבארנו במקום אחר שספק ספקא בדברי הפוסקים מותר לכתחילה וספק ספיקא במציאות מותר בדעבד בלבד, וכאן יש להוסיף שרבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי שטעמו ונימוקו עימו ולדעתו בין השמשות של רבי יהודה הוא יום גמור, ואע״פ שדחינו דברי רבי יוסי מפני רבי יהודה היה זה במצוות דאורייתא כמו קריאת שמע ושבת אבל מפני חומרת תרומת הדשן מדוע ידחו דבריו, ועוד שיש כאן שש עונות שלימות בריוח ועוד יש לצרף דעת הרמב״ם והאור זרוע שאינה צריכה להמתין לפליטת שכבת זרע אלא יום וחצי בלבד שהם שלוש עונות וכתב הגר״א כאמור לעיל שכך הייתה גרסת הגאונים.

יא אִשָּׁה שֶׁלֹּא יָדְעָה שֶׁצְּרִיכָה לְהַמְתִּין לִפְלִיטַת שִׁכְבַת זֶרַע אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה יָמִים, וְרָאֲתָה וֶסֶת קָצָר שֶׁל יוֹמַיִם וּפָסְקָה אַחַר כָּךְ בְּטָהֳרָה וְסָפְרָה שִׁבְעָה נְקִיִּים, טְבִלָה וְלָנָה אֵצֶל בַּעֲלָהּ, אֵין לְהַפְרִישָׁהּ מִמֶּנּוּ, וְכֵן אַשְׁכְּנַזִּיָּה שֶׁטָּעֲתָה בְּמִנְיַן חֲמִשָּׁה הַיָּמִים וְסָפְרָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעָה, אִם עוֹד לֹא הָיְתָה אֵצֶל בַּעֲלָהּ תִּסְפֹּר יוֹם נוֹסָף וְתִטְבֹּל, וְאִם כְּבָר לָנָה אֵצֶל בַּעֲלָהּ אֵין לְהַפְרִישָׁהּ מִמֶּנּוּ.

כך כתב הסדרי טהרה שיש בזה לסמוך על הרמב״ם והגאונים שדין פולטת יש רק בתוך שלוש עונות שהם יום וחצי ובצרוף שיטת הראב״ד והרשב״א שדין פולטת נאמר לענין טהרות ובצרוף נוסף של דעת הרמב״ן שכל שהלכה ברגליה פלטה כבר. וכן פסק החכמת אדם (כלל קי״ז סימן י״ח) והצמח צדק (בפסקי דינים סעיף ל״א) ומשמרת הטהרה עמ׳ תי״א.

יב אַשְׁכְּנַזִּיָּה שֶׁבַּעֲלָהּ יוֹצֵא לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְלֹא יוּכַל לְפָקְדָהּ לִפְנֵי שֶׁיֵּצֵא אֶלָּא אִם כֵּן תַּקְדִּים בְּטְבִילָתָהּ בְּיוֹם אֶחָד רִשְׁאִית לִסְפֹּר אַרְבָּעָה וְשִׁבְעָה, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁחָל הַבִּיּוּץ שֶׁלָּהּ יוֹם לִפְנֵי טְבִילָתָהּ וּבְשֶׁל כָּךְ אֵינָהּ מִתְעַבֶּרֶת תִּסְפֹּר אַרְבָּעָה וְשִׁבְעָה, וּסְפָרַדִּיָּה שֶׁרוֹצָה בְּשֶׁל כָּךְ לִפְחוֹת מֵאַרְבָּעָה יָמִים אֵלּוּ אוֹ שֶׁתִּפְרֹשׁ מִבַּעֲלָהּ לִפְנֵי תְּחִלַּת הַוֶּסֶת יוֹם אוֹ יוֹמַיִם לְפִי הַצֹּרֶךְ, אוֹ שֶׁתַּפְלִיט בְּעַצְמָהּ אֶת שִׁכְבַת הַזֶּרַע וְתִפְסֹק בְּטָהֳרָה.

יג אִשָּׁה סְפָרַדִּיָּה אוֹ אִשָּׁה אַשְׁכְּנַזִּיָּה הַנִּשֵּׂאת לִסְפָרַדִּי, אַף עַל פִּי שֶׁנָּהֲגוּ בְּמִשְׁפַּחְתָּהּ לְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים עַד לַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה יְכוֹלָה לִנְהֹג כְּדַעַת מָרָן הַבֵּית יוֹסֵף וְלִסְפֹּר אַרְבָּעָה וְאֵינָהּ צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת הַתָּרַת נְדָרִים עַל כָּךְ.

וְאִם כְּבָר נָהֲגָה בְּעַצְמָהּ לִסְפֹּר חֲמִשָּׁה וְרוֹצָה לְבַטֵּל מִנְהָגָהּ וְלִסְפֹּר אַרְבָּעָה יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת כָּךְ, אֶלָּא שֶׁאִם חָשְׁבָה שֶׁכָּךְ הַדִּין אֵינָהּ צְרִיכָה הַתָּרַת נְדָרִים, שֶׁהֲרֵי הִיא קַבָּלָה בְּטָעוּת, וְאִם יָדְעָה שֶׁהוּא חֻמְרָא וְאַף עַל פִּי כֵן נָהֲגָה בָּהּ תַּעֲשֶׂה הַתָּרַת נֶדֶר עַל שֶׁלֹּא אָמְרָה מִתְּחִלָּה שֶׁנּוֹהֶגֶת בְּחֻמְרָא זוֹ ״בְּלֹא נֶדֶר״, וְיָכוֹל בַּעֲלָהּ לְהָיוֹת שָׁלִיחַ לְהַתִּיר אֶת הַנֶּדֶר בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה.

גמרא פסחים נ:, ומרן בשו״ע יו״ד רי״ד ב׳, וכן בריב״ש (סימן שצ״ט), פר״ח (תצ״ו ז׳) ועוד.

יד אַשְׁכְּנַזִּיָּה שֶׁפָּרְשָׁה מִבַּעֲלָהּ בִּגְלַל כֶּתֶם שֶׁרָאֲתָה וְאַחַר כָּךְ פֵּרְסָה נִדָּה סוֹפֶרֶת אֶת חֲמִשָּׁה הַיָּמִים מִזְּמַן רְאִיַּת הַכֶּתֶם, וְכֵן הַדִּין בְּחָתָן שֶׁפָּרַשׁ בְּשֶׁל דַּם בְּתוּלִים וּלְאַחַר מִכֵּן פֵּרְסָה הַכַּלָּה נִדָּה, שֶׁמּוֹנָה הַכַּלָּה אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה יָמִים מִיּוֹם הַפְּרִישָׁה שֶׁהָיְתָה מֻחֶמֶת דַּם הַבְּתוּלִים.

טו הָרוֹאָה כֶּתֶם בִּלֹּא הַרְגָּשָׁה וְרוֹצָה לִפְסֹק בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בְּטָהֳרָה בִּלֹּא שֶׁתַּמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים, יֵשׁ לָהּ עַל מַה שֶּׁתִּסְמֹךְ, שֶׁדִּין פְּלִיטַת שִׁכְבַת זֶרַע אִם נֶאֱמַר גַּם בַּכְּתָמִים אוֹ רַק בִּרְאִיַּת וֶסֶת שָׁנוּי בְּמַחְלֹקֶת הַפּוֹסְקִים, וְעַל הַצַּד הַיּוֹתֵר טוֹב תַּפְלִיט בְּעַצְמָהּ עַל יְדֵי שֶׁתִּתְקַנַּח יָפָה אוֹתוֹ מָקוֹם אוֹ תִּרְחַץ עַצְמָהּ בְּחַמִּין.

דעת ספר התרומה שגם בכתמים צריכה להמתין ארבעה ימים וכ״כ הסמ״ק והמגיד משנה בשם חכמי הצרפתים. וכך פסק רמ״א בשו״ע קצ״ו י״א. אך מרן הבין יוסף כתב בדעת הרי״ף והגאונים שגזירת חכמים על הכתמים לא כלל דין פליטת שכבת זרע וכך כתב בספר האשכול בדעת הרי״ף והגאונים.

טז מִנְהַג אַשְׁכְּנַז לְהַחֲמִיר וּלְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים מִתְּחִלַּת הָרְאִיָּה עַד הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה גַּם בִּכְתָמִים שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה.

יז אִשָּׁה אַשְׁכְּנַזִיָּה שֶׁנִּטְמְאָה מֵחֲמַת כֶּתֶם אוֹ בְּדִיקַת עֵד וְלֹא שִׁמְּשָׁה מִסְפַּר יָמִים לִפְנֵי שֶׁנִּטְמְאָה אִם הִיא שְׁעַת הַדְּחַק אוֹ צָרֵךְ גָּדוֹל, יְכוֹלָה לִסְפֹּר אֶת חֲמֵשֶׁת הַיָּמִים מִזְּמַן הַתַּשְׁמִישׁ הָאַחֲרוֹן וְלִפְסֹק בְּטָהֳרָה, וְזֶה לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז, אֲבָל מִדִּין מָרָן הַבֵּית יוֹסֵף סוֹפֶרֶת אַרְבָּעָה יָמִים מִתַּשְׁמִישׁ אַחֲרוֹן גַּם בִּרְאִיָּה גְּמוּרָה וְכֵן מִנְהַג הַסְּפָרַדִּים כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל סְעִיפִים ד׳ ה׳.

כך כתב הש״ך (סי״ק כ״א) לדייק מדברי הרמ״א, והחוות דעת (סק״י), ובשו״ת שואל ונשאל חלק ה׳ (יו״ד צז׳) וזה כשבעלה בעיר אבל לא שמשו, ויש מפוסקי אשכנז שחילקו, ואסרו אם בעלה בעיר והתירו לספור חמשה ימים מזמן התשמיש האחרון בתנאי שאין בעלה בעיר וכך כתב הב״ח, שו״ת תפארת אדם, שבות יעקב, מסגרת השולחן ומובאים במשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ תכח׳ תכט׳.

יח לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז בְּרוֹאָה כֶּתֶם וְלֹא הָיָה בַּעֲלָהּ בָּעִיר יְכוֹלָה לִסְפֹּר אֶת חֲמֵשֶׁת הַיָּמִים מִזְּמַן הַתַּשְׁמִישׁ הָאַחֲרוֹן, שֶׁבְּאֵין בַּעֲלָהּ בָּעִיר הֵקֵלּוּ יוֹתֵר.

יט בְּדִין כַּלָּה בְּתוּלָה שֶׁצְּרִיכָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה וְלִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים, גַּם לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז דַּי לָהּ בִּסְפִירַת אַרְבָּעָה וְשִׁבְעָה.

כך כתבנו לעיל בפרק ח׳ סעיף ד׳.

כ יוֹלֶדֶת שֶׁאַחַר לֵדָתָהּ טְבָלָה וּבִזְמַן יְמֵי דְּמֵי טֹהַר רָאֲתָה, לַסְּפָרַדִּים אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים לִפְלִיטַת שִׁכְבַת זֶרַע, אָמְנָם נָכוֹן שֶׁתַּעֲשֶׂה הַפְלָטַת הַזֶּרַע עַל יְדֵי קִנּוּחַ פֶּה בְּמוֹךְ אוֹ רְחִיצַת אוֹתוֹ מָקוֹם בְּמַיִם חַמִּים.

וְלָאַשְׁכְּנַזִים צְרִיכָה לְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים לִפְנֵי שֶׁתַּעֲשֶׂה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וּמַחְמִירִים בָּזֶה אֲפִלּוּ לֹא שִׁמְּשָׁה עִם בַּעֲלָהּ בַּיָּמִים שֶׁקָּדְמוּ לִרְאִיָּתָהּ.

בארנו סעיף זה בפרק י׳ סעיף יא׳.

כא אִשָּׁה, שֶׁרוֹצָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה מִיָּד כְּשֶׁפָּסְקָה מִלִּרְאוֹת דָּם, בְּלֹא שֶׁתִּצְטָרֵךְ לְהַמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים לִפְלִיטַת הַזֶּרַע, יְכוֹלָה לְהַפְלִיט הַזֶּרַע בְּעַצְמָהּ עַל יְדֵי שֶׁתְּקַנֵּחַ עַצְמָהּ פֶּה בְּמוֹךְ אוֹ בֶּגֶד רַךְ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אוֹ שֶׁתִּרְחַץ אוֹתוֹ מָקוֹם בְּמַיִם חַמִּים וְהֵם יַפְלִיטוּ מִמֶּנָּה אֶת כָּל הַזֶּרַע וְלִפְנֵי הַשְׁקִיעָה תִּפְסֹק בְּטָהֳרָה.

כך פסק מרן השו״ע (סימן קצו סעיף יג׳) ומקור הדין בראי״ש בתחילת פרק רביעי דנידה ״ואם תרצה להתחיל ספירתה מיד החל ממחרת ראייתה, תקנח יפה במוך או בבגד דק להפליט כל הזרע או תרחץ במים חמים והם יפליטו את כל הזרע וכדתנן (במקואות פרק ח׳ משנה ד׳) האשה ששמשה וירדה וטבלה ואחר כך כבדה את הבית הרי היא כאילו לא טבלה, ומשמע הא אם כיבדה הבית קודם טבילה, תו לא חיישינן לפליטה, וביבמות סט: בת כהן שנישאת לישראל ומת בעלה טובלת ואוכלת בתרומה לערב, והרי לקמן (מא:) אמרינן, משמשת כל שלושה ימים אסורה לאכול בתרומה שאי אפשר לה שלא תפלוט, אלא ודאי דהא דיבמות איירי כשכבדה את הבית, וכן מוכח בשבת פו: דמהני כיבוד להפליט הזרע״.

וכך כתב הרשב״א בתורת הבית קפ״ד עמ׳ ב׳, תוס׳ נידה מא: בד״ה ״פולטת״ ובספר התרומה סימן צה׳, רוקח, שו״ת מהר״מ, הגה״מ, מרדכי, ומשמע בבית יוסף שדעת הרשב״א דתרתי בעינן כיבוד ורחיצה בחמין וכן כתב המאירי, ובשולחן ערוך פסק מרן שתקנח עצמה יפה או תרחץ בחמין ולא הצריך את שניהם ביחד.

והרמ״א כתב בהגהתו לשו״ע סימן קצ״ו סעיף יג׳ בשם הסמ״ק והגה״מ ״שאין אנו בקיאים בהפלטת זרע ואין לסמוך על זה והכי נהוג שהרי כבר נתבאר שאנו נוהגים להמתין אפילו לא שמשה כלל כדי שלא לחלק בין ספירה לספירה״.

כב לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֶׁנּוֹהֲגִים לְהַחֲמִיר לְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים אֲפִלּוּ לֹא שִׁמְּשָׁה בַּיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי הָרְאִיָּה לֹא תּוֹעִיל הַפְלָטַת הַזֶּרַע לְהַקְדִּים אֶת הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה.

זמן ההפסק בטהרה ודין מוך דחוק

כג לְאַחַר שֶׁנִּפְלְטָה שִׁכְבַת הַזֶּרַע מִן הָאִשָּׁה, אוֹ הִסְרִיחָה, כְּלוֹמַר, אִבְּדָה אֶת כֹּחַ הַהוֹלָדָה שֶׁבָּהּ, לְאַחַר שֵׁשׁ עוֹנוֹת שְׁלֵמוֹת, כְּשֶׁכָּל עוֹנָה הִיא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, וּפָסַק הַדָּם, תַּעֲשֶׂה הָאִשָּׁה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה שֶׁהִיא הַבְּדִיקָה שֶׁבָּאָה לְבָרֵר שֶׁאָכֵן פָּסַק הַדָּם מִלָּזוּב.

כד בְּדִיקַת הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה זְמַנָּהּ לְכַתְּחִלָּה מִזְּמַן מִנְחָה קְטַנָּה עַד הַשְּׁקִיעָה, שֶׁהֵם שְׁעָתַיִם וָחֵצִי בְּשָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת, וּכְכָל שֶׁתִּהְיֶה הַבְּדִיקָה קְרוֹבָה יוֹתֵר לִזְמַן הַשְּׁקִיעָה עָדִיף.

כבר בארנו בסעיף א׳ שבפרק זה שאע״פ שדין שבעה נקיים נאמר בתורה לגבי זיבה החמירו חז״ל מספק את חומרות הנידה והזבה על כל אשה שרואה דם.

בגמ׳ נידה סח. ״נידה שבדקה עצמה ביום השביעי שחרית ובין השמשות לא הפרישה ולאחר ימים בדקה ומצאה טמאה, הרי זו בחזקת טהורה, רבי יהודה אומר כל שלא הפרישה מן המנחה ולמעלה הרי זו בחזקת טמאה וכו׳...״

ובארו הראשונים גמרא זו להלכה וכתבו הראב״ד, הרמב״ן, הרשב״א המאירי, רבנו ירוחם, הרב המגיד והרשב״ץ שבדיקת ההפסק בטהרה יכולה להעשות בשחרית באמצע היום או סמוך לבין השמשות וכך נפסק להלכה בשו״ע סימן קצ״ו סעיף א׳ וכתב שם מרן להעדיף את הבדיקה שסמוכה לזמן בין השמשות ופרש רמ״א דעתו של מרן השו״ע שיכולה לפסוק בטהרה גם בשחרית אלא שהבדיקה שהיא סמוכה לבין השמשות היא לכתחילה ביחס לבדיקת השחרית, ויוצא מזה שאם יודעת שיקשה עליה מאיזו סיבה לפסוק בטהרה סמוך לשקיעה, כגון שתהיה בדרך, יכולה לפסוק בטהרה בשחרית.

כה טוֹב לִנְהֹג לְהַחֲמִיר, שֶׁתִּבְדֹּק עַצְמָהּ אַחַר הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, שֶׁתַּנִּיחַ מוֹךְ דָּחוּק בְּאוֹתוֹ מָקוֹם לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה וְתוֹצִיאֶנּוּ לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים, וְהוּא עַל מְנָת לְבָרֵר טוֹב יוֹתֵר שֶׁאָכֵן פָּסְקָה מִלִּרְאוֹת דָּם.

וְהֶיוֹת וּבְדִיקָה זוֹ אֵינָהּ חִיּוּב מִן הַדִּין אֶלָּא בְּגֶדֶר חֻמְרָא, אִם יֵשׁ לָאִשָּׁה רְגִישׁוּת מְיֻחֶדֶת בְּאוֹתוֹ מָקוֹם אוֹ חַבּוּרָה אוֹ עֲלוּלָה לִרְאוֹת כְּתָמִים מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁהִיא הֶיוֹת וּכְבָר פָּסְקָה בְּטָהֳרָה יְכוֹלָה לְהַתְחִיל לִמְנוֹת מִמָּחֳרָת אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים הַנְּקִיִּים בְּלֹא מוֹךְ דָּחוּק וְכֵן כַּלָּה בְּתוּלָה מְנוּעָה מִלַּעֲשׂוֹת בְּדִיקָה זוֹ.

כו אִשָּׁה שֶׁנִּפְתַּח מְקוֹרָהּ לְהוֹצִיא דָּם וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם פָּסְקָה מִלִּרְאוֹת הֶיוֹת וְהָיְתָה זוֹ רְאִיַּת וֶסֶת גְּמוּרָה חַיֶּבֶת מִן הַדִּין לִפְסֹק בְּטָהֳרָה לְאַחַר מִנְחָה קְטַנָּה וְלֹא תּוֹעִיל לָהּ בְּדִיקַת שַׁחֲרִית אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד, וְזֹאת מִטַּעַם שֶׁהֶחְזֵק מַעְיָנָהּ פָּתוּחַ. אֲבָל אִם אֵינָהּ רְאִיַּת וֶסֶת, וּפָסְקָה בְּטָהֳרָה לִפְנֵי זְמַן מִנְחָה

קְטַנָּה בְּדִיעֲבַד עָלְתָה לָהּ, שֶׁבָּזֶה אֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁים שֶׁהֶחְזַק מַעְיָנָהּ לִהְיוֹת פָּתוּחַ.

כז אִשָּׁה שֶׁנִּפְתַּח מְקוֹרָהּ לְהוֹצִיא דָּם וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם פָּסְקָה בְּטָהֳרָה סָמוּךְ לַשְּׁקִיעָה, חַיֶּבֶת מִן הַדִּין לְהַנִּיחַ מוֹךְ דָּחוּק בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וּבְדִיעֲבַד, אִם לֹא הִנִּיחַתּוּ עָלָה לָהּ הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וְתַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה נְקִיִּים מִיּוֹם הַמָּחָרָת, וְחִיּוּב זֶה נוֹבֵעַ גַּם הוּא מֵהַסִּבָּה שֶׁהֱיוֹת וְהָיְתָה זוֹ רְאִיַּת וֶסֶת, וְלֹא רְאִיַּת כֶּתֶם בְּעָלְמָא, לָכֵן הֶחְזַק מַעְיָן פָּתוּחַ וּצְרִיכָה בְּדִיקָה מְעַלְיָא.

מרן השו״ע בסימן קצ״ו סעיף ב׳ כתב ״ראתה יום אחד בלבד ופסקה בו ביום צריכה לבדוק עצמה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות״ וכתב הרמ״א בהגה שם ״ובדיעבד אם בדקה עצמה סמוך לבין השמשות ומצאה עצמה טהורה אף על פי שלא היה המוך אצלה כל בין השמשות סגי, אבל בדיקת שחרית לא מהני הואיל ולא ראתה אלא רק יום אחד״. וזה עפ״י דעת הראב״ד (בשער הספירה והבדיקה עמ׳ סח׳) תוספות רא״ש (נידה סח) צידה לדרך, ספר התרומה (סימן פז׳) סמ״ג, מרדכי פרק ב׳ דשבועות סימן תשל״ז, ורבנו ירוחם שלדעתם א״צ מוך דחוק כלל ומ״מ כתב רמ״א להצריכו לכתחילה.

כח לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֶׁיֵּשׁ לְהַמְתִּין תָּמִיד חֲמִשָּׁה יָמִים עַד לַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, שְׁנֵי הַסְּעִיפִים הָאַחֲרוֹנִים קַיָּמִים בְּאֹפֶן שֶׁנִּפְתַּח מְקוֹרָהּ לְהוֹצִיא דָּם לְאַחַר שֶׁכְּבָר הִתְחִילָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים, אוֹ שֶׁפָּסְקָה בְּטָהֳרָה וּלְאַחַר שִׁשָּׁה יָמִים הֵחֵלָּה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים עַל סְמַךְ הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה הָרִאשׁוֹן.

הנפ״מ הראשונה היא לדעת הש״ך ובשניה לדעת החזון איש.

כט אִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה בִּהְיוֹתָהּ בְּאַרְצוֹת הַבְּרִית וּבִזְמַן שִׁבְעַת הַנְּקִיִּים טָסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְעַל יְדֵי כָּךְ נֶחְסְרוּ מֵהַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כַּמָּה שָׁעוֹת, לֹא תִּתְחַשֵּׁב בְּחִסָּרוֹן זֶה אֶלָּא תִּטְבֹּל לְפִי צֵאת הַכּוֹכָבִים שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

ראה משמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ רע״ז-ר״פ.

וראה סעיף ז׳ לעיל בפרק זה, לדעת מנחת יצחק והגרי״ש אלישיב הולכת לפי אופק ארץ ישראל, התפארת צבי כתב שצריכה לחכות לצאת הכוכבים של אמריקה, ומשמרת הטהרה פסק שבוסת שאינו קבוע שהוא דרבנן לכו״ע יש להקל ובקבוע למ״ד שהוא דאורייתא, יש להחמיר.

ל בַּיּוֹם שֶׁעוֹשָׂה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, מִנְהָג טוֹב הוּא שֶׁתִּרְחַץ עַצְמָהּ אוֹ לְפָחוֹת אוֹתוֹ מָקוֹם, וּמִכָּל מָקוֹם, אֵין זֶה מְעַכֵּב אֶת הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה אִם לֹא רָחֲצָה כְּלָל, וְהוּא הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה טוֹב לְכַתְּחִלָּה גַּם בִּלְעֲדֵי הָרְחִיצָה.

רחיצה זו אינה מוזכרת במרן בשו״ע ומביאה הרמ״א שכתב ״מנהג כשר הוא כשהאשה פוסקת בטהרה שתרחץ ולובשת לבנים...״ וטעם רחיצה זו יש לומר שהוא מחשש שמא מעט לכלוך דם מחוץ לבית הרחם ובבדיקה יתלכלך בו העד, ולכן אם אינה רוחצת אותו מקום לפחות היה טוב אם תקנח עצמה במה שנקרא היום מטליות לחות.

לא בַּיּוֹם שֶׁפּוֹסֶקֶת בְּטָהֳרָה תִּלְבַּשׁ בְּגָדִים הַבְּדוּקִים מִכְּתָמִים, וְתַצִּיעַ עַל מִטָּתָהּ סָדִין בָּדוּק, וּסְתָם בֶּגֶד שֶׁנִּתְכַּבֵּס בִּמְכוֹנַת כְּבִיסָה נֶחְשָׁב לְבָדוּק, וְאֵין חִיּוּב לִלְבֹּשׁ דַּוְקָא בְּגָדִים לְבָנִים וּלְהַצִּיעַ סְדִינִים לְבָנִים אֶלָּא הוּא בְּגֶדֶר שֶׁל מִנְהָג טוֹב, וּמִכָּל מָקוֹם גַּם לַנּוֹהֲגוֹת בְּכָךְ אִם יֶשְׁנוֹ חֲשָׁשׁ שֶׁתִּתְקַלְקֵל הַסְּפִירָה מֵחֲמַת כְּתָמִים עָדִיף לְוַתֵּר עַל מִנְהָג כָּשֵׁר זֶה וְלִלְבֹּשׁ בְּגָדִים צִבְעוֹנִיִּים בְּדוּקִים כְּדַעַת מָרָן הַשו״ע וְלִזְכּוֹת בְּמִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה וּלְהִנָּצֵל מִן הַחֵטְא.

כתב מרן השו״ע בסימן קצו סעיף ג׳ ״ביום שפסקה מלאות ובודקת עצמה כאמור, תלבש חלוק הבדוק לה שאין בו כתם ובלילה תשים סדינים הבדוקים מכתמים ומיום המחרת תתחיל לספור שבעה נקיים״ וכתב רמ״א שהמנהג ללבוש לבנים ואין לשנות אבל בשעת הדחק כגון הולכת בדרך ואין לה בגדים תוכל לספור שבעה נקיים רק שהחלוק נקי ובדוק מדם. ופשוט שאשה שעלולה לראות כתמים הוא שעת הדחק לענין זה ובמיוחד בדורנו שאין זו דרך הגונה לעכב טבילה לזוג צעיר בשל מנהג טוב שנהגו.

ובמציאות ראינו שגם זוגות מבוגרים לא פסח מעליהם שבט היצר כמ״ש חז״ל שמניח אומות העולם ומתגרה בישראל ומניח עמי הארץ ומתגרה בתלמידי חכמים. וכאמור אין בזה משום מעלים עיניו מן הטומאה, אלא שבבגד צבעוני לא מתהווה טומאת כתמים מלכתחילה שהרי לא גזרו בהם וכמו שכתבנו לעיל בכמה מקומות משם הפוסקים.

לב הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וְשִׁבְעַת הַיָּמִים הַנְּקִיִּים שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם אֵינָם מֻכְרָחִים שֶׁיִּהְיוּ סְמוּכִים, וְאִם רוֹצִים בְּנֵי הַזּוּג לִדְחוֹת אֶת הַטְּבִילָה יְכוֹלָה הָאִשָּׁה לִדְחוֹת אֶת הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, אוֹ לִפְסֹק בְּטָהֳרָה בַּזְּמַן, אֲבָל לְהַתְחִיל לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים בְּמוֹעֵד מְאֻחָר יוֹתֵר.

לג אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה מִפְּנֵי מַכָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ, תְּחַכֶּה עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלֶיהָ מִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁרְגִילָה לִרְאוֹת בָּהֶם, וְלִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה תַּסִּיחַ דַּעְתָּהּ מִכָּל מַחְשָׁבָה, וְתִתֵּן דַּעְתָּהּ אִם תַּרְגִּישׁ שֶׁיּוֹצֵא מִמֶּנָּה דָּם מֵהַמָּקוֹר, וְאִם אֵינָהּ מַרְגִּישָׁה כֵּן נֶחְשָׁב לְהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, וּבְבְדִיקַת שִׁבְעָה נְקִיִּים, תַּעֲשֶׂה קִנּוּחַ חִיצוֹנִי בְּעֵד בִּלְבַד. וְכָל זֶה עַל יְדֵי הִתְעָצְמוּת עִם מוֹרֶה הוֹרָאָה מֻבְהָק. וְיֶשְׁנָהּ עוֹד תַּקָּנָה, שֶׁתִּבְדֹּק אוֹתָהּ אֲחוֹת בְּלֹא שֶׁתִּגַּע בַּחֲבוּרָה.

וכן הסכים הגאון רבי שלמה קלוגר בשו״ת טוב טעם ודעת תליתאה (חלק ב׳ סימן נה׳ נ׳) וכן דעת הנודע ביהודה ואבני מילואים, לעומתם פסק החוות דעת שאם יש לה מכה ואינה יכולה בשל כך לעשות הפסק בטהרה במוך בחורים ובסדקים נשארת טמאה תמיד, והחתם סופר בשו״ת חלק יו״ד סימן קעז׳ הסיק שיכולה לעשות כן אך בתנאי שנולדה המכה כשהייתה האשה בחזקת טהרה, ואם לא, אי אפשר שתבחין אם יסגר פי המקור מלהוציא דם. ויש להזכיר כאן דעת הראשונים בדין הפסק בטהרה שלרי״ף וראב״ד אין צורך בבדיקת חורים וסדקים בשבעה הנקיים שזה נאמר לטהרות, ולהתירה לבעלה די בקינוח חיצוני וכן דעת הרמב״ם, כן מובא בשו״ת הנודע ביהודה חלק יורה דעה סימן מו׳, ולהפסק בטהרה די שתתן דעתה ועי״כ פוסקת בטהרה ומתחילה לספור שבעה נקיים, ולרמב״ם די בקינוח בלבד שהם מפרשים את הגמרא בענין שבדיקות בעד עד מקום ששמש דש נאמר לאכילת טהרות. בשו״ת אבני נזר יו״ד רנב׳ ב׳ כתב לסמוך על הראב״ד בכשעברו מספר הימים שרגילה לראות בהם ואם באמת לא ראתה במשך שבעה ימים אלו וטבלה עלתה לה טבילתה כדקיימא לן (נידה טו.) בעלה מחשב ימי וסתה ובא עליה וכן בשו״ת זכרון יוסף (יו״ד י׳) וחלקת יואב (יו״ד ל׳), חזון איש (יו״ד פא׳) שאם יש לה וסת ועברו ימי וסתה תולה במכתה כמ״ש בעלה מחשב ימי וסתה ובא עליה וכ״כ ר״ש קלוגר ועוד במשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ רנד׳.

לד עֵדוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ לַעֲשׂוֹת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וּבְדִיקוֹת הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים עַל יְדֵי קִנּוּחַ בִּלְבַד יֵשׁ לָהֶם לְשַׁנּוֹת מִנְהָגָם בְּבוֹאָם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַתְרָא דְּמָרָן הַשו״ע וְלַעֲשׂוֹת בְּדִיקוֹת בְּחוֹרִים וּסְדָקִים כַּאֲשֶׁר פָּסַק.

לכאורה, אם דעת רי״ף רמב״ם וראב״ד שאינה צריכה לבדוק בדיקה פנימית היה מרן השו״ע צריך לפסוק כמותם שהרי״ף ורמב״ם הם שנים מתוך שלושה עמודי הוראה, ויש לומר שפסק בזה שלא כדעתם מחמת ריבוי הראשונים שלא פרשו את הגמרא כמותם והצריכו בדיקת חורים וסדקים ומטעם חומרת איסור כרת.

לה אִשָּׁה שֶׁשָּׁכְחָה לַעֲשׂוֹת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה וְנִזְכְּרָה לְאַחַר שֶׁשָּׁקְעָה הַשֶּׁמֶשׁ יְכוֹלָה עוֹד, בְּדִיעֲבַד, לִפְסֹק בְּטָהֳרָה בִּזְמַן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים שֶׁהֵם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה דַּקּוֹת וָחֵצִי מִשְּׁקִיעַת הַחַמָּה.

יש כאן ספק ספיקא ברור להקל, ספק שמא לא ראתה כלל מקודם בין השמשות ואם תמצא לומר שראתה איזו טפה ונאבדה שמא בין השמשות יום הוא ויש לצרף לזה את שיטת רבינו תם הראב״ד, הרמב״ן, הרשב״א, הרא״ה, הרא״ש, הר״ן, הריטב״א, המרדכי, הסמ״ג, הרוקח, המאירי ורבנו ירוחם שלדעתם כל בין השמשות שלנו הוא יום גמור וכן פסק מרן השו״ע בסימן רס״א, ועוד יש לצרף לכל הנ״ל את סברת רבי יוסי שלדעתו כל בין השמשות של רבי יהודה הוא יום גמור ובין השמשות הוא בסופו וכהרף עין. ועוד שמא היא נידה ולא זבה שהרי נשי דידן ספק זבות הן, ואפשר שזו היא

כוונת הרא״ש והטור שכתבו שהבדיקה תהיה בבין השמשות וכתב על זה הבית יוסף שהוא לאו דוקא שאינו מוכרח שתעשה הפסק בבין השמשות אלא אם עשתה יצאה ידי חובת הבדיקה אלא שלכתחילה תעשה אותה לפני השקיעה.

לו אִשָּׁה שֶׁרוֹצָה לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית מִבְּעוֹד יוֹם וּצְרִיכָה גַּם כֵּן לַעֲשׂוֹת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, לְכַתְּחִלָּה תִּפְסֹק בְּטָהֳרָה לִפְנֵי תְּפִלַּת עַרְבִית, וְאִם הָפְכָה אֶת הַסֵּדֶר, וּפָסְקָה בְּטָהֳרָה לְאַחַר עַרְבִית, עָלְתָה לָהּ לְהֶפְסֵק, וַאֲפִלּוּ אִם הִדְלִיקָה נֵרוֹת שַׁבָּת, וְהִתְפַּלְּלָה עַרְבִית שֶׁל שַׁבָּת וְאַחַר כָּךְ הִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה עָלְתָה לָהּ, שֶׁכָּל עוֹד לֹא שָׁקְעָה הַחַמָּה הוּא יוֹם לְעִנְיַן הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה.

כך כתב בית יוסף בשם מהרי״ל וכ״ב בשו״ת מהרי״ל החדשות סימן צה, וכן כתב הרמ״א שבדעבד אין לחוש אם כבר עשו הקהל שבת, והדגול מרבבה פסק להקל בזה בין התפללו הקהל או התפללה היא ערבית אעפ״כ יכולה עוד לפסוק בטהרה, וכן החכמת אדם (כלל קיז סימן ה׳) וערוך השולחן (ס״ק כ״א) ובספר מלבושי טהרה (סעיף ב׳), ובטהרת ישראל (סעיף ד׳) ובמשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ רעד׳-רעז׳.

לז בָּדְקָה עַצְמָהּ בַּלַּיְלָה וּמָצְאָה הָעֵד נָקִי, וְלַמָּחָרָת לֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ כְּלָל, עוֹלָה לָהּ אוֹתָהּ בְּדִיקָה שֶׁעָשְׂתָה בַּלַּיְלָה לִהְיוֹת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, כְּגוֹן בָּדְקָה בְּלֵיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וּבְיוֹם רִאשׁוֹן לֹא בָּדְקָה כְּלָל, עָלְתָה לָהּ בְּדִיקַת מוֹצָאֵי שַׁבָּת לְהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, וְתַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה נְקִיִּים מִיּוֹם שֵׁנִי, שֶׁבְּדִיעֲבַד אִם עָשְׂתָה בְּדִיקַת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה בַּלַּיְלָה, עָלְתָה לָהּ.

הִלְכוֹת שִׁבְעָה נְקִיִּים

כך כתב באור לציון חלק א׳ סימן ז׳.

כמה בדיקות צריכה לבדוק את עצמה

לח שִׁבְעַת הַיָּמִים הַנְּקִיִּים שֶׁלְּאַחַר הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה צְרִיכִים לִהְיוֹת שְׁלֵמִים, כָּל אֶחָד לֵילוֹ וְיוֹמוֹ, וְלָכֵן צְרִיכָה בְּדִיקַת הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה לִהְיוֹת מִבְּעוֹד יוֹם, כְּדֵי שֶׁמִּמָּחֳרַת הַהֶפְסֵק תִּסְפֹּר הָאִשָּׁה יוֹם רִאשׁוֹן וְשָׁלֵם לִשְׁבָעָה נְקִיִּים, וְלֹא אוֹמְרִים מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ לְעִנְיָן זֶה, וְאֵין הַיּוֹם שֶׁבּוֹ נַעֲשָׂה הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה עוֹלֶה לְמִנְיַן שִׁבְעָה אֲפִלּוּ הִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה בְּשַׁחֲרִית.

בגמרא נידה לג. בדין בנות כותים נידות מעריסתן דהיינו טעמה משום שיום שפוסקת בו סופרתו למנין שבעה וכן פסקו הראשונים שיום שפוסקת בו אינו מכלל שבעה נקיים, ובמשמרת בטהרה חלק ב׳ עמ׳ רכח׳.

לט לְכַתְּחִלָּה, בְּכָל יוֹם מִשִּׁבְעַת הַנְּקִיִּים תִּבְדֹּק עַצְמָהּ פַּעֲמַיִם, אַחַת בְּשַׁחֲרִית, וּשְׁנִיָּה בַּשָּׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל הַיּוֹם עַד הַשְּׁקִיעָה, וְאִם בָּדְקָה עַצְמָהּ פַּעֲמַיִם בִּלְבַד בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים, פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּפַעַם שְׁנִיָּה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, בְּדִיעֲבַד עָלוּ לָהּ לְשִׁבְעָה נְקִיִּים, וְאִם הִיא אִשָּׁה שֶׁסּוֹבֶלֶת מֵרְאִיַּת כְּתָמִים מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁהִיא לְכַתְּחִלָּה תִּבְדֹּק בְּיוֹם רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי בִּלְבַד, וְיוֹתֵר מִזֶּה, אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ מַכָּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְשֶׁל כָּךְ מְקַלְקֶלֶת עַצְמָהּ בַּבְּדִיקוֹת תִּבְדֹּק בְּדִיקָה אַחַת בִּלְבַד, אוֹ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְכָל זֹאת מִלְּבַד בְּדִיקַת הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה שֶׁכְּבָר עָשְׂתָה כָּאָמוּר.

בגמרא נידה סו: "הזב והזבה שבדקו עצמם ביום הראשון ומצאו טהור וביום השביעי ומצאו טהור, ושאר ימים שבינתיים לא בדקו רבי אליעזר אומר הרי הם בחזקת טהרה, רבי יהושע אומר אין להם אלא יום ראשון ויום שביעי בלבד, רבי עקיבא אומר אין להם אלא יום שביעי בלבד" ונפסקה הלכה בגמרא כרבי אליעזר.

וכן בנידה ז: "רב אמר תחילתן אע"פ שאין סופן ורבי חנינא אמר תחילתן וסופן בעינן ואמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב ששת..."

לדעת רב תספיק בדיקה אחת בימי שבעה נקיים וכמותו פסקו הרמב"ם, הראב"ד, רבנו זרחיה הלוי, אור זרוע, רבנו אהרון הלוי, והרשב"א, הרא"ש, הטור, הר"ן ורבנו ירוחם וזאת בשל רבי ירמיה בר אבא ורב ששת שפסקו בגמרא כמותו.

ולענין אם בדקה עצמה בדיקה אחת בלבד באמצע שבעת הנקיים כתבו הראב"ד, המאירי, הרא"ש והטור להכשיר ועלו לה לשבעה נקיים, ואילו הרז"ה ורא"ה כתבו שלא עלו לה.

כדעת רבי חנינא דבעינן תחילתן וסופן, כלומר גם בדיקה ביום הראשון וגם בדיקה ביום השביעי פסקו הסמ"ג, ספר התרומה, הרוקח, הגה"מ וספר האשכול.

ומרן השו"ע כתב בסתם כרב ובשם יש אומרים כרבי חנינא וסיים "ואין להקל" והתקשו בדבריו האחרונים שמדוע פסק נגד שלשה עמודי הוראה שאין להקל כדבריהם ותרצו שכוונת מרן שאין להקל לכתחילה אבל בדיעבד אם בדקה ביום ראשון בלבד או שביעי בלבד, עלו לה, ואם יש לה מכה באותו מקום תעשה כך אף לכתחילה, ומכל מקום אם יכולה בשאר ימי הספירה לעשות קינוח חיצוני כל שהוא, באופן שלא יכאב לה ראוי לה לעשות כן, כך כתב הנודע ביהודה, וכן כתבו ערוך השולחן, סדרי טהרה, חתם סופר, חזון איש ועוד שהבדיקות שלאחר ההפסק בטהרה הן מדרבנן ובעת הצורך יש להקל בהן. וכל שכן אם סופרת שבעה נקיים על כתם דרבנן שכתב בשו"ת שואל ונשאל ב' סק"א שאם בדקה פעם אחת בלבד די לה שאין כאן סרך איסור כרת, ומה שהחמיר מרן השו"ע הוא רק בראיה בהרגשה, ובמשמרת הטהרה חלק ב' עמ' שי"ג הביא בזה דעות האחרונים.

מ אִשָּׁה שֶׁרוֹצָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ רַק בְּדִיקָה אַחַת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אוֹ בַּשְּׁבִיעִי בִּגְלַל מַכָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ תִּתְיַעֵץ עִם מוֹרֶה הוֹרָאוֹת מֻבְהָק לְפָנֶיךָ, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ רַק פַּעַם אַחַת בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

ראה מש"כ לקמן בסעיף מ"ג בבאורים.

מא אִם לְאַחַר הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה בָּדְקָה עַצְמָהּ בְּמוֹךְ דָּחוּק וְהוֹצִיאַתּוּ רַק לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים, בְּדִיעֲבַד, אִם לֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ כְּלָל בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן נֶחֱשָׁב לָהּ אוֹתוֹ מוֹךְ לִבְדִיקַת הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים.

כך משמע מדברי הרמ"א בהגה סעיף ד' וכך מוכח מדברי הנודע ביהודה קמא (יו"ד סוף סימן מ"ו) וכן בספר לחם ושמלה (סק"ה) ובספר חדרי דעה (קצ"ו ד') ובשו"ת מהרי"א הלוי (חלק א' ס"ס קמ"א) ובחזון איש (סימן צ"ב אות י"ב) וביביע אומר חלק ה' (יו"ד ט"ז).

מב אִם עָשְׂתָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וְהָיְתָה כַּוָּנָתָהּ לִבְדֹּק בַּיָּמִים רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי בִּלְבַד, וּכְשֶׁבָּדְקָה בַּשְּׁבִיעִי הִסְתַּפְּקָה אִם בָּדְקָה בָּרִאשׁוֹן, תִּטְבֹּל וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.

דין בדיקות שאחר הפסק בטהרה הוא מדרבנן ורוב הפוסקים פסקו כרב, דתחילתן אע"פ שאין סופן או סופן אע"פ שאין תחילתן, ובדיקה אחת בשבעה נקיים מספקת, כאן היות ויש ספק אם בדקה בראשון אין מקום להחמיר כלל וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל חלק ז' (יו"ד קס"ח) ומשמרת הטהרה חלק ב' עמ' שי"ד.

מג אִם הָיָה בְּדַעְתָּהּ לִבְדֹּק רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי בִּלְבַד וּבָדְקָה בָּרִאשׁוֹן וּכְשֶׁהִגִּיעַ הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁכְחָה לִבְדֹּק וְנִזְכְּרָה אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה, יֵשׁ לָהּ לִבְדֹּק עַצְמָהּ בְּזְמַן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וַאֲפִלּוּ בְּזְמַן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל רַבֵּנוּ תָּם שֶׁהוּא שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם דַּקּוֹת אַחַר הַשְּׁקִיעָה, וְאִם יָצָא הָעֵד נָקִי, תִּטְבֹּל וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וְאִם לֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ כְּלָל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

ראה משמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שי״ד שט״ו. ובדעבד כשבדקה עצמה ביום אחד בלבד הדעת נוטה להתיר, ואע״פ שכתב מרן השו״ע שאין להקל כבר בארו אחרונים בדבריו שכוונתו אין להקל לכתחילה אבל בדעבד אין לאסור אותה לבעלה ויש לצרף לזה שנשים בזמן הזה הן ספק זבות בלבד ואינן צריכות שבעה נקיים מדין תורה ועוד שיש אומרים שחומרת רבי זירא היא מנהג שנהגו בנות ישראל על עצמן ולא תקנת חכמים ולכן כל שיש איזה צד להקל שפיר דמי להקל ובקל נפטרים הימנה וכ״כ הרב גליא מסכת (יו״ד ד׳) ובמשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שי״ג, ועוד יש להעיר שברוב הגדול של השואלים הוא שעת הדחק ונחשב לדיעבד, שאם לא נתיר לה לטבול לא יועיל שתספור עוד יום אחד ותבדוק בו כי אז יהיה המרחק בין בדיקה ראשונה לאחרונה יותר מחמשה ימים אלא יצטרך המורה להורות לה לספור שבעה נקיים נוספים והוא דוחק גדול, וכתב בשו״ת בנין עולם שבדעבד או בשעת הדחק שכבר טבלה גם הבית יוסף יודה שאין להחמיר, ועוד יש לצרף דנשי דידן אינן רואות בהרגשת פתיחת פי המקור או זעזוע הגוף וטהורה היא מגזירת הכתוב. ובמשמרת הטהרה הביא בזה דעות הפוסקים בחלק ב׳ עמ׳ ש״ג-שי״ב והמתיר אשה שפסקה בטהרה ובדקה פעם אחת בלבד יש לו על מה שיסמוך כי רובא דרובא הם בגדר דעבד ושעת הדחק לענין זה.

מד אִם רָאֲתָה כֶּתֶם, שֶׁהוּא טָמֵא מִדְּרַבָּנָן, וְסָפְרָה שִׁבְעָה נְקִיִּים וּבָדְקָה בָּהֶם פַּעַם אַחַת בִּלְבַד, בְּדִיעֲבַד, אֵין לְהַחֲמִיר בָּזֶה וְתִטְבֹּל, אֲבָל אִם שֶׁלְּכַתְּחִלָּה יֵשׁ לְהוֹרוֹת לַסּוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים עַל כֶּתֶם לִבְדֹּק לְפָחוֹת רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי, וּרְאֵה לְקַמָּן סְעִיף נ״א.

מה אִשָּׁה שֶׁלְּצֹרֶךְ רְפוּאָה צְרִיכָה לְקַלֵּחַ מַיִם אֶל תּוֹךְ צַוָּאר הָרֶחֶם, מֻתֶּרֶת לַעֲשׂוֹת זֹאת בְּזְמַן הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים, שֶׁהֲרֵי בְּחֶזְקַת טְהוֹרָה הִיא, וְנָכוֹן הַדָּבָר גַּם לְמִנְהָג אַשְׁכְּנַז אַף עַל פִּי שֶׁאֵין תּוֹלִים בְּמַכָּה בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים רִאשׁוֹנִים שֶׁל הַנְּקִיִּים.

שהרי מה שאין תולין במכה בג׳ ראשונים של הנקיים הוא משום שיש רעותא לפננו שנמצא דם ורוב דמים מגופה באו, אבל כאן לא נמצאה רעותא כ״כ שו״ת דברי מלכיאל ומשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שט״ז.

מו עָשְׂתָה הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, אֲבָל לֹא בָּדְקָה כְּלָל בִּזְמַן שִׁבְעָה נְקִיִּים, לֹא עָלוּ לָהּ שִׁבְעָה נְקִיִּים וְתִסְפֹּר מֵחָדָשׁ וְתִבְדֹּק לְפָחוֹת בְּרִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי, וְאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ כְּבָר כָּתַבְנוּ לְעֵיל בְּסְעִיף ל״ד.

מז הַסּוּמָא בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ וּמַרְאָה לַחֲבֶרְתָּהּ, הַשּׁוֹטָה שֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתָּהּ מֻחְמֶּמֶת חֹלִי חֲבֵרוֹתֶיהָ בּוֹדְקוֹת אוֹתָהּ, וְחֵרֶשֶׁת אִלֶּמֶת דִּינָהּ כְּשׁוֹטָה, וְאֵלּוּ שֶׁלָּמְדוּ בְּבָתֵּי סֵפֶר לְחֵרְשִׁים אִלְּמִים יֶאֱמֹד מוֹרֵה הוֹרָאָה מֻבְהָק אֶת דַּעְתָּהּ שֶׁל אוֹתָהּ אִשָּׁה אִם יֵשׁ בָּהּ מַסְפִּיק דַּעַת לִהְיוֹת אַחֲרָאִית לִבְדֹּק עַצְמָהּ כָּרָאוּי.

כך פסק מרן השו״ע בסימן קצו סעיפים ז׳ ח׳ ובמשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ ש״ס-שס״ט.

מח אִם בָּדְקָה רַק בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי תִּסְפֹּר עוֹד יוֹמַיִם וְתִבְדֹּק בַּתְּשִׁיעִי וְיֵחָשֵׁב הַשְּׁלִישִׁי לְרִאשׁוֹן וְהַתְּשִׁיעִי לִשְׁבִיעִי.

מט אִם בָּדְקָה כָּל יְמֵי הַסְּפִירָה חוּץ מֵהַשְּׁבִיעִי תּוֹסִיף יוֹם אֶחָד וְתִבְדֹּק בּוֹ, וְיִהְיֶה הַשֵּׁנִי רִאשׁוֹן וְהַשְּׁמִינִי שְׁבִיעִי.

נ בָּדְקָה בָּרִאשׁוֹן וּבַשְּׁלִישִׁי, וּבַשְּׁבִיעִי לֹא בָּדְקָה כְּלָל, תּוֹסִיף יוֹם אֶחָד וְתִבְדֹּק בַּשְּׁמִינִי, וְיִצְרֹף הַשְּׁלִישִׁי אֶת הָרִאשׁוֹן לַשְּׁמִינִי אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ יוֹתֵר מֵחֲמִשָּׁה יָמִים בֵּינֵיהֶם, וּבְכָל שְׁלֹשֶׁת הַמִּקְרִים הַמּוּבָאִים בְּסְעִיפִים מ״ח,

מ״ט, נ׳ אִם בְּסוֹף הַיּוֹם הַשְׁבִּיעִי טָבְלָה וְלָנָה אֵצֶל בַּעֲלָהּ, אֵין מַפְרִישִׁים אוֹתָם, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עַל מִי לִסְמֹךְ.

ראה באורים לסעיף לט׳.

הסופרת נקיים על כתם או בדיקת עד, או על דם בתולים, או על דמי טוהר

נא אִם סוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים עַל כֶּתֶם שֶׁרָאֲתָה בְּלֹא הַרְגָּשָׁה, אוֹ עַל בְּדִיקַת עֵד שֶׁעָשְׂתָה אוֹ עַל דַּם בְּתוּלִים אוֹ עַל דְּמֵי טֹהַר וּבָדְקָה עַצְמָהּ פַּעַם אַחַת בְּלִבַּד בָּרִאשׁוֹן אוֹ בַּשְּׁבִיעִי אוֹ בְּאֶחָד מֵהַיָּמִים הָאֶמְצָעִיִּים, מִלְּבַד הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, עָלוּ לָהּ הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים, תִּטְבֹּל וּמֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ.

אנו מבארים דברי מרן השו״ע שפסק שאין להקל בפחות משתי בדיקות ראשון ושביעי בראיה בהרגשה שעושה את האשה לטמאה מהתורה, אבל בלא הרגשה תהיה כוונתו לפסוק כמ״ש בסתם כרב, רמב״ם, ראב״ד, רז״ה, או״ז, רא״ה, רשב״א, רא״ש, טור הר״ן ורי״ו וטומאת כתמים הרי היא מדרבנן וכן פרישה מדם בתולים הוא מדרבנן, ודמי טוהר הוא מנהג שנהגו ישראל מזמן הגאונים ואינו אפילו בדרבנן, ואילו בדיקת עד אינו דאורייתא בודאי אלא חששא שמא הרגישה וסבורה הייתה שהרגשת עד הוא, מה גם דנשי דידן לאו בנות הרגשה נינהו וחסרה מהן החזקה שסתם ראיה הייתה בהרגשה. ועוד מובא באחרונים סדרי טהרה ופרדס רימונים שבזמנו רוב נשים מבחינות בין הרגשת עד להרגשת דם הבא מן המקור.

דין החוששת לכתמים

נב כָּאָמוּר לְעֵיל, לְכַתְּחִלָּה אִשָּׁה שֶׁסּוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים תִּבְדֹּק עַצְמָהּ פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם, אַחַת בְּשַׁחֲרִית וְאַחַת לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה, וּבְדִיעֲבַד אִם בָּדְקָה פָּחוֹת מִזֶּה, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ יָצְאָה יְדֵי חוֹבַת הַבְּדִיקוֹת, אֲבָל אִם חוֹשֶׁשֶׁת לִכְתָמִים יְכוֹלָה לְצַמְצֵם לְכַתְּחִלָּה אֶת מִסְפַּר הַבְּדִיקוֹת לַמִּסְפָּר הַמּוּעָט בְּיוֹתֵר שֶׁמַּרְשָׁה הַהֲלָכָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל וְכֵן לְעִנְיַן לְבִישַׁת צִבְעוֹנִים בִּזְמַן סְפִירַת הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים אִם חוֹשֶׁשֶׁת לִכְתָמִים יְכוֹלָה לְכַתְּחִלָּה לִלְבֹּשׁ צִבְעוֹנִים אַחַר הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה.

אינה צריכה לספור בפה

נג מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה ״וְסָפְרָה לָהּ שִׁבְעַת יָמִים״ אֵינוֹ מְלַמֵּד שֶׁצְּרִיכָה סְפִירָה בַּפֶּה, אֶלָּא רַק שֶׁתִּתֵּן דַּעְתָּהּ שֶׁמִּיּוֹם פְּלוֹנִי מַתְחִילָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וּבְיוֹם פְּלוֹנִי מְסַיֶּמֶת וְטוֹבֶלֶת לָעֶרֶב.

כך מבואר בתוספות כתובות עב. ספר האשכול סימן מד׳, ספר החינוך מצוה של׳, מהר״מ מרוטנבורג בתשובה סמין רצ״ב, רמב״ן בפרשת אמור, ורדב״ז בחלק ד׳ סימן כ״ז ובמשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שכ״א-שכ״ו.

כשהתעורר ספק בספירה או הסח הדעת

נד אִם בְּמַהֲלַךְ הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים הִתְעוֹרֵר סָפֵק אֵצֶל הָאִשָּׁה מָתַי הִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה, תֵּלֵךְ לְחֻמְרָא, לְהַחְשִׁיב אֶת הַיּוֹם הַיּוֹתֵר מְאֻחָר כַּיּוֹם שֶׁהִפְסִיקָה בּוֹ בְּטָהֳרָה, וְזֶה בְּרָאתָה בְּהַרְגָּשָׁה, אֲבָל בְּכֶתֶם יְכוֹלָה לְהָקֵל.

משמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שכ״ו-שכ״ח.

נה אִשָּׁה שֶׁפָּסְקָה בְּטָהֳרָה וּבָדְקָה עַצְמָהּ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, אֲלָא שֶׁבְּמַהֲלַךְ הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים עָבְרוּ עָלֶיהָ יוֹמַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה שֶׁבָּהֶם הִסִּיחָה דַּעְתָּהּ לְגַמְרֵי מֵהַסְּפִירָה, כְּגוֹן שֶׁנָּסַע בַּעֲלָהּ לַמֶּרְחַקִּים מִתּוֹךְ יְדִיעָה שֶׁיָּשׁוּב לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה, וְהִנֵּה חָזַר כַּעֲבֹר מִסְפַּר יָמִים, אֵין הֶסַּח הַדַּעַת מְעַכֵּב אֶת הַסְּפִירָה, וְתִטְבֹּל בִּזְמַנָּהּ, וְהַחֻמְרָא שֶׁלֹּא לְהַחְשִׁיב אוֹתָם הַיָּמִים מִכְּלַל הַשִּׁבְעָה הִיא חֻמְרָא שֶׁיֵּשׁ לָהּ מָקוֹם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הֶסַּח הַדַּעַת בְּחֵלֶק מִן הַיּוֹם, אֵין לְהַחֲמִיר בּוֹ כְּלָל.

בשו״ת מעיל צדקה (סימן ס״ג) חידש שהסח הדעת פוסל בשבעה נקיים וכמותו כתב הסדרי טהרה (קצ״ו י״ח) ורב אחרונים כתבו שאין הסח הדעת מעכב כלל כמובא באורך במשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שכ״ח-של״ח.

נו אִם אַחַת הַבְּדִיקוֹת אוֹ הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה מַצְרִיכִים שְׁאֵלַת חָכָם, מַמְשִׁיכָה לִסְפֹּר וְלִבְדֹּק וְתוֹלָה בְּדַעַת הֶחָכָם וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם הֶסַּח הַדַּעַת.

טעתה והקדימה טבילתה

נז אִם סִיְּמָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וּבִבְדִיקוֹת כַּדִּין וְנִשְׁאַר לָהּ רַק לִטְבֹּל וְרוֹצָה לִדְחוֹת טְבִילָתָהּ, כְּגוֹן שֶׁאֵין בַּעֲלָהּ בָּעִיר וְיַחֲזֹר רַק בְּעוֹד מִסְפַּר יָמִים, יְכוֹלָה לִדְחוֹת טְבִילָתָהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְשִׁיךְ וְלִבְדֹּק עַצְמָהּ בְּאוֹתָם יָמִים עַד הַטְּבִילָה, וְאִם הֵסִיחָה דַּעְתָּהּ מִלִּטְבֹּל בְּכָלָל בְּאוֹתָם הַיָּמִים אֵין הַדָּבָר מַעֲלֶה אוֹ מוֹרִיד, וּכְשֶׁיָּבוֹא בַּעֲלָהּ תִּטְבֹּל כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בְּאָמְנָה אִתּוֹ.

נח אִם טָעֲתָה בִּסְפִירַת הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים וְהִקְדִּימָה טְבִילָתָהּ בְּיוֹם אוֹ יוֹמַיִם וְשִׁמְּשָׁה, תַּפְלִיט בְּעַצְמָהּ אֶת שִׁכְבַת הַזֶּרַע עַל יְדֵי שֶׁתְּקַנֵּחַ יָפָה אוֹתוֹ מָקוֹם וְאִם אֶפְשָׁר גַּם תִּרְחַץ בְּמַיִם חַמִּים וְתַמְשִׁיךְ לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים מִמָּחָרָת, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁשִּׁמְּשָׁה וּפָלְטָה שִׁכְבַת הַזֶּרַע אֵינוֹ מִמְּנַיִן שִׁבְעָה נְקִיִּים, וְאִם לֹא הִפְלִיטָה שִׁכְבַת הַזֶּרַע, אִם עָבְרוּ אַרְבָּעָה יָמִים מֵהַתַּשְׁמִישׁ כּוֹלֵל יוֹם הַתַּשְׁמִישׁ עַצְמוֹ נֶחֱשֶׁבֶת שִׁכְבַת הַזֶּרַע כְּאִלּוּ נִפְלְטָה וְיכוֹלָה לְהַמְשִׁיךְ לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים.

בתחילת פרק זה בסעיף ב׳ בארנו נושא זה.

הבית יוסף בשם הסמ״ק כתב ״אם טעתה במנין שבעה נקיים יום אחד וטבלה ושמשה, צריכה להמתין שש עונות שהם ארבעה ימים ואחר כך תמנה יום אחד נקי ותטבול שנית אבל סתירה של אחר שבעה ימים כגון שלא טבלה כראוי ושמשה הרי זו טובלת בכל עת״.

נט לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֶׁמַּחֲמִירִים לְהַמְתִּין עוֹד יוֹם אֶחָד לִפְלִיטַת שִׁכְבַת זֶרַע וְסוֹפֶרֶת חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעָה וְכֵן שֶׁנּוֹהֲגִים שֶׁאֵינָהּ רַשָּׁאִית לְהַפְלִיט בְּעַצְמָהּ שִׁכְבַת זֶרַע, כָּאן בְּמִקְרֶה שֶׁל טָעֲתָה וְשִׁמְּשָׁה בִּזְמַן שִׁבְעָה נְקִיִּים לֹא גָּזְרוּ, וְלָכֵן תַּמְתִּין אַרְבָּעָה יָמִים לְפָלִיטַת הַזֶּרַע אוֹ שֶׁתַּפְלִיט אוֹתוֹ בְּעַצְמָהּ וְתַשְׁלִים מִלְּמָחָרָת אֶת מִנְיַן הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים.

כך דעת הרמ״א אליבא דש״ך בס״ק כ״ה.

ס אִם טָעֲתָה בְּיוֹם אֶחָד בִּלְבַד וְטָבְלָה בְּלֵיל שְׁבִיעִי בְּמָקוֹם בְּלֵיל שְׁמִינִי, אַף לֹא שִׁמְּשָׁה בַּלַּיְלָה אֶלָּא עַד לַמָּחָרָת בַּיּוֹם, נֶחֱשָׁב לְעִנְיָן זֶה מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ הָיָה בַּעֲבֵרָה, בְּכָל זֹאת עָלוּ לָהּ הַיָּמִים לִשְׁבְעָה נְקִיִּים וְתַחֲזֹר וְתִטְבֹּל בְּלֵיל שְׁמִינִי.

ואינה צריכה להפליט שכבת זרע ולא להמתין ארבעה ימים לפלטתו כך מבואר בראי״ש בתחילת פרק רביעי דנידה שכתב ״ונראה לי... שפולטת שכבת זרע אינה סותרת ביום אחרון לשבעה נקיים שדוקא דם שסותר כל המנין סותר גם ביום שביעי עד הערב, אבל פולטת שכבת זרע שאינה סותרת אלא יום אחד אם פלטה אחר שספרה מקצת יום שביעי שוב אינה סותרת שעיקר סתירת שכבת זרע הוא משום דלא מקרי נקיים, וכיון שספרה מקצת יום שביעי כבר שלמו הנקיים וטהורה לבעלה... ושוב מצאתי כדברי בשם רבנו יונה״ וכך כתב גם הרשב״א.

סא הֲלָכוֹת אֵלּוּ שֶׁל שִׁמְּשָׁה בִּזְמַן שִׁבְעָה נְקִיִּים, בִּסְעִיפִים נ״ח, נ״ט, ס׳, הֵן בֵּין אִם שִׁמְּשָׁה בְּשׁוֹגֵג בֵּין אִם שִׁמְּשָׁה בְּמֵזִיד, כְּגוֹן שֶׁאֶחָד מִבְּנֵי הַזּוּג חָזַר בִּתְשׁוּבָה וְחָפֵץ בִּשְׁמִירַת הַטָּהֳרָה וּבֶן הַזּוּג הַשֵּׁנִי מַחֲזִיק בְּסוּרוֹ.

סב כָּל בְּדִיקוֹת אֵלּוּ, בֵּין בְּדִיקַת הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה, בֵּין בְּדִיקוֹת הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים צְרִיכוֹת לִהְיוֹת בְּבֶגֶד לָבָן רַךְ וְנָקִי, וְתַכְנִיסֶנּוּ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם בָּעֹמֶק לַחֹרִים וְלַסְּדָקִים עַד מָקוֹם שֶׁהַשַּׁמָּשׁ דָּשׁ, וְתִרְאֶה אִם יֵשׁ בּוֹ שׁוּם מַרְאֵה אַדְמוּמִית, וְאִם קָשֶׁה לָהּ לְהַכְנִיסוֹ כָּל כָּךְ בָּעֹמֶק, לְפָחוֹת הַבְּדִיקָה שֶׁל הֶפְסֵק בְּטָהֳרָה וּבְדִיקַת יוֹם רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי יִהְיוּ עַד מָקוֹם שֶׁהַשַּׁמָּשׁ דָּשׁ, וּמִכָּל מָקוֹם אִם לֹא בָּדְקָה כָּל כָּךְ בָּעֹמֶק בְּשׁוּם בְּדִיקָה אֲבָל בָּדְקָה בְּחוֹרִים וּסְדָקִים עָלוּ לָהּ הַבְּדִיקוֹת.

הראיה מבתולה שבודקת עצמה ולא עד מקום ששמש דש, ואעפ״כ עולות לה הבדיקות, ומקור הדין בנידה יז. ורמב״ם בהלכות איסורי ביאה פרק ד׳ הלכה טו׳, לדעת הרי״ף והראב״ד והרמב״ם גם בדיקת ההפסק בטהרה וגם בדיקות השבעה נקיים די להם בקינוח כל שהוא ואינה צריכה בדיקת חורים וסדקים. ולדעת הרמב״ן והריטב״א בדיקת ההפסק בטהרה תהיה בחורים וסדקים, ובדיקות השבעה נקיים די בבדיקה כל שהיא. ולשיטת הרשב״א והרא״ה גם בהפסק בטהרה וגם בשבעה נקיים צריכה לבדוק עצמה בחורים וסדקים, ואילו לשיטת הרא״ש, ספר האשכול, סמ״ג, סמ״ק וטור צריכה לבדוק עצמה עד מקום שהשמש דש רק שספר האשכול הצריך זאת רק בבדיקת ההפסק בטהרה. עוד יש להעיר לשיטת הרי״ף רמב״ם וראב״ד שלדעתם בדיקת חורים וסדקים נאמרה לגבי אשה להכשירה לאכילת טהרות ולא להתירה לבעלה, שאם הוא להתירה לבעלה יכולה לעשות הפסק בטהרה ע״י נתינת דעת בלבד שאין דם יוצא מן המקור, ובשבעה נקיים תקנח עצמה ותו לא, ולרמב״ם תבדוק עצמה בהפסק בטהרה ע״י קינוח בלבד, ולהזכיר כך פסקו גם כן הנודע ביהודה, האבני מילואים ורבי שלמה קלוגר לגבי אשה שנולדה לה מכה ואין ביכולתה לפסוק בטהרה על ידי בדיקה בעד.

ולענין הלכה פסק מרן השו״ע כדברי רוב הפוסקים שגם בהפסק בטהרה וגם בשבעה נקיים צריכה לבדוק עצמה בחורים וסדקים. וענינה של בדיקת חורים וסדקים כתבו החזון איש ושו״ת ישועות מלכו שכוונת חכמים בזה הייתה שהדחיקה והמשמוש של העד בתוך הפרוזדור גורם לדם עוד ישנו לצאת מן החדר.

סג אִשָּׁה שֶׁקָּשֶׁה לָהּ לִבְדֹּק עַצְמָהּ בְּעֵד יָבֵשׁ כִּי הַבְּדִיקָה מַכְאִיבָה לָהּ מֻתָּר לָהּ לְלַחְלֵחַ הָעֵד בְּמַיִם קֹדֶם הַבְּדִיקָה וְאֵין לָחוּשׁ שֶׁמָּא הָיְתָה שָׁם טִפַּת דָּם וְנִמְחֵית.

מקור הלכה זו הוא המהרש״ם בתשובה חלק א׳ סימן קמ״ו.

סד אִם בָּדְקָה עַצְמָהּ בְּנֵיָר, עָלְתָה לָהּ הַבְּדִיקָה, וּבְתַנַאי שֶׁיְּהֵא זֶה נְיָר רַךְ וְחָזָק שֶׁיְּכוֹלָה לְהַכְנִיסוֹ בְּחוֹרִים וּסְדָקִים, וְשֶׁלֹּא יְהֵא חָלָק מִדַּי בְּאֹפֶן שֶׁאִם תִּהְיֶה טִפַּת דָּם תּוֹכַל לִדְבֹּק בּוֹ.

מקור הדין בשו״ת שבט הלוי יו״ד ס״ס ק׳ ובמשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שד״מ.

כשיש לה טבעת

סה אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ טַבַּעַת בְּרַחֲמָהּ, אֵין זֶה מְעַכְּבָהּ מִלִּבְדֹּק עַצְמָהּ, וְלֹא נָחוּשׁ שֶׁמָּא נִתְעַכְּבָה טִפַּת דָּם בֵּין דֹּפֶן הָרֶחֶם לַטַּבַּעַת.

כשיש לה דיאפרגמה

סו אִשָּׁה הַמַּנִּיחָה מִכְסֵה גּוּמִי בְּתוֹךְ הַפְּרוֹזְדוֹר לִמְנִיעַת הֵרָיוֹן לְכַתְּחִלָּה לֹא תִּבְדֹּק עַצְמָהּ עַד שֶׁתְּסִירֶנּוּ, וְאִם בָּדְקָה עַצְמָהּ בְּשָׁעָה שֶׁהַמִּכְסֶה נִשְׁאַר בְּתוֹךְ גּוּפָהּ צְרִיכָה לְהוֹצִיאוֹ וְלַחֲזֹר וְלִבְדֹּק עַצְמָהּ, וְאִם כְּבָר טָבְלָה, בְּדִיעֲבַד אֵין מַצְרִיכִים אוֹתָהּ לַחֲזֹר וְלִטְבֹּל.

דין זה מבואר במשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ שנ״ח.

(המשך) במה בודקת ואיך בודקת

סז כָּל הַבְּדִיקוֹת צְרִיכוֹת לְהֵעָשׂוֹת בְּעֵד הַבָּדוּק לָהּ, כְּלוֹמַר שֶׁרָאַתּוּ וְיָדוּעַ לָהּ שֶׁהוּא נָקִי.

נידה יד. במשנה ״נמצא על עד שלו...״ ובגמרא שם ״אתמר בדקה בעד הבדוק לה וטחתו בירכה ולמחר מצאה עליו דם, אמר רב טמאה נידה...״ ״תניא בדקה בעד שאינו בדוק לה והניחתו בקופסא ולמחר מצאה עליו דם רבי אומר טמאה משום נידה ורבי חייא אומר טמאה משום כתם״.

ובנידה נח: משנה ״עד שהוא נתון תחת הכר ונמצא עליו דם עגול טהור, משוך טמא דברי רבי אליעזר בר׳ צדוק״ ואפסקא הלכתא בגמרא כוותיה.

ושיטת הרמב״ן והתוספות שעד הבדוק הוא שבדקתו שהוא נקי ולא הניחתו מידה עד שבדקה בו את עצמה.

ושיטת הרשב״א והריטב״א שעד הבדוק הוא עד שראתה אותו שהוא נקי מכתמים והניחתו במקום מוצנע, וכן דרך סתם עדים שמוכרים היום בשקיות פלסטיק שהם בחזקת בדוקים ועומדים שאין דרך להוליכם בשוק ולא מתעסקים בהם בדברים אחרים, ומכל מקום כתם קטן מאוד שאין דרך להבחין בו בקלות אם נמצא על עד הבדיקה ונראה שאינו בא שם מחמת הבדיקה עצמה יש להראותו לחכם הבקי במראות, וראה משמרת הטהרה חלק א׳ עמודים לב׳ לג׳.

שתהיה הבדיקה לאור היום

סח כְּשֶׁבּוֹחֶנֶת הָאִשָּׁה אֶת עֵד הַבְּדִיקָה לְאַחַר שֶׁבָּדְקָה בּוֹ אֶת עַצְמָהּ, בֵּין בַּהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה בֵּין בְּשְׁאָר בְּדִיקוֹת, לְכַתְּחִלָּה3ה תַּעֲשֶׂה זֹאת בְּאוֹר יוֹם, וְאִם הוּא לְאוֹר מְנוֹרַת חַשְׁמַל אוֹ לְאוֹר הַנֵּר לֹא תְּמַהֵר לְהַחְלִיט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גָּוֶן אַדְמוּמִי, שֶׁלִּפְעָמִים הוּא חוּם בָּהִיר וְאוֹר הַמְּנוֹרָה נוֹסֵךְ עָלָיו גָּוֶן אַדְמוּמִי, וּבְמָקוֹם שֶׁמִּסְתַּפֶּקֶת תַּצְנִיעַ אֶת הָעֵד וְתַחֲזֹר וְתִרְאֶנּוּ בְּאוֹר יוֹם.

שצריך שיהיו השבעה נקיים רצופים

סט הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ רְצוּפִים שֶׁלֹּא תִּרְאֶה דָּם בָּהֶם, שֶׁאִם רָאֲתָה דָּם אֲפִלּוּ בְּסוֹף הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, סָתְרָה כָּל הַיָּמִים וּצְרִיכָה לִפְסֹק בְּטָהֳרָה וְלַחֲזֹר וְלִמְנוֹת שִׁבְעָה נְקִיִּים.

זו היא לשון מרן השו״ע בסימן קצו סעיף י׳, ומקור הדין בגמרא נידה לג:, לז., סז: ״תניא וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר, אחר, אחר לכולם, שלא תהיה טומאה מפסקת ביניהם.

דין תולה כתמה במכה

ע אִם בִּזְמַן הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים רָאֲתָה כֶּתֶם שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה, הֱיוֹת וְכָל טֻמְאָתוֹ מִדְּרַבָּנָן, וְאֵינוֹ סוֹתֵר אֶת רֶצֶף הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים מֵהַתּוֹרָה, יְכוֹלָה לִתְלוֹתוֹ שֶׁבָּא מִמָּקוֹם אַחֵר, שֶׁאִם הוּא קָטָן מִכִּגְרִיס תּוֹלָה בִּכְנָה וְאִם הוּא גָּדוֹל מִכִּגְרִיס וְנִמְצָא עַל בֶּגֶד הַמְקַבֵּל טֻמְאָה וּבְצָבַע לָבָן תּוֹלָה בְּמַכָּה אִם יֵשׁ לָהּ, וְכַדּוֹמֶה.

עא לְדַעַת מָרָן הַשו״ע וְהַפּוֹסְקִים הַסְּפָרַדִּים לְאַחַר הַהֶפְסֵק בְּטָהֳרָה הֲרֵי הָאִשָּׁה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה וְתוֹלָה כִּתְמָהּ בְּמַכָּה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסוֹף פֶּרֶק ט׳, וּלְדַעַת הָרְמָ״א בִּשְׁלֹשָׁה הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינָהּ תּוֹלָה בְּמַכָּה מִשּׁוּם שֶׁחֶזְקַת מַעְיָנָהּ פָּתוּחַ לְהוֹצִיא דָּם.

מקור דינו של הרמ״א הוא בספר התרומה סימן צ״ב והובא בהגהות מיימוני ובמרדכי ובתרומת הדשן סימן רמ״ט, ומקור דינו של מרן השו״ע הם הרמב״ן והרשב״א והר״ן וספר האשכול.

עב לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז אִם יֵשׁ לָאִשָּׁה מַכָּה שֶׁיָּדוּעַ שֶׁמּוֹצִיאָה דָּם, תּוֹלָה בָּהּ דַּם שֶׁרָאֲתָה אֲפִלּוּ בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים רִאשׁוֹנִים שֶׁל הַנְּקִיִּים.

כך כתב הרמ״א בספרו דרכי משה סימן קצ״ו ״ונראה לי דהא דלא תלינן במכה בשלושת הימים הראשונים היינו דוקא במכה שאין ידוע שמוציאה דם, דבעלמא תלינן בה כתם כמו שנתבאר לעיל (סימן קפ״ז) אבל במכה שידוע שמוציאה דם תלינן גם בשלושה ימים ראשונים״ ואף שהש״ך חלק עליו כבר סתר הגאון מהר״מ אלפסי בספר משחא דרבותא דברי הש״ך בראיות ברורות.

עג אִם הָיְתָה סוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים עַל כֶּתֶם שֶׁרָאֲתָה בְּלֹא הַרְגָּשָׁה, גַּם לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז יְכוֹלָה לִתְלוֹת כֶּתֶם שֶׁרָאֲתָה בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים רִאשׁוֹנִים שֶׁל הַנְּקִיִּים בְּמַכָּה וְכַדּוֹמֶה הֱיוֹת וְאֵין חֶזְקַת הַמַּעְיָן פָּתוּחַ בְּשֶׁל כֶּתֶם שֶׁרָאֲתָה.

כך מוכח מדברי הש״ך סימן קצ״ו סס״ק ו׳ דבכתם לא אמרינן שמעיינה פתוח.

עד וְכֵן כַּלָּה הַסּוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים עַל דַּם בְּתוּלִים וְרָאֲתָה כֶּתֶם בְּתוֹךְ שִׁלשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים לִסְפִירָתָהּ, יְכוֹלָה לִתְלוֹתוֹ בְּמַכָּה גַּם לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז.

עיין משמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ ש״פ-שפ״ד.

חילוניה שלא בדקה עצמה ובאה לטבול

עה אִשָּׁה שֶׁהִגִּיעָה אֶל הַמִּקְוֶה וּמִדְּבָרֶיהָ נוֹדַע שֶׁלֹּא פָּסְקָה בְּטָהֳרָה וְלֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ בַּשִּׁבְעָה נְקִיִּים, וְחוֹשֶׁשֶׁת הַבַּלָּנִית שֶׁאִם לֹא תְּאַפְשֵׁר לָהּ לִטְבֹּל לֹא תָּשׁוּב זֹאת אֶל הַמִּקְוֶה, תַּעֲלִים הַבַּלָּנִית עַיִן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּתְסַיֵּעַ לָהּ לִטְבֹּל, וְרַק לְאַחַר הַטְּבִילָה תִּשְׁתַּדֵּל בְּלָשׁוֹן רַכָּה לְעוֹרֵר אֶצְלָהּ נְכוֹנוּת לִשְׁמֹעַ מְאֻחָר יוֹתֵר פְּרָטֵי הֲלָכוֹת אוֹ מִמֶּנָּה אוֹ מִמַּדְרִיכָה לְטָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה.

פרק י״ג - זמן הטבילה

חיוב הטבילה במקוה

א אֵין הַנִּדָּה וְהַזָּבָה וְהַיּוֹלֶדֶת נִטְהָרוֹת מִטֻּמְאָתָן בְּלֹא טְבִילָה בְּמִקְוֶה בֶּן אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם הַכְּשֵׁרִים לִטְבִילָה, וַאֲפִלּוּ לֹא טָבְלָה מִיָּמֶיהָ וְהִיא עַתָּה זְקֵנָה הֲרֵי הִיא בְּטֻמְאָתָהּ כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁרָאֲתָה, עַד שֶׁתִּפְסֹק בְּטָהֳרָה וְתִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְתִטְבֹּל.

וְדָבָר בָּרוּר וְגָלוּי שֶׁהַטֻּמְאוֹת וְהַטָּהֳרוֹת גְּזֵרוֹת הַכָּתוּב הֵן וְאֵינָן מִדְּבָרִים שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מַכְרַעְתּוֹ וַהֲרֵי הֵן מִכְּלַל הַחֻקִּים, וְכֵן הַטְּבִילָה מִן הַטֻּמְאוֹת מִכְּלַל הַחֻקִּים הוּא, שֶׁאֵין הַטֻּמְאָה טִיט אוֹ צוֹאָה שֶׁתַּעֲבֹר בְּמַיִם אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא.

כ״כ מרן השו״ע סימן קצ״ז סעיף א׳, ורמב״ם בהלכות מקואות פרק י״א הלכה י״ב. וכתבו התוספות בגמ׳ יומא עח. ״שאלו מקמי רב יהודאי גאון טבילת נידה מדאורייתא מנא לן, והשיב, קל וחומר ממגעה, שנאמר וכל הנוגע במשכבה

יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב, וכל שכן הנידה עצמה. רבנו תם פרש דנפקא לן מדכתיב גבי כלי מדין אך במי נידה יתחטא ודרשינן במים שבנידה טובלת בהם ורבנו יצחק פרש מדכתיב והדוה בנידתה, ודרשינן בנדתא תהא עד שתבוא במים״.

וכתב הרשב״א בתורת הבית (בית ז׳ שער ז׳) שאף על פי שאין טבילה מפורשת מן הכתוב, מפי השמועה למדו שאין האשה עולה מטומאתה והרי היא ערוה עד שתטבול, ויש מי שכתב שלמדו אותה מהכתוב ורחצו במים מכאן בנין אב לכל הטמאים שהם בטומאתם עד שיטבלו, ורב יהודאי גאון כתב בתשובה שלמדנו לטבילת נידה מן התורה קל וחומר ממגעה.

חשיבות מצות עונה

ב כָּתְבוּ הַמְקַבָּלִים שֶׁמִּצְוַת עוֹנָה, שֶׁאָדָם בָּא עַל אִשְׁתּוֹ בְּלֵיל טְבִילָתָהּ, שָׁוָה בְּעֶרְכָּהּ לְבִיאָה בְּלֵיל שַׁבָּת אַחַר חֲצוֹת לַיְלָה, וְלָכֵן יֵצֶר הָרָע מִתְעוֹרֵר לְהַפְרִיד בֵּין הַדְּבֵקִים וּלְהַמְצִיא תֵּרוּצִים לִדְחוֹת אֶת הַטְּבִילָה, וְהוֹרוּנוּ חֲכָמִים בַּגְּמָרָא וּבַזֹּהַר וּפוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, שֶׁאִם בַּעֲלָהּ בָּעִיר מְצַוֶּה לִטְבֹּל בִּזְמַנָּהּ, וְלֹא יִדְחוּ אֶת הַטְּבִילָה אֶלָּא אִם כֵּן דַּעַת שְׁנֵיהֶם מַסְכִּימָה לְכָךְ, וּבְתַנַּאי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סִבָּה אֲמִתִּית וּנְכוֹנָה, כְּגוֹן שֶׁאֶחָד מֵהֶם חוֹלֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ אוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם מְטֻלְטָלִים בַּדְּרָכִים אֶל מְחוֹז חֶפְצָם וְכַדּוֹמֶה.

אם אין בעלה בעיר

ג אִם אֵין בַּעֲלָהּ בָּעִיר וְהִגִּיעַ לֵיל טְבִילָתָהּ, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא תִּטְבֹּל אֶלָּא עַד שֶׁיָּבוֹא בַּעֲלָהּ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא תַּשְׁהֶה עַצְמָהּ בַּטְּמְאָה אִם יֵשׁ לְאֵל יָדָהּ לִטְבֹּל וּדְעָבַד כְּמַר עָבִיד וּדְעָבַד כְּמַר עָבִיד.

בשו״ת שבות יעקב חלק ג׳ סימן ע״ז כתב שהעקר להלכה שטבילה בזמנה אינה מצוה ואם אין בעלה בעיר יש חשש סכנה אם תטבול בזמנה מפני דיבוק רוח טומאה ומזיקים ושכן משמע מהזוהר אבל לדעת גמרא ירושלמית וגמרא בבלית שבת קכט. מוכח שהיו טובלות גם כשאין בעליהן בעיר, וכן גמ׳ נידה טו. ״הבאים מן הדרך נשיהם להם בחזקת טהרה וכן כתב בשו״ת תורה לשמה סימן רט״ז ובסימן קמ״ב ובמשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ תמ״ט-תנ״א.

דין טבילה שנדחתה אם תטבול בשבת או מצאי שבת וכשאין בעלה בעיר

ד אִשָּׁה שֶׁחָלָה טְבִילָתָהּ בְּלֵיל שַׁבָּת, אוֹ אֲפִלּוּ נִדְחֲתָה טְבִילָתָהּ מֵאֵיזוֹ סִבָּה לְלֵיל שַׁבָּת, אֵין שׁוּם עִכּוּב בַּדָּבָר וּלְכַתְּחִלָּה תִּטְבֹּל, רַק שֶׁתִּזָּהֵר לְנַגֵּב שַׁעֲרוֹתֶיהָ בִּזְהִירוּת בְּמַגֶּבֶת, שֶׁלֹּא תָּבוֹא לִידֵי סְחִיטַת הַשֵּׂעָר.

ה לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז אִם אֵין בַּעֲלָהּ בָּעִיר לֹא תִּטְבֹּל בְּשַׁבָּת, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת בְּאַשְׁכְּנַז שֶׁנָּהֲגוּ לְהַחֲמִיר בְּטְבִילָה שֶׁנִּדְחֲתָה שֶׁלֹּא תִּטְבֹּל לֹא בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג, אֵין לְהַחֲמִיר.

הראב״ד כתב בספרו בעלי הנפש שער הטבילה עמ׳ פ״ג ״ואני תמה שהיאך אשה יכולה לטבול בלילי שבת ויום טוב, ואיך תינצל מאיסור סחיטת שער, ולכן אומר אני שראויה הטבילה להדחות עד למצאי שבת או למצאי יום טוב״, ובספר האשכול בהלכות מקואות כתב, ״ויש מי שרוצה להחמיר בזמננו שלא יטבלו הנשים בלילי שבת ויום טוב משום שאי אפשר שתנצל מאיסור סחיטה... לפי עניות דעתי רב אשי דיחויא בעלמא קאמר, ואפילו תימא דמדרבנן מיהא אסור גבי טבילת מצוה לא חששו... וכן נהגו הנשים מעולם לטבול בשבת ויום טוב״. וכ״כ בספר המאורות ובספר ההשלמה ומרן הבית יוסף שהביא דברי הראב״ד כתב ״וחששא דסחיטת שער אינו כלום שהרי פסק הרמב״ם (שבת פ״ט ה״א) שאין סחיטה בשער״, והסביר רבי יהודה עייאש בספר בית יהודה חלק ב׳ סימן ל״ב שאע״פ שיש איסור מדרבנן בסחיטת שער אין לגזור שמא תסחוט דהוי גזירא לגזירא, ואפילו אם יסחט השער בלא כוונה ואפילו אם יהיה בגדר של פסיק רישיה הוה ליה פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן שלדעת הרבה פוסקים מותר, וכן שמעתי שהמנהג בעיה״ק ירושלים שרוב החכמים טובלים ביום שבת בבוקר לאחר שקיימו מצות עונת תלמידי חכמים שהיא בליל שבת. וכוונת הרב רבי יהודה עייאש שהיות ואין שייך לומר בשער שיש בו ליבון, והמים היוצאים מן הסחיטה הולכים לאיבוד אם כן הוי ליה פסיק רישיה דלא ניחא ליה ומה שכתבנו בסעיף ה׳ הוא דברי הרמ״א בסימן קצ״ז סעיף ב׳ בשם ספר האגור בשם מהרי״ל הוא מהר״י מולין הוא מהר״י סגל.

תשמיש בליל אידם

ו הַנּוֹהֲגִים לִסְגֹּר שַׁעֲרֵי טְבִילָה, וְאוֹסְרִים גַּם הַתַּשְׁמִישׁ בְּלֵיל אִידָם שֶׁנִּקְרָא חַג הַמּוֹלָד שֶׁלָּהֶם, יֵשׁ לִמְחוֹת בְּיָדָם, שֶׁהוּא מִנְהַג שְׁטוּת, וְאֵצֶל הַסְּפָרַדִּים לֹא נִשְׁמַע מֵעוֹלָם מִנְהָג כָּזֶה.

כך כתב החתם סופר בתשובה דפוס ירושלים תשל״ג סימן ל״א.

כיצד טובלת בליל שבת

ז חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גָּזְרוּ שֶׁאֵין לִרְחֹץ בְּחַמִּין בְּשַׁבָּת וַאֲפִלּוּ הוּחַמּוּ הַמַּיִם בְּיוֹם שִׁשִּׁי, וְדִין טְבִילָה בְּמִקְוֶה כְּדִין הָרְחִיצָה, וְלָכֵן אִשָּׁה הַטּוֹבֶלֶת בְּלֵיל שַׁבָּת יֵשׁ לָהּ לְכַתְּחִלָּה לִטְבֹּל בְּצוֹנְנִים, וְאִם רוֹצָה לִטְבֹּל בְּחַמִּין תִּטְבֹּל בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁהוּא הַזְּמַן בֵּין הַשְּׁקִיעָה לְצֵאת הַכּוֹכָבִים, וְאִם הֶחֱמִיצָה זְמַן זֶה וּמַרְגִּישָׁה בְּעַצְמָהּ שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְבֹּל בְּצוֹנְנִים, לֹא תִּדְחֶה הַטְּבִילָה בְּשֶׁל כָּךְ אֶלָּא תִּסְמֹךְ עַל הַמַּתִּירִים וְתִטְבֹּל בְּחַמִּין בְּשַׁבָּת.

חכמים גזרו את גזירת הבלנים שאסור לרחוץ בחמין בשבת, ולטבול בפושרים התירו החכם צבי, הנודע ביהודה ושו״ת כפי אהרון שמלפני השבת יתנו חמין לתוך הצוננים באופן כזה שבליל שבת תפוג צינתם ויהיו פושרים.

ולדעת רב האי גאון, הרמב״ם, רשב״א, רמב״ן, ריב״א, כל בו, ומרן השו״ע תטבול בצוננים ולא בפושרים שאין רשות להפיג צינתם וכן פסקו הרדב״ז, ספר תהילה לדוד ורבי עקיבא איגר.

לעומתם כתב הקורבן נתנאל בפרק במה מדליקין (סימן כ״ב אות ק׳) להתיר לטבול בשבת בחמין משום שמקואות אינן בכלל גזירת הבלנים אלא רק המרחצאות וכן כתבו לישב המנהג לטבול בחמין בשבת הסדרי טהרה וספר חסד לאברהם תאומים. ויוצא שסדר העדיפויות הוא כך טבילה בבין השמשות בחמין או אחר צאת הכוכבים בצונן, אפשרות שניה במעלה היא שתטבול לאחר צאת הכוכבים במים פושרים, אפשרות שלישית במעלה היא שתטבול לאחר צאת הכוכבים במים חמים.

הנהגות נכונות לבלנית

ח בַּלָּנִית הָאַחֲרָאִית עַל טְבִילַת הַנָּשִׁים בְּלֵיל שַׁבָּת צְרִיכָה לִהְיוֹת זְרִיזָה לְהָכִין אֶת הַמִּקְוֶה פָּתוּחַ מִבְּעוֹד יוֹם כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ הַנָּשִׁים לִטְבֹּל עִם שְׁקִיעַת

הַחַמָּה בְּמַיִם חַמִּים, שֶׁהֲרֵי זְמַן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת הוּא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וָחֵצִי דַּקּוֹת זְמַנִּיּוֹת בְּלִבַּד, וְכֵן עָלֶיהָ לִדְאֹג שֶׁבְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת יִהְיֶה מוּכָן גַּם כֵּן מְקוֶה מַיִם צוֹנְנִים לַנָּשִׁים הַטּוֹבְלוֹת אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים, אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אוֹתָן וְיֵשׁ בִּיכָלְתָּן לְקַיֵּם דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאָסְרוּ טְבִילָה בְּחַמִּין בְּשַׁבָּת.

ט בַּלָּנִית הַמּוֹנַעַת מֵהַנָּשִׁים טְבִילָה בְּצוֹנְנִים בְּשַׁבָּת, אוֹ לְחִלּוּפִין מוֹנַעַת מִנָּשִׁים לִטְבֹּל עַד שֶׁיָּסִירוּ חֲצִיצָה, שֶׁאֵינָהּ חֲצִיצָה מִן הַדִּין, הֲרֵי הִיא עוֹשָׂה מְלַאכְתָּהּ רְמִיָּה, וּשְׁאֵלוֹת הִלְכָתִיּוֹת הַמִּתְעוֹרְרוֹת בַּמִּקְוֶה יֵשׁ לְהַעֲבִיר לְמוֹרֵה הוֹרָאוֹת מֻבְהָק וְרָצוּי שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בְּדִבְרֵי מָרָן הָרַב עוֹבַדְיָה יוֹסֵף, שֶׁטּוֹב לָנוּ הֲלָכָה אַחַת שֶׁלּוֹ מֵאֶלֶף חֻמְרוֹת בְּלֹא טַעַם וָרֵיחַ, שֶׁהֶעוֹשֶׂה כִּדְבָרָיו יוֹדֵעַ שֶׁהוּבְאוּ הַדְּבָרִים בְּמֹאזְנֵי פֶּלֶס, וְשָׁקַל הָרַב דִּבְרֵי מֵאוֹת פּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים בִּבְקִיאוּת פְּלִאִית וּבְעִיּוּן יָשָׁר וְעָמֹק וְהוֹצִיא אֶת הַהֲלָכָה מְבֹרֶרֶת מִתּוֹךְ דִּבְרֵיהֶם, אֶחָד לֹא נֶעֱדָר, בֵּין לַסְּפָרַדִּים וּבֵין לָאַשְׁכְּנַזִּים.

דין טבילה ביום השביעי מבעוד יום

י כְּבָר לָמַדְנוּ בְּפֶרֶק י״ב סְעִיף א׳ שֶׁמִּדִּין הַתּוֹרָה נִדָּה סוֹפֶרֶת שִׁבְעָה יָמִים מִתְּחִלַּת רְאִיָּתָהּ, וְאִם פָּסְקָה מִלִּרְאוֹת טוֹבֶלֶת בְּלֵיל הַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, וְאִלּוּ זָבָה גְּדוֹלָה צְרִיכָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים וְיכוֹלָה לִטְבֹּל בִּתְחִלַּת הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְגָזְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהַחֲמִיר עַל כָּל אִשָּׁה אֶת חֻמְרוֹת הַנִּדָּה וְהַזָּבָה מִסָּפֵק, וְלָכֵן אִשָּׁה שֶׁסָּפְרָה שִׁבְעָה נְקִיִּים אֲסוּרָה לִטְבֹּל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לִפְנֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְאִם עָבְרָה וְטָבְלָה עָלְתָה לָהּ טְבִילָתָהּ, רַק שֶׁתִּזָּהֵר שֶׁלֹּא לְשַׁמֵּשׁ עַד הַלַּיְלָה.

גמרא מגילה כח:, ערכין ח., נידה סז:, יומא ו:, פסחים צ:, שבת קכא. יומא פח. וכתב הרמב״ם בהלכות איסורי ביאה פרק ד׳ הלכה ו׳ ״כל חייבי טבילות טבילתם ביום חוץ מנידה ויולדת שהיה הוא אומר שבעת ימים תהיה בנדתה, השבעה כולם בנדתה, וטובלת בליל שמיני, יולדת זכר טובלת בליל שמיני ויולדת נקבה בליל ט״ו שהיולדת כנידה ונידה הטובלת שלא בזמנה דהיינו מיום שמיני, והלאה, נחלקו בזה בגמרא נידה סז: רב ורבי יוחנן, לרב טובלת בין ביום בין בלילה ולרבי יוחנן אינה טובלת אלא בלילה גזירה משום סרך בתה ופרש רש״י דחיישינן לבתה שתנהוג אחריה לטבול ביום אפילו ביום שביעי ותבוא לידי איסור כרת שהרי לא עלתה לה טבילתה והיא אינה יודעת שאמה בשמיני הוא שטבלה ביום, והלכה כרבי יוחנן, וכן פסק הרמב״ם בהלכות א״ב פ״ד ה״ז, זה לגבי טבילה ביום שמיני, ולגבי טבילה ביום שביעי נאמר בגמרא נידה סז: שהיום שהנשים ספק נידות ספק זבות אסרו לטבול ביום השביעי משום ספק, והסביר רש״י את הספק, שמא תטבול ביום השביעי ואח״כ תשמש ולאחר התשמיש תראה דם ותסתור כל השבעה ונמצא שלא עלתה לה טבילתה. וכן הוא בספר הפרדס הגדול, ספר האורה, מחזור ויטרי, ר״ת והתוספות וכן היראים, וראבי״ה, סמ״ג, תרומה סוף סימן ק׳, מרדכי פרק ב׳ דשבועות סימן תשל״ו, וראב״ן סימן שכ״ו, ורא״ש, בתוספותיו לנידה סז:.

ואילו לדעת הרי״ף והרמב״ם ורז״ה נאסר התשמיש ביום השביעי ולא הטבילה, ופסק מרן השו״ע כדברי רוב הראשונים שכתבו לאסור את הטבילה גם כן, מכל מקום אם עברה וטבלה ביום השביעי עלתה לה טבילתה ואינה צריכה לחזור ולטבול לערב וזה כדברי הרמב״ן והרשב״א והרמב״ם והגה״מ וראבי״ה ורבנו שמחה ושלא כרב אחא משבחא והראב״ד שכתבו שלא עלתה לה טבילתה אפילו בדעבד.

כלה אם מותרת לטבול ביום השביעי מבעוד יום

יא כַּלָּה לִפְנֵי חֻפָּתָהּ טוֹבֶלֶת לְכַתְּחִלָּה אֲפִלּוּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לִסְפִירָתָהּ מִבְּעוֹד יוֹם, הוֹאִיל וְאֵינָהּ מִתְיַחֶדֶת עִם הֶחָתָן אֶלָּא עַד אַחַר הַחֻפָּה הַנֶּעֱרֶכֶת בַּלַּיְלָה.

תוספות נידה סז:, וראו"ש בפסקיו (סוף נידה סימן ל"ו) כתב "רשב"ם היה מחמיר שלא תטבול עד שתחשך ורבנו תם היה אומר שאין צריך להחמיר כל כך, רק שתטבול סמוך לחשיכה ותבוא לביתה משחשיכה, ואז ליכא למיחש לסרך בתה" ומלשון התוספות הנ"ל יש משמעות ברורה שהתיר זאת רבנו תם גם ביום השביעי שכתבו "דשוב לא תבוא לידי ספק וליכא למיחש נמי לסרך בתה" וכוונת התוספות שאם תשוב לביתה אחר שחשכה לא תבוא לידי ספק שאם תשמש לפני שחשכה ואח"כ תראה דם ג"כ לפני שחשכה תסתור כל השבעה ותפסול טבילתה למפרע וכאן שחוזרת משחשיכה ודאי לא תבוא לידי ספק.

ומרן הבית יוסף באר דעת ר"ת שלאו דוקא טובלת סמוך לחשיכה אלא העיקר שתשוב לביתה הלילה. וכתב הרמ"א בספרו דרכי משה בשם המהרי"ל ג"כ כנ"ל שכלה יכולה לטבול ביום שהרי אינה באה אצל החתן עד הלילה. וכך פסק בהגה סימן קצ"ז סעיף ג'. וראה בהרחבה במשמרת הטהרה חלק ב' עמ' תע"ט-תצ"ב.

טעם האיסור לטבול ביום השביעי

יב מַה שֶּׁאָסְרוּ חֲכָמִים טְבִילָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הוּא מִטַּעַם שֶׁיֵּשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא תָּשׁוּב לְבֵיתָהּ וּתְשַׁמֵּשׁ, וּמִבְּעוֹד יוֹם לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה תִּרְאֶה דָּם וְתִסְתֹּר לְמַפְרֵעַ אֶת כָּל הַשִּׁבְעָה נְקִיִּים, וְיָצָא שֶׁשִּׁמְּשָׁה בְּלֹא טְבִילָה, מִכָּל מָקוֹם בְּשָׁעַת הַדְּחַק יֵשׁ לְהַתִּיר לָהּ לִטְבֹּל גַּם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה וּבְאֹפֶן שֶׁתָּשׁוּב לְבֵיתָהּ רַק אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים.

טעם האיסור לטבול בימים שאחרי השבעה נקיים ביום, ומתי מותרת הטבילה בזמנים אלו

יג מַה שֶּׁאָסְרוּ חֲכָמִים טְבִילָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי הוּא מִטַּעַם סְרַךְ בְּתָּהּ, וְלֹא חִלְקוּ בָּזֶה בֵּין אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּת לְשֶׁאֵין לָהּ, מִכָּל מָקוֹם קַל הַדָּבָר יוֹתֵר מִטְּבִילָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְאִם יֵשׁ לָהּ אֵיזֶה אֹנֶס, אוֹ מֻחֲמֶמֶת שֶׁרוֹצָה לְהַצְנִיעַ טְבִילָתָהּ בְּיוֹתֵר וְכַדּוֹמֶה שְׁאָר סִבּוֹת, רַשָּׁאִית לִטְבֹּל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, וּמִמִּדַּת חֲסִידוּת, תַּסְתִּיר אִם אֶפְשָׁר אֶת דְּבַר הַטְּבִילָה מִבַּעֲלָהּ עַד הַלַּיְלָה.

לענין טבילה, לילה הוא כדעת הגאונים

יד הַמִּנְהָג פָּשׁוּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁגַּם לְעִנְיַן טְבִילָה הוֹלְכִים אַחַר דַּעַת הַגְּאוֹנִים שֶׁבֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת מַתְחִיל מִזְּמַן שֶׁשָּׁקְעָה הַשֶּׁמֶשׁ וְנִכְסִית מֵעֵינֵינוּ, עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, שֶׁהוּא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וָחֵצִי דַּקּוֹת זְמַנִּיּוֹת אַחַר כָּךְ.

טו גְּזֵרָה מִשּׁוּם סְרַךְ בְּתָּהּ נֶאֱמְרָה לְגַבֵּי טְבִילָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִבְּעוֹד יוֹם וְלֹא עַל שְׁאָר הֲלָכוֹת וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁבָּהֶם לֹא חָשׁוּ חֲכָמִים לַדָּבָר, וּמַה

שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים טְבִילָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִשּׁוּם סְרַךְ בִּתָּהּ, אֵינוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי דַּוְקָא, אֶלָּא בְּכָל יוֹם שֶׁתְּאַחֵר טְבִילָתָהּ לִטְבֹּל בּוֹ.

אם טבלה מבעוד יום איך יתנהגו הבעל והאשה

טז אִם טָבְלָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִבְּעוֹד יוֹם, הֲיוֹת וְכַשְּׁרוּת הַטְּבִילָה תְּלוּיָה וְעוֹמֶדֶת עַד הַלַּיְלָה שֶׁמָּא תִּרְאֶה וְתִסְתֹּר, רָאוּי שֶׁתִּזָּהֵר מִשְּׁאָר קְרִיבוֹת, כְּגוֹן חִבּוּק וְנִשּׁוּק. וְאִם טָבְלָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, וּוַדַּאי לִבְנֵי הַזּוּג שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִשַּׁמֵּשׁ, אֵינָם צְרִיכִים לְהַחֲמִיר בְּדִינֵי הַרְחָקוֹת.

תשמיש בליל תשעה באב שחל להיות בשבת, ראש השנה ויום כיפור

יז לֵיל יוֹם הַכִּפּוּרִים וְלֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב אֲסוּרִים בְּטְבִילָה וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה אֲפִלּוּ אִם חָל בָּהֶם לֵיל טְבִילָתָהּ, וְכֵן לֵילוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה אֲסוּרִים בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה אֶלָּא אִם כֵּן חָל בְּאֶחָד מֵהֶם לֵיל טְבִילָתָהּ שֶׁאָז הֻתַּר לָהּ לִטְבֹּל, וּתְשַׁמֵּשׁ בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

יח לֵיל שַׁבָּת שֶׁחָל בּוֹ תִּשְׁעָה בְּאָב, וְשֶׁלָּכֵן נִדְחָה הַצוֹם לְיוֹם רִאשׁוֹן, מֻתָּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה לַסְּפָרַדִּים, וְאִלּוּ לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז אֵינוֹ מֻתָּר אֶלָּא אִם כֵּן חָל אָז לֵיל טְבִילָתָהּ.

פרק י״ד - הלכות חציצה

הגדרה, מהי חציצה

א לִמְּדוּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֵין הַטְּבִילָה עוֹלָה לַחֲצָאִין, שֶׁאִם יִטְבֹּל הָאָדָם אֵיבָר אֵיבָר בְּמִקְוֶה לֹא תַּעֲלֶה לוֹ טְבִילָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל כָּל גּוּפוֹ כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר בְּוַיִּקְרָא כ״ב ה׳ ו׳ ז׳: ״אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא לוֹ אוֹ בְאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא לוֹ לְכָל טֻמְאָתוֹ, נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בּוֹ וְטָמְאָה עַד הָעֶרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם, וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא״, וְלִמְּדוּנוּ חֲכָמִים פֵּרוּשׁ הַפְּסוּקִים: ״מַה בִּיאַת שִׁמְשׁוֹ כְּאֶחָד, אַף בִּיאָתוֹ בַּמַּיִם כֻּלּוֹ כְּאֶחָד״.

הַגְדָּרַת הַחֲצִיצָה

ב כָּל דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה דָּבוּק אֶל גּוּף הָאָדָם אוֹ שַׁעֲרוֹתָיו וְיִמְנַע בִּיאַת מֵי הַמִּקְוֶה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, נִקְרָא חוֹצֵץ וּפוֹסֵל אֶת הַטְּבִילָה, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִּינִים.

ג דָּבָר שֶׁהוּא חוֹפֶה רֹב הַגּוּף וְגַם מַקִּפֶּדֶת עָלָיו הָאִשָּׁה לַהֲסִירוֹ הֲוֵי חוֹצֵץ מֵהַתּוֹרָה, וְגָזְרוּ חֲכָמִים עַל חֲצִיצָה בְּמִעוּט הַגּוּף שֶׁמַּקִּפֶּדֶת עָלֶיהָ, וְעַל רֹב הַגּוּף שֶׁאֵינָהּ מַקִּפֶּדֶת עָלֶיהָ, וְדָבָר שֶׁהוּא חוֹצֵץ בְּמִעוּט הַגּוּף וְגַם אֵינָהּ מַקִּפֶּדֶת עָלָיו לֹא גָּזְרוּ בּוֹ וְאֵינוֹ נֶחְשָׁב לְחוֹצֵץ כְּלָל, וְאֵלּוּ אַרְבָּעָה מִינֵי חֲצִיצָה הֵם הַיְסוֹד לַהֲבָנַת זֶה הַפֶּרֶק.

בגמרא נידה סז: ״אמר רבי יצחק דבר תורה רובו המקפיד עליו חוצץ, רובו ואינו מקפיד עליו אינו חוצץ, וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד, וגזרו על מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד, ולגזור נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מעוטו המקפיד, היא גופא גזירא ואנן ניקום ונגזור גזירא לגזירא״. ופרש רש״י את הגמרא שמדברת דוקא בשערו אבל בבשרו, אפילו מיעוט שאינו מקפיד חוצץ, ואילו הרמב״ם ורבנו תם, והרא״ש מבארים את הגמרא במדברת גם בבשרו ולכן אם חופה החוצץ מיעוט בשרו וגם אינו מקפיד על קיומו הרי זה אינו חוצץ כלל וכך פסק מרן השו״ע.

ד מַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁחֲצִיצָה בְּמִעוּט הַגּוּף שֶׁאֵינָהּ מַקִּפֶּדֶת עָלָיו אֵינוֹ חוֹצֵץ הוּא אִם דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד בָּזֶה, אֲבָל אִם דֶּרֶךְ רֹב בְּנֵי אָדָם לְהַקְפִּיד, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֵינָהּ מַקִּפֶּדֶת, הֲרֵי הוּא חוֹצֵץ.

לדעת הראב״ד, רא״ש, הר״ן, הטור שאם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו מקרי הקפדה והוי חציצה אע״פ שהיא אינה מקפדת עליו עכשיו, ולדעת הרשב״א ורבנו ירוחם תמיד בכל אופן בטלה דעתה אצל כל אדם דאם לא תאמר כן הרי נתת דבריך לשיעורין, ואילו הבית יוסף הביא את דברי הרמב״ם דבתר דידה אזלינן בין להקל בין להחמיר, ויוצא בזה שאם היא מקפדת ואין דרך העולם להקפיד בזה לרמב״ם טור מרדכי ודרכי משה נקרא חציצה, ואינו חציצה לדעת הרשב״א, ואילו הבית יוסף הסתפק בדין זה. כמו הרמב״ם פסקו הב״ח הש״ך והט״ז דלעולם אזלינן בתר דידה בין להקל בין להחמיר, ושיטת הטור, כאמור, שמחמיר לשני הצדדים או כשהיא מקפדת או כשרוב העולם מקפידים.

ומה שכתבנו בסעיף זה כך פסק מרן השו״ע בסימן קצ״ח סעיף א׳. וסעיף ה׳ הוא דברי הרמ״א בסעיף א׳ בשם הגהות ש״ד.

ה לְכַתְּחִלָּה לֹא תִּטְבֹּל אֲפִלּוּ בְּדָבָרִים שֶׁאֵינָם חוֹצְצִים גְּזֵרָה אָטוּ דְּבָרִים הַחוֹצְצִים, וּבְדִיעֲבַד, אִם טָבְלָה בְּבִגְדִים רְפוּיִים שֶׁעָלֶיהָ וּבְתַכְשִׁיטִים שֶׁאֵינָם מְהֻדָּקִים לִבְשָׂרָהּ עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

חציצה בשערות

ו קְשָׁרִים בַּשְּׁעָרוֹת נֶחֱשָׁבִים לַחֲצִיצָה וְלָכֵן צְרִיכָה לְסָרֵק שַׁעֲרוֹתֶיהָ לִפְנֵי הַטְּבִילָה וּלְנַתֵּק הַקְּשָׁרִים, וְכָל שֶׁסֵּרְקָה שַׁעֲרוֹתֶיהָ עַד שֶׁאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת אִם נִשְׁאֲרוּ עוֹד קְשָׁרִים, הֲוֵי שְׁאָר הַקְּשָׁרִים מְעוּט שֶׁאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת וְאֵינָם חוֹצְצִים.

ז וְכֵן הַדִּין בְּבֵיצֵי כִּנִּים הַדְּבוּקִים לְשַׂעֲרוֹתֶיהָ, סוֹרֶקֶת שַׁעֲרוֹתֶיהָ בַּמַּסְרֵק הַמְיֻחָד לְכָךְ עַד שֶׁתָּנוּחַ דַּעְתָּהּ, וּמַה שֶּׁנִּשְׁאַר הוּא חוֹצֵץ בְּמְעוּט שֶׁאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עָלָיו, וּמֻתָּר.

נחלקו הפוסקים כיצד להחשיב את השער, הרמב״ם כתב דשערו של אדם אינו כגוף בפני עצמו ולכן אפילו אם כל שערותיה קשורות ומסובכות אם אינה מקפידה על כך עלתה לה טבילה, ואלו לשיטת הגאונים ורוב הראשונים השער נידון כגוף בפני עצמו ואם ישנם קשרים ברוב השערות אף על פי שאינה מקפידה הרי זו חציצה, וכן פסק מרן השו״ע בסימן קצ״ח סעיף ה׳, והסביר הר״ן שמקור שיטת הגאונים בזה דאית לן תרי קראי, חד לשערו וחד לבשרו, ולכן כל אחד הוא גוף בפני עצמו.

ח קַשְׁקַשִּׁים בְּשַׂעֲרוֹת הָרֹאשׁ אֵינָם חוֹצְצִים, וְכֵן אִם צָבְעָה אוֹ חִמְצְנָה שַׂעֲרוֹתֶיהָ אֵין בָּזֶה חֲצִיצָה מִטַּעַם שֶׁאֵין מַמָּשׁוּת חוֹצֶצֶת בַּצֶּבַע.

כתבו הרא״ש הרשב״א ורבנו ירוחם שהצבע שצובעות בו הנשים פניהן וידיהן ושערות ראשן אינו חוצץ מטעם שנוי הוא להן ואינן מקפידות אלא אדרבא עשאוהו במתכוין ומחדשות אותו תמיד. ונתנו בזה עוד טעם שהרי נעשה הצבע כגופו של שער, וכתב ע״ז הש״ך שכך הדין אע״פ שחופה הצבע רוב או כל השער, והרי הדבר כמו בבגד צבוע שאין הצבע מציאות נפרדת מהבגד אלא כגופו של בגד, וכן מצינו טבילה לפרוכת של בית המקדש אע״פ שיש בה תכלת וארגמן ותולעת שני.

ועוד טעם שאין ניכר פה ממשו של צבע אלא מראיתו וכן פסק מרן השו״ע בסימן קצ״ח סעיף י״ז.

ט מִנְהַג בְּנוֹת סְפָרַד לְהָסִיר שְׂעַר בֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֲרָוָה לִפְנֵי הַטְּבִילָה, וְאִם טָבְלָה בְּלֹא לַהֲסִירוֹ תָּלוּי הַדָּבָר בִּקְפִידַת בַּעֲלָהּ, שֶׁאִם מַקְפִּיד בָּזֶה הֲרֵי הוּא חוֹצֵץ וְאִם אֵינוֹ מַקְפִּיד אֵינוֹ חוֹצֵץ.

בגמרא סנהדרין כא. דרש רבא ״מאי דכתיב ויצא לך שם בגוים ביופיך, שאין להן לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא שער בית הערוה״ ופרשו רש״י תוספות, ותוספות הרא״ש שקודם שחטאו וגבהו בנות ציון לא היה גדל אצלן שער באותם מקומות מה שאין כן אצל הגויות ולכן אמר הנביא ויצא לך שם בגוים ביופיך ולאחר שחטאו וגבהו והלכו נטויות גרון וכו׳ ונחרב בית המקדש צמח בהם השער באותן מקומות, וכן הובא בזהר בכמה מקומות שבניגוד לשער הראש שראוי לאשה לגדלו, שער בית השחי ובית הערוה שגדל בזמן טומאתה יש לה לסלקו עם עודפי הצפרנים שגדלו באותו הזמן, ולכן מנהג זה של בנות ספרד יסודתו בהררי קודש, ובכל זאת בני זוג שכבר נהגו בכך ורוצים לשנות מנהגם בזה יכולים לעשות התרת נדרים, וק״ו מי שלא נהגה כך יכולה שלא להסירם, רק תזהר לרחוץ ולנקות המקום היטב.

חציצה בעיניים

י לִפְלוּף, פֵּרוּשׁ צוֹאַת הָעַיִן, שֶׁחוּץ לָעַיִן חוֹצֵץ אֲפִלּוּ הוּא לַח, וְלִפְלוּף שֶׁבָּעַיִן אֵינוֹ חוֹצֵץ, וְאִם הוּא יָבֵשׁ חוֹצֵץ וְהוּא שֶׁהִתְחִיל לְהוֹרִיק.

יא נָתְנָה טִפּוֹת עֵינַיִם לִרְפוּאָה בְּתוֹךְ עֵינֶיהָ אֵינָן חוֹצְצוֹת.

יב עַדְשׁוֹת מַגָּע שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהוֹצִיאָן מֵהָעֵינַיִם לֹא בִּזְמַן רְחִיצָה וְלֹא בִּזְמַן שֵׁנָה הֲרֵי הֵן מֻתָּרוֹת לִטְבֹּל בָּהֶן, וְאִם דַּרְכָּהּ לְהוֹצִיאָן בְּאֵלּוּ הַזְּמַנִּים צְרִיכָה

לְהוֹצִיאָן אַף לִפְנֵי הַטְּבִילָה, וְאִם עָבְרָה וְטָבְלָה בָּהֶן עָלְתָה לָהּ טְבִילָתָהּ, אֶלָּא שֶׁאִם עוֹד לֹא שִׁמְּשָׁה נָכוֹן שֶׁתַּחֲזֹר וְתִטְבֹּל טְבִילָה אַחֶרֶת.

בגמרא נידה סז. "אמר רבי אבא הני רבדי דכוסילתא עד תלתא יומי לא חייצי... אמר מר עוקבא לפלוף שבעין... אמר שמואל כחול שבתוך העין... א"ר יוחנן פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה".

ונחלקו הראשונים במסקנת הגמרא, שיטת הראב"ד רשב"א והרמב"ם שיש לגרוס בגמרא אחר אלו השמועות "ולית הילכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי אתמד הכי לטהרות אבל לבעלה טהורה, כי הא דאמר ריש לקיש אשה לא תטבול אלא כדרך גדילתה" לעומתם כתבו רש"י והתוספות והרא"ש שאין גורסים את הגרסא הנ"ל וכל הני שמועות הרי הן להלכה גם לבעלה וכך פסק מרן השו"ע בסעיף ל"ט בשם "יש אומרים", ומשמע מלשונו של מרן שאוסר הדבר לכתחילה מתוך שכתב לא תעצים עיניה ביותר שהוא לשון שלכתחילה לא תעשה כן, וכן משמע מהבן איש חי שהוא רק לכתחילה לא תעצים עיניה ביותר וכתב הרמב"ן בסוף הלכות נידה וזאת לשונו "ומדיני החציצה לא טוב היות האדם מחמיר יותר מדאי ומחפש אחר הספקות לפסול טבילתה בדבר הקל, כי אם כן, אין לדבר סוף, אלא אחר שחפפה ראשה וסרקה במסרק וחפפה ורחצה כל גופה בחמין ונזהרה לבלתי תגע בשום דבר חוצץ ותעשה טבילתה בפשיטות איבריה וכל גופה, ולא יכניס אדם ראשו בספיקות החמורות אשר אין להם קץ וסוף, כגון עצמה עיניה ביותר, קרצה שפתותיה ביותר ומשאר הספיקות כי מי יוכל להבחין בין עצמה ביותר, ובין לא עצמה ביותר, עכ"ל הרמב"ן.

וכן ראה הליכות עולם חלק ה' עמ' ק"צ.

יג עַיִן תּוֹתֶבֶת, אִם נוֹהֶגֶת לַהֲסִירָהּ רַק לְעִתִּים רְחוֹקוֹת, אוֹ שֶׁאֵינָהּ מְסִירָה אוֹתָהּ כְּלָל, אוֹ שֶׁמְּצַטַּעֶרֶת אוֹ מִתְבַּיֶּשֶׁת בַּהֲסָרָתָהּ, הֲרֵי הִיא בְּמִעוּט הַגּוּף וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת, וְלָכֵן אֵינָהּ חוֹצֶצֶת וְיכוֹלָה לִטְבֹּל בְּלִי לַהֲסִירָהּ תְּחִלָּה.

דין איפור ותכשיטים

יד אִם טָבְלָה עִם רִיסִים מְלָאכוּתִיִּים הַדְּבוּקִים לְעַפְעַפֶּיהָ, אִם הֵם בְּמַצָּב שֶׁאֵינָהּ מִתְבַּיֶּשֶׁת לָלֶכֶת בָּהֶם, הֲרֵי הֵם בְּמִעוּט הַגּוּף וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת וְלָכֵן אֵינָם חוֹצְצִים.

טו אִפּוּר שֶׁמַּחֲזִיק לְכַמָּה שָׁנִים אֵינוֹ חוֹצֵץ בַּטְּבִילָה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ עִיּוּן אִם הוּא מֻתָּר מִדִּין כְּתֹבֶת קַעֲקַע.

טז אִפּוּר וּצְבָעִים שֶׁשָּׂמָה עַל רִיסֵי עֵינֶיהָ, עַפְעַפֶּיהָ, שִׂפְתוֹתֶיהָ וּשְׁאָר חֶלְקֵי הַפָּנִים, בְּכֻלָּם הַכְּלָל הוּא אֶחָד: אִם הָאִפּוּר בְּמַצָּב תַּקִּין, וְהִיא רוֹצָה בְּקִיּוּמוֹ, וְאֵינוֹ מִתְקַלְקֵל בַּמַּיִם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁוּת הֲרֵי הוּא דָּבוּק בְּמִעוּט הַגּוּף וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עָלָיו וְלָכֵן אֵינוֹ חוֹצֵץ, אֲבָל אִם אֵינוֹ בְּמַצָּב תַּקִּין וְלָכֵן אֵינָהּ רוֹצָה בְּקִיּוּמוֹ, אוֹ שֶׁרוֹצָה לְהַחֲלִיפוֹ לְאַחַר הַטְּבִילָה, אוֹ שֶׁעָתִיד לְהִתְקַלְקֵל כְּשֶׁיָּבוֹא בְּמַגָּע עִם מֵי הַמִּקְוֶה הֵיוֹת וְיֵשׁ בּוֹ מַמָּשׁוּת וְדָבוּק בְּמִעוּט הַגּוּף הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ.

יז הֻשְׁחֲרוּ אֶצְבְּעוֹתֶיהָ מֵחֲמַת רִמּוֹנִים אוֹ אֱגוֹזִים שֶׁקִּלְפָה, אוֹ נִכְתְּמוּ בִּדְיוֹ, אוֹ שָׂמָה עַל יָדָהּ חִינָּה, שׁוֹטֶפֶת יָדֶיהָ בְּסַבּוֹן וּמַה שֶּׁנִּשְׁאַר אֵינוֹ חוֹצֵץ אֲפִלּוּ מַקְפֶּדֶת עָלָיו, הֵיוֹת וְאֵין לוֹ מַמָּשׁוּת שֶׁתַּחְצֹץ.

יח אִם טָבְלָה וְשָׁכְחָה לְהָסִיר מֵעָלֶיהָ תַּכְשִׁיטִים כְּגוֹן טַבַּעַת, עֲגִילִים, צְמִידִים אוֹ שַׁרְשֶׁרֶת, אִם הֵם רְפוּיִים וְיכוֹלִים הַמַּיִם לְהִכָּנֵס בֵּינָם לְבֵין

הַגּוּף אֵינָם חוֹצְצִים, וְאִם הֵם הֲדוּקִים מְאֹד בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁאֵין אֶפְשָׁרוּת לַמַּיִם לְהִכָּנֵס תַּחְתֵּיהֶם, הַדִּין הוּא כָּךְ, שֶׁאִם הוּא תַּכְשִׁיט שֶׁמַּקִּפֶּדֶת עָלָיו לַהֲסִירוֹ לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת הֲרֵי הוּא חוֹצֵץ, וְאִם אֵינָהּ מְסִירָתוֹ אֶלָּא לְעִתִּים רְחוֹקוֹת הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ בְּמִעוּט הַגּוּף וְאֵינָהּ מַקִּפֶּדֶת עָלָיו וּמֵקֶלֶת לִטְבֹּל כְּשֶׁהוּא עָלֶיהָ, מִכָּל מָקוֹם דַּרְכָּן שֶׁל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהָסִיר מֵעֲלֵיהֶן כָּל תַּכְשִׁיט שֶׁהוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס עַצְמָן לִסְפֵקוֹת.

יט טַבַּעַת שֶׁאֵינָהּ יוֹצֵאת מִן הָאֶצְבַּע, תְּסוֹבֵב אוֹתָהּ מְעַט סְבִיב אֶצְבָּעָהּ בְּתוֹךְ מֵי הַמִּקְוֶה כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ הַמַּיִם תַּחְתֶּיהָ.

אזנים וחוטם

כ צוֹאַת הַחֹטֶם וְהָאֹזֶן, אִם נִרְאֵית לָעַיִן צְרִיכָה לְקַנְּחָם, וְאִם אֵינָהּ נִרְאֵית לָעַיִן, שֶׁנִּמְצֵאת בְּתוֹךְ חֲלַל הָאַף וְהָאֹזֶן, אֵינָהּ חוֹצֶצֶת.

כא אִשָּׁה שֶׁהִנִּיחָה בְּאָזְנֶיהָ צֶמֶר גֶּפֶן עִם תְּרוּפָה אוֹ שַׁעֲוָה, וּמִטְעָמִים רְפוּאִיִּים צְרִיכָה לִמְנֹעַ כְּנִיסַת מַיִם לְאָזְנֶיהָ, יְכוֹלָה לְהַשְׁאִיר אֶת צֶמֶר הַגֶּפֶן אוֹ הַשַּׁעֲוָה בְּתוֹךְ הָאֹזֶן, רַק שֶׁתַּכְנִיסֵם בְּעֹמֶק הָאֹזֶן, וְכֵן כְּשֶׁעוֹמֶדֶת בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה יְכוֹלָה לְהַרְטִיב יָדֶיהָ וְחִיצוֹנִיּוּת אָזְנֶיהָ וְתִטְבֹּל כְּשֶׁאֶצְבְּעוֹתֶיהָ בְּתוֹךְ אָזְנֶיהָ, בְּאֹפֶן שֶׁיִּשְׁיקוּ הַמַּיִם שֶׁבִּקְצוֹת אֶצְבְּעוֹתֶיהָ וְכִפְלֵי יָדֶיהָ אֲשֶׁר לְיַד הַמַּרְפְּקִים לְמֵי הַמִּקְוֶה, וְאִם תַּעֲשֶׂה זֹאת חֲבֵרְתָּהּ שֶׁתַּנִּיחַ אֶצְבְּעוֹתֶיהָ מְלֵחָלָחוֹת בְּמֵי הַמִּקְוֶה בְּתוֹךְ אָזְנֶיהָ אֶפְשָׁר גַּם כֵּן. וְאִם צְרִיכָה אִטּוּם מֻחְלָט שֶׁל הָאָזְנַיִם תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

פה, שיניים ובית הסתרים

כב פְּצָעִים שֶׁעָלוּ בְּתוֹךְ הַפֶּה, הַלָּשׁוֹן אוֹ הַחֲנִיכַיִם אֵינָם חוֹצְצִים, וְכֵן אֶבֶן בַּשִּׁנַּיִם שֶׁמִּצְטַבֵּר עַל דָּפְנֵי הַשִּׁנַּיִם אֵינוֹ חוֹצֵץ אֲפִלּוּ עוֹמֶדֶת לַהֲסִירוֹ בְּקָרוֹב, וְכֵן סְתִימָה קְבוּעָה, כֶּתֶר, הַשְׁתָּלוֹת וְשִׁנַּיִם תּוֹתָבוֹת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְהוֹצִיאָם אֵינָם חוֹצְצִים.

כג סְתִימָה זְמַנִּית הֵיוֹת וְרוֹצָה בְּקִיּוּמָהּ אֵינָהּ חוֹצֶצֶת.

כד גֶּשֶׁר לְיִשּׁוּר הַשִּׁנַּיִם אִם הוּא קָבוּעַ אֵינוֹ חוֹצֵץ וְאִם הוּא נִשְׁלָף וְדַרְכָּהּ לְהוֹצִיאוֹ מִדֵּי פַּעַם, תּוֹצִיא אוֹתוֹ לִפְנֵי הַטְּבִילָה.

כה מַעֲרֶכֶת שִׁנַּיִם תּוֹתָבוֹת שֶׁמִּדֵּי פַּעַם מוֹצִיאָה אוֹתָהּ כְּדֵי לְשָׁטְפָהּ וּלְנַקּוֹתָהּ צְרִיכָה לְהוֹצִיאָהּ לִפְנֵי הַטְּבִילָה, וְאִם הִתְבַּיְּשָׁה לַהֲסִירָן וְטָבְלָה

עִם אוֹתָן שְׁנַיִם תּוֹתָבוֹת בְּדִיעֲבַד עָלְתָה לָהּ טְבִילָה אִם הֵן רְפוּיוֹת, וְאִם אֵינָן רְפוּיוֹת תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

זו היא מחלוקת בדברי האחרונים אם שיניים תותבות שרגילה להסירם מידי פעם נחשבות לחוצצות בטבילה אפילו בדעבד או לא והיות ולדעת הריטב״א רשב״א ורמב״ן ראוי לביאת מים אינו אלא מדרבנן יש לסמוך על כך בדעבד שכבר טבלה, מכל מקום אם עוד לא שמשה עם בעלה נכון הוא שתחזור ותטבול בלא ברכה.

כו אֵינָהּ צְרִיכָה לִפְתֹּחַ פִּיהָ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ הַמַּיִם, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בֵּית הַסְּתָרִים וְצָרִיךְ לְהֵיוֹת רַק רָאוּי לְבִיאַת מַיִם שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ חוֹצֵץ, וַאֲסוּרָה לִקְפֹּץ פִּיהָ בְּכֹחַ אֶלָּא תַּשִּׁיק שְׂפָתֶיהָ זוֹ לְזוֹ דְּבוּק בֵּינוֹנִי.

בגמרא קידושין כה. ונידה סו: ״מעשה בשפחתו של רבי שטבלה ועלתה ונמצא עצם בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת״ ובגמרא בארו שמהפסוק ״ורחץ בשרו במים״, מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי ומכל מקום בעינן שיהיה הפה ראוי להכניס בו מים, וכדרבי זירא דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו. והתוספות בגמ׳ מנחות יח: סוברים שמהתורה בעינן ראוי לביאת מים, ולדעת הריטב״א ראוי לביאת מים אינו אלא מדרבנן ויש בזה כמה קולות א. אם לא בדקה פיה לפני הטבילה ובדקה לאחריה ולא מצאה חוצץ לא חיישינן שהיה ונשר במקוה. ב. לא בדקה לפני ולאחר הטבילה אכלה ונמצא עצם חוצץ בין שיניה תלינן שבא מאכילתה ולא היה שם בזמן הטבילה, כ״כ הראב״ד וכן פסק מרן השו״ע בסימן קצ״ח סעיפים כ״ה כ״ו, ואילו הש״ך פסק כרוקח שצריכה לטבול שוב.

כז צְרִיכָה לַחְצֹץ שִׁנֶּיהָ לִפְנֵי שֶׁתִּטְבֹּל שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶן דָּבָר חוֹצֵץ, וְאִם טָבְלָה וּלְאַחַר מִכֵּן מָצְאָה עֶצֶם תָּקוּעַ בְּחָזְקָה בֵּין שִׁנֶּיהָ וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִתְלוֹת שֶׁבָּא שָׁם לְאַחַר הַטְּבִילָה, תַּחֲזֹר וְתִטְבֹּל. וְאִם לְאַחַר שֶׁטָּבְלָה מָצְאָה בָּשָׂר בֵּין שִׁנֶּיהָ אֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲזֹר וְלִטְבֹּל כִּי הוּא דָּבָר רַךְ שֶׁעָשׂוּי לְהִתְעַכֵּל וּלְהִתְבַּטֵּל.

כך פסקו האשכול, מהר״מ והמאירי, בית הסתרים צריך להיות ראוי מדרבנן היות והינו מיעוט הגוף, גם לתוס׳ שכתבו שהוא מן התורה זה במשלים לרוב הגוף וכ״כ החת״ס וחזון איש, הליכות עולם חלק ה׳ עמ׳ קפ״ו-קפ״ז.

כח שֵׁן מִתְנַדְנֶדֶת אוֹ שְׁבוּרָה אֵינָהּ חוֹצֶצֶת.

כט טַבַּעַת לִמְנִיעַת הֶרָיוֹן אֵינָהּ חֲצִיצָה, אֲבָל דִּיאַפְרַגְמָה שֶׁהִנִּיחָה בְּצַוַּאר הָרֶחֶם צְרִיכָה לְהוֹצִיאָהּ לִפְנֵי הַטְּבִילָה.

פצעים, תחבושת וגבס

ל דָּם יָבֵשׁ חוֹצֵץ וְדָם לַח אֵינוֹ חוֹצֵץ, וְלָכֵן חַבּוּרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דָּם יָבֵשׁ אִם נִסְרַךְ הַדָּם עַל הָעוֹר שֶׁלֹּא מֵעַל הַחַבּוּרָה וְנִתְיַבֵּשׁ שָׁם עָלֶיהָ לַהֲסִירוֹ, וְאִם הִתְיַבֵּשׁ מֵעַל פִּי הַמַּכָּה, מְרַכֶּכֶת וּמְסִירָה מַה שֶּׁאֶפְשָׁר מִן הַדָּם הַיָּבֵשׁ, אֲבָל אֵינָהּ צְרִיכָה לִפְצֹעַ עַצְמָהּ וְלֹא לִפְתֹּחַ מֵחָדָשׁ אֶת הַמַּכָּה, שֶׁהֲרֵי אִם כֹּואֵב לָהּ הַדָּבָר אֵינָהּ מַקְפִּידָה לַהֲסִירוֹ, וַהֲוֵי חוֹפָה עַל מְעוּט הַגּוּף וְאֵינָהּ מַקְפִּידָה וְלָכֵן אֵינוֹ חוֹצֵץ.

לא דָּם קָרוּשׁ שֶׁנִּצְרַר מִתַּחַת לָעוֹר, אוֹ מֻגְלָה הַמְכֻסָּה בְּשִׁכְבַת עוֹר דַּק אֵינָם חוֹצְצִים.

לב אִם מָרְחָה עַל עוֹרָהּ מִשְׁחָה כְּגוֹן וָזֶלִין, אוֹ קֶרֶם לַיָּדַיִם, מִשְׁחָה אַנְטִיבְּיוֹטִית וְכַדּוֹמֶה, לְכַתְּחִלָּה תְּקַנְּחֵם לִפְנֵי שֶׁתִּטְבֹּל.

לג פְּלַסְטֶר וְתַחְבֹּשֶׁת שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה אִם יְכוֹלָה לַהֲסִירָם וְלִטְבֹּל תְּסִירֵם וְתִטְבֹּל, וְאִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לַהֲסִירָם שֶׁהַדָּבָר מַכְאִיב לָהּ, אוֹ שֶׁאָסוּר לַמַּכָּה לָבוֹא בְּמַגָּע עִם הַמַּיִם, הֲרֵי הִיא מַקְפִּידָה עֲלֵיהֶם שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ בִּמְקוֹמָם וֶהֱיוֹת וְחוֹפִים רַק מְעוּט הַגּוּף, אֵינָם חוֹצְצִים. מִכָּל מָקוֹם אִם בְּתוֹךְ פֶּרֶק זְמַן מוּעָט יִסְתַּיֵּם הַטִּפּוּל וְתֵלֵךְ לְהוֹרִידָם תִּדְחֶה אֶת הַטְּבִילָה, וְהַכֹּל מִתּוֹךְ הִתְיָעֲצוּת עִם מוֹרֵה הוֹרָאָה.

לד גֶּבֶס שֶׁהוּשַׂם עַל מְנָת שֶׁיִּתְאַחֶה הַשֶּׁבֶר, הֲרֵי הוּא חוֹפֶה מְעוּט הַגּוּף וְגַם אֵינָהּ מַקְפִּידָה עַל קִיּוּמוֹ אֶלָּא אַדְרַבָּא, רוֹצָה בּוֹ עַל מְנָת שֶׁתַּבְרִיא, מִכָּל מָקוֹם אֵין לְהַתִּיר לִטְבֹּל עִם גֶּבֶס בְּלֹא הֶתֵּר מְמוּרֶה הוֹרָאוֹת מֻבְהָק, וְאִם כְּבָר הֻבְרַר שֶׁהָיָה אִחוּי מֻשְׁלָם שֶׁל הַשֶּׁבֶר וְנִקְבַּע לָהּ זְמַן לְהוֹרָדַת הַגֶּבֶס, תַּמְתִּין וְתִטְבֹּל לְאַחַר מִכֵּן, שֶׁהֲרֵי עַתָּה מַקְפֶּדֶת עָלָיו לַהֲסִירוֹ.

תוספתא וכתבה ר״ש בפרק תשיעי דמקוואות, וכתב הבית יוסף במסקנה דהשירים, והנזמים, והטבעות, והקטלאות, ואגד שעל המכה וקשקשים שעל השבר אם הם רפויים אינם חוצצים ואם הם מהודקים חוצצים ושמוסכם הדבר על כל הראשונים, ואילו הב״ח כתב שיש בה מחלוקת הראשונים שלר״ש, רא״ש ורשב״א והסמ״ג אגד שעל המכה וקשקשים שעל השבר לא נשנו בתוספתא אלא לענין טומאה ולא לענין חציצה, דלענין חציצה אגד וקשקשים אפילו רפויים חוצצים דלא עיילי בהו מיא שפיר אפילו רפויים. ולרמב״ם גם אגד וקשקשים נשנו בתוספתא לענין חציצה ולכן רפויים אינם חוצצים ומהודקים חוצצים. ופסק מרן השו״ע בסעיף כ״ג השירים והנזמים והטבעות והקטלאות אם הם רפויים אינם חוצצים ואם הם מהודקים חוצצים וכן הדין באגד שעל המכה וקשקשים שעל השבר.

לה קוֹץ הַתָּקוּעַ בַּבָּשָׂר, אִם כֵּלּוֹ מְכֻסֶּה עַל יְדֵי הָעוֹר אֵינוֹ חוֹצֵץ אֲפִלּוּ רוֹאָה אוֹתוֹ בְּוַדָּאוּת, וְאִם הוּא שָׁוֶה בְּגָבְהוֹ לָעוֹר, אִם נִרְאֶה - חוֹצֵץ, וְאִם אֵינוֹ נִרְאֶה - אֵינוֹ חוֹצֵץ, וְאִם בּוֹלֵט הוּא מֵעַל הָעוֹר הֲרֵי הוּא חוֹצֵץ.

משנה בסוף מקוואות ״חץ התחוב באדם בזמן שהוא נראה חוצץ ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומתו״.

ובתוספתא ״הנכנס לו חץ בירכו רבי אומר אינו חוצץ, וחכמים אומרים הרי זה חוצץ, במה דברים אמורים בשל מתכת אבל בשל עץ הרי זה חוצץ, ואם קרם עליה עור מלמעלה הכל מודים שאינו חוצץ״ וכתב הב״י שיש שתי אפשרויות לבאר את התוספתא. וכתבו הרא״ש, רבנו ירוחם והטור דקוץ דינו כחץ.

מרן השו״ע פסק כלשון המשנה שתלוי הדבר בראיתו של הקוץ אם נראה חוצץ ואם לא אינו חוצץ.

והש״ך פסק שאם הקוץ משוקע בבשר נחשב לאינו נראה ואינו חוצץ. ולדעת הטור אם קרם עור על פני הקוץ מלמעלה - אינו חוצץ.

לו הַדִּין בִּתְפָרִים קַל מִדִּין קוֹץ הַתָּחוּב בַּבָּשָׂר, שֶׁהֲרֵי בִּתְפָרִים נִיחָא לָהּ וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת, וְהוּא וַדַּאי בְּמְעוּט הַגּוּף, וְאִם הוּא בְּתוֹךְ הַפֶּה הוּא תַּרְתֵּי דְּרַבָּנָן גַּם מְעוּט הַגּוּף וְגַם צָרִיךְ לְהֵיוֹת רָאוּי לְבִיאַת מַיִם מִדְּרַבָּנָן, וְלָכֵן אֵין הַתְּפָרִים חוֹצְצִים. אוּלָם, אִם כְּבָר הָיָה אִחוּי מֻשְׁלָם שֶׁל הַפֶּצַע וְלֹא נוֹתַר אֶלָּא לְהָסִיר אֶת הַתְּפָרִים עַתָּה וַדַּאי מַקְפִּידָה עֲלֵיהֶם לַהֲסִירָם, וְאִם הֵם תְּפָרִים הַנִּרְאִים וּבוֹלְטִים מֵעַל הָעוֹר תְּסִירֵם וְאַחַר כָּךְ תִּטְבֹּל.

מה שכתבנו שבית הסתרים צריך שיהיה ראוי לביאת מים לדעת הרמב״ן רשב״א וריטב״א הוא מדרבנן ולדעת התוס׳ הוא מדאורייתא אלא שהאחרונים מפרשים דעת התוספות שמדברים באופן שבית הסתרים משלים לחוצץ אחר להיות

רוב הגוף, אבל כשהוא לעצמו, אינם חולקים על הרמב"ן רשב"א וריטב"א ובזה גם הם סוברים שראוי הוא מדרבנן.

עור

לז קְלוּפֵי עוֹר בְּרֹאשָׁהּ, דְּהַיְנוּ קַשְׂקַשִּׂים, אֵינָם חוֹצְצִים, וְכֵן אֵלּוּ הַנִּגְרָמִים עֵקֶב שִׁזּוּף בַּשֶּׁמֶשׁ אוֹ מַחֲלוֹת עוֹר אֵינָם חוֹצְצִים.

לח יַבָּלוֹת וּשְׁאָר גִּדּוּלֵי עוֹר אֵינָם חוֹצְצִים אֲפִלּוּ נִמְצָאת בִּשְׂלַבֵּי טִפּוּל לַהֲסִירָם, וְכֵן עוֹר מֵת בְּכַפּוֹת הָרַגְלַיִם וּבִסְבִיבוֹת צִפָּרְנֵי הָרַגְלַיִם. וְאִם רְגִילָה לְהָסִיר אוֹתוֹ מִדֵּי פַּעַם, תַּעֲשֶׂה זֹאת גַּם לִפְנֵי שֶׁטּוֹבֶלֶת.

לט חֲתִיכוֹת עוֹר קְטַנּוֹת מִסָּבִיב לְצִפָּרְנֵי הַיָּדַיִם, אִם מַקִּפִּידָה עֲלֵיהֶן, נָכוֹן שֶׁתְּסִירֵן בַּעֲדִינוּת, וְכֵן עוֹר מֵת אִם יֶשְׁנוֹ מִסָּבִיב לְצִפָּרְנֵי הַיָּדַיִם, אִם מַקִּפִּידָה עַל כָּךְ רָאוּי שֶׁתְּסִירוֹ, וְכָל זֶה כְּשֶׁלֹּא נִגְרַם לָהּ צַעַר מִכָּךְ, שֶׁאִם כֵּן הֲרֵי אֵינָהּ מַקִּפֶּדֶת וְאֵינוֹ חוֹצֵץ, וְאִם אַף פַּעַם אֵינָהּ מִתְעַסֶּקֶת בְּאוֹתָן חֲתִיכוֹת עוֹר קְטַנּוֹת לְחָתְכָן וְכֵן בְּאוֹתוֹ עוֹר מֵת מוּעָט שֶׁבְּקֵרוּב לִקְצוֹת הַצִּפָּרְנַיִם, הֲרֵי אֵינָהּ צְרִיכָה לַהֲסִירָם לִפְנֵי טְבִילָה, שֶׁרַק מְעוּט נָשִׁים מַקִּפִּידוֹת וּמְדַקְדְּקוֹת עַל עַצְמָן בְּכָךְ.

חציצה בצפרנים

מ צוֹאָה שֶׁתַּחַת הַצִּפָּרֶן שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הַבָּשָׂר חוֹצֵץ, כְּנֶגֶד הַבָּשָׂר אֵינוֹ חוֹצֵץ, וּבָצֵק שֶׁתַּחַת הַצִּפָּרֶן אֲפִלּוּ כְּנֶגֶד הַבָּשָׂר חוֹצֵץ, וּלְפִי שֶׁאֵין אֶפְשָׁרוּת לְכַוֵּן מַה נִּקְרָא כְּנֶגֶד הַבָּשָׂר אוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגְדּוֹ נָהֲגוּ הַנָּשִׁים לִטֹּל צִפָּרְנֵיהֶם בִּשְׁעַת טְבִילָה.

כ"כ מרן השו"ע סימן קצ"ח סעיף י"ח, וכתב בספרו בית יוסף שכ"כ הסמ"ג וסה"ת, והמאירי והרוקח וכן האור זרוע כולם כתבו שכל שאין צואה תחת הציפורן, הציפורן עצמה אינה חוצצת ותמה מפני מה נהגו הנשים ליטול צפרנים, שאינן צריכות כי אם להוציא הצואה שתחת הצפרנים, מיהו הואיל וכבר נהגו הנשים בכך אין להתיר הדבר הזה שמנהג אבותינו תורה הוא.

מא דָּוְקָא בָּצֵק שֶׁתַּחַת הַצִּפָּרֶן חוֹצֵץ, אֲבָל הַצִּפָּרֶן עַצְמָהּ אֵינָהּ חוֹצֶצֶת, וַאֲפִלּוּ אִם הָיְתָה גְּדוֹלָה וְעוֹמֶדֶת לֵחָתֵךְ, וּפוֹרַחַת וְעוֹבֶרֶת מִכְּנֶגֶד הַבָּשָׂר, אֵינָהּ חוֹצֶצֶת.

כך כתב מרן השו"ע בסעיף כ' והגיה הרמ"א שמאחר וכבר נהגו ליטול הצפורנים אם לא נטלה צריכה טבילה אחרת וכתב על זה באר הגולה שמעתי היינו כל זמן שלא שמשה עם בעלה וכך כתב הט"ז.

ומרן השו"ע הביא בבית יוסף את מקור הדין שאין הצפורן לכשלעצמה חוצצת מדברי הראבי"ה בשם הגאונים והובא במרדכי וסה"ת. וש"ך כתב שמצא בראב"ן שצפורן חוצצת וזה מטעם שהיות ועתידה לקצץ חייצי השתא, ובתשובת חת"ס (סימן קצ"ה) בדין כלות שעתידות לקצוץ שערותיהן אחר הטבילה כתב שאעפ"כ אינן חוצצות והביאו פ"ת (ס"ק י"ב) וכתבו תוספות והגהש"ד שאם שכחה ליטול צפורניה טוב להחמיר ותטבול פעם שניה משום שאי אפשר שלא יהיה בהם טיט.

מב אִשָּׁה שֶׁטָּבְלָה בְּלֹא לִקּוּץ אֶת הַצִּפָּרְנַיִם אֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲזֹר וְלִטְבֹּל, וְזֶה אִם הָיוּ צִפָּרְנֶיהָ נְקִיּוֹת, וְכֵן הַדִּין בְּצִפָּרְנֵי הָרַגְלַיִם, וְאִלּוּ לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז בְּצִפָּרְנֵי הַיָּדַיִם אִם לֹא קָצְצָה תַּחֲזֹר וְתִטְבֹּל, וּבְצִפָּרְנֵי הָרַגְלַיִם אִם לֹא קָצְצָה אוֹתָן אַף עַל פִּי כֵן עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, וְכָל זֶה כְּשֶׁעוֹד לֹא שִׁמְּשָׁה עִם בַּעֲלָהּ, שֶׁאִם שִׁמְּשָׁה, גַּם לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז לֹא תַּחֲזֹר וְתִטְבֹּל.

אם כבר שמשה לא תחזור ותטבול שלא תוציא לעז על בעילתה, ומה שחילקנו בין צפרני הידים לצפרני הרגלים כך כתב פתחי תשובה (ס״ק י׳) בשם מהר״ר דניאל דבצפורני הרגלים יש להקל שאינה צריכה טבילה אחרת הגם שאינה יודעת אם היה נקי, וכתב שאפשר אפילו יודעת שלא היה נקי אינה צריכה טבילה אחרת, שברגלים אין דרכן של הנשים להקפיד.

מג נָשִׁים הַנּוֹהֲגוֹת לְגַדֵּל צִפָּרְנַיִם וּלְצָבְעָן בְּלַק אוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהֵן קוֹרְאוֹת מִבְנֶה לַצִּפָּרְנַיִם, כָּל זֶה אֵינוֹ חוֹצֵץ בַּטְּבִילָה מִטַּעַם שֶׁחוֹפֶה מִעוּט הַגּוּף וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עָלָיו אֶלָּא אַדְרַבָּא רוֹצָה בְּקִיּוּמוֹ, וְאִם טָבְלָה כָּךְ עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, וְזֶה כְּשֶׁהַצֶּבַע וְהַמִּבְנֶה נִרְאִים שְׁלֵמִים, אֲבָל אִם מֻחֲמַת יָשְׁנָם הִתְקַלְקְלוּ הַצֶּבַע אוֹ הַמִּבְנֶה בְּאֹפֶן שֶׁאוֹתָהּ אִשָּׁה מַקְפֶּדֶת שֶׁלֹּא לְהֵרָאוֹת בָּהֶן חֲרֵי הֵם חוֹצְצִים וְלֹא תִּטְבֹּל עַד שֶׁתְּסִירֵם.

מד מִנְהַג בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לִטֹּל הַצִּפָּרְנַיִם הָעוֹדְפוֹת מֵעַל בְּשַׂר הָאֶצְבָּעוֹת קֹדֶם טְבִילָתָן, בֵּין צִפָּרְנֵי הַיָּדַיִם בֵּין צִפָּרְנֵי הָרַגְלַיִם, וּמֵאַחַר שֶׁנָּהֲגוּ כָּךְ אֵין לְשַׁנּוֹת, וְכָל מַה שֶּׁאָנוּ מַתִּירִים לְאִשָּׁה לִטְבֹּל בְּצִפָּרְנַיִם גְּדוֹלוֹת וּצְבוּעוֹת הוּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ מַסְכִּימָה לְקָצְצָן, וְלָכֵן אָנוּ מַעֲמִידִים אֶת הַהֲלָכָה עַל עִקַּר הַדִּין כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ בְּאִסּוּר כָּרֵת.

מה אִם חָל לֵיל טְבִילָתָהּ בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב וְלֹא נָטְלָה צִפָּרְנֶיהָ, אִם הִיא סְפָרַדִּיָּה תְּנַקֶּה הֵיטֵב מִתַּחַת לַצִּפָּרְנַיִם וְתִטְבֹּל, וְאִם הִיא אַשְׁכְּנַזִיָּה תְּבַקֵּשׁ מְגוּיָה לִטֹּל לָהּ, וְאִם אֵין שָׁם גּוּיָה יְכוֹלָה גַּם הִיא לִטְבֹּל אַחַר שֶׁתְּנַקֶּה מִתַּחַת לְצִפָּרְנֶיהָ כָּרָאוּי.

מו אִם חָל לֵיל הַטְּבִילָה בְּחֹל הַמּוֹעֵד, נוֹטֶלֶת צִפָּרְנֶיהָ כָּרָגִיל, בֵּין סְפָרַדִּיָּה וּבֵין אַשְׁכְּנַזִיָּה.

עוֹד **בְּהִלְכוֹת** **חֲצִיצָה**

אם לא הדיחה בית הסתרים

מז אִם לֹא הֵדִיחָה בֵּית הַסְּתָרִים וּבֵית הַקְּמָטִים שֶׁלָּהּ וְנִמְצָא בָּהֶם דָּבָר חוֹצֵץ, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, וְאִם לֹא נִמְצָא עָלֶיהָ דָּבָר חוֹצֵץ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּדְקָה קֹדֶם טְבִילָה עָלְתָה לָהּ טְבִילָה וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לִבְדִיקַת הַגּוּף וַחֲפִיפַת הָרֹאשׁ.

הוא לשון מרן השו״ע בסעיף כ״ה, וראה באורים לסעיף ל״א.

קרצה שפתותיה, קפצה ידה, מה הדין

מח נָתְנָה שְׂעָרָהּ בְּפִיהָ, אוֹ קָרְצָה בִּשְׂפָתוֹתֶיהָ אוֹ קָפְצָה יָדָהּ בְּעִנְיָן שֶׁלֹּא בָּאוּ הַמַּיִם בָּהֶם, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

הוא לשון מרן השו״ע בסעיף כ״ז וראה מה שכתבנו בשם הרמב״ן בבאורים לסעיף י״ב.

אם מותרת לאחוז ביד חברתה כשטובלת

מט לֹא תֶּאֱחֹז בָּהּ חֲבֶרְתָּהּ בְּיָדֶיהָ בִּשְׁעַת טְבִילָה אֶלָּא אִם כֵּן רִפְּתָה יָדָהּ כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ הַמַּיִם בְּמָקוֹם אֲחִיזַת יָדֶיהָ, וְזֶה כְּשֶׁיָּדֶיהָ יְבֵשׁוֹת, אֲבָל אִם הִרְטִיבוּ יְדֵיהֶן בְּמַיִם תְּחִלָּה מֻתֶּרֶת לֶאֱחֹז בִּידֵי חֲבֶרְתָּהּ, שֶׁרְטִיבוּת הַמַּיִם שֶׁבֵּין יְדֵיהֶן חִבּוּר הוּא לְמֵי הַמִּקְוֶה.

מקור הדין במקוואות פרק ח׳ משנה ה׳ ״האוחז באדם ובכלים והטבילן, טמאים, ואם הדיח את ידיו במים טהורין, רבי שמעון אומר ירפה כדי שיבואו בהם המים״.

וכתבו רמב״ם ורמב״ן והרא״ה דר״ש קאי על הרישא של ת״ק ויוצא שדעת ת״ק שאם לא הדיח ידיו אף ברפוי אסור, גזירא שמא לא ירפו וכך פסקו ג״כ הב״ח והש״ך לכתחילה.

ואילו לדעת הרשב״א, ובה״ג והטור רבי שמעון קאי על הסיפא דת״ק ויוצא דלת״ק אם הדיח ידו מותר אף במהודק וברפוי מותר לאחוז אע״פ שלא הדיח וכן פסק מרן השו״ע שהבאנו דבריו בסעיף זה וכך פסקו הט״ז והדרישה.

וכתב הרשב״א שלא מצינו גזירת רפוי אטו שאינו רפוי, ואילו הרמב״ם כתב שמתוך שהוא בהול ומתפחד דוחק ידיו שלא במתכוין.

ולכול״ע אם הדיח ידיו מותר לאחוז אפילו במהודק, אמנם כאן יש שינוי מעט, שלדעת הרמב״ם והרמב״ן אפילו אם אחז בכח אין כאן חציצה היות והדיח ידיו תחילה, ולדעת הרשב״א לא ידחוק הרבה וכ״כ המרדכי וכ״כ הט״ז ס״ק כ״ז.

כתב הש״ך שהדחה זו תעשה במי המקוה עצמם ולט״ז יכולה להדיח ידיה גם במים תלושים.

איך תטבול אשה שאינה יכולה לעמוד

נ אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל רַגְלֶיהָ תֹּאחַזְנָה שְׁתֵּי נָשִׁים בִּזְרוֹעוֹתֶיהָ וְיָדֶיהָ יְדֵיהֶן תְּחִלָּה, וְאֵין תַּקָּנָה אִם יוֹשִׁיבוּהָ אוֹ יַשְׁכִּיבוּהָ עַל סָדִין וְתִטְבֹּל, שֶׁהֲרֵי סָדִין מְקַבֵּל טֻמְאָה וְאֵין טוֹבְלִים עַל גַּבָּיו.

מבואר בסעיף הקודם.

אין טובלים על גבי כלים

נא אֵין טוֹבְלִין בְּמִקְוֶה עַל גַּבֵּי כֵּלִים מִשּׁוּם גְּזֵרַת הַמֻּרְחָצָאוֹת וּמִשּׁוּם בְּעָתּוּתָא שֶׁלֹּא תִּטְבֹּל כָּרָאוּי מִשּׁוּם פַּחַד שֶׁמָּא תִּפֹּל, וְלָכֵן צְרִיכוֹת לִהְיוֹת

מַדְרֵגוֹת הַמִּקְוֶה מֵאֶבֶן, וּצְרִיכָה הַמַּדְרֵגָה לִהְיוֹת רְחָבָה אַרְבָּעָה טְפָחִים לְבַל תִּפְחַד לִפֹּל מִמֶּנָּה.

גמרא נידה סו: "אמר רבא אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול, סבר רב כהנא למימר טעמא מאי משום גזירת מרחצאות הא על גבי סילתא שפיר דמי, אמר ליה רב חנן מנהרדעא התם טעמא מאי משום דבעית, סילתא נמי ביעתא". ומה שכתבנו הוא מלשון מרן השו"ע בסעיף ל"א.

צריך בלנית שתשגיח על הטובלת

נב בְּכָל מִקְוֶה צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה בַּלָּנִית, וְהִיא אִשָּׁה הַגְּדוֹלָה מִגִּיל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁתִּרְאֶה שֶׁהָאִשָּׁה הַטּוֹבֶלֶת אֵין שְׁעָרָהּ צָף עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, וְאִם טוֹבֶלֶת לְבַד אוֹ בַּלַּיְלָה תַּחְבֹּשׁ כּוֹבַע צֶמֶר רָפוּי עַל שַׂעֲרוֹתֶיהָ אוֹ שֶׁתִּכְבְּשֵׁם בְּיָדָהּ אֶל מִתַּחַת לַמַּיִם, וּבְכוֹבַע עָדִיף כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְרַפּוֹת יָדֶיהָ בְּשָׁעָה שֶׁטּוֹבֶלֶת.

כ"פ מרן השו"ע בסעיף מ' והוא מדברי הרא"ש, טור ורשב"א.

טבילה אינה צריכה כוונה

נג אִשָּׁה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַמַּיִם וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתָהּ לִטְבֹּל עָלְתָה לָהּ טְבִילָתָהּ, שֶׁאֵין הַטְּבִילָה צְרִיכָה כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת, וְגַם אֵין חִיּוּב שֶׁתִּטְבֹּל שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים אֶלָּא בְּפַעַם אַחַת נִטְהֶרֶת בְּוַדַּאי.

בגמרא חולין לא. "אתמר נידה שנאנסה וטבלה אמר רב יהודה אמר רב טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה ורבי יוחנן אמר אף לביתה לא טהורה..." ובעמוד ב' "היכי דמי נידה שנאנסה וטבלה אלימה דאנסה חבירתה ואטבלה, כוונה דחבירתה כוונה מעליתא היא..." ופסקו רמב"ם והר"ן הלכה כרב שבדעבד עלתה לה טבילה וכן פסק מרן השו"ע בסעיף מ"ח, ולשיטת הרשב"א והרוקח אפילו בדעבד לא עלתה לה טבילה, ופסק רמ"א שלכתחילה תחזור ותטבול ועל זה כתב הש"ך שתטבול בלא ברכה, ואילו אם הטבילתה חבירתה כתבו הש"ך וט"ז שלכול"ע כוונתה של חבירתה מספיקה ועלתה לה טבילה.

תרפה גופה בזמן הטבילה

נד לֹא תִּטְבֹּל בְּקוֹמָה זְקוּפָה, וְאַל תִּשְׁחֶה הַרְבֵּה, אֶלָּא שׁוֹחָה מְעַט כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה גּוּפָהּ רָפוּי וְלֹא יִהְיוּ קְמָטִים נִדְבָּקִים זֶה בָּזֶה וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְהַרְחִיק יַרְכוֹתֶיהָ זוֹ מִזּוֹ יוֹתֵר מִדַּי וְגַם לֹא לְהַרְחִיק זְרוֹעוֹתֶיהָ מֵהַגּוּף יוֹתֵר מִדַּי אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁהֵם בְּעֵת הִלּוּכָהּ, וְאִם שִׁנְּתָה כְּגוֹן שֶׁשָּׁחֲתָה בְּיוֹתֵר אוֹ זָקְפָה בְּיוֹתֵר עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

פרק ט״ו - עיון, הדחה וחפיפה לפני הטבילה

עיון הגוף מן התורה, וחפיפה מתקנת עזרא

א מִן הַתּוֹרָה צְרִיכָה הָאִשָּׁה לְעַיֵּן בְּעַצְמָהּ וּבְבְשָׂרָהּ, וּבוֹדֶקֶת כָּל גּוּפָהּ וְשַׂעֲרוֹתֶיהָ סָמוּךְ לִטְבִילָתָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה עָלֶיהָ שׁוּם דָּבָר חוֹצֵץ, וְתִקֵּן עֶזְרָא שֶׁתְּהֵא אִשָּׁה חוֹפֶפֶת וְטוֹבֶלֶת, כְּלוֹמַר חוֹפֶפֶת בְּמַיִם חַמִּים וְסוֹרֶקֶת שְׂעָרָהּ בְּמַסְרֵק אוֹ בַּיָּד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שַׂעֲרוֹתֶיהָ קְשׁוּרוֹת זוֹ בָּזוֹ, וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁתָּדִיחַ הָאִשָּׁה בֵּית הַשֶּׁחִי וּבֵית הַסְּתָרִים שֶׁלָּהּ בְּמַיִם.

בגמרא בבא קמא פב. ״עשר תקנות תקן עזרא... ושתהא אשה חופפת וטובלת״ והקשתה הגמרא ״דאורייתא היא דתניא ורחץ את בשרו במים שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, את בשרו את הטפל לבשרו ומאי ניהו שער, אמרי דאורייתא לעיוני דלמא מיקטר, אי נמי מאוס משום חציצה ואתא איהו תיקן חפיפה״.

וכן בגמרא נידה סו: ״אמר רבא לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשא מדיחה בית קמטיה במים״.

ופרש רש״י קמטיה ובית הסתרים דבר אחד הוא בית השחי ובית הסתרים והרא״ם כתב שקמטיה היינו תחת אצילי ידיה ותחת שוקיה, ובית הסתרים הם נקבים שלפנים הגוף כמו הפה אוזנים אף.

ונחלקו הראשונים בענין תקנת עזרא שרבנו שמעיה כתב שתקן עזרא חפיפה במים חמים בכל הגוף, ושיטת רבינו תם ורוב הראשונים שתיקן עזרא חפיפה במים חמים רק במקום שער, ואע״פ שכך הלכה מכל מקום המנהג שתחוף כל גופה במים חמים, וכן פסק מרן השו״ע בסימן קצ״ט סעיף א׳. ולענין הדחת בית הקמטים כתב מהרי״ק שתהא הדחה זו במים בלבד וכן פסק הרמ״א בהגהתו לסעיף א׳, עוד לענין בית הסתרים ראה באורים לסעיף ל״א בפרק י״ד וסעיפים לא, לב, לד.

מה הדין אם לא עשתה אחד מהם

ב אִם לֹא הֵדִיחָה בֵּית הַשֶּׁחִי וּבֵית הַסְּתָרִים וְלֹא עִיְּנָה בָּהֶם וְטָבְלָה, עָלְתָה לָהּ טְבִילָתָהּ, אֲבָל אִם לֹא עִיְּנָה בְּגוּפָהּ אַף עַל פִּי שֶׁרָחֲצָה בְּמַיִם חַמִּים לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, שֶׁעִיּוּן הַגּוּף דְּבַר תּוֹרָה הוּא, וַאֲפִלּוּ עִיְּנָה בְּגוּפָהּ אֲבָל לֹא רָחֲצָה בְּחַמִּין אֶת שְׂעָרָהּ כְּתַקָּנַת עֶזְרָא, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

כך פסק מרן השו״ע בסימן קצ״ט סעיפים ח׳ ט׳.

מה הדין אם בעליתה מן המקוה מצאה על עצמה חוצץ

ג אִם חָפְפָה רֹאשָׁהּ וְגוּפָהּ בְּמַיִם חַמִּים וְעִינָהּ בְּגוּפָהּ, וְלֹא מָצְאָה דָּבָר הַחוֹצֵץ, וְיָרְדָה וְטָבְלָה וּכְשֶׁעָלְתָה מָצְאָה בְּעַצְמָהּ דָּבָר הַחוֹצֵץ, הַדִּין הוּא כָּךְ, שֶׁאִם הָיוּ הַחֲפִיפָה וְהַטְּבִילָה בְּאוֹתָהּ עוֹנָה יוֹם אוֹ לַיְלָה אֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה אַחֶרֶת, וְאִם לֹא הָיוּ בְּאוֹתָהּ עוֹנָה צְרִיכָה טְבִילָה אַחֶרֶת.

בגמרא נידה סו: "אמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול ואם לאו צריכה לחוף ולטבול, איכא דאמרי אם באותו יום שחפפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול ואם לאו צריכה לחוף ולטבול, מאי בינייהו, איכא בינייהו למסמך לחפיפה טבילה למיחף ביממה ולמטבל בליליא".

ובגמרא חולין י. "טבל ונמצא עליו דבר חוצץ אע"פ שנתעסק באותו המין כל היום כולו לא עלתה לו טבילה עד שיאמר ברי לי שלא היה עלי קודם לכן".

הרי"ף הר"ן והראב"ד גרסו את הגמרא באופן שונה שבלשנא קמא גרסו "אם באותו יום", בלישנא בתרא "אם סמוך" וגרסת הרמב"ם כגרסא שלפנינו.

וכתבו הרשב"א והטור שלשון סמוך פירושו עונה שבאותה עונה שחפפה טבלה.

עוד יש שינוי בגרסת הרי"ף והר"ן שגורסים "איכא בינייהו למסמך לחפיפה טבילה" וגרסת הגמרא שלפנינו היא שכתוב גם כן "למיחף ביממה ולמטבל בליליא".

ושיטת הרמב"ם בבאור הגמרא ממה שכתב "אינה צריכה לחוף ולטבול" מכל מקום טבילה מיהא בעיא ושיטת הראב"ד דאינה צריכה לא חפיפה ולא טבילה.

ומרן השו"ע בסעיף י' פסק כגרסת הגמרא שלנו שאם טבלה באותה עונה שחפפה אינה צריכה טבילה אחרת והגיה הרמ"א שאם חפפה בסוף היום וטבלה בתחילת הלילה אע"פ שהוא סמוך צריכה טבילה והוא דיוק שדייק הב"י, וכן הביא מרן השו"ע את דעת הרמב"ם בשמו "ולרמב"ם בין כך ובין כך צריכה טבילה אחרת אלא שזו אינה צריכה לחזור ולחוף וזו צריכה לחזור ולחוף" שאם היו באותה עונה אינה צריכה לחזור ולחוף ואם היו בעונות שונות צריכה גם לחזור ולחוף.

צריכה לסמוך החפיפה והעיון לטבילה

ד יְכוֹלָה לַחְפֹּף וּלְעַיֵּן בְּעַצְמָהּ וּלְהָדִיחַ בֵּית הַסְּתָרִים בְּבֵיתָהּ וְאַחַר כָּךְ תֵּלֵךְ וְתִטְבֹּל בְּמִקְוֶה, אֲבָל אִם עָסְקָה בְּדְבָרִים הַחוֹצְצִים בֵּין חֲפִיפָה לִטְבִילָה תַּחֲזֹר וְתַחְפֹּף לְפָנֶיךָ שֶׁתִּטְבֹּל, וּבְדִיעֲבַד אִם רַק עִיְּנָה בְּעַצְמָהּ שׁוּב וְטָבְלָה עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

כך כתבו מרן השו"ע והרמ"א בסימן קצ"ט סעיף י"ג. וראה לקמן בפרק זה סעיף י'.

(המשך) מה הדין אם בעליתה מן המקוה מצאה על עצמה חוצץ

ה אִם הַחֲפִיפָה וְהַטְּבִילָה לֹא הָיוּ בְּאוֹתָהּ עוֹנָה, וְאַחַר כָּךְ בַּעֲלִיָּתָהּ מִן הַטְּבִילָה מָצְאָה עַל עַצְמָהּ דָּבָר חוֹצֵץ, כָּתַבְנוּ בְּסִעִיף ג' שֶׁחוֹזֶרֶת וְטוֹבֶלֶת.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּשֶׁלֹּא נִתְעַסְּקָה בְּאוֹתוֹ הַמִּין אַחַר הַטְּבִילָה, אֲבָל אִם נִתְעַסְּקָה בּוֹ אַחַר הַטְּבִילָה תּוֹלָה בּוֹ שֶׁנִּדְבַּק בָּהּ לְאַחַר שֶׁכְּבָר טָבְלָה.

אֲבָל אִם לֹא חָפְפָה אוֹ לֹא עִיְּנָה בְּעַצְמָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבְלָה וְלֹא מָצְאָה אַחַר כָּךְ עַל עַצְמָהּ דָּבָר הַחוֹצֵץ לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל בְּסְעִיף ב׳.

(המשך) צריכה לסמוך החפיפה והעיון לטבילה

וַ הַחֲפִיפָה צְרִיכָה לִהְיוֹת לְכַתְּחִלָּה סָמוּךְ לְטְבִילָתָהּ, וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט שֶׁמַּתְחִיל לָחוֹף מִבְּעוֹד יוֹם עַד שֶׁמַּחְשִׁיךְ וְאָז תִּטְבֹּל, וְכֵן מִנְהָג כָּשֵׁר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁחָפְפָה תִּשְׁא עִמָּהּ מַסְרֵק לַמִּקְוֶה וְתִסְרֹק שָׁם.

כך כתב מרן השו״ע בסימן קצ״ט סעיף ג׳, ומקור ההלכה בגמרא נידה סז: אמר רב הונא אשה חופפת באחד בשבת וטובלת בשלישי בשבת שכן אשה חופפת בערב שבת וטובלת במצאי שבת, אשה חופפת באחד בשבת וטובלת ברביעי בשבת שכן אשה חופפת בערב שבת וטובלת במצאי יום טוב שחל להיות אחר השבת, אשה חופפת באחד בשבת וטובלת בחמישי בשבת שכן אשה חופפת בערב שבת וטובלת במצאי שני ימים טובים של ראש השנה שחל להיות אחר השבת.

ורב חסדא אמר כולהו אמרינן, שכן לא אמרינן, היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר.

ורב יימר אמר אפילו שכן נמי אמרינן לבר מאשה חופפת באחד בשבת וטובלת בחמישי בשבת דלמצאי שני ימים טובים של ראש השנה שלאחר השבת ליתא דאפשר דחופפת בלילה וטובלת בלילה.

דרש מרימר הלכתא כרב חסדא וכדמתרץ רב יימר״.

כלומר, בשניהם להחמיר שאם טובלת בחול לא תחפוף מאתמול וכן אם טובלת לאחר שני ימים טובים של ראש השנה שחל להיות אחר השבת תחפוף בליל הטבילה.

ושיטת רש״י, אליבא דהרא״ש, בקושי התירו להרחיק חפיפתה מטבילתה, מכל מקום תחוף ביום משום שמהומה לביתה, פירוש ממהרת לביתה ולא תעשה את ההכנות כהוגן. וכתבו התוספות שלרש״י טוב לה יותר לחוף ביום, והטור כתב שלרש״י אינה יכולה לחוף בלילה אלא מתוך הדחק. ולענין טבילה במצאי שבת לרש״י תחוף בלילה ולשיטת הטור ברש״י מנהג יפה הוא שתחוף גם בערב שבת ביום. ולענין טבילה בליל שבת לרש״י פשוט שתחוף ביום שישי משך היום. והתוספות כתבו בדעת רש״י שאם חל ליל טבילתה במוצאי שבת והוא יום טוב ודאי תחוף ביום שישי ואפילו אם חל ליל טבילתה לאחר שני ימים טובים שלאחר השבת. ולדעת הרא״ש ברש״י במקרים אלו שצריכה לחוף בשישי ולטבול אחר השבת מוטב שתדחה טבילתה ותסמוך חפיפה לטבילה.

השאלתות פסק בשיטתו שצריכה לחוף בלילה סמוך לטבילתה ובארו התוספות והרא״ש ומרדכי שאפילו אליבא דהשאלתות אם החלה מבעוד יום ושוהה עם החפיפה עד הלילה וטובלת מותר הדבר.

ולענין ליל טבילה במצאי שבת דעת השאלתות שתחוף במצאי שבת, ואם חל ליל הטבילה בליל שבת בזה כותב השאלתות שהיות ואי אפשר, מותר לה לחוף ביום שישי, ואפילו אם חלו שני ימים טובים ביום חמישי ושישי תחוף ביום רביעי ותטבול בליל שבת.

עד כאן שיטת רש״י והשאלתות, ולדעת הרמב״ם הלכה כשאלתות שתחוף בלילה ותטבול מיד, ורק בשעת דחק וחולי מותרת להרחיק החפיפה מן הטבילה ומה שנקטה הגמרא מצאי שבת לדוגמא נקטינהו.

מרן השו״ע פסק כהשאלתות שתחוף בלילה אולם גם חשש לדעת רש״י שמא מתוך שתמהר האשה לא תחפוף כראוי ולכן כתב בשעיף ג׳ שתתחיל לחוף ביום ותמשיך עד הלילה ואז תטבול.

ואם חל ליל טבילתה בליל שבת כתב מרן השו״ע בסעיף ה׳ דתחוף ביום והוא לכול״ע.

וכשחל ליל הטבילה במצאי שבת פסק מרן השו״ע שתחפוף בליל מוצאי שבת, ואם חל ליל טבילתה במצאי שבת וא״א לה לחפוף משום שחל אז יום טוב פסק מרן השו״ע שלכול״ע תחוף ביום שיש ביום ותטבול למוצאי שבת.

מה הדין כשיש בין החפיפה והעיון לטבילה יותר מיום. וכשחל ליל טבילה בליל שבת או מוצ״ש

ז אִם חָל לֵיל טְבִילָתָהּ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, חוֹפֶפֶת בְּלֵיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת וְטוֹבֶלֶת מִיָּד. וְאִם חָל לֵיל טְבִילָתָהּ בְּלֵיל שַׁבָּת, חוֹפֶפֶת בַּיּוֹם וְטוֹבֶלֶת בִּשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְתִשְׁמֹר עַצְמָהּ מִלְּהִתְעַסֵּק בִּדְבָרִים שֶׁיְּכוֹלִים לִגְרֹם לַחֲצִיצָה שֶׁהֲרֵי לֹא יְכוֹלָה לַחֲזֹר וְלַחְפֹּף בְּמִקְוֶה.

וראה מה שכתבנו בפרק י״ג סעיפים ז׳ ח׳.

ח חָל לֵיל טְבִילָתָהּ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְהוּא יוֹם טוֹב שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָחוֹף אָז, תָּחוֹף בְּיוֹם שִׁשִּׁי, וְכֵן אִם חָלוּ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים בְּיוֹם חֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי, וְחָל לֵיל טְבִילָתָהּ בְּלֵיל שַׁבָּת, תָּחוֹף בְּיוֹם רְבִיעִי בְּשַׁבָּת, וְתִקְשֹׁר שַׁעֲרוֹתֶיהָ שֶׁלֹּא יִתְבַּלְבְּלוּ, וּבְשָׁעַת טְבִילָה תְּעַיֵּן וְתִבְדֹּק הֵיטֵב כָּל גּוּפָהּ וְשַׁעֲרוֹת רֹאשָׁהּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ, וְתָדִיחַ בֵּית הַסְּתָרִים בְּמַיִם חַמִּים, וְכֵן תַּחְצֹץ שִׁנֶּיהָ בְּטוֹב בְּשָׁעַת הַטְּבִילָה, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֲרוּ פֵּרוּרִין וְלֹא בָּשָׂר וְלֹא עֵצֶם.

ט גַּם בִּימֵי הַחֹל אִם חָפְפָה וְעִיְּנָה בְּעַצְמָהּ בְּיוֹם אֶחָד וְטָבְלָה בְּלֵיל יוֹם אַחֵר עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

י אִם מִסְּבָּה כָּל שֶׁהִיא שֶׁהָתָה בֵּין חֲפִיפָה לִטְבִילָה וְנִתְעַסְּקָה בִּדְבָרִים הַגּוֹרְמִים חֲצִיצָה, צְרִיכָה לִבְדֹּק עַצְמָהּ לִפְנֵי שֶׁתִּטְבֹּל, שֶׁמָּא דָּבַק בָּהּ דָּבָר מֵהַדְּבָרִים הַחוֹצְצִים.

פרק ט״ז - הטבילה וברכתה

כיצד תברך

א לְאַחַר שֶׁרָחֲצָה בְּמַיִם חַמִּים וְסַרְקָה שְׂעָרָהּ וְעִיְּנָה בְּגוּפָהּ לִרְאוֹת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹצֵץ, תָּכִין עַצְמָהּ לְבָרֵךְ עַל הַטְּבִילָה, וְזֹאת עַל יְדֵי שֶׁתִּלְבַּשׁ חָלוּק עַל גּוּפָהּ, תִּשְׁטוֹף יָדֶיהָ בְּמַיִם וּתְנַגְּבֵם לְאַחַר שֶׁנִּגְּעָה בַּמְּקוֹמוֹת הַמְכֻסִּים, וּתְכַסֶּה רֹאשָׁהּ בְּכִסּוּי רֹאשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם בְּלֹא כִּסּוּי רֹאשׁ, וּתְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַטְּבִילָה", וּלְאַחַר מִכֵּן תִּכָּנֵס לַחֶדֶר שֶׁבּוֹ נִמְצָא הַמִּקְוֶה, תִּפְשֹׁט הֶחָלוּק וְהַכִּסּוּי וְתִטְבֹּל, וְדֶרֶךְ זוֹ הַמִּבְחֶרֶת בְּיוֹתֵר בֵּין לַסְּפָרַדִּים בֵּין לָאַשְׁכְּנַזִּים.

שטיפת הידים אינה צריכה לכלי הנטלה ודי בשטיפה מהברז, כיסוי ראש לפני הברכה הוא סברא פשוטה שאם לאיש נאסר להזכיר שם שמים בלא כיסוי ראש, לאשה מהיכן בא ההיתר.

ומה שכתבנו להקדים הברכה לטבילה יש בזה מחלוקת הפוסקים אם מותרת לברך לאחר שתטבול שלדעת רוב הפוסקים הרי זו ברכה לבטלה ומדוע ירא שמים יכניס עצמו למחלוקת ברכה לבטלה ויסתתר אחרי טענה שהוא מנהג כשהמחלוקת נסובת גם על עצם המנהג אם מותר לנהוג בו וכי זה שכרו של מי שמחמיר בספקות דרבנן לכל אורך הלכות נידה שלבסוף יקנח חומרותיו בלהקל בספק דאורייתא של לא תשא את שם השם לשוא, וראה משמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ תק״ז-תקי״ט שכתב באריכות מופלגת להסביר דעת הפוסקים ראשונים ואחרונים המכריחים לברך תמיד קודם לעשית הברכה.

מי שנהגה לברך לאחר שטבלה

ב אִשָּׁה שֶׁנָּהֲגָה לְבָרֵךְ לְאַחַר שֶׁטָּבְלָה, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁנָּהֲגָה לְבָרֵךְ לְאַחַר שֶׁהִדְלִיקָה נֵרוֹת שַׁבָּת יֵשׁ לָהּ לְבַטֵּל מִנְהָגָהּ זֶה, וְאֵינָהּ צְרִיכָה הַתָּרַת נְדָרִים עַל כָּךְ, וּתְבָרֵךְ תָּמִיד לִפְנֵי שֶׁעוֹשָׂה אֶת הַמִּצְוָה.

היכן תברך

ג אִשָּׁה שֶׁמְּבָרֶכֶת לִפְנֵי הַטְּבִילָה בַּמִּקְוֶה לֹא תְּבָרֵךְ בְּמָקוֹם שֶׁנִּמְצָאִים בּוֹ מַיִם חַמִּים, שֶׁיֵּשׁ לְמָקוֹם זֶה דִּין שֶׁל בֵּית הַמֶּרְחָץ שֶׁאָסוּר לְהַזְכִּיר בּוֹ שֵׁם שָׁמַיִם, אֶלָּא תַּעֲמֹד בְּחֶדֶר חִיצוֹנִי יוֹתֵר וּתְבָרֵךְ.

גמרא שבת י. "הנכנס לבית המרחץ..." ומרן הכסף משנה (בהלכות קריאת שמע פרק ג׳ הלכה ג׳) כתב "כתב רבינו מנוח ואיכא דאמרי דכיון דאיסור המרחץ מפני שעומדים שם ערומים הוא הדין למקואות שטובלות בהן הנשים... אבל המקואות הללו שהמים שלהם צוננים ליכא בהו זוהמא ומותר" וכן המאירי (בשבת י.) ורשב"א בתשובה (חלק ז׳ סימן תי"ח) וכן בספר המאורות (ברכות כו.) וספר אוהל מועד (כ"ד עמ׳ ב׳) והגאון מהרח"א גאגין שם. ומה שכתב מרן השו"ע בסימן ר׳ שתברך בעודה במים פשוט הוא שמדבר במקוואות של זמנו שהיו של מים צוננים.

כלה אינה מברכת שהחיינו

ד כַּלָּה הַטּוֹבֶלֶת בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה אֵינָהּ מְבָרֶכֶת שֶׁהֶחֱיָנוּ, כִּי לְרֹב הַפּוֹסְקִים הִיא לְבַטָּלָה. בְּרָכָה

אלו נשים מברכות על הטבילה ואלו לא מברכות

ה הַטּוֹבֶלֶת בְּשֶׁל כֻּתֶּם שֶׁרָאֲתָה בְּלֹא הַרְגָּשָׁה מְבָרֶכֶת עַל הַטְּבִילָה שֶׁזּוֹ גְּזֵרַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיְּטַמֵּא הַכֻּתֶּם.

ו אִם הוֹרָה הֶחָכָם עַל מַרְאֶה שֶׁהֶרְאַתָּה לוֹ הָאִשָּׁה שֶׁהוּא טָמֵא מִסָּפֵק, לֹא תְּבָרֵךְ עַל טְבִילָה זוֹ.

ז יוֹלֶדֶת שֶׁטָּבְלָה וְנִטְהֲרָה וְאַחַר כָּךְ בִּזְמַן יְמֵי דַּם טֹהַר רָאֲתָה, לֹא תְּבָרֵךְ עַל הַטְּבִילָה, שֶׁהִיא גְּזֵרַת הַגְּאוֹנִים וְאֵין אָנוּ רַשָּׁאִים לְבָרֵךְ עַל דָּבָר שֶׁנִּתְקַן לְאַחַר חֲתִימַת הַגְּמָרָא.

ח כַּלָּה בְּתוּלָה שֶׁטּוֹבֶלֶת לְאַחַר בְּעִילַת מִצְוָה מְבָרֶכֶת עַל הַטְּבִילָה, וְזֶה כְּשֶׁרָאֲתָה דַּם בְּתוּלִים, אֲבָל אִם לֹא רָאֲתָה דָּם כְּלָל לֹא תְּבָרֵךְ עַל הַטְּבִילָה, כִּי כָּל הַחִיּוּב שֶׁלָּהּ לִטְבֹּל נוֹבֵעַ מִן הַסָּפֵק שֶׁמָּא רָאֲתָה טִפַּת דָּם וְחִפָּהוּ שִׂכְבַת זֶרַע.

ט אִם טָבְלָה בְּלֹא שׁוּם כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, שֶׁלַּהֲלָכָה אֵין הַטְּבִילָה צְרִיכָה כַּוָּנָה.

ראה מה שכתבנו בפרק י״ד סעיף נ״ח.

כמה טבילות טובלת

י כַּמָּה פְּעָמִים צְרִיכָה לִטְבֹּל בָּזֶה אַחַר זֶה, יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה מִנְהָגִים, וְלַהֲלָכָה אִם טָבְלָה פַּעַם אַחַת בִּלְבַד נִטְהֲרָה וַדַּאי וּלְכַתְּחִלָּה, וְרַק שֶׁתַּקְפִּיד שֶׁיִּכָּנְסוּ שַׁעֲרוֹתֶיהָ כֻּלָּן בְּתוֹךְ מֵי הַמִּקְוֶה.

בתוספתא (סוף פרק ה׳ דמקואות) שנינו ״הקופץ לתוך המקוה הרי זה מגונה, הטובל פעמיים במקוה הרי זה מגונה, האומר לחברו כבוש ידך עלי במקוה הרי זה מגונה״ וכן פסק הרמב״ם בהלכות מקוואות פרק א׳ הלכה ט׳ ומבואר הטעם בכסף משנה שם מפני שנראה כמיקר. וראה במשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ תקמ״ה-תקמ״ז.

הנהגה לטובלת

יא הָעוֹלָה מִטְּבִילָתָהּ תִּזָּהֵר וְתִשְׁתַּדֵּל לִפְגֹּעַ בַּחֲבֶרְתָּהּ וְלִנְגֹּעַ בָּהּ קֹדֶם שֶׁיִּפְגְּעוּ בָּהּ בַּעֲלֵי חַיִּים טְמֵאִים אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ עַם הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵר תּוֹרָה וּמִצְוֹות, וְאִם קָרָה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן שֶׁרָאֲתָה בְּצֵאתָהּ מִמֵּי הַמִּקְוֶה, טוֹב שֶׁתַּחֲזֹר וְתִטְבֹּל בְּלֹא בְּרָכָה, וְהָעוֹלָה מִן הַמִּקְוֶה רוֹאָה אֶת הַבַּלָּנִית וְנוֹגַעַת בָּהּ, וַאֲפִלּוּ אוֹתָהּ בַּלָּנִית בִּזְמַן נִדָּתָהּ, שׁוּב אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ אִם תִּרְאֶה אַחַר כָּךְ אֶחָד מִשְּׁאָר הַדְּבָרִים.

בספר הרוקח (סימן שי״ז עמ׳ ר״ב) וכן בשערי דורא (סימן כ״ג דף פ״ב ע״א) כתבו אשה שטבלה ופגע בה כלב או חמור תחזור ותטבול כדי שלא יהיה לה בן מכוער הדומה לכלב, או בן טפש כלבב החמור, או עם הארץ וכו׳... ולכן אמרו בגמ׳ ברכות כ. שרבי יוחנן היה יושב בשערי טבילה כדי שיפגעו בו בנות ישראל כשיוצאות מן הטבילה וזרעם יהיו דומים לו. וכו׳... ראה במשמרת הטהרה חלק ב׳ עמ׳ תקמ״ט-תקנ״ב.

רחיצה לאחר המקוה

יב אִשָּׁה שֶׁרוֹצָה לִרְחֹץ עַצְמָהּ לְאַחַר הַמִּקְוֶה, הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ, כִּי מַה שֶּׁגָּזְרוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר הוּא לְאוֹכְלֵי תְּרוּמָה, וּבְנוֹת אַשְׁכְּנַז נָהֲגוּ לְהַחֲמִיר, אֶלָּא שֶׁגַּם הֵן, אִם מְאֹד נָחוּץ לָהּ הַדָּבָר מֵאֵיזֶה סִבָּה שֶׁהִיא יֵשׁ לָהּ רְשׁוּת לִרְחֹץ, שֶׁהֲרֵי הַמִּנְהָג לֶאֱסֹר אֵינוֹ אֶלָּא חֻמְרָא בְּעַלְמָא, וְרֹב פּוֹסְקֵי אַשְׁכְּנַז שֶׁכָּתְבוּ בָּזֶה הוֹרוּ לְהַתִּיר.

פרק י״ז - הלכות מקוה

אין טהרה מטומאת נידה אלא טבילה במקוה

א אֵין הַנִּדָּה עוֹלָה מִטֻּמְאָתָהּ עַד שֶׁתִּטְבֹּל כָּל גּוּפָהּ בְּבַת אַחַת בְּמֵי מִקְוֶה אוֹ מַעְיָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה, וְשִׁעוּרָהּ אַמָּה עַל אַמָּה עַל רוּם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת בְּמֻרְבָּע בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים וַחֲצִי אֶצְבַּע, וְאִם הוּא רָחָב יוֹתֵר וּפָחוֹת אָרֹךְ כָּשֵׁר אִם יְכוֹלָה לְכַסּוֹת בָּהֶן כָּל גּוּפָהּ בְּבַת אַחַת.

גמרא חגיגה יא. ״תניא ״ורחץ במים״ במי מקוה ״את כל בשרו״ מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלוש אמות, ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה״, ובגמרא פסחים יז: ״רביעית דחזי להטביל ביה מחטין וצינורות״.

ובתורת כהנים פרשת שמיני ״אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מלא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחילה יהיה טהור, תלמוד לומר מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אי מה מעין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא תלמוד לומר אך מעיין, מעיין מטהר בכל שהוא והמקוה בארבעים סאה״.

במשנה מקוואות פרק א׳ משנה ז׳ ״למעלה מהן מקוה שיש בו ארבעים סאה שבו טובלין ומטבילין, למעלה מהן מעיין שמימיו מועטים ורבו עליו מים שאובין שווה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין להטביל בו בכל שהוא״.

שיטת הרמב״ם והראב״ד שמעיין מטהר אדם בכל שהוא, ולשיטת הרא״ש והרשב״א גם במעיין צריך ארבעים סאה לטבילת אדם וכתב הר״ן שבאיסור כרת יש לחוש לדבריהם וכך פסק מרן השו״ע סימן ר״א סעיף א׳. ולענין טהרת כלים

במעיין לכול״ע סגי בכל שהוא.

מה דין טבילה בים

ב דִּין הַיָּם כְּדִין הַמַּעְיָן שֶׁמְּטַהֵר בְּאַרְבָּעִים סְאָה אֲפִלּוּ הֵם זוֹחֲלִין, לָכֵן הַטּוֹבֵל אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ גַּל גָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְנָפַל עַל הָאָדָם עָלְתָה לוֹ טְבִילָה.

כך פסק מרן השו״ע בסימן ר״א סעיף ה׳, ושורש ההלכה במשנה מקוואות פ״ה ומשניות פרה פ״ח ״כל הימים כמקוה שנאמר ולמקוה המים קרא ימים דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר הים הגדול כמקוה, ולא נאמר ימים אלא שיש בו מיני ימים הרבה, רבי יוסי אומר כל הימים מטהרים בזוחלין ופסולים לזבים ולמצורעים ולקדש בהן מי חטאת״ והלכה כרבי יוסי. לשיטת רש״י ור״ש כל הימים והים הגדול יש להם דין מעיין ומטהרין בזוחלין אבל פסולים לזבים, מצורעים ומי חטאת. ולדעת הרמב״ם אם מי הים הם באשבורן דינם כמעיין, ולכול״ע מי ים זוחלים מטהרים את כל הטמאים חוץ מזב ומצורע וכן פסק מרן השו״ע כמ״ש לעיל.

דין מים שאובים

ג אַרְבָּעִים סְאָה שֶׁאָמְרוּ צָרִיךְ שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁאוּבִים, שֶׁאִם הֵם שְׁאוּבִים פְּסוּלִים.

תורת כהנים פרשת שמיני ״אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מלא בכתיפו ועשה מקוה לכתחילה יהיה טהור תלמוד לומר מעיין, מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים״ וכן בגמרא ב״ק סז. וב״ב סו: ״שאני שאיבה דמדרבנן היא״ ונחלקו הראשונים אם פיסול שאובה הוא מהתורה או מדרבנן, לדעת ר״י, רמב״ם רשב״א וגאונים פסול שאובה הוא מדרבנן ומן התורה אפילו כולו שאוב כשר גזירה דלמא אתי לאטבולי בכלי שזה ודאי אסור מהתורה דבעינן בור דומיא דמעיין שיהא בקרקע. ושיטת רש״י, רשב״ם, ר״ת, ר״ש, וראב״ד והרא״ש כולו שאוב פסול מהתורה ומה שמקוה נפסל מדרבנן הוא ע״י שלושה לוגין מים שאובים, ור״ת והר״ן כתבו לחלק שאם היו הג׳ לוגין בתחילה הוי פיסול מדאורייתא ואם נפלו רק לבסוף הוי פיסול מדרבנן והראב״ד גם חילק וכתב שאם מילא בכתף הוי פיסול דאורייתא אבל שאובין בלא תפיסת יד אדם הוי פסול מדרבנן, והר״ש כתב שאם נשאבו בכלים המקבלים טומאה פסול המקוה מדאורייתא אם בכלים שאינם מקבלים טומאה, כגון כלי גללים או כלי אבנים ואדמה אינו פסול אלא מדרבנן. ומרן השו״ע פסק כגאונים, רמב״ם רשב״א ור״י שמקוה שאוב פסול מדרבנן ורמ״א כתב כדעת רש״י, רא״ש ור״ת שפסול מהתורה וראה הליכות עולם חלק ה׳ פרשת שמיני הלכה ב׳.

דיני השקה

ד בְּכָל מִקְוֶה טָהֳרָה בִּזְמַנֵּנוּ יֵשׁ אוֹצֵר מֵי גְּשָׁמִים שֶׁאֵלָיו מַגִּיעִים מֵי הַגְּשָׁמִים לְלֹא מַגָּע יַד אָדָם, וְהוּא גָּנוּז שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לִטְבֹּל בּוֹ, וּבוֹנִים סְבִיבוֹ מִקְוָאוֹת וּמְמַלְּאִים אוֹתָם מִבּּרְזֵי הַמַּיִם אֲשֶׁר שָׁם, וּמִכָּל מִקְוֶה פָּסוּל יֵשׁ חִבּוּר הַשָּׁקָה לְאוֹצַר מֵי הַגְּשָׁמִים הַכָּשֵׁר, וְאַחַר שֶׁהֻשְׁקוּ הַמַּיִם הֻכְשְׁרוּ הַמִּקְוָאוֹת לִטְבִילָה, בְּאֹפֶן זֶה תָּמִיד אָפְשָׁר לְהַחְלִיף בְּאוֹתָם מִקְוָאוֹת אֶת הַמַּיִם לְמַיִם נְקִיִּים וּצְלוּלִים לְרַוְחַת הַטּוֹבְלִים.

משנה מקוואות פרק ו׳ משנה ז׳ ״עירוב מקוואות כשפופרת הנוד, כעביה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן, ספק כשפופרת הנוד ספק שאינה כשפופרת הנאד פסולה מפני שהיא (הטבילה) מן התורה״. וכן במשנה ח׳ ובמשנה ט׳. וכן פסק מרן השו״ע בסימן ר״א סעיף נ״ג.

נתן סאה ונטל סאה

ה אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לַמִּקְוֶה מַכְנִיס מַיִם שְׁאוּבִים לְאוֹצַר מֵי הַגְּשָׁמִים וּכְשֶׁיּוֹצֵא הַטּוֹבֵל מֵהַמִּקְוֶה יוֹצְאִים חֲזָרָה מַיִם שְׁאוּבִים וּמֵי גְּשָׁמִים לְתוֹךְ הַמִּקְוֶה, אֵין זֶה פּוֹסֵל אֶת אוֹצַר מֵי הַגְּשָׁמִים הֱיוֹת וְהָיוּ בּוֹ מִתְּחִלָּה אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם כְּשֵׁרִים וְיוֹתֵר.

יבמות פב: "תנן מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות ונתן סאה ונטל סאה כשר, ואמר רבי יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן עד רובו "וכתבו רש"י, תוספות והרא"ש ועוד ראשונים שעד רובו הוא בהוסיף למקוה מי פירות, אבל אם הוסיף מים שאובים עד עולם כשר ואין זה פוסל את המקוה וכך פסק מרן השו"ע בסימן ר"א סעיף כ"ד, ואף על פי שכתבו רמב"ם והראב"ד שגם במים שאובים הוא עד רובו כתב הבית יוסף שגזרו בו משום מראית העין שיהיה נראה כאלו ניטלו מן המקוה המים הכשרים שהיו בו, ויש לומר שכאן במקוואות שלנו שאין האוצר נראה כלל לטובלים במקוה, יודו גם הרמב"ם והראב"ד בנתן סאה ונטל סאה יותר מחציו של האוצר מי גשמים יהיה כשר היות ולא ניכר הדבר לעין כלל.

טבילה במי מעיין

ו מֵי מַעְיָן מְטַהֲרִין אַף בְּזוֹחֲלִין, כְּלוֹמַר אַף כְּשֶׁהֵם זוֹרְמִים, מֵי גְּשָׁמִים אֵין מְטַהֲרִין אֶלָּא בְּאַשְׁבֹּרֶן, כְּלוֹמַר מִקְוֶה, שֶׁהַמַּיִם מְכֻנָּסִים וְעוֹמְדִים בְּמָקוֹם אֶחָד.

טבילה בנהרות

ז נְהָרוֹת וּנְחָלִים שֶׁמֵּימֵיהֶם בָּאִים מִמַּעְיָנוֹת, מְטַהֲרִים בְּזוֹחֲלִים, וְאִם מֵימֵיהֶם בָּאִים מִמֵּי גְּשָׁמִים אוֹ הַפְשָׁרַת שְׁלָגִים, הֲרֵי הֵם מְטַהֲרִים בְּאַשְׁבֹּרֶן, וְאִם מֵימֵיהֶם מְעֹרָבִים מֵי גְּשָׁמִים וּמֵי מַעְיָנוֹת, הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב, אִם רֹב הַמַּיִם מֵי גְּשָׁמִים אֵין הַנָּהָר מְטַהֵר אֶלָּא כְּשֶׁיּוֹצְרִים בּוֹ אַשְׁבֹּרֶן, וְאִם רֹב הַמַּיִם מִמַּעְיָנוֹת מְטַהֲרִים מֵי הַנָּהָר אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵם זוֹחֲלִים, כְּלוֹמַר זוֹרְמִים וְהוֹלְכִים.

כ"כ מרן השו"ע ר"א סעיף ב' והוא עפ"י גמרא בכורות נה: "תניא, רבי מאיר אומר יובל שמו וכו' ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים מסייע ליה לשמואל וכו' ופליגא דרב וכו' אבוה דשמואל עביד להו לבנתיה מקוה ביומי ניסן וכו' ופליגה דידיה אדידיה דאמר שמואל אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי".

שיטת ר"ת, ר"ש, תה"ד סמ"ג וסמ"ק כשמואל הראשון כיוון דברייתא מסייעה ליה ומותר לטבול בנהרות כל השנה.

ושיטת מהרי"ו ובנימין זאב דבכל מקום שאין בו מקוה סומכים על שיטת ר"ת וטובלים בנהר וכך פסק רמ"א.

וכתבו הר"ן ועוד הרבה ראשונים שלרבינו תם מותר לטבול בנהרות תמיד ואפילו כשמתרבים הרבה מאוד ממה שהיו וזה מסיבה שבריבוי הגשמים מתרבים מי המעינות בכפליים. וחילק הר"ן בדעת ר"ת בין נהרות מכזבים לשאינם מכזבים שהמכזבים ליכא למימר בהם דמברכי מגופייהו.

שיטת הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש, מהר"מ מרוטנבורג, רמב"ן, ר"ח ור"י שהלכה כאידך שמואל שלהלכה מחמיר שמואל גזירא משום חרדלית של גשמים שהיא כולה מי גשמים ואם נתיר לטבול בנהרות יבואו להתיר גם במי חרדלית.

ובספר דרכי משה סעיף קטן ז' כתב שלכול"ע איסור טבילה בנהרות אינו אלא מדרבנן.

ועוד נחלקו הראשונים איך יטבול בנהר בזמן שרבו הנוטפים על הזוחלים לדעת הראב״ד אם התרחב אפיקו של הנהר לא יטבול במקום שנוסף היות ונעשה ממי הגשמים שנוספו, אלא אם כן יעצור שם את זרימת המים לעשות מקוה, ולדעת הרמב״ם אין חילוק ואם רבו הנוטפים על הזוחלין בכל מקום בנהר שטובל צריך לעשות אשבורן משום שאז דין הנהר כדין המקוה בלבד וכך פסק מרן השו״ע.

ולענין אם רבו הזוחלין, כלומר מי המעין, על הנוטפין שהם מי הגשמים או הפשרת השלגים נחלקו ראשונים, הר״ן פסק שיש לנהר דין מעיין לטהר בזוחלין גם במקום שהתרחב עקב ריבוי המים, ולדעת המהרי״ק מה שנוסף ברוחב הנהר עקב ריבוי המים יש לו דין מקוה לטהר באשבורן ושאר מקום הנהר כמו שהיה עד עכשיו מטהר גם בזוחלין. ואם מי גשמים ומי מעיין שווים בשיעורם ב״י בדעת הראב״ד כתב שדין הנהר כמעיין, וש״ך בדעת הראב״ד כתב שדבר זה צ״ע.

(המשך) דיני השקה

ח לְאַחַר שֶׁנִּתְעָרֵב הַמִּקְוֶה הַפָּסוּל עִם הַכָּשֵׁר עַל יְדֵי הַשָּׁקָה אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד וְהֶכְשֵׁר לִטְבִילָה, נִשְׁאַר לְעוֹלָם בְּהֶכְשֵׁרוֹ, אֲפִלּוּ נִסְתַּם נֶקֶב הַהַשָּׁקָה אַחַר כָּךְ, וּרְאֵה סְעִיף ד׳ לְעֵיל בְּפֶרֶק זֶה.

ט כְּשֶׁבָּא לְהַכְשִׁיר מִקְוֶה שֶׁפָּסוּל מֵהַתּוֹרָה, אוֹ כְּשֶׁרוֹצֶה לְהַשִּׁיק שְׁנֵי מִקְוָאוֹת שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶם יֵשׁ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים סְאָה וְיִתְחַבְּרוּ שְׁנֵיהֶם לְמִקְוֶה כָּשֵׁר, צְרִיכָה הַהַשָּׁקָה לִהְיוֹת עַל יְדֵי נֶקֶב רָחָב כְּשִׁפּוֹפֶרֶת הַנּאד, שֶׁהוּא נֶקֶב שֶׁאֶפְשָׁר לַהֲפֹךְ בּוֹ שְׁתֵּי הָאֶצְבָּעוֹת הַנִּקְרָאוֹת אֶצְבַּע וְאַמָּה בְּרֶוַח.

י אִם מַכְשִׁירִים מִקְוֶה שֶׁאוּב שֶׁפִּסּוּלוֹ מִדְּרַבָּנָן עַל יְדֵי הַשָּׁקָתוֹ לְמִקְוֶה כָּשֵׁר, מַסְפִּיקָה הַשָּׁקָה אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה.

כ״פ מרן השו״ע בסעיף נ״ג בשם הרשב״א מטעם שבפיסול מדרבנן הקלו, ופיסול דאורייתא נכשר בהשקה בשעור של כשפופרת הנאד מקורו במשנה מקואות פרק ו׳ משנה ז׳ וכך פסק הרא״ש בפסקיו. ומה שכתבנו שאם נכשר המקוה על ידי השקה אפילו נסתם אחר כך הנקב נשאר המקוה בהכשרו, אם יש בו שעור ארבעים סאה מים, כך פסק מרן השו״ע בסימן ר״א סעיף נ״ב וכך כתבו הרא״ש והטור ושלא כדעת ר״י שכתב שהכשר נשאר בהכשרו רק כל עוד הוא מושק לכשר מעיקרו.

כיצד מנקזים את המים למקוה

יא כְּשֶׁרוֹצִים לַעֲשׂוֹת אוֹצַר מֵי גְּשָׁמִים יֵשׁ לְהַזְרִים אֶת מֵי הַגְּשָׁמִים עַל גַּבֵּי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן בִּימוֹת הַחֹרֶף כְּשֶׁיּוֹרְדִים גְּשָׁמִים עַל גַּג הַמִּקְוֶה מְנַקְּזִים אוֹתָם עַל יְדֵי צִנּוֹרוֹת שֶׁאֵינָם מְקַבְּלִים טֻמְאָה אֶל תּוֹךְ אוֹצַר הַמַּיִם.

יב אִם נִקּוּז מֵי הַגְּשָׁמִים נַעֲשָׂה עַל יְדֵי צִנּוֹר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה, אִם יֵרְדוּ הַמַּיִם מִחוּץ לַמִּקְוֶה וְיִזָּרְמוּ אֶל הַמִּקְוֶה עַל גַּבֵּי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן מֶלֶט, עֵץ, אֶבֶן וְכַדּוֹמֶה, יִהְיֶה הַמִּקְוֶה כָּשֵׁר.

דין הויתו ע״י טהרה, משנה פרה פרק ו׳ משנה ד׳ ״נתן ידו או רגלו או עלי ירקות כדי שיעברו המים לחבית, פסולים, עלי קנים ועלי אגוזים, כשרים, זה הכלל דבר שהוא מקבל טומאה פסול, דבר שאינו מקבל טומאה כשר״.

ובגמרא זבחים כה: ״מנא הני מילי דאמר ר״י משום ריב״א אמר קרא אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור, הוייתן ע״י טהרה תהא״.

ובמשנה מקואות פרק ה׳ משנה ה׳ ״הזוחלין כמעיין והנוטפין כמקוה וכו׳ ונוטפין שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה, יורד וטובל דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו״ והלכה כרבי יוסי.

שיטת הרמב״ם בזה הוא שלא נאמרה הויתו בטהרה אלא לטהרת זב ומצורע ומי חטאת שנאמר בהם מים חיים. שיטת הרא״ש דבעינן הויתו ע״י טהרה גם לשאר טמאים ואין קפידה אלא בדבר המקבל טומאה מדאורייתא ולכן בצינור של מתכת אע״פ שאין לו בית קיבול אין מזחילין בו, שפשוטי כלי מתכות מקבלים טומאה מהתורה, ואם נעשה הצינור ע״מ לקובעו בקרקע ואח״כ קבעו וחברו לקרקע הרי הוא ראוי להעביר עליו מים למקוה היות ואינו מקבל טומאה וכתב הרשב״א דהוא הדין מחובר לדבר המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה.

יג כָּל זֶה בְּעוֹשֶׂה מִקְוֶה מִמֵּי גְּשָׁמִים, אֲבָל הָעוֹשֶׂה מִקְוֶה בְּהַמְשָׁכַת מֵי מַעְיָן, מֻתָּר אֲפִלּוּ עַל יְדֵי דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה.

כך פסק מרן השו״ע בסתם כהרא״ש, וביש אומרים כתב ויש מי שאינו מחלק בכך והוא בשם הרשב״א, ורמב״ן.

המשכת שאובים

יד מַה שֶּׁאָמַרְנוּ בְּסָעִיף ג׳ שֶׁמִּקְוֶה מַיִם שְׁאוּבִים פָּסוּל, הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהָיוּ רֹב מֵי הַמִּקְוֶה שְׁאוּבִים, אֲבָל אִם יוֹתֵר מֵעֶשְׂרִים סְאָה מַיִם הָרְאשׁוֹנִים הָיוּ כְּשֵׁרִים, וּשְׁאָר הַמִּקְוֶה הֻשְׁלַם עַל יְדֵי כָּךְ שֶׁנִּגְּרוּ הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִים חוּץ לַמִּקְוֶה וְנִמְשְׁכוּ וְיָרְדוּ לַמִּקְוֶה עַל גַּבֵּי קַרְקַע אוֹ שְׁאָר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה הֲרֵי הַמִּקְוֶה כָּשֵׁר.

כך פסק מרן השו״ע בסימן ר״א סעיף מ״ד, ושורש הלכה זו נמצא במשנה מקוואות פרק ד׳ משנה ד׳ ״מים שאובים ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה, אם רוב מן הכשר, כשר, ואם רוב מן הפסול, פסול, מחצה למחצה פסול, אימתי בזמן שמתערבים עד שלא יגיעו למקוה, היו מקלחים בתוך המים אם ידוע שנפל לתוכו ארבעים סאה כשרים עד שלא ירדו לתוכו שלושה לוגין מים שאובים כשר ואם לאו פסול״.

ובתוספתא מקוואות פ״ד ״ראב״י אומר גג שיש בראשו כ״א סאה וכו׳...״ ובגמרא תמורה דף יב עמוד א׳ ״תניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר, מקוה שיש בו כ״א סאה של מי גשמים ממלא בכתף, י״ט סאה ופותקן למקוה והן טהורין שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה וכו׳... כי אתא רבי אמר רבי יוחנן שאובה שהמשיכוה כולה טהורה״ וכן במשנה מקוואות פרק ב׳ משנה ז׳ ״המניח קנקנים וכו׳...״ לדעת הרי״ף, הר״ש אפילו כל הארבעים סאה שאובין שנמשכו למקוה המקוה כשר וזה כרבי יוחנן מגמרא תמורה לעיל.

וכן כדעת רבי יהושע במקוואות פרק ב׳ משנה ז׳ דשאובה שהמשיכוה כולה כשירה.

ולדעת רב אחא משבחא והרמב״ם והראב״ד והרשב״א יהיה המקוה כשר בתנאי שרובו מים הכשרים להיות קודמים לשאובים וכך פסק מרן השו״ע ורמ״א שם. הראב״ד כתב שכל זה הוא דוקא בהמשיך את המים בכוונה אבל אם המשיכם בלא כוונה מועילה ההמשכה אפילו כל המקוה עשויה ממים שאובים שהמשיכום בזה האופן וכך פסק גם כן הש״ך.

ובענין כמה הוא רוב כשרים, הנה כתב רש״י וכן דקדק הרשב״ץ שצריך היהיו עשרים ואחד סאה, ולדעת הרמב״ם מספיק עשרים סאה ומשהו וכן פסק מרן בשולחן ערוך סימן ר״א סעיף מ״ד.

טו שִׁעוּר הַמְּשָׁכָה זֶה אֵינוֹ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים.

כך פסק מרן השו״ע בסעיף מ״ה והוא עפ״י שיטת ר״י, והגהות הסמ״ק, ריב״ש ועוד שהיות ופחות משלושה טפחים נחשב כלבוד לא תהיה ההמשכה פחות משעור זה. ולדעת הרשב״א ורשב״ץ שעור ההמשכה הוא כל שהוא.

טז אֵין הַמְּשָׁכָה זוֹ מוֹעֶלֶת אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע, אוֹ צִנּוֹר שֶׁלֹּא הָיָה עָלָיו שֵׁם כְּלִי בְּתָלוּשׁ, אֲבָל אִם הִמְשִׁיךְ עַל גַּבֵּי כֵּלִים, אֲפִלּוּ כְּלֵי גְּלָלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, לֹא הֲוֵי הַמְּשָׁכָה.

זו לשון הרב יוסף קארו מרן השו״ע בסעיף מ״ו ורמ״א הגיה שם שטוב להחמיר לכתחילה להמשיך את המים על גבי קרקע הראויה לבלוע וכמותו כתב גם כן הש״ך, ומזה בא המנהג להמשיך על גבי מלט.

מרן השו״ע פסק כהראב״ד שכתב שהמשכה זו צריכה להיות על גבי קרקע או על גבי צינור שלא היה עליו שם כלי בתלוש. שיטת הרא״ם והרוקח שאין המשכה מועלת אלא על גבי קרקע הראויה לבלוע והטעם בזה הוא דאז נתבטלו המים אגב הקרקע וכאילו באו מתמצית הקרקע וכך פסק הרמ״א לכתחילה.

כתבו השאלתות והרמב״ם שאפשר להמשיך את השאובים למקוה על גבי צינור אף על פי שאינו ראוי לבלוע רק שיהיה מדברים שאינם פוסלים את המקוה.

מקוה הנעשה משלג וקרח

יז אֵין הַשְׁאִיבָה פּוֹסֶלֶת אֶלָּא בְּמַיִם, וְלֹא בְּשֶׁלֶג וְקֶרַח, וְלָכֵן אִם הֵבִיא שֶׁלֶג בִּכְלִי וְעָשָׂה מִקְוֶה הֲרֵי זֶה מִקְוֶה כָּשֵׁר, וּבְטְבִילַת נִדָּה יֵשׁ לְהַחֲמִיר שֶׁתִּטְבֹּל רַק לְאַחַר שֶׁיַּפְשִׁיר הַשֶּׁלֶג.

במשנה מקוואות פרק ז׳ משנה א׳ ״אלו מעלין ולא פוסלין, השלג והברד, והכפור, והגליד, והמלח, והטיט הנרוק, אמר רבי עקיבא היה רבי ישמעאל דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקור והעידו אנשי מידבא משמו שאומר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחילה, רבי יוחנן בן נורי אומר אבן הברד כמים. כיצד מעלין ולא פוסלין, מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת ונפל מהם סאה לתוכו העלהו, נמצאו מעלין ולא פוסלין״. תוספתא ״עיגולי שלג המשוקעים בבור הרי אלו מעלין, רבי יהודה אומר אין מעלין, ומודה רבי יהודה שהוא מביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל״ וכתב הרא״ש שאפילו עשה כל המקוה משלג שאוב הרי הוא כשר וכך פסק מרן השו״ע בסעיף ל׳, ורמ״א בהגה שם הוסיף שטוב להחמיר לכתחילה לטבול אחר שימס השלג.

שיטת הראב״ד היא שהשלג השאוב יכול רק להשלים את המקוה לשעור ארבעים סאה אבל לא שיהיה כל המקוה עשוי ממנו.

שיטת רבנו זרחיה הלוי שהמשנה מדברת בשלג שאינו שאוב, ואילו השאוב דינו כמים ופוסל את המקוה.

כאמור נפסקה ההלכה בשולחן ערוך כדעת הרא״ש ששלג אע״פ שהוא שאוב כשר לעשית מקוה.

עוד דנו הראשונים בענין זה של טבילה במקוה שלג שלדעת רבנו שמריה מותר לטבל בשלג עצמו כשהוא קפוא היות ויש בו ארבעים סאה וכן פסק מרן השו״ע.

ולדעת רבנו אליעזר ורבנו שמחה המובאים במרדכי מותר לטבול בשלג דוקא לאחר שהפשיר וכן כתבו גם כן רש״י והראב״ד וכן פסק רמ״א בשו״ע להחמיר לכתחילה.

בדעת הרמב״ם נחלקו הב״י והש״ך שלב״י אפשר לטבול בקפוא ולדעת הש״ך סובר הרמב״ם שיטבול לאחר שיפשיר שלכן כתב הרמב״ם שיש לרסק את השלג ולב״י ריסוק משמע שאינו מופשר.

גם בדעת רא״ש נחלקו הב״י והש״ך שלדעת הב״י מתיר הרא״ש טבילה בשלג קפוא ולש״ך ימתין עד שיפשיר השלג.

וכתב הב״י שאע״פ שנראין דברי רבנו שמריה, באיסור דאורייתא יש להחמיר, ומכל מקום לנטילת ידים לסעודה אם טבל ידיו בשלג כשהוא קפוא יצא ידי חובת הנטילה.

יח מִקְוֶה שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי קֶרַח שֶׁקָּפָא בְּמִכּוֹנַת הַקְּפָאָה, וְהוּשַׁם בְּבוֹר הַמִּקְוֶה וְהִפְשִׁיר, נֶחְלְקוּ בּוֹ הָאַחֲרוֹנִים אִם כָּשֵׁר לִטְבִילַת נִדָּה, וְלַהֲלָכָה הֲרֵי הוּא כָּשֵׁר, וְעַל הַצַּד הַיּוֹתֵר טוֹב יִפְשַׁר הַקֶּרַח מִחוּץ לַמִּקְוֶה כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ מֵימָיו אֶל תּוֹךְ הַמִּקְוֶה בְּהַמְשָׁכָה.

דיני המשכה כתבנו בבאורים לסעיפים י״ד, ט״ו, ט״ז.

בספר מקוה מים מעמ׳ קע״ז עד סוף הספר מביא בזה שיטות האחרונים, ויש עוד להוסיף שהיתר מקוה כזה באיסור נידה יש למורה ההוראה לברר אם הוא שעת הדחק ואין מקוה אחר באותו מקום, שאם בקלות אפשר לצאת ידי חובת כל השיטות ודאי שהוא עדיף.

יט פְּרָטֵי עֲשִׂיַּת מִקְוֶה טָהֳרָה כָּשֵׁר הֵם רַבִּים, וְהַבָּא לִבְנוֹת מִקְוֵה טָהֳרָה, וַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהִוָּעֵץ עִם מוֹרֵה הוֹרָאוֹת מֻבְהָק וְהַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ.

הלכות נשואין ואישות

פרק י״ח - הלכות שדוכין

מצות עשה לישא אשה

א מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִשָּׂא אִשָּׁה כְּדֵי לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת.

גמ׳ יבמות סג סד, רמב״ם אישות א׳ הלכה א׳. שו״ע אבע״ז סימן א סעיף א׳.

במה ואיך מתקדשת האשה

ב אִשָּׁה נִקְנֵית בְּכֶסֶף, אוֹ בִּשְׁטָר, אוֹ בִּבְיאָה. בְּכֶסֶף, עַל יְדֵי שֶׁיִּתֵּן לָהּ פְּרוּטָה אוֹ שְׁוֵה פְּרוּטָה בְּיָדָהּ וְיֹאמַר הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכֶסֶף זֶה כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. בִּשְׁטָר, עַל יְדֵי שֶׁיִּכְתֹּב בַּשְּׁטָר הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּשְׁטָר זֶה כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל וְיִתֵּן בְּיָדָהּ, וְאִלּוּ קִדּוּשֵׁי בִּיאָה אָסְרוּ חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לִידֵי פְּרִיצוּת.

ג אֶת מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין צְרִיכִים לִרְאוֹת שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְאִם לֹא הָיוּ שְׁנַיִם, אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא, אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין כְּלָל.

באיזה גיל ישא אשה

ד מִצְוָה עַל כָּל אָדָם שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה כְּשֶׁהוּא בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה, וְיִשְׁתַּדֵּל כְּפִי יְכָלְתּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲבֹר גִּיל עֶשְׂרִים בְּלֹא שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה.

יֵשׁ מִבְּנֵי אַשְׁכְּנַז שֶׁנָּהֲגוּ לְהַקְפִּיד שֶׁלֹּא לְהַשִּׂיא בַּת אוֹ בֵּן הַצְּעִירִים לִפְנֵי הַמְבֻגָּרִים מֵהֶם, וְיֵשׁ לִסְמֹךְ עַל הַפּוֹסְקִים בָּזֶה לְהָקֵל, שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד אִם כְּבָר מַגִּיעַ הָאָח אוֹ הָאָחוֹת הַצְּעִירִים לַחֲשָׁשׁ שֶׁיַּעֲבֹר עֲלֵיהֶם גִּיל עֶשְׂרִים בְּלֹא נִשּׂוּאִין, שֶׁלְּקַיֵּם דִּבְרֵי חֲז״ל הַמְפֹרָשִׁים עָדִיף לָנוּ מֵאֲשֶׁר לְהַקְפִּיד בְּמִנְהָג שֶׁלֹּא מָצָאנוּ לוֹ יְסוֹד בַּרִאשׁוֹנִים, וּלְעִנְיַן הַסְּפָרַדִּים, לֹא מָצָאנוּ שֶׁנָּהֲגוּ בָּזֶה.

כ״כ במשנה אבות סוף פרק ה׳, הרמב״ם בפרק ט״ו מהלכות אישות וכתב שם הרב המגיד משנה שבן שמונה עשרה משמע משנכנס לשנת השמונה עשרה. וכן מרן השו״ע באבע״ז סימן א׳ סעיף ג׳, ולענין המנהג להשיא בדוקא את האחות הגדולה קודם ראה בספר הנישואין כהלכתם, פרק א׳ סעיף נ״ד והערה קי״ד.

ה אִם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְטוֹרֵחַ בָּהּ, וּמִתְיָרֵא לִשָּׂא אִשָּׁה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְרַח בְּמִזּוֹנוֹ וְיִתְבַּטֵּל מִן הַתּוֹרָה, מֻתָּר לְהִתְאַחֵר אַחַר גִּיל עֶשְׂרִים, אוּלָם בְּתַנַּאי שֶׁאֵין יְצָרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו, וְלָכֵן בַּחוּרֵי יְשִׁיבָה בַּזְּמַן הַזֶּה צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַהִשְׁתַּדְּלוּת לִשָּׂא אִשָּׁה לִפְנֵי גִּיל עֶשְׂרִים וְיַמְשִׁיכוּ אֶת לִמּוּדָם לְאַחַר מִכֵּן בַּכּוֹלְלִים.

פשוט הוא שלא מצוי בזמן הזה בחורים שיהיו עוסקים וטורחים כל כך בתורה עד שאין יצרם מתגבר עליהם, והוא מחמת כח התורה שנתמעט וכח הפריצות וההפקרות שנתגבר, ואין הכוונה שיצרם מתגבר למעשה עבירה חלילה אלא הרהורי עבירה הקשים מעבירה.

ובחור שאינו לומד בישיבה ודאי הוא שאין לו להקל לדחות נישואיו לאחר שילמד מקצוע, יקנה דירה וכדומה.

עם מי מותר ועם מי אסור להתחתן

ו לֹא יִשָּׂא אָדָם מִמִּשְׁפָּחָה שֶׁהֶחְזַק בָּהּ חֹלִי מְסֻכָּן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּגוֹן שֶׁהֶחְזִקוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שֶׁיָּבוֹאוּ בְּנֵיהֶם לִידֵי חֹלִי נְפִילָה.

במה מתחיב ובמה זוכה אדם באשתו

ז הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה מִתְחַיֵּב לָהּ בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים וּמִתְחַיֶּבֶת הִיא לוֹ אַרְבָּעָה דְּבָרִים, מִתְחַיֵּב הוּא לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ, כְּסוּתָהּ, עוֹנָתָהּ, עִקַּר כְּתֻבָּה שֶׁהוּא מָאתַיִם זוּז לִבְתוּלָה וּמֵאָה זוּז לְאַלְמָנָה אוֹ לְגִרוּשָׁה, לִרְפוּאָתָהּ אִם חָלְתָה, לִפְדוּתָהּ אִם נִשְׁבְּתָה, לִקְבוּרָתָהּ אִם מֵתָה, לִהְיוֹתָהּ יוֹשֶׁבֶת וְנִזּוֹנִית מִנְּכָסָיו לְאַחַר מוֹתוֹ, לִהְיוֹת בְּנוֹתֶיהָ מִמֶּנּוּ נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו אַחֲרֵי מוֹתוֹ עַד שֶׁתִּתְאָרֵסְנָה, וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ הַזְּכָרִים מִמֶּנּוּ יוֹרְשִׁים כְּתֻבָּתָהּ יוֹתֵר עַל חֶלְקָם בַּיְרֻשָּׁה שֶׁעִם אֲחֵיהֶם.

וּמִתְחַיֶּבֶת הִיא לוֹ שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ שֶׁתַּרְוִיחַ בַּעֲבוּדָתָהּ שֶׁלּוֹ, וּמְצִיאָה שֶׁמָּצְאָה שֶׁלּוֹ, וּרְוָחִים שְׁיֵצְאוּ מִנְּכָסִים שֶׁלָּהּ הֲרֵי הֵם שֶׁלּוֹ, וְכֵן אִם מֵתָה, בַּעֲלָהּ יוֹרְשָׁהּ. וּלְקַמָּן בְּפֶרֶק כ״ד יִתְבָּאֲרוּ דִּינִים אֵלּוּ בְּסָעִיפִים כ״ו-ק׳.

גמרא יבמות קיא: כתובות מז., רמב״ם הלכות אישות תחילת פרק י״ב, מרן השו״ע אבע״ז סימן ס״ט ודברים אלו חלקם ניתנים לשינוי וחלקם לא והפרטים בהם מרובים ויתבארו לקמן בהמשך הספר ואכמ״ל.

(המשך) עם מי מותר ועם מי אסור להתחתן

ח לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שׁוּם פְּסוּל, כְּגוֹן חֲשַׁשׁ מַמְזֵרוּת, אוֹ אִסּוּר גִּרוּשָׁה אוֹ גִּיּוֹרֶת לְכֹהֵן וְכַדּוֹמֶה.

כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת וּמֻתָּר לִשָּׂא מֵהֶם לְכַתְּחִלָּה, וּמִכָּל מָקוֹם אִם רָאִיתָ שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת שֶׁמִּתְגָּרוֹת זוֹ בָּזוֹ תָּמִיד, אוֹ מִשְׁפָּחָה שֶׁהִיא בַּעֲלַת מַצָּה וּמְרִיבָה תָּמִיד, אוֹ אָדָם שֶׁהוּא עַז פָּנִים בְּיוֹתֵר וּמַרְבֶּה מְרִיבָה עִם הַכֹּל, חוֹשְׁשִׁים לָהֶם, שֶׁאֵלּוּ סִימָנֵי פְּסֹלוּת הֵם, וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַכְזָרִיּוּת הַרְבֵּה וְשׁוֹנֵא אֶת הַבְּרִיּוֹת וְאֵינוֹ גּוֹמֵל לָהֶם חֶסֶד חוֹשְׁשִׁים לוֹ שֶׁמָּא גִּבְעוֹנִי הוּא.

גמרא קידושין עו., וכ״כ ברמב״ם הלכות איסורי ביאה פרק י״ט הלכה י״ז, ומרן השו״ע אבע״ז סימן ב׳ סעיף ב׳.

ט כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים מֻתָּרִים לִשָּׂא זֶה אֶת זוֹ, אֶלָּא שֶׁלֹּא יִשָּׂא יִשְׂרְאֵל עַם הָאָרֶץ כֹּהֶנֶת שֶׁאֵין זִוּוּגָם עוֹלֶה יָפֶה, אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנָּשָׂא כֹּהֶנֶת הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, וּלְפָחוֹת יִהְיֶה יִשְׂרְאֵל הַקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה.

גמ׳ פסחים מט, רמב״ם הלכות איסורי ביאה פרק כ״ב הלכה ל״א, ומרן שו״ע אהע״ז סימן ב׳ סעיף ח׳.

י לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁהִיא יוֹדַעַת מֵחֲשִׁיבוּת הַתּוֹרָה וּתְחַנֵּךְ אֶת בָּנֶיהָ לִהְיוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וּבַזְּמַן הַזֶּה מִי שֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת תּוֹרָה וּמִצְווֹת וַחֲפֵצָה לְהַנְחִיל לְבָנֶיהָ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם הֲרֵי הִיא בְּגֶדֶר בַּת תַּלְמִיד חָכָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוֹרֶיהָ עַמֵּי הָאָרֶץ.

גמ׳ פסחים מט:, וברמב״ם בהלכות איסורי ביאה פרק כ״א הלכה ל״ב, ומרן השו״ע אהע״ז סימן ב׳ סעיף ו׳, ומה שאמרנו שבזמן הזה הדבר תלוי במעשה הבחורה עצמה הוא לפי מה שניכר בחוש, שבדור הזה ישנן בעלות תשובה שאע״פ שהוריהן אינם שומרי תורה ומצוות הרי הן מקפידות על חינוך הבנים ומגדלות בניהן לתורה ומצוות ללא דופי, ולעומתן ישנן בנות תלמידי חכמים שלדאבון לב משפחותיהן פרקו עול, וודאי שיצאו מגדר בת ת״ח, אלא מוכרח הוא שבזמננו כל אחת נידונת לענין זה בפני עצמה באשר היא.

יא לְעוֹלָם יַשִּׂיא אָדָם בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁבָּזֶה זוֹכָה הִיא, וְזוֹכֶה הוּא שֶׁהֲרֵי הוּא כִּבְנוֹ.

יב תַּלְמִיד חָכָם לְעִנְיָן זֶה הוּא מִי שֶׁבָּחַר לִלְמֹד תּוֹרָה בְּכָל עִתּוֹתָיו, בֵּין אִם הוּא לוֹמֵד בִּישִׁיבָה, וּבֵין אִם הוּא בַּעַל מְלָאכָה שֶׁבְּכָל עֵת פְּנוּיָה הַמְּזְדַּמֶּנֶת לוֹ פּוֹתֵחַ סֵפֶר וְחוֹזֵר לְלִמּוּדוֹ.

עכוב נשואין מסבת ממון

יג מִי שֶׁמְּעַכֵּב אֶת זִוּוּגוֹ אוֹ זִוּוּג יְלָדָיו בְּשֶׁל מָמוֹן הֲרֵי הוּא טוֹעֶה מִדֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא כָּל שֶׁבֵּן אוֹ בַּת הַזִּוּג הַמֻּצָּעִים טוֹבִים הָאֶחָד בְּעֵינֵי הַשֵּׁנִי וּבַעֲלֵי יִרְאַת שָׁמַיִם, יֵשׁ לְקַיֵּם אֶת הַזִּוּוּג בָּאֶמְצָעִים הַכַּסְפִּיִּים הַקַּיָּמִים.

יד חָתָן שֶׁמְּסָרֵב לָשֵׂאת לְאִשָּׁה אֶת מְשֻׁדַּכְתּוֹ עַד שֶׁיְּמַלֵּא אָבִיו אוֹ אֲבִי הַכַּלָּה אֵי אֵלּוּ תְּנָאִים שֶׁבְּמָמוֹן, לֹא יַצְלִיחַ, וְאֵין זִוּוּגוֹ עוֹלֶה יָפֶה.

כך כתב הבית יוסף בשם אורחות חיים והביאם הרמ״א בהגהותיו לשו״ע אבע״ז סימן ב׳ סעיף א׳, ואותם רבנים המדריכים את בחורי הישיבה שלומדים אצלם כמה ממון לדרוש מאבי המשודכת לא טוב עושים, ובת קמה באמה וחתן בחמיו לנהוג האחד בשני מנהג אכזריות, שילווה אבי הכלה ממון כדי שיקנה חצי דירה לחתן ואח״כ יכתת רגליו בחו״ל בבזיון, ואע״ג דקימ״ל תליוהו וזבין זביניה זביני ולא נחשב החתן כגוזל ממש את חמיו, מכל מקום אינו ממון של יושר, וצריך עיון מהיכן בא ההיתר להורים להתחייב כ״כ ממון שאין להם, שהרי מה שאמרו חכמים לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם וכן ישיא בתו לתלמיד חכם משמע שהוא עכ״פ מה שיש לו ולא הצריכוהו לחזר על הפתחים בשל כך, ומי יודע איזה ת״ח הוא זה שאינו חס על כבוד אביו וחמיו ומה יֵצֵא ממנו.

אלא הדרך הנכונה הוא לחפש חתן אפילו פשוט אלא שיהיה בעל שכל ישר, התמדה בלימוד ומידות טובות. ובחיפוש אחר כלה יש לתת את הדעת על שאיפותיה בחיים האם בראש סדר העדיפויות שלה עומדת השאיפה להקים בית כשר ולגדל דור ישרים מבורך וכל שאר הדברים באים רק לשרת מטרה זו, או ח״ו שפחה כי תירש גבירתה ועיקר שאיפותיה מחוץ לבית והבית והילדים עליה רק לטורח. וכן שתהיה בעלת מידות נוחות לא כעסנית, נוחה לרצות, וכמובן צנועה.

ולכן זוג שדרכם בחיים ברורה להם והם מוצאים חן האחד בעיני השני יעשו כל ההשתדלות למעט בהוצאות הוריהם ולהשתמש רק במה שמוצע להם בעין טובה ולא לגרור את הוריהם לחובות כספיים, ומובטח להם כי לא ימנע השם טוב להולכים בתמים, ומה שנקצב להם מן השמים יקבלו בנחת, ובמידה טובה שמדדו, בה ימדדו להם כשיבואו להשיא ילדיהם.

מהם ארוסין ומהם הנשואין

טו הָאֵרוּסִין הֵם נְתִינַת הַטַּבַּעַת מִיָּדוֹ לְיָדָהּ מִתַּחַת לַחֻפָּה וְהַבְּרָכָה שֶׁמְּבָרֵךְ הָרַב הָעוֹרֵךְ אֶת הַקִּדּוּשִׁין אקב״ו עַל הָעֲרָיוֹת וְכוּ׳... הִיא בִּרְכַּת הָאֵרוּסִין, וְאִלּוּ הַנִּשּׂוּאִין הֵם עֲמִידַת הַזּוּג מִתַּחַת הַחֻפָּה וּכְנִיסָתָם אַחַר כָּךְ לָגוּר בְּבֵיתָם הַמְשֻׁתָּף, וְהַשֶּׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁמְּבָרְכִים אָז מִתַּחַת הַחֻפָּה נִקְרָאוֹת בִּרְכוֹת הַנִּשּׂוּאִין.

מרן השו״ע אבע״ז סימן כ״ו סעיף ד׳ וסימן ל״ד סעיפים א׳-ד׳, ולענין נישואין ראה במרן השו״ע סימן ס״א וברכות הנישואין בסימן ס״ב, ויוצא שבמעשה הקידושין נעשית הכלה ארוסתו של החתן ואח״כ ע״י החופה נעשית אשתו. ובשנים קדמוניות היו עושים הפסק בין שניהם שתחילה היה החתן מקדש את הכלה, והייתה ארוסתו זו חוזרת לבית אביה, לאחר מכן באה לְבֵיתו ומברכים להם ברכות נישואין ונעשית אשתו, ולאחר שנתמעטו הדורות ויצאו תקלות מאחור הנישואין תקנו חכמי הדורות לצרף הארוסין עם הנישואין למעשה אחד מתחת לחופה.

מסיבת ארוסין

טז בְּעֵת שֶׁעוֹרְכִים אֲבִי הֶחָתָן וַאֲבִי הַכַּלָּה הֶסְכֵּמֵי מָמוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶם, נָהֲגוּ בָּעֵת הָאַחֲרוֹן לְהַזְמִין אֶת יְדִידֵי הֶחָתָן וִידִידוֹת הַכַּלָּה וְלַעֲשׂוֹת סְעוּדָה וְלִקְרֹא לָזֶה מְסִבַּת אֵרוּסִין וּמוֹצִיאִים עָלֶיהָ מָמוֹן רַב, וּלְדַעַת כַּמָּה פּוֹסְקִים אֵינָהּ אֲפִלּוּ סְעוּדַת מִצְוָה, וְעָדִיף לְבַטֵּל מִנְהָג זֶה, שֶׁאִם הַהוֹרִים בַּעֲלֵי

אֶמְצָעִים יִתְּנוּ כֶּסֶף זֶה לְצִדָּקָה לְהַצָּלַחַת יַלְדֵיהֶם, וְאִם חַסְרֵי אֶמְצָעִים הֵם הֲרֵי עָדִיף שֶׁיִּשְׁמְרוּ מָעוֹת אֵלּוּ לְטוֹבַת הֶחָתָן וְהַכַּלָּה עַצְמָם לִתְחִלַּת חַיֵּיהֶם הַמְשֻׁתָּפִים, וְיִמָּנְעוּ מֵרַאֲוָתָנוּת שֶׁאֵין בָּהּ כָּל צֹרֶךְ הִלְכָתִי.

אין הכוונה לבטלה לגמרי אלא אפשר להזמין בני משפחה קרובים בלבד ולהגיש בפניהם מזונות ודברי מתיקה באופן מכובד וצנוע.

בעת עריכת התנאים נהגו האשכנזים לכותבם בשטר, ואין מנהג כזה אצל הספרדים, גם נהגו האשכנזים בזה עשית קנין וקבלת קנסות או חרמות על ביטול שידוכין ואצל הספרדים אין בזה כל כך קפידות ולא נהגו לקבל על כך חרמות או קנסות, אבל טוב לפצות בכסף או שווה כסף צד שרואה עצמו נפגע מביטול השידוך לאחר שכבר סכמו ביניהם להינשא זו לזה. עוד נהגו בני אשכנז לשבור במעמד זה כלי חרס, כגון צלחת ואין מנהג כזה אצל הספרדים.

כיצד יבחרו את בן ובת זוגם

יז אָסוּר לְאָדָם לְקַדֵּשׁ אִשָּׁה עַד שֶׁיִּרְאֶנָּה תְּחִלָּה, שֶׁמָּא יִרְאֶה בָּהּ דָּבָר מְגֻנֶּה וְתִתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו, וְאָמְרָה הַתּוֹרָה "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", וְכֵן אֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּעַל כָּרְחָהּ, וְלֹא יָחוּלוּ שׁוּם מַעֲשֶׂה קִדּוּשִׁין אֶלָּא אִם כֵּן תִּתֵּן הַכַּלָּה דַּעְתָּהּ תְּחִלָּה וְתַסְכִּים לְהִנָּשֵׂא לְאוֹתוֹ חָתָן.

מקור דינים אלו בגמרא קידושין מא. "אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך".

וכן הביא מרן השו"ע באבע"ז סימן ל"ה סעיף א', וכן מה שאמרנו אין האשה מתקדשת שלא לרצונה הוא במרן השו"ע אבע"ז סימן מ"ב סעיף א'.

מדין זה נלמד שצריכים הבחור והבחורה להיות מוצאים חן האחד בעיני השני, שלא יחשוב החתן עצמו שהוא במעלת צדיקים ראשונים ולאחר הנישואין תֵּרָאֶה אשתו בעיניו שלא בטוב, ומאידך גיסא שלא ידקדק החתן בדקדוקי עניות הדעת על כל פרט ופרט במראה של המשודכת וידחה שידוך טוב בשל איזה פרט חיצוני שולי שלאחר הנישואין כמעט ודאי שלא יתן עליו את הדעת כלל.

וכן הבחורה לא תתפתה להבטחות הבחור שיתחזק בתורה ויראת שמים לאחר החתונה שרוב ככל ההבטחות האלו אינן מגיעות לידי מעשה, ומאידך גיסא תתרצה לנישואין עם הבחור שליבה רוצה בו ולא תתרצה להינשא לחתן עשיר או בעל יחוס חשוב איזה שהוא שליבה זר אליו, וכו' וכו' ואידך זיל גמור.

ויחשבו הבחור והבחורה היטב עם איזה בן—בת זוג הם רוצים לחיות, ולא יעסיקו מוחם במחשבות הבל של מה יאמרו החברים ומה תאמרנה החברות אם אנשא לשידוך זה.

לענין פגישות השדוכים ואם מותר להסתיר מומים

יח מֻשָּׂג זְמַן פְּגִישַׁת שִׁדּוּכִין יִהְיֶה בֵּין שָׁעָה לִשְׁעָתַיִם לְפִי הַצֹּרֶךְ וְהָעִנְיָן, וְרָאוּי וְנָכוֹן לְקַיֵּם אֶת הַפְּגִישׁוֹת בְּבֵית מַכָּרִים שֶׁיַּקְצוּ לְשֵׁם כָּךְ חֶדֶר פָּנוּי וְשָׁקֵט עִם כִּבּוּד קַל מֵאֲשֶׁר לְהִפָּגֵשׁ בְּבֵית מָלוֹן אוֹ לְשׁוֹטֵט בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר. וְיֵשׁ לְיַחֵס לִפְגִישׁוֹת אֵלּוּ חֲשִׁיבוּת מְרֻבָּה וְכֹבֶד רֹאשׁ, שֶׁהֲרֵי זוֹ מַמָּשׁ עִסְקַת חַיִּים וּלְדוֹרוֹת, וְיִזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא לְהִמָּשֵׁךְ אַחַר דְּמְיוֹנוֹת אֶלָּא לִרְאוֹת אֶת הַמְּצִיאוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא.

יט לְאַחַר אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ פְּגִישׁוֹת עַל הַמְשֻׁדָּכִים לְהַחְלִיט אִם רְצוֹנָם לְהִנָּשֵׂא אוֹ לְהִפָּרֵד, וְאִם בִּרְצוֹנָם לִנָּשֵׂא יוֹדִיעוּ זֹאת לְהוֹרֵיהֶם, וִיבַקֵּר הֶחָתָן בְּבֵית הוֹרֵי הַכַּלָּה, וְכֵן הַכַּלָּה תֵּלֵךְ לְהַכִּיר אֶת הוֹרֵי הֶחָתָן, וְאִם דַּעַת הַהוֹרִים גַּם הִיא נוֹחָה מֵהַשִּׁדּוּךְ, יִפָּגְשׁוּ הַהוֹרִים וְיַחְלִיטוּ בֵּינֵיהֶם עִנְיְנֵי מָמוֹן שֶׁל פַּרְנָסַת וּמְגוּרֵי הַזּוּג הַצָּעִיר, וְעִנְיְנֵי עֲרִיכַת הַחֻתָּנָה, וּדְבָרִים אֵלּוּ צְרִיכִים לְהֵעָשׂוֹת בֵּין הַמִּשְׁפָּחוֹת, בְּלֹא לְגָרֵם אִלּוּצִים וּלְחָצִים כַּסְּפִיִּים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִיכָלְתּוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ מֵהַצְּדָדִים, וּכְמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ בַּסְּעִיפִים י״ג וי״ד.

מומים שבסתר, חולאים גופניים ונפשיים, חובות כספיים, גיל, בעיות ביכולת הולדה, בעיות ביכולת לקיום יחסי אישות וכל דבר שהוא ידוע כחשוב ומקפידים עליו בני אדם בשידוכים אסור בשום פנים ואופן להסתיר ולגנוב דעת הבריות, ובדבר שיש בו ספק יש להתייעץ עם מורה הוראות מובהק, והולך בתום ילך בטח.

סעודת הנשואין

כ סְעוּדַת הַנִּשּׂוּאִין הִיא סְעוּדַת מִצְוָה, וְהִיא תָּמִיד הָיְתָה שְׁעַת הַכֹּשֶׁר לְהַתְרִים אֶת בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחוֹת, הַמַּכָּרִים וְהַשּׁוֹשְׁבִינִים לְטוֹבַת בְּנֵי הַזּוּג הֶחָדָשׁ כְּדֵי שֶׁיַּתְחִילוּ אֶת חַיֵּיהֶם הַמְשֻׁתָּפִים בַּצּוּרָה הַמֻּצְלַחַת יוֹתֵר, וְלָכֵן סְעוּדַת נִשּׂוּאִין יֵשׁ לְתַכְנֵן בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁמֻּכְרָח הוּא שֶׁיִּהְיוּ הַהַכְנָסוֹת רַבּוֹת עַל הַהוֹצָאוֹת.

(המשך) לענין פגישות השדוכים ואם מותר להסתיר מומים

כא בְּנֵי זוּג שֶׁהִשְׁתַּדְּכוּ וְהֶחְלִיטוּ לִנָּשֵׂא יִשְׁמְרוּ עַצְמָם מִיִּחוּד, וְשֶׁלֹּא יִגְּעוּ הָאֶחָד בַּשֵּׁנִי אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה, וּמַדַּאי שֶׁהַמַּקְפִּידִים עַל דַּרְכֵי הַצְּנִיעוּת כְּמוֹ שֶׁמְּחַיֶּבֶת הַהֲלָכָה לִפְנֵי הַחֻתָּנָה זוֹכִים לְסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא לְאַחַר הַחֻתָּנָה, וְאִלּוּ הַפּוֹרְצִים גְּדֵרוֹת הַצְּנִיעוּת בִּנְגִיעָה וְחִבּוּק זֶה לָזוֹ לִפְנֵי הַנִּשּׂוּאִין יִצְטָרְכוּ חַס וְשָׁלוֹם לְתַקֵּן זֹאת בְּדֶרֶךְ הִיסּוּרִים לְאַחַר חֻתָּנָתָם. מִסִּבָּה זוֹ וּמִסִּבּוֹת אֲחֵרוֹת בְּעֵת שֶׁמְּסַכְּמִים שְׁנֵי הַצְּדָדִים אֶת עִנְיְנֵי הַחֻתָּנָה יֵשׁ לְקַבֵּעַ תַּאֲרִיךְ נִשּׂוּאִין כַּמָּה שֶׁיּוֹתֵר מֻקְדָּם, שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, אוֹ אֲפִלּוּ פָּחוֹת לְמִי שֶׁיָּכוֹל, שֶׁהַמִּזְדָּרֵז, מִזְדָּרֵז לִדְבַר מִצְוָה.

כב יְכוֹלִים בְּנֵי הַזּוּג לְהִפָּגֵשׁ זֶה עִם זוֹ לְצָרְכֵי אִרְגּוּן חֻתָּנָתָם אוֹ דִּירָתָם הַמְשֻׁתָּפֶת עַד לְיוֹם הַחֻתָּנָה, רַק שֶׁיַּקְפִּידוּ שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עַל אִסּוּר יִחוּד וְשֶׁלֹּא יִפָּגְשׁוּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, וְאֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁים לְדַם חִמּוּד אִם יִפָּגְשׁוּ גַּם בַּשָּׁבוּעַ שֶׁלִּפְנֵי הַנִּשּׂוּאִין, שֶׁהֲרֵי חָשׁוּ לְכָךְ חֲזַ״ל רַק בְּעֵת שֶׁנִּתְפַּיְּסָה לִנָּשֵׂא וְהֵחֵלּוּ לְהָכִין צָרְכֵי הַחֻתָּנָה.

גם כאן יש להתרחק מראוותנות עד כמה שאפשר וחתונה שמתפרנסים ממנה בעל האולם, והצלם, והקיטרינג, והתזמורת וכו׳... והמוזמנים אוכלים ורוקדים ואילו ההורים והחתן והכלה שוקעים בחובות הוא דבר שאין הדעת

סובלתו.

חתן וכלה מעדות שונות איך ינהגו

כג חָתָן וְכַלָּה שֶׁהוּא סְפָרַדִּי וְאִלּוּ הִיא אַשְׁכְּנַזִּיָּה אוֹ לְהֶפֶךְ, נִגְרֶרֶת הַכַּלָּה אַחַר הֶחָתָן לִנְהֹג מִנְהָגִים וַהֲלָכוֹת כְּמוֹתוֹ, וּמִכָּל מָקוֹם אִם הֶחָתָן אַשְׁכְּנַזִּי וּבַעַל תְּשׁוּבָה שֶׁבְּבֵית הוֹרָיו לֹא שָׁמְרוּ תּוֹרָה וּמִצְווֹת, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ לִנְהֹג בַּכֹּל כְּמִנְהַג הַסְּפָרַדִּים, זֹאת הֱיוֹת וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא אַתְרָא דְּמָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְלָאַשְׁכְּנַזִּים שֶׁבָּאוּ מֵאֵירוֹפָּה נִתְּנָה הָרְשׁוּת לִשְׁמֹר מִנְהָגֵיהֶם אֲבָל אֵינוֹ בְּגֶדֶר חִיּוּב.

וּלְעִנְיַן סִדּוּר תְּפִלָּה, גַּם אַשְׁכְּנַזִּי שֶׁחָנַךְ בְּבֵית הוֹרָיו לְתוֹרָה וּמִצְווֹת יָכוֹל לַעֲבֹר לְהִתְפַּלֵּל בְּסִדּוּר תְּפִלָּה נֻסַּח סְפָרַדִּים, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם אַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ, אֶלָּא אַדְרַבָּא יֵשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם ״וְתִבְחַר לְשׁוֹן עֲרוּמִים״, וְכֵן עָשָׂה הַלָּכָה לְמַעֲשֶׂה הָאֲרִ״י הַקָּדוֹשׁ שֶׁהָיָה אַשְׁכְּנַזִּי וְהִתְפַּלֵּל בְּנֻסַּח סְפָרַדִּים מֵהַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ.

כיצד ינהגו ביום חתונתם

כד לֹא נָהֲגוּ הַסְּפָרַדִּים שֶׁהֶחָתָן וְהַכַּלָּה מִתְעַנִּים בְּיוֹם חֻתָּנָתָם, וּמִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֶׁהֶחָתָן מִתְעַנֶּה וּלְעִנְיַן הַכַּלָּה יֵשׁ בָּזֶה מַחֲלֹקֶת בַּמִּנְהָג, וּמִכָּל מָקוֹם גַּם לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז אִם הַתַּעֲנִית קָשָׁה לֶחָתָן וְלַכַּלָּה לֹא יִתְעַנּוּ, אוֹ אִם בְּאֶמְצַע הַתַּעֲנִית נֶחְלְשׁוּ בְּיוֹתֵר יְכוֹלִים לְהַפְסִיק אֶת תַּעֲנִיתָם.

מנהגים אלו מבוארים בספר שובע שמחות של הרה״ג יצחק יוסף בחלק א׳ עמודים נ׳-נ״ז׳.

כה צְרִיכִים הֶחָתָן וְהַכַּלָּה לְקַדֵּשׁ עַצְמָם בְּיוֹם חֻתָּנָתָם, לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וּלְקַבֵּל עֲלֵיהֶם בְּלֹא נֶדֶר קַבָּלָה טוֹבָה לֶעָתִיד, וֶהֱיוֹת שֶׁעִקַּר הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין הַצַּדִּיק לָרָשָׁע הוּא בַּדַּעַת, צָרִיךְ שֶׁיְּבָרְרוּ הֶחָתָן וְהַכַּלָּה לְעַצְמָם עוֹד בְּטֶרֶם נִכָּנְסוּ אֶל מִתַּחַת לַחֻפָּה בְּאֵיזֶה אֹפֶן הֲרֵי הֵם עוֹשִׂים רְצוֹן הַשֵּׁם בְּנִשּׂוּאִין אֵלּוּ, וּמָה עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת בְּנְיָנָם שֶׁיִּהְיֶה אָכֵן בִּנְיַן עֲדֵי עַד, וְיָבִינוּ שֶׁעֲבוֹדַת הַשֵּׁם שֶׁלָּהֶם הִיא כְּסֵלָם הַמֻּצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה, שֶׁמֵּחַד גִּיסָא אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת בְּרֹאשׁ הַסֻּלָּם כְּבָר בְּתִחִלַּת הַחַיִּים, וּמֵאִידָךְ גִּיסָא צָרִיךְ לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהִגָּרֵר אַחַר הַחֻמְרִיּוּת וְהַתַּאֲוֹת, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לְתַכְנֵן בְּיַחַד חַיִּים מְשֻׁתָּפִים, לְהַגְדִּיר אֶת הַמַּטָּרוֹת וּלְהַחְלִיט בְּיַחַד עַל קֶצֶב הַהִתְקַדְּמוּת, וּבָרוּר, שֶׁאִם רְצוֹנָם שֶׁל בְּנֵי הַזּוּג לַעֲשׂוֹת רְצוֹן הַשֵּׁם בְּיַחַד, שֶׁכְּמַעַט וַדַּאי הוּא שֶׁיִּרְאוּ הַצְלָחָה גְּדוֹלָה בְּחַיֵּיהֶם, וְאִם תִּהְיֶה מַטָּרַת נִשּׂוּאֵיהֶם סְפוּק צְרָכִים גּוּפָנִיִּים וְנַפְשִׁיִּים בִּלְבַד, וַדַּאי שֶׁיִּהְיוּ נִצְרָכִים לְמָנָה גְּדוֹשָׁה שֶׁל רַחֲמֵי שָׁמַיִם כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְהַתְמִיד בְּנִשּׂוּאִין אֵלּוּ. הַכֹּל הָעוֹלֶה, הַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ וּלְהֶפֶךְ ח״ו לְהֶפֶךְ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב

״כִּי מֹצְאֵי מָצָא חַיִּים וַיָּפֵק רָצוֹן מֵהַשֵּׁם״.

פרק י״ט - הלכות עריות וממזרות

א רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ, אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ, וְעוֹד לִפְנֵי שֶׁבָּרָא אֶת זֶה הָעוֹלָם רָאָה כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁעֲתִידִים לְהִבָּרְאוֹת עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, וְקָבַע בְּתוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה דַּרְכֵי חַיִּים לִתְּנָם לִבְנֵי אָדָם, שֶׁעַל יָדָם יִחְיוּ יַחְדָּו בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְיִזְכּוּ לְעַצְמָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וּמִשֶּׁשָּׁרְכוּ הָאֻמּוֹת דַּרְכָּם, וּבָחֲרוּ לִדְבֵּק בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים, בָּחַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּאֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּבְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם לָתֵת לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּבְתוֹךְ מִצְוֹתֶיהָ וְהִלְכוֹתֶיהָ צִוָּה ״קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ד׳ אֱלֹהֵיכֶם״, וּפֵרוּשׁוֹ שֶׁתִּהְיוּ פְּרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת, וּבַפָּרָשִׁיּוֹת אַחֲרֵי מוֹת וּקְדוֹשִׁים בְּאֵר הוּא, יִתְבָּרַךְ, מַה הֵן הָעֲרָיוֹת שֶׁאָסוּר לָאָדָם לָבוֹא עֲלֵיהֶן, וְאִם בָּא, הֲרֵי הוּא חַיָּב כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, וְאִם הוֹלִיד מֵהֶן הֲרֵי הַוָּלָד מַמְזֵר, וְאִם קִדֵּשׁ אַחַת מֵהֶן אֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִים כְּלָל, חוּץ מִן הַנִּדָּה שֶׁאִם הוֹלִיד מִמֶּנָּה אֵין הַוָּלָד מַמְזֵר, וְכֵן אִם קִדֵּשׁ אוֹתָהּ תּוֹפְסִים הַקִּדּוּשִׁין.

עריות שאסרתן תורה ועונשן כרת או מיתת בית דין

ב וְאֵלּוּ הֵן הָעֲרָיוֹת שֶׁאֲסָרָתָן הַתּוֹרָה וְחִיְּבָה עֲלֵיהֶן כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין: **א**. אִמּוֹ. **ב**. אֵשֶׁת אָבִיו. **ג**. אֵשֶׁת אָחִיו. **ד**. דּוֹדָתוֹ, שֶׁהִיא אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִן הָאָב. **ה**. אֲחוֹתוֹ. **ו**. בִּתּוֹ. **ז**. בַּת בִּתּוֹ. **ח**. בַּת בְּנוֹ. **ט**. בַּת אִשְׁתּוֹ. **י**. בַּת בִּתָּהּ. **יא**. בַּת בְּנָהּ. **יב**. אֵם אִשְׁתּוֹ. **יג**. אֵם אֵם אִשְׁתּוֹ. **יד**. אֵם אֲבִי אִשְׁתּוֹ. **טו**. אֲחוֹת אָבִיו. **טז**. אֲחוֹת אִמּוֹ. **יז**. אֵשֶׁת בְּנוֹ. **יח**. אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ. **יט**. נִדָּה. **כ**. אֵשֶׁת אִישׁ. **כא**. זָכָר. **כב**. בְּהֵמָה.

אשת אביו אסורה עליו גם לאחר שגרשה אביו או מת, אנוסת אביו ומפותת אביו היות ולא קדשה אביו כדת, הרי זו מותרת, וכן אמה מותרת. וכן אשת אביו, בת שיש לה מותרת, ולא חיישינן למראית העין שיראה כאלו נושא את אחותו מטעם שיש לדבר זה קול שבת זו מאיש אחר היא, ולא יבואו העולם לטעות. ג. אשת אחיו מותרת רק כיבמה. ה. אחותו אסורה בין אם היא אחותו מן האב או רק מן האם. אם בא אביו על גויה והוליד בת ונתגיירה, מותרת לו, שאינה נחשבת לאחותו, כי בת מן הגויה נחשבת לגויה גמורה ואינה מתיחסת לאביה. מותר אדם באשת בן אחותו וכן מותר באשת בן אחיו, ומותר בבת אחיו ובבת אחותו. יט. הנידה הרי היא אחת מן העריות, ואסורה לכל אדם מחמת נידותה, בין כשהיא

פנויה, ובין כשהיא אשת איש שאז נאסרת על בעלה משום נידה ולשאר כל אדם אסורה משום אשת איש ומשום נידה.

עריות שאסרתן התורה בלאו

ג וְאֵלּוּ הֵן הָעֲרָיוֹת שֶׁאָסְרָן עָלֵינוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָתוֹ בְּאִסּוּר לָאו: **א**. מַמְזֵר לְבַת יִשְׂרָאֵל. **ב**. מַמְזֶרֶת לְבֶן יִשְׂרָאֵל. **ג**. גֵּר עַמּוֹנִי אוֹ גֵּר מוֹאָבִי לְבַת יִשְׂרָאֵל. **ד**. פְּצוּעַ דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה. **ה**. גֵּרֵשׁ אִשְׁתּוֹ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ הַשֵּׁנִי, אָסוּר לָרִאשׁוֹן לַחֲזֹר וְלָשֵׂאת אוֹתָהּ לְאִשָּׁה. **ו**. יְבָמָה לְפְנֵי שֶׁחָלַץ לָהּ אֲחִי בַּעֲלָהּ אֲסוּרָה לְכָל אָדָם. **ז**. גּוֹיָה לְבֶן יִשְׂרָאֵל. **ח**. גּוֹי לְבַת יִשְׂרָאֵל. **ט**. גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן. **י**. זוֹנָה, כְּלוֹמַר אִשָּׁה שֶׁנִּבְעֲלָה לְגוֹי אוֹ לְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַדְּשָׁהּ, הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְכֹהֵן. **יא**. גִּיּוֹרֶת אֲסוּרָה לְכֹהֵן. **יב**. חֲלָלָה לְכֹהֵן. **יג**. מִי שֶׁזָּנְתָה אִשְׁתּוֹ תַּחְתָּיו אֲסוּרָה בְּלָאו עַל הַבַּעַל וְעַל הַבּוֹעֵל.

כָּל אֵלּוּ הָעֲרָיוֹת אִם קִדֵּשׁ תּוֹפְסִים בָּהּ קִדּוּשִׁין וְחַיֶּבֶת גֵּט. חוּץ מִגּוֹי וְגוֹיָה שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא קִדּוּשִׁין וְלֹא גֵּרוּשִׁין כְּלָל.

א. הנולד מממזר או ממזרת הרי הוא ממזר אפילו ההורה השני כשר, ולקמן, מסעיף ו׳ יתבארו דיני ממזרות. **ג.** אין דין עמוני ומואבי ומצרי נוהג בזממנו, מאחר וכבר בא סנחריב ובלבל את האומות, וכל גר הבא בפנינו הרי הוא פורש מן הרוב שהם כשרים וקימ״ל כל דפריש מרובא פריש. **ז.** אם הוליד הישראל מן הגויה הרי הולד גוי גמור ואינו מתיחס אחר אביו. **ח.** גוי הבא על בת ישראל, הנולד מהם, הרי הוא ישראל גמור ואפילו בא הגוי על אשת איש ונתעברה, הרי הבן ישראל וכשר לבוא בקהל, אלא שאם היא בת נחלקו הראשונים שלרמב״ם כשרה לינשא לכהן, ולדעת הרא״ש פגומה מלינשא לכהן וכך פסק מרן השו״ע באהע״ז סימן ד׳, אלא שכתבו האחרונים שאם כבר נשאה כהן לא תצא, ולינשא לישראל ולוי כאמור אין שום עיכוב, וראה עוד לקמן סעיף כ׳ בבאורים ובסעיף כ״ח. **י.** זונה האמורה בתורה שאסורה לכהן, אינה הַמְקֻדֶּשֶׁת שמזומנת למשכב עם מי שיתן לה אתנן, אלא היא אשה שנבעלה לאדם האסור לה ומוזכרים כאן בפרק זה בסעיפים ב׳, ג׳, ד׳. וראה לקמן פרק כ״א. **יב.** חללה היא אשה האסורה לכהונה כמו גרושה, ואף על פי כן נבעלה לכהן, ואמר הכתוב בויקרא כ״א ט״ו ״לא יחלל זרעו בעמיו״ ילדיו ממנה חללים ואינם בכלל כהנים ופסולים לעבודת כהונה. וראה לקמן פרק כ״א.

עריות האסורות בלאו הבא מכלל עשה

ד יֶשְׁנָן עוֹד אִסּוּרֵי עֲרָיוֹת מֵהַתּוֹרָה שֶׁהֵן לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, וְאֵלּוּ הֵן: **א**. מְצֹרָע וֶאֱדוֹמִי בְּדוֹר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי שֶׁלָּהֶם לְאַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ. **ב**. אִשָּׁה בְּעוּלָה לְכֹהֵן גָּדוֹל. **ג**. הַכּוֹנֵס יְבִמְתּוֹ וּבָא הוּא אוֹ אֶחָד מִן הָאַחִים עַל צָרָתָהּ. **ד**. אִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעֲלָהּ, וְאַחַר כָּךְ נִסְתְּרָה, אִם בָּא עָלֶיהָ בַּעֲלָהּ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה.

כתב מרן השו״ע באבע״ז סימן קע״ח סעיף ב׳ ״כיצד הוא הקינוי, אומר לה בפני שנים אל תסתרי עם איש פלוני, אפילו הוא אביה, או אחיה, או כותי או שחוף, והוא שיהא גדול (יותר מבן תשע), אבל אם אמר לה אל תסתרי עם פלוני קטן (פחות מבן תשע) או בהמה לא הוי קינוי...״.

שם בסעיפים ז׳ וכ״ב כתב מרן ״אין ראוי לקפוץ ולקנאות בפני עדים תחילה, ואפילו לא יאמר בינו לבינה אל תסתרי עם איש פלוני, דלמא, קימ״ל כרבי יוסי ברבי יהודה דאמר קינא לה בינו לבינה הוי קינוי״.

והגיה שם הרמ״א ואם נסתרה לאחר הקינוי אסורה לו לעולם, אלא אם קינא ימחול מיד, שבעל שמחל על קינויו קודם שנסתרה, קינויו מחול.

למדנו מדברים אלו שמצוה על הבעל לְקַנות לאשתו ולהדריכה בדרכי הצניעות אלא שיזהר בדיבורו, שלא יפרש אל תסתרי עם פלוני, כדי שלא יגיע ח״ו למצב שאם עברה ונסתרה תהיה ספק אסורה עליו כל ימיהם.

שניות הן האסורות מדברי סופרים

ה רַבּוֹתֵינוּ חַכְמֵי הַגְּמָרָא, בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת פֶּרֶק שֵׁנִי, גָּדְרוּ גָּדֵר לְאִסּוּרֵי הַתּוֹרָה וְגָזְרוּ בְּעוֹד נָשִׁים, וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת, שֶׁהֵן שְׁנִיּוֹת לְרִאשׁוֹנוֹת הָאֲסוּרוֹת מִן הַתּוֹרָה, וְהַנּוֹשֵׂא אַחַת מֵהֶן תָּפְסוּ בָּהּ קִדּוּשִׁין וְהַנּוֹלָד מֵהֶן כָּשֵׁר הוּא לָבוֹא בַּקָּהָל, אַךְ מִצְוָה הִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁלֹּא יִשָּׂאֶנָּה, כָּאָמוּר, וְאֵלּוּ הֵן: **א**. אֵם אִמּוֹ. **ב**. אֵם אָבִיו. **ג**. אֵם אֲבִי אִמּוֹ. **ד**. אֵם אֲבִי אָבִיו. **ה**. אֵשֶׁת אֲבִי אָבִיו. **ו**. אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִן הָאֵם. **ז**. אֵשֶׁת אֲחִי הָאֵם בֵּין מִן הָאָב וּבֵין מִן הָאֵם. **ח**. בַּת בַּת בְּנוֹ. **ט**. בַּת בַּת בִּתּוֹ. **י**. בַּת בֶּן בְּנוֹ. **יא**. בַּת בֶּן בִּתּוֹ. **יב**. אִם בָּא בְּזִנּוּת עַל אִשָּׁה אָסוּר בְּבִתָּהּ כָּל עוֹד אִמָּהּ חַיָּה, וְאִם נִשָּׂאָהּ לֹא יוֹצִיא, רַק שֶׁיִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תָּבוֹא הָאֵם אֶל תּוֹךְ בֵּיתוֹ. **יג**. אִם בָּא בְּזִנּוּת עַל אִשָּׁה אָסוּר בְּאִמָּהּ וְאֵם אִמָּהּ. **יד**. אֵשֶׁת בֶּן בְּנוֹ. **טו**. אֵשֶׁת בֶּן בִּתּוֹ. **טז**. אֵשֶׁת בֶּן בַּת בְּנוֹ (ב״ש ס״ק י״ז). **יז**. אֵשֶׁת חֲמִיו שֶׁאֵינָהּ חֲמוֹתוֹ (ירושלמי ור״ת, ולדעת רמב״ן, ריטב״א ומרן השו״ע מותר) **יח**. חֲמִיו אָסוּר בְּאִשְׁתּוֹ (גר״א).

מִי שֶׁנָּשָׂא שְׁנִיָּה לָעֲרָיוֹת קָנְסוּ אוֹתָהּ חַזַ״ל שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לַעֲשׂוֹת חִזּוּק לִדְבְרֵיהֶם.

ביבי״א חלק ח׳ אהע״ז סימן י״ז כתב להתיר אשת חמיו משום שכך דעת הרמב״ן וריטב״א ושכן פסק מרן השו״ע, והיות ומה שכתב הירושלמי לאסור בזה הוא אינו אלא משום מראית העין שנראה כאילו נושא חמותו, אין אנו חשים בזה למה שכתב מהרי״ט אלגזי להחמיר בעריות אפילו כנגד דעת מרן.

שלושה סוגי ממזרים האסורים לבוא בקהל

ו שְׁלֹשָׁה סוּגֵי מַמְזֵרִים מָנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה:

א. מַמְזֵר וַדַּאי מִן הַתּוֹרָה, וְהוּא הַנּוֹלָד מִבְּעִילַת אַחַת מִן הָעֲרָיוֹת הַמְּנוּיוֹת בְּסִעִיף ב׳, אוֹ שֶׁאֵינָהּ נִמְנֵית עַל אַחַת מִן הָעֲרָיוֹת, אֲבָל אָבִיו מַמְזֵר אוֹ אִמּוֹ מַמְזֶרֶת, שֶׁאִם אֶחָד מֵהֶם מַמְזֵר, כָּל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם כַּיּוֹצֵא בָּהֶם.

ב. סָפֵק מַמְזֵר, הוּא הַנּוֹלָד מִבְּעִילַת מַמְזֵר כַּנַ״ל, אֲלָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סָפֵק, כְּגוֹן שֶׁלֹּא הָיָה הוּא הַבּוֹעֵל הַיְחִידִי וְלֹא יָדוּעַ מִמִּי נִתְעַבְּרָה, אוֹ שֶׁנּוֹלַד מִסָּפֵק מַמְזֶרֶת אוֹ שֶׁאָבִיו סָפֵק מַמְזֵר, אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה וְאֵינָהּ יוֹדַעַת לְמִי, וְחוֹשְׁשִׁים לִבְעִילַת מַמְזֵר, שֶׁהָיְתָה אָז בְּמָקוֹם שֶׁרַבָּם מַמְזֵרִים אוֹ שֶׁבָּא מִסָּפֵק בִּיאָה מֵאַחַת מֵהָעֲרָיוֹת הַמְּנוּיוֹת בְּסִעִיף ב׳.

ג. מַמְזֵר מִדְּרַבָּנָן, הוּא מַמְזֵר מִגְּזֵרַת חַזַ״ל, כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ אָבִיו לִמְדִינַת הַיָּם וְנוֹדַע שֶׁמֵּת וְנִשֵּׂאת אִמּוֹ לְאָדָם אַחֵר, וְאַחַר כָּךְ בָּא אָבִיו שֶׁאָז צְרִיכָה גֵּט

מִשְּׁנֵיהֶם, וְאַף עַל פִּי כֵן אִם בָּא עָלֶיהָ בַּעֲלָהּ הָרִאשׁוֹן לִפְנֵי שֶׁנָּתַן הַשֵּׁנִי גֵּט, אוֹתוֹ וָלָד מַמְזֵר מִגְּזֵרַת חֲכָמִים.

א. מרן השו״ע סימן ד׳ סעיף י״ג, ומקור הדין מגמרא יבמות מט. ״איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבוא דברי רבי עקיבא, שמעון התימני אומר כל שחייבים עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו... ״ **ב.** מרן סימן ד׳ סעיף י״ד, ועוד בכמה וכמה מקומות. **ג.** מרן השו״ע סימן ד׳ סעיף ט״ז וכדעת הרמב״ם שקנסו אותה חז״ל על שלא דקדקה לברר אם בעלה הראשון עדין חי ולכן בנה מהשני ממזר ודאי, ובנה מהראשון אם כבר גרש השני ואחר כך בא עליה הראשון הולד כשר ולא קנסו בו, וכל זה אף על פי שאין קידושי וגרושי שני כלום, שאינו חמור ממחזיר גרושתו לאחר שנשאה לאיש אחר, שעובר בלאו ובנו ממנה כשר. וממזר מדרבנן מותר בממזרת מדרבנן ואסור בבת ישראל כשרה, ובממזרת מדאורייתא.

עם מי יכול הממזר להתחתן

ז מַמְזֵר וַדַּאי מֻתָּר בְּמַמְזֶרֶת וַדַּאי, וְכֵן מֻתָּר בְּגִיּוֹרֶת, אֲבָל שֶׁכָּל תּוֹלְדוֹתָיו יִהְיוּ מַמְזֵרִים כְּמוֹתוֹ, אִם כֵּן כֵּיצַד יַכְשִׁיר אֶת זַרְעוֹ אַחֲרָיו, יָבוֹא עַל הַשִּׁפְחָה שֶׁאָז הַוָּלָד כְּמוֹתָהּ וּמִתְיַחֵס אַחֲרֶיהָ וְלֹא אַחֲרָיו, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁיְּשַׁחְרֵר הַוָּלָד מִהְיוֹת עֶבֶד, יָבוֹא לִהְיוֹת כְּגֵר צֶדֶק הַכָּשֵׁר לָבוֹא בַּקָּהָל.

כך כתב מרן השו״ע באבע״ז סימן ד׳ סעיפים כ׳, כ״א, וכתב מרן ״לפיכך ממזר נושא לכתחילה שפחה שקבלה עליה מצות וטבלה לשם עבדות, להתיר בניו, שישתחררו, ויהיו מותרים בישראלים״.

וכתב הרמב״ם שלא גזרו על ממזר שלא יבוא על השפחה מפני תקנת הולד והביאו הבית שמואל שם בס״ק ל״א.

ואין תקנה זו מועילה לממזרת שהרי כל ילדיה ממזרים.

ומה שכתבנו שממזר וממזרת מותרים לינשא לגרים כ״כ מרן השו״ע באבע״ז סימן ד׳ סעיף כ״ב והוא מטעם שאסורים הממזרים לבוא בקהל ואין קהל גרים נקרא קהל אלא קהל ישראל בלבד.

אם יבוא ממזר על גויה יהיה הולד גוי ולכשיתגייר יהיה גר צדק כשר שיכול לבוא בקהל, אך לא התירו חכמים תקנה זו לממזר שיבוא על גויה, מה שאין כן לבוא על השפחה, הותר לו דבר זה לכתחילה כדי לטהר זרעו אחריו, וכמו שאמרנו.

עד לכמה זמן יכול הריון להשתהות

ח אִם הָיָה הַבַּעַל פָּרוּשׁ מֵאִשְׁתּוֹ יוֹתֵר מִשְּׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְאַחַר כָּךְ יָלְדָה אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי הַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר, שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁים שֶׁנִּתְעַבְּרָה אִמּוֹ מֵאִישׁ אַחֵר, אֲבָל אִם יָלְדָה עַד לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, הַוָּלָד כָּשֵׁר.

כתבו חז״ל בגמרא יבמות פ: שיכול הריון להשתהות עד שנים עשר חודש ולא יותר, ולכן פסק הרמב״ם שאם פרש האיש מאשתו יותר מזה הזמן ואחר כך ילדה, הרי זה ממזר ודאי, ובה״ג פסק שחוששים שמא בא אביו בצינעא ובעל, ולכן במסקנת הדברים פסק מרן השו״ע בסימן ד׳ סעיף י״ד שהולד ספק ממזר. בהריון עד שנים עשר חודש כתב מרן שהולד כשר ורמ״א הוסיף שזה בתנאי שאין כיעור במעשי האשה ופרשו ח״מ וב״ש את דבריו שבהריון שלמעלה מעשרה חודשים חיישינן לכעור ולא לפני כן, וכך כתב גם כן ערוך השלחן, ולדעת מהר״ם פדואה סי׳ ל״ג בתשובה וכן הרצ״ה ברלין בתשובה ובשו״ת תפארת צבי סי׳ ב׳ אמרינן אשתהויי אשתוי גם במקום כעור עד י״ב חודש. ומובא הכל באורך ביב״א חלק ג׳ אבע״ז סימן א׳.

הזמן הקצר ביותר להריון

ט אִם הָיָה הָאִישׁ פָּרוּשׁ מֵאִשְׁתּוֹ כַּחֲצִי שָׁנָה וָמַעְלָה, וּלְאַחַר מִכֵּן נִפְגְּשׁוּ וְחָזְרוּ וּפָרְשׁוּ, וּמֵעֵט יוֹתֵר מֵחֲמִשָּׁה חֳדָשִׁים לְאַחַר מִכֵּן יָלְדָה הָאִשָּׁה, אֵין הַוָּלָד מַמְזֵר, שֶׁאֶפְשָׁר לְהֵרָיוֹן תַּקִּין לְהִמָּשֵׁךְ מְעֵט יוֹתֵר מֵחֲמִשָּׁה חֳדָשִׁים.

אמר שמואל בגמרא נדה לח. אין אשה יולדת אלא לרע״א יום או לרע״ב יום או לרע״ג יום, כלומר לתשעה חדשים שלמים ולא פחות, ויוצא, שהיולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין, פירוש, חודשים מקוטעים, והביא הבית יוסף שכך פסקו רוב הראשונים, רמב״ם, סמ״ק, רש״י, או״ז בשם רשב״א, ריב״ש, אורחות חיים וכן פסקו המאירי ומרן השו״ע בסימן קנ״ו סעיף ד׳, וזה שלא כרמב״ן והטור והר״ש בן הרשב״ץ שפסקו שגם יולדת לתשעה יולדת למקוטעין, וכמותם פסק הרמ״א באותו סימן בשם י״א, ועל רמ״א זה נחלקו האחרונים שי״א שאין כוונת רמ״א לפסוק בזה כמו הר״ש בן הרשב״ץ כנגד כל הראשונים הנ״ל אלא רק להציג דעתו.

אפשרות שניה להריון הוא שבעה חודשים שהסכימו בהם הפוסקים שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין, כלומר, לחמישה חודשים שלמים, ומקצת חודש לפניהם נחשב לחודש, ומקצת לאחריהם גם כן נחשב לחודש נוסף, הרי כאן שבעה חודשים ומתיחס הולד אחר אביו.

בכל אלו הדינים התלויים בחשבון חודשי ההריון, אין לבדיקות הרופאים ולקביעת גיל ההריון שהם קובעים על סמך בדיקות רפואיות כל משקל הלכתי, ואינן לא מעלות ולא מורידות, ואין לנו בזה אלא מה שלמדנו מדברי הפוסקים.

דין אשת איש שודאי מזנה, ודין פרוצה ביותר

י גַּם אִם יָדוּעַ לָנוּ בְּוַדָּאוּת עַל אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁהִיא מְזַנָּה תַּחַת בַּעֲלָהּ, אֵין בְּכֹחַ יְדִיעָה זוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת בָּנֶיהָ מַמְזֵרִים, אֶלָּא רַק חוֹשְׁשִׁים לָהּ עַצְמָהּ לְהַחְשִׁיבָהּ לְזוֹנָה הָאֲסוּרָה לְכֹהֵן, וְאִם תִּתְאַלְמֵן מִבַּעֲלָהּ, לְכַתְּחִלָּה לֹא יִשָּׂאֶנָּה כֹּהֵן, וְאִם נְשָׂאָהּ לֹא יוֹצִיא, וְאִם הָיְתָה פְּרוּצָה בְּיוֹתֵר חוֹשְׁשִׁים לְבָנֶיהָ לְכַתְּחִלָּה, אֲבָל אֵין לְהַחְשִׁיבָם לֹא כְּמַמְזֵרִים וְאַף לֹא כִּסְפֵק מַמְזֵרִים, וְאִם כְּבָר נִשְּׂאוּ וּבָאוּ בַּקָּהָל, אֵין לְהַפְרִישָׁם.

כך פסק מרן השו״ע אבע״ז סימן ד׳ סעיף ט״ו, ומקור הדין בגמרא סוטה כז. ״תני רב תחליפתא בר מערבא קמיה דרבי אבהו אשה מזנה בניה כשרין, רוב בעילות אחר הבעל, בעי רב עמרם היתה פרוצה ביותר, מהו... תיקו״ ופסק הרמ״א בשם מהר״מ פדואה שנאמנת לומר על בניה שהם כשרים. ואם טוענת שאינם מן הבעל לא האמינתה התורה לפסול בניה.

בענין מהו גדר פרוצה ביותר כתב בשו״ת מהר״י ברונא סי׳ ס״ו שהוא חיבוק ונישוק בפרהסיא, ולדעת רש״י הוא חשש שרוב בעילות אינן מן הבעל, וכתב הסמ״ג שמפקרת עצמה לכל בפרהסיא, וכל זה מורה שהיא גרועה מאשה המזנה בודאי.

ומה שאמרנו שאנו תולים לומר שרוב בעילות אחר הבעל כתב בעל ההפלאה לבאר דברי רב תחליפא שרוב הנבעלות הן מבעליהן ואפילו לא בעל אלא פעם אחת ובודאי נבעלה לזרים יותר משנבעלה לבעלה, אעפ״כ בניה מוחזקים אחר בעלה, וכשרים. וכן הוא בגמרא סוטה כז ״ישא אדם בת דומא ואל ישא דומא...״ שרוב בעילות אחר הבעל, ופירוש דומא, חשודה.

אין לאם נאמנות לפסול בנה אלא אלא רק להכשירו

יא אֲפִלּוּ אָמְרָה הָאִשָּׁה עַל בְּנָהּ שֶׁוַּדַּאי לָהּ שֶׁאֵינוֹ מִבַּעֲלָהּ אֶלָּא מֵאִישׁ אַחֵר, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לַעֲשׂוֹתוֹ מַמְזֵר אוֹ סָפֵק מַמְזֵר, שֶׁהֲרֵי כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לָנוּ לְתָלוֹת שֶׁבָּא מִבְּעִילַת הַבַּעַל כַּמְבֹאָר בְּסָעִיפִים ח׳ וְ-ט׳, תּוֹלִים, וּבְנָהּ כָּשֵׁר, שֶׁאֵין לְאֵשֶׁת אִישׁ נֶאֱמָנוּת לִפְסֹל אֶת בְּנָהּ, וּמִכָּל מָקוֹם, יֵשׁ לָהּ נֶאֱמָנוּת לְהַכְשִׁירוֹ, כֵּיצַד כְּגוֹן שֶׁהָיָה בַּעֲלָהּ פָּרוּשׁ וּמְרֻחָק מִמֶּנָּה לְמַעְלָה מִשָּׁנָה, וְיָלְדָה בֵּן, וְטוֹעֵן

בַּעֲלָהּ שֶׁאֵינוֹ מִמֶּנּוּ, וְאִלּוּ הִיא טוֹעֶנֶת שֶׁנִּתְעַבְּרָה מִגּוֹי, נֶאֱמֶנֶת, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי אֵין בַּעֲלָהּ יָכוֹל לְהַכְחִישָׁהּ.

לְעִנְיַן אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּתְעַבְּרָה מִגּוֹי רְאֵה לְקַמָּן סְעִיף כ״ח.

כך כתב מרן השו״ע סימן ד׳ סעיף כ״ט, ורמב״ם פרק ט״ו מהלכות איסורי ביאה הלכה י״ט, ובשו״ת יבי״א חלק עשירי סימן ו׳ באמרה האם או הסבתא שהיתה פעם נשואה בחופה וקידושין ונפרדה בערכאות וחזרה ונשאה בנישואין אזרחיים, אם אין עדים והוכחה לדבריה, אינם כלום, שאינה נאמנת לפסול צאצאיה. ואפילו אם נאמנת לבן כבי תרי והחזיק עצמו כממזר הרי זו חזקה בטעות, ובטלה. וביבי״א חלק עשירי אבע״ז סימן י״ב הביא הרב פוסקים רבים הסוברים שאפילו טוענת האשה שזנתה או יש על כך עדים, אעפ״כ אמרינן רוב בעילות אחר הבעל והולד כשר כך הוא בגמרא סוטה כז. בשם רב תחליפא, ובירושלמי סוטה פרק א׳ הלכה ז׳, משפטי שמואל, ח״מ, ב״ש, רמב״ם, תשב״ץ, מהרש״ל, תועפות ראם, בנין עולם, עמודי אש וכן פסקו מרן השו״ע ורמ״א, ובצמח צדק כתב שאם מודה שזנתה, הולד ספק ממזר משום שאנו אומרים רוב בעילות אחר הבעל רק ביצא עליה קול שמזנה, ולא במזנה בודאי, ובזה אין הלכה כמותו.

באיזה אופן נתנה התורה נאמנות לאב לפסול את בנו

יב אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁזָּנְתָה בְּוַדַּאי תַּחַת בַּעֲלָהּ וְנִתְעַבְּרָה, אִם אֶפְשָׁרִי הַדָּבָר שֶׁהָעִבּוּר הָיָה מִבַּעֲלָהּ לְפִי מַה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסְעִיפִים ח׳, ט׳ לְעֵיל, אֲפִלּוּ הִיא וּבַעֲלָהּ טוֹעֲנִים שֶׁאֵינוֹ מֵהַבַּעַל, אֵינָם נֶאֱמָנִים לְפָסְלוֹ, הִיא אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת מִשּׁוּם שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָתָהּ הַתּוֹרָה, וּבַעֲלָהּ אֵינוֹ נֶאֱמָן שֶׁהֲרֵי הֶאֱמִינָתוּ תּוֹרָה לוֹמַר שֶׁבְּנוֹ הַבְּכוֹר מַמְזֵר וְכָאן טוֹעֵן שֶׁאֵינוֹ בְּנוֹ כְּלָל, לָכֵן הַבֵּן כָּשֵׁר לָבוֹא בַּקָּהָל, וְאִם הָיְתָה הָאִשָּׁה פְּרוּצָה בְּיוֹתֵר וְיָלְדָה בַּת, אַף עַל פִּי שֶׁכְּשֵׁרָה כַּנַּ״ל, מִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה לֹא תִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן, וְאִם נִשֵּׂאת לֹא תֵּצֵא.

דעת רוב הפוסקים שנאמן האב לעיד על בנו לענין הכרת בכורה אך אם אינו ענין להכרת בכורה אלא ליוחסין בלבד אינו נאמן להעידו שהוא ממזר וכך כתבו בעל הלכות גדולות ומובא בראי״ש פרק יש נוחלין סימן כ״א ואפילו בפרוצה ביותר, וכך כתב בתשובות מיימוני א״ב סי׳ ד׳ בשם בה״ג ור״ת, וכן מאירי, מהריב״ל ספר א׳ דק״נ והובא בכנה״ג, והב״ש בסוף ס״ק כ׳ כתב שכך הוא דעת רוב הפוסקים, וכן בחת״ס אבע״ז סי׳ י״ב, ושו״ת בנין עולם, וכן אפשר לדייק שזו דעת הרמב״ם מתוך שכתב חוששים לבניה ולא כתב ספק ממזרים, לומר שהוא חששא לכתחילה, וכן דעת הגמרא ירושלמית שבכל ענין אמרינן רוב בעילות אחר הבעל ולא יהיו הוריו נאמנים לפוסלו אא״כ היא הכרת בכורה, ומובאים הדברים בשו״ת יביא חלק ג׳ אבע״ז סימן א׳. ומקור נאמנות זו היא בספר דברים כ״א י״ז ״כי את הבכור בן השנואה יכיר״ ולמדו רבותינו בגמ׳ בב׳ קכ״ז: יכירנו לאחרים, ונחלקו חכמים על רבי יהודה אם אמורים הדברים גם כאשר מוחזק אותו בן לבכור ועתה אומר אביו שאינו בכור שרבי יהודה אומר שגם בזה נאמן וכך נפסקה הלכה. ולענין יוחסין נחלקו הפוסקים שיש שלמדו שנאמן האב כשאומר על אח קטן שהוא בכור וממילא עי״כ נעשה מי שהוחזק עד עתה להיות בכור, ממזר, ויש אומרים שאינו נאמן לומר על בן אשתו שהוא ממזר אלא דוקא על בנו כך כתבו שלטי גיבורים, וים של שלמה, ובספר המכריע סימן ס״ד, ויש אומרים שנאמן גם על מי שאינו בנו, ולדעת תוספות רי״ד בקידושין עח. נאמן האב דוקא בזמן שאין אשתו סותרת דבריו. וכן יש פוסקים שאם יש לבן בנים אינו נאמן אביו לומר שהוא ממזר ולעשות בני בנו ממזרים וכך פסקו רמב״ם ומרן השו״ע בסימן ד׳ סעיף כ״ט ״... ואם יש בנים לבן אינו נאמן אף על הבן״.

ומכל הנ״ל ומה שכתבנו בבאורים לסעיף י׳ נפסק להלכה שהבנים כשרים.

טענה היא שהוא בנו וטען הבעל שאינו בנו ודין המזונות

יג טָעֲנָה הָאִשָּׁה שֶׁהוּא בְּנוֹ וְטָעַן הַבַּעַל שֶׁאֵינוֹ מִמֶּנּוּ, אִם אֶפְשָׁרִי הַדָּבָר שֶׁנִּתְעַבְּרָה מִבַּעֲלָהּ, עַל פִּי מַה שֶּׁבֵּאַרְנוּ בְּסְעִיפִים ח׳, ט׳, יִתְחַיֵּב הַבַּעַל גַּם לָזוּן אֶת בְּנוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁמֻּחֲמַת הַסָּפֵק אֵין לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ מָמוֹן,

שֶׁהֲרֵי מִתּוֹךְ שֶׁהֶחְזַק כִּבְנוֹ, נִגְרָר אַחֲרָיו גַּם מַה שֶׁחִיְּבוּהוּ חֲכָמִים לָזוּן אֶת בְּנוֹ.

כך כתב ביבי״א ג׳ אבע״ז א׳ אות י״א בשם ההפלאה, ושכן כתב ג״כ הרה״ג יוסף שלום אלישיב בפסק דין משנת תשי״ב.

אפשר לאשה לראות דם וסת גם בחודשי ההריון הראשונים

יד אִשָּׁה שֶׁנָּסַע בַּעֲלָהּ מִן הָאָרֶץ בְּשָׁעָה שֶׁהָיְתָה רוֹאָה דַּם וְסָתָהּ וְחָזַר לְאַחַר כַּחֲצִי שָׁנָה וּמָצָא אִשְׁתּוֹ בְּהֵרָיוֹן, וּלְאַחַר מְעַט יוֹתֵר מִשִּׁלֹּשָׁה חֳדָשִׁים יָלְדָה, הֲרֵי הַוָּלָד כָּשֵׁר, שֶׁאֵין בִּרְאִיַּת דַּם וֶסֶת רְאָיָה שֶׁאֵין הָאִשָּׁה בְּהֵרָיוֹן, שֶׁהֲרֵי מָצוּי הַדָּבָר שֶׁאִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת רוֹאָה דַּם וֶסֶת בְּחֹדֶשׁ וְחָדְשַׁיִם הָרִאשׁוֹנִים כְּהֶרְגֵּלָהּ עַל אַף עִבּוּרָהּ.

במתניתין נידה ז׃, ובשו״ע יו״ד קפ״ט ל״ג מובא שאין המעוברת נחשבת למסולקת דמים עד שיוכר עוברה וכן מובא בהרבה ראשונים, בה״ג, סמ״ג או״ז ריב״ש ועוד וכן כתב הרדב״ז בתשובה למעשה שטען אדם אחד שאשתו הרתה לזונונים, וכן כתב הנודע ביהודה קמא אבע״ז ס״ט וכן פסק ביבי״א חלק רביעי אבע״ז סימן ב׳.

טוען שאינו יכול להוליד כמעט בודאי ומביא אישור רפואי לכך

טו אָדָם הַסּוֹבֵל מִבְּעָיוֹת פּוֹרִיּוּת בְּאֹפֶן שֶׁמֻּגְדָּר עַל יְדֵי סִפְרֵי הָרְפוּאָה שֶׁרַק מִקְרִים חֲרִיגִים בְּמַצָּבוֹ הוֹלִידוּ, אֵינוֹ נֶאֱמָן לְהִתְכַּחֵשׁ וְלוֹמַר שֶׁבָּנָיו מֵאִשְׁתּוֹ אֵינָם בָּנָיו, שֶׁאִם הָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה אֵין לַחְשֹׁד בָּהּ, אֶלָּא תּוֹלִים הַבָּנִים בַּבַּעַל אֲפִלּוּ עַל הַצַּד הָרָחוֹק.

כך כתב הריב״ש בתשובה סימן תמ״ז והוסיף שעוד קימ״ל אשה מזנה מתהפכת כדי שלא תתעבר וכן כתב הבית מאיר סימן קנ״ו ס״ס ד׳ וביבי״א חלק שמיני אבע״ז סימן ד׳.

רוצה לחזור בו מחזקה שהחזיק את בנו ככשר

טז אָב שֶׁהֶחְזִיק אֶת בְּנוֹ כִּבְנוֹ כָּשֵׁר אֵינוֹ נֶאֱמָן אַחַר כָּךְ לוֹמַר שֶׁהוּא מַמְזֵר אֶלָּא רַק עַל יְדֵי עֵדִים.

כך הובא בב״י סימן ד׳ בשם רבנו ירוחם חלק ד׳ נתיב כ״ג בשם הרמ״ה, וכך פסק הרמ״א בסימן ד׳ סעיף כ״ט, וכן הוא בתוס׳ רי״ד בשם הרי״ף והביאם יבי״א בתשובה הנ״ל וְיֵשֵׁב דברי מרן השו״ע עם דברי רמ״א שאינם סותרים, ולהלכה בשו״ת יבי״א צרף מרן הרב עובדיה יוסף את סעיפים ט״ו וט״ז שכאן לדחות תביעת הבעל שבניו אינם שלו.

נתקדשה בחופה וקידושין ונתגרשה ע״י רב רפורמי ונשאת לאחר

יז אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁנִּשְׂאוּ בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וּלְאַחַר מִכֵּן נִפְרְדוּ עַל יְדֵי עַרְכָּאוֹת, וְהָלְכָה הָאִשָּׁה וְנִשְׂאָה לְאִישׁ אַחֵר, כָּל הַיְלָדִים שֶׁתֵּלֵד מִן הַשֵּׁנִי הֲרֵי הֵם מַמְזֵרִים, מִטַּעַם שֶׁכָּל עוֹד שֶׁלֹּא קִבְּלָה גֵּט מִבַּעֲלָהּ הָרִאשׁוֹן הֲרֵי הִיא אִשְׁתּוֹ, וּמַה שֶּׁחָיְתָה עִמָּהּ בְּיַחַד עִם הַשֵּׁנִי אֵינוֹ אֶלָּא זְנוּת עִם אֵשֶׁת אִישׁ, וַאֲפִלּוּ קִדֵּשׁ הַשֵּׁנִי אֵין קִדּוּשָׁיו כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי עוֹדֶנָּה נְשׂוּאָה לָרִאשׁוֹן, וְזֶה בֵּין אִם בְּנֵי הַזּוּג חַיִּים בִּנְפָרָד בִּסְתָמָא, אוֹ שֶׁנִּפְרְדוּ עַל יְדֵי רַב רְפוֹרְמִי אוֹ עַרְכָּאוֹת אֲפִלּוּ עָבְרוּ שָׁנִים רַבּוֹת מֵאָז הַפֵּרוּד, כָּל עוֹד לֹא קִבְּלָה הָאִשָּׁה גֵּט מִבַּעֲלָהּ הָרִאשׁוֹן, הֲרֵי הִיא עֲדַיִן אִשְׁתּוֹ לְגַמְרֵי.

באלו אפשרויות נפסלים קידושים ראשונים

יח אִם נִפְסְלוּ הַקִּדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים, כְּגוֹן שֶׁנִּמְצָא שֶׁהָיָה אֶחָד מִן הָעֵדִים מְחֻלָּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא, אוֹ קָרוֹב מִשְׁפָּחָה שֶׁפָּסוּל לְעֵדוּת, אוֹ שֶׁהָיָה מְקֻח טָעוּת, כְּגוֹן שֶׁנִּבְצַר מִן הָאִישׁ לְשַׁמֵּשׁ מֵחֲמַת לְקוּי בְּרִיאוּתִי וְלֹא הָיָה הַדָּבָר יָדוּעַ לְאִשְׁתּוֹ לִפְנֵי שֶׁנִּשְׂאָה לוֹ, כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם גּוֹרְמִים שֶׁלֹּא חָלוּ קִדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים וּבָנֶיהָ מִן הַשֵּׁנִי הֲרֵי הֵם כְּשֵׁרִים לָבוֹא בַּקָּהָל.

הרי הם כשרים לבוא בקהל אם האב והאם כשרים, ובכל אלו הדברים הפוסלים את הקידושין הראשונים, ובכלל בעניני ממזרות, יוחסין, אישות וכד׳ יש להיועץ עם בית דין או דיין מוסמך ומובהק דוקא, וכל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין ושאר הלכות שבערוה, אל יהי לו עסק עמהם. וראה שו״ת יבי״א חלק ג׳ אבע״ז סימן ח׳, ובחלק ז׳ סימן ז׳ ובחלק שמיני סימנים ג׳ ה׳ ו׳ ז׳ ח׳ ובחלק תשיעי סימן ב׳ וסימן ל״ח.

מה דינם של נישואין בערכאות או נישואין רפורמיים

יט בְּנֵי זוּג שֶׁנִּשְׂאוּ בְּנִשּׂוּאִין רְפוֹרְמִים אוֹ עַל יְדֵי עַרְכָּאוֹת, הֲרֵי הֵם כִּפְרוּדִים וְעוֹמְדִים, וְאִם נִפְרְדוּ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי מַתַּן גֵּט אֵין בְּכָךְ כְּלוּם וּבָנֶיהָ מִבַּעַל שֵׁנִי יִהְיוּ כְּשֵׁרִים, מִכָּל מָקוֹם נָהֲגוּ בָּתֵּי הַדִּין לְהַצְרִיךְ זוּג כָּזֶה גֵּט לְחֻמְרָא.

ואף לגבי איסור על מחזיר גרושתו במקום הצורך אין להחמיר, ומותרת לחזור לבעלה הראשון אף שאחר שקבלה ממנו גט לחומרא והלכה ונשאה לאיש אחר, וראה בשו״ת יביע אומר חלק שישי סימן א׳, ובחלק שמיני סימן י׳.

מזנה בעיר שרובה גויים וטוענת שזנתה רק עם ישראל

כ אִשָּׁה שֶׁנִּשְׁאָה בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין בְּחוּץ לָאָרֶץ, וּלְאַחַר מִכֵּן נִפְרְדָה מִבַּעֲלָהּ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי מַתַּן גֵּט, וְהָלְכָה וְנִשְׂאָה לְאָדָם שֵׁנִי בְּעַרְכָּאוֹת וְיָלְדָה בֵּן, יֵשׁ לְהַכְשִׁיר בֵּן זֶה לָבוֹא בַּקָּהָל. מִטַּעַם שֶׁאָנוּ מַחְזִיקִים אִשָּׁה זוֹ כִּרְשָׁעָה, שֶׁהֲרֵי חַיָּה עִם אָדָם שֵׁנִי בְּלֹא שֶׁתְּקַבֵּל גֵּט מִן הָרִאשׁוֹן, וֶהֱיוֹת וְהִיא בְּעִיר שֶׁרֻּבָּהּ גּוֹיִים אָנוּ תּוֹלִים לוֹמַר שֶׁכְּמוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה לְבֶן הַזּוֹג הַשֵּׁנִי שֶׁלָּהּ כָּךְ גַּם נִבְעֲלָה לְגוֹי, וַאֲפִלּוּ הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה טוֹעֲנִים שֶׁהַבֵּן הוּא מִשְּׁנֵיהֶם וְאֵינָהּ חֲשׁוּדָה לְהַבְעִיל לְגוֹי, אַף עַל פִּי כֵן הַבֵּן כָּשֵׁר.

ולא אמרינן רוב בעילות אחר הבעל אלא בבעל כשר שנשאה כדת משה וישראל ואילו זה חי עימה בזנות אשת איש, ופסקו חכמי ירושלים מהדור הקודם שאנו תולים בזה שנבעלה לגוי, וכן כתב הגאון רבי יצחק אלחנן שהיות ואיכא תרי רובי, רוב גויים בעיר ורוב סיעת עוברים ושבים, אנו תולים לומר שנבעלה ונתעברה מגוי. ואותם גאוני ירושלים שכתבו לתלות שנתעברה מגוי הם רבי יעקב שאול אלישר, רבי רחמים יוסף פרנקו והרב שמ״ח גאגין אלא שכתבו לצרף לזה עוד ספק ובמקום תרי רובי כמו שכתבנו כאן שרוב עיר ורוב סיעא גויים אין צריך לספק נוסף. ודברי רבי יצחק אלחנן הם בשו״ת עין יצחק חלק אבע״ז סימן ז׳ אות י״א שכתב דהיכא דאיכא תרי רובי של נוכרים, שרוב העיר נוכרים וכן רוב העוברים ושבים נוכרים, אפילו כשאין לפנינו טענת ברי להכשיר את הולד יש להתירו לכתחילה לינשא כשיגדל, וכן פסקו מרן הרב עובדיה יוסף בשו״ת יבי״א חלק תשיעי סימנים ד׳, ה׳, ו׳, ומי שהיה רבה של ירושלים הגר״ש משאש זצ״ל בשו״ת שמש ומגן ח״ג אבע״ז סי׳ ו׳.

ואם היא בת וכבר נתקשרה לכהן וברצונה לינשא לו אם יש קושי בהפרדתם בדיעבד מתירים אותה לינשא לו, ומובא זה ביב״א חלק תשיעי סימן ה׳ בשם הרב הגאון רפאל מאיר פניזיל זצוק״ל מי שהיה ראש רבני ארץ ישראל.

מזנה בעיר שרובה גויים בלא טענה

כא אֵשֶׁת אִישׁ הַנִּמְצֵאת בְּמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ גּוֹיִים וּבְוַדַּאי שֶׁנִּתְעַבְּרָה שֶׁלֹּא מִבַּעֲלָהּ עַל פִּי מַה שֶּׁבֵּאַרְנוּ בְּסְעִיפִים ח׳ וְ-ט׳, אוֹ שֶׁבַּעֲלָהּ אֵינוֹ מוֹלִיד בְּוַדַּאי, אַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ לְהַכְשִׁיר אֶת הַוָּלָד מִטַּעַם שֶׁרֹּב הַמְּצוּיִים אֶצְלָהּ בְּעִיר שֶׁרֻּבָּהּ גּוֹיִים הוּא רֹב כְּשֵׁרִים לְעִנְיָן זֶה, וַאֲפִלּוּ לֹא נִבְדְּקָה הָאֵם.

שו״ת עט סופר בשם מהרי״ט הביא שאם היא במקום שרובו גויים הוי ליה רוב כשרים אצלה והולד כשר אפילו באשת איש, וכך נראה דעת רמ״א בספרו דרכי משה בסימן ד׳ ס״ק ז׳ בשם מהרי״ו להכשיר משום ספק ספיקא שמא התגרשה לפני שנתעברה ואת״ל אחרי שנתעברה התגרשה שמא מגוי נתעברה. לעומת זאת דעת הריטב״א ואור זרוע שרוב המצויים אצלה הם ישראל, אולם בשו״ת אבני צדק, בנין עולם, מגיד משנה ובית מאיר נתבאר שכנגד ההנחה שרוב מצויים אצלה ישראל יש הנחה שרוב הפרוצים בעריות הם עכו״ם, ואפילו שאנו יכולים לעשות ספק ספיקא לחומרא, כגון בנשאת כדת ונתגרשה שלא כדת ונשאת בנישואין אזרחיים לאיש אחר ספק ראשון שמא לא זנתה תחת בעלה השני וספק שני את״ל כן זנתה, שמא היה ישראל, אף על פי כן אין אנו עושים בזה ס״ס לחומרא והוא כדברי הבית מאיר אבע״ז ד׳ כ״ו שאפילו לדעת הרשב״א שספק דאורייתא לחומרא מן התורה, מכל מקום בממזר כתבה התורה ממזר ודאי לא יבוא בקהל הא ספק ממזר מותר מן התורה, ואינו אסור אלא מדרבנן ובספק אחד ניתר, ולכן כל ס״ס לחומרא לא מחמירינן ביה שהינו בכלל איסור דרבנן בלבד, שהתורה עצמה התירתו לבוא בקהל. וכל זה כמ״ש גאוני ירושלים שבראשם הראשון לציון דאז הישׁ״א ברכה שאפילו לא נחשדה בלזנות תחת השני תלינן שנתעברה מגוי שהרי חיה עם השני באיסור, ואינו בעלה שנאמר רוב בעילות אחר הבעל. והובא כל זאת בשו״ת יבי״א חלק עשירי סימנים ה׳ ו׳ ז׳ וכן פסק הגר״ש משאש זצ״ל באותה תשובה.

תוקף בדיקת הרקמות לענין קביעת אבהות

כב לַהֲלָכָה, אֵין בְּכֹחַ בְּדִיקַת רְקָמוֹת הַנַּעֲשֵׂית עַל יְדֵי לְקִיחַת דְּגִימַת דָּם לִסְתֹּר חֶזְקַת רֹב בְּעִילוֹת אַחַר הַבַּעַל, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדְּגִימָה מַרְאָה שֶׁאֵין הַבַּעַל אָבִיו שֶׁל הַיִּלּוֹד, לַהֲלָכָה הוּא אָבִיו וְחַיָּב בְּמְזוֹנוֹתָיו.

כך פסק מרן הרב עובדיה יוסף שליט״א בשו״ת יביע אומר חלק עשירי סימן י״ב שלאסור אדם לבוא בקהל הצריכו חכמים עדות רוב וחזקה דוקא ולפי כללי הפסיקה כמו שאנו מקובלים מרבותינו הפוסקים, ואפילו אם רמת הדיוק של

הבדיקה גבוה אין בכוחה לסתור את ההכשר שיצא מדברי הפוסקים.

פנויה שנתעברה ואינה יודעת ממי, מה דין הולד

כג פְּנוּיָה שֶׁהָיְתָה בְּמָקוֹם שֶׁרֻבָּם גּוֹיִים, וְנִבְעֲלָה, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת לְמִי, לֹא חוֹשְׁשִׁים שֶׁנִּבְעֲלָה לְמַמְזֵר וְהַוָּלָד כָּשֵׁר לָבוֹא בַּקָּהָל.

כתב הרמב״ם בפרק ט״ו מהלכות איסורי ביאה הלכה י״א ״פנויה שנתעברה מזנות, ואמרו לה מהו העובר הזה או הילוד הזה, אם אמרה לישראל נבעלתי ובן כשר הוא, הרי זו נאמנת והבן כשר, ואע״פ שרוב העיר שזינתה בה פסולים, ואם לא נבדקה האם עד שמתה או שהיתה אילמת או שוטה הרי זה הילוד ספק ממזר, וכן אם אמרה לפלוני ממזר נבעלתי, ואפילו אותו פלוני מודה שהוא ממנו הרי זה כילוד ספק ממזר, כשם שזינתה עם זה שהודה לה כך זינתה עם אחר, וזה הוא הנקרא שתוקי, שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו בודאי״. וכך גם פסק מרן השו״ע באבע״ז סימן ד׳ סעיף כ״ו, והב״ש הצריך תרי רובי.

דרך נוספת לדון מעשה כזה מובא לקמן בסעיף כז, שנכשר הולד על ידי ספק ספיקא ספק שמא נתעברה מגוי ואת״ל מישראל שמא היה זה ישראל כשר.

כד פְּנוּיָה שֶׁהָיְתָה בְּמָקוֹם שֶׁרֻבָּם מַמְזֵרִים, וְנִבְעֲלָה, וְטוֹעֶנֶת שֶׁנִּבְעֲלָה לְגוֹי אוֹ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא כָּשֵׁר, נֶאֱמֶנֶת, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר לָבוֹא בַּקָּהָל.

כה אִם הָיְתָה בְּמָקוֹם שֶׁרֻבּוֹ מַמְזֵרִים וְאֵינָהּ יוֹדַעַת לְמִי נִבְעֲלָה, אִם לְכָשֵׁר אוֹ לְפָסוּל, הֲרֵי הַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר, וְכֵן אִם טוֹעֶנֶת שֶׁנִּבְעֲלָה לְמַמְזֵר וְגַם הוּא מוּדֶה בְּכָךְ, וּשְׁנֵיהֶם טוֹעֲנִים שֶׁהַיֶּלֶד הוּא בְּנָם, הֲרֵי הוּא סָפֵק מַמְזֵר, שֶׁאָנוּ תּוֹלִים לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁזִּנְּתָה עִם זֶה כָּךְ זִנְּתָה עִם אַחֵר.

כו הָיְתָה הַפְּנוּיָה בְּמָקוֹם שֶׁרֻבּוֹ יִשְׂרְאֵלִים כְּשֵׁרִים, וְנִבְעֲלָה, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת לְמִי, הֲרֵי הַוָּלָד כָּשֵׁר לָבוֹא בַּקָּהָל, שֶׁלֹּא הִצְרִיכוּ תְּרֵי רֻבֵּי אֶלָּא לְגַבֵּי אִשָּׁה לְהַכְשִׁירָהּ לִנָּשֵׂא לְכֹהֵן, אֲבָל לְגַבֵּי הַוָּלָד הֶעֱמִידוּ הַדָּבָר עַל דִּין תּוֹרָה, וְדַי בְּרֹב אֶחָד.

ראה מה שכתבנו בבאור לסעיף כ״ג, ולהזכיר רוב גויים נחשב לרוב כשרים שהרי גוי הבא על פנויה או אשת איש הולד כשר ולא שייך ממזרות לא בגוי עצמו ולא בולד, וכן רוב ישראלים כשרים שאינם ממזרים הוא רוב כשרים אצלה ואם נתעברה מאחד מהם הולד כשר לבוא בקהל.

כז אֵין הָאֵם בְּפָנֵינוּ כְּדֵי שֶׁנִּשְׁאַל אוֹתָהּ לְמִי נִבְעֲלָה, דָּנִים אֶת הַוָּלָד עַל פִּי הָרֹב, שֶׁאִם הָרֹב יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁרִים אוֹ הָרֹב גּוֹיִים כָּשֵׁר הַוָּלָד לָבוֹא בַּקָּהָל.

כך פסק בנודע ביהודה קמא אבע״ז סי׳ ז׳ וכן הרב יצחק אלחנן בשו״ת עין יצחק אבע״ז ז׳ י״ב ועוד שיש כאן ספק ספיקא, ספק שנתעברה מגוי ואת״ל מישראל שמא מישראל כשר וכן כתבו מהר״י וויל בסימן ע״ז וחתם סופר אבע״ז ס״ס י׳ דלהכשיר הולד די בספק ספיקא בלי בדיקת האם.

פנויה או אשת איש שנתעברה מגוי מה דין הולד

כח כְּבָר בֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף ג׳ אוֹת ח׳, וּבְסָעִיף כ׳ בַּבְּאוּרִים, שֶׁעכוו״מ הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל בֵּין נְשׂוּאָה בֵּין פְּנוּיָה הַבֵּן כָּשֵׁר לָבוֹא בַּקָּהָל, וְאִם הִיא

בַּת הֲרֵי הִיא פְּגוּמָה לִנָּשֵׂא לְכֹהֵן וְאִם כְּבָר נִשֵּׂאת, לֹא תֵּצֵא. וּרְאֵה עוֹד לְקַמָּן פֶּרֶק כ״א סְעִיף כ״ג.

דעת רוב הפוסקים שתהא הבת כשרה לכהונה גם כן, הרי״ף הסתפק בזה, ולהרמב״ם לדעת מרן הב״י מותרת לכהן ולכן אם נשאת לא תצא. ובשעת דחק ודיעבד יש להתיר אפילו לפני שנשאת והכל בהתיעצות עם מורה הוראה.

דין האסופי וילדים מאומצים

כט בְּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסְעִיפִים כ״ג-כ״ז שֶׁהַשְׁתּוּקִי יָדוּעַ מִי אִמּוֹ, וְשׁוֹתֵק כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ מִי אָבִיו, לָכֵן צְרִיכָה אִמּוֹ בְּדִיקָה, וְאִם אָמְרָה לְכָשֵׁר נִבְעֲלְתִּי הֲרֵי הוּא כָּשֵׁר וּמֻתָּר לָבוֹא בַּקָּהָל, וְאִם אֵינָהּ יוֹדַעַת הוֹלְכִים בָּזֶה אַחַר הָרֹב, שֶׁאִם רֹב הַמְּצוּיִים שָׁם לָבוֹא עַל אִמּוֹ כְּשֵׁרִים הֵם, כְּלוֹמַר יִשְׂרְאֵלִים כְּשֵׁרִים אוֹ גּוֹיִים, הֲרֵי הַוָּלָד כָּשֵׁר וּמֻתָּר לָבוֹא בַּקָּהָל.

וְאִלּוּ הָאֲסוּפִי אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי אָבִיו וּמִי אִמּוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְפֵק סְפֵקָא לְהָקֵל, סָפֵק הוּא גּוֹי, וְאִם תֹּאמַר מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁמָּא מִיִּשְׂרָאֵל כָּשֵׁר, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצָא בְּמָקוֹם שֶׁרֻבָּם כְּשֵׁרִים, כְּגוֹן רֻבָּם יִשְׂרְאֵל כְּשֵׁרִים אוֹ רֻבָּם גּוֹיִים שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ בָּהֶם מַמְזֵרוּת, אַף עַל פִּי כֵן נִדּוֹן הָאֲסוּפִי כְּסָפֵק מַמְזֵר וְסָפֵק גּוֹי, וְאִם גִּיְּרוּהוּ מְאַמְּצָיו הֲרֵיהוּ רַק בְּגֵדֶר שֶׁל סָפֵק מַמְזֵר וְאָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁנִּמְצָא שֶׁהֻשְׁלַךְ לְמִיתָּה, אֲבָל אִם הֻשְׁלַךְ עַל יְדֵי אִמּוֹ בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁנִּרְאֶה שֶׁדָּאֲגָה לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא וְיִהְיֶה מִי שֶׁיִּטַּפֵּל בּוֹ, מוֹעִיל בּוֹ הַסְפֵק סְפֵקָא שֶׁזָּכַרְנוּ וּלְאַחַר שֶׁגִּיְּרוּהוּ מֻתָּר לָבוֹא בַּקָּהָל.

כך פסק הרב עובדיה יוסף בשו״ת יביע אומר חלק שמיני אבע״ז סימן י״ג בזוג יהודים שאמצו אסופי מבית חולים בחוצה לארץ, ממחלקת היולדות אשר שם וגיירוהו בית דין כשהוא קטן, או שיגייר עצמו כשיגדל אם ירצה, וכשיגדל יהיה מותר לבוא בקהל מטעם ספק ספיקא, ומביא הרב בתשובה מחלוקות ראשונים ואחרונים אם מועיל ס״ס להתיר את האסופי לבוא בקהל והעלה בכוחא דהתירא ע״פ רוב הפוסקים

דין הקראים אם מותרים לבוא בקהל

ל כַּת הַקָּרָאִים הֵם יְהוּדִים שֶׁיָּצְאוּ מִן הַשּׁוּרָה לִמְרֹד בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ חַכְמֵי הַגְּמָרָא, וְנֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים בְּדִינָם אִם מֻתָּרִים אָנוּ לְקַבְּלָם חֲזָרָה לְכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵם חוֹזְרִים בִּתְשׁוּבָה אוֹ שֶׁדִּינָם כְּסָפֵק מַמְזֵרִים וַאֲסוּרִים לָבוֹא בַּקָּהָל. וְלַהֲלָכָה יֵשׁ מָקוֹם רַב לְקָרֵב אֶת הַקָּרָאִים, שֶׁלְּדַעַת רֹב הַפּוֹסְקִים אָמְנָם הַגּוּפִין שֶׁלָּהֶם פְּסוּלִים אַךְ גַּם קְדוּשִׁין כַּדָּת לֹא הָיוּ לָהֶם, וְלָכֵן קָרָאי הָרוֹצֶה לְשׁוּב בַּת יִשְׂרָאֵל, אִם יִלְמַד הֵיטֵב אֶת הַהֲלָכוֹת הַנְּחוּצוֹת לְכָל יְהוּדִי וְסִדְרֵי הַתְּפִלּוֹת שֶׁאָנוּ מְחֻיָּבִים בָּהֶם, וְיַקְבֵּל דִּבְרֵי חֲבֵרוּת בִּפְנֵי בֵּית דִּין, יֵשׁ לְקַבְּלוֹ.

כתב הרדב״ז בתשובה ״כללא דמלתא, קידושי הקראים בפני עידיהם אינם קידושין לפי שהם פסולים לעדות, לפיכך אין בהם חשש ממזרות ומותרים לבוא בקהל, וכבר היה מעשה בסוף מחזור רס״ז שקהל גדול מהקראים חזרו לדת האמת על ידי הנגיד רבנו אברהם החסיד ... וקרוב הוא שהיה בנו של הרמב״ם ז״ל...״ וכן התירום רבי יעקב בי רב רבו של מרן השו״ע ומהר״ר שמואל הלוי, וכן המהריק״ש בשו״ת אהלי יעקב סוף סימן ל״ג, וכן בזמננו היה עושה מעשה

ומקבלם מי שהיה רבה של ירושלים הרב שלום משאש ז״ל וכן פסק להתיר הרב עובדיה יוסף בשו״ת יביע אומר חלק שמיני אבע״ז סימן יב.

קבלת דברי חברות שכתבנו פרושו שיעמוד בפני בית דין ויאמר שהיה נוהג בחייו כך וכך ועתה הוא שב בתשובה ומקבל עליו לשמוע בקול רבותינו זכרונם לברכה וינהג מעתה כמו שכתוב בשולחן ערוך בדיני שבת, פסח, מועדים וטהרת המשפחה וכן יקבל על עצמו שיחנך בניו לתורה ומצוות כדת משה וישראל בלא פקפוק, ואם ניכר לדיינים שהוא דובר אמת יקבלוהו.

יבמה שנבעלה לזר ונתעברה מה דינו של הולד.

לא יְבָמָה, הִיא אִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעֲלָהּ בְּלֹא שֶׁהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בֵּן אוֹ בַּת, אֲסוּרָה לְנָשֹׂא לְאָדָם אַחֵר, אֶלָּא אִם כֵּן יַחְלֹץ לָהּ אֲחִי בַּעֲלָהּ אוֹ שֶׁיְּיַבֵּם אוֹתָהּ וְיִשָּׂאֶנָּה הוּא לְאִשָּׁה, וְאִם נִתְעַבְּרָה זוֹ הַיְבָמָה מֵאָדָם זָר לִפְנֵי שֶׁחָלַץ לָהּ אֲחִי בַּעֲלָהּ נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים בְּדָבַר אוֹתוֹ וָלָד אִם הוּא מַמְזֵר מִדְּרַבָּנָן אוֹ לֹא, וְהֶבִיאָם מָרָן הַשו״ע לַהֲלָכָה וּפָסַק שֶׁאֵין הַוָּלָד מַמְזֵר.

מרן השו״ע פסק בסתם כרמב״ם שאינו ממזר ובשם יש אומרים הביא דברי הרא״ש שהוא ממזר מדרבנן. וכן כתב שם מרן השו״ע בסימן קנ״ט סעיף ב׳ ״נשאת לזר, אפילו בשוגג, מוציאה בגט, ואפילו היו לו בנים ממנה, ונאסרה עליו ועל יבמה, ושלושה עשר דרכים שנתבארו בסימן י״ז בה, אלא שאין הולד ממזר, ויש אומרים שהוא ממזר מדרבנן, ויבמה חולץ לה ואחר כך תהיה מותרת לאחרים״.

האתיופים יהודים הם משבט דן

לב עַל פִּי עֵדוּת וּפְסַק הָאַחֲרוֹנִים נִקְבַּע לַהֲלָכָה שֶׁהַיְּהוּדִים הַבָּאִים מֵאֶתְיוֹפְיָה הֵם יְהוּדִים גְּמוּרִים מִצֶּאֱצָאֵי שֵׁבֶט דָּן, שֶׁמֵּחֲמַת זֶה שֶׁלֹּא הָיָה מִי שֶׁיְּלַמְּדֵם לֹא יָדְעוּ אֶת דִּינֵי הַתּוֹרָה, וְאֵינָם צְרִיכִים גִּיּוּר גַּם לֹא לְחֻמְרָא, וּמִצְוָה גְּדוֹלָה לְקָרְבָם וּלְלַמְּדָם תּוֹרָה.

הרדב״ז בשו״ת דברי דוד סימן ה׳ ובתשובה בחלק ד׳ סימן רי״ט כתב שהיהודים הבאים מארץ חבש הם משבט דן בלי ספק ומפני שלא היו בימיהם חכמים בעלי קבלה תפסו להם פשטי הכתובים ולכן דינם כתינוק שנשבה בין העכו״ם ומצוה לפדותם ולהחיותם, וכן כתב המהריק״ש בהגהותיו ליורה דעה סימן קנ״ח, ובסימן רס״ז סעיף י״ד. וכן פסק הרש״ל רבי רפאל מאיר פאניזל זצ״ל וכן פסק מרן הרב עובדיה יוסף בשו״ת יביע אומר חלק תשיעי אבע״ז סימן י״א, לאחר שהביא את המשא ומתן בדברי האחרונים בדין זה.

הממזר חייב בכל המצוות

לג מַמְזֵר נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה יָמִים, וְחַיָּב בְּכָל הַמִּצְוֹות כְּכָל בַּר יִשְׂרָאֵל וַאֲפִלּוּ בְּמִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה.

כך מבואר במנחת חינוך. אלא שאינו מיבם שהוא אסור בלאו מלבוא בקהל.

דין הממזרים לעתיד לבוא

לד כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמִים עַל הַפָּסוּק בְּקֹהֶלֶת ד׳ א׳ ״וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת כָּל הָעֲשׁוּקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשׁוּקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם, וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם״ שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בִּשְׁנֵי פָּנִים, הָאֶחָד הוּא מִתְפָּרֵשׁ בְּאֵלּוּ שֶׁבָּאוּ עַל אֵשֶׁת אִישׁ וְהוֹלִידוּ מַמְזֵרִים, הִנֵּה, בָּעוֹלָם הַבָּא הֵם עֲשׁוּקִים וְהוֹלְכִים בְּלֹא כֹּחַ לִפְנֵי מַלְאֲכֵי חַבָּלָה אַכְזָרִיִּים בַּגֵּיהִנּוֹם וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם, שֶׁהֲרֵי אֶת הַנַּעֲשֶׂה אֵין לְהָשִׁיב אִם לֹא בִּתְשׁוּבָה רְאוּיָה פֹּה בָּעוֹלָם הַזֶּה. הַשֵּׁנִי מְדַבֵּר בַּמַּמְזֵרִים עַצְמָם שֶׁנּוֹלְדוּ מֵאוֹתָן בִּיאוֹת אִסּוּר, וְהוּא לָהֶם לְאוֹת קָלוֹן וּלְחֶרְפַּת עוֹלָם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּעֲלוּ בְּעַצְמָם כָּל אָוֶן, וְלָכֵן אֵין לָהֶם מְנַחֵם. וּבַגְּמָרָא קִדּוּשִׁין עב: דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסִי בֶּן חֲלַפְתָּא אֶת הַפָּסוּק בִּיחֶזְקֵאל ל״ו כ״ה ״וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם״ שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא, אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא בָּא וּמְטַהֲרָם. וְלֹא יְזַכֵּר שֵׁם מַמְזֵרוּת עוֹד עֲלֵיהֶם, וְסֵיֵם הַפָּסוּק ״וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם״. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, אָמֵן.

פרק כ׳ - הלכות תקנת רבנו גרשם מאור הגולה באשה שניה

קשר הנשואין בתורה

א כְּשֶׁיָּבוֹא אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְהִתְחַבֵּר עִם אִשָּׁה בְּקֶשֶׁר שֶׁל אִישׁוּת, מֻכְרָח הוּא שֶׁיִּהְיֶה קֶשֶׁר זֶה בְּאֶחָד מֵאַרְבָּעָה אֳפָנִים. שְׁנַיִם אֲסוּרִים וּשְׁנַיִם מֻתָּרִים, אִם הוּא קֶשֶׁר שֶׁאֲסָרַתּוּ הַתּוֹרָה יִקָּרֵא בְּשֵׁם עֲרָיוֹת, וְהֵן הַנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לִשָּׂא מֵהֶן בֵּין בְּאִסּוּר מִיתַת בֵּית דִּין, אוֹ כָּרֵת, אוֹ בְּלָאו, אוֹ בַּעֲשֵׂה אוֹ שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וְהֵן הַנִּקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת. אוֹ שֶׁהוּא קֶשֶׁר שֶׁל אִישׁוּת מִזְדַּמֶּנֶת וְנִקְרָא בִּיאַת זְנוּת וְהוּא הָאֹפֶן הַשֵּׁנִי שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה.

וְאִם הוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁהִתִּירַתּוּ הַתּוֹרָה יִקָּרֵא בְּשֵׁם נִשּׂוּאִין, שֶׁאָדָם מְקַדֵּשׁ עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין אִשָּׁה, כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁהוּא בְּאֹפֶן הַנִּקְרָא פִּילֶגֶשׁ הַנִּזְכֶּרֶת בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

וּלְאַחַר שֶׁבֵּאַרְנוּ שְׁנֵי הָאָפָנִים הָרִאשׁוֹנִים בְּפֶרֶק י״ט, נָבוֹא לְבָאֵר בְּפֶרֶק זֶה שְׁנֵי הָאָפָנִים הָאַחֲרוֹנִים.

ב אַף עַל פִּי שֶׁאֲסוּרָה אִשָּׁה אַחַת לִנָּשֵׂא לְכַמָּה אֲנָשִׁים, וְלַעֲוֹון זְנוּת שֶׁל אֵשֶׁת אִישׁ יֵחָשֵׁב, מֻתָּר הָאִישׁ לִשָּׂא כַּמָּה נָשִׁים בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה בִּיכָלְתּוֹ לָתֵת לְכָל אַחַת מֵהֶן מְזוֹנוֹתֶיהָ, וּכְסוּתָהּ, מָדוֹר, וְעוֹנָתָהּ וּשְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּתָהּ הַמְבֹאָרִים בְּפֶרֶק י״ח סְעִיף ז׳.

בגמרא יבמות סה. ״רבא אמר נושא אדם כמה נשים על אשתו והוא דאית ליה...״.

וכן כתב ברמב״ם בהלכות אישות פרק י״ד הלכה ג׳ ״נושא אדם כמה נשים, אפילו מאה, בין בבת אחת בין בזו אחר זו, ואין אשתו יכולה לעכב, והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת, ואינו יכול לכוף אותן לשכון בחצר אחת אלא כל אחת ואחת לעצמה״. וכן פסק הרי״ף, וכך הוא במרן השו״ע אבע״ז סימן א סעיף ט ״נושא אדם כמה נשים, והוא דאפשר למיקם בסיפוקייהו, ומכל מקום נתנו חכמים עצה טובה שלא ישא אדם יותר מארבע נשים כדי שיגיע לכל אחת עונה בחודש וכו׳...״.

שיכול להתנות בממון לפני הנשואין

ג יָכוֹל הָאִישׁ לְהַתְנוֹת עִם אִשְׁתּוֹ לִפְנֵי שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בְּאֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶם, וּכְמוֹ כֵן, יְכוֹלָה הָאִשָּׁה לְהַתְנוֹת שֶׁלֹּא יְזַכֶּה הַבַּעַל בְּאֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁהוּא זוֹכֶה בָּהֶם, שֶׁהֲרֵי כָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם, וְזֶה חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁאֵין הַתְּנַאי מוֹעִיל בָּהֶם, וְאֵלּוּ הֵם, עוֹנָתָהּ, עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ, וִירֻשָּׁתָהּ. שֶׁאִם הִתְנָה שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ, אוֹ שֶׁלֹּא יִכְתֹּב לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה שֶׁהִיא מָאתַיִם זוּז לִבְתוּלָה אוֹ מֵאָה לִבְעוּלָה, אוֹ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה, אֵין הַתְּנַאי מוֹעִיל.

מה שאמרנו שאם התנה עמה שלא ירשנה אין התנאי תופס הוא דוקא שהתנא על כך לפני אירוסין או לאחר הנישאין, אבל אם התנה בין אירוסין לנישואין תופס התנאי. על עונתה לא מועיל תנאי לדעת רוב הפוסקים והוא מטעם שאינו ענין לממון ועל עיקר כתובה גם כן אי אפשר להתנות מטעם שאם לא יכתוב לה עיקר כתובה, אפילו ברצונה, יהיו בעילותיו כבעילות זנות, ועל ירושתה אינו יכול להתנות מטעם שירושתה מדרבנן ועשו חכמים חיזוק לדבריהם. מרן השו״ע כתב דינים אלו באבע״ז סוף סימן ס״ט וכתב שם הח״מ ס״ק י״ב על סילוק מירושתה שנעשה דוקא בין אירוסין לנישואין שהוא מטעם שלפני ארוסין אין לו שייכות בה, ולאחר נישואין לא יכול להסתלק ממה שהקנו לו חכמים, שעשו חכמים חיזוק לדבריהם, ולכן יכול לסלק עצמו מירושתה רק בזמן שבין אירוסין לנישואין שאז יש לו שייכות בה קצת.

חרם דרבנו גרשום, תקנת הקהלות

ד לִפְנֵי כְּאֶלֶף שָׁנָה קִבְּלוּ עַל עַצְמָם קְהִלּוֹת צָרְפַת וְאַשְׁכְּנַז בְּחֵרֶם תַּקָּנוֹת רַבּוֹת וּבֵינֵיהֶן שְׁתֵּי תַּקָּנוֹת לְעִנְיַן אֵישׁוּת, הָאַחַת, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה נוֹסֶפֶת עַל אִשְׁתּוֹ, וְהַשֵּׁנִית, שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ בְּעַל כָּרְחָהּ וּבְנִגּוּד לִרְצוֹנָהּ, וְנִקְרְאוּ תַּקָּנוֹת אֵלּוּ בְּשֵׁם חֶרֶם דְּרַבֵּנוּ גֵּרְשֹׁם, וְנִקְבַּע זְמַנָּן לָחוּל עַד סוֹף הָאֶלֶף הַחֲמִישִׁי בִּלְבַד, שֶׁרָאוּ חַכְמֵי הַדּוֹר הַהוּא תַּקָּנוֹת אֵלּוּ כִּצְרָךְ הַשָּׁעָה מִכַּמָּה טְעָמִים שֶׁנִּפְרַט לְקַמָּן.

מובאים הדברים בספר יוחסין מאמר ה׳, ובשו״ת מהרש״ל סי׳ כ״ט כתב שנפטר רבנו גרשום בשנת ד״א ת״ת, ומובא בתשובות מהר״מ מרוטנבורג דפוס פראג סימן תתרכ״ב שבשנת תתק״פ חדשו חכמי הדור את התקנות, ועוד מובאים הדברים במחזור ויטרי סימן תקע״ו ובכלבו סימן קט״ז, ושו״ת מהר״מ מינץ סימן ק״ב, ובריטב״א יבמות סד. ונימוקי

יוסף שם, ובשו״ת הרשב״א חלק א׳ סימן תקנ״ז ומהרי״ק שורש ק״א בשמו, ובשו״ת הרא״ש כלל מ״ג סימן ח׳, ומרדכי קידושין סימן תקכ״ב, ובטור ושולחן ערוך סימן א׳ סעיף י׳ כתב מרן ״רבנו גרשום החרים על הנושא על אשתו, אבל ביבמה לא החרים וכן בארוסה, ולא פשטה תקנתו בכל המדינות, ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי״. והגיה הרמ״א ״ומכל מקום בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד ואין נושאין שתי נשים, וכופין בחרמות ונידויין מי שעובר ונושא שתי נשים לגרש אחת מהן, ויש אומרים דבזמן הזה אין לכוף מי שעבר חרם רבנו גרשום מאחר שכבר נשלם האלף החמישי, ואין נוהגין כן״.

מדוע נתקנו התקנות

ה טַעֲמָן שֶׁל תַּקָּנוֹת אֵלּוּ נִתְבָּאֵר בְּדִבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁנִּתְקְנוּ עַל מְנָת לִגְדֹּר בִּפְנֵי הַפְּרִיצִים וְהַהוֹלְלִים הַמִּתְעַלְּלִים בְּנְשׁוֹתֵיהֶם שֶׁלֹּא כָּרָאוּי, וְכֵן כְּדֵי לִמְנֹעַ קְטָטָה הָעֲלוּלָה לִפְרֹץ בֵּין הַנָּשִׁים, וְהוֹסִיפוּ פּוֹסְקִים אַחֲרוֹנִים טְעָמִים נוֹסָפִים, וּמֵהֶם, חֲשָׁשׁ הוּא שֶׁחָשְׁשׁוּ לְאִישׁ שֶׁלֹּא יוּכַל לְפַרְנֵס אֶת נָשָׁיו, שֶׁהֲרֵי אָנוּ טְרוּדִים וְכַעֲנִיִּים וְכָל מָמוֹנֵנוּ עַל קֶרֶן הַצְּבִי, וְטַעַם נוֹסָף מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לָשֵׂאת נָשִׁים מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ, מֵחֹסֶר יְדִיעָה, יָבוֹאוּ לָשֵׂאת אָח אֶת אֲחוֹתוֹ, וְכֵן חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא תִּצְמַח מִכָּךְ סַכָּנָה לַיְּהוּדִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין גּוֹיִים, בַּעֲלֵי אוֹתָהּ דָּת אֲשֶׁר אָסוּר בְּחֻקּוֹתֶיהָ לָשֵׂאת שְׁתֵּי נָשִׁים.

הטעם שאמרנו על מנת לגדור בפני הפריצים כתב הרשב״א בתשובה ומובא במהרי״ק שורש ק״א ובדרכי משה סימן א׳ אות י׳, וטעם מניעת הקטטה מובא בהגהות מרדכי כתובות סי׳ רצ״א בשם רבנו אביגדור והובא בדרכי משה, ובלבוש, ובית שמואל ותשובת הר״ן סימן מ״ח.

הטעם שמא לא יוכל לפרנסן כתב מהר״ם פדאוה ובשו״ת משכנות יעקב סימן א׳. ושמא ישא אח את אחותו מובא בשו״ת משכנות יעקב סימן א׳, ובשו״ת שואל ומשיב מהדורא קמא חלק א׳ סימן קע״ח. בשו״ת מהר״ם שיק אבע״ז סי׳ ד׳ חשש שיקלקלו אחת את השניה מחמת שנאה. ובשאלת יעבץ מובא הטעם שיכולה לצמוח מזה סכנה ליהודים אם ישאו שתי נשים שהוא נגד דת הגויים והוא צורך שעה והמקום גורם, ושהוא עיקר טעם התקנה ולכן במקום שאין האומות מקפידים על זה, לא גזר.

היכן נתפשטו התקנות

ו שְׁתֵּי תַּקָּנוֹת אֵלּוּ, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ וְשֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ אִשָּׁה בְּעַל כָּרְחָהּ, פָּשְׁטוּ וְנִתְקַבְּלוּ עַל יְדֵי חַכְמֵי אַשְׁכְּנַז, אוּלָם חַכְמֵי הַסְּפָרַדִּים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים הֵעִידוּ שֶׁלֹּא נִתְפַּשְּׁטוּ תַּקָּנוֹת אֵלּוּ בְּאַרְצוֹתֵיהֶם.

כמו שכבר בארנו כתב מרן השו״ע באבע״ז סימן א׳ סעיף ט׳ ״נושא אדם כמה נשים וכו׳...״ וכן בסימן קי״ט סעיף ו׳ כתב מרן השו״ע ״יכול לגרשה בלא דעתה...״.

כתב מהרשד״ם ביו״ד סי׳ ק״מ שחרם רבנו גרשום לא נתפשט אלא בין האשכנזים, וכן הרדב״ז בתשובה שהובאה בשו״ת מהר״י בי רב ס״ס ס״א כתב שבירושלים ובכל המקומות האלה לא נתפשטה גזירת רגמ״ה ונהגו לישא כמה נשים ואין פוצה פה וכ״כ מהר״מ אלאשקר ס״ס צ״ה שרוב הגלויות, כגון ספרד ומערב ובכל המזרח לא קבלו עליהם מעולם תקנת רגמ״ה לא אז ולא היום, וכן הוא בכנה״ג אבע״ז סי׳ א׳ ובגב״י אות נ״ג ומהרלנ״ח סימן כ״ו ומהריב״ל ח״א כלל ב׳ דף י״ח עמ׳ א׳, ובשו״ת משפטי צדק חלק ב׳ סימן א׳, ובשו״ת פרח מטה אהרון חלק ב׳ סימן ס״ו, חקרי לב חלק ג׳ מיו״ד סימן פ״ז, ובשו״ת צל הכסף חלק ב׳ אבע״ז סימן י׳, ובשו״ת טוב לישראל דף י״ז עמ׳ ג׳ והלאה ובשו״ת עולת איש אבע״ז ס״ס ג׳, ובשו״ת שארית יוסף ידיד חלק ב׳ עמ׳ קס״ז, וכמובא באורך יביע אומר חלק שמיני סימן ג׳.

גדר התקנה

ז לְפִיכָךְ הַדִּין בָּרוּר, שֶׁעַל אִישׁ מֵעֲדוֹת הָאַשְׁכְּנַזִּים חָל אִסּוּר לָשֵׂאת אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ, אוֹ לְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ בְּעַל כָּרְחָהּ, וְהוּא מִתַּקָּנַת חַכְמֵי הַדּוֹרוֹת. אֶלָּא שֶׁכָּתְבוּ בָּזֶה פּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים כַּמָּה וְכַמָּה הַגְבָּלוֹת וּגְדָרִים שֶׁבָּהֶם לֹא גָּזְרוּ, וְיִתְבָּאֲרוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם לְקַמָּן.

כל זה בארצות אירופה שנהגו בהם איסור, אבל בהליכתם לארץ ישראל שלא נהגו בה איסור קל יותר איסורו, והוא בדומה למובא בסעיף ט׳, אלא שכאן אנו עוסקים ברבים ובסעיף ט׳ ביחיד. וראה עוד בסעיף י״ג ובבאורים.

אין התקנה חלה אלא על הגברים

ח אֵין תַּקָּנָה זוֹ חָלָה כִּי אִם עַל הַגְּבָרִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַנָּשִׁים, אִם נִשְּׂאוּ שְׁתֵּי נָשִׁים מִבְּנוֹת אַשְׁכְּנַז לְאִישׁ אֶחָד מֵעֲדוֹת הַסְּפָרַדִּים לֹא עָבְרוּ עַל הַתַּקָּנָה.

יש בזה מחלוקת בפוסקים, באר היטב הביא שמותרות שתי נשים אשכנזיות לינשא לספרדי אחד, ומשמע שלאשכנזי אחד שחל עליו החרם יהיו אסורות לינשא, וכך כתב אורי וישעי סימן ט״ו, ובספר בית שלמה סימן ה׳ בשם המאיר נתיבים סימן ל״ז הביא שגם האשה וגם האיש עוברים על חרם דרבנו גרשום, ובספר דבר אליהו סימן נ״ח כתב שהאיסור חל על הגבר בלבד וכן בתשובות ישועות יעקב אבע״ז סימן כ׳, וכתב בבאר היטב סימן א׳ סעיף קטן כ׳ שכל מקום שיש מחלוקת הפוסקים בתקנה המיקל לא הפסיד, והוסיף שם שכן כתב בדרכי משה.

הלך ממקום שנהגו למקום שלא נהגו

ט אַשְׁכְּנַזִי שֶׁהָלַךְ מִמָּקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ אִסּוּר לְמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ בּוֹ לֶאֱסֹר יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאָסוּר לָשֵׂאת אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ וְיֵשׁ מַתִּירִים, וְיֵשׁ לְהָקֵל בָּזֶה, מִטַּעַם שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ הַיּוֹם אֶלָּא מֵחֲמַת הַמִּנְהָג שֶׁקִּבְּלוּ עַל עַצְמָן הַקְּהִלּוֹת לֶאֱסֹר וְלֹא מֵחֲמַת חֵרֶם הַקַּדְמוֹנִים עַצְמוֹ שֶׁהָיָה עַד לְסוֹף הָאֶלֶף הַחֲמִישִׁי.

בשו״ת הר״ץ סימן מ״ח כתב שאין אומרים שמפני שיצא ממקומו יהא החרם מסולק מעליו וכן הביא בשו״ת מהרש״ל סימן י״ד ובים של שלמה יבמות פרק ו׳ סימן מ״א אפילו הלך שם להשתקע, מכל מקום, כתב שאם יצא בלא אשה ממקום שנהגו לאסור לא חל עליו האיסור, ובמקום שלא נהגו לאסור יוכל לשאת כמה נשים. לעומתם בשו״ת מהריב״ל ח״ג סי׳ ק״כ כתב שהיוצא ממקום שנהגו איסור למקום שלא נהגו יכול לישא כמה נשים אפילו אם כבר נשא אשה במקום הראשון וכ״כ בשו״ת מהר״ם אלאשקר סימן מ״ט, שו״ת רד״ק בית י״ד חדר ב׳, שו״ת מהרשד״ם סימן קמ״ט ועוד.

ומה שכתבנו שהיה החרם עד לסוף האלף החמישי, כך כתבו הרשב״א ומהרי״ק והובא בבית יוסף ושו״ע ודרכי משה ושו״ת הרדב״ז ומכאן ואילך אינו אלא מנהג שנהגו להחמיר וכן כתבו בשו״ת מהרשד״ם, ופני משה חלק ב׳ סימן קי״ז.

מה שאמרנו שמחלוקות הפוסקים בדין לשאת אשה על אשתו נידונות לקולא כך כתבו הרבה אחרונים דרכי משה, ב״ש ס״ק כ״א ובסימן ס״ו ס״ק י״א, וח״מ שם ס״ק י״ח כתב שחרם רבנו גרשם קל מאיסור תורה וכן בשו״ת מהרש״ם אבע״ז סי׳ ע״ח, ועוד.

אין התקנה תלויה בדעת האשה

יי אֵין תַּקָּנָה זוֹ תְּלוּיָה בְּדַעַת הָאִשָּׁה אִם הִיא מוֹחֶלֶת לְבַעֲלָהּ שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁאֵינָהּ מוֹחֶלֶת, וְאֵינָם רַשָּׁאִים בְּנֵי אַשְׁכְּנַז הַיּוֹשְׁבִים בְּאוֹתָן אַרְצוֹת הַנּוֹהֲגוֹת אִסּוּר בַּדָּבָר לָשֵׂאת נָשִׁים עַל נְשׁוֹתֵיהֶם אֲפִלּוּ אִם נְשׁוֹתֵיהֶם תִּתְרַצֶּינָה לְכָךְ.

כתב בתשובות הר״ן סימן מ״ח שאפשר שמדעת האשה יש לו היתר, אלא שיש ספק בדבר שמא נעשתה התקנה לטובת האנשים כדי שלא יכניס מריבה בתוך ביתו, ועוד חשש שמא יאלץ האיש את אשתו למחול על ידי שיקניטנה, ולכן לא הכריע הר״ן בדין זה, והביאו מהריב״ל והובאו אלו הדברים בהגהות רבי עקיבא איגר ס״ק ז׳. וכתב הרמ״א בדרכי משה סימן א׳ אות ח׳ שאין הדבר תלוי באשה אם תתרצה לכך או לא, ובב״ש ס״ק כ׳, גינת ורדים חלק ב׳ כלל א׳ סימן ט׳, ברכת רצה סימן צ״ה, זכר יהודה סימן ל״ג, וכן בתשובת בני אברהם אבע״ז סימן נ״ב הביא דעת הרבה גדולים דלא מהני רשותה בחרם דרבנו גרשום.

אם צריך ספרדי התרת שבועה כדי לשא אשה על אשתו

יא כְּבָר בֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף ו׳, שֶׁבֵּין מִדִּין תּוֹרָה בֵּין מִדְּרַבָּנָן אֵין שׁוּם אִסּוּר עַל סְפָרַדִּי לָשֵׂאת כַּמָּה נָשִׁים שֶׁיַּחְפֹּץ, בְּחֶפָּה וְקִדּוּשִׁין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מֵאָז אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְעַד לַחֲתִימַת הַגְּמָרָא, וְעַד לִזְמַנֵּנוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר מָצוּי, שֶׁרֹב הָעָם לֹא הָיוּ חֲפֵצִים לָשֵׂאת אִשָּׁה נוֹסֶפֶת גַּם בַּדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים, מִכָּל מָקוֹם מָצִינוּ גַּם בִּגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁנָּשְׂאוּ אוֹ הִשִּׂיאוּ כַּמָּה נָשִׁים כְּשֶׁנִּרְאֶה הָיָה הַדָּבָר בְּעֵינֵיהֶם לְנָחוּץ.

הדברים פשוטים וברורים, אלא שמחוק המדינה אסורים לישא שתי נשים, וזה הטעם שבחמישים שנה האחרונות לא נמצאו כי אם בודדים שנשאו נשים על נשותיהן (וזה באישור בתי הדין הרבניים) ופשוט הוא שאין בחמישים שנה אלו משום קבלה של מנהג שלא לשאת אשה נוספת אלא חוק מדינה המכריח בשב ואל תעשה, ואם יום אחד יתבטל זה החוק לא יהיה צורך בהתרת נדרים או שבועות או התרת קבלה כל שהיא בענין והרוצה בכך יוכל לשאת אשה על אשתו ואף אם לא יוכל לפרנסה כראוי יוכל לעשות עמה תנאי, לפני מעשה הקידושין, שאינו חייב במזונותיה, והתנאי קיים, וכמו שנתבאר לעיל בסעיף ג׳.

יב בְּשִׁטְרֵי כְּתֻבּוֹת הַסְּפָרַדִּיּוֹת כָּתוּב ״וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יְשַׁדֵּךְ וְלֹא יְקַדֵּשׁ שׁוּם אִשָּׁה אַחֶרֶת עָלֶיהָ כִּי אִם בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין הַצֶּדֶק״. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבַּע הֶחָתָן לְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב בַּכְּתֻבָּה נֶאֱמָן לוֹמַר אָנוּס הָיִיתִי בְּדָבָר זֶה, וּמִכָּל מָקוֹם, אִם יִרְצֶה לָשֵׂאת אִשָּׁה נוֹסֶפֶת, יֵלֵךְ בִּפְנֵי בֵּית דִּין וִיבַקֵּשׁ מֵהֶם רְשׁוּת וְלֵית מַאן דְּיִמְחֵה בִּידֵיהּ שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן לֹא עֲבֵרָה וְלֹא סְרַךְ עֲבֵרָה, וְעַל הַצַּד הַיּוֹתֵר טוֹב גַּם יַעֲשׂוּ לוֹ הַתָּרָה עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע מִתַּחַת לַחֻפָּה שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ אִם אָכֵן נִשְׁבַּע כָּךְ.

ראה מה שכתב בכיוצא בזה בשו״ת יבי״א חלק ט׳ אבע״ז סימן א׳ בספרדי שחתם על כתובה שכתוב בה חרם דרבנו גרשום שהתירו הרב לישא אשה על אשתו כדי שיוכל לקיים מצוות פריה ורביה ולא הצריכו לחתימת מאה רבנים מכיון שאין בחתימתו על הכתובה משום קבלת חרם דרבנו גרשום כלל, וכן בשו״ת יביע אומר חלק שמיני סימן ב׳ שכתב ״ואף למנהג העדות שנשבעים על זה תחת החופה, אין שבועה זו אלא מדרבנן כיון שהיא בלי שם ובלי כינוי, וכמו שהעלו האחרונים, ואמרינן שאדעתא דהכי לא נשבע כמ״ש מהרשד״ם יו״ד ק״מ.

כתב בשו״ת המבי״ט חלק ב׳ סימן רכ״ב שהמנהג בארץ ישראל שהרוצה לישא על אשתו מביא ממנה רשות בכתב ושאין מצריכין אותו התרה על שבועתו כי כנראה שבכתובות בזמנו היה כתוב שלא ישא אשה כי אם ברשותה ואחר כך נשבע לקיים כל מה שכתוב בכתובה. וכתב הכנה״ג שבכתובות שלנו כותבים שלא ישא אשה אחרת בלתי רשות בית דין, ולכן אין צריך לרשותה. ובתשובת הרא״ם חלק א׳ סימן מ״ו כתב ״והמנהג פשוט בזמננו שברשותה לבד סגי, ומעשים בכל יום הוא, ולית דימחה ביד איש העושה זאת לישא אשה על אשתו אחר שנתנה לו רשות״ וכן כתב המהר״ם די בוטון

סימן ט״ו, והמהר״א ששון סימן רכ״ח, וראה ביביע אומר חלק שביעי אבע״ז סימן ב׳.

קהלה שעברה ממקום שנהגו למקום שלא נהגו

יג אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא מָקוֹם שֶׁלֹּא נִתְקַבְּלָה בּוֹ תַּקָּנָה זוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂא אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ, וְלָכֵן קְהִלּוֹת מֵאַרְצוֹת אַשְׁכְּנַז שֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ וְהִמְשִׁיכוּ לִשְׁמֹר כָּאן עַל מִנְהָגָם בַּתַּקָּנָה הַנַּ״ל, רְשׁוּת הִיא בְּיָדָם, אַךְ אֵינָהּ בְּגֶדֶר חוֹבָה, וְיכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ וְלִנְהֹג בְּמִנְהֲגֵיהֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים זֹאת בִּשְׁאָר תַּקָּנוֹת, כְּגוֹן אִסּוּר אֲכִילַת קִטְנִיּוֹת בְּפֶסַח, וּבְדִינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר וְכַדּוֹמֶה. אֶלָּא שֶׁבְּדָבָר זֶה יֵשׁ לָלֶכֶת אַחַר הַמֵּקֵל בְּמָקוֹם הַצָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסָעִיף ט׳, וּלְקַמָּן נְבָאֵר הַגְּדָרִים הַהִלְכָתִיִּים שֶׁעַל פִּיהֶם מַתִּירִים גַּם לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז לָשֵׂאת נָשִׁים נוֹסָפוֹת.

וראה עוד בזה בפרק י״ח סעיף כ״ג, ומובא בשו״ת חתם סופר סימן ג׳ שהרבנים המחמירים בחדר״ג רבים חללים הפילו, ויודע הוא בשלושה שיצאו לגמרי מן הדת, ומובא בשם הגאון בעל פאת השלחן, רבי ישראל משקלוב, שאמר בשם הגר״א זצ״ל שאילו היה הדבר עולה בידו, היה מוכן לבטל תורה ותפלה, ולכתת רגליו מעיר לעיר, וממדינה למדינה, להשפיע על רבני המקומות לבטל לגמרי החרם דרגמ״ה שלא לישא שתי נשים. והובאו הדברים בספר בית יוסף חדש מהגאון רבי עקיבא יוסף שליזנגר.

וכן מובא בנוסח מכתב שכתב הרב הגאון שמואל העליר מצפת, משנת תרל״ו להרה״ג הנ״ל רבי עקיבא יוסף שלזינגר, וזאת לשונו ״הנני מעיד עלי שמים וארץ כי כמה פעמים שמעתי מהגאון החסיד רבי ישראל משקלוב זצ״ל מחבר ספר פאת השלחן, ששמע מפי הגאון האמיתי החסיד רבנו אליהו מוילנא זיע״א, כי אילו היה הדבר עולה בידו היה מבטל תורה ותפילה ומסבב מעיר לעיר וממדינה למדינה לבטל החרם דרבנו גרשום בענין איסור לשאת שתי נשים, כי על ידי ביטול החרם תהיה התקרבות הגאולה. וגם להשפיע שהכהנים ישאו כפיהם לברך ברכת כהנים בכל יום״. ובתשובת ב״י אבע״ז הלכות כתובות סימן י״ד כתב לדחות דברי מהר״י די מולינא שערער על פסק מרן וחכמים אחרים עמו להורות היתר לאשכנזי הדר בארץ ישראל לשאת אשה על אשתו וכתב עליו מרן בתוך דבריו ״זאת ועוד עמו אתוכח כי מה לו כי נזעק לצאת לריב מהר ולתקוע עצמו לאסור בדבר זה, לפני זמן לא רב היה חכם אשכנזי בירושלים ת״ו זקן ויושב בישיבה שהיתה לו אשה בת בנים, ונשא אשה אחרת עליה, והיו שם הרה״ג הזקן רבי קולונימוס וחכמים אשכנזים אחרים ולא היה פוצה פה ומצפצף, ולמה לא הציל בעת ההיא, לצאת לקראת נשק למחות בידו, וכי משוא פנים יש בדבר, ועוד דהא קימ״ל דהלכתא כסוגיאן דעלמא, והנה בסלוניקי וקושטא ויתר קהילות תוגרמא אשר שם קהילות גדולות מהאשכנזים, וגם במלכות הזאת, מעולם לא נשמע שינדו לשום אשכנזי שנשא אשה על אשתו, ואיך יקום הוא לעשות דבר שלא נשמע ולא נראה כמוהו, ולהתעבר על ריב לא לו, כי הוא ספרדי שמעולם לא קבלו עליהם תקנת רבנו גרשום״ עכת״ד. ומובאים הדברים בשו״ת יביע אומר חלק חמישי אבע״ז סימן א׳.

אם לא קיים מצות פריה ורביה

יד גַּם בְּמִקּוֹמוֹת שֶׁנִּתְקַבְּלוּ תַּקָּנוֹת רַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם, מִי שֶׁשָּׁהָה עִם אִשְׁתּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, וְאֵין אִשְׁתּוֹ רוֹצָה בְּגֵרוּשִׁין, מַתִּירִים בֵּית דִּין לָאִישׁ לִשָּׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת, שֶׁהֲרֵי לֹא גָּזַר רַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם בְּמָקוֹם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה.

הרמ״א בהגה סימן א׳ סעיף י׳ כתב ״ובכל מקום שיש דיחוי מצוה, כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה לא גזר רגמ״ה, אמנם יש חולקים וסבירא להם שחרם רגמ״ה נוהג אפילו במקום מצוה״ ובשו״ת עין יצחק חלק ב׳ אבע״ז סימן נ״ז פסק בזה שדעת הרמ״א כסתם וכן הלכה, עפ״י הכלל שסתם ויש הלכה כסתם. ומתירים לו לישא אשה אחרת כדי שיוכל לקיים מצות פו״ר ועוד שכתבו האחרונים שחרגמ״ה היה עד לסוף האלף החמישי ומאז ועד עתה אין החרם בתוקפו אלא בגדר של מנהג שנהגו הקהילות לקיים את אותה תקנה קדומה על אף שהיא עצמה, כאמור, אינה בתוקפה.

וכן כתבו הרא״מ, הרד״ק, וב״י שרבנו גרשום לא החרים במקום מצות פריה ורביה וכן רווחת ההלכה בזמננו, ואינה כדעת מהר״י מינץ שכתב שלא התיר רבנו גרשום לישא אחרת אלא רק במקום מצות יבום.

מרן השו״ע באבע״ז סימן קנ״ד סעיף י׳ כתב ״נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, יוציא ויתן כתובה, או ישא אשה אחרת הראויה לילד, ואם לא ירצה כופין אותו עד שיוציא״ וכן הובאו הדברים בשו״ת יביע אומר חלק תשיעי

אבע״ז סימן א׳ ובחלק שביעי סימן ב׳ ובסימן ג׳.

מי שאשתו עקרה

טו וְלֹא רַק מִי שֶׁשָּׁהָה עִם אִשְׁתּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה אָנוּ מַתִּירִים לוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה שְׁנִיָּה, אֶלָּא אַף בְּלֹא עָבְרוּ עֶשֶׂר שָׁנִים, אִם יֵשׁ אֻמְדָּנוּת חֲזָקָה שֶׁשּׁוּב לֹא תֵּלֵד, כְּגוֹן שֶׁפָּסַק מִמֶּנָּה אֹרַח כַּנָּשִׁים אוֹ שֶׁנִּתְבָּרֵר שֶׁמִּבְּחִינָה רְפוּאִית אֵין סִכּוּי מַמָּשִׁי שֶׁתִּתְעַבֵּר וְתֵלֵד כְּלָל, אֵין מַצְרִיכִים אֶת הַבַּעַל לִסְמֹךְ עַל הַנֵּס וּלְהַמְתִּין עֶשֶׂר שָׁנִים, אֶלָּא אִם רוֹצֶה לְקַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה יֵשׁ לְהַתִּיר לוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים לֹא בָּזֶה גָּזַר רַבֵּנוּ גֵּרְשֹׁם מְאוֹר הַגּוֹלָה.

כך פסקו בשו״ת זכות אבות פ״ב ק״כ ובמשיב דבר צ׳, ט׳ ובפני דוד אהע״ז סימן ז׳ בשם כהונת עולם, ומהר״ש חלק ד׳ סימן ל״ו ובספר אבני זכרון חלק ב׳ סימן י״ח.

מי שנשתטית אשתו

טז וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּטְּתָה אִשְׁתּוֹ, אוֹ שֶׁחָלְתָה חֹלִי הַמּוֹנֵעַ מִמֶּנָּה לְשַׁמֵּשׁ אֶת בֵּיתָהּ, כָּל שֶׁשָּׁהָה עִמָּהּ בַּעֲלָהּ שָׁנָה אוֹ יוֹתֵר בְּטִפּוּלִים רְפוּאִיִּים וְטוֹעֵן שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לְסַבֵּל לִחְיוֹת בְּלֹא אִשָּׁה, יָכוֹל בֵּית הַדִּין לְהַתִּיר לוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת וְאֵין מַצְרִיכִים אוֹתוֹ לְהַמְתִּין אוּלַי תִּתְרַפֵּא.

כך כתב בשו״ת צמח צדק שיש להתיר לו ע״י שיחתמו לו על זה מאה רבנים. וריב״ש סימן קכ״ז, וכן הב״ש בסוף סימן ע״ט כתב שלהכריחו להמתין יותר הוא חומרא בלא טעם, וכ״כ בשו״ת כוכב מיעקב קובו אבע״ז סימן ז׳ והובא בספר אבני האפוד, ובשו״ת יד אליעזר, ומובאים הדברים בשו״ת יביע אומר חלק שביעי אבע״ז סימן ב׳, אות ד׳ ובסימן ה׳ אות ד׳.

אם אין האיש מכוין למצוה

יז אִם אֵין הָאִישׁ מְכַוֵּן לַמִּצְוָה, כְּשֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ הֶתֵּר לִשָּׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת, אֵין זֶה מְעַכֵּב אֶת הַבֵּית דִּין מִלְּתֵּן לוֹ הֶתֵּר שֶׁאֵין מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה תְּלוּיָה בְּכַוָּנַת הַמּוֹלִיד.

בשו״ת יביע אומר חלק שביעי אבע״ז סימן ב׳ אותיות ה׳ ו׳ הביא בזה דעות הפוסקים האחרונים ואת מסקנתו הבאנו כאן להלכה.

וראה עוד בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז סימן כ״א אות ג׳, ד׳, בדבר איך נוהגים במי שטוען בפנינו שרוצה לקיים מצוות פריה ורביה וחשוד הוא ליקח אחר כך אשה שאינה בת בנים.

מי מהתקנות חמורה יותר

יח נֶחְלְקוּ חֲכָמִים אַחֲרוֹנִים בִּדְבַר הַתַּקָּנוֹת, אֵיזוֹ מֵהֶן חֲמוּרָה יוֹתֵר, שֶׁלֹּא לְגָרֵשׁ אִשָּׁה בְּעַל כָּרְחָהּ אוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂא אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ, וְכָל זֶה אַכִּיבָּא דְּתַקָּנַת קְהִלּוֹת אַשְׁכְּנַז שֶׁהֲרֵי לְדַעַת מָרָן הָרַב יוֹסֵף קַארוֹ בַּעַל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ יָכוֹל הַבַּעַל לְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ גַּם בְּעַל כָּרְחָהּ אוֹ לָשֵׂאת שְׁתֵּי נָשִׁים, כַּמּוּבָא לְעֵיל סְעִיף ו׳.

דעת הנודע ביהודה, חתם סופר, מהר״ם שיק, וכן בשם משמעון פולק שלגרש אשה בעל כורחה חמור יותר ואם אינה מתרצה לגרושין תשאר תחתיו וישא אשה שניה, ולדעת פרי האדמה, דברי חיים, ישועות מלכו ותשובת הב״י לישא שתי נשים חמור יותר, וכתב הרב יונה נבון בספרו גט מקושר קי״ט, כ״ב שלדעת מרן השו״ע לא היתה גזירת רבנו גרשום אלא עד סוף האלף החמישי ולכן לא הזכיר איסור זה שלא לגרש בעל כורחה, ולפוסקי אשכנז טוב יהיה לחוש למה שאמר הר״ן לפייסה שתקבל הגט מרצונה ואם לא תרצה בכך, לספרדים יכול לגרשה בעל כורחה.

מי שאשתו מורדת

יט תַּקָּנָה זוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ אֵינָהּ חָלָה עַל אִישׁ שֶׁאִשְׁתּוֹ מוֹרֶדֶת בּוֹ, וְהִיא הַמּוֹנַעַת עַצְמָהּ מֵחַיֵּי אִישׁוּת עִם בַּעֲלָהּ, בֵּין אִם טָעֲנָה שֶׁמָּאוּס הוּא בְּעֵינֶיהָ וְהוֹכִיחָה דְּבָרֶיהָ, וּבֵין אִם טָעֲנָה שֶׁבִּרְצוֹנָהּ לְצַעֲרוֹ עַל יְדֵי מְנִיעַת הַתַּשְׁמִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְצוֹנָהּ בְּגֵרוּשִׁין, בֵּין זוֹ וּבֵין זוֹ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַגְּנוֹ, אֶלָּא כָּל שֶׁהֶאֱרִיכָה בְּדַרְכָּהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ יֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַתִּיר לוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת, וְאֵין צָרִיךְ לְהֶתֵּר מֵאָה רַבָּנִים.

כך כתב בשו״ת מהרשד״ם אבע״ז סימן ק״כ וזו לשונו ״לא יעלה על הדעת שיהיה אסור בנחושתים ידיו ורגליו ואשתו משחקת ממנו, חלילה, והרי יש בזה כמה איסורים, והתורה דרכיה דרכי נועם, ובודאי שלא עלה על דעת רגמ״ה לתקן בכיוצא בזה, ולכן אין ספק שיש להתיר לאיש הזה לישא אשה אחרת עליה, וכל המעכב בידו הוא חוטא״. וכ״כ רבי עקיבא איגר בתשובה מהדורא תניינא סימן פ״ב ומבואר שאין צריך בזה היתר מאה רבנים. וכן כתב רבי יעקב מליסא בשו״ת נחלת יעקב שמותר לישא שניה ואינו צריך היתר של מאה רבנים. וכן כתב השב יעקב ומובא בנחלת יעקב שכל שהדבר נעשה באשמת האשה יש להתיר בלא מאה רבנים, ומובאים כולם בשו״ת יביע אומר חלק שביעי אבע״ז סימן ג׳, וכן ישועות מלכו סימן ז׳, ראב״ן, ומרדכי, ותשובת מהר״ם בר ברוך, ונתן הישועות מלכו כלל שכל המפסדת כתובתה ע״י פשיעתה, גם תקנת רגמ״ה אבדה, וכן דעת הרב יצחק אלחנן בעין יצחק ח״א ג׳, ט״ו. ומהריי״ק, וראה עוד ביבי״א חלק תשיעי אבע״ז סימן א׳ וסימן כ״ח.

מי שאשתו עוברת על דת משה ויהודית

כ כָּל אִשָּׁה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁמִּצְוָה עַל בַּעֲלָהּ לְגָרְשָׁהּ, כְּגוֹן הָעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה וְהִיא הַמַּאֲכִילָה אֶת בַּעֲלָהּ דְּבָרִים הָאֲסוּרִים בַּאֲכִילָה, אוֹ מְשַׁמַּשְׁתּוֹ נִדָּה, וְלֹא יָדַע בְּכָךְ בַּעֲלָהּ, אוֹ הַנּוֹדֶרֶת וְאֵינָהּ מְקַיֶּמֶת. אוֹ שֶׁאֵינָהּ רוֹצָה לָבוֹא עִם בַּעֲלָהּ לָדוּן בִּפְנֵי בֵּית דִּין צֶדֶק אֶלָּא רַק בִּפְנֵי עַרְכָּאוֹת שֶׁל גּוֹיִים. וְכֵן הָעוֹבֶרֶת עַל דָּת יְהוּדִית, וְהוּא מִנְהַג הַצְּנִיעוּת שֶׁנָּהֲגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁזּוֹנָתָה תַּחַת בַּעֲלָהּ, אוֹ שֶׁיָּצָא לָהּ שֵׁם רַע שֶׁמְּזַנָּה וְדַעַת בַּעֲלָהּ סוֹמֶכֶת עַל כָּךְ שֶׁאֵמֶת הַדָּבָר, כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִצְוָה עַל הַבַּעַל לְגָרְשָׁהּ, וְאֵין חֵרֶם דְּרַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם חָל עָלָיו.

כן הוא בחלקת יעקב סימן קמ״ז לרבי יעקב מליסא שהתיר בפשיטות בעוברת על דת בלא מאה רבנים כלל וכן פסק ביביע אומר חלק שביעי סימן ג׳ אות א׳ שהמסרבת לבוא לדין תורה נקראת כעוברת על דת ומתירים לבעל לישא אשה אחרת.

ועוברת על דת יהודית כתוב בשו״ע אבע״ז סימן קט״ו סעיף ד׳ ״איזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית, יוצאת לשוק, או למבוי מפולש, או בחצר שהרבים בוקעים בו, וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים (כך היתה אז דרכן, לפרוס רדיד מעל כיסוי הראש) אף על פי ששערה מכוסה במטפחות... או שהיתה משחקת עם הבחורים... או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה, בכל אחד מאלו תצא בלא כתובה...״ וראה סוף הבאורים לסעיף י״ט שהמאבדת כתובתה אבדה גם תקנת רגמ״ה, ובכלל זה שאינו צריך להיתרו מאה רבנים, וכתב רמ״א באבע״ז סימן קט״ו ד׳ ״ואינה יכולה לעכב על ידו שלא יגרשנה ויכול לגרשה בעל כורחה ואין בזה משום חרם רבנו גרשום״. וכל זה כשהבעל טוען בתום לב מחמת יראת ה׳ שבליבו ולא מתוך קטטה ונוכלות והכל לפי ראות עיני הדיין, כ״כ בשו״ת יבי״א חלק ג׳ אבע״ז סימן כ״א.

אם מסרבת האשה לקבל גטה

כא אִם הִתְּירוּ בֵּית דִּין לְאִישׁ לִשָּׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת וְאֵין הָאִשָּׁה הָרִאשׁוֹנָה חֲפֵצָה לִחְיוֹת עִמּוֹ יוֹתֵר וְגַם אֵינָהּ רוֹצָה בְּקַבָּלַת גִּטָּהּ, יְזָהֲרוּ בֵּית הַדִּין לְהוֹרוֹת לַבַּעַל לְהַשְׁלִישׁ גֵּט בְּיָדָם וְרַק אַחַר כָּךְ יִתְּנוּ לוֹ אֶת הַהֶתֵּר לִשָּׂא אִשָּׁה, וְיִהְיֶה גֵּט זֶה מֻפְקָד בְּיָדָם לִתְּנוֹ לָהּ כְּשֶׁתִּתְרַצֶּה לְקַבְּלוֹ.

שאנו חוששים שאחר שיקבל היתר וישא אשה יעכב את מתן הגט ותהיה אשתו הראשונה מכשול לרבים שהרי עודנה אשת איש, אלא כאמור יופקד הגט בבית הדין, ויודיעו הם לה עליו שתבוא לקבלו כשתרצה, ואמרינן מסתמא לא שביק איניש היתירא ואכיל איסורא.

פריעת חוב בממון אינה מעכבת מתן הגט

כב אִם אֵין לְאִישׁ דֵּי מָמוֹן לְשַׁלֵּם לְאִשְׁתּוֹ אֶת כְּתֻבָּתָהּ, וְכֵן כָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם, אֵין זֶה מְעַכֵּב אֶת נְתִינַת הַגֵּט, אֶלָּא אִם פָּסְקוּ בֵּית הַדִּין שֶׁעַל הָאִישׁ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ יִתֵּן גֵּט, וְהַמָּמוֹן יִזָּקֵף עָלָיו בְּחוֹב, וּכְשֶׁיִּהְיֶה לוֹ יְשַׁלֵּם.

בשו״ע אבע״ז סימן קי״ט סעיף ו׳ כתב הרמ״א בשם תשובת הרא״ש והריב״ש ״ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה, אינה יכול לעכב משום זה את הגירושין, אלא תתגרש, ותתבע אותו מה שחייב לה״, וכן הלכה.

פילגש

כג נִרְאֶה הָעִקָּר לְדִינָא, שֶׁפִּילֶגֶשׁ הִיא אִשָּׁה הַמְיַחֶדֶת עַצְמָהּ לְאִישׁ בְּלֹא קִדּוּשִׁין וּבְלֹא כְּתֻבָּה, וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט, שֶׁלָּכֵן אִם הָלְכָה וְנִשְׂאָה לְאִישׁ אַחֵר בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין וְגֵרְשָׁהּ בְּגֵט, מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן, מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר הָיָה לַעֲשׂוֹת אִם הָיְתָה נְשֵׂאת לוֹ מִתְּחִלָּה. וּבָנֶיהָ מִן הָרִאשׁוֹן וּמִן הַשֵּׁנִי כְּשֵׁרִים. וְדָבָר זֶה אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צַד הֶתֵּר, קָרוֹב הוּא אֶל הַזְּנוּת וְהַכְּעוּר וְרָאוּי לְהַחֲמִיר וְלִרְחֹק מִמֶּנּוּ.

כך פסקו הרמב״ן בתשובה בשו״ת המיוחסות סימן רפ״ד שנשאל שם מרבינו יונה אם הפילגש מותרת והשיב לו בהיתר, ומהר״ם פדאוואה, ובשו״ת הר״ן סימן ס״ח, ובשאלת יעב״ץ חלק ב׳ סימן ט״ו, ובספר משפטים ישרים להרב רפאל בירדוגו חלק ב׳ סימן ק״ע, וכן החיד״א בברכי יוסף ס״ק א׳ בשם הריטב״א כתב שאע״פ שדוד גזר על יחוד פנויה מותר לאדם לבא על פילגשו מטעם שדומה לאשת איש שהרי מיוחדת לו, וכן הבא על פילגש חבירו אינו חייב מיתה, וכן מובא בצידה לדרך חלק ב׳ סימן ט״ו, ובספר תעלומות לב, ועוד ראה חלקת מחוקק ס״ק ג׳ ובית שמואל ס״ק ב׳ בסימן כ״ו בשו״ע אבע״ז, וכך נראה דעת מרן השו״ע בכמה מקומות שאין איסור בדבר. ובאבע״ז סימן כ״ו פרש הרמ״א כך את דעת מרן השו״ע והסביר שהמניעה בפילגש היא החשש שמא מחמת בושה לא תטבול ויבוא עליה בנידתה, ומה שאמרו

חכמים שהבא על ארוסתו בלא ברכה כבא על הנדה במה דברים אמורים בנושא אשה בחופה וקידושין וכותב לה כתובה שאז אסורה עליו עד לאחר שיברכו להם שבע ברכות, מה שאין כן פילגש שאין בה חופה קידושין וכתובה, ואין זה דומה לנישואין אזרחיים או רפורמים, שאלו כוונתם להרים יד בתורת משה ולבזות קודשי ישראל ובודאי שאינן טובלות לגידתן. על כן, להלכה, העושים כן אין למחות בידם בחוזקה ולביישם ברבים, אבל לבושה גדולה יחשב. וראה עוד בנודע ביהודה תניינא סימן קל״ב שכתב שם שדעת הרי״ף לאסור, ודעת ראב״ד וראי״ש להתיר, ונחלקו ראשונים ואחרונים בדעת הרמב״ם, וכן לענין חרגמ״ה יש המחשיבים זאת בכלל איסור של אשה שניה ויש חולקים. ויכולנו לעשות עצמנו צדיקים גדולים ולצעוק שזה אסור ולגדור גדר ולעמוד בפרץ, וכאלו להציל רבים ממכשול, אבל אנו מעדיפים להיות נאמנים לאמת, ומלבד זאת, בדור זה בחברה הלא חרדית שרבות בנות הרי הן גרושות או רווקות מבוגרות שנתיאשו מלמצוא בן זוג והרי הן ברשות הרבים, בעוונות, כארבע אבות נזיקין נישופות ברגלי אדם ובהמה ואלפים מהן כבר נפלו בידי מי שאינם בני ברית ובנים זרים ילדו, במציאות כזו מי שצועק על כל דבר שהוא אסור נראה שאין להשם יתברך הרבה תועלת ממנו, ועדיף היה שכל הנשים הנ״ל היו נישאות במקום האפשר אפילו כאשה שניה או אפילו מתייחדות לאיש כפילגש והיו נשארות בגבול הקדושה ומולידות בנים ובנות שכל זה הם דברים ברומו של עולם שהגאולה תלויה בהם כמאמר רבותינו שאין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. וראה מה שכתבנו לעיל בביאורים לסעיפים י״א י״ג. ואעפ״כ הכל בדיעבד מחמת מצוקת הזמן וירידת הדור שעדיף שיהיו הדברים נעשים בהיתר עד כמה שאפשר, שאל״כ יהיו נעשים ח״ו באיסור וכמו שהסביר הרמ״א בדעת מרן השו״ע.

אשה רעה בעלת מצה ומריבה

כד אִשָּׁה רָעָה בְּדִעוֹתֶיהָ שֶׁהִיא בַּעֲלַת מַצָּה וּמְרִיבָה אוֹ שֶׁאֵינָהּ צְנוּעָה כִּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת, מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ שֶׁנֶּאֱמַר גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן וְיִשְׁבַּת דִּין וְקָלוֹן, וְכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה צַד מִצְוָה שֶׁלֹּא לְהִתְחַבֵּר בְּאִשָּׁה רָעָה, יֵשׁ לוֹמַר דְּלָא חַיְלָא תַּקָּנַת רַבֵּנוּ גֵּרְשֹׁם גַּם בְּכֹהֲאי גַּוְנָא.

וביותר על פי מה שבאר הרשב״א שתקנת רבנו גרשום היא לגדור בפני הפריצים והוללים המתעללים בנשותיהם שלא כראוי, או כטעמו של המרדכי בשם רבנו אביגדור שהוא מפני הקטטה, אין שיכות טעמים אלו לכאן שהרי היא המתעללת בבעלה ומתקוטטת כדלף טורד ביום סגריר, ומדוע תהא החוטאת נשכרת ויצטרך בעלה לסבול כל ימיו. יש לומר שגם בזה לא גזר רבנו גרשום לעגן בני ישראל אל מי שהיא מרה ממות, ופטור מן התקנה, ויתקן עצמו במה שתקנוהו חז״ל בגמ׳ יבמות סג: ״אמר רבא אשה רעה וכתובתה מרובה, צרתה בצידה, דאמרי אנשי, בחברתא ולא בסילתא״ ובית דין שיתיר לבעל כזה לגרש אשתו בעל כורחה, או לשאת אשה נוספת שיחיה עימה בטוב, טוב יעשה, ויש בזה משום ״לא תעמוד על דם רעך״, וכתיב ״אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך״, וכתיב ״אל תמנע טוב מבעליו אם יש לאל ידך לעשות״, וזה בין לאשכנזים וק״ו לספרדים שלא קבלו על עצמם תקנות רבנו גרשום מעיקרא.

למעשה מה הדין היום

כה כָּל אֵלּוּ הַהֶתֵּרִים לְשָׂא אִשָּׁה נוֹסֶפֶת שֶׁדִּבַּרְנוּ בָּהֶם, הַכֹּל כַּמּוּבָן בְּהֶתְאֵם וּבְהִתְיַחֲסוּת לְחֻקֵּי הַמְּדִינָה שֶׁאוֹסְרִים נִשּׂוּאֵי שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאֶחָד אִם לֹא בְּאִשּׁוּר מִי שֶׁמֻּסְמָךְ לְכָךְ מִטַּעַם הָרַבָּנוּת הָרָאשִׁית, וּמוּבָן שֶׁיֵּשׁ לְהִמָּנַע מֵעֲרִיכַת קִדּוּשִׁין אוֹ סִדּוּר גִּטִּין שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ בָּתֵּי הַדִּין הָרַבָּנִיִּים, כַּחֹק.

פשוט הוא שחוק המדינה האוסר לאיש אחד לשאת שתי נשים לא בא מתוך רצון לשמור על תקנת הקהילות, אלא כוונתו פשוטה, לשוות לחברה הישראלית אורח חיים ארופאי, שכולל בתוכו, כמובן, גם את המתירנות המערבית, שהיא ממש הפך הפכים של תורת אלהים חיים שקבלנו, שהרי אצלנו הגדרים ידועים וקבועים, מהן העריות ומהן הענשים, ברור מה הטוב ומה הרע, ובמתירנות המערבית הגדרים הולכים ומשתנים לקראת ההיתר המוחלט שהכל יהיה מותר, חוץ מכמובן ביגמיה היא האיסור לשאת שתי נשים, כאותה חיה הפושטת טלפיה לאמור ראו שאני מפריסה פרסה ושוסעת שסע פרסות, אך כמובן אינה מעלה גרה. ואילו אנו, הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב, וכי באנו ללמוד צניעות מהם או כיצד להתנהג עם נשותינו, ודאי שלא, וההפך הוא הנכון כדכתיב ״כי החושך יכסה ארץ, וערפל לאומים, ועליך יזרח ה׳, וכבודו עליך יראה״, מה שלנו אור להם הוא חושך ומה שלנו הוא חושך להם הוא אור, שהמציאות של אור ה׳ היא אחת והשינוי הוא במקבלים, לאומות הוא חושך ולנו ישראל הוא אור.

פרק כ״א - קדשת הכהנים

הקדמה בענין הכהנים

א מִכְּנִיסַת אֲבוֹתֵינוּ לָאָרֶץ בִּזְמַנּוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְעַד לְחֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן בִּזְמַנּוֹ שֶׁל יִרְמְיָה הַנָּבִיא, הָיוּ הַכֹּהֲנִים מְיֻחָסִים, שֶׁהָיוּ בִּידֵיהֶם מְגִלּוֹת יוּחֲסִין שֶׁעַל פִּיהֶם יָדַע כָּל כֹּהֵן מִי הָיוּ אֲבוֹתָיו עַד לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן, וּכְשֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן לָבוֹא וּלְשָׁרֵת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ שְׁנֵי עֵדִים מְעִידִים עָלָיו בְּפְנֵי בֵּית הַדִּין הַגָּדוֹל שֶׁכֹּהֵן מְיֻחָס הוּא, וְאָז הָיָה מֻרְשֶׁה לְהִצְטָרֵף אֶל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים לַעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ. וּבָעֲוונוֹת, כְּשֶׁנֶּחְרַב בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ הָרִאשׁוֹן, וְגָלוּ אֲבוֹתֵינוּ לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה, מִתֹּקֶף הַצָּרוֹת וְהַטִּלְטוּלִים אִבְּדוּ חֵלֶק מִמִּשְׁפְּחוֹת הַכְּהֻנָּה אֶת כִּתְבֵי הַיּוּחֲסִין שֶׁלָּהֶם, וּכְשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי כְּבָר לֹא הוּרְשׁוּ אוֹתָן מִשְׁפָּחוֹת לְחַדֵּשׁ אֶת עֲבוֹדָתָן, וְלֹא נִתְחַדְּשָׁה הָעֲבוֹדָה אֶלָּא בַּמִּשְׁפָּחוֹת הַמְיֻחָסוֹת בִּלְבַד.

לְאַחַר חֻרְבַּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי הָיוּ יִשְׂרָאֵל מְטַלְטְלִין סְחוּפִים וּדְווּיִים בֵּין הָאֻמּוֹת וּמְגֹרָשִׁים מִפְּנָה לְפִנָּה בְּכָל קַצְווֹת תֵּבֵל, וְאָבְדוּ כְּתְבֵי הַיּוּחֲסִין גַּם אֵלּוּ שֶׁהֶחְזִקוּ בִּידֵי מִשְׁפְּחוֹת הַכֹּהֲנִים וְגַם אֵלּוּ שֶׁהָיוּ בִּידֵי מִשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וְיִשְׂרָאֵל, וּמֵאָז וְעַד עַתָּה אֵין עִמָּנוּ כֹּהֲנִים מְיֻחָסִים אֶלָּא כֹּהֲנֵי חֲזָקָה, וְאַל תְּהִי חֲזָקָה זוֹ קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁמַּלְקִים וְסוֹקְלִים וְשׂוֹרְפִים עַל הַחֲזָקָה, וּכְגוֹן, שֶׁבָּאוּ זוּג אִישׁ וְאִשָּׁה לָדוּר בֵּינֵינוּ וְאָמְרוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁהֵם נְשׂוּאִים זֶה לְזוֹ, וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם רְאִינוּהָ נִבְעֶלֶת לְאַחֵר, הֲרֵי שְׁנֵיהֶם חַיָּבִים מִיתַת חֶנֶק, וְהוּא אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאִינוּ שֶׁנָּשָׂא הָרִאשׁוֹן אֶת זוֹ לְאִשָּׁה, וְאֵין עֵד בְּפָנֵינוּ עַל כָּךְ, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהֶחְזְקָה בְּכָךְ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אִישׁ שְׁלֹשִׁים יוֹם הֲרֵי זֶה נִדּוֹן כְּוַדַּאי.

בגמרא קידושין פ. ״אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מלקים על החזקות וסוקלים ושורפים על החזקות״, וזה על אף פי שאין עדות בדבר, וכתב הרשב״א לבאר שהוא בודאי כאילו ראינו בעינינו שכך הוא, ובגמרא ירושלמית מובא ״רבי יוסי בשם רבי זעירא אמר מחלוקת רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש בדבר, רבי יוחנן אמר הורגים על החזקות ורבי שמעון בן לקיש אמר אין הורגים על החזקות, רבי יוסי בר בון בשם רבי זעירא אמר לדברי הכל הורגים על החזקות״ וכך נפסקה הלכה ברמב״ם בפרק א׳ מהלכות איסורי ביאה הלכות כ׳-כ״ב, ובשולחן ערוך אבן העזר סימן י״ט.

ומה שאמרנו בדבר הכהנים שאבדו מהם כתבי היוחסין שלהם כך כתוב בספר עזרא פרק ב׳ פסוקים ס״א ס״ב, ״ומבני הכהנים בני חביה בני הקוץ, בני ברזילי אשר לקח מבנות ברזילי הגלעדי אשה ויקרא על שמם. אלה בקשו כתבם המתיחסים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה״ ואמר נחמיה בן חכליה אל אלו הכהנים שהם אסורים לאכול מן הקורבנות חטאות ואשמות כשאר הכהנים ולעבוד בבית המקדש עד שיבוא מלך המשיח והוא שיאמר לכל אחד מישראל את היחוס המדויק שלו, וכן כתוב שם בפסוק ס״ג ״ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ולתומים״ וכאמור, מכל מקום הרי הם כהני חזקה, שמוחזקים להיות כהנים וחייבים בנשיאת כפיים ובכל חיובי

הכהנים היום הם כהני חזקה

ב כָּל הַכֹּהֲנִים בַּזְּמַן הַזֶּה הֲרֵי הֵם בְּחֶזְקַת כֹּהֲנִים, נוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם לְבָרֵךְ אֶת הָעָם, עוֹלִים לְבָרֵךְ תְּחִלָּה בַּתּוֹרָה, פּוֹדִים עַל יָדָם בֵּן בְּכוֹר וּמְקַבְּלִים שְׂאָר מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה, וְכֵן חַיָּבִים בְּמַה שֶׁאָסְרָה לָהֶם הַתּוֹרָה.

הכהנים חייבים לשמור על קדשתם

ג רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ, וּבָרַר לוֹ אֶת אַהֲרֹן וּבָנָיו לִהְיוֹת הֵם וְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם מְקֻדָּשִׁים לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת שְׁאָר הַלְוִיִּם וְיִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת לוֹ כֹּהֲנִים לַעֲמֹד וּלְשָׁרֵת לְפָנָיו, וְהִבְדִּילָם מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין בְּחוֹבוֹת וְאִסּוּרִים שֶׁהִטִּיל עֲלֵיהֶם וּבֵין בְּמַתָּנוֹת וּזְכֻיּוֹת שֶׁהִקְנָה לָהֶם, וְכָתַב הוּא יִתְבָּרַךְ בְּתוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה ויקרא כ״א ח׳ ״וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב, קָדֹשׁ יִהְיֶה לָךְ, כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה׳ מְקַדִּשְׁכֶם״ וּפֵרוּשׁוֹ, וְקִדַּשְׁתּוֹ, עַל כָּרְחוֹ, שֶׁאִם לֹא רָצָה לִשְׁמֹר עַל מַה שֶּׁאָסְרָה לוֹ הַתּוֹרָה הַלְקֵהוּ וְיַסְּרֵהוּ עַד שֶׁיִּשְׁמֹר.

קָדֹשׁ יִהְיֶה לָךְ, פֵּרוּשׁוֹ, נֶהֱגוּ בּוֹ קְדֻשָּׁה לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן בְּכָל דָּבָר וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן בִּסְעוּדָה.

אסור זונה וחללה, גרושה וחלוצה לכהן

ד מִן הַתּוֹרָה אָסוּר כֹּהֵן לִשָּׂא גְּרוּשָׁה, זוֹנָה וַחֲלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר ויקרא כ״א ז׳ ״אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ, וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ, כִּי קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו״. וְהוֹסִיפוּ חֲכָמִים וְאָסְרוּ לְכֹהֵן גַּם אֶת הַחֲלוּצָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה לִגְרוּשָׁה. כָּל זֶה בִּשְׁאָר הַכֹּהֲנִים, וְאִלּוּ בְּכֹהֵן גָּדוֹל אָסְרָה הַתּוֹרָה גַּם אֶת הָאַלְמָנָה, וְזֶה בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל הַמְשֻׁמָּשׁ בִּכְהֻנָּתוֹ וּבֵין שֶׁעָבַר מִמֶּנָּה, בֵּין מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּבֵין מְרֻבֶּה בְּגָדִים, וְכֵן הוּא בְּכֹהֵן מָשׁוּחַ מִלְחָמָה, לְפִיכָךְ חוֹלֵץ כֹּהֵן גָּדוֹל לְאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁמֵּת בְּלֹא זֶרַע, וְאֵינוֹ מְיַבֵּם.

כך פסק השו״ע בסימן ו׳ סעיף א׳ ״כהן אסור מן התורה בגרושה זונה וחללה ואסור בחלוצה מדרבנן...״ וכן הוא ברמב״ם בהלכות איסורי ביאה פרק שבעה עשר הלכה א׳ ״שלש נשים נאסרו על כל הכהנים גרושה, זונה וחללה, ועל כהן גדול ארבע, אלו השלוש ואלמנה...״ ובהלכה י״ב ״כהן גדול שמת אחיו אע״פ שהוא מן האירוסין הרי זה לא ייבם אלא חולץ...״

איזו גרושה אסורה לכהן

ה גְּרוּשָׁה הָאֲסוּרָה לְכֹהֵן הִיא בֵּין גְּרוּשַׁת אַחֵר, בֵּין גְּרוּשַׁת עַצְמוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ אִם גֵּרַשׁ אוֹתוֹ הַכֹּהֵן אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִשָּׂאֶנָּה. וְיוֹתֵר מִזֶּה, כֹּהֵן שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ לֹא תָּגוּר בְּשְׁכֻנּוּת אֲלֵיהֶן, וְנִדְחֵית הִיא מִפָּנָיו לָלֶכֶת וְלָגוּר בְּמָקוֹם אַחֵר. וּמַה יִּקְרָא בְּגֶדֶר שְׁכֻנּוּת לְעִנְיָן זֶה, וּבְאֵיזֶה אֹפֶן הִיא אֵינָהּ נִדְחֵית מִפָּנָיו, יֵשׁ לִשְׁאֹל בָּזֶה דַּיָּן שֶׁיִּבָּרֵר פְּרָטֵי הַשְּׁאֵלָה.

בגמרא כתובות כח. "תניא המגרש את אשתו, לא תנשא בשכונתו, ואם היה כהן לא תדור עמו במבוי, ואם היה כפר קטן, זה היה מעשה ואמרו כפר קטן נדון כשכונה. מי נדחה מפני מי, תא שמע דתניא היא נדחית מפניו ואין הוא נדחה מפניה, ואם היתה חצר שלה הוא נדחה מפניה וכו' ... ואמר רב טלטולי גברא קשין מדאיתתא".

וכן פסק להלכה מרן בשו"ע אבע"ז סימן ו' סעיף ז' ובסימן קי"ט ז'.

בית דין כופין לגרש

ו כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אַחַת מֵהַפְּסוּלוֹת לוֹ, כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין לְגָרֵשׁ.

בבית יוסף הביא תשובת הרמב"ם בהתיחסו למקרה כזה בזמנו שכהן נשא גרושה והרי חלק מדבריו, שהחרים שניהם במצרים ואלקהרא, ושלח הפתיחה למקום שעשה המעשה הרע ושיחרימו אותם בשמם, והחרים כל בן ישראל ובת ישראל שישא ויתן עימהם ויאכל וישב וישתה עמהם תוך ארבע אמות. ומי שיכנס עמהם לשמחה ולאבילות, שיהיה כמותם, ומי שישתתף עמהם בחיים ובמות. וחייב לסקול ארונם כשימותו, וקבורתו יהיה בלא צידוק הדין, ולהראות ששון ושמחה באבדם, וציוה לנשים בתכלית האזהרה מלהכנס עם הזונה בשום מקום ואפילו לבית המרחץ, וכזה ראוי לכל השומעים בקול ה' שנפריש ונבדיל כל הקמים עליו ועוברים על מצוה ממצוותיו, ולא נניח ביננו וביניהם שיתוף ולא שייכות בשום עניין ולא בשום פנים עד שישובו אל השם יתברך, וכשישובו יגרשנה, ויבואו שניהם לבית דין וילקה כל אחד מהם מכת מרדות, וישבע כל אחד מהם בספר תורה המקודש שלא ישובו לעשות כמעשה הזה לעולם, ולא ישא נשים בעבירה לעולם, ויתודו את עוונם ברבים כמו שמרו ברבים, אז נתיר להם החרם, ואם יתמידו במרים תודיעונו... כי לא יתכן להתרשל בכמו המעשה הרע הזה, הגדול, להרים יד במרי ולכפור במשה ובתורתו הקדושה בגילוי ובפרהסיא, ונתעלם מזה, וחלילה לשם יתברך שנסביר פנים בזה, או שנפחד משום אדם או נעשה לכבודו, ובעל הרחמים ארך אפים יחזירם למוטב, עד כאן לשונו.

וטרחנו להעתיק תשובת הרמב"ם הזו על מנת לעורר עצמנו לגודל היראת שמים של אותן דורות, שהרי אותו כהן עבר על איסור לאו מן התורה שאין בו לא כרת ולא מיתת בית דין, ועל זה כותב הרמב"ם שאין להתרשל ולהתעלם מהמעשה הזה, אלא יש לרודפם בלא פחד בכל מקום שהם וכו' וכו' משמע שהיתה עבירה זו מזעזעת בזמנם שיעבור אדם על איסור תורה בפרהסיא, וכמ"ש חז"ל אם ראשונים כמלאכים אנחנו כבני אדם וכו' ..."

ספק גרושה זונה וחללה אסורות

ז הֻיּוֹת וְאִסּוּר גְּרוּשָׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה לְכֹהֵן הִנּוֹ מִן הַתּוֹרָה, גַּם הַסְּפֵקוֹת הִנָּן אֲסוּרוֹת, שֶׁהֲרֵי סְפֵק אִסּוּר תּוֹרָה אָסוּר מִדְּרַבָּנָן, וְאִלּוּ חֲלוּצָה, שֶׁאֵין אִסּוּרָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, סְפֵקָהּ לְכַתְּחִלָּה אָמְנָם לֹא תִּנָּשֵׂא, אֲבָל אִם כְּבָר נִשְׂאָה לֹא תֵּצֵא.

בגמרא יבמות כד. "חלוצה דרבנן היא, וספק חלוצה לא גזרו בהו רבנן, וחלוצה דרבנן היא, והתניא, גרושה אין לי אלא גרושה חלוצה מנין, תלמוד לומר ואשה. מדרבנן הוא, וקרא אסמכתא בעלמא הוא".

מי נקראת זונה לענין זה

ח הַזּוֹנָה הָאֲסוּרָה לִנָּשֵׂא לְכֹהֵן הִיא מִי שֶׁנִּבְעֲלָה לְכֹהֵן חָלָל אוֹ יִבָּמָה שֶׁנִּבְעֲלָה לְיָבָם, אוֹ הַנִּבְעֶלֶת לְאָדָם שֶׁבִּבְעִילָתוֹ זוֹ אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין, אוֹ כָּרֵת, אוֹ שֶׁהוּא לָאוֹ מִן הַתּוֹרָה, אוֹ שֶׁאֲסוּרָה עָלָיו בַּעֲשֵׂה, חוּץ מֵהַנִּבְעֶלֶת לִבְהֵמָה אוֹ הַנִּבְעֶלֶת כְּשֶׁהִיא נִדָּה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָרַאשׁוֹנָה בְּמִיתָה וְהַשְּׁנִיָּה בְּכָרֵת אֵינָן בְּגֶדֶר זוֹנָה הָאֲסוּרָה לְכֹהֵן, וְהַנִּבְעֶלֶת לְגוֹי נַעֲשֵׂית זוֹנָה הָאֲסוּרָה לְכֹהֵן, שֶׁהֲרֵי נִבְעֲלָה לְמִי שֶׁאֲסוּרָה לִנָּשֵׂא לוֹ.

לעיל בפרק י״ט בסעיפים ב׳, ג׳, ד׳ מנינו כל אותן סוגי עריות ובגמרא יבמות כט: וב—סח: וכן דעת הרמב״ם בהלכות א״ב פרק י״ח ה״א, רש״י, נימוקי יוסף, רשב״א וכן פסק מרן השו״ע בסימן ו׳ סעיף ח׳ בסתם, ואילו בשם יש אומרים הביא מרן דעת התוספות הראב״ד והרא״ש שרק מי שחייב על ביאתו כרת או מיתת בית דין עושה אותה לזונה בביאתו ואין חילוק למעשה בין הסתם ליש אלא לענין חיוב מלקות.

מה נקראת בעילה לענין אסורי ביאה

ט כָּל אֵלּוּ הַבִּיאוֹת הָאֲסוּרוֹת שֶׁעַל יָדָם נַעֲשֵׂית הִיא זוֹנָה הָאֲסוּרָה לְכֹהֵן הֵן בֵּין אִם הָיוּ בְּאֹנֶס בֵּין בִּרְצוֹנָהּ אוֹ שֶׁהָיְתָה שׁוֹגֶגֶת, בֵּין בִּיאָה כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ.

י אֵין בְּעִילַת אִסּוּר זוֹ עוֹשָׂה אֶת הַנִּבְעֶלֶת לְזוֹנָה הָאֲסוּרָה לְכֹהֵן אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַבּוֹעֵל בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה, וְתִהְיֶה הַנִּבְעֶלֶת בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה וְאֵין הַבְּעִילָה פְּחוּתָה מֵהַעֲרָאָה שֶׁהִיא הַכְנָסַת הָעֲטָרָה.

אשת כהן שנאנסה

יא אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנִּבְעֲלָה אֲפִלּוּ בְּאֹנֶס אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ שֶׁהֲרֵי נִבְעֲלָה לְמִי שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱסֶרֶת לְבַעֲלָהּ רַק אִם נִבְעֲלָה בְּרָצוֹן. וְכֵן אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ, אִם מֵת, אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִשּׁוּם זוֹנָה.

דִּין אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁבָּאָה וְאָמְרָה שֶׁנֶּאֱנְסָה וְאֵין עֵדוּת בַּדָּבָר רְאֵה לְקַמָּן בְּפֶרֶק כ״ב סְעִיף י״ח.

גיורת

יב כָּל שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּלְדָתָהּ בַּת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּין זוֹנָה, וַאֲפִלּוּ אִם נִתְגַּיְּרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים, אוֹ שֶׁעֲדַיִן לֹא

נִבְעֲלָה כְּלָל, הֲרֵי הִיא בְּאִסּוּרָהּ. וְכֵן שִׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּין זוֹנָה וְזֶה אֲפִלּוּ וְכָאמוּר אִם נִשְׁתַּחְרְרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלשׁ שָׁנִים.

הבא על השניות מדרבנן

יג הַבָּא עַל הַשְּׁנִיּוֹת הַמְּזֻכָּרוֹת לְעֵיל בְּפֶרֶק י״ט סְעִיף ה׳ אֵינָן נֶאֱסָרוֹת בְּבִיאָה זוֹ מִלְּנָשֵׂא אַחַר כָּךְ לְכֹהֵן, שֶׁהֲרֵי אֵין הַשְּׁנִיּוֹת אֶלָּא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים וְהֵם לֹא גָּזְרוּ שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה לְכֹהֵן בְּבִעִילָה זוֹ.

קדשה אינה זונה לענין זה

יד קְדֵשָׁה פְּנוּיָה, הִיא הַמַּפְקֶרֶת עַצְמָהּ לְבְעִילוֹת זְנוּת, אִם לֹא נִבְעֲלָה לְאָדָם הָאָסוּר לָהּ בְּמִיתָה אוֹ כָּרֵת אוֹ בְּלָאוֹ אוֹ בַּעֲשֵׂה, לֹא נַעֲשֵׂית זוֹנָה וּמֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּבְעֲלָה בִּזְמַן נִדּוּתָהּ.

כל אלו האסורים לה הזכרנו, כאמור, לעיל בפרק י״ט סעיפים ב׳ ג׳ ד׳. ואם הייתה הקדשה אשת איש פשוט שאסורה לכהן מדין זונה שהרי כל העולם אסורים לה במיתה.

מי היא החללה

טו הַחֲלָלָה, שֶׁזִּכַּרְנוּ בְּסְעִיף ד׳ הָאֲסוּרָה לְכֹהֵן, הִיא אִשָּׁה הָאֲסוּרָה כְּבָר לְכֹהֵן מִדִּין זוֹנָה אוֹ גְּרוּשָׁה וּבָא עָלֶיהָ הַכֹּהֵן, הֲרֵי הִיא וְזַרְעָהּ שֶׁתּוֹלִיד מִכָּאן וְהָלְאָה, בֵּין מִמֶּנּוּ, בֵּין מִכֹּהֵן אַחֵר - חֲלָלִים, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת וְאִלּוּ הַכֹּהֵן עַצְמוֹ הַבָּא עַל הָאֲסוּרָה לוֹ לֹא נִתְחַלֵּל בְּבִיאָתוֹ.

בגמרא קידושין עז. ״מתניתין, בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם, ישראל שנשא חללה בתו כשירה לכהונה, חלל שנשא בת ישראל בתו פסולה לכהונה, רבי יהודה אומר בת גר זכר כבת חלל זכר, רבי אליעזר בן יעקב אומר ישראל שנשא גיורת בתו כשירה לכהונה, וגר שנשא בת ישראל בתו כשירה לכהונה, אבל גר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה, אחד גר ואחד עבדים משוחררים אפילו עד עשרה דורות עד שתהא אמו מישראל...״.

תנו רבנן ״לא יחלל זרעו בעמיו, אין לי אלא זרעו, היא עצמה מנין, אמרת קל וחומר מה זרעו שלא עבר עבירה מתחלל היא שעברה עבירה אינו דין שמתחללת, הוא עצמו יוכיח שעבר עבירה ואין מתחלל...״

מתי חללה מולידה חללים, שבויה

טז גְּרוּשָׁה שֶׁנִּתְחַלְּלָה מִבִּיאַת כֹּהֵן אִם תּוֹלִיד מִכֹּהֵן זֶה אוֹ אַחֵר יִהְיוּ כָּל יַלְדוֹתֶיהָ חֲלָלִים, אוּלָם אִם תּוֹלִיד מִיִּשְׂרָאֵל הֲרֵי בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ אֵינָם חֲלָלִים אֶלָּא מְיֻחָסִים אַחַר יִשְׂרָאֵל, וְיכוֹלוֹת בְּנוֹתֶיהָ לִנָּשֵׂא לְכֹהֲנִים.

יז אֵיזוֹ בְּעִילָה עוֹשָׂה אֶת הַגְּרוּשָׁה וְהַזּוֹנָה לַחֲלָלָה כְּבָר הִגְדִּירָנוּ בִּסְעִיפִים ט׳ וְ-י׳. אִשָּׁה שֶׁנִּשְׁבְּתָה בְּיַד גּוֹיִים, וְיֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁנֶּאֶנְסָה שָׁם, אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּין סָפֵק זוֹנָה, וּפְרָטֵי דִּינִים אֵלּוּ כְּתוּבִים בְּמָקוֹם שׁוו״ע אבהע״ז סִימָן ז׳ סְעִיפִים א׳-י״א, וֶהֱיוֹת וּבָרוּךְ הַשֵּׁם אֵינָם מְצוּיִים לֹא כְּתַבְנוּם כָּאן.

דין כהן חלל

יח גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת בִּתָּם אֲסוּרָה לְכַתְּחִלָּה לִנָּשֵׂא לְכֹהֵן וְאִם נִשֵּׂאת לֹא תֵּצֵא. וְאִם הָיָה הָאָב יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁהָיְתָה הָאֵם יִשְׂרְאֵלִית הֲרֵי זוֹ הַבַּת נִשֵּׂאת לְכֹהֵן לְכַתְּחִלָּה.

ראה באורים לסעיף ט״ו שכאן נפסק כרבי אליעזר בן יעקב וכן הוא בשו״ע אבע״ז סימן ז׳ סעיף כ״א. והוא מטעם שאם שני ההורים הם גרים, אף על פי שהיתה הבת הורתה ולידתה בקדושת ישראל שם גיורת עליה עד שיהיה אחד מן ההורים ישראל.

יט כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁכֹּהֵן הַבָּא עַל אִשָּׁה מִן הָאֲסוּרוֹת לוֹ לֹא נִתְחַלֵּל מִכְּהֻנָּתוֹ, אֲבָל בְּנוֹ מִמֶּנָּה הוּא הַנִּקְרָא חָלָל, וּמֻתָּר זֶה הֶחָלָל לָשֵׂאת גְּרוּשָׁה, חֲלָלָה אוֹ זוֹנָה, וְכֵן מֻתָּר לוֹ לִטָּמֵא לְמֵתִים, וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא כַּפָּיו וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ רִאשׁוֹן בְּסֵפֶר תּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי נִתְחַלֵּל מִכְּהֻנָּתוֹ לִהְיוֹת כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל.

שנאמר, אמור אל הכהנים בני אהרן, אף על פי שהם בני אהרן עד שיהיו בכיהונם, ובן חלל גם הוא חלל וכן בן בנו עד סוף כל הדורות.

דין הכהנת

כ כֹּהֶנֶת בֵּין כְּשֵׁרָה בֵּין חֲלָלָה מֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא לְגֵר אוֹ גָּרוּשׁ אוֹ לְחָלָל וּמֻתָּר לָהּ לִטָּמְאוֹת לְמֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן״, וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן.

אִם הוֹלִידָה כֹּהֶנֶת חֲלָלָה מִיִּשְׂרָאֵל הֲרֵי בְּנוֹתֶיהָ כְּשֵׁרוֹת לִנָּשֵׂא לִכְהֻנָּה שֶׁהֵן מִתְיַחֲסוֹת אַחַר אֲבִיהֶן יִשְׂרָאֵל.

הבא על הנדה

כא כֹּהֵן הַבָּא עַל הַנִּדָּה, כָּאָמוּר לֹא נַעֲשֵׂית הִיא לֹא זוֹנָה וְלֹא חֲלָלָה וְהַוָּלָד מִמֶּנָּה כֹּהֵן כָּשֵׁר.

בברכי יוסף כתב שראה לרבנו ישעיה הראשון בתשובה כתב יד סימן ק״צ שדחה את דברי האומר שכהן הבא על הנידה הולד אסור בכל מילי דכהונה, והאריך להוכיח שהולד כשר, וכן פסק מרן השו״ע באבע״ז סימן ז׳ סעיף ט״ו.

כהן שנשא זונה חייב להוציאה

כב כְּבָר בֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁבַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְעֲלָה לְגוֹי בֵּין אִם הָיְתָה פְּנוּיָה, בֵּין אִם הָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין אִם הָיָה בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן וּכְכָל הַתְּנָאִים הַמְבֹאָרִים לְעֵיל בְּסָעִיפִים ט׳ וְ-י׳ הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לִנָּשֵׂא לְכֹהֵן, וַאֲפִלּוּ כְּבָר נִשְׂאָה וְיֵשׁ לָהֶם יְלָדִים צְרִיכָה לָצֵאת, וּבָנֶיהָ מִמֶּנּוּ הֲרֵי הֵם חֲלָלִים, כְּלוֹמַר, כֹּהֲנִים הַמְחֻלָּלִים מִן הַכְּהֻנָּה כַּמְבֹאָר בְּסָעִיף י״ט.

בת שאביה גוי אם מותרת לכהן

כג בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְעֲלָה לְגוֹי וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בַּת, לְכַתְּחִלָּה לֹא תִּנָּשֵׂא אוֹתָהּ הַבַּת לְכֹהֵן, וְאִם כְּבָר נִשֵּׂאת, לֹא תֵּצֵא.

וּכְשֶׁיֵּשׁ סְפֵקוֹת בַּדָּבָר, אוֹ שְׁעַת הַדְּחַק, יֵשׁ לְהִתְיַעֵץ עִם בֵּית דִּין שֶׁיִּפְסְקוּ בַּדָּבָר.

בגמרא יבמות מה. ״דכי אתא רב דימי אמר רבי יצחק בר אבודימי משום רבינו אמרו עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, רבי יהושע בן לוי אומר הולד מקולקל, למאן, אילמא לקהל, הא אמר רבי יהושע הולד כשר, אלא לכהונה, דכולהו אמוראי דמכשרי מודו שהולד פגום לכהונה מקל וחומר מאלמנה, ומה אלמנה לכהן גדול וכו׳...״. וכן פסק מרן השולחן ערוך באבן העזר סימן ד׳ סעיף ה׳, ובסעיף י״ט, ובסימן ז׳ סעיף י״ז.

והקשה הברכי יוסף מדוע פסק מרן השו״ע בזה כראי״ש ולא כהרי״ף ורמב״ם ותרץ שהיות והרמב״ם לא כתב במפורש שמותרת הבת לכהן, אלא כך משמע לב״י מדברי הרמב״ם, ודעת הרי״ף שמסתפק בזה, ואילו הרא״ש כתב בודאי שאסורה לכהן ולכן תפס מרן השו״ע ודאו של הרא״ש כעדיף, ומכל מקום יש מחלוקת בדעת הרי״ף שהמאירי כתב שהרי״ף מסתפק ואילו הנימוקי יוסף כתב שהרי״ף מתיר. ומשום שהרבה אחרונים כתבו שאיסורה של בת זו לכהן הוא איסור מדרבנן כמובא בשו״ת יביע אומר חלק תשיעי אבע״ז סימן ה׳ אות ו׳ והם הרמ״ע מפאנו, מהרש״ל, רעק״א, בית מאיר, עמודי אור ובית יצחק. פסקו הרב ביביע אומר וכן הרב שלום משאש ז״ל שבספק התעברה מגוי תהא הבת מותרת לינשא לכהן.

וגם אם ודאי נולדה אותה הבת מגוי, אם הוא דיעבד ושעת הדחק שכבר הכירה את הכהן ורוצים במאוד זה בזו ויכולה לצאת תקלה אם נאסרם לינשא כתב שם ביבי״א שיש להתירם לינשא וכמו מעשה שהיה בזמן הרב רפאל מאיר פאניזיל זצ״ל שהיה ראש הרבנים בארץ ישראל בזמנו שהתיר בדעבד לזוג כזה לינשא.

ועוד יש להוסיף בזה שפרשו להתיר נישואי בת שאביה גוי לכהן הריטב״א קידושין סז: בשם רבו, המאירי, ונימוקי יוסף, ולדעת הב״י כאמור כך גם דעת הרמב״ם, שלכן פסק מרן השו״ע שהבת פגומה לכהונה דהיינו לכתחילה אבל בדעבד שכבר נשאה לא תצא.

בת ישראל שנתעברה מגוי והולידה בן, אין בו איסור וגם הבת שיוליד זה הבן אינה פגומה ומותרת לכהונה.

דין שאר ישראל בגרושה, זונה וחללה

כד כָּל אֵלּוּ הָאֲסוּרִי בִּיאָה הָאֲסוּרִים לַכֹּהֲנִים, גְּרוּשָׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה, הֲרֵי הֵן מֻתָּרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, וְאֵין מָקוֹם לְהַחֲמִיר בָּזֶה כְּלָל, וּמָצִינוּ בִּגְדוֹלֵי הָאֻמָּה שֶׁנָּשְׂאוּ גִּיּוֹרֶת אוֹ גְּרוּשָׁה וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲלָלָה, וְכָל הַמַּחְמִיר וְעוֹשֶׂה עַצְמוֹ לְעִנְיָן זֶה כְּכֹהֵן, הֲרֵי זֶה מִן הַמִּתְמִיהִים.

ישראל הרוצה לעשות עצמו ככהן

כה כְּשֶׁנִּכְנְסוּ אֲבוֹתֵינוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יָ-הּ, וְשֵׁבֶט לֵוִי שֶׁהֵם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם, הֵזִהֲרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם שֶׁלֹּא יִנְחֲלוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, כָּל שֵׁבֶט לֵוִי, חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל. וְלָמָּה לֹא זָכוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִם אֲחֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהֻבְדְּלוּ לַעֲבֹד אֶת ה׳ לְשָׁרְתוֹ, וְלִלְמֹד וּלְלַמֵּד אֶת תּוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה לָרַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הֻבְדְּלוּ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם, לֹא עוֹרְכִין מִלְחָמָה כְּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נוֹחֲלִין, וְלֹא זוֹכִין לְעַצְמָן בְּכֹחַ גּוּפָן. אֶלָּא הֵם חֵיל הַשֵּׁם. שֶׁנֶּאֱמַר, בָּרֵךְ ה׳ חֵילוֹ, וְהוּא הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא זוֹכֶה לָהֶם שֶׁנֶּאֱמַר אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ.

וּבַדָּבָר הַזֶּה שֶׁהוּא עֵסֶק הַתּוֹרָה, יָכוֹל מִי שֶׁיִּרְצֶה מִיִּשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ כְּכֹהֲנִים, שֶׁכָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ, וֶהֱבִינוֹ מַדָּעוֹ, לְהִבָּדֵל לַעֲמֹד לִפְנֵי הַשֵּׁם לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ לְדֵעָה אֶת הַשֵּׁם, וְהָלַךְ יָשָׁר כְּמוֹ שֶׁעָשָׂאוֹ הָאֱלֹהִים, וּפָרַק מֵעַל צַוָּארוֹ עֹל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם, הֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְיִהְיֶה הַשֵּׁם חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, וְיִזְכֶּה לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה דָּבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ, כְּמוֹ שֶׁזָּכָה לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם, הֲרֵי דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אוֹמֵר, ה׳ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי.

סעיף זה רובו הוא לשון הרמב״ם בסוף ספר זרעים. מכל מקום בזמננו שהדור הוא דור של בעלי תשובה וחושך ואור משמשים בערבוביה, כל ירא השם, בין בעל תשובה, ובין מי שגדל בישיבות הקדושות, בין בחור בין נשוי וכן בעלות התשובה היקרות, כל מי שמתלבט כמה מזמנו ילמד וכמה מזמנו ישקיע בפרנסה, וכן בכל ענין עקרוני וחשוב, למען השם, יטרח וילך למורה הוראה מובהק וירצה בפניו את השיקולים לכאן ולכאן ויקבל על עצמו לעשות ככל אשר יורהו, ואל יסמוך על הרגשים ודמיונות ולא על הדרשנים למיניהם בין קטנים בין גדולים, שההפרש בין רב פוסק הלכות מוסמך לבין רב דרשן הוא כמו ההבדל בין הודאי לאולי, ומדרשות של מוסר והשקפה אף פעם אין לחליט הלכה למעשה בדבר מה לעשות, אלא רק מתוך ההלכה הצרופה ששם טמון רצון השם מכל אחד ואחד. והדרשנים, עיננו הרואות שאף על פי שמצד אחד מלהיבים את ישראל לשמור את התורה מצד שני מחריבים עולמות בדברי הבל שלהם, שדבריהם לרוב מעורבים מאמת ושקר. לשמוע ולשמוח בדברי מוסר, חשוב מאוד, אולם, הלכה למעשה איך לעשות בסיכום הדברים, זה רק אצל מורה הוראה מובהק, וכמו שכתוב במשלי כ״ח כ״ו ״בוטח בלבו הוא כסיל והולך בחכמה הוא ימלט״ וכתיב ״ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה״. (וראה עוד בפרק כ״ב בביאורים לסעיף ס״ג ובפרק כ״ו בביאורים לסעיף י״ט).

פרק כ״ב - אסור אשת איש, מחזיר גרושתו, חדשי הבחנה, מעוברת ומינקת חברו, קטלנית, פצוע דכא, השמוש באמצעי מניעה, הפריה מלאכותית,

אסור גויה ודרך תשובה - הלכות אישות.

דין אשת ישראל ואשת כהן שנאנסו

א אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וְאִלּוּ אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל פֶּרֶק כ״א סְעִיף י״א, וּשְׁתֵּיהֶן הַבָּא עֲלֵיהֶן בֵּין לְאֹנְסָן בֵּין לִרְצוֹנָן דִּינוֹ בְּחֶנֶק, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין, דִּין שָׁמַיִם לֹא בָּטַל, וּמִן הַשָּׁמַיִם יְזַמְּנוּ לְאוֹתוֹ אָדָם, אוֹ בְּגִלְגּוּל זֶה אוֹ בְּהִזְדַּמְּנוּת אֲחֶרֶת, מִיתָה בְּחֶנֶק, שֶׁהִיא אוֹ טְבִיעָה אוֹ חֹלִי בְּדַרְכֵי הַנְּשִׁימָה וְכַדּוֹמֶה, וְאִם נִבְעֲלָה בְּרָצוֹן אַף הִיא חַיֶּבֶת בְּאוֹתוֹ הַדִּין, וּכְבָר אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בְּסִפְרוֹ מִשְׁלֵי ״וְאַל יַשְׂאֲךָ יִצְרְךָ לוֹמַר כִּי הַשָּׂאוֹל בֵּית מָנוֹס לָךְ״, אַל תִּתְפַּתֶּה לְיִצְרְךָ הָרַע שֶׁאוֹמֵר לְךָ חֲטֹא וְאַחַר כָּךְ מַה שֶּׁיִּהְיֶה יִהְיֶה. וּכְתִיב מִשְׁלֵי ו׳ ״כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם וְאֵשֶׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָּצוּד, הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה, אִם יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה, כֵּן הַבָּא אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהּ״.

בגמרא יבמות נו. ״אמר רב עמרם הא מלתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין ממתניתין, אשת ישראל שנאנסה אף על פי שמותרת לבעלה פסולה לכהונה״ והוא מדכתיב במדבר ה׳ ״והיא לא נתפסה״ כלומר, אותה אשה לא נתפסה בכח אלא זנתה ברצון ולכן אסורה, הא נתפסה מותרת לבעלה ואילו באשת כהן אע״פ שנתפסה אסורה לבעלה ״אמר רבא הכל היו בכלל אחרי אשר הוטמאה, כשפרט לך הכתוב גבי אשת ישראל והיא לא נתפסה אסורה, הא נתפסה מותרת מכלל דאשת כהן כדקיימא קיימא״.

תחלתה באונס וסופה ברצון

ב הָיְתָה תְּחִלַּת הַבִּיאָה בְּאֹנֶס וְסוֹפָהּ בְּרָצוֹן הֲרֵי הִיא נִדּוֹנֶת כְּאֲנוּסָה שֶׁיֵּצֵר הָרָע כְּפָאָהּ אַחַר כָּךְ לִרְצוֹת.

בגמרא כתובות ג: ״אמר רבא כל שתחילתה באונס וסופה ברצון, אפילו היא אומרת... מותרת, מאי טעמא, יצר אלבשה״ וכן פסק הרמב״ם בהלכות איסורי ביאה פרק א׳ הלכה ט׳ ובהלכות אישות פרק כ״ג הלכה י״ט.

דין שבויה

ג נָשִׁים שֶׁגָּנְבוּ אוֹתָן לִסְטִים, הֲרֵי הֵן כִּשְׁבוּיוֹת שֶׁהֵן אֲנוּסוֹת וּמֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, וְאִם הֻנִּיחוּם הַלִּסְטִים וְיָכְלוּ לֵילֵךְ מִשָּׁם וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הָלְכוּ, אוֹ שֶׁהָלְכוּ אֶל הַלִּסְטִים, הֲרֵי אֵלּוּ בְּרָצוֹן וְאֵינָן אֲנוּסוֹת.

כך פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק כ״ד הלכה כ׳ ופסק כן ע״פ גמרא כתובות נ״א: ״אמר רב יהודה הני נשי דגנבו גנבי שריין לגובריייהו, אמרי ליה רבנן לרב יהודה והא קא ממטיאן להו נהמא, מחמת יראה, והא קא משלחן להו גירי, מחמת יראה, ודאי שבקינהו ואזלן מנפשייהו אסירן״.

נאנסה בעיר

ד נֶאֱנְסָה בָּעִיר וְלֹא צָעֲקָה, וּמְתָרֶצֶת עַצְמָהּ שֶׁסָּתַם פִּיהָ, אוֹ אֵיֵם לְרָצְחָהּ נֶפֶשׁ אִם תִּצְעַק, הֲרֵי זוֹ אֲנוּסָה, וְלֹא נֹאמַר שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁנִּתְרַצְּתָה, שֶׁהֲרֵי הִיא בָּעִיר וְלֹא צָעֲקָה, וְהַכֹּל לְפִי רְאוּת עֵינֵי הַדַּיָּנִים. וְכֵן אִם מֵחֲמַת פַּחַד מִיתָה שֶׁלָּהּ אוֹ שֶׁל אֲחֵרִים בִּקְּשָׁה לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי הָרוֹצְחִים עַד שֶׁנִּתְרַצְּתָה לְהִבָּעֵל לָהֶם, נֶחְלְקוּ בָּזֶה פּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, וּמַעֲלָה גְּדוֹלָה הִיא לְדַיָּן שֶׁיּוֹדֵעַ לִמְצֹא פִּתְחֵי הֶהֵתֵר עַל פִּי כְּלָלֵי הַהוֹרָאָה, בֵּין בַּעֲשִׂיַּת סְפֵקוֹת וּסְפֵקֵי סְפֵקוֹת בֵּין בְּהַגְדָּרָה נְכוֹנָה שֶׁל רֹב וַחֲזָקָה.

ראה רמ״א באבע״ז סימן ז׳ סעיף י״א, רש״י, רמב״ן, רא״ה בשיטה אחת ומהרי״ק בשיטה אחרת, וביביע אומר חלק תשיעי אבע״ז סימן ה׳ כתב מרן הרב עובדיה יוסף שכשהספק ספיקא הוא במחלוקות הפוסקים, שפיר עבדינן ספק ספיקא לכתחילה שהרי הם ספיקות קיימים ואין אנו גורמים לעשותם, מה שאין כן בספקות במציאות שבהם אנו עושים ספק ספיקא רק בדיעבד, ונותן שם הרב שתי דוגמאות, אחת, למלאות בשבת שעון שעודנו פועל מותר מספק ספיקא שמא הלכה כפנים מאירות ויעב״ץ שאפילו עמד השעון מותר למלאותו ואם תמצא לומר שהלכה כהחולקים ספק הלכה כהפוסקים שכשעודנו פועל מותר למלאותו. והוא כאמור ספק ספיקא בדברי הפוסקים ומותר הוא לכתחילה. השני, לשלוח לגוי כלי לבשל בו ולסמוך על ספק ספיקא, ספק שמא לא יבשל בו, ואם תמצא לומר שכן יבשל בו, שמא יהיה בדבר פגום, ואלו הספיקות הן במציאות ולא בדברי הפוסקים ולכן אין ספק ספיקא זה מותר אלא בדיעבד בלבד. וכן הסכים עמו שם הרב שלום משאש ז״ל.

מה שאמרנו שמעלה גדולה היא להתיר, הוא דברי הגמרא ביצה ב:, ברכות ס., עירובין עב: קידושין ס:, גיטין מא: עד:, חולין נח., נדה נט: ״כח דהתירא עדיף״, והוא כמובן ע״פ כללי ההוראה כדת וכדין כפי שהורונו רבותינו הפוסקים.

פסקו לה בית דין בטעות

ה הוֹרוּ לָהּ בֵּית דִּין בְּטָעוּת שֶׁאֵין בְּקִדּוּשֵׁי הָרִאשׁוֹן כְּלוּם וּמֻתָּר לָהּ לְנַשֵּׂא לְשֵׁנִי, וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּלְּתָה טָעוּתָם, הֲרֵי זוֹ אֲנוּסָה וּמֻתֶּרֶת לָרִאשׁוֹן.

כך פסק הרמ״א בסוף סימן י״ז ע״פ תשובת הרשב״א שלמד דין זה ממיכל בת שאול שהיתה מותרת לדוד אחר הנישואין של פלטי בן ליש משום דטעו בית דינו של שאול והורו שהמקדש במלוה ופרוטה דעתו על המלוה.

מה תעשה אשת איש שנאנסה

ו אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנֶּאֱנְסָה, יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁבִּיכָלְתָּהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, לְהַפְלִיט שִׁכְבַת זֶרַע אוֹ לְהַזְרִיק קוֹטְלֵי זֶרַע לְמִינֵיהֶם אֶל תּוֹךְ רַחְמָהּ, וְכַדּוֹמֶה, וְאֵינָם חַיָּבִים לִפְרֹשׁ הִיא וּבַעֲלָהּ זֶה מִזֶּה, שֶׁהֲרֵי אוֹתוֹ רָשָׁע הוּא שֶׁבָּא בְּגִבּוּלוֹ, וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב שֶׁתֵּלֵךְ וְתִטְבֹּל בְּמִקְוֶה טָהֳרָה, וּכְדֶרֶךְ שֶׁעָשְׂתָה אֶסְתֵּר שֶׁהָיְתָה טוֹבֶלֶת וְיוֹשֶׁבֶת בְּחֵיקוֹ שֶׁל מָרְדְּכַי. וּצְרִיכָה

שֶׁתְּפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשֶׂיהָ עַל מָה וְלָמָּה עָלָה בְּגוֹרָלָהּ כָּךְ, וּתְקַבֵּל עַל עַצְמָהּ קַבָּלוֹת טוֹבוֹת בְּעִנְיְנֵי צְנִיעוּת וּבְעִנְיַן חִנּוּךְ בְּנוֹתֶיהָ לִצְנִיעוּת וְיִרְאַת שָׁמַיִם.

גם אם יעשו פרישה זה מזו שלושה חודשים, קימ״ל רוב בעילות אחר הבעל ויהיה הולד להלכה מוחזק כבנו של הבעל, בין אם היה האנס גוי בין אם היה ישראל, וגם לא תועיל בזה בדיקת רקמות, וכמו שבארנו לעיל בפרק י״ט סעיף כ״ב.

דין אשת איש שזנתה ברצון

ז אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁזָּנְתָה תַּחַת בַּעֲלָהּ בִּרְצוֹנָהּ, אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ וַאֲסוּרָה לְאוֹתוֹ אָדָם שֶׁבָּא עָלֶיהָ, וְאִם יֵשׁ עַל כָּךְ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּ אוֹתָם זֶה עִם זוֹ כְּדֶרֶךְ הַמְנָאֲפִים בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת בַּעֲלָהּ לְהוֹצִיאָהּ, וְאִם נִשֵּׂאת לָזֶה שֶׁאֲסָרָהּ עַל בַּעֲלָהּ כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין לְהוֹצִיאָהּ אֲפִלּוּ יֵשׁ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ.

רמב״ם אישות כ״ד י״ח ״ואין בית דין כופין את האיש לגרש את אשתו בדבר מדברים אלו עד שיבואו שני עדים ויעידו שזינתה אשתו זאת בפניהם, ואח״כ כופין אותו להוציא... ותצא בלא כתובה ובלא תוספת שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר״.

וכן לענין הבועל, במרן השו״ע אבע״ז סימן קע״ח סעיף י״ח ״כל אשה שבאו שני עדים והעידו שזנתה עם זה כשהיתה תחת בעלה הרי זו תצא מזה ואע״פ שיש לה ממנו כמה בנים״.

קנא לה בעלה ונסתרה

ח וְכֵן בַּעַל שֶׁנֶּחְשְׁדָה אִשְׁתּוֹ בְּעֵינָיו, וּלְבַשְּׂתּוֹ רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, וְאָמַר לָהּ בְּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְעַל אַף קִנּוּיוֹ הָלְכָה וְנִסְתְּרָה עִם אוֹתוֹ פְּלוֹנִי, וְרָאוּהָ שְׁנֵי עֵדִים, אִם שָׁהֲתָה עִם אוֹתוֹ אָדָם פֶּרֶק זְמַן שֶׁיָּכוֹל לָבוֹא עָלֶיהָ הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ וּלְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי, וְזֶה אַף אִם אוֹתוֹ פְּלוֹנִי הוּא אָבִיהָ אוֹ אָחִיהָ, אוֹ גּוֹי שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְנַשֵּׂא לָהֶם, מִכָּל מָקוֹם אֲסוּרָה עַל בַּעֲלָהּ.

מקור הלכה זו בתחילת מסכת סוטה וכתבה מרן בשולחן ערוך סימן קע״ח, ובגמ׳ סוטה כד. בשם רב הונא. ולענין כמה הוא זמן הסתירה שבו אנו אומרים שיכל לבוא עליה ולאוסרה על בעלה, יש בזה כמה וכמה שיטות באחרונים, ולהלכה אנו מחזיקים שארבע דקות הוא הזמן הקצר ביותר ליחוד, ומרן השו״ע נקט לישנא דגמרא כדי צלית ביצה וגמיעתה. כמ״ש בגמרא סוטה צ. בשם רבי עקיבא.

באיזו בעילה נאסרה על הבעל ועל הבועל

ט בִּיאָה הָאוֹסֶרֶת עַל בַּעֲלָהּ הִיא בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, אִם הָיָה הַבּוֹעֵל מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה וְהִכְנִיס הָעֲטָרָה, וְהָיְתָה הַבִּיאָה בִּרְצוֹנָהּ, כָּאָמוּר, נֶאֶסְרָה עַל בַּעֲלָהּ וּבוֹעֲלָהּ כְּאֶחָד, וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בְּשִׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל הַנּוֹאָף אִם פָּלְטָה אוֹ לֹא, אוֹ אִם הִשְׁתַּמֵּשׁ הוּא אוֹ הִשְׁתַּמְּשָׁה הִיא בְּאֶמְצָעִי לִמְנִיעַת הֵרָיוֹן.

לא יקנא בינו לבינה

י לֹא יֹאמַר אָדָם לְאִשְׁתּוֹ, אֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, אַל תִּסָּתְרִי עִם פְּלוֹנִי שֶׁהֲרֵי לְדַעַת רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה גַּם בְּלֹא עֵדִים נֶחְשָׁב לְקִנּוּי, וְאִם יִקְרֶה מִקְרֶה וְתִסָּתֵר עִם אוֹתוֹ פְּלוֹנִי תִּהְיֶה אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ לְעוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין כֵּן הֲלָכָה, מִכָּל מָקוֹם לְחֻמְרַת זֶה הַדִּין טוֹב שֶׁיִּזָּהֵר בַּדָּבָר, וְאִם כְּבָר אָמַר לָהּ כָּךְ, יִמְחַל לָהּ עַל דִּבּוּרוֹ זֶה, שֶׁהֲרֵי בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִנּוּיוֹ קֹדֶם שֶׁנִּסְתְּרָה אִשְׁתּוֹ, קִנּוּיוֹ מָחוּל.

מקור הדין בגמרא סוטה כה. "דאמר רבי יאשיה שלושה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים, בעל שמחל על קינויו קינויו מחול, וזקן ממרה שרצו בית דין למחול לו מוחלין לו, ובן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו, וכשבאתי אצל חברי שבדרום על שנים הודו לי ועל זקן ממרה לא הודו לי שלא ירבו מחלוקת בישראל... שמע מינה לאחר סתירא אינו מחול, שמע מינה", וכן פסק הרמב"ם בהלכות סוטה פרק א' הלכה ז' וכן פסק מרן השו"ע בסימן קע"ח סעיף י"ב.

אם היה הבועל גוי ונתגייר אחר כך

יא אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁזָּנְתָה עִם גּוֹי וְנֶאֱסְרָה עַל בַּעֲלָהּ וְגֵרְשָׁהּ, וְנִתְגַּיֵּר אוֹתוֹ הַגּוֹי מֻתֶּרֶת לְנָשֵׂא לוֹ, וְאֵין אָנוּ אוֹמְרִים בָּזֶה שֶׁנֶּאֱסֶרֶת גַּם לַבּוֹעֵל הֵיוֹת וַאֲסוּרָה לוֹ גַּם בְּלָאו הָכֵי שֶׁהֲרֵי גּוֹי הָיָה, וְכֵן הוּא מִטַּעַם שֶׁגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר הֲרֵי הוּא כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד, וְעַתָּה כְּשֶׁנִּתְגַּיֵּר אֵינָהּ אֲסוּרָה לוֹ.

טעם ראשון הוא של הרא"ש בכתובות, והטעם השני מהריטב"א בכתובות, ומרדכי בסנהדרין פרק שמיני סימן תש"כ בשם רבנו יחיאל. וכן פסק להלכה מרן השו"ע אבע"ז בסימן קע"ח סעיף י"ט.

אין אוסרים על היחוד

יב אֵין אוֹסְרִין עַל הַיִּחוּד, וְלָכֵן אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁעָבְרָה עַל דִּינֵי יִחוּד וְשָׁהֲתָה עִם אָדָם זָר שִׁעוּר זְמַן שֶׁיְּכֻלָּה לְהִטַּמְּאוֹת, אַף עַל פִּי כֵן אֵינָהּ אֲסוּרָה עַל בַּעֲלָהּ, אֶלָּא אִם כֵּן קִנֵּא לָהּ בַּעֲלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף ח׳.

אם יש עד אחד שזנתה

יג אִם בָּא עֵד אֶחָד, אוֹ אִשָּׁה, וְהֵעִיד בִּפְנֵי הַבַּעַל שֶׁרָאָה אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁזָּנְתָה, הַדִּין הוּא שֶׁאוֹתָהּ אִשָּׁה מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְגָרְשָׁהּ שֶׁהֲרֵי עֵד אֶחָד אֵינוֹ כְּלוּם. אֲבָל אִם סוֹמֶכֶת דַּעְתּוֹ שֶׁל הַבַּעַל עָלָיו וּמַאֲמִינוֹ כִּשְׁנֵי עֵדִים חַיָּב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאֵינָהּ מַפְסֶדֶת כְּתֻבָּתָהּ שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מוֹדָה, וְאֵין שְׁנֵי עֵדִים לְהַפְסִידָהּ.

אֲבָל אִם הוֹדְתָה בַּדָּבָר, מְגָרְשָׁהּ וּמַפְסֶדֶת כְּתֻבָּתָהּ.

בגמרא קידושין סו. "אבעיא להו, אשתו זנתה בעד אחד ושותק מהו, אמר אביי נאמן, רבא אמר אינו נאמן, הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים... ורבא אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה, ואי לא לא תפקה", וכ"כ הרמב"ם בהלכות אישות פרק כ"ד הלכה י"ז.

דין הרבה עדים פסולים

יד הַרְבֵּה עֵדִים פְּסוּלִים הֲרֵי הֵם כְּעֵד אֶחָד, אִם מַאֲמִין לָהֶם הַבַּעַל חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ, וְאִם הִיא מַכְחִישָׁה וְטוֹעֶנֶת שֶׁלֹּא זָנְתָה לֹא אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ.

ראה הוא עצמו את אשתו מזנה

טו אִם רָאָה הוּא אֶת אִשְׁתּוֹ מְזַנָּה תַּחְתָּיו, חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ, אַף אִם לֹא הוֹדְתָה בְּכָךְ אֵינָהּ מַפְסֶדֶת כְּתֻבָּתָהּ, שֶׁהֲרֵי אֵין שְׁנֵי עֵדִים עַל הַזְּנוּת.

מה יראו העדים ותאסר

טז אֵין הָעֵדִים צְרִיכִים לִרְאוֹת אֶת הַמַּעֲשֶׂה עַצְמוֹ לִפְרָטָיו, אֶלָּא דַּי שֶׁרָאוּ אוֹתָם זֶה עִם זוֹ כְּדֶרֶךְ הַמְנָאֲפִים חַיָּב בַּעֲלָהּ לְהוֹצִיאָהּ וְהִפְסִידָה כְּתֻבָּה וְתוֹסֶפֶת.

אם אומרת בעצמה שזנתה, האם נאמנת

יז אִשָּׁה שֶׁבָּאָה וְהוֹדְתָה בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ שֶׁזָּנְתָה תַּחְתָּיו אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וְאֵינוֹ חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ אֶלָּא אִם כֵּן סוֹמֶכֶת דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ וּמַאֲמִינָהּ כִּשְׁנֵי עֵדִים, שֶׁאָז חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ וְהִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ וְתוֹסֶפֶת.

מקור הדין נדרים צ: "מתניתין בראשונה היו אומרים שלוש נשים יוצאות ונוטלות כתובה, האומרת טמאה אני לך... חזרו לומר, שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה, האומרת טמאה אני לך תביא ראיה לדבריה...".

וכן פסק הרמב"ם בהלכות אישות פרק כ"ד הלכה י"ח.

ומרן השו"ע בסימן ו׳ סעיף י"ב, ובסימן קט"ו סעיף ו׳, ובסימן קע"ח סעיף ט׳ בהג"ה. וראה עוד בבאורים לסעיף הבא.

אם נאמנת אשת כהן לומר שנאנסה

יח אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁבָּאָה וְאָמְרָה שֶׁנֶּאֱנְסָה אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר וּמְקַלְקֶלֶת עַל בַּעֲלָהּ, לְאַפּוֹצֵי לְגָרְשָׁהּ. וְאִם בַּעֲלָהּ מַאֲמִינָהּ הֲרֵי זֶה חַיָּב לְגָרְשָׁהּ, אֲבָל אֵינָהּ מַפְסֶדֶת כְּתֻבָּתָהּ.

ראה באורים לסעיף הקודם, אשת כהן אנוסה שווה דינה לאשת ישראל המזנה ברצון.

מכל מקום אף על פי שלא נאסרה על בעלה, עשתה עצמה בהודאתה כאסורה על כל הכהנים אם תתאלמן מבעלה, וכן פסק הרמב״ם בהלכות א״ב פרק י״ח הלכה ט׳ והשיגו הראב״ד שאם לאחר מותו נתנה אמתלא לדבריה שאמרה כן כדי שיוציאנה נאמנת ותהיה מותרת לינשא לכהן. וכן הדין לגבי אשת איש שהודתה שזנתה אע״פ שאינה נאמנת לאסור עצמה על בעלה, נאמנת לאסור עצמה לכהן אם מת בעלה.

ומה שאמרנו שאינה מפסדת כתובתה הוא מטעם שאומרת שנאנסה, ובאונס לא הפסידוה חכמים כתובתה.

אם ראו בה דבר מכוער

יט אִם רָאָה הַבַּעַל בְּאִשְׁתּוֹ דָּבָר מְכֹעָר, אוֹ שֶׁהָיוּ עֵדִים שֶׁרָאוּ בְּאִשָּׁה זוֹ דָּבָר מְכֹעָר, כְּגוֹן שֶׁרָאוּ שֶׁנִּתְיַחֲדָה עִם פְּלוֹנִי וּבָאוּ אַחֲרֵיהֶם וְרָאוּהָ לוֹבֶשֶׁת בְּגָדֶיהָ, אָמְנָם אֵין בְּכָךְ כְּדֵי לְחַיֵּב אֶת הַבַּעַל לְגָרְשָׁהּ שֶׁהֲרֵי לֹא קִנֵּא וְלֹא הִתְרָה בָּהּ עַל כָּךְ, וְלִרְאוֹת אוֹתָם שׁוֹכְבִים זֶה עִם זוֹ כְּדֶרֶךְ הַמְנָאֲפִים, לֹא רָאוּ, אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ הַבַּעַל בְּשֶׁל כְּעוּר זֶה אֲסוּרָה לְנָשֵׂא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי שֶׁגָּרַם לְכָךְ, וְאִם עָבְרָה וְנִשֵּׂאת לוֹ, לֹא תֵּצֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ.

מקור הדין בגמרא יבמות כד: ״הנטען על אשת איש והוציאוה על ידו, ונתגרשה מתחת ידי אחר, אם כנס לא יוציא, היכי דמי... במה דברים אמורים כשאין לה בנים.... אבל יש לה בנים לא תצא, ואם באו עידי טומאה אפילו יש לה כמה בנים תצא״.

ונחלקו האחרונים בדין זה אם צריך שיצא קול שאינו פוסק שאותה אשה זנתה עם אותו פלוני או שהוא גם בלא יציאת קול. ומרן השו״ע בסימן י״א סעיף א׳ כתב שאם התלוותה לעידי מעשה הכעור גם קול שאינו פוסק באותה עיר שזנתה הרי זו תצא מתחת יד הנטען אם אין לה בנים ממנו ואם לא הוחזק בעיר קול רינה כזה אינה יוצאת מתחת יד הנטען אע״פ שאין לה ממנו בנים, ודין בנים או בנות לענין זה כמובן שווה.

זנה עם אשת איש ועשה תשובה אם חייב להודיע לבעלה

כ מִי שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ בְּאֹפֶן שֶׁנֶּאֶסְרָה עַל בַּעֲלָהּ, וּלְאַחַר זְמַן הִתְעוֹרֵר לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, וְהִנּוֹ שׁוֹאֵל אִם צָרִיךְ הוּא לְהוֹדִיעַ לְבַעַל הָאִשָּׁה שֶׁעָלָיו לִפְרֹשׁ מֵאִשְׁתּוֹ, אִם יֵשׁ קְשִׁי גָּדוֹל בַּדָּבָר אֶפְשָׁר לְהוֹרוֹת לוֹ שֶׁלֹּא יוֹדִיעַ, וְאִם יָדוּעַ לוֹ שֶׁהַבַּעַל יַאֲמִינוֹ כְּשֶׁנֵּי עֵדִים וְיִפְרֹשׁ מֵאִשְׁתּוֹ וְאֵין דָּבָר זֶה כָּרוּךְ בְּבִזָּיוֹן כָּל כָּךְ גָּדוֹל אוֹ סַכָּנָה לֹא יִמָּנַע מִלְּהוֹדִיעַ הַדָּבָר לַבַּעַל כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בְּאִסּוּר חַיִּים מְשֻׁתָּפִים עִם אוֹתָהּ אִשָּׁה.

כך מבואר בשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן ב׳ שלדעת הרב פעלים מכמה טעמים יכול הבועל להימנע מלהודיע הדברים לבעל האשה. וכתב שואל ומשיב קמא סימן רס״ב שיש סברא בפוסקים ראשונים שאם לא היו עדים על הזנות לא נאסרה לבעלה ובצרוף טעם של כבוד הבריות ופגם המשפחה יכול להמנע מלהודיע לבעל, וכן כתב הדברי חיים מצאנז שגם לדעת הרמב״ם אם אין האיסור כתוב מפורש בתורה, נדחה הוא מפני כבוד הבריות והוסיף שכן נהגו להורות כמה מגדולי הדור, וכן כתבו תומת ישרים ולימודי השם שיכול בשב ואל תעשה להימנע מלהודיע מעשיו, ומכל מקום אם אין הדבר מסכן את תהליך החזרה בתשובה שלו וגם יודע שיהיו דבריו נשמעים, טוב ליעצו להודיע מעשיו לבעל כדי שיפרוש

שאנו חוששים בזה לדברי הנודע ביהודה וחתם סופר ועוד אחרונים שכתבו להחמיר בזה.

נבעלה באבר מת

כא אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּבְעֲלָה לְזָר בְּאֵיבָר מֵת לֹא נֶאֱסְרָה עַל בַּעֲלָהּ, שֶׁאֵין בְּעִילָה בְּאֵיבָר מֵת נִקְרֵאת בְּעִילָה.

כך כתבו השבות יעקב, הספרי דבי רב, הקרית מלך רב, עצי ארזים והמלב״ים, ומובאים בשו״ת יביע אומר חלק שלישי סימן ח׳ אות י״ט.

אסורה לבעל אסורה לבועל גם כשלא היו עדים

כב מִי שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵין מִי שֶׁיּוֹדֵעַ בְּכָךְ חוּץ מִשְּׁנֵיהֶם, וְנִתְגָּרְשָׁה הָאִשָּׁה מִבַּעֲלָהּ מִסִּבּוֹת אֲחֵרוֹת, אַף עַל פִּי כֵן הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה עָלָיו, וְלֹא יִשָּׂאֶנָּה.

אם היו קידושי הראשון פסולים ויתברר שלמפרע לא היתה נשואה כדת וכדין, הרי יתברר למפרע שלא בא עליה כאשת איש אלא כפנויה ומותר לו לישאנה ואפילו אם החזיק אותה כאסורה עליו הוי חזקה בטעות ומותרת.

נשאה בנשואין רפורמיים או אזרחיים וזנתה, מה הדין

כג מִי שֶׁהָיְתָה נְשׂוּאָה בְּנִשּׂוּאִין אֶזְרָחִיִּים אוֹ רֶפוֹרְמִיִּים וְכַדּוֹמֶה, הֲרֵי לַהֲלָכָה אֵינָם כְּלוּם וְאֵינָהּ נֶחְשֶׁבֶת לְאֵשֶׁת אִישׁ, וְאִם זָנְתָה לֹא נֶאֱסְרָה לַבּוֹעֵל, וְאֵין יְלָדֶיהָ מְזֹרִים נֶחְשָׁבִים לְמַמְזֵרִים, שֶׁלַּהֲלָכָה קִדּוּשֵׁיהֶם אֵינָם קִדּוּשִׁין וְגֵרוּשֵׁיהֶם אֵינָם גֵּרוּשִׁין. וּרְאֵה עוֹד לְקַמָּן סְעִיף כ״ט.

קימ״ל אין דבר שבערוה פחות משנים, שצריך מעשה הקידושין ומעשה הגרושין להעשות בפני שני עדים כשרים, ואם אחד מהם פסול אין לנו עדות אלא באחד או אף אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, ויש כמה וכמה מיני פיסולים בעדים והם מובאים בשולחן ערוך חלק חושן המשפט, בסימן ל״ג מבאר פיסולי קירבה משפחתית בסימן ל״ד מבאר פיסולים מחמת עבירה שאם אין העד שומר תורה ומצוות כראוי הרי עדותו פסולה ותלוי הדבר באיזו עבירה מדובר שהוא עובר עליה, יש עבירות שפוסלות את עדותו מדאורייתא ויש מדרבנן. בסימן לה׳ מובאים פסולי הנשים והקטנים שגזר הקדוש ברוך הוא, ישתבח שמו, בתורתו הקדושה שאין עדותם עדות למעט דיני עגונה שסמכו בזה חכמים שאשה דייקא ומנסבא וכן בדיני איסור והיתר שאמרינן בהם עד אחד נאמן באיסורין להכשירם. ואלו הרפורמים אין להם עדים כשרים וכי מה יעשה כהן בבית הקברות לבוא ולהעיד שם וכן בנישואין אזרחיים, ואפילו אם בבתי הדין של הרבנות ימצא מי שיצריך בהם גט לחומרא אין בגט זה לאוסרה על הבועל, או לחזור לינשא לראשון לאחר שנשאה השני כדת וגרשה בגט ויש לה בן מהראשון שהוא שעת הדחק, ובעז״ה נדבר בזה בהמשך.

גם לא אמרינן במי שנשא אשה בנישואין אזרחיים או רפורמיים שאנו חוששים שיקדש בביאה שאין אדם עושה בעילותו בעילת זנות זה אינו, שהרי ודאי שאינן הולכות למקוה טהרה ובועל אותה באיסור כרת ואיך לא נאמר שהיא ביאת זנות, ויש בזה דין ודברים בספרי שו״ת אחרונים, ולהלכה, אפילו נפרדה ממנו ונשאה לאחר כבר למדנו שבניה כשרים לבוא בקהל ואין כאן חשש ממזרות, שוב מהטעם הנ״ל שאין קידושיהם קידושין ולא גירושיהם גרושין, ומטעם זה גם כשרים קראים לבוא בקהל ואינם מוחזקים בממזרות, וכן יהודי אתיופיה אין בהם חשש ממזרות שאף על פי שלא היו שם גרושין כדת וכדין גם קידושין כדת משה וישראל ובשני עדים כשרים לא היו שם.

ספק ספקא בשעת הדחק להתירה לבועל אחר שכבר נשאה

כד בְּפוֹסְקִים אַחֲרוֹנִים מוּבֵאת שִׁיטָה הָאוֹמֶרֶת שֶׁאִם לֹא נֶאֶסְרָה הָאִשָּׁה עַל בַּעֲלָהּ, וּכְגוֹן שֶׁנֶּאֱנְסָה, אוֹ אִם נִבְעֲלָה בִּלֹא קִנּוּי וּבִלֹא עֵדִים, מֻתֶּרֶת גַּם לַבּוֹעֵל. וּמוּבֵאת עוֹד סְבָרָא הָאוֹמֶרֶת שֶׁאִשָּׁה שֶׁפָּסַק לָהּ בֵּית הַדִּין שֶׁעָלֶיהָ לְהִתְגָּרֵשׁ מִבַּעֲלָהּ וּכְבָר חָיְתָה בִּנְפִרָד וְלָכֵן שָׁגְגָה לַחְשֹׁב שֶׁהִנָּהּ כְּבָר כִּגְרוּשָׁה, אֵין בָּזֶה מִשּׁוּם וּמָעֲלָה בּוֹ מַעַל, כְּלוֹמַר בְּאִישָׁהּ, וְלָכֵן לֹא תֵּאָסֵר עַל הַבּוֹעֵל, שֶׁצַּד הַשְּׁגָגָה בָּזֶה קָרוֹב הוּא אֶל הָאֹנֶס. שְׁתֵּי סְבָרוֹת אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן לַהֲלָכָה, בְּהִצְטָרְפוּתָן שְׁתֵּיהֶן אֶל הָעֻבְדָּה שֶׁאָחַד מֵעֵדֵי הַקִּדּוּשִׁין פָּסוּל מִדְּרַבָּנָן וְסָפֵק פָּסוּל מִדְּאוֹרַיְתָא בִּגְלַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים, וּבְצֵרוּף שֶׁהוּא שְׁעַת הַדְּחַק לִבְנֵי הַזּוּג, שֶׁהֵם כְּבָר נְשׂוּאִים וְהַפְרָדָתָם זֶה מִזּוֹ יְכוֹלָה לִגְרֹם נֶזֶק כָּבֵד לַיְלָדִים, צֵרוּף כָּל אֵלּוּ הַפְּרָטִים בְּכֹחוֹ לְהַתִּיר אֶת בְּנֵי הַזּוּג לְהִשָּׁאֵר נְשׂוּאִים זֶה לָזוֹ.

דין זה לקוח משו״ת יביע אומר חלק תשיעי אבע״ז סימן ח׳ שלדעת הרש״ש, שואל ומשיב, רב פעלים, חלקת מחוקק, בית שמואל וגינת ורדים אם לא נאסרה לבעל לא נאסרה לבועל, וכגון שנאנסה או שלא היה קינוי ולא היו עדים ולא נראה בה מעשה מכוער, ולדעת הרא״ש, מהריט״ץ ואורים גדולים אין זה מועיל אלא כל שידע הבועל במעשהו הרי היא אסורה עליו.

וכן עוד אפשר לעשות כאן ספק ספיקא להתירם זה בזו ספק לא חלו קידושי ראשון בגלל פיסול בעדים, ואת״ל שחלו קידושין שמא הלכה כפוסקים הנ״ל שאם לא היו עדים לאוסרה על בעלה אינה אסורה לבועל.

ספק ספקא להתיר באפן שונה

כה בְּפוֹסְקִים אַחֲרוֹנִים מוּבֵאת שִׁיטָה הָאוֹמֶרֶת שֶׁאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁזָּנְתָה עִם שְׁנַיִם הָרְאשׁוֹן אֲסָרָהּ עַל בַּעֲלָהּ וְאִלּוּ הַשֵּׁנִי אֵין אָנוּ אוֹמְרִים בּוֹ כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱסְרָה לַבַּעַל אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, וְשִׁיטָה נוֹסֶפֶת הָאוֹמֶרֶת שֶׁאִם לֹא מָעֲלָה מַעַל בְּאִישָׁהּ, שֶׁשָּׁגְגָה לַחְשֹׁב שֶׁאִם בֵּית הַדִּין נָתַן צַו הַפְרָדָה וּפָסַק דִּין שֶׁעֲלֵיהֶם לְהִתְגָּרֵשׁ הֲרֵי הִיא כִּגְרוּשָׁה. שְׁתֵּי שִׁיטוֹת אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן לַהֲלָכָה, צֵרוּפָן יַחַד עִם הָעֻבְדָּה שֶׁהִיא שְׁעַת הַדְּחַק, שֶׁאֵלּוּ בְּנֵי הַזּוּג, אוֹתָהּ אִשָּׁה עִם הַבּוֹעֵל הַשֵּׁנִי כְּבָר נִשּׂאוּ, וְעַתָּה הֵם בְּתַהֲלִיךְ חֲזָרָה בִּתְשׁוּבָה, וְהַפְרָדָתָם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לִגְרֹם נֶזֶק כָּבֵד לָהֶם וְלַיְלָדִים, יֵשׁ בְּכֹחָן לְהַתִּיר לְאוֹתוֹ הַזּוּג לְהַמְשִׁיךְ לִחְיוֹת בְּיַחַד וּלְגַדֵּל יַלְדֵיהֶם לְתוֹרָה וּמִצְוֹת.

דין זה מובא בשו״ת יביע אומר אבע״ז חלק תשיעי סימן ט׳ ובעלי אותה שיטה האומרת שאם לא נאסרה לבעלה אלא על ידי בועל ראשון הרי זו מותרת לבועל שני הם המהר״א בן ששון בשו״ת תורת אמת סימן קצ״ו והשבות יעקב.

זנתה תחת בעלה אם תגלה לו

כו זוּג נָשׂוּי שֶׁשִּׁיעֲם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהִתְעוֹרְרוּ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, וְיוֹדַעַת הָאִשָּׁה בְּנַפְשָׁהּ כִּי זָנְתָה תַּחַת בַּעֲלָהּ בִּלֹא יְדִיעָתוֹ בִּהְיוֹתָם חִלּוֹנִיִּים, וּמַכָּה הִיא עַל

חֵטְא וְאֵינָהּ יוֹדַעַת אִם לְהוֹדִיעוֹ עַל כָּךְ וּלְקַבֵּל גֵּט, אוֹ לִשְׁתֹּק וּלְהַמְשִׁיךְ בְּיַחַד. לַהֲלָכָה, אִם הִיא רוֹאָה שֶׁיֵּשׁ בְּדֶרֶךְ זוֹ שֶׁל גֵּרוּשִׁין סַכָּנָה רוּחָנִית לָהּ אוֹ לְבַעְלָהּ אוֹ לְיַלְדֵיהֶם, אֵינָהּ צְרִיכָה לְסַפֵּר לְבַעְלָהּ אֶת אֲשֶׁר הָיָה, וְרַשָּׁאִית הִיא לְהַמְשִׁיךְ וְלִחְיוֹת עִמּוֹ, וְאִם לֹא תֵּצֵא מִזֶּה תַּקָּלָה אוֹ סַכָּנָה צְרִיכָה לְהוֹדִיעוֹ.

הנודע ביהודה אורח חיים סימן ל״ה הביא מחלוקת ראשונים שעל פיה יוצא שלדעת הרמב״ם צריכה האשה להודיע לבעלה על מנת להפרישו מאיסור, וכי אסור לו לחיות עמה ביחד, ולדעת הרא״ש אינה צריכה להודיעו ולהפרישו, הדברי חיים מצאנז בשו״ת דברי חיים או״ח סימן ל״ה כתב שלכול״ע אינה צריכה להודיעו היות ואין איסור זה מפורש בתורה וכן כתבו רבי יעקב בן נאים מחבר שו״ת זרע יעקב ושו״ת שבט הלוי חלק ח׳ סימן רפ״ז, ובשו״ת עמק שאלה כתב שאף לדברי הרמב״ם אין צריך להודיעו שהרי אין הבעל מצווה לחשוד על כך ונחשב לאנוס בחוסר הידיעה, וכן כתב בספר שערי דעה חלק ב׳ סימן פ״א, גם לדעת רבי יוסף חיים בשו״ת רב פעלים חלק א׳ אבע״ז סימן א׳ אין צריך להודיע לבעל מטעם שאם זינתה בלא עדים אינה נאסרת לבעלה מדאורייתא אלא מדרבנן ובזה אמרינן שכבוד הבריות דוחה. ולכן שב ואל תעשה עדיף, ותשתוק, ותשתדל מעתה בדרכי הצניעות ותחנך בניה ובנותיה לצניעות ויראת שמים, ולא תדבר מעברה הרע באוזני שום בריה, ואם יזמן לה השם יתברך להציל אשת איש מן הזנות על ידי קרוב רחוקים וכדומה תדע שודאי עשתה בתשובתה רושם גדול בשמים שמגלגלים זכות על ידי זכאי.

אם נשאה לשני וגרשה, אסורה לינשא לראשון

כז אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁהָיְתָה נְשׂוּאָה בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין, וְנִפְרְדָה מִבַּעְלָהּ בְּגֵט וְהָלְכָה וְנִשְׂאָה בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין לְאִישׁ אַחֵר, וְגַם שָׁם אִתְּרַע מַזָּלָהּ וְנִפְרְדָה מִמֶּנּוּ בְּגֵט פְּטוּרִין אוֹ שֶׁמֵּת, לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה, אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ הָרִאשׁוֹן בְּגֵט פְּטוּרִין וְהָלְכָה וְזָנְתָה, מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְאִישָׁהּ הָרִאשׁוֹן.

בגמרא יבמות יא: ״רבי יוסי בן כיפר אומר משום רבי אלעזר המחזיר גרושתו מן הנישואין אסורה...״. וקימ״ל כחכמים החולקים על רבי יוסי בן כיפר ואסורה לחזור לראשון בין אם נשאת לשני או רק נתארסה לו, וארוסין היא נתינת הטבעת. ובמשנה סוטה יח: נלמד שאם זנתה לאחר גרושין מותרת לחזור לבעלה וכן פסק מרן השו״ע בסימן י׳ סעיף א׳.

אם לא היתה נשואה כדת לראשון מותרת לחזור אליו

כח הָיְתָה חַיָּה עִם הָרִאשׁוֹן בְּזִנּוּת וּלְאַחַר שֶׁנִּפְרְדָה מִמֶּנּוּ נִשְׂאָה לְשֵׁנִי וְגֵרְשָׁהּ, מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן שֶׁהֲרֵי לֹא הָיְתָה עִמּוֹ בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין.

נשאה לשני ויצאה בגט ורוצה לחזר לראשון שהיתה נשואה לו בנשואין אזרחיים

כט זוּג שֶׁנִּשְׂאוּ זֶה לָזוֹ בְּנִשּׂוּאִין אֶזְרָחִיִּים אוֹ רֶפוֹרְמִיִּים, וְרָצוּ לְהִפָּרֵד זֶה מִזּוֹ, הָעִקָּר לַהֲלָכָה הוּא שֶׁאֵינָם צְרִיכִים גֵּט כְּלָל אֶלָּא פּוֹנִים כָּל אֶחָד לְדַרְכּוֹ, שֶׁהֲרֵי לַהֲלָכָה אֵין נִשּׂוּאִין אֵלּוּ כְּלוּם. וְאַף אִם הִצְרִיכוּ אוֹתָם בֵּית הַדִּין לְהִפָּרֵד זֶה מִזּוֹ עַל יְדֵי מַתַּן גֵּט פְּטוּרִין, אֵין זֶה אֶלָּא חֻמְרָא בְּלִבַּד, וּמִכָּל מָקוֹם אִם אַחַר כָּךְ הָלְכָה הָאִשָּׁה וְנִשֵּׂאת בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין לְשֵׁנִי וְנִפְרְדָה מִמֶּנּוּ כַּדָּת, בְּגֵט, בִּמְקוֹם הַצֹּרֶךְ יְכוֹלָה הִיא שֶׁתַּחְזֹר לָרִאשׁוֹן, אַף

עַל פִּי שֶׁקִּבְּלָה מִמֶּנּוּ גֵּט לְחֻמְרָא, שֶׁאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם מַחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין, שֶׁהֲרֵי אַף פַּעַם לֹא הָיְתָה גְּרוּשָׁתוֹ.

כך כתב ביביע אומר חלק שישי אבע״ז סימן א׳ שאין להחמיר בזה במקום הצורך, ומביא הרב בשם הרגאצ׳ובי וקרית חנה דוד שלאחר נישואין אזרחיים צריך גט לחומרא, ולעומתם אחרונים רבים פסקו שאין צריך לגט כלל, והם המהר״ם שיק, שאגת אריה, בית אפרים, רבי חיים עוזר גרודזנסקי, ישכיל עבדי, ציץ אליעזר ועוד. כתב הרמ״א בסימן ו׳ סעיף א׳ שגט לחומרא פוסל אותה לכהונה, ובב״י סימן י׳ במחזיר גרושתו לאחר שנישאה הביא מרן הב״י תשובת הרא״ש שאסורה לחזור אם ניתן גט לחומרא וכן פסק הרמ״א בסימן י׳ ואילו בשולחן ערוך לא גלה מרן דעתו בזה, גם לענין ג׳ חודשי הבחנה הצריך הרמ״א להמתין אם ניתן גט לחומרא, מכל מקום היות ולרוב האחרונים אין צורך בגט כלל לנישואין אזרחיים וכן דעת הרמב״ם ומרן השו״ע אם הוא מקום צורך יש מקום להתיר להחזירה לאחר מתן גט כזה, שיש לחלק בדעת הרמ״א כמ״ש החלקת מחוקק סימן ו׳ סק״ב ובית שמואל שם סק״ג שיש לחלק בין אם צריך לתת גט לחומרא ונתן, לבין אינו צריך לתת ונתן.

חיוב שלושת חדשי הבחנה

לְ כְּשֶׁהָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה וְדִבֵּר עִמּוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שְׁנָּה שְׁמוֹ וְשֵׁם שָׂרָה אִמֵּנוּ לְאַבְרָהָם וְשָׂרָה, וְהֻבְטְחוּ שֶׁלַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת יִוָּלֵד לוֹ בְּנוֹ יִצְחָק וְצִוָּהוּ עַל הַמִּילָה, וְכָרַת עִמּוֹ הַבְּרִית וְהִבְטִיחוֹ שָׁם בראשית י״ז ז׳ ״וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָּ, וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים, וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ״. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מִכָּאן שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל הַנְּדָאִים, שֶׁזַּרְעוֹ מְיֻחָס אַחֲרָיו, ״לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ״, וּמִכָּאן לְמִדּוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁנִּפְרְדָה מִבַּעֲלָהּ, בֵּין אִם נִתְגָּרְשָׁה, בֵּין אִם נִתְאַלְמְנָה, צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לִפְנֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, וְזֹאת כְּדֵי לְבָרֵר אֶת מַצָּבָהּ בָּאֹפֶן הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, שֶׁאִם תִּמָּצֵא מְעֻבֶּרֶת, לֹא יִהְיֶה סָפֵק מִיהוּ אָבִיו, וְיִהְיוּ זֶרַע יִשְׂרָאֵל מְבֹרָרִים וּבְרוּרִים וּרְאוּיִים לְהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה.

בגמרא יבמות מב. ״אמר רב נחמן אמר שמואל משום דאמר קרא ״להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך״ להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני... רבא אמר גזירה שמא ישא אחותו מאביו...״. וכן פסק מרן השו״ע באבע״ז סימן י״ג סעיף א׳ ״כל אשה שנתגרשה או נתאלמנה הרי זו לא תינשא ולא תתארס לאחר, עד שתמתין תשעים יום חוץ מיום שנתגרשה בו או שמת בעלה בו וחוץ מיום שנתארסה בו כדי שיודע אם היא מעוברת או אינה מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של אחרון...״. נחלקו הפוסקים בדין של הבחנה אם הוא מהתורה כדרשת שמואל או מדרבנן כרבא, וי״א שלכו״ע הוא מדרבנן והפסוק הוא רק אסמכתא בעלמא, במרחשת ח״ב סימן ב׳ למד ממדרש רות רבה שהמתינה שלושה חודשים שהוא הזמן בין תחילת קציר שעורים עד כלות קציר חיטים, וכן בתו״י יומא עה. כתבו שבמדבר לא נצרכו בני ישראל לחודשי הבחנה שהמן היה בודקן.

גם עקרה צריכה להמתין

לֹא לֹא חִלְקוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר אִם הִיא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְהוֹלִיד אוֹ אִם הָיָה בַּעֲלָהּ פָּרוּשׁ מִמֶּנָּה בְּוַדָּאוּת זְמַן רַב, אֲפִלּוּ הִפִּילָה לְאַחַר שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה, אוֹ אֲפִלּוּ הִיא עֲדַיִן בְּתוּלָה, צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁהֵם תִּשְׁעִים יוֹם.

גמרא יבמות מב: ״הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה, או שהיה לה כעס בבית בעלה או שהיה בעלה חבוש בבית האסורין, או שהיה בעלה זקן או חולה, או שהיתה היא חולה או שהפילה לאחר מיתת בעלה, או שהיתה עקרה או זקינה, או קטנה או איילונית או שאינה ראויה לילד צריכה להמתין שלושה חודשים דברי רבי מאיר...״. וכן פסקו רי״ף, רא״ש,

ורמב״ם בהלכות גרושין פרק י״א הלכה כ׳ ומרן השו״ע אבע״ז סימן י״ג סעיף א׳.

מעוברת מראשון בלא נישואין ונשאת לשני ורוצה לחזור לראשון

לב אִם נִתְעַבְּרָה מִן הָרִאשׁוֹן בְּלֹא נִשּׂוּאִין, וּשְׁנֵיהֶם מוֹדִים שֶׁהָעִבּוּר מִמֶּנּוּ, וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְשֵׁנִי וְגֵרְשָׁהּ בְּגֵט, מֻתָּר הָרִאשׁוֹן לְקַחְתָּהּ לְאִשָּׁה וְאֵין בָּזֶה אִסּוּר מַחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְּׂאָה לוֹ כְּלָל בֶּעָבָר, מִכָּל מָקוֹם צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם לְאַחַר גֵּרוּשֵׁי הַשֵּׁנִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַהֵרָיוֹן בָּרוּר וְגַם יָדוּעַ שֶׁנִּתְעַבְּרָה מִן הָרִאשׁוֹן, לֹא חִלְקוּ בָּזֶה חֲכָמִים וְתַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם.

דין זה נלקח מתשובת הרא״ש שכתב שאע״פ שאין כאן טעם של הבחנה היות וברור שהיא מעוברת ממנו מכל מקום לא חלקו חכמים בכך, וכן פסק להלכה מרן השו״ע אבע״ז י״ג ג׳.

מחזיר גרושתו אינה צריכה להמתין, ואם מונים חודשי הבחנה מזמן כתיבת הגט או מסירתו

לג הַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם אֶלָּא יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִשָּׂאֶנָּה מִיָּד, וְיֵשׁ עוֹד אֹפֶן שֶׁבּוֹ יְכוֹלָה הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה לְנָשֵׂא מִיָּד עִם קַבָּלַת הַגֵּט, וְהוּא כַּאֲשֶׁר שָׁלַח הַבַּעַל גֵּט שְׁלִיחוּת לְאִשְׁתּוֹ וְהִגִּיעַ לְיָדָהּ לְאַחַר שִׁלְשָׁה חֳדָשִׁים, לְדַעַת מָרָן הַשו״ע וְרֹב הַפּוֹסְקִים שֶׁמּוֹנִים שִׁלְשָׁה חֳדָשֵׁי הַבְחָנָה מִזְּמַן כְּתִיבַת הַגֵּט יְכוֹלָה הִיא לְנָשֵׂא מִיָּד, וּלְדַעַת הָרא״ש וּרמ״א שֶׁמּוֹנִים זְמַן זֶה מִזְּמַן מְסִירַת הַגֵּט צְרִיכָה לְהַמְתִּין שִׁלְשָׁה חֳדָשֵׁי הַבְחָנָה, מִכָּל מָקוֹם אִם הִיא שְׁעַת הַדְּחַק, אוֹ שֶׁאָדָם סְפָרַדִּי הוּא הָרוֹצֶה לִשָּׂאֶנָּה, יֵשׁ מָקוֹם לְהַתִּירָהּ לְנָשֵׂא מִיָּד וּכְדַעַת מָרָן.

וראה בשו״ת יביע אומר חלק שישי אבע״ז סימן ב׳. שלדעת רוב הפוסקים ומרן השו״ע מונים מזמן כתיבת הגט. ואע״פ שבאיסור ערוה נוהגים להחמיר לכתחילה אפילו נגד מרן השו״ע, מכל מקום כאן באיסור הבחנה שעיקרו מדרבנן ועוד שבענייננו עסקינן בדלא פלוג אין צריך להחמיר.

פנויה שזנתה או נאנסה אינה צריכה להמתין

לד לֹא גָּזְרוּ חֲכָמִים שְׁלֹשָׁה חֳדָשֵׁי הַבְחָנָה בִּפְנוּיָה שֶׁזָּנְתָה אוֹ נֶאֱנְסָה וְאִם תִּרְצֶה לְנָשֵׂא אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם מִטַּעַם שֶׁמְּהַפֶּכֶת עַצְמָהּ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, שֶׁכָּךְ הָיָה דַּרְכָּן בֶּעָבָר, אִם לֹא רָצוּ לְהִתְעַבֵּר הָיְתָה הָאִשָּׁה הוֹפֶכֶת עַצְמָהּ מִיָּד לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ.

שאז הרחם היה נהפך להיות מעל הפרוזדור ושכבת הזרע במקום להיקלט אל תוך הרחם היתה נדחת אל מחוץ לגופה ואם כי אמצעי מניעת הריון זה אינו מושלם סמכו עליו חכמים לומר שסתמא אינה מעוברת לאחר שעשתה כך, ובזמננו שיש אמצעי מניעה מהסוגים הנמכרים היום יש לומר שאף על פי שאף אחד מהם אינו מבטיח מניעת הריון מושלמת

מכל מקום הדין קיים גם בהם שפנויה שזנתה או נאנסה באמצעי מניעה אינה צריכה להמתין תשעים יום כדי לינשא, ועוד, שאם לא ידוע לנו אם השתמשה באחד מן האמצעים למנוע הריון וגם לא ידעה שיכולה להתהפך מכל מקום אין אנו מצריכים אותה להמתין ולברר אם היא בהריון מטעם שלא הצריכו חכמים לברר הדבר, אלא מסתמא עשתה מה שעשתה כדי שלא תתעבר.

אין בכח בדיקת הריון לקצר זמן ההמתנה

לה אֵין בְּכֹחַ בְּדִיקַת הֵרָיוֹן רְפוּאִית לְבַטֵּל שְׁלֹשָׁה חֳדְשֵׁי הַבְחָנָה שֶׁהֲרֵי בִּיבָמוֹת מא. אָמְרוּ שֶׁאֲפִלּוּ יֹאמַר אֵלְיָהוּ הַנָּבִיא שֶׁאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת, אַף עַל פִּי כֵן, צְרִיכָה לְהַמְתִּין שֶׁלֹּא חִלְקוּ חֲכָמִים בַּתַּקָּנָה.

גם פילגש צריכה המתנה. וגויה שחיתה עם ישראל, נתגיירה ובאה לנשא לו אינה צריכה ג״ח הבחנה

לו פִּילֶגֶשׁ, שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת לְאִישׁ וְטוֹבֶלֶת לְנִדָּתָהּ, שֶׁרוֹצָה לֵילֵךְ מִן הָרִאשׁוֹן וְלִנָּשֵׂא בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין לְשֵׁנִי, צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, שֶׁהִיא רוֹצָה לְהִתְעַבֵּר וְאֵינָהּ מִתְהַפֶּכֶת, וְגוֹיָה שֶׁחָיְתָה חַיֵּי אִישׁוּת עִם יִשְׂרְאֵלִי וְנִתְגַּיְּרָה וְרוֹצָה לְנָשֵׂא לוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה שְׁלֹשָׁה חֳדְשֵׁי הַבְחָנָה.

כך כתב מרן השו״ע אבע״ז סימן י״ג סעיף ז׳ ונלמד הדבר ממשנה וגמרא ביבמות לג: שדינה כדין אשה שהרי רוצה להתעבר ואינה מתהפכת. שו״ת הריב״ש סימן רי״ז ושו״ת הר״ן סימן ס״ח. ומה שאמרנו לענין גויה שנתגיירה וכו׳ הנה תשובה זו נמצאת בשו״ת יביע אומר חלק תשיעי סימן י״ז.

אסור לישא מעוברת או מינקת חברו

לז עוֹד גָּזְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵנִיקָה, וְזֶה מִטַּעַם שֶׁאָמְדוּ חֲכָמִים דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָס עַל בֶּן חֲבֵרוֹ כְּשֵׁם שֶׁחָס עַל בְּנוֹ, וְאוּלַי יָבוֹא בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ לַהֲרֹג אֶת הַוָּלָד אוֹ לְהַזִּיקוֹ אַף כְּשֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְכָךְ, וְכֵן בִּזְמַן הַהֶנָקָה שֶׁמָּא יִגְרֹם לַעֲכִירַת הֶחָלָב וּלְהֶפְסֵד הַוָּלָד, וְלָכֵן אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵינִיקָה הַבָּאָה לִנָּשֵׂא יֵשׁ לָהּ לְהַמְתִּין עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ לְאַחַר הַלֵּדָה וְאַחַר כָּךְ מֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא.

בגמרא יבמות מב. ״תניא לא ישא אדם מעוברת חברו ומניקת חברו ואם נשא יוציא... גזרה שמא תעשה עוברה סנדל... משום דחסה, אי הכי דידיה נמי, דידיה חייס עילויה... דלמא איעברא ומעכר חלבה וקטלה ליה, אי הכי דידיה נמי, דידיה ממסמסא ליה בביצים וחלב...״ וכן פסק הרמב״ם בפרק י״א מהלכות גרושין הלכה כ״ה, וכן הוא במרן השו״ע אבע״ז סימן י״ג סעיף י״א.

גזרה זו חמורה מחדשי הבחנה

לח וְהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בִּגְזֵרַת שִׁלּשֶׁת חָדְשֵׁי הַהַבְחָנָה, מִשּׁוּם שֶׁהוּא סָפֵק סַכָּנַת נְפָשׁוֹת לַוָּלָד וּסְמָכוּהוּ עַל הַמִּקְרָא בְּמִשְׁלֵי כ״ג י׳, י״א ״אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם וּבִשְׂדֵי יְתוֹמִים אַל תָּבֹא. כִּי גֹאֲלָם חָזָק, הוּא יָרִיב אֶת רִיבָם אִתָּךְ״ וְנִדְרֶשֶׁת מִלַּת עוֹלָם, עוּל יָמִים, וּמִלַּת שְׂדֵי לְשׁוֹן שָׂדַיִם וְרֶחֶם.

כן כתבו בספר ושב הכהן סימן ל״ה, ובחתם סופר בימן ל״ב וסימן ל״ג, אם עבר על שלושה חודשי הבחנה ונשא וברח יכול אחר כך לחזור אבל כאן קנסוהו חכמים שיוציא בגט, אפילו הוא כהן שאינו יכול אחר כך להחזירה, ואם הוא ישראל, לאחר עשרים וארבעה חודש יכול לישא אותה שוב ויכתוב לה כתובה אחרת.

דין מחזיר גרושתו

לט הַבָּא לְהַחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מַחְזִיר מִיָּד, שֶׁהֲרֵי בְּנוֹ הוּא וְאֵינוֹ בְּכְלַל הַגְּזֵרָה.

דין נתעברה אשתו מאונס

מ מִי שֶׁהָיָה פָּרוּשׁ זְמַן רַב מֵאִשְׁתּוֹ וְנֶאֱנְסָה וְנִתְעַבְּרָה מֵאַחֵר אֵינוֹ צָרִיךְ לִפְרֹשׁ מִמֶּנָּה בִּזְמַן הָעִבּוּר וְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חָדְשֵׁי הַנָּקָה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּדוּעַ שֶׁאֵין הָעִבּוּר מִמֶּנּוּ, וְלֹא הִפְקִיעוּ חֲכָמִים זְכוּת הַבַּעַל מִשּׁוּם שֶׁזֶּה הַוָּלָד הוּא שֶׁבָּא בִּגְבוּלוֹ.

חסד לאלפים מהדורא תניינא סימן י״ב וכן הוא בספר שמן רוקח חלק ג׳ סימן כ״ב ובישועות מלכו סימן ק״ה ועוד אחרונים.

באילו אופנים מותר לישא מינקת חברו

מא נֶחְלְקוּ פּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים בִּגְזֵרַת חֲכָמִים זוֹ אִם הִיא חָלָה רַק עַל הָאַלְמָנָה שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בַּהֲנָקַת הַוָּלָד אוֹ גַּם עַל הַגְּרוּשָׁה, וְלָכֵן פְּנוּיָה שֶׁנִּתְעַבְּרָה מֵאָנֵס, וּמֵעוֹלָם לֹא הֵינִיקָה אֶת בְּנָהּ, וּמַצָּבָהּ דָּחוּק, וּמָצְאָה חָתָן שֶׁמּוּכָן לִתְמֹךְ בָּהּ וּבִבְנָהּ וְיֵשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם תַּקָּנַת הַוָּלָד, אֶפְשָׁר לְהַתִּירָהּ לִנָּשֵׂא בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חָדְשֵׁי הַמֵּינֶקֶת.

כך העלה להקל להתיר להשיאה בשו״ת יביע אומר חלק שביעי סימן י״ג והסביר זאת שלדעת ר״ש הזקן וריא״ז גרושה אפילו מכירה הולד אינה חייבת להניק ומותרת לינשא, ולדעת רשב״א ורבנו ישעיה הראשון יש להתירה לינשא אם אין הולד מכירה, שיטה שלישית היא דעת ר״ת שכתב לאסור גם בגרושה כמו באלמנה עשרים וארבעה חודש בלא לחלק. וכתב מרן השו״ע בי״א קמא דעת המתירים ובי״א בתרא לאסור. והביא בשו״ת יבי״א שהרבה אחרונים כתבו בזה שעל אף שתמיד הלכה כי״א בתרא, כאן דעת מרן השו״ע שהלכה להקל כי״א קמא, ובהם הנו״ב, מהר״מ שיק, שבות יעקב, משפטי עוזיאל, ולכן בנידון דידן שהיא שעת הדחק שמצאה מי שיתחייב לזון את בנה ויש בזה גם תקנה לולד, בשעת הדחק ודעבד כזה יש לסמוך על האחרונים הנ״ל ולהתיר לה לינשא.

מב גַּם בִּגְרוּשָׁה שֶׁהֵינִיקָה פֶּרֶק זְמַן אוֹ אֲפִלּוּ בְּאַלְמָנָה, כְּשֶׁבָּרוּר שֶׁטּוֹבַת הַוָּלָד הִיא שֶׁתִּנָּשֵׂא אִמּוֹ, וּבְהִצְטָרְפוּת פְּרָטִים נוֹסָפִים כְּגוֹן שֶׁמּוּכָן שֶׁאוֹתָהּ אִשָּׁה מוּעֶדֶת לְהֶפְקֵרוּת וּצְרִיכָה בַּעַל שֶׁיִּשְׁמְרֶנָּה, שֶׁנִּשּׂוּאִין אֵלּוּ הֵם גַּם

תַּקָּנָתָהּ, יֵשׁ מָקוֹם לְהַתִּירָהּ לִנָּשֵׂא לִפְנֵי תֹּם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ, וְהַכֹּל מִתּוֹךְ הִתְיַעֲצוּת עִם בֵּית דִּין.

בשו״ת יביע אומר חלק תשיעי בסימנים י״ג, י״ד, ובחלק עשירי בסימנים ט״ז, י״ז, ובחלק שביעי סימן י״ג, דן מרן הרב עובדיה יוסף בהיתר נישואין לאלמנה או גרושה מניקת, בין אם היא פנויה והרתה לזנונים, או כשהיא גרושה או כשהיא אלמנה, בין אם לא הניקה כלל או אם הניקה זמן מסויים, בכל אלו האופנים הביא הרב פוסקים ראשונים ואחרונים והעלה בכוחא דהתירא, ובודאי שיש לדיינים לעיין באלו התשובות לפני שפוסקים את הדין.

דין קטלנית

מג אִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת וּמֵת בַּעֲלָהּ, וְנִשֵּׂאת בַּשֵּׁנִית וּמֵת בַּעֲלָהּ, לֹא תִּנָּשֵׂא בַּשְּׁלִישִׁית, וְאִם עָבַר הַשְּׁלִישִׁי וּנְשָׂאָהּ אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹצִיאָהּ, וְנֶחְלְקוּ חֲכָמִים בְּטַעַם הַדָּבָר, שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁמַּעְיָן גּוֹרֵם, כְּלוֹמַר שֶׁמְּבִיאָה אֶת הַמְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ לִידֵי חֹלִי וּמֵת, וְיֵשׁ הַמְפָרְשִׁים זֹאת שֶׁהוּא מִטַּעַם מַזָּלָהּ שֶׁגּוֹרֵם שֶׁיָּמוּת בַּעֲלָהּ, וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁאֵין בָּזֶה וְלֹא כְּלוּם אֶלָּא הוּא עַל דֶּרֶךְ הַנִּחוּשׁ וְהַפַּחַד. וְלַהֲלָכָה, יֵשׁ לְהִתְיַעֵץ עִם מוֹרֶה הוֹרָאָה בִּדְבַר מַה לַּעֲשׂוֹת.

בגמרא יבמות סד: ״נשאת לראשון ומת לשני ומת לשלישי לא תנשא דברי רבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר... אמר ליה רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרב הונא מעין גורם ורב אשי אמר מזל גורם, מאי בינייהו איכא בינייהו דאירסה ומית, אי נמי דנפל מדקלא ומית״. ורבו בזה הדעות בפוסקים מתי יש לחוש ומתי לא, וראה בשו״ת יביע אומר חלק שלישי סימן ה׳, והיות ואין הדבר מצוי, ברוך השם, לא נאריך בזה.

מי שמתו שתי נשיו

מד אִישׁ שֶׁמֵּתוּ שְׁתֵּי נָשָׁיו לֹא אֲסָרוּהוּ חֲכָמִים מִלָּשֵׂאת אִשָּׁה שְׁלִישִׁית מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׂיְכִים אֵלּוּ הַטְּעָמִים בְּאִישׁ, אֵין בּוֹ מַעְיָן גּוֹרֵם, וְאֵין מַזָּלוֹ גּוֹרֵם לָאִשָּׁה שֶׁתִּנָּזֵק.

מקור הדין בתשובת הרא״ש והובא במרן השו״ע אבע״ז סימן ט׳ סעיף ב׳.

מי שנתגרשה שתי פעמים

מה יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁגַּם הַגְּרוּשָׁה, אִם נִתְגָּרְשָׁה שְׁתֵּי פְּעָמִים יֵשׁ לְהִמָּנַע מִלָּשֵׂאת אוֹתָהּ, וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁאֵין בָּזֶה כָּל מְנִיעָה, וְכֵן עִקָּר. רַק בְּגֶדֶר עֵצָה טוֹבָה הִיא שֶׁיַּחְקֹר וְיִדְרֹשׁ כְּפָלַיִם.

ולא יסמוך על מה שאומרת האשה או השדכנית, שבדרך כלל הן אומרות שהבעל הקודם היה משוגע (וזה פשוט, כי אם היה בריא בנפשו מדוע גרש אשה כל כך טובה) או שלא רצה לשמור תורה ומצוות כראוי, ונראה שבמקרים כאלה צריך יותר לחקור אם יש לאשה זו איזו בעיה נפשית או גופנית שמונעת ממנה חיי אישות תקינים וגם לברר מה תפיסת העולם שלה לגבי מה תפקיד הגבר בחיי הנישואין ואיך נראה לה שצריכה להיות בנויה מערכת היחסים בין אשה לבעלה, וכן שאינה כעסנית ובעלת מצה ומריבה. וברור שהדברים אמורים גם למי שבאה לינשא לאדם שגרש אשתו פעמיים שצריכה לחקור ולדרוש אחריו כנ״ל.

אשת איש שטוענת על אחר שמשדלה לזנות

מו אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁטּוֹעֶנֶת עַל אִישׁ אֶחָד שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחֲרֶיהָ לִדְבַר עֲבֵרָה וְהוּא מַכְחִישׁ אֶת דְּבָרֶיהָ, אֵין לְהַאֲמִינָהּ, וּמִכָּל מָקוֹם יַזְהִירוּהוּ שֶׁלֹּא יְדַבֵּר עִמָּהּ כְּלָל, וְאִם גָּרִים שְׁנֵיהֶם בְּקִרְבַת מָקוֹם תִּדָּחֶה הִיא לַעֲבֹר לָגוּר בְּמָקוֹם מְרֻחָק יוֹתֵר, וְאִם אוֹתוֹ אָדָם מֻחְזָק לְחָשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת רָאוּי לִגְעֹר בּוֹ בְּנִזִיפָה וּלְאַיֵּם עָלָיו שֶׁאִם לֹא יִתְנַהֵג כַּשּׁוּרָה יַבְדִּילוּהוּ מִבֵּינֵיהֶם.

כך כתב בתשובת הריב"ש סימן רס"ה והובא בב"י, ונתן הגר"א טעם שעד אחד בהכחשה אינו כלום, שכאן יש עד אחד והיא האשה ואותו אדם מכחיש אותה לכן אינה נאמנת. אבל אם הוא כבר מוחזק להיות פרוץ בעריות יש להתרות בו ולאיים עליו.

דין פצוע דכא

מז כָּתוּב בַּתּוֹרָה דברים כ"ג ב' "לֹא יָבֹא פְצוּעַ דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל ה'" וּבֵאֲרוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת, שֶׁאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל אִם נִפְגְּמוּ אֵיבְרֵי הַהוֹלָדָה שֶׁלּוֹ בְּאֹפֶן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹלִיד, וְנַעֲשָׂה הַדָּבָר בְּיָדֵי אָדָם וְשֶׁלֹּא בְּיָדֵי שָׁמַיִם, אָסוּר הוּא לִשָּׂא יִשְׂרְאֵלִית וּמֻתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת אוֹ שְׁפָחָה מְשֻׁחְרֶרֶת, שֶׁהֲרֵי אֵין קְהַל גֵּרִים קָרוּי קָהָל, וַאֲפִלּוּ אִם הוּא כֹּהֵן מֻתָּר בְּגִיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּקְדֻשָּׁתוֹ.

בגמרא יבמות עו. "מתניתין, פצוע דכא וכרות שפכה מותרים בגיורת ומשוחררת, ואינן אסורים אלא מלבא בקהל שנאמר לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'. גמרא. בעו מיניה מרב ששת פצוע דכא כהן מהו בגיורת ומשוחררת...". וכן פסק הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק ט"ז הלכה א', ומרן השו"ע אבע"ז סימן ה' סעיף א'.

אשה שנכרת רחמה

מח אֵין אִסּוּר זֶה אָמוּר אֶלָּא בִּזְכָרִים בִּלְבַד וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, וְלָכֵן אִשָּׁה שֶׁנִּכְרַת רַחְמָהּ מֻתֶּרֶת לְנָשֵׂא לְיִשְׂרָאֵל.

ברכי יוסף סימן ה' אות ט"ו כתב בשם מהר"ד עראמא בפירושו לרמב"ם שאשה שנסתרסה בידי אדם אסורה לבוא בקהל, וחלקו על כך המנחת חינוך בקומץ המנחה מצוה תקנ"ט מדברי ספר החינוך עצמו שכתב דפצוע דכא אינו נוהג אלא בזכרים, ומהרש"א בגמ' קידושין עב:, וכן כתב בשו"ת יבי"א חלק שמיני סימן י"ד סוף אות ו'.

אסור סרוס

מט וְכֵן כָּתוּב ויקרא כ"ב כ"ד "וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת, לֹא תַקְרִיבוּ לַה' וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ" וְלִמְּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִפָּסוּק זֶה אִסּוּר סֵרוּס, שֶׁאָסוּר לְפַגֵּם אֵיבְרֵי הַהוֹלָדָה בֵּין בְּאָדָם בֵּין בִּבְהֵמָה, חַיָּה וְעוֹף, בֵּין טְמֵאִים בֵּין טְהוֹרִים, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, אֶלָּא שֶׁהַמְסָרֵס אֶת הַנְּקֵבָה אֵינוֹ לוֹקֶה וְהַמְסָרֵס אֶת הַזָּכָר לוֹקֶה.

בתורת כהנים פרשת אמור פרק ז׳ אות י״א בביאור ״אין לי אלא בהמה, חיה ועוף מנין, תלמוד לומר בארצכם, אין לי אלא בארץ בחוצה לארץ מנין, תלמוד לומר בארצכם לא תעשו בכל מקום שאתם שם, ומנין אף באדם, תלמוד לומר בכם״. וכן בגמרא שבת קי:, ובגמרא חגיגה יד:.

ועוד כתב בתורת כהנים: ״רבי יהודה אומר אין הנקבות בסירוס״ כלומר אינן בכלל חיוב מלקות אבל האיסור קיים, וכן פסק הרמב״ם בפרק ט״ז מהלכות איסורי ביאה הלכה י׳, וכן פסק מרן השו״ע אבע״ז סימן ה׳ סעיף י״א.

נ הַמַּשְׁקֶה לְזָכָר סַם הַגּוֹרֵם לְהַפְסָדַת יְכֹלֶת הַהוֹלָדָה, הֲרֵי זֶה אָסוּר, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל כָּךְ כֵּיוָן שֶׁלֹּא נָגַע בָּאֵיבָרִים, וְאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לִשְׁתּוֹת סַם הַמַּפְסִיד יְכֹלֶת הַהוֹלָדָה שֶׁלָּהּ, וּבְוַדַּאי שֶׁנִּקְבָה בִּבְהֵמוֹת וּשְׁאָר מִינִים מֻתָּר לְהַשְׁקוֹתָהּ סַם הַגּוֹרֵם לְעִקּוּרָן.

בתוספתא פרק ח׳ מיבמות כתב: ״האיש אינו רשאי לשתות כוס עיקרין שלא יוליד, והאשה רשאית לשתות כוס עיקרין שלא תלד״. וכן בגמרא יבמות סה: ״אשה מותרת לשתות כוס של עיקרין שלא תלד״. וכן פסקו הרמב״ם בפרק ט״ז מהלכות א״ב הלכה י״ב, ומרן השו״ע אבע״ז סימן ה׳ סעיף י״ב.

נא הַשּׁוֹתֶה סַם הַגּוֹרֵם לְעִקּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה אִסּוּר שֶׁאִבֵּד אֶת יְכֹלֶת הַהוֹלָדָה שֶׁלּוֹ וְנִתְעַקֵּר, הֲרֵי הוּא מֻתָּר לָבוֹא בַּקָּהָל וְלִשָּׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ בִּכְלַל פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה, שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה כָּאן מַעֲשֶׂה בַּיָּדַיִם לִפְגֹּעַ בְּאֵיבְרֵי הַהוֹלָדָה.

לדעת שו״ת אדמת קודש ושו״ת זרע אברהם יצחקי השותה כוס של עיקרין הרי הוא בכלל פצוע דכא וכרות שפכה ואסור לבא בקהל. ובשו״ת יבי״א חלק שמיני אבע״ז סימן י״ד כתב לדחות דבריהם ופסק כתוספות סוטה כו:, כסף משנה פרק ב׳ מהלכות סוטה הלכה ו׳, תורת חסד מלובלין אבע״ז סימן ל״ח סוף אות ה׳ ומהר״י הכהן ועוד פוסקים שאין בזה משום פצוע דכא ומותר לבוא בקהל.

גלולות למניעת הריון

נב מֻתֶּרֶת אִשָּׁה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּגְלוּלוֹת לִמְנִיעַת הֵרָיוֹן, וְאֵין בָּזֶה אִסּוּר, וְזֶה בֵּין אִם הִיא מִסְתַּכֶּנֶת בַּלֵּדָה, אוֹ מִצְטַעֶרֶת הַרְבֵּה בַּהֵרָיוֹן, אוֹ חֻלְשָׁה נַפְשִׁית, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא הַטְעָמִים הָאֵלּוּ, אִם מִסְּבָּה כָּל שֶׁהִיא אֵינָהּ חֲפֵצָה לְהִתְעַבֵּר יְכוֹלָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּגְלוּלוֹת מֵאַחַר וְאֵינָהּ מְצֻוָּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וְאִם בַּעֲלָהּ עֲדַיִן לֹא קִיֵּם אֶת הַמִּצְוָה וַדַּאי שֶׁצְּרִיכָה לְהוֹדִיעוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה, וַאֲפִלּוּ כְּבָר קִיֵּם אֶת הַמִּצְוָה טוֹב שֶׁיַּעֲשׂוּ לָהֶם רַב וְיִטְלוּ עֵצָה, שֶׁכָּל הַנּוֹטֵל עֵצָה מִן הַזְּקֵנִים אֵינוֹ מַפְסִיד.

נתבאר לעיל בסעיף נ׳. בשאר אמצעי המניעה אין הדין כל כך פשוט שהרי עושים בהם מעשה בידים בין בגוף האשה, כגון קשירת חצוצרות, או התקן תוך רחמי או בזרע האיש כגון קוטלי זרע, או דאפרגמה וכדומה. וצריכים להתייעץ עם רב מורה הוראות מובהק הבקי בדברים אלו.

מתי מותרת לשמש במוך

נג אִשָּׁה שֶׁמִּסְתַּכֶּנֶת בַּלֵּדָה אוֹ אֲפִלּוּ יֶשְׁנוֹ רַק חֲשָׁשׁ לְסַכָּנָה, מֻתֶּרֶת לְשַׁמֵּשׁ עִם דִּיאַפְרַגְמָה שֶׁתַּנִּיחַ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אוֹ שֶׁתִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּחֳמָרִים קוֹטְלֵי זֶרַע כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁלְּאַחַר לֵדָתָהּ נֶחְלֶשֶׁת רוּחָנִית וְיֵשׁ חֲשָׁשׁ

שֶׁתִּלְקֶה בְּדִקָּאוֹן שֶׁלְּאַחַר לֵדָה, יְכוֹלָה לְשַׁמֵּשׁ בְּמוֹךְ אוֹ קוֹטְלֵי זֶרַע, וְהָאַחֲרוֹן רָאוּי יוֹתֵר, עַד שֶׁתִּתְחַזֵּק וְתַבְרִיא וַאֲפִלּוּ שָׁנָה אוֹ שָׁנָה וָחֵצִי, שֶׁאֵין רְשׁוּת לְאִשָּׁה לְסַכֵּן אֶת חַיֶּיהָ כְּדֵי לְזָכוֹת בְּהוֹלָדָה, וּמוֹרֶה הוֹרָאָה מֻבְהָק יָכוֹל לְהַגְדִּיר אִם רַשָּׁאִית אוֹ חַיֶּבֶת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאֶמְצָעִי לִמְנִיעַת הֵרָיוֹן וּלְכַמָּה זְמַן, וְהַכֹּל לְפִי פְּרָטֵי הַשְּׁאֵלָה.

לדעת רבותינו הראשונים הרמב״ן, רשב״א, הרא״ש הריטב״א והר״ן וכן המהרש״ל והרדב״ז מותרת לשמש במוך במקום סכנה או אפילו במקום חשש סכנה. וכן התירו הגרב״צ עוזיאל ובשו״ת שואל ונשאל שתניח טבעת ברחמה, למניעת הריון.

המהרש״ם, זכרון יהודה, יגל יעקב, בית אב שביעאה, ומהר״א אנג׳ל התירו לשמש במוך והסבירו שהיות והתשמיש הוא כדרך כל הארץ אין בזה איסור.

בספר תשועת שי, חבצלת השרון, אמרי יושר, צור יעקב, בנין דוד, בית ישראל, מהר״מ מבריסק ובאמרי יושר העדיפו את המשחה על הדיאפרגמה.

אם מותר לאיש לשמש באמצעי מניעה מגומי אסרו המהרש״ם והאיגרות משה, דבר אליהו קלצקין, מהר״ש אנג׳ל ובשבט סופר בטענה שהוא חוצץ בין צואר הרחם לאיבר והוי כמוציא זרע לבטלה לעומתם התיר בזה בשו״ת אחיעזר, אך היות וחלקו עליו כל כך אחרונים בדבר זה ודאי שאין להתיר, ומובא כל הנ״ל באורך בשו״ת יבי״א חלק עשירי אבע״ז סימן כ״ד.

נתוח לכריתת רחם אם מותר

נד אִשָּׁה הַסּוֹבֶלֶת מִצְּנִיחַת רֶחֶם וּמַצָּבָהּ הוֹלֵךְ וּמַחְמִיר, מֻתָּר לָהּ לַעֲשׂוֹת נִתּוּחַ לִכְרִיתַת הָרֶחֶם, שֶׁהֱיוֹת וְאִסּוּר סֵרוּס בְּאִשָּׁה הִנּוֹ לְדַעַת רֹב הַפּוֹסְקִים מִדְּרַבָּנָן יֵשׁ לְהַתִּירוֹ בִּמְקוֹם חֹלִי וְצַעַר גָּדוֹל.

כתב בתורת כהנים ״רבי יהודה אומר אין הנקבות בסירוס״ וכן פסק הרמב״ם בפרק ט״ז מהלכות איסורי ביאה הלכה י״א ״המסרס את הנקיבה פטור״ וכן פסק מרן השו״ע באבע״ז סימן ה׳ סעיף י״א שהסרוס באשה פטור אבל אסור, ובאר הגר״א שלדעת הרמב״ם הוא איסור מהתורה אע״פ שאין לוקין עליו, ולפירוש הרב המגיד דעת הרמב״ם שהוא מדרבנן וכן דעת רוב האחרונים, ומכל מקום באשה שפסק ממנה אורח כנשים יש לומר שגם לדעת הגר״א כריתת רחמה יהיה בגדר איסור מדרבנן בלבד.

מותר לשמש עם אשתו לאחר שנכרת רחמה

נה אִשָּׁה שֶׁנִּטַּל רַחְמָהּ בְּנִתּוּחַ, כְּבָר כָּתַבְנוּ בְּסָעִיף מ״ח, שֶׁרְאוּיָה לָבוֹא בַּקָּהָל וּלְהִנָּשֵׂא לְאִישׁ, וּפָשׁוּט שֶׁבַּעֲלָהּ הַמְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ אֵין לוֹ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יֵשׁ בְּכָךְ מִשּׁוּם זֶרַע לְבַטָּלָה, שֶׁהֲרֵי הוּא מְשַׁמֵּשׁ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, וְאַף שָׁרָה אִמֵּנוּ, דָּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁעַד שֶׁנִּתְעַבְּרָה מִיִּצְחָק לֹא הָיָה לָהּ רֶחֶם כְּלָל, וְנִבְרָא בָּהּ רַק לְעֵת זִקְנוּתָהּ בְּדֶרֶךְ נֵס, וְכֵן הַמְשַׁמֵּשׁ עִם הַמְעֻבֶּרֶת אוֹ הַזְּקֵנָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה כְּלָל לְהִתְעַבֵּר מֵאוֹתוֹ תַּשְׁמִישׁ אֵין בְּכָךְ כָּל חֲשָׁשׁ שֶׁל זֶרַע לְבַטָּלָה.

בגמרא כתובות ס: ״אפילו עקרה, זקינה, איילונית וקטנה ושאינה ראויה לילד כולן צריכות להמתין שלושה חודשים, דברי רבי מאיר רבי יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד״ ופירש רש״י ״שאינה ראויה לילד, שנעקר בית הריון שלה״. וכן בגמרא יבמות מב:, וביבמות סד: ״אמר רב נחמן שרה אמנו איילונית היתה שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד, אפילו בית ולד אין לה״, ומובאים הדברים בשו״ת יבי״א חלק שלישי אבע״ז סימן ד׳, כדרכו בקודש, דברי ראשונים ואחרונים

בענין.

הפריה מלאכותית

נו אִישׁ וְאִשָּׁה, שֶׁלֹּא זָכוּ לְבָנִים שָׂכָר פְּרִי הַבֶּטֶן, וְנִבְדְּקוּ, וְהֻמְלַץ לָהֶם עַל יְדֵי רוֹפְאִים הַמֻּמְחִים לַדָּבָר, לַעֲשׂוֹת הַפְרָיָה מְלָאכוּתִית, שֶׁבָּהּ יִלָּקַח זֶרַע מִן הָאִישׁ וְיִזָּרֵק אַחַר כָּךְ עַל יְדֵי מַכְשִׁיר הַמְיֻחָד לְכָךְ אֶל תּוֹךְ רַחְמָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה בַּזְּמַן הַיָּדוּעַ לָרוֹפְאִים שֶׁהוּא הַמְסֻגָּל בְּיוֹתֵר לְאוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁיְּקֻלַּט בָּהּ הַהֵרָיוֹן, הִנֵּה, הַפְרָיָה זוֹ מֻתֶּרֶת עַל פִּי הַהֲלָכָה וְאֵין בָּהּ אִסּוּר שֶׁל מוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, וְאַף הַבֵּן הַיִּלּוֹד לוֹ מִיֶּחַס אַחֲרָיו, וּמְקֻיָּם עַל יְדֵי כָּךְ מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אַךְ יֵשׁ לְהִזָּהֵר בְּיוֹתֵר שֶׁלֹּא יְזָרֵק לָאִשָּׁה זֶרַע שֶׁל אָדָם אַחֵר אוֹ שֶׁל גּוֹי, וְאִם קִבְּלָה הָאִשָּׁה זֶרַע שֶׁל אָדָם אַחֵר אֵין צָרִיךְ הַבַּעַל לִפְרֹשׁ מֵאִשְׁתּוֹ כְּדִין מְעֻבֶּרֶת וּמֵינֶקֶת חֲבֵרוֹ, וְכֵן לֹא יֵחָשֵׁב אוֹתוֹ בֵּן לְמַמְזֵר שֶׁהֲרֵי לֹא הָיְתָה כָּאן בִּיאַת אִסּוּר, אַךְ וַדַּאי שֶׁאֵינוֹ נֶחְשָׁב לִבְנוֹ. וְעוֹד שֶׁאִם הֵזָּרַק הַזֶּרַע לְרַחְמָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה לִפְנֵי שֶׁעוֹד טָבְלָה לִנְדּוּתָהּ אֵין בְּכָךְ חֲשָׁשׁ, שֶׁאֵינוֹ פָּגוּם כְּבֶן הַנִּדָּה שֶׁהֲרֵי כָּאמוּר בְּבִיאָה הַדָּבָר תָּלוּי וְכָאן הֲרֵי לֹא הָיְתָה בִּיאָה כְּלָל.

מהגהות סמ״ק ישן מרבנו פרץ נלמד א. אשת איש שקבלה זרע של איש אחר שלא ע״י ביאה, אינו ממזר. ב. אם היה זה בזמן נדותה, אעפ״כ אינו בן הנדה. ג. הבן מתיחס אחר אביו, הוא שהזרע ממנו. ד. אביו קיים בזה מצות פרית ורביה. ובשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן א׳ הביא מרן הרב עובדיה יוסף דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים בענין זה ומסקנת הדברים הבאתי כאן. עוד נכתב בענין זה בשו״ת אגרות משה חלק א׳ סימן י׳ וסימן ע״א, ובשו״ת שבט הלוי חלק ג׳ סימן קע״ה, ובשו״ת ציץ אליעזר חלק ג׳ סימן כ״ז, וחלק ט׳ סימן נ״א שער צ׳ וחלק י״ג סימן צ״ז, ושו״ת מנחת יצחק חלק צ׳ סימן ה׳ וחלק ו׳ סימן ק״מ, ועוד.

הפריה מלאכותית לפנויה

נז מַה שֶּׁדִּבַּרְנוּ עַד עַתָּה הוּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁאִתְּרַע מַזָּלָהּ וְלֹא נִפְקְדָה, אֲבָל אִשָּׁה פְּנוּיָה שֶׁרוֹאָה שֶׁעוֹבְרוֹת הַשָּׁנִים וְאֵין הִיא מוֹצֵאת לָהּ בֶּן זוּג, וְעוֹלֶה בְּמַחְשַׁבְתָּהּ דְּבַר בְּלִיַּעַל לֵאמֹר, הָבָה לִי זֶרַע בְּהַפְרָיָה מְלָאכוּתִית וְאֶבָּנֶה אַף אֲנִי מִמָּנָּה, הֲרֵי זוֹ הַשּׁוֹטָה הוֹלֶכֶת מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי, שֶׁבַּתְּחִלָּה מֵחֲמַת טְבָעִים רָעִים לֹא הִשְׁכִּילָה לְהִתְפַּשֵּׁר עִם שׁוּם אָדָם, וְעַכְשָׁו מַשִּׂיאָהּ יִצְרָהּ עָוֹן אַשְׁמָה לְגַדֵּל בֵּן שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם, וְאֵין לָהּ שׁוּם הֶתֵּר לְכָךְ. אֶלָּא תֵּלֵךְ וּתְמַעֵט גַּאֲוָתָהּ וּתְקַבֵּל עַל עַצְמָהּ מָרוּת שֶׁל בַּעַל, וְאִם אֵינָהּ יְכוֹלָה, תִּתְמֹךְ מִכַּסְפָּהּ בְּמִי שֶׁמְּגַדֵּל יְלָדָיו לְתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהַנִּטְפָּל לְעוֹשֶׂה מִצְוָה כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה, וְלֹא תַּחְרֹג מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם לָלֶכֶת בִּדְרָכִים עֲקַלְקַלּוֹת.

הפרית מבחנה

נח לְעִנְיַן תִּינוֹק מַבְחֵנָה דִּינוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְעִנְיַן הַפְרָיָה מְלָאכוּתִית, אֶלָּא שֶׁכָּאן הֵיוֹת וְאֵין הָעִבּוּר יָכוֹל לְהִוָּצֵר בְּתוֹךְ רַחְמָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה, נִלְקָח זֶרַע מִן הַבַּעַל וּבֵיצִית מִן הָאִשָּׁה, וְגוֹרְמִים בְּתַנָּאֵי מַעְבָּדָה לְקִלִיטַת הַבֵּיצִית מִזֶּרַע הָאִישׁ, וְאָז בְּשָׁלָב מְסֻיָּם שֶׁל תְּחִלַּת הַהֵרָיוֹן מַזְרִיקִים אֶת אוֹתָהּ בֵּיצִית מֻפְרֵית אֶל תּוֹךְ רַחְמָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה, שָׁם מַמְשִׁיךְ הַהֵרָיוֹן לְהִתְפַּתֵּחַ עַד לְסִיּוּמוֹ בְּלֵדָה.

לַהֲלָכָה, הַדִּין הוּא כַּנִּזְכָּר, הַבֵּן מִתְיַחֵס לְאָבִיו, וּמְקַיֵּם עַל יְדֵי כָּךְ מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וְאִם חָלִילָה קִבְּלָה זֶרַע מֵאִישׁ אַחֵר אֵין הַוָּלָד מַמְזֵר, מְשׁוּם שֶׁלֹּא הָיְתָה כָּאן בִּיאַת אִסּוּר כְּלָל, אֲבָל הַוָּלָד מִתְיַחֵס אַחַר אָבִיו בַּעַל הַזֶּרַע, וְאִם נֶעֶשְׂתָה פְּעֻלָּה זוֹ שֶׁל הַזְרָקַת הַבֵּיצִית הַמֻּפְרֵית אֶל תּוֹךְ רַחְמָהּ שֶׁל אִשָּׁה זוֹ בְּזְמַן שֶׁעוֹד לֹא נִטְהֲרָה מִטֻּמְאָתָהּ, אֵין הַיֶּלֶד נֶחְשָׁב לְבֶן הַנִּדָּה שֶׁהֲרֵי בְּבִיאַת אִסּוּר תָּלָה הַכָּתוּב, וְכָאן אֵין בִּיאָה כְּלָל.

גַּם כָּאן יֵשׁ לְהִזָּהֵר מְאֹד מִלְּקַבֵּל זֶרַע מֵאָדָם אַחֵר, שֶׁמִּלְבַד שֶׁהַדָּבָר מְתֹעָב עוֹד יֵשׁ כָּאן חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יִשָּׂא זֶה הַבֵּן אֶת אֲחוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי אָבִיו.

מה מוכרח לעשות כדי לקיים מצות פריה ורביה

נט מִן הַדִּין אֵין חִיּוּב לַעֲסֹק בְּרוֹפְאִים וּרְפוּאוֹת כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֶלָּא יִשָּׂא אִשָּׁה וִיקַיֵּם מִצְוַת עוֹנָה וְכָל הַשְּׁאָר תָּלוּי בִּרְצוֹן שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "בָּנַי, חַיֵּי וּמְזוֹנַי, לֹא בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִלְּתָא, אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִלְּתָא". וְרַק אִם עָבְרוּ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא קַיֵּם הַמִּצְוָה, חַיָּב מִן הַדִּין לַחֲזֹר וְלִשָּׂא אִשָּׁה בַּת בָּנִים, וְנָהֲגוּ בָּתֵּי הַדִּין בִּזְמַנֵּנוּ שֶׁלֹּא לִכְפּוֹת עַל דָּבָר זֶה. מִכָּל מָקוֹם הַפְרָיָה מְלָאכוּתִית אוֹ הַפְרָיַת מַבְחֵנָה וּשְׁאָר טִפּוּלִים רְפוּאִיִּים אֵינָם דָּבָר שֶׁחַיָּבִים לַעֲשׂוֹתוֹ, לֹא לִפְנֵי שֶׁעָבְרוּ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא אַחֲרֵיהֶם, וְאִשָּׁה שֶׁכְּבָר יֵשׁ לָהּ יְלָדִים וְהִזְהִירוּהָ הָרוֹפְאִים שֶׁסַּכָּנָה הוּא לָהּ לְהִתְעַבֵּר שׁוּב וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינָהּ נִמְנַעַת מִן הַהֵרָיוֹן אֵין מַעֲשֶׂיהָ מוּבָנִים וְלֹא רְצוּיִים, שֶׁאֵין רְשׁוּת לְאָדָם לְסַכֵּן אֶת חַיָּיו עַל שׁוּם מִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה לְמַעֵט שָׁלֹשׁ מִצְוֹת שֶׁהֵן בְּיהֲרֵג וְאַל יַעֲבֹר.

ומצינו לבנימין בן יעקב שהוליד עשרה בנים ומהם יצא השבט הקטן ביותר, ואילו דן בן יעקב שהוליד בן אחד יצא ממנו השבט השני בגודלו בישראל. שאין להתפעל מריבוי הבנים אלא ממה שיצא מהם. וחזקיה מלך יהודה שהיה צדיק יסוד עולם כשראה ברוח קודשו שיביא לעולם בנים שאינם הגונים לא רצה לישא אשה כלל, ומה שאמרה רחל אמנו הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, ודאי שאמרה כן מתוך נבואה שכל בניה יהיו קודש קודשים, והיום אנו בזמננו מי מובטח לו איזה בנים יקבל וצריך כל אחד לשמוח במה שקבל ולדאוג להוציא מהם כמה שיותר בתורה ויראת שמים ולא לשאוף בכל מחיר להרבה ילדים דווקא, ומי שלא הוליד כלל ילך לחכם שיתפלל עליו ומן השמים ירחמו.

בדיקות רפואיות בזמן ההריון

ס אִם נִתְעַבְּרָה הָאִשָּׁה וְהַהֵרָיוֹן תָּקִין, תִּשְׁתַּדֵּל לְהִמָּנַע מִלָּלֶכֶת לִבְדִיקוֹת רְפוּאִיּוֹת כְּלָל עַד הַלֵּדָה עַצְמָהּ, אֶלָּא אִם כֵּן חָל שִׁנּוּי לְרָעָה אוֹ שֶׁאוֹתָהּ אִשָּׁה

מוּעֶדֶת לְסִבּוּךְ כָּל שֶׁהוּא, שֶׁאָז צְרִיכָה הִיא מַעֲקֶב רְפוּאִי, שֶׁהַהֶרָיוֹן הוּא תַּהֲלִיךְ טִבְעִי בָּרִיא וְרָגִיל בְּגוּף הָאִשָּׁה מֵעֶצֶם בְּרִיאָתָהּ וְאֵינוֹ מְחַיֵּב שׁוּם הִתְיַחֲסוּת רְפוּאִית, וּלְהֶפֶךְ כָּל הַמּוֹסִיף גּוֹרֵעַ, וְהַרְבֵּה עֻבָּרִים בְּרִיאִים נָפְלוּ בְּטִפּוּלִים רְפוּאִיִּים שֶׁאֵינָם מֻכְרָחִים, וְרַק מַמָּשׁ אִם אֵין בְּרֵרָה שֶׁיֵּשׁ חֲשַׁשׁ סַכָּנָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ תֵּלֵךְ לְהִבָּדֵק, וּתְבַקֵּשׁ רוֹפְאָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפֶרֶק א׳ שֶׁאֵין זֶה הִדּוּר בַּהֲלָכָה אֶלָּא עִקַּר דִּין, וְאִשָּׁה שֶׁיָּעֲצוּ לָהּ הָרוֹפְאִים לְהַפִּיל אֶת עֻבָּרָהּ תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם מוֹרֶה הוֹרָאוֹת מֻבְהָק שֶׁנִּסְמַךְ לְהוֹרוֹת בִּדְבַר מַה לַּעֲשׂוֹת, וּרְאֵה מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בַּבֵּאוּרִים לְסִעִיף כ״ה בְּפֶרֶק כ״א.

וראה מה שכתב בשו״ת יביע אומר חלק רביעי אבע״ז סימן א׳ בענין הפלה מלאכותית מתי מותרת ומתי אסורה.

אסור ביאה עם גויה

סא יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדֵּשׁ לוֹ גּוֹיָה, לֹא חָלוּ הַקִּדּוּשִׁין וְנִשְׁאֲרוּ הוּא וְהִיא פְּנוּיִים, וְכֵן אִם נִשָּׂאָהּ בְּנִשּׂוּאִין רְפוֹרְמִיִּים אוֹ אֶזְרָחִיִּים אֵין בָּהֶם וְלֹא כְּלוּם, אֶלָּא שֶׁלַּהֲלָכָה הֶיּוֹת וּבוֹעֵל אוֹתָהּ דֶּרֶךְ חַתְנוּת, כְּלוֹמַר כְּאִלּוּ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ הַגֵּרִי זֶה עוֹבֵר עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה דברים ז׳ פסוקים ג׳,ד׳ ״וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם, בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ. כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְחָרָה אַף ה׳ בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר״, וְאִם בָּא עָלֶיהָ דֶּרֶךְ זְנוּת חַיָּב מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן, וְאִם יִחֲדָהּ לִהְיוֹת לוֹ זוֹנָה עוֹבֵר עָלֶיהָ מִשּׁוּם נִדָּה שִׁפְחָה גּוֹיָה וְזוֹנָה וְכֻלָּן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַבּוֹעֵל כֹּהֵן שֶׁאָז עוֹבֵר עַל אִסּוּר זוֹנָה מִן הַתּוֹרָה.

דין הבא על הגויה

סב הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁהַבּוֹעֵל גּוֹיָה בְּפַרְהֶסְיָא, בִּפְנֵי עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, יֵשׁ רְשׁוּת מִן הַשָּׁמַיִם לַקַּנָּאִים הָרוֹאִים אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ בְּשָׁעַת מַעֲשֶׂה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לְזִמְרִי בֶּן סָלוּא, וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה לֹא הַתְרָאָה וְלֹא שְׁאֵלָה מִבֵּית דִּין, וְאַדְרַבָּא הַבָּא לִשְׁאֹל אֵין מוֹרִים לוֹ שֶׁיַּהַרְגֶנּוּ, וְאִם נֶהֱרַג הַקַּנַּאי עַל יְדֵי הַבּוֹעֵל אֵין הַבּוֹעֵל נֶהֱרָג עָלָיו. וְגוֹיָה שֶׁנִּבְעֲלָה לְיִשְׂרָאֵל הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת מִיתָה שֶׁבָּאָה לְיִשְׂרָאֵל תַּקְלָה עַל יָדָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיּוֹם סַנְהֶדְרִין שֶׁיְּדוּנוּ אוֹתָהּ, בְּדִין שָׁמַיִם וַדַּאי נִדּוֹנֶת לְמִיתָה, וְאִם אֵרַע שֶׁאוֹתָהּ גּוֹיָה נִתְגַּיְּרָה הֲרֵי פָּנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן וְהִיא כְּתִינֹקֶת שֶׁנּוֹלְדָה.

תשובה

סג עָוֹן זֶה שֶׁל בִּיאַת גּוֹיָה גּוֹרֵם שֶׁתִּהֵא קְשׁוּרָה בּוֹ כְּכֻלָּב וְנִרְאֵית נִשְׁמָתוֹ כְּאִלּוּ אֵינוֹ נִמּוֹל, שֶׁלְּאַחַר מוֹתוֹ נִרְאֶה לְעֵין כֹּל כְּאִלּוּ הוּא גּוֹי, וּמְבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ שֶׁיֵּשׁ לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קִנְאָה עֲצוּמָה לְדָבָר זֶה וְשׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק, וּבְכִתְבֵי הָאַרִ״י שַׁעַר רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּיִחוּד ל״ג כָּתַב שֶׁהַבָּא עַל הַגּוֹיָה מִתְגַּלְגֵּל בְּכֶלֶב. אוּלָם כַּיָּדוּעַ, אֵין דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה, וְעִקַּר הַתְּשׁוּבָה הִיא עֲזִיבַת הַחֵטְא לְגַמְרֵי, וְדִוּי וַחֲרָטָה עַל הֶעָבָר, וְקַבָּלָה טוֹבָה לֶעָתִיד שֶׁלֹּא יַחְזֹר לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, וְיִשְׁתַּדֵּל בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה כְּכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ, כְּלוֹמַר לְמוּד גְּמָרָא וַהֲלָכָה וְיִגְרֹס בְּכָל יוֹם עֶשֶׂר דַּקּוֹת לְפָחוֹת בְּסֵפֶר הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בְּלֹא לְהִתְעַמֵּק בַּהֲבָנָה, וְאִם יַתְמִיד שָׁנִים אֲרֻכּוֹת בִּתְשׁוּבָתוֹ בְּוַדַּאי מִן הַשָּׁמַיִם יַעֲזְרוּהוּ וְיִזַּמְנוּ לוֹ כָּל מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְטַהֲרוֹ מֵרְשׁוּם הָעֲבֵרָה, וְכַכָּתוּב בְּמִשְׁלֵי ב׳ פְּסוּקִים י׳ י״א ״כִּי תָבוֹא חָכְמָה בִּלְבָבֶךָ, וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעָם מְזִמָּה תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, תְּבוּנָה תִנְצְרֶכָּה״.

גמרא עבודה זרה לו: ורמב״ם פרק י״ב מהלכות איסורי ביאה ומרן השו״ע אבע״ז סימן ט״ז סעיפים א׳, ב׳.

בעלי תשובה בתחילת דרכם, כידוע מלאים רצון טוב ורוח טהרה, ויש חשיבות גדולה מאד להכוונה נכונה בתחילת הדרך, ועל כן לא אמנע מלכתוב בזה כמה דברים יסודיים.

א. יברח מ״בעלי דמיונות״, שאין דעת חכמי הדור נוחה מהם, ועל כל צעד ושעל ישאל את עצמו אם כך עושים גם גדולי ישראל הידועים ומפורסמים כמנהיגי הדור, או שמא נפל בידים של בעלי תשובה משונים שהחליטו בשיבוש דעתם שכך צריך לנהוג.

ב. יבחר לו רב שהוסמך להוראה והוא מורה הוראות מובהק שאיתו יוכל להתייעץ בכל ענין, בין בעבודת שמים בין בעניני העולם הזה, וכמו שכתבנו בביאור לסעיף כ״ה בפרק כ״א, שעל ידו ינצל מעצות והדרכה של בעלי דמיונות שמדברים כביכול בשם הצדיקים ומוליכים שולל את עצמם ואת הכרוכים אחריהם, וישמע חכם, ויוסף לקח, ונבון תחבלות יקנה.

ג. יקבע לעצמו סדרי למוד שבסופם תהיה לו ידיעה בכל התורה כמו שמצויה בידינו, כלומר, שיהיה לו סדר קבוע, בלמוד גמרא פשט ורש״י עד שיסיים את הש״ס כולו, וכן סדר במשניות עם פרוש כמה דקות בכל יום, וסדר על התנ״ך עם פירוש רש״י כמה דקות בכל יום, וכן סדר בקצור הלכות, כמו קצור הלכות ילקוט יוסף דף או שנים ביום. ואם יתמיד כך מעט זמן בכל יום, לאחר שנה או שתים יסיים ששה סדרי משנה בהבנה כפי ערכו, שהוא בעצם מבט כולל על כל התורה כולה, וכן יסים התנ״ך כולו עם פירוש רש״י, ותהיה לו בקיאות בהלכות שנחוצות מאד משך חיי היום יום, ויותר מזה.

ד. לבסוף ישאר עם סדר קבוע בגמרא עד לסיום הש״ס פשט עם רש״י, או גמרות הוצאת שוטנשטין, וכדומה. שבפחות מסיום ראשון של כל הש״ס גמרא אין מה להתפלפל, וכן ישאר עם סדר הלכות ובמשך הזמן יעמיק בהם יותר, וכגון שילמד שולחן ערוך עם פירוש משנה ברורה, ילקוט יוסף עם הבאורים, הלכה ברורה, עד שיגיע לכך שילמד בית יוסף בעמקות עם פוסקים אחרונים וספרי שו״ת.

ה. כמה דקות בכל יום יגרוס בספר הזוהר הקדוש, ואף פעם לא יחליט בדעתו שהבין טוב אלא יגרוס לטהרת נפשו, ויברח ממקובלים, שבדור הזה רובם משובשים (כך שמענו משם הרב עובדיה יוסף שליט״א, וחמור מזה התבטא באוזנינו הרב הגאון בן ציון אבא שאול זצוק״ל).

ו. לא יהיה פתי להאמין שבן רגע בשנה שנתים הוא יכול להיות צדיק גדול וחשוב כל כך בשמים, שתורה ויראת שמים הם דבר שנקנה בעמל רב במשך שנים רבות, וישאף להיות תלמיד חכם וצדיק, ולא צדיק שאחר כך יהיה אולי גם תלמיד חכם, ש״צדיקים״ כאלו יכולים בקלות ובלי משים להיות שועלים קטנים מחבלים כרמים. ולא יתפתה לחשוב שאם הוא קשור לרב מסוים, בין שחי עתה או שכבר נפטר אז הוא כבר ״מסודר״ בשני עולמות מסיבה שאותו רב הוא גדול מאוד ועצם איזו התקשרות עמו היא זו שמקנה לתלמיד עולם הזה או עולם הבא, הנה גישה כזו לא מצינו לה שום מקור ביהדות ונראה שהיא פרי דמיונות של בעלי אינטרסים כל שהם, או של חסרי הבנה, ומה שמצאנו שיש קונה עולמו בשעה אחת, תמיד היה מדובר על מי שמסר נפשו ממש תוך קבלת עול מלכות שמים שלימה, כמו בן אחותו של יוסי בן יועזר, אלעזר בן דורדיא, קטיעה בר שלום, קסטינור של רבי חנניה בן תרדיון ודומיהם.

ז. אם הוא בעל משפחה ידאג שביתו יהיה בית חם כשר ונאמן בישראל, וידע ששלום בית חשוב יותר מהאמת האהובה, והעיקר הגדול, ידאג לחינוך בניו ובנותיו לתורה ויראת שמים ככל אשר יוכל.

וראה עוד לקמן בפרק כ״א בביאורים לסעיף כ״ה, ובפרק כ״ו בבאורים לסעיף י״ט.

אסור הוצאת זרע לבטלה

סד אָסוּר לְאָדָם שֶׁיּוֹצִיא זַרְעוֹ לְבַטָּלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מֵזִכָּר בַּתּוֹרָה שׁוּם פָּסוּק מִפֹּרָשׁ הָאוֹסֵר זֹאת, הִזְכִּירוּהוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא וּבַזֹּהַר, וְהִפְלִיגוּ מְאֹד בְּחֻמְרַת הָאִסּוּר וְהִשְׁווּהוּ לְרֶצַח, שֶׁבָּזֶה שֶׁאָדָם מוֹצִיא זַרְעוֹ כָּאן בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּאִלּוּ מוֹצִיאִים נְשָׁמוֹת יְלָדָיו בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן מֵעוֹלְמוֹת הַקְּדֻשָּׁה אֶל הַסִּטְרָא אַחֲרָא, וְלָכֵן דִּקְדְּקוּ חֲכָמִים וְאָסְרוּ כָּל מַה שֶּׁגּוֹרֵם לְכָךְ גַּם כֵּן, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יִרְאֶה בַּעֲלֵי חַיִּים כְּשֶׁהֵם נִזְקָקִים זֶה לָזֶה, שֶׁעֶצֶם הַהִרְהוּר בַּדָּבָר יָכוֹל לִגְרֹם שֶׁתֵּצֵא טִפַּת זֶרַע קְטַנָּה שֶׁאָדָם לֹא הִרְגִּישׁ בָּהּ כְּלָל, וְכֵן שֶׁלֹּא יִגְרֹם לְעַצְמוֹ קְשׁוּי הָאֵבֶר שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ מִצְוָה, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁהוּא עִם אִשְׁתּוֹ יִזָּהֵר מְאֹד בְּזְמַן פְּלִיטַת זַרְעוֹ שֶׁיִּהְיֶה אַךְ וְרַק אֶל תּוֹךְ רַחְמָהּ, וְאַחַר כָּךְ אִם נִשְׁאַר זַרְעוֹ שָׁם אוֹ לֹא, אוֹ אִם הִיא רְאוּיָה לְהִתְעַבֵּר אוֹ לֹא, אֵין זֶה גּוֹרֵעַ, וְעוֹד הִקְפִּידוּ חֲכָמִים שֶׁבְּגִמַר תַּשְׁמִישׁ לֹא יִפְרֹשׁ תֵּכֶף מֵאִשְׁתּוֹ, שֶׁאִם כָּךְ יַעֲשֶׂה לֹא יִפָּלֵט מִזַּרַע לְבַטָּלָה אֶלָּא יִשְׁהֶה עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל הַטִּפּוֹת לָצֵאת. וְהִסְבִּירוּ חַכְמֵי הַמְקֻבָּלִים שֶׁמִּטִּפּוֹת זֶרַע לְבַטָּלָה נִבְרָאִים שֵׁדִים שֶׁנֶּחְשָׁבִים לְבָנָיו שֶׁל אוֹתוֹ אָדָם וְרוֹצִים הֵם פַּרְנָסָה מִמֶּנּוּ שֶׁהֲרֵי הוּא אֲבִיהֶם, וְלָכֵן רֹב הַנְּזָקִים, הַחֳלָאִים וְחֹסֶר מָמוֹן נִגָּרָם עַל יָדָם, וְכֵן מִטַּעַם זֶה כְּשֶׁנִּפְטָר אָדָם לֹא נוֹשְׁאִים בָּנָיו אֶת מִטָּתוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא לְקָרֵב אֵלָיו אֶת אוֹתָם בָּנִים גַּם כֵּן, שֶׁהֵם גּוֹרְמִים לוֹ אָז צַעַר עָצוּם, אֶלָּא הוֹלְכִים בָּנָיו אַחַר הַמִּטָּה בְּרִחוּק מָה מִמֶּנָּה. וּמִי שֶׁסָּבַל מִזֶּרַע לְבַטָּלָה, וְאֵין מִי שֶׁלֹּא סָבַל חוּץ מִשִּׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה צַדִּיקִים גְּמוּרִים שֶׁבַּדּוֹר, יִרְאֶה לִשְׁמֹר עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּזֶה שׁוּב וְיַקְפִּיד בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה שֶׁשְּׁגָלָתָהּ שֶׁהִיא הוֹרֶגֶת אֶת אוֹתָם מַזִּיקִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ, וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר מִלַּת אֶחָד שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע יְכַוֵּן לְהַמְלִיךְ אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עָלָיו וּבְכָל הָעוֹלָמוֹת וְיכַוֵּן לִמְסֹר עַצְמוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם בְּאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וְחֶנֶק, וְיכַוֵּן בְּמִטָּה וְאָהַבְתָּ לֶאֱהֹב אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלִפְנֵי שֶׁקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל הַמִּטָּה יְכַוֵּן שֶׁבְּכֹחַ קְרִיאַת שְׁמַע זוֹ וְקַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם א. יָמוּתוּ הַגּוּפִים שֶׁל הַמַּזִּיקִים שֶׁנִּבְרְאוּ מֵחֲטָאָיו אֵלּוּ, ב. יְכַוֵּן שֶׁנִּצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁפִּזֵּר בָּזֶה הֶעָוֹן וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּאוֹתָן הַגּוּפוֹת יַחְזְרוּ חֲזָרָה לִמְקוֹמָם בְּמָקוֹם הַקּוֹדֶשׁ. וּכְפִי עֵרֶךְ כַּוָּנָתוֹ כָּךְ עֵרֶךְ הַהֶרֶג שֶׁהוֹרֵג בְּאוֹתָם מַזִּיקִים, וְחוֹזְרוֹת אוֹתָן נְשָׁמוֹת שֶׁהוֹצִיא מִן הַקְּדֻשָּׁה לִמְקוֹמָן בְּמָקוֹם הַקּוֹדֶשׁ.

וְיֵדַע שֶׁכְּכָל שֶׁהוּא שׁוֹמֵר עַצְמוֹ מִלַּחְטֹא הַתְּקוּן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה גָּדוֹל יוֹתֵר וּלְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא וְיִשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא לְהִתְפַּשֵּׁר בְּעִנְיָן זֶה כְּלָל.

אסור יחוד עם הערוה

סה מִן הַתּוֹרָה אָסוּר לְהִתְיַחֵד עִם אֵשֶׁת אִישׁ, וּפְרוּשׁוֹ שֶׁיִּשְׁהֶה עִם אֵשֶׁת אִישׁ בְּמָקוֹם נִסְתָּר מִבְּנֵי אָדָם שִׁעוּר זְמַן שֶׁל יוֹתֵר מֵאַרְבַּע דְּקוֹת, וּמִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה נֶאֱסַר הַיִּחוּד גַּם עִם הַפְּנוּיָה וְעִם הַגּוֹיָה, וְאִסּוּר יִחוּד הוּא גָּדֵר גָּדוֹל שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל אָדָם בְּבִיאַת אִסּוּר, שֶׁהֲרֵי אִם יִרְאוּ אוֹתוֹ בְּנֵי אָדָם וַדַּאי שֶׁמֻּחֲמַת הַבּוּשָׁה לֹא יִקְרַב אֶל הָעֶרְוָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁבַּעֲלָהּ בָּעִיר מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ מִפְּנֵי שֶׁאֵימַת בַּעֲלָהּ עָלֶיהָ, בַּזְּמַן הַזֶּה רָאוּי מְאֹד לְהַחֲמִיר גַּם בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי חֻצְפָּא יִסְגֵּא, וְאִי אֶפְשָׁר לְהִתְעַלֵּם מִגֹּדֶל עֲזוּת הַפָּנִים וְרִבּוּי הַפְּרִיצוּת.

מה שאמרנו שראוי בזמן הזה להחמיר ולא לסמוך על כך שבעלה בעיר כך למדנו מהרה"ג בן ציון אבא שאול זצ"ל.

סו מֻתָּר לְאָב לְהִתְיַחֵד עִם בִּתּוֹ, וּלְאֵם עִם בְּנָהּ, וְלַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה, וּבַעַל שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ יָכוֹל לְהִתְיַחֵד עִם נָשִׁים הַרְבֵּה שֶׁאִשְׁתּוֹ מְשַׁמַּרְתּוֹ. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ יַלְדָּה מִגִּיל חָמֵשׁ וְשֵׁשׁ עַד לְבַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה יְכוֹלָה לְהִתְיַחֵד עִם אֲנָשִׁים הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי הַבַּת בְּגִילָאִים אֵלּוּ יוֹדַעַת מַהִי בִּיאָה וְאֵינָהּ מוֹסֶרֶת עַצְמָהּ לְכָךְ, וְחוֹשֶׁשֶׁת אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁאִם תִּזְנֶה תְּגַלֶּה זוֹ סוֹדָהּ. וְכֵן אִם יֵשׁ עִמָּהּ בֵּן קָטָן בְּגִילָאִים אֵלּוּ, וְכֵן אֵם בַּעֲלָהּ, אוֹ בַּת בַּעֲלָהּ, אוֹ אֲחוֹת בַּעֲלָהּ עִמָּהּ יְכוֹלָה לְהִתְיַחֵד, שֶׁאֵלּוּ הַנָּשִׁים אֵינָן מְחַפּוֹת זוֹ עַל זוֹ.

סז בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁיֵּשׁ פּוֹעֲלִים וּפוֹעֲלוֹת זָרִים לֹא רַק שֶׁצָּרִיךְ לְהִזָּהֵר מִיִּחוּד וּמִבִּשּׁוּלֵי גּוֹיִים, אֶלָּא יֵשׁ לְהִתְרַחֵק גַּם מִן הַכְּעוּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לֹא תִּקְנָה אִשָּׁה עֲבָדִים נָכְרִים אֲפִלּוּ קְטַנִּים מִפְּנֵי הַחֲשָׁד.

בגמרא קידושין פ: "מתניתין, לא יתיחד אדם עם שתי נשים אבל אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים, רבי שמעון אומר אף איש אחד מתיחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו, וישן עמהן בפונדקי מפני שאשתו משמרתו. מתיחד אדם עם אמו ועם בתו, וישן עמהן בקרוב בשר ואם הגדילו זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו. גמרא מאי טעמא, תנא דבי אליהו הואיל ונשים דעתן קלות עליהן... ואסור להתיחד עם כל עריות שבתורה... אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא... אמר רב יהודה אמר רב לא שנא אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו שלושה... אמר רב מלקין על היחוד ואין אוסרים על היחוד, אמר רב אשי לא אמרן אלא ביחוד פנויה אבל ביחוד דאשת איש לא, שלא תהא מוציא לעז על בניה... אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, אמר רב יוסף פתח פתוח לרשות הרבים אין חוששים משום יחוד".

ובגמרא עבודה זרה לו: "בן מתיחד עם אמו ואין אחר מתיחד עם כל עריות שבתורה, יחוד דאורייתא דאשת איש, ואתא דוד וגזר אפילו אייחוד דפנויה, ואתו תלמידי בית שמאי ובית הלל גזור אפילו אייחוד דעובדת כוכבים...".

סח אִסּוּר יִחוּד תָּלוּי בְּאִסּוּר בִּיאָה, וְלָכֵן אָסוּר לְהִתְיַחֵד עִם בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וָמַעְלָה, וּבֵן מִגִּיל תֵּשַׁע שָׁנִים וָמַעְלָה. וְאַל יֹאמַר הֶחָכָם בְּעֵינָיו אֲנִי אֶתְיַחֵד וְלֹא אֶחְטָא שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, וְכַכָּתוּב במשלי ט"ז כ"ה "יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת" וּכְתִיב משלי ט"ז י"ז "מְסִלַּת יְשָׁרִים סוּר מֵרָע, שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ נֹצֵר דַּרְכּוֹ".

בדיני יחוד ישנם הרבה פרטים, מה הדין במעלית, רכב, ביום, בלילה, בתוך בית הפתוח לחדר מדרגות, בית שנראים בו להולכים מבחוץ וכו'... ולכן אם מתעוררת שאלה יש להפנותה למורה הוראה שידון בפרטיה.

אסור משכב זכור ונשים מסוללות

סט כָּתוּב בַּתּוֹרָה, "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא תַעֲשׂוּ", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מֶה הָיוּ עוֹשִׂים, אִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ וְאִשָּׁה נוֹשֵׂאת אִשָּׁה. הַבָּא עַל הַזָּכוּר, וְהַבָּא עַל הַבְּהֵמָה וְכֵן אִשָּׁה הַנִּרְבַּעַת לִבְהֵמָה כָּל אֵלּוּ חַיָּבִים מִיתַת סְקִילָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין לְאַחַר חֻרְבַּן בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין לֹא בָּטְלוּ, וּמִן הַשָּׁמַיִם יְסוֹבְבוּ מִיתַת סְקִילָה שֶׁהִיא נְפִילָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ, אוֹ תְּאוּנַת דְּרָכִים וְכַדּוֹמֶה לַמִּתְחַיֵּב בָּהּ, וְאֵין דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה וְהַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ.

אִשָּׁה הַנּוֹשֵׂאת אִשָּׁה אָמְנָם אֵינָהּ חַיֶּבֶת סְקִילָה אַךְ רְאוּיָה הִיא לְמַכַּת מַרְדּוּת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת לְבַעְלָהּ בְּזִנּוּת זוֹ מִכָּל מָקוֹם גִּנּוּי חֲכָמִים מְאֹד מַעֲשֶׂה זֶה, וְיִמְנַע אָדָם מֵאִשְׁתּוֹ לָצֵאת לְאִשָּׁה הַיְדוּעָה כְּנִגּוּעָה בְּעִוּוּת זֶה וּמֵהַכָּנֵס זוֹ אֵלֶיהָ וְלֹא יְהֵא שׁוֹטֶה לוֹמַר שֶׁאֵין בְּכָךְ כְּלוּם.

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כ"א הלכה ח', ומרן השו"ע אבהע"ז סימן כ' סעיף ב', והוא על פי גמרא יבמות עו., ובגמרא סנהדרין נג. "אלו הן הנסקלין הבא על האם ועל אשת האב ועל הכלה ועל הזכור, ועל הבהמה, והאשה המביאה את הבהמה וכו'...". ובויקרא כ' "איש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם בם", ובפסוקים ט"ו, ט"ז "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת הבהמה תהרגו", "ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה והרגת את האשה ואת הבהמה מות ימתו דמיהם בם", ומובאים הפסוקים והלימוד מהם בגמרא סנהדרין נד. והלאה, והדין בהם כמו שכתבנו.

עניני קדושה שבין איש לאשתו

ע כְּשֵׁם שֶׁצִּוָּנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל הַטָּהֳרָה, וְהֵן הִלְכוֹת טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה שֶׁכְּבָר דִּבַּרְנוּ בָּהֶם, כָּךְ צִוָּנוּ גַּם עַל הַקְּדֻשָּׁה, וּקְדֻשָּׁה זוֹ הוּא עִנְיַן הַחִבּוּר שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, וְנֶחְלָק עִנְיָן זֶה לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים א. הַכָּוָּנָה ב. זְמַן ג. אֹפֶן הַמַּעֲשֶׂה.

וּלְעִנְיַן הַכָּוָּנָה כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים אַרְבָּעָה סוּגֵי כַּוָּנוֹת הָרְצוּיוֹת בְּמַעֲשֶׂה זֶה. הָאַחַת, שֶׁמְּכַוֵּן לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת. הַשֵּׁנִית, שֶׁמְּכַוֵּן לְתִקּוּן הַוָּלָד בְּשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים אַחֲרוֹנִים שֶׁל הַהֵרָיוֹן. הַכָּוָּנָה הַשְּׁלִישִׁית, שֶׁמְּכַוֵּן לְקַיֵּם מִצְוַת עוֹנָה וּלְרַצּוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וּפִקַּדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחְטָא". הַכָּוָּנָה הָרְבִיעִית וְהִיא הַמְצוּיָה בְּיוֹתֵר, שֶׁמְּכַוֵּן לִגְדֹּר עַצְמוֹ מִן הָעֲבֵרָה. וְלָכֵן לֹא יְשַׁמֵּשׁ אֶלָּא אִם מַרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְכָךְ וְלֹא יִהְיֶה כַּאֲסַפְסוּף אֲשֶׁר הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה, כְּלוֹמַר לֹא הָיוּ תְּאֵוִים אֶלָּא הִתְאַוּוּ לְהַמְשִׁיךְ עַל עַצְמָם תַּאֲוָה, כָּךְ הוּא אֵינוֹ חָפֵץ בָּזֶה וְעוֹשֶׂה מַה שֶּׁעוֹשֶׂה לְעוֹרֵר אֶצְלוֹ הָרָצוֹן וְהַתַּאֲוָה בְּלֹא צֹרֶךְ.

עא הַזְּמַן הָרָאוּי לַמַּעֲשֶׂה הוּא הַלַּיְלָה וְזֶה מִסִּבַּת הַצְּנִיעוּת, רַק יְזָהֵר שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ לְאוֹר הַנֵּר מֵחֲמַת הַסַּכָּנָה שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהַמְשַׁמֵּשׁ לְאוֹר הַנֵּר הַוְיָן לוֹ בָּנִים נִכְפִּים חַס וְשָׁלוֹם. וְהִתִּירוּ חֲכָמִים לְתַלְמִיד חָכָם לְשַׁמֵּשׁ בַּיּוֹם, אִם נִצְרָךְ לְכָךְ, לְאַחַר שֶׁיַּאֲפִיל אֶת אוֹתוֹ מָקוֹם. וּמֻתָּר לְשַׁמֵּשׁ בְּחֶדֶר, כְּשֶׁמַּגִּיעַ אֵלָיו מְעַט אוֹר בַּעֲקִיפִין מֵחֶדֶר אַחֵר.

עב בְּאֹפֶן הַמַּעֲשֶׂה. כָּתוּב בִּיחִזְקאל כ׳ ל״ח ״וּבָרוֹתִי מִכֶּם הַמֹּרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי, מֵאֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם אוֹצִיא אוֹתָם, וְאֶל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבוֹא, וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה׳״. וּבֵאֲרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בגמרא נדרים כ. שֶׁהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָרֵר מִתּוֹךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַפּוֹשְׁעִים וְהַמּוֹרְדִים בּוֹ, וּמֵהֵיכָן בָּאוּ פּוֹשְׁעִים וּמוֹרְדִים בְּזֶרַע יִשְׂרָאֵל, וַהֲרֵי כֻּלָּם תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִים עִם מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאֵלּוּ מֵהֵיכָן בָּאוּ, אֶלָּא מִתּוֹךְ עֶצֶם הַיְוָתָם פֹּה בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי הוֹרֵיהֶם שֶׁהָיְתָה בְּאֹפֶן פָּסוּל וּמְקֻלְקָל הִיא שֶׁגָּרְמָה לָהֶם, לַבָּנִים, לִפְשֹׁעַ. וְאֵלּוּ הֵם אָפְנֵי הַתַּשְׁמִישׁ הַפְּסוּלִים שֶׁמֵּהֶם נוֹלְדוּ הַפּוֹשְׁעִים וְהַמּוֹרְדִים. א. בְּנֵי אֲנוּסָה, שֶׁאָנַס אֶת אִשְׁתּוֹ לְדָבָר זֶה וְנִתְעַבְּרָה מֵאוֹתוֹ תַּשְׁמִישׁ. ב. בְּנֵי שְׁנוּאָה, שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת אִשְׁתּוֹ בִּזְמַן הַתַּשְׁמִישׁ עַצְמוֹ, אִם יוֹלִיד מִתַּשְׁמִישׁ זֶה חַס וְשָׁלוֹם יִהְיֶה הַבֵּן רָשָׁע. ג. בְּנֵי נִדּוּי, שֶׁאֶחָד מֵהֶם מְנֻדֶּה, וּמְשַׁמְּשִׁים וּמִתְעַבְּרֶת. ד. בְּנֵי תְּמוּרָה, יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים וּבָא עַל אַחַת וּכְסָבוּר שֶׁהִיא הָאַחֶרֶת. ה. בְּנֵי מוּרֶדֶת, שֶׁהִיא מוֹרֶדֶת בְּבַעֲלָהּ וְאוֹמֶרֶת אֵינִי רוֹצָה לִהְיוֹת אִשְׁתְּךָ, אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְרַצָּה לַתַּשְׁמִישׁ. ו. בְּנֵי שִׁכְרוּת, שֶׁהוּא אוֹ הִיא שִׁכּוֹרִים. ז. בְּנֵי גְּרוּשַׁת הַלֵּב, גָּמַר בְּלִבּוֹ לְגָרְשָׁהּ וְאַף עַל פִּי כֵן מְשַׁמְּשִׁים. ח. בְּנֵי עֲרֵבוּבְיָא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהֵם מְשַׁמְּשִׁים נוֹתֵן דַּעְתּוֹ עַל אַחֶרֶת אוֹ הִיא מְחַשֶּׁבֶת בַּאֲחֵרִים. ט. בְּנֵי חֲצוּפָה, שֶׁאוֹמֶרֶת בְּפֶה מָלֵא שֶׁרוֹצָה לְשַׁמֵּשׁ וְתוֹבַעְתּוֹ לְכָךְ בְּדִבּוּר מְפֹרָשׁ. אֲבָל אִם תּוֹבַעְתּוֹ עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה שֶׁמִּתְקַשְּׁטֶת אוֹ מִתְרַצָּה לְפָנָיו וּמְשַׁדֶּלְתּוֹ לְאוֹתוֹ דָּבָר צִינּוּהָ חֲכָמִים לְשֶׁבַח, שֶׁזּוֹ תּוֹלִיד בָּנִים מֻפְלָגִים בְּחָכְמָה.

עג הַמִּסְתַּכֵּל בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וְהַנּוֹשֵׁק שָׁם, הִיא לְמַעְלָה וְהוּא לְמַטָּה, שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, בִּיאָה דֶּרֶךְ אֵיבָרִים, בִּיאָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וְכוּ׳... הַנִּזְכָּרִים בַּשו״ע או״ח סי׳ ר״מ, בְּכָל אֵלּוּ יֵשׁ מַחֲלוֹקוֹת הַפּוֹסְקִים וְיֵשׁ לִשְׁאֹל בָּזֶה מוֹרֶה הוֹרָאוֹת, שֶׁיֵּשׁ בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה בְּרֵאשִׁית דַּרְכָּם שֶׁשְּׁלֵמוּת הַבַּיִת שָׁלָהֶם תְּלוּיָה בְּהִתְקַדְּשׁוּת הַדְּרָגָתִית וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ, וְיֵשׁ זוּגוֹת בְּנֵי תּוֹרָה שֶׁלֹּא הֻרְגְּלוּ בִּדְבָרִים הַשְּׁנוּיִים בְּמַחְלֹקֶת וְאַשְׁרֵי חֶלְקָם. וְהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבְּכֻלָּם, שֶׁצְּרִיכִים לְכַוֵּן דַּרְכָּם לִהְיוֹת בַּדֶּרֶךְ הָעוֹלָה בֵּית אֵל לְהוֹסִיף בִּקְדֻשָּׁה, וּלְהוֹסִיף בְּטָהֳרָה, וּלְהוֹסִיף בְּתוֹרָה וּמִצְוֹות כִּי זֶה כָּל הָעָמָל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ.

פרק כ״ג הלכות קדושין

אין נעשית אשת איש אלא ע״י קדושין כדת

א אֵין הָאִשָּׁה נַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ אֶלָּא עַל יְדֵי קִדּוּשִׁין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְהוּא בִּשְׁלֹשָׁה אֳפָנִים, אוֹ בְּכֶסֶף שֶׁיֹּאמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכֶסֶף זֶה כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְיִתֵּן לָהּ, אוֹ בְּשְׁטָר שֶׁיִּכְתֹּב לָהּ בְּשְׁטָר הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּשְׁטָר זֶה כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְנוֹתְנוֹ לָהּ, אוֹ בְּבִיאָה שֶׁאוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּבִיאָה זוֹ וּמִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי הָעֵדִים, וְאֵין הָעֵדִים צְרִיכִים לִרְאוֹת אֶת הַבִּיאָה עַצְמָהּ אֶלָּא רוֹאִים שֶׁנִּתְיַחֲדוּ וְשָׁהוּ כְּדֵי שְׁעוּר בִּיאָה, וּרְאֵה לְקַמָּן סְעִיף ג׳.

בגמרא קידושין ב. ״האשה נקנית בשלש דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים, נקנית בכסף, בשטר ובביאה...״. וכן פסק מרן בשו״ע אבע״ז סימן כ״ו סעיפים א׳-ד׳.

קדושין ללא עדים אינם קדושין

ב בֵּין אִם נַעֲשׂוּ הַקִּדּוּשִׁין בְּכֶסֶף, שְׁטָר אוֹ בִּיאָה צָרִיךְ שֶׁיֵּעָשׂוּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, שֶׁהֲרֵי אֵין דָּבָר שֶׁבְּעֶרְוָה פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם, שֶׁאֵין הָעֵדִים כָּאן רַק כְּדֵי לְהָעִיד שֶׁאָכֵן כָּךְ הָיָה, אֶלָּא כָּל מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין בִּלְעֲדֵיהֶם כְּאִלּוּ לֹא נַעֲשָׂה וַהֲרֵי הוּא חֲסַר תֹּקֶף לְגַמְרֵי, וְלָכֵן אֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁים לְקִדּוּשִׁין בְּזוּגוֹת שֶׁחִיּוּ יַחְדָּו אֲפִלּוּ שָׁנִים רַבּוֹת אִם לֹא הָיָה מַעֲשֵׂה קִדּוּשִׁין כַּדָּת קֹדֶם לָכֵן, וְזֶה בֵּין אִם הָיוּ חָבֵר וַחֲבֵרָה כְּדֶרֶךְ הַחִלּוֹנִיִּים, אוֹ שֶׁהָיוּ נְשׂוּאִים בְּנִשּׂוּאִין רָפוֹרְמִים אוֹ אֶזְרָחִיִּים, בְּכָל אֵלּוּ אֵינָהּ אֵשֶׁת אִישׁ וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט אִם רוֹצָה לְהִפָּרֵד וְאִם זָנְתָה תַּחַת ״בַּעֲלָהּ״ אֵין בָּנֶיהָ מֵאַחַר מַמְזֵרִים.

בגמרא יבמות פח., קידושין סו., ובגיטין ב:, סד., אין דבר שבערוה פחות משנים, שנאמר, ״כי מצא בה ערות דבר״ וכן נאמר לענין ממון ״על פי שני עדים... יקום דבר״, מה דבר האמור כאן בשני עדים אף דבר האמור לעיל בשני עדים. כן הוא לענין קיום הקידושין שאין קידושין בלא שני עדים, וכן בגט, וכן בזנות של אשת איש לאוסרה על בעלה, כן הוא שם בגמרות בשם רבא ורבי יוחנן שאין דבר שבערוה פחות משנים הוא לענין קיום המעשה עצמו. וראה לקמן סעיף ז׳ וסעיף כ״ב.

חכמים אסרו קדושי ביאה

ג אָסְרוּ חֲכָמִים לְקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּבִיאָה מִשּׁוּם פְּרִיצוּת, וְאִם עָבַר וְקִדֵּשׁ בְּבִיאָה מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת כְּדִין תּוֹרָה.

בגמרא קידושין יב: "דרב מנגיד על דמקדש בשוקא, ועל דמקדש בביאה, ועל דמקדש בלא שדוכי... נהרדעי אמרי בכולהו לא מנגיד רב אלא על דמקדש בביאה בלא שידוכי, ואיכא דאמרי ואפילו בשידוכי נמי, משום פריצותא".

החלוק בין ארוסין וקדושין לנשואין

ד מִשֶּׁנִּתְקַדְּשָׁה הֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁהַבָּא עָלֶיהָ חַיָּב מִיתַת חֶנֶק, וְאִם רוֹצָה לְהַפְרֵד מִבַּעֲלָהּ צְרִיכָה גֵּט פְּטוּרִין, אֲבָל עֲדַיִן לֹא נִקְרֵאת נְשׂוּאָה לְבַעֲלָהּ עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנָּה לַחֻפָּה וְיִבָּרְכוּ לָהֶם שֶׁבַע בְּרָכוֹת. שֶׁהָאֵרוּסִין וְהַקִּדּוּשִׁין הֵם דָּבָר אֶחָד וְהוּא נְתִינַת הַטַּבַּעַת, וְהַנִּשּׂוּאִין הֵם כְּנִיסָתָם תַּחַת הַחֻפָּה וְהַשֶּׁבַע בְּרָכוֹת הַנֶּאֱמָרוֹת אָז שֶׁהֲרֵי כַּלָּה בְּלֹא בְּרָכָה אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ כְּנִדָּה, וּלְאַחַר מִכֵּן כְּשֶׁכּוֹנֵס הֶחָתָן אֶת הַכַּלָּה לְבֵיתָם הַמְשֻׁתָּף וּמִתְיַחֲדִים שָׁם בָּזֶה נִגְמָר מַעֲשֵׂה הַנִּשּׂוּאִין.

לדעת המרדכי והריא"ז החופה שעושה את הנישואין היא פריסת הטלית שהיא כעין עשית בית שלתוכו נכנסים החתן והכלה ושם נאמרות השבע ברכות. אולם, לדעת הרמב"ם ומרן השו"ע היחוד שמתיחדים בביתם לאחר החתונה היא עושה את הנישואין, מכל מקום הרבה אחרונים כתבו שבזה נהגו הספרדים כדעת הרמ"א דוקא שהחופה שהיא פריסת הטלית היא זו שעושה את הנישואין.

זוג שנתגירו צריכים קדושין כדת משה וישראל

ה זוּג גּוֹיִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, אִם רָצוּ לְהַמְשִׁיךְ לִחְיוֹת כְּזוּג נָשׂוּי צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין כַּדָּת, וְאִם רָצוּ לְהִפָּרֵד זֶה מִזֶּה אֵין כָּאן חֲשַׁשׁ קִדּוּשִׁין וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט.

וְכֵן זוּג יְהוּדִים מוּמָרִים שֶׁהָיוּ נְשׂוּאִים זֶה לָזֶה בְּנִשּׂוּאִין אֲזָרְחִיִּים וְחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, אִם רָצוּ לְהִפָּרֵד זֶה מִזֶּה יְכוֹלִים לְהִפָּרֵד בְּלֹא נְתִינַת גֵּט, וְאִם רָצוּ לְהִשָּׁאֵר בְּיַחַד זוּג נָשׂוּי צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

מכל מקום נהגו בתי דינים בזמננו להצריך גט לחומרא לזוגות שרצו להיפרד זה מזו לאחר שנשאו בנישואין אזרחיים. וראה מה שכתבנו לעיל פרק כ"ב סעיף כ"ט ובבאורים, ובאוצר הפוסקים אבע"ז סימן כ"ו ס"ק ו' ז'.

כיצד מקדש בכסף, טבעת

ו כֵּיצַד מְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף, לוֹקֵחַ פְּרוּטָה אוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וְנוֹתֵן לָהּ, וּבִפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים אוֹמֵר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה וְנוֹתֵן לָהּ, וְנָהֲגוּ לְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת וְנָהֲגוּ שֶׁיֹּאמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוֹ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

נהגו לקדש בטבעת, כך מובא ברמ"א בהגה לסימן כ"ז סעיף א' בשם תיקוני הזהר, וכתבו המקובלים שבנתינת הטבעת נותן לכלה אור מקיף, ונרמז הדבר בטבעת שמקיפה את האצבע, ובביאת מצוה שאחר כך יבוא החתן על הכלה ינתן לה

אור פנימי, וכתבו המקובלים דברים גדולים וחשובים אודות הביאה הראשונה שבא החתן על כלתו, והרבה דברים חשובים במשך חייהם תלויים בביאה זו. בביאה זו ניתנת בחינה מסויימת מרוחו של החתן אל הכלה ומרוח זו בא כח ההולדה של האשה, וניתן ממנה לכל ולד שנולד להם, עד שהבחינה האחרונה שבה נשארת לחיות האשה עצמה, שאם תצא ממנה הרי היא מתה כשם שנפטרה רחל אמנו בלדתה. ולכן אם נפרדים הזוג צריך שיפרדו בגט כריתות כדי שיפרד רוח זה ממנה ותיקשר האשה לקבל חיות ממקום עליון שלא דרך בעלה. ולכן אם מת בעלה סכנה לאדם אחר לקדשה ולבוא עליה שאותו רוח שנשאר בה מבעלה הראשון אם לא יסתלק ממנה הרי אינו יכול לסבול את נוכחותו של השני ומקטרג עליו להמיתו ולכן אמרו חז"ל שהנושא אלמנה בשנה הראשונה מסתכן בנפשו. וכן אם מת בעלה בלא בנים אינה יכולה לינשא לאחר עד שיחלוץ לה אח בעלה ולאחר החליצה יורקת היבמה על הקרקע בפני החולץ ואומרת "ככה יעשה לאיש אשר לא יקים את בית אחיו, ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל", ועל ידי יריקה זו יוצאת ממנה אותו רוח שניתן לה בביאה ראשונה והולך לו, ואחר כך יכולה לינשא לאדם אחר ולקבל ממנו מרוחו בביאה ראשונה. ומזה יש להבין חשיבות הביאה ראשונה בחיי בני הזוג וכמה חשוב להדריכם נכון כיצד ינהגו זה עם זו בתחילת דרכם המשותפת.

צריך ליחד עדים

ז צָרִיךְ לְיַחֵד אֶת הָעֵדִים לִפְנֵי מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁיֹּאמַר לָהֶם אַתֶּם עֵדַי כְּדֵי שֶׁיִּתְּנוּ דַּעְתָּם לִרְאוֹת מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין, וְצָרִיךְ שֶׁיִּרְאוּ הָעֵדִים שֶׁזּוֹ הַכַּלָּה הַמִּתְקַדֶּשֶׁת לְזֶה הֶחָתָן, וְיִרְאוּ נְתִינַת הַטַּבַּעַת מְיָדוֹ לְיָדָהּ וְיִשְׁמְעוּהוּ אוֹמֵר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוֹ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְצָרִיךְ הֶחָתָן לוֹמַר זֹאת בְּקוֹל כְּדֵי שֶׁתִּשְׁמַע הַכַּלָּה וְצָרִיךְ לוֹמַר הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי... וְאַחַר כָּךְ לִתֵּן אֶת הַטַּבַּעַת בְּאֶצְבָּעָהּ וְלֹא שֶׁיִּתֵּן וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר. וּרְאֵה לְקַמָּן סְעִיף כ"ב.

שיכול לומר הרי את מקודשת בלשון לעז

ח אִם אָמַר הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי, אוֹ הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה, אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ בְּלָשׁוֹן לַעַז דָּבָר שֶׁמַּשְׁמָעוֹ בָּרוּר שֶׁהֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוֹ כְּדַת מֹשֶׁה יִשְׂרָאֵל, אִם הוּא בְּמָקוֹם שֶׁמְּדַבְּרִים בְּאַנְגְּלִית וְאוֹמֵר לָהּ בְּאַנְגְּלִית אוֹ אוֹמֵר לָהּ בְּעַרְבִית בְּמָקוֹם שֶׁמְּדַבְּרִים עַרְבִית וְכַדּוֹמֶה, וּמְבִינָה הֵיטֵב דְּבָרָיו, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

בגמרא קידושין ו. "תנו רבנן, הרי את אשתי, הרי את ארוסתי, הרי את קנויה לי, מקודשת וכו'...". וכתב הרמב"ם בהלכות אישות פרק ג' הלכה ח' "ויש לאיש לקדש האשה בכל לשון שהיא מכרת בו, ויהיה משמע הדברים באותה הלשון שקנאה כמו שביארנו", וכן מרן השו"ע באבע"ז סימן כ"ז סעיף א' כתב "וכן בכל לשון שמשמעותו לשון קידושין ודאי באותו מקום, ובלבד שהיא תבין שהוא לשון קידושין".

טעה ולא אמר "לי" או "כדת משה וישראל"

ט אִם טָעָה הֶחָתָן, מֵחֲמַת הִתְרַגְּשׁוּת וְכַדּוֹמֶה, וְהִשְׁמִיט מִלִּים, וּכְגוֹן שֶׁאָמַר הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת וְשָׁם בְּאֶצְבָּעָהּ אֶת הַטַּבַּעַת, וְלֹא אָמַר לִי, וְלֹא אָמַר כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבִּזְמַנֵּנוּ שֶׁהַחֲתֻנּוֹת נֶעֱרָכוֹת בְּאוּלָם וּבְקָהָל רַב וּבְנֵי הַזּוּג נִצָּבִים מִתַּחַת לַחֻפָּה נֶחְשָׁב כַּעֲסוּקִים בְּעִנְיַן הַקִּדּוּשִׁין וּמְקֻדֶּשֶׁת אֲפִלּוּ נָתַן בִּשְׁתִיקָה, וְהוּא שֶׁיּוֹדַעַת שֶׁמְּקַבֶּלֶת קִדּוּשֶׁיהָ.

בגמרא קידושין ו. כתב "גופא, היה מדבר עם האשה על עיסקי גיטה וקידושיה ונתן לה גיטה וקידושיה ולא פרש, רבי יוסי אומר דיו, רבי יהודה אומר צריך לפרש, אמר רב יהודה אמר שמואל והוא שהיו עסוקים באותו ענין...". וכן פסק הרמב"ם בהלכות אישות פרק ג' הלכה ח' "היה מדבר עם האשה על עסקי הקידושין ורצתה, ועמד וקידש, ולא פירש ולא אמר לה כלום, אלא נתן בידה... הואיל והן עסוקים בענין, דיו, ואינו צריך לפרש". וכן פסק מרן בשו"ע אבע"ז סימן כ"ז סעיף א' "ואם היה מדבר עמה תחילה על עסקי קידושין ונתן לה אפילו בשתיקה הוי קידושין, והוא שעדין עסוקים באותו ענין".

ומה שכתבנו והוא שיודעת שמקבלת קידושיה, פשוט הוא, שאם לא כן הרי מתקדשת שלא לדעתה ולא הוי קידושין.

נתן בשתיקה

י וֶהֱיוֹת וְדַנוּ אֶת עֲמִידָתָם שֶׁל הֶחָתָן וְהַכַּלָּה מִתַּחַת לַחֻפָּה בְּאוּלַם הַחֲתֻנּוֹת כַּעֲסוּקִים בְּאוֹתוֹ עִנְיָן, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאִם נָתַן הַטַּבַּעַת בְּיָדָהּ וְרַק אַחַר כָּךְ אָמַר הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי וְכוּ'... הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וּבִלְבַד שֶׁיּוֹדַעַת שֶׁמְּקַבֶּלֶת קִדּוּשֶׁיהָ, וְכָאָמוּר.

מקדש בטבעת שקנה לו אביו

יא יְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת שֶׁלּוֹ, וְאִם קִבֵּל אֶת הַטַּבַּעַת מֵאָבִיו, יְוַדֵּא שֶׁאָכֵן הִקְנָה לוֹ אוֹתָהּ קִנְיָן גָּמוּר, מִכָּל מָקוֹם, אִם קִדֵּשׁ הַבֵּן בְּטַבַּעַת זוֹ בִּסְתָם, אֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ, שֶׁמִּסְתַּמֵּא הִקְנָה לוֹ אוֹתָהּ אָבִיו שֶׁיְּקַדֵּשׁ בָּהּ בְּאֹפֶן הַמְחֻיָּב עַל פִּי הַהֲלָכָה.

מקדש בטבעת שאולה

יב אִם שָׁאַל טַבַּעַת מֵחָבֵר וְהוֹדִיעוֹ שֶׁרוֹצֶה לְקַדֵּשׁ בָּהּ וְהִסְכִּים חֲבֵרוֹ לְהַשְׁאִילוֹ לְמַטָּרָה זוֹ, הֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת, מִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן, שֶׁדָּבָר זֶה שָׁנוּי בְּמַחְלֹקֶת רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, וְקַל וָחֹמֶר אִם שָׁאַל אֶת הַטַּבַּעַת מֵאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ הֲרֵי כָּאן הַסָּפֵק כָּפוּל וּמְכֻפָּל אִם יוֹדַעַת הִיא לְהַקְנוֹת בְּאֹפֶן הַמּוֹעִיל לְקִדּוּשִׁין. וְלָכֵן לֹא יְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת זוֹ, וְאִם עָבַר וְקִדֵּשׁ הֲרֵי הִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת וְיִשְׁאַל רַב מוֹרֶה הוֹרָאוֹת מֵבְהָק אִם צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדְּשָׁהּ שֵׁנִית.

לענין שאלת הטבעת מאיש הרי זו מחלוקת הרא"ש והרשב"א שהרא"ש למד זכות על הנוהגים בזה והרשב"א אסר לקדש כך, ולהלכה פסק מרן השו"ע באבע"ז סימן כ"ח סעיף י"ט כדעת הרא"ש, שאם שאל את הטבעת מחברו והודיע לו שרוצה לקדש בה הרי זו מקודשת שאנו אומרים מסתמא הקנה לו באופן המועיל לקידושין ואם לא הודיעו לשם מה הוא שואל ממנו את הטבעת וקידש בה הרי זו ספק מקודשת. ולענין שאלת הטבעת מאשה נסתפקו בזה הרב יוסף חיים בשו"ת רב פעלים חלק ג' סימן ג' והרב משה פיינשטיין בשו"ת איגרות משה סימן צ', וכמובן שלכתחילה לא יעשו כך אלא שאם בדעבד כבר קדש בטבעת כזו נראה שאין צריך לחזור ולקדש ובמיוחד אם כבר קיים החתן בעילת מצוה, אבל צריך עוד עיון בדבר. ולענין אם אינה רוצה להינשא למי שקדשה בטבעת שאולה אם מצטרף ספק זה לספקות אחרים כדי להתירה בלא גט ראה בשו"ת יביע אומר חלק שישי סימן ו' אות ז'. ובסימן י' אות י', ובחלק תשיעי סימן כ"א.

יקדש בטבעת שאין בה אבן

יג יְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת פְּשׁוּטָה שֶׁאֵין בָּהּ אֶבֶן טוֹבָה, מִטַּעַם שֶׁיֵּשׁ פּוֹסְקִים שֶׁאוֹמְרִים שֶׁאִם יֶשְׁנָהּ אֶבֶן טוֹבָה צְרִיכָה הַטַּבַּעַת שׁוּמָא כְּדֵי שֶׁתֵּדַע הַכַּלָּה אֶת שָׁוְיָהּ שֶׁל הַטַּבַּעַת וְלֹא תִּתֵּן דַּעְתָּהּ עַל שׁוֹי אַחֵר וְיִהְיֶה הַדָּבָר פֶּתַח לְטַעֲנָה שֶׁל קִדּוּשֵׁי טָעוּת, שֶׁתֹּאמַר הָיָה בְּדַעְתִּי שֶׁקִּדְּשַׁנִי בְּטַבַּעַת שֶׁשָּׁוָה הַרְבֵּה יוֹתֵר וְאִלּוּ יָדַעְתִּי שֶׁכָּךְ שָׁוְיָהּ לֹא הָיִיתִי מִתְקַדֶּשֶׁת לוֹ, לָכֵן מְשׂוּם חֻמְרַת עֲרָיוֹת נָהֲגוּ לְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת פְּשׁוּטָה כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַכָּנֵס לִסְפֵקוֹת.

מקור סברא זו היא בדברי הר״ן שכתב בדעת רבינו תם וכך כתב הרשב״א בחידושיו בשם רבנו תם, ונסמכה סברא זו על דברי הגמרא ״שיראי לא צריכי שומא״ שדוקא שיראי שהם בגדי משי אם מקדש בהם אינם צריכים שומא אבל אבנים טובות צריכות שומא, ואפילו אם יאמר לה שמקודשת לו בטבעת עם אבן זו בכל מחיר שהיא שווה, לא הוי קידושין שאנו חוששים שבדעתה טועה לחשוב ששווה הרבה יותר ממה ששווה באמת.

וכן גם דעת הסמ״ג בשם רבינו תם, וכן כתב האורחות חיים הלכות קידושין סימן י״ג בשם רבנו פרץ. ולדעת הרי״ף, הרמב״ם והעיטור משמע שהמקדש באבנים טובות אין צריך שומא ומקודשת וכן מרדכי בשם ראבי״ה, ומרן השו״ע הביא להלכה בסימן לב סעיף ב׳ דעת ר״ת שלכן נוהגים לקדש בטבעת שאין עליה אבן.

יש המקדשים בטבעת כסף

יד יֵשׁ נוֹהֲגִים לְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת כֶּסֶף וְיֵשׁ הַמְהַדְּרִים שֶׁתִּהְיֶה חֲקוּקָה עָלֶיהָ אוֹת ״ה״ וְיֵשׁ הַמּוֹסִיפִים שֶׁרָאוּי שֶׁתִּהְיֶה גַּם כֵּן מְרֻבַּעַת, וְלַהֲלָכָה, אֵין חִיּוּב לְהַקְפִּיד בְּכָל אֵלּוּ כְּלָל, אֶלָּא לְאֵלּוּ הַהוֹלְכִים בְּדַרְכֵי הַקַּבָּלָה וּמְקֻבָּלִים בְּכָל עִנְיָן גַּם כָּאן לָהֶם רָאוּי לְהַקְפִּיד בָּזֶה.

מצוי הדבר שהלב נפתה להימשך אחרי סגולות ו״ענינים״ ודברים הרומזים לכך וכך, שהכל הוא בגדר של פרפראות בלבד וטפל לעיקר, ואדם נמשך מטבעו אחר הטפל והרחוק מן העיקר, לכן יהדר בחיפושים אחר טבעת כזו וכזו שהיא רומזת לכך וכך ויוציא זמנו בטיולים מחנות לחנות ואין בזה אפילו מצוה אחת מדרבנן, ואם היה קורא פרק אחד של תהילים היה מקיים כמה עשרות מצוות מדאורייתא, ק״ו עמוד גמרא, וק״ו עיון בהלכה, שלא לדבר על מראות אסורים שרואה ברחובות שהן ברובן איסורי דאורייתא וכל זאת כדי שיוכל לקיים איזה ״ענין״, והגמרא דורשת ״ושם דרך אראנו בישע אלהים״, כידוע, לכן ידע החתן שאת ההצלחה שלו עם בת זוגו שבחר לו לחיים ישיג על ידי תורה ויראת שמים ומידות טובות, ולא אם תהיה הטבעת מכסף או זהב, וודאי שדברים אלו מוסכמים ופשוטים גם לאותם חכמים, צדיקים ואהובים שהביאו סגולות אלו בספריהם.

מקדש בטבעת על מנת להחזיר

טו הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּטַבַּעַת וְאוֹמֵר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוֹ, וְהִתְנָה עִמָּהּ שֶׁתָּשִׁיב לוֹ אֶת הַטַּבַּעַת לְאַחַר מִכֵּן, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, מִטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ לְתִתָּהּ לָאִשָּׁה בְּמַתָּנָה קְבוּעָה שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְהַחְזִיר.

בגמרא קידושין ו: ״אמר רבא הילך מנה על מנת שתחזירהו לי, במכר לא קנה, באשה אינה מקודשת... אלא אמר רב אשי בכולהו קני לבר מאשה, לפי שאין אשה נקנית בחליפין...״. וכן פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק ה׳ הלכה כ״ד ״האומר לאשה הרי את מקודשת לי בדינר זה על מנת שתחזירהו לי, אינה מקודשת, בין החזירה בין לא החזירה, שאם לא החזירתו לא נתקיים התנאי, ואם החזירתו הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום״.

וכך פסק מרן השו״ע אבע״ז סימן כ״ט סעיף א׳ ורמ״א הביא להלכה את רבנו ירוחם בנתיב כ״ב ח״א שאם אמר לה שתהא מקודשת לו בהנאה שיהיה לה מן המתנה עד שתחזיר אותה הוי קידושין.

כיצד ימסור לידה את הטבעת

טז מִדִּין תּוֹרָתֵנוּ הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה יָכוֹל לִתֵּן לָהּ אֶת כֶּסֶף הַקִּדּוּשִׁין בְּכַף יָדָהּ, אוֹ בְּחֵיקָהּ, אוֹ אֲפִלּוּ בַּחֲצֵרָהּ, שֶׁהֲרֵי כֶּסֶף הַקִּדּוּשִׁין נִקְנֶה לָהּ עַל יְדֵי כָּךְ בִּלֹּא שׁוּם פִּקְפּוּק, מִכָּל מָקוֹם מִשּׁוּם חֲבִיבוּת הַמִּצְוָה נָהֲגוּ שֶׁיְּקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסְעִיף ו׳, וְשֶׁיַּעֲנֹד הֶחָתָן אוֹתָהּ בְּאֶצְבָּעָהּ שֶׁל הַכַּלָּה, בָּאֶצְבַּע הַסְּמוּכָה לָאֲגוּדָל וּבְיַד יְמִינָהּ, וְנָהֲגוּ שֶׁאִם לוֹבֶשֶׁת כְּפָפוֹת, מְסִירָה מִיַּד יְמִינָהּ אֶת הַכְּפָפָה וּמְקַבֶּלֶת אֶת הַטַּבַּעַת בְּאֶצְבָּעָהּ, וְהַכֹּל לְחִבּוּב הַמִּצְוָה וְאֵינוֹ מְעַכֵּב כְּלָל, שֶׁאִם הִנִּיחַ אֶת הַטַּבַּעַת בְּכַף יָדָהּ אוֹ עַל גַּבֵּי הַכְּפָפָה גַּם כֵּן חָלוּ הַקִּדּוּשִׁין, וְיוֹתֵר מִזֶּה, אִם הַכַּלָּה רוֹצָה לְקַבֵּל אֶת הַטַּבַּעַת דַּוְקָא בְּאֹפֶן זֶה, וּכְגוֹן שֶׁיֵּשׁ לָהּ אֵיזֶה פְּגָם אוֹ מוּם בְּיָדָהּ וּמִתְבַּיֶּשֶׁת בּוֹ וּמְכַסָּה יָדֶיהָ בִּכְפָפוֹת יַנִּיחַ הַטַּבַּעַת בְּתוֹךְ כַּף יָדָהּ אוֹ יַעֲנְדֶנָּה עַל הַכְּפָפָה דַּוְקָא.

כתב הרמב״ם בהלכות אישות פרק ד׳ הלכה כ״א ״המקדש את האשה בכסף או בשטר אינו צריך שיתן את הקידושין לתוך ידה. אלא כיון שרצתה לזרוק לה קידושיה וזרקן, בין לתוך ידה בין לתוך חיקה או לתוך חצרה או לתוך שדה שלה הרי זו מקודשת״. וכן מרן השו״ע באבע״ז סימן ל׳ סעיף א׳ העתיק לשון הרמב״ם ונלמד דין זה מגמרא גיטין עז. מדין נתינת הגט, ובזמננו שהארוסין הם הקידושין והנישואין שניהם נעשים ביחד מתחת לחופה, כמובן לא שייך קנין חצרה אלא נותן לתוך ידה והוסיפו האחרונים הידורי מצוה באיזה יד יקדש ובאיזו אצבע ודין הכפפות, אך ודאי שאינם לעיכובא, מה שכן בכוחו לעכב הוא דוקא אם גלתה דעתה ורצונה להתקדש באופן מסוים דוקא וכמוזכר ברמב״ם ומרן הנ״ל ובאחרונים.

קדושין ע״י שליח

יז יָכוֹל הָאִישׁ לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ שֶׁיְּקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְיָכוֹלָה הָאִשָּׁה לְמַנּוֹת שָׁלִיחַ אוֹ שְׁלִיחָה שֶׁיְּקַבֵּל אֶת הַקִּדּוּשִׁין בִּשְׁבִילָהּ, וְיֹאמַר שְׁלִיחַ הָאִישׁ לָאִשָּׁה לִפְנֵי שֶׁיִּתֵּן אֶת הַטַּבַּעַת בְּאֶצְבָּעָהּ, הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לְפְלוֹנִי בְּטַבַּעַת זוֹ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְהַיּוֹם מִכַּמָּה טְעָמִים לֹא מָצוּי שֶׁעוֹשִׂים קִדּוּשִׁין עַל יְדֵי שָׁלִיחַ.

בגמרא קידושין מא. ״האיש מקדש בו ובשלוחו, האשה מתקדשת בה ובשלוחה״. והרמב״ם בהלכות אישות פרק ג׳ הלכה י״ד כתב ״יש לאיש לעשות שליח לקדש לו אשה, בין אשה פלונית בין אשה משאר נשים, וכן האשה הגדולה עושה שליח לקבל קידושיה בין מאיש פלוני, בין מאיש משאר אנשים...״. וכן כתב מרן השו״ע אבע״ז סימן ל״ה סעיף א׳ ״האיש יכול לעשות לו שליח לקדש לו אשה, בין אשה סתם בין אשה פלונית ויאמר לה השליח הרי את מקודשת לפלוני, אבל אם אפשר לו לקדשה בעצמו אסור לקדשה על ידי שליח אלא אם כן מכירה שמא אחר כך ימצא בא דבר מגונה ותתגנה עליו, ומכל מקום אף על פי שמכירה מצוה שיקדשנה בעצמו אם אפשר״. ופרטי הדין כיצד ממנים שליח, ומי יכול להיות שליח, ואם שינה השליח משליחותו כל פרטי הדינים הרי הם בסימן הנזכר ובסימן ל״ו, ואין אנו באים לפורטן משום שאינם מצויים בזמן הזה, וכמו שהזכרנו.

יכול האב לקדש את בתו קטנה אף שלא לדעתה

יח נָתְנָה תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה רְשׁוּת לָאָב לְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ מִשְּׁעַת לֵדָתָהּ עַד שֶׁתִּקָּרֵא בּוֹגֶרֶת, וּבוֹגֶרֶת הִיא מִבַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָנֵי בַּגְרוּת, וְנוֹתֵן הַמְקַדֵּשׁ לָאָב אֶת הַטַּבַּעַת אוֹ כֶּסֶף הַקִּדּוּשִׁין וְאוֹמֵר לוֹ הֲרֵי בִּתְּךָ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוֹ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְיָכוֹל הָאָב לְקַדֵּשׁ בִּתּוֹ בֵּין לְדַעְתָּהּ וּבֵין שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנָּתְנָה הַתּוֹרָה רְשׁוּת זוֹ לָאָב אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁמִּצְוָה הִיא שֶׁלֹּא יְקַדֵּשׁ אָדָם אֶת בִּתּוֹ עַד שֶׁתִּגְדַּל וְתֹאמַר בְּפִלּוּנִי אֲנִי רוֹצָה.

בספר דברים כ״ב ט״ז ״ואמר אבי הנערה אל הזקנים, את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וַיִּשְׂנָאֶהָ״, ולמדונו חכמים בגמרא קידושין ג: מא. מג: ״האיש מקדש את בתו כשהיא נערה בו ובשלוחו״. וכן הביא הרמב״ם בפרק ג׳ מהלכות אישות הלכה י״א, ומרן השו״ע אבע״ז סימן ל״ז סעיף א׳ ״האב מקדש את בתו שלא לדעתה כל זמן שהיא קטנה, וכן כשהיא קטנה רשותה בידו, וקידושיה לאביה...״. ויותר מזה הביא מרן השו״ע אבע״ז בסימן מ׳ סעיף ח׳ בשם הרמב״ם וקצת מפרשים שאפילו האומר לאדם שאשתו מעוברת והוכר עוברה, אם תלד אשתך בת תהא מקודשת לי ונתן לאב כסף קידושיה הרי היא מקודשת והסביר שם הבית שמואל שאף על פי שפסק מרן בחו״מ סימן כ״ט שאין מזכין לעובר מכל מקום לחומרת קידושין חיישינן פה לקידושין.

ומה שאמרנו שמצוה היא שלא יקדש אדם את בתו קטנה הוא בגמרא קידושין מא. ״אמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי אלעזר, אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה״, וכתבו שם התוספות ״ועכשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפילו קטנות, היינו משום שבכל יום ויום הגלות מתגבר עלינו ואם יש סיפק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדוניא שמא לאחר זמן לא יהיה סיפק בידו ותשב בתו עגונה לעולם״. ורמ״א הביא תוספות זה להלכה בסימן ל״ז סעיף ח׳ וכתב ״וכן נוהגין״, ורמב״ם בפרק ג׳ מהלכות אישות הלכה י״ט כתב ״ואף על פי שיש רשות לקדש את בתו כשהיא קטנה וכשהיא נערה לכל מי שירצה, אין ראוי לעשות כן, אלא מצות חכמים שלא יקדש אדם את בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה, וכן האיש אין ראוי לקדש קטנה, ולא יקדש אשה עד שיראה ותהיה כשרה בעיניו שמא לא תמצא חן בעיניו ונמצא מגרשה, או שוכב עמה והוא שונאה״.

וכן פסק מרן השו״ע סימן ל״ז סעיף ח׳.

נאמנות האב לומר קדשתי את בתי

יט כָּל עוֹד הַבַּת קְטַנָּה נֶאֱמָן הָאָב לוֹמַר קִדַּשְׁתִּיהָ לְאָדָם פְּלוֹנִי, אוּלָם, לְאַחַר שֶׁבָּגְרָה הַבַּת פָּקְעָה נֶאֱמָנוּתוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְאָסְרָהּ עַל כָּל הָעוֹלָם עַל יְדֵי שֶׁיֹּאמַר קִדַּשְׁתִּיהָ לִפְלוֹנִי כְּשֶׁהָיְתָה קְטַנָּה.

מקור הדין בגמרא קידושין סד. ״מתניתין, קדשתי את בתי קדשתיה וגרשתיה כשהיא קטנה, והרי היא קטנה, נאמן. קדשתיה וגרשתיה כשהיא קטנה והרי היא גדולה, אינו נאמן״.

וכן פסק מרן השו״ע אבע״ז בסימן ל״ז סעיף כ״ו.

בוגרת מגיל שתים עשרה וחצי מתקדשת רק לדעתה וברצונה

כ לְאַחַר שֶׁבָּגְרָה הַבַּת הֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים וְאֵין לְאָבִיהָ רְשׁוּת לְקַדְּשָׁהּ, וּמִתְקַדֶּשֶׁת בְּעַצְמָהּ לְדַעְתָּהּ.

אין הבן יכול לקדש אלא מגיל שלש עשרה שנה

א הַבֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁמְּגִיל תֵּשַׁע שָׁנִים נֶחְשֶׁבֶת בִּיאָתוֹ בִּיאָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין לוֹ קִדּוּשִׁין כְּלָל עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְכְלַל מִצְווֹת בְּגִיל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

בבת, כבר ביארנו שביאתה נקראת ביאה מגיל שלוש שנים ומעלה ותופסים בה קידושין על ידי אביה כבר מיום שנולדה, ואמרו חכמים שעד שלוש שנים אין ביאתה ביאה מטעם שבתוליה חוזרים, ולאחר גיל שלוש אם פקעו בתוליה שוב אינם חוזרים. ואמרו חכמים, אפילו היה החודש מעובר והתאחר גיל שלוש שנים שלימות ביום אחד אם אבדה בתוליה יום לפני, הרי חוזרים הבתולים ונסגרים ולאחר שלוש שנים שלימות אינם חוזרים ועושה בה הביאה רושם.

בבן, עד תשע שנים אין ביאתו ביאה ולכן אין איסור יחוד עם בן פחות מגיל זה ואין בו קינוי ושאר דינים הקשורים בביאה. ולענין קידושין היות ואינו שייך במעשה קידושין עד הגיעו למצוות, אין קידושיו כלום. וכן בגמרא יבמות צו: "בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו חולצת ולא מתיבמת, נשא אשה ומת הרי זו פטורה...", ובדף קיב: "אמר רמי בר חמא... קטן דאתי לכלל נישואין לא תקינו רבנן נישואין", וכן הוא במרן השו"ע אבע"ז סימן מ"ג סעיף א', ובסימן קס"ז א' ובסימן קע"ב סעיף ט"ז.

כשרות עדי הקדושין

ב כְּשֶׁבּוֹחֲרִים שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיִּרְאוּ אֶת מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין וְיַחְתְּמוּ בַּכְּתֻבָּה צָרִיךְ לְבָרֵר שֶׁאֵינָם פְּסוּלִים, שֶׁלֹּא תְּהֶיֶה לָהֶם קִרְבָה מִשְׁפַּחְתִּית לֶחָתָן אוֹ לַכַּלָּה וְכֵן שֶׁלֹּא יִהְיוּ בַּעֲלֵי עֲבֵרוֹת, שֶׁיֵּשׁ פְּסוּלִים מִדִּבְרֵי חֲכָמִים וְיֵשׁ פְּסוּלִים מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ עֵדִים פּוֹסְלִים אֶת הַקִּדּוּשִׁין מִסָּפֵק וְיֵשׁ עֵדִים הַפּוֹסְלִים אֶת הַקִּדּוּשִׁין בְּוַדַּאי, וּמִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּדִינֵי עֵדִים כַּמּוּבָא בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ חֵלֶק חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט סִימָנִים ל"ג עַד ל"ז יֵשׁ לוֹ לִטֹּל עֵצָה מִן הַבָּקִי.

נושא פיסול העדים נידון בשו"ת יביע אומר בהרבה מקומות בין בשאלות בנושא קידושי שחוק ורמאות ובין בדיני ממזרות שהוכשרו ממזרים לבוא בקהל על ידי שנמצאו הקידושין הראשונים של האשה פסולים שנעשו על ידי עדים מחללי שבת בפרהסיא, או שלא ראו מעשה הקידושין או שהיה אחד מן העדים פסול, וקימ"ל עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ואפילו לא בטלה כל העדות, עדות בעד אחד לענין קידושין אף על פי שהוא עד כשר הרי בטל מעשה הקידושין. ודינים אלו ודינים נוספים בעניני העדים ראה בשו"ע אבע"ז סימן מ"ב, וכן בשו"ת יביע אומר כמעט בכל חלק באבע"ז, וכגון בחלק שלישי אבע"ז סימן ח', ובחלק רביעי סימן ה' ושם באות ה' מביא הרב שגם לדעת הסמ"ג והמרדכי שמחמירים במקדש בעד אחד, היינו שיחדו לעדות עד אחד מה שאין כן אם יחדו שנים ונמצא אחד פסול שאין כאן עדות כלל ומותרת בלא גט כלל, ושם באותיות ג' וד' דן הרב בדין עדים רקים ופוחזים ומחללי שבת, ובעד סומא ראה בחלק שישי אבע"ז סימן ו' אות ה', ודין מקדש בעד אחד ראה בחלק שישי סימן ו' אותיות א' עד ו', ובחלק שישי סימן י' עד אות ח' דן הרב בדין עדים שאינם משתוים בעדותם והסותרים זה את זה, ושם באות ח' דן בעדים שנפסלה עדותן אם מתקיימת העדות בשאר ומעלה שדעת רוב הפוסקים בזה כדעת המהרי"ו בשו"ת סימן ז', והרא"ש בפרק קמא דמכות ה. שלא תתקיים העדות בשאר מטעם שבעצם היחוד גילה דעתו שלא יהיו עדים בדבר אלא הם. וכן בחלק שמיני אבע"ז סימן ג' דן הרב במקדש בפני קהל בלא ליחד עדים ומצויים ביניהם עדים פסולים אם נפסלה כל העדות, ובאות ב' דן אם יש חיוב ליחד עדים למעשה הקידושין שלדעת הרא"ה, הריטב"א, רבנו פרץ רדב"ז וקצות החושן צריך ליחד עדים כשרים לקידושין כדי שלא יפסלו קרובי המשפחה את העדות. ולדעת הרמב"ן והרשב"א אין צריך ליחד עדים למעשה הקידושין ואמרינן שמסתמא הקרובים אינם מתכוונים לעדות בראייתם אלא רק הכשרים. ולדעת מהר"י וויל והרא"ש אם יחד עדים ונמצא אחד מהם קרוב או פסול נפסלה כל העדות, ומביא הרב דעת הרבה אחרונים המבארים דעת הריב"ש ורמ"א במה שכתבו שיכולה העדות להתקיים בשנים מהקהל הוא רק אם שני העדים שיוחדו לעדות כשרים ולא בטלה עדותם, וכן מבארים האחרונים דעת הרמב"ן והרשב"א הנ"ל שאמנם אין חיוב ליחד עדים למעשה הקידושין אך אם יחדו עדים ונפסל אחד מהם ודאי אמרינן שנפסלה העדות כולה. ועוד שם דן הרב בפסול עדות מדרבנן אם פוסל את העדות כולה שלדעת הנודע ביהודה והבית יוסף אינו פוסל ולדעת הערוך השלחן הרי הוא פוסל העדות ומביא הפתחי תשובה בחו"מ סימן ל"ו שיש בזה מחלוקת בהבנת תשובת הבית יוסף.

עוד כתב מרן השו"ע באבע"ז סימן מ"ב סעיף ה' המקדש בעדים פסולים מדרבנן צריכה גט מספק ואם היו פסולים מדאורייתא אינה צריכה גט כלל. עוד מביא הרב בשו"ת יבי"א שם באות י"א מחלוקת אחרונים אם אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה היא דוקא אם החתן יחד את העדים שלדעת שו"ת פרח מטה אהרן, כנה"ג, ראש משביר ובאר מים חיים מוצרי אכן כן אמרינן, ולדעת שביתת יום טוב, נאמן שמואל וכרם שלמה שלוחו של אדם כמותו ואם הרב המקדש בחר בעדים שאחד מהם פסול הרי זה כאלו בחר בהם החתן עצמו. ועוד מביא שם הרב באות י"ב דין ודברים בדברי רבותינו האחרונים בדבר אם לא יוחדו עדים ונעשו הקידושין בפני קהל כשרים לעדות ופסולים ולא התכוונו לעדות לא אלו ולא אלו שלדעת הסמ"ע והנתיבות, שער המשפט והבית מאיר תתקים העדות בכשרים, ולדעת הש"ך קצות החושן, האחיעזר ומהרש"ם נפסלה כל העדות מדין עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

ואם צריך העד הכשר להכיר בפיסולו של העד הפסול כדי שנאמר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מביא הרב שם באותיות י"ג עד ט"ז שלדעת הרי"ף, רמב"ן, רשב"א, עיטור, נימוקי יוסף, ערך השולחן, ומרן השו"ע בשם יש אומרים שאם לא מכיר הכשר בפיסולו של הפסול אין עדותו של הכשר נפסלת, ולדעת מרן השו"ע בשם יש מי שאומר שהוא דעת

הרא״ש נפסלת בכך עדות שניהם. ועוד שם מביא הרב מחלוקת הפוסקים אם מחלוקת זו רי״ף רא״ש היא בדיני ממונות בלבד או גם לענין עדות קידושין שלדעת הח״מ והב״ש ועוד גם לענין קידושין חלקו הרי״ף והרא״ש ולדעת מהר״מ פדאוה ועוד פוסקים אין מחלוקת זו אלא בדיני ממונות היות ובקידושין אפילו מודים המקדש והמתקדשת בקידושין אין חלות הקידושין אלא על ידי העדים ובטלה עדותם מגזירת הכתוב מה שאין כן בדיני ממונות שהעדים אינם גורמים קנין ואם קונה ומקנה מודים חל הקנין, שלא נתקנו עדים לקנין אלא מחמת השקרנים שנוכל להכחישם.

ועוד, בענין עד אחד שהיה מחלל שבת בפרהסיא מביא הרב בשו״ת יביע אומר חלק שמיני סימן ה׳ אות ב׳, וכן לענין עד שידוע שעתה הינו מחלל שבת בפרהסיא ואין ידוע אם היה כך בזמן שהיה עד קידושין, ובאות ו׳ דן הרב אם צריך להתרות במחלל שבת שנפסל לעדות כדי שנאמר שתהיה עדותו פסולה ומביא מחלוקת אחרונים בזה שלדעת סמ״ע, החיד״א ויהודה יעלה אסאד ועוד צריך להודיעו ולהתרות בו, ולדעת הנתיבות סימן ל״ד ס״ק ט״ז והגאון רבי רפאל ברדוגו, רבי בנימין כהן בשו״ת הרב״ק ועוד נפסל לעדות ואין צריך להודיעו על כך מטעם שרק באיסור תורה שיש בו מלקות נקרא רשע, וכתוב אל תשת רשע עד. ולדעת רבי בנימין כהן רק בעובר עברה מדרבנן צריך התראה. ועוד, לענין עד המגלח בתער, לדעת השב יעקב, בית שלמה, חבצלת השרון ואמרי יושר מגלח בתער יפסל לעדות רק בהתראה מטעם שאין מכירים העולם שיש בזה איסור וסברא זו מקורה בשו״ת רבי עקיבא איגר סימן ל״ד, ויש שחלקו על כך, כגון בספר לבוש מרדכי והמהרש״ם לא הודו בזה לרבי עקיבא איגר ולדעתם אין צריך המגלח בתער התראה ונפסלת עדותו. ושוב לענין מחלל שבת בפרהסיא כתבו הנתיבות, המבי״ט, פני יצחק אבולעפיה, מהריק״ש, וקצות החושן שעדותו פסולה ואין צריך התראה לכך, ולדעת הסמ״ע בס״ק נ״ז אינו נפסל אלא אם כן הודיעוהו שבעבירה כזו נפסל לעדות וכנ״ל וכן ראה עוד בזה בסימן ו׳ בשו״ת הנזכר, ובסימן ז׳ ובסימן ח׳ התיר מרן הרב עובדיה יוסף לבוא בקהל בנים שנולדו מנישואין שניים לאחר שפסל נישואין הראשונים בראיות שנעשו בעדים פסולים ובטל מעשה הקידושין. וכן בשו״ת יבי״א חלק תשיעי אבע״ז סימן ב׳ פסל הרב קידושין הראשונים מטעם שעד אחד לא ראה את נתינת הטבעת והיו העדים מחללי שבת בפרהסיא והתיר הבנים מנישואין שניים לבוא בקהל, וכן שם בסימן ל״ג, העלה שאין לפסול גיטין למפרע כשנודע לנו עכשיו שאחד העדים מגלח זקנו בתער. וכן עוד בחלק תשיעי סימן כ״א דן הרב בפיסול מעשה הקידושין על ידי עשיית ספק ספיקא ופטר את האשה מהצורך לקבל גט פיטורין אפילו לחומרא, וכן שוב דן הרב בשו״ת יביע אומר חלק עשירי אבע״ז בסימן כ״ה ובסימן כ״ו בהיתר אשה לינשא בלא מתן גט לאחר קידושי רמאות בעדים רקים ופוחזים. וצרף לזה הסכמת הרבנות הראשית על הפקעת קידושין אשר יעשו בארץ ישראל שלא במעמד עשרה מישראל בעת החופה, וכמו שכתב הריב״ש בסימן שצ״ט שראשי הקהל יכולים לתקן שכל מי שיקדש בלא ידיעת נאמני הקהל ושלא בפני עשרה יהיו קידושיו בטלים ומבוטלים, ושהמקדש נגד תקנה זו אין קידושין קידושין, שהפקר בית דין הפקר.

אינה מתקדשת אלא לרצונה, ואיש המקדש באונס הוי ספק קדושין

כג אֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא לִרְצוֹנָהּ, וְלָכֵן אִם אֲנָסוּהָ לְקַבֵּל קִדּוּשִׁין אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְהָאִישׁ אִם נֶאֱנַס לְקַדֵּשׁ נֶחְלְקוּ הָרִאשׁוֹנִים בַּדָּבָר, וְלַהֲלָכָה, מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק.

כך נפסק להלכה בשולחן ערוך אבע״ז סימן מ״ב סעיף א׳ עפ״י הגמרא בתחילת מסכת קידושין שאין האשה מתקדשת אלא לדעתה, ובדבר האיש כתבו הרמב״ם ורשב״א שהמקדש בעל כורחו מקודשת כשם שאנו אומרים תליוהו וזבין זבוניה זבינא וכן דעת הרא״ש ותוספות, ולדעת הרי״ף והעיטור, רי״ו וסמ״ג אינה מקודשת, והביא מרן השו״ע שתי דעות אלו הראשונה בסתם והשניה ביש אומרים ומטעם חומרת קידושין סיים דבריו ״הלכך הוה ליה ספק״.

אף אם אנסוה לומר רוצה אני, אינה מקודשת

כד גַּם אִם הִכְרִיחוּהָ בְּאֵיּוּמִים לוֹמַר רוֹצָה אֲנִי, וְקִבְּלָה קִדּוּשֶׁיהָ בְּעַל כָּרְחָהּ, אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט.

בגמרא בבא בתרא מח: ״אמר אמימר תליוה וקדיש, קידושיו קידושין, מר בר רב אשי אמר לא הוו קידושין, הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו לו חכמים שלא כהוגן ואופקיעינהו רבנן לקידושין מיניה״. והביא הבית יוסף שכך פסקו הרי״ף והרא״ש שהופקעו הקידושין וכך כתב גם העיטור אות ק׳ קידושין ח״ב, וכן דעת הרשב״א בחידושיו לקידושין ב: נימוקי יוסף בפרק חזקת הבתים, המאירי בקידושין ב: מגיד משנה בתחילת פרק ד׳ מהלכות אישות, וט״ז ולבוש שאם אנסוה עד שהסכימה לקבל קידושין אינה מקודשת, וכן הוא בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז בסימנים י״ח, י״ט, כ׳, במעשה שהיה בקידושין כאלה.

קדושי שכור

כה אָדָם שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה בִּזְמַן שִׁכְרוּתוֹ, תָּפְסוּ הַקִּדּוּשִׁין, וַאֲפִלּוּ הָיָה שִׁכּוֹר הַרְבֵּה, אֶלָּא אִם כֵּן הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלָל מַה שֶּׁעוֹשֶׂה, שֶׁאָז אֵין בְּמַעֲשָׂיו כְּלוּם.

ראה במרן השו״ע אבע״ז סימן מ״ד סעיף ג׳, ובודאי שרב העורך קידושין, אם מסתפק לגבי מצבו של החתן אם ראוי לקדש או לא יש לו להחמיר שלא לערוך את החופה עד שיתברר בודאי שהחתן אחראי למעשיו.

דיני ממונות עקב בטול נשואין

כו לֹא נָהֲגוּ בַּזְּמַן הַזֶּה לְחַיֵּב קְנָסוֹת, לְמִי שֶׁיְּבַטֵּל שִׁדּוּךְ וְיַחְזֹר בּוֹ לִפְנֵי מוֹעֵד הַנִּשּׂוּאִין, מִכָּל מָקוֹם, אִם אֶחָד מִן הַצְּדָדִים בִּטֵּל אֶת רְצוֹנוֹ לְהִנָּשֵׂא וּכְבָר הֶחְלִיפוּ שְׁנֵי הַצְּדָדִים מַתָּנוֹת יְקָרוֹת עֵרֶךְ בֵּינֵיהֶם רַשַּׁאי כָּל אֶחָד מִן הַצְּדָדִים לִדְרֹשׁ וּלְקַבֵּל מַה שֶּׁנָּתַן לְאַחַר שֶׁשִּׁכְּמוּ בֵּינֵיהֶם לְהִנָּשֵׂא, שֶׁהֲרֵי כָּל מַה שֶּׁנִּתַּן מֵאוֹתוֹ הַזְּמַן הוּא עַל דַּעַת שֶׁנִּשָּׂאִים וְעַתָּה מִתְבָּרֵר שֶׁאֵינָם.

ופשוט הוא שלבטל שידוך לאחר שכבר סכמו ביניהם להינשא זה לזו הוא דבר מכוער שלא ראוי לעשותו, אלא אם כן התחדשה איזו ידיעה עקרונית בענין בן הזוג או משפחתו, דברים הגורמים למקח טעות, וכמו שאומרים חכמים מוטב לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מכל מקום אם אחד מן הצדדים הפכפך וקל דעת וחזר בו מהחלטתו, כל עוד לא מתלוה לזה נזקי ממון של ממש אין בזמן הזה רגילות להקפיד כל כך, ומקובל לקבל זאת כחלק מהאמונה שלנו שאנו מושגחים על ידי בורא העולם, ומהשם אשה לאיש, ותשועת השם כהרף עין.

בזמננו נעשים הארוסין והקדושין ביחד

כז כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁבִּזְמַנֵּנוּ מְצָרְפִים אֶת מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין וּמַעֲשֵׂה הַנִּשּׂוּאִין לְמָקוֹם אֶחָד וּבִזְמַן אֶחָד, שֶׁבֶּעָבָר כָּךְ הָיָה הַמִּנְהָג בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֶחָתָן הָיָה מְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת אֶת הַכַּלָּה וְחוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ, וּלְאַחַר חֹדֶשׁ עַד שָׁנָה נִכְנֶסֶת לַחֻפָּה, וְכוֹתֵב לָהּ הֶחָתָן כְּתֻבָּה וּמְבָרְכִים לָהֶם שֶׁבַע בִּרְכוֹת הַנִּשּׂוּאִין וְאָז נַעֲשֵׂית אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, וּמִשָּׁרָאוּ חַכְמֵי הַדּוֹרוֹת כַּמָּה תַּקָּלוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּשֶׁל אִחוּר הַנִּשּׂוּאִין תִּקְנוּ כָּאָמוּר לְקַיֵּם מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין וְהַנִּשּׂוּאִין כְּאֶחָד מִתַּחַת לַחֻפָּה.

ברכות הארוסין והקדושין הן ברכות השבח

כח אֵין בִּרְכוֹת הָאֵרוּסִין וְהַנִּשּׂוּאִין מִבִּרְכוֹת הַמִּצְוֹות שֶׁהֲרֵי אֵין אוֹמְרִים בָּהֶן אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשָּׂא אִשָּׁה אֶלָּא הֵן בִּרְכוֹת הַשֶּׁבַח, וְתִקְנוּ חֲכָמִים לְאָמְרָן עַל הַכּוֹס, שֶׁבַּתְּחִלָּה מְבָרְכִים הַגֶּפֶן וְאַחַר כָּךְ בִּרְכַּת הָאֵרוּסִין, וְכֵן בִּבְרָכוֹת הַנִּשּׂוּאִין בַּתְּחִלָּה מְמַלֵּא אֶת הַכּוֹס וּמְבָרֵךְ הַגֶּפֶן וְאַחַר כָּךְ מַשְׁלִים עוֹד שֵׁשׁ בְּרָכוֹת לְהִיוֹתָן סַךְ הַכֹּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת.

ברכת האירוסין מותרת בדיעבד בלא כוס ובלא עשרה משא״כ ברכות הנשואין

כט בִּרְכַּת הָאֵרוּסִין, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הָעֲרָיוֹת וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת לָנוּ עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין וְכוּ׳... אֶפְשָׁר שֶׁתֵּאָמֵר בְּלֹא כּוֹס וּבְלֹא עֲשָׂרָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּרְכוֹת הַנִּשּׂוּאִין שֶׁאֵינָן נֶאֱמָרוֹת בְּלֹא עֲשָׂרָה אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד.

הרב המקדש צריך לטעום מן היין אחר ברכת ארוסין, ואחר ברכות הנשואין אין חיוב כ״כ

ל בְּתוֹם בִּרְכַּת הָאֵרוּסִין צָרִיךְ הָרַב הַמְקַדֵּשׁ לִטְעֹם מִן הַיַּיִן שֶׁהֻרֵי בֵּרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, שֶׁאִם לֹא יִטְעַם הֲוֵי בִּרְכָתוֹ עַל הַגָּפֶן בְּרָכָה לְבַטָּלָה שֶׁהֻרֵי אֵין הַכּוֹס מְעַכֶּבֶת אֶת בִּרְכַּת הָאֵרוּסִין מִלְּהֵאָמֵר, וְאַחֲרָיו יִטְעֲמוּ הֶחָתָן וְהַכַּלָּה, וְאִלּוּ בְּבִרְכוֹת הַנִּשּׂוּאִין, רַק לְכַתְּחִלָּה יִטְעַם הָרַב שֶׁבֵּרֵךְ בִּרְכַּת הַגָּפֶן מִן הַיַּיִן בְּתוֹם שֶׁבַע הַבְּרָכוֹת וּבְדִיעֲבַד אִם לֹא טָעַם אֵין בִּרְכָתוֹ בְּרָכָה לְבַטָּלָה.

בברכת ארוסין צריך לכוין להוציא את החתן ידי חובה משא״כ בנשואין

לא בְּבִרְכַּת הָאֵרוּסִין, צָרִיךְ הָרַב מְסַדֵּר הַקִּדּוּשִׁין לְכַוֵּן לְהוֹצִיא אֶת הֶחָתָן וְהַכַּלָּה יְדֵי חוֹבַת הַבְּרָכוֹת שֶׁהֻרֵי מִן הַדִּין הָיָה עַל הֶחָתָן לְבָרְכָן, וְאִלּוּ בְּבִרְכוֹת הַנִּשּׂוּאִין אֵין צָרִיךְ לְכַוֵּן לְהוֹצִיאָם וְכֵן הֵם אֵינָם צְרִיכִים לְכַוֵּן דַּעְתָּם לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה אֶלָּא בְּבִרְכַּת הַגָּפֶן שֶׁהֻרֵי טוֹעֲמִים הֵם מִמֶּנּוּ לְאַחַר מִכֵּן.

המתנה שנותן לחברו לכבוד נשואיו - שושבינות

לב מַה שֶּׁאָנוּ נוֹהֲגִים בִּזְמַנֵּנוּ שֶׁאָדָם נוֹתֵן לַחֲבֵרוֹ מַתָּנַת מָמוֹן בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ כְּדֵי לְעָזְרוֹ בְּתִחַלַּת דַּרְכּוֹ הוּא מִנְהָג קָדוּם הַמְּזֻכָּר בַּגְּמָרָא וְנִקְרָא בְּלְשׁוֹן חֲכָמִים שׁוֹשְׁבִינוּת, אֶלָּא, שֶׁבִּזְמַן הָרִאשׁוֹנִים הָיָה נָהוּג לְהַקְפִּיד בְּכָךְ שֶׁיַּחְזִיר לוֹ חֲבֵרוֹ אוֹתוֹ סְכוּם מָמוֹן כְּשֶׁיִּכָּנֵס הוּא אֶל מִתַּחַת לַחֻפָּה וְהָיָה מָמוֹן זֶה אַף נִתְבָּע בְּבֵית דִּין, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין הַמִּנְהָג לְהַקְפִּיד בָּזֶה כָּל כָּךְ, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁנִּתְבָּע אָדָם עַל דָּבָר זֶה בְּבֵית דִּין.

בגמרא בבא בתרא קמד: "מתניתין, האחין שעשו מקצתן שושבינות בחיי האב חזרה שושבינות חזרה לאמצע שהשושבינות נגבית בבית דין, אבל השולח לחברו כדי יין וכדי שמן אין נגבין בבית דין מפני שהן גמילות חסדים" וכן פסק הרמב"ם שיש הבדל בין נותן ממון שזה נגבה בבית דין לבין נותן אוכל שאינו נגבה בבית דין שכן כתב בהלכות זכיה ומתנה פרק שביעי הלכה ב' "השושבינות אינה מתנה גמורה... לפיכך אם נשא זה אשה ולא החזיר לו השושבינות הרי זה תובעו בדין ומוציא ממנו". וכן בהלכה ט"ו "השולח לחברו כדי יין וכדי שמן ופירות בעת הנישואין אין נגבים בבית דין מפני שהוא גמילות חסדים, ולא נאמרו דיני שושבינות אלא במעות בלבד" וכן הביא מרן השו"ע באבע"ז סימן ס' דינים אלו רק שלא רצה להאריך מטעם שלא נהגו בזמן הזה לתבוע על כך.

אין בשושבינות חשש רבית

לג הַנּוֹתֵן מַתָּנַת מָמוֹן לַחֲבֵרוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, וּלְאַחַר זְמַן נִכְנָס הַנּוֹתֵן לַחֻפָּה וַחֲבֵרוֹ זֶה הָרִאשׁוֹן בָּא לְעָזְרָתוֹ, יָכוֹל לִתֵּן לוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקִּבֵּל וְאֵין בָּזֶה חֲשַׁשׁ רִבִּית שֶׁהֲרֵי לֹא עַל דַּעַת כֵּן נָתַן לוֹ, אֶלָּא הֵיא נְתִינָה מִתּוֹךְ שִׂמְחַת רֵעוּת שֶׁלָּכֵן מַרְבֶּה בְּטוּבָתוֹ.

כך כתב הטור בסימן ס' וכן כתב שם הבית יוסף מגמרא בבא בתרא קמה. ופירוש הרשב"ם שם.

מה מברכים בשבעת ימי המשתה

לד בְּכָל יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה בְּכָל סְעוּדָה שֶׁנִּמְצָאִים בָּהּ עֲשָׂרָה גְּדוֹלִים וְהֶחָתָן מִן הַמִּנְיָן וּבֵינֵיהֶם אוֹרְחִים חֲדָשִׁים הַנִּקְרָאִים בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים "פָּנִים חֲדָשׁוֹת" מְבָרְכִים לְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁבַע בִּרְכוֹת חֲתָנִים וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא זוֹ הַסְּעוּדָה בְּבֵית הֶחָתָן, וְאִם הָיְתָה בְּבֵית אַחֵר אֵין מְבָרְכִים אֶלָּא בִּרְכַּת הַגֶּפֶן וּבִרְכַּת אֲשֶׁר בָּרָא, וּלְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז רַשָּׁאִים לְבָרֵךְ כָּל בִּרְכוֹת חֲתָנִים גַּם בְּבֵית אַחֵר.

בגמרא מגילה כג: "אין אומרים ברכת חתנים בפחות מעשרה" ובכתובות ח: "אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן מברכים ברכת חתנים בעשרה" ובכתובות ז. "מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח עשרה אנשים" ודברה שם הגמרא בבעז. וכתבו הפוסקים שאין לברכם בלא עשרה, כ"כ הרשב"א חלק א' סימן אלף קס"ז, וכן בשו"ת הרשב"ש סימן רצ"ג, וברמב"ם בהלכות אישות פרק י' הלכה ה', ומרן השו"ע באבע"ז סימן ס"ב סעיף ד'.

ומה שאמרנו שאין לברך את כל השבע ברכות כי אם בבית החתן, אף על פי שאין ראיה חותכת לכך מן הגמרא הנה כך כתבו פוסקים ראשונים רבים, התוספות בסוכה כה: וכן האור זרוע בחלק ב' סימן רצ"ט בשם הריב"א, והמרדכי בסוכה וכן דעת הרשב"א והרמב"ן והריטב"א, וכן דעת הבית יוסף בראי"ש וכן פסק מרן השו"ע אבע"ז ס"ב סעיף ב' ועוד שם בסעיף י'.

ומנהג אשכנז הוא על פי דעת הראב"ד והר"ן ואחרונים שכתבו שבזמננו שהחופה היא הטלית הפרוסה מעל ראשי החתן והכלה ולאו דוקא בית החתן עצמו ולכן יכולים לברך בכל בית שנערכת שם סעודה לכבודם שאין בזה חילוק בין בית החתן לשאר בתים.

מתי מברכים אשר ברא בלבד

לה אִם מְבָרְכִים בִּרְכַּת אֲשֶׁר בָּרָא בִּלְבַד, כְּגוֹן מִטַּעַם שֶׁלֹּא נַעֲשִׂית הַסְּעוּדָה בְּבֵית הֶחָתָן, אֵין צָרִיךְ לַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים וּשְׁתֵּי פָּנִים חֲדָשׁוֹת, אֶלָּא כָּל שֶׁיֵּשׁ שְׁלֹשָׁה גְּדוֹלִים יַעֲשׂוּ זִמּוּן שֶׁהַשִּׂמְחָה בְּמְעוֹנוֹ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ וְיָבְרְכוּ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל הַכּוֹס וּבִרְכַּת אֲשֶׁר בָּרָא, שְׁתֵּיהֶן עַל כּוֹס אַחַת, הַמְבָרֵךְ יִשְׁתֶּה מִלֹּא לֻגְמָיו וְהֶחָתָן וְהַכַּלָּה יִטְעֲמוּ וְדַיָּם.

כיצד מברכים שבע ברכות בבית החתן

לו כְּשֶׁמְּבָרְכִים שֶׁבַע בְּרָכוֹת בַּסְּעוּדָה בְּבֵית הֶחָתָן, לוֹקְחִים שְׁתֵּי כּוֹסוֹת יַיִן, עַל אַחַת אוֹמֵר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וּלְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מְבָרְכִים עַל הַכּוֹס הַשְּׁנִיָּה אֶת שֵׁשׁ הַבְּרָכוֹת מִבִּרְכַּת שֶׁהַכֹּל בָּרָא לְכְבוֹדוֹ עַד בִּרְכַּת אֲשֶׁר בָּרָא וּלְבַסּוֹף מִי שֶׁאָמַר אֶת בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל הַכּוֹס אוֹמֵר בִּרְכַּת הַגֶּפֶן, שׁוֹתֶה מִלֹּא לֻגְמָיו, וּמְעַרְבְּבִים אֶת שְׁתֵּי הַכּוֹסוֹת זוּ בַּזוֹ, אַחַת נוֹתְנִים לֶחָתָן וּשְׁנִיָּה מְשַׁגְּרִים לַכַּלָּה.

לכוין להוציא בברכת הגפן

לז בֵּין אִם מְבָרְכִים אֶת כָּל הַשֶּׁבַע בְּרָכוֹת וּבֵין אִם מְבָרְכִים הַגֶּפֶן וַאֲשֶׁר בָּרָא בִּלְבַד, צָרִיךְ הַמְבָרֵךְ לְכַוֵּן לְהוֹצִיא יְדֵי חוֹבָה אֶת הֶחָתָן וְהַכַּלָּה בִּבְרִכַּת הַגֶּפֶן, שֶׁהֲרֵי צְרִיכִים הֵם לִטְעֹם מִמֶּנּוּ לְאַחַר מִכֵּן.

הרה״ג יצחק יוסף כתב בפרטות ובבהירות כל ההלכות הנחוצות בענין נישואין ושבעת ימי המשתה והרוצה ללומדם ימצאם שם, ואני, אין ברצוני להתעכב בזה כאן.

הנושא לפני שבת צריך יחוד שקונה

לח מִי שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה לִפְנֵי שַׁבָּת, בְּאֹפֶן שֶׁבִּיאַת מִצְוָה תִּהְיֶה בְּלֵיל שַׁבָּת, צָרִיךְ הוּא לְהִתְיַחֵד עִם הַכַּלָּה לִפְנֵי הַשַּׁבָּת, שֶׁבִּיחוּד זֶה הֲרֵי הוּא קוֹנֶה אֶת הַזְּכֻיּוֹת שֶׁהִקְנוּ לוֹ חֲכָמִים בְּאִשָּׁה זוֹ, מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ, מְצִיאָתָהּ וִירֻשָּׁתָהּ, וַהֲרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר אֲסוּרִים בְּשַׁבָּת, וְלָכֵן כָּאָמוּר יִתְיַחֲדוּ מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, בְּאֹפֶן שֶׁאִם הִיא בְּתוּלָה אֵין צָרִיךְ יִחוּד הָרָאוּי לְבִיאָה וְאִם הִיא בְּעוּלָה צְרִיכָה יִחוּד הָרָאוּי לְבִיאָה שֶׁיִּסְגְּרוּ הַדֶּלֶת בַּעֲדָם וְיִשְׁהוּ שָׁם לְפָחוֹת אַרְבַּע דַּקּוֹת.

כתב מרן השו״ע באו״ח סימן של״ט סעיף ה׳ ״הכונס את האלמנה לא יבוא עליה ביאה ראשונה לא בשבת ולא ביום טוב״. ועוד כתב מרן השו״ע באבע״ז סימן ס״ד סעיף ה׳ ״אין כונסים את הבתולה לחופה בשבת לפי שעל ידי החופה זוכה במציאתה ובמעשה ידיה והוי כקונה קנין בשבת, אבל אלמנה אין חופה קונה בה, אלא על ידי יחוד של ביאה זוכה במציאתה ובמעשה ידיה ולפיכך צריך להתיחד עמה קודם שבת כדי שלא יהיה כקונה קנין בשבת״. וכן הוא ברמב״ם בפרק י׳ מהלכות אישות הלכה י״ד וברב המגיד משנה שם.

ולענין חתן וכלה ראה פרקים ז׳ וח׳ מה שכתבנו בענין ההכנות לנישואין ודיני דם בתולין.

פרק כ״ד הלכות כתבות - דיני ממונות שבין איש לאשתו

מדוע תקנו חכמים כתובה לאשה

א עָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁמָּצוּי הַדָּבָר שֶׁיִּתְפַּעֵס עַל אִשְׁתּוֹ וְיַחְפֹּץ לְגָרְשָׁהּ, וּלְאַחַר זְמַן תִּתְקָרֵר דַּעְתּוֹ וְיָשׁוּב לְאָהֳבָהּ, וְאִם אָכֵן קָפַץ וְגֵרְשָׁהּ וַדַּאי יִהְיֶה לִבּוֹ נוֹקְפוֹ, וּבְקִשּׁוּ חֲכָמִים תַּקָּנָה לְדָבָר זֶה, שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְעָמְדוּ וְתִקְּנוּ שֶׁכָּל אָדָם לִפְנֵי שֶׁנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וּמִתְיַחֵד עִמָּהּ חַיָּב לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה שֶׁהִיא שְׁטַר חוֹב שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁאִם יְגָרְשָׁהּ אוֹ יִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם זַכָּאִית הִיא לְקַבֵּל מִנְּכָסָיו מָאתַיִם זוּז לִבְתוּלָה, וְאִם נְשָׂאָהּ כְּשֶׁהִיא בְּעוּלָה, כּוֹתֵב לָהּ מֵאָה זוּז. וְכַמָּה הֵם מָאתַיִם זוּז, מִשְׁקַל מֵאָה וּשְׁנַיִם עָשָׂר וָחֵצִי גְּרַם כֶּסֶף צָרוּף, וּכְתֻבַּת בְּעוּלָה חֲרֵי הִיא חֲמִשִּׁים וְשֵׁשׁ וָרֶבַע גְּרַם כֶּסֶף צָרוּף לְפִי שׁוִּי הַכֶּסֶף בְּאוֹתוֹ זְמַן וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁבּוֹ נִכְתְּבָה הַכְּתֻבָּה. וְכָךְ, עַל יְדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִזּוֹק בְּמָמוֹנוֹ אִם יְגָרְשֶׁנָּה, מֻכְרָח הוּא שֶׁיִּהְיֶה מָתוּן יוֹתֵר בְּדַעְתּוֹ וּבְמַעֲשָׂיו.

בגמרא כתובות פב: ״בראשונה היו כותבים לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והיו מזקינין ולא היו נושאים נשים, התקינו שיהיו מניחין אותה בבית אביה, ועדין כשהוא כועס עליה אומר לה לכי אצל כתובתיך, התקינו שיהיו מניחין אותה בבית חמיה, עשירות עושות אותה קלתות של כסף ושל זהב, עניות היו עושות אותה עביט של מי רגלים, ועדין כשכועס עליה אומר לה טלי כתובתיך וצאי, עד שבא שמעון בן שטח ותקן שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה״..

וברמב״ם הלכות אישות פרק י׳ הלכה ז׳ ״וצריך לכתוב כתובה קודם כניסה לחופה ואחר כך יהיה מותר באשתו...״.

ומרן השו״ע באבע״ז סימן ס״ו סעיף א׳ כתב ״אסור להתיחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה״, ואין רשות לכלה למחול או לפחות מכתובתה, מסך המאתים או מאה זוז, שאמרו חכמים שבפחות מזה לא סמכה דעתה ובעילותיו בעילות זנות, וראה עוד לקמן סוף סעיף י״ג.

אם חיוב כסף הכתובה מן התורה או מדברי חכמים

ב זֹאת הַכְּתֻבָּה, נֶחְלְקוּ בָּהּ פּוֹסְקִים הָרִאשׁוֹנִים אִם מְקוֹר חִיּוּבָהּ הוּא מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁרַבָּנֵי סְפָרַד וּבְרֹאשָׁם הַגְּאוֹנִים, הָרִי"ף, הָרַמְבַּ"ם וּמָרָן הַשו"ע פָּסְקוּ לַהֲלָכָה שֶׁאֵין הַכְּתֻבָּה אֶלָּא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, וְרַבָּנֵי אַשְׁכְּנַז וּבְרֹאשָׁם רַבֵּנוּ תַּם פָּסְקוּ לַהֲלָכָה שֶׁמְּקוֹר חִיּוּבָהּ הוּא מִן הַתּוֹרָה כַּכָּתוּב בְּשִׁמּוֹת כ"ב ט"ז "אִם מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ, כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלוֹת", וְלָכֵן לְשִׁיטָתוֹ, יִהְיֶה חֶשְׁבּוֹן מָאתַיִם וּמֵאָה זוּז גָּדוֹל שֶׁמּוֹנֶה פְּעָמִים מֵאֲשֶׁר אִם הָיָה הַחִיּוּב מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְיוֹצֵא אִם כֵּן, שֶׁלְּדַעְתָּם כְּתֻבַּת בְּתוּלָה שֶׁהִיא מָאתַיִם זוּז שָׁוְוָהּ תְּשַׁע מֵאוֹת גְּרַם כֶּסֶף מְזֻקָּק וּכְתֻבַּת אַלְמָנָה אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים.

בגמרא כתובות י. "אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון בן אלעזר חכמים תקנו להן לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה...". ושם בתוס' ד"ה אמר, הקשו התוס' מדוע המנהג לכתוב בכתובה דחזו ליכי מדאורייתא ואמר רבנו תם שבזה סומכים אנו על רשב"ג שסובר שכתובה חיובה הוא מן התורה וכו'... וכמובא בכתובות קי., וכתב בספר המכריע, שלמאן דאמר כתובה מדרבנן הרי היא נאמדת בכסף מדינה ולמאן דאמר כתובה דאורייתא הרי היא נאמדת בכסף צורי ששעורו שמונה פעמים מכסף מדינה. ומה שנחלקו בכתובה אם היא מדאורייתא או מדרבנן אין זה אלא בכתובת בתולה, אבל כתובת אלמנה לכול"ע הוי מדרבנן.

ובכתובת בתולה דעת הרא"ש בפ"ק דכתובות סי' י"ט ומרדכי שאף על פי שהיא מדרבנן מכל מקום תקנו חכמים שישלם בסלעים דאורייתא, בגמרא בבא קמא לו: "אמר רב יהודה אמר רב כל כסף האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה", וכתב שם רש"י "סלע מדינה שמינית שבסלע צורי, והוא חצי דינר, וכל מקום ששנינו שום כסף מדינה, בין סלע בין שקל, הוי שמינית לצורי". וכן לענין כתובת אלמנה, אע"פ שלכול"ע הינה מדרבנן הרי שלמנהג אשכנז מחשבים אותה בערך כסף צורי.

דקדוק בנוסח הכתובה

ג כְּמוֹ כֵן לְדַעַת חַכְמֵי אַשְׁכְּנַז יֵשׁ לִכְתֹּב בְּנֻסַּח הַכְּתֻבָּה "וְיָהִיבְנָא לֵיכִי מֹהַר בְּתוּלַיְכִי כֶּסֶף זוּזֵי מָאתָן דְּחָזוּ לֵיכִי מִדְּאוֹרַיְתָא", וְאִלּוּ לְדַעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ יֵשׁ לְהַשְׁמִיט אֶת הַמִּלָּה "מִדְּאוֹרַיְתָא" שֶׁהֲרֵי אֵין חִיּוּב זֶה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וּכְמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

לדעת רבני אשכנז יש לכתוב בכתובה דחזו ליכי מדאורייתא כך כתבו התוספות שהבאנו בבאורים לסעיף הקודם, וכן הוא בתוספות יבמות פט. ד"ה מאי, וכן כתב בספר המכריע סימן מ"ב, וכתב ההגהות מימוניות בפרק י' מהלכות אישות אות ו' בשם המהר"מ מרוטנבורג שאם כתב בכתובת בתולה דחזו ליכי מדרבנן הוי מזויפת מתוכה, ולפי סברא זו פשוט שלהיפוך אם לספרדי היה כתוב דחזו ליכי מדאורייתא הוי מזויף מתוכו ולכן יש להעביר קו ולמחוק מכתובה של חתן ספרדי את המלה "מדאורייתא" וכיום הכתובות המונפקות על ידי הרבנות הראשית מנוסחות לספרדים כראוי להם ולאשכנזים כראוי להם, וכאמור גם לאשכנזים בכתובת אלמנה או גרושה יכתוב כספרדים שלכול"ע כתובה זו היא מדרבנן. וכן כתב בספר המכריע סימן מ"ב דמגונה מאוד מאן דכתב בכתובה דחזו ליכי מדאורייתא, ומהדרין ליה רבנן, וכן בתשב"ץ ושו"ת מהרי"ט וכן הוא בחידושי הרמב"ן לכתובות קי:, והריטב"א כתב שאם כתב דחזו ליכי מדאורייתא אפשר לומר דלית לה כתובה כלל ואסור להשהותה.

לדעת הרא"ש אם השמיט את המלה "מדאורייתא" לא הפסיד, ולדעת ר"ת אם לא כתב, יד בעל השטר על התחתונה ולא תגבה יותר מחמישים זוז.

נוסח שטר בתובה ספרדית

בסימן טוב ובמזל טוב, מצא אשה מצא טוב ויפק

ב _____ בשבת _____ לחדש _____ שנת חמשת
_____ לבריאת עולם למנין שאנו מנין _____
_____ אמר לה לבלה _____
משה וישראל ואנא במימרא ובסיעתא דשמיא אפלח ואוקיר ואי
ואסובר ואכסי יתיבי בהלכת גוברין יהודאין דפלחין ומוק
ומבלבלין ומסוברין ומכסין ית נשיהון בקושטא ויהיבנא ליבי מהר
_____ דחזי ליבי ועלי מזוניבי וכסותיבי וספוקיבי ומנדע יתי
וצביאת בלתא דא והוות ליה לאנתו והוסיף לה מדיליה כטב ב
בתובתה עיקר תוספת ונדוניא שקיבל על עצמו לסך _____
התנאים שהתנו ביניהם שרירין וקימין כתנאי בני גד ובני רא
ידיה לו, מזונה וכל צרכיה עליו, הדירה _____
הירושה בפי ההסכמה הנהוגה בעיה"ק ירושלם ת"ו, ולא ימכ
חפץ מחפציה בי אם ברשותה ורצונה הטוב והגמור, ולא י
שתמחול לו סבי בתובתה לא בולה ולא מקצתה ולא שום תנאי מ
אמר החתן הנזכר אחריות וחומר וחוזק שטר בתובתא דא קבל
בתראי ועל כל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות שמ
מטלטלי דקניתי ודאקני בולהון יהון אחראין וערבאין ומשועבדי
בתקנת חכמים ז"ל להתפרעא מנהון שטר בתובתא דא בחיי
מגלימא דאבתפאי והכל דלא באסמכתא ודלא בטופסי דשטרי
ובפיסול עדיהן לדעת הרשב"א זלה"ה וחומר וחוזק שטר בתובת
כל שטרות הכשרים ולא יבוטל ולא יפוסל שטר בתובתא דא
הנזכר קנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה מעכשיו כרא
ז"ל על כל הנזכר למעלה וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת ש
ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת לאשר ולקיים את כל

שטר בתובה נוסח אשבנז

בסימן טוב ובמזל טוב

ב _____ בשבת _____ לזודש _____ ש
שבע מאות _____ לבריאת עולם למנין ש
איך שהבזור _____ בן _____
_____ בת _____ הוי לי לאנתו כ
ואנא אפלוז ואוקיר ואיזון ואפרנס יתיכי ליכי כהלכות
דפלוזין ומוקרין וזנין ומפרנסין לנשיהון בקושטא ויהיבנא ל
כסף זוזי מאתן דזוזי ליכי מדאורייתא ומזוניכי וכסותכי
לותיכי כאורזז כל ארעא וצביאת מרת _____
לאנתו ודין נדוניא דהנעלת ליה מבי אבוה בין בכסף
בתכשיטין במאני דלבושא בשימושי דירה ובשימושא ד
עליו מו"ה _____ זתן דנן במאה ז
וצבי מו"ה _____ זתן דנן והו
עוד מאה זקוקים כסף צרוף אזרים כנגדן ועוד _____
מאתים זקוקים כסף צרוף ו _____
_____ זתן דנן אזריות שטר כתוב
ותוספתא דא קבלית עלי ועל ירתי בתראי להתפרע מכ
וקנינין דאית לי תזוות כל שמיא דקמאי ודעתיד אנא למ
להון אזריות ודלית להון אזריות כלהון יהון אזראין וערב
שטר כתובתא דא נדוניא דין ותוספתא דא מנאי ואפיל
כתפאי בזזיים ובמות מן יומא דנן ולעלם ואזריות וזמו
דא נדוניא דין ותוספתא דא קבל עליו מו"ה _____
זתן דנן כזמר כל שטרי כתובות ותוספתות דנהגי
העשויין כתיקון זז"ל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי ד
מו"ה _____ זתן דנן למרת _____

תובן הכתובה בעברית

בסימן טוב ובמזל טוב, מצא אשה מצא טוב ויפק

ב _____ בשבת _____ לחדש _____ שנת חמשת
ו_____ לבריאת עולם למנין שאנו מונים פעיה"ק ירו
אנו עדים איך החתן _____ אמר לה לכלה _____
לי לאשה כדת משה וישראל ואני ברצון ובעזר שמים אעבוד וא
ואכלכל ואטפל ואלביש אותך כמשפט הגברים היהודים שעובד
ומפרנסים ומכלכלים ומטפלים ומלבישים את נשיהם באמ
כסף זוזי הראויים לך ועלי מזונותיך וכסותך וכל צרכך ועונת
ונתרצתה כלה זאת ותהי לו לאשה והוסיף לה משלו בטוב בעיניו
עיקר, תוספת ונדוניא שקיבל על עצמו לסך _____
התנאים שהתנו ביניהם שרירים וקיימים בתנאי בני גד ובני ראובן
לו מזונה וכל צרכיה עליו הדירה _____ הירושה כם
בעיה"ק ירושלים ת"ו ולא ישא ולא ישדך ולא יקדש שום אשה אחרת
בית דין הצדק, ולא ימכור ולא ימשכן שום חפץ מחפציה בי אם בם
והגמור ולא יפתנה ולא יסיתנה שתמחול לו סבי בתובתה לא כול
שום תנאי מתנאי הכתובה
וכך אמר החתן הנזבר אחריות וחומר וחוזק שטר בתובה זה קבלתי
ועל כל מיטב חמדת נכסים וקנינים שיש לי תחת השמים קרקעו
שקניתי ושאקנה בולם יהיו אחראים וערבים ומשועבדים שעבוד
חכמים ז"ל להפרע מהם שטר בתובה זה בחיי ולאחר אריכות ימי
בתפי והבל שלא בטופסי אסמכתא ולא בטופסי שטרות בביטול כ
עדיהם לדעת הרשב"א זלה"ה, וחומר וחוזק שטר בתובה זה בחום
הכשרים ולא יבוטל ולא יפוסל שטר בתובה זה
וקנינו מיד החתן הנזבר קנין גמור ושלם בכלי הכשר לקנות בו מע
חכמים ז"ל על כל הנזבר למעלה וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעה
ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת לאשר ולקיים את כל הכתוב ע
והבל שריר וברייר ואמת ויציב ונכון וקיים

שטר בתובה של בעל שהוא חרש

בסימן טוב ובמזל טוב

ב_____ בשבת _____ לחודש _____ שנת חמשו
ו_____ לבריאת עולם, למנין שאנו מנין פה _____
דרבנן - יסגא יקירהון לעלם, איך מע' ה"ה _____
שומע ואינו מדבר רמז לה להדא _____ ורמזה
ליה לאנתו כדת משה וישראל, ושהוא מתחייב לה בהלכות
דמתחייבין לנשיהון בקושטא, ומשום חיובא דחרש דמחייב נפ
אנחנא בי דינא דחת"ל בהורמנותא דרבנן דתקינן נשואין לחרש, ק
דרבנן ואטפלנא להו ואמרנא למרת _____ הנז' אי
דנא החרש לאנתו, אנחנא בי דינא בכח המסור בידנא בדינא דא
דחרשין, מחייבינן ליה לגברא דנא דיפלח ויוקיר ויסובר ויזון וי
יתיבי בהלכות גוברין יהודאין דפלחין ומוקרין ומסוברין וזנין ו
ומכסין ית נשיהון בקושטא ובהימנו, ומחייבינן ליה דיהיב ליבי _
כסף זוזי _____ דחזי ליבי ועליו מזונייבי וכסותיי
לוותייבי כארח כל ארעא, ורמיזנא ליה כל דא מדיליה, תוספתא ע
סך _____ ודא נדוניא דהנעלת ליה בגדים דשימושא
בקב"ץ עם מה שכתב לה הבעל החרש הנז' מדיליה סך הכל _____
בי דינא בהורמונותא דאורייתא דאנן אבוהון דחרשין מטילים א
בולה, עיקר ונדוניא ותוספתא, על גבר דנא ועל ירתיה בתריה ועל
וקנינין וממון דאית ליה לגברא דנא תחות כל שמיא דקנה ודעתיד
וממטלטלי, וממטלטלי אגב מקרקעי, בלהון יהון אחראין וערבא
דא בולה, עיקר ונדוניא ותוספתא, להתפרעא מנהון מניה ומן ירו
דינה דחת"ל בכח ב"ד יפה חייבנוהו בכל החיובים הנז"ל, ובחיוב נ
לעיל בי זכות היא לו, והכל שריר היא לו, והכל שריר ובריר וקיי
נאום _____ נאום _____ נאום _____
הריני מאשר בזה בי קדושי הזוג הנ"ל, סודרו ע"י כדמו"י בפנים
לחדש _____ תש_____
חתימה _____

כתובת גרושה, אלמנה וגיורת

ד גַּם אַשְׁכְּנַזִי, אִם נָשָׂא גְּרוּשָׁה אוֹ אַלְמָנָה אוֹ גִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה יוֹתֵר מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים לֹא יִכְתֹּב בִּכְתֻבָּתָהּ "דְּחָזוּ לֵיכִי מִדְּאוֹרַיְתָא" אֶלָּא "דְּחָזוּ לֵיכִי" בִּלְבַד, וְאִם כָּתַב דְּחָזוּ לֵיכִי מִדְּרַבָּנָן לֹא הִפְסִיד.

כך כתב הרמ"א בסימן ס"ו סעיף ו' לענין אלמנה, וכן הוא בנוסח המהרי"ל לענין גיורת ומובא בספר מנחם משיב חלק ב' סימן כ"ה.

שלא יפחות ממנה ומאתים

ה כְּשֶׁתִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מָאתַיִם זוּז לִבְתוּלָה וּמֵאָה לְאַלְמָנָה הָיְתָה כַּוָּנָתָם שֶׁלֹּא יִפְחֹת אָדָם מִשִּׁעוּר זֶה, אַךְ אִם בָּא לְהוֹסִיף יָכוֹל לְהוֹסִיף כַּמָּה שֶׁיִּרְצֶה. וְנָהֲגוּ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁהֶחָתָן מוֹסִיף מֵרְצוֹנוֹ הַטּוֹב אֲפִלּוּ סְכוּם שֶׁאֵין בְּיָדוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, יָכוֹל הוּא לְשַׁעְבְּדוֹ, שֶׁהֲרֵי כָּךְ כּוֹתֵב לָהּ בַּכְּתֻבָּה "מְקַרְקְעֵי וְאַגַּבָּן מְטַלְטְלֵי דְּקָנְיֵתִי וּדְאַקְנֵי...". וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִכְתֹּב סְכוּם שֶׁאֵינוֹ בְּגִדְרֵי הַמְּצִיאוּת, שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּמַזַּלְזֵל חַס וְשָׁלוֹם בְּתַקָּנַת חֲכָמִים.

עיקר הכתובה שהוא מאתים זוז כתבנו שעולה לשעור משקל מאה ושנים עשר וחצי גרם כסף שהוא לערך בשווי מאה ועשרים ש"ח בזמננו ולאשכנזים הוא לערך אלף ש"ח, הנה, אף על פי שבזמנים הקדומים היה בסכום זה פרנסה חשובה לאשה שנתגרשה או נתאלמנה, הרי שבזמן הזה הוא סכום מועט ויוצא שעיקר החיוב שמקבל על עצמו החתן הוא בתוספת שמוסיף לה מרצונו, וכן מצינו במקור הדין שהוא בגמרא כתובות נד: "אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף..." ונקטו חכמים בלשון אפילו מאה מנה שהוא לשון הפלגה בריבוי, מה שאין כן בזמננו שיוקר המחיה גבוה כל כך שאין סכום זה של שישים ש"ח לערך נחשב למופלג בערכו.

וצריך החתן לדעת שסכום זה שמוסיף הינו הסכום שמוכן לתת לכלה במדה וחס ושלום ירצה לגרשה, ואף על פי שלמעשה ברוב המוחלט של מקרי הגרושין אין כופין גט לא על האיש ולא על האשה, ולכן מתפשרים בני הזוג בדיני הממונות שביניהם ולא כל מה שכתב בכתובה ודאי הוא שיתן לה, מכל מקום כשכותב את התוספת לא יהא כמתלוצץ ומתלהלה אלא שקול ומחושב. ולענין מקור הדין של סכום הכתובה גמרא כתובות י:, ובמרן השו"ע אבע"ז סימן ס"ו סעיף ו' כתב "כמה שעור הכתובה, לבתולה מאתים ולאלמנה מנה ושל זו ושל זו כסף מדינה, נמצא כתובת בתולה הם שלושים ושבעה דרהם וחצי כסף צרוף, וכתובת אלמנה מחציתם שהם ח"י דרהם ושלושה רביעים כסף צרוף", וכידוע אחד דרהם שווה לשלושה גרם.

ומה שאמרנו שיכול החתן לכתוב בתוספת כתובה גם סכום שאין בידו מטעם שאע"פ שאין אדם מקנה דשלב"ל מ"מ יכול הוא לשעבדו, כך כתבו התוספות בכתובות נד: בד"ה "אף", והרא"ש בפרק ה' דכתובות סי' א', ובחידושי הריטב"א שם, ובשיטה מקובצת בשם תלמידי רבנו יונה, ובנימוקי יוסף שם.

כיצד יכתוב את סכום הכתובה

ו מִנְהַג הַסְּפָרַדִּים לִכְתֹּב בַּכְּתֻבָּה הַסְּכוּם הַכּוֹלֵל שֶׁבּוֹ הִתְחַיֵּב הֶחָתָן לַכַּלָּה שֶׁהוּא עִקַּר הַכְּתֻבָּה מָאתַיִם אוֹ מָנֶה וּמַה שֶּׁקִּבֵּל עָלָיו בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל וּמַה

שֶׁהוֹסִיף לָהּ מִשֶּׁלּוֹ שֶׁעוֹלֶה הַכֹּל לַסָּךְ הַכּוֹלֵל שֶׁל כָּךְ וְכָךְ, וְאִלּוּ לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז כּוֹתֵב הֶחָתָן בַּכְּתֻבָּה בְּנִפְרָד אֶת סְכוּם תּוֹסֶפֶת הַכְּתֻבָּה.

כך כתב הרמ״א בסימן נ״ו סעיף ז׳ ״ואין צריך לפרש עיקר הכתובה בפני עצמה והתוספת בפני עצמה אלא כולל הכל ביחד אם ירצה, ויש חולקים וסבירא להו דצריך לכתוב הכתובה כמנהג המדינה בפני עצמה והתוספת בפני עצמה, וכן נוהגין״. השיטה הראשונה המובאת ברמ״א היא דעת הר״ן, מ״מ וריב״ש, וכן מובא בחידושי הרשב״א הריטב״א, נימוקי יוסף, שיטה מקובצת בשם תלמידי רבנו יונה, וכתב הרא״ה שמשמע מדברי הגמרא שכך היה המנהג בזמנם, וכן פסק הגר״א כדעה זו.

השיטה החולקת שעליה מבוסס מנהג אשכנז היא דעת המרדכי פ״ק דכתובות בסי׳ קל״ו בשם ר״ת.

עוד דקדוקים בנוסח הכתובה

ז רַבּוֹתֵינוּ הַפּוֹסְקִים כָּתְבוּ דְּקְדּוּקִים בְּנֻסַּח הַכְּתֻבָּה, שֶׁאִם הִיא גִּיּוֹרֶת יִכְתְּבוּ זֹאת, אוֹ אִם הִיא בְּעוּלָה אוֹ גְּרוּשָׁה, אוֹ שְׁתוּקִית אוֹ אֲסוּפִית יֵזֵר הַדָּבָר בְּנֻסַּח כְּתִיבַת שְׁמָהּ וְשֵׁם אָבִיהָ, אוֹ מִצַּד סְכוּם הַכְּתֻבָּה, מֵאָה אוֹ מָאתַיִם זוּז, וְכָל זֹאת כְּדֵי לִתֵּן הֶכֵּר, שֶׁאִם תִּתְאַלְמֵן יִוָּדַע הַדָּבָר שֶׁאֲסוּרָה לְכֹהֵן, וּמִכָּל מָקוֹם, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַכַּלָּה וּכְדֵי שֶׁלֹּא לְגַנּוֹתָהּ בִּפְנֵי הֶחָתָן, הַמִּנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁבְּעֵת קְרִיאַת הַכְּתֻבָּה מַבְלִיעַ הַקּוֹרֵא אוֹ מְדַלֵּג מַמָּשׁ כָּל אוֹתָם סִימָנֵי הֶכֵּר, שֶׁהֲרֵי מִצַּד הַדִּין אֵין שׁוּם חִיּוּב לִקְרוֹת אֶת הַכְּתֻבָּה בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת בִּפְנֵי הֲמוֹן עַם, וַהֲגַם שֶׁאָכֵן כָּךְ הַמִּנְהָג לִקְרוֹתָהּ בְּקוֹל רָם, הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ לֵידַע לְשַׂמֵּחַ אֶת בַּעֲלֵי הַשִּׂמְחָה בְּיוֹם חֲתֻנָּתָם וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבָּם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִשְׁלֵי י״ז כ״ז ״חוֹשֵׂךְ אֲמָרָיו יוֹדֵעַ דָּעַת, יְקַר רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה״.

ח בִּכְתֻבַּת גְּרוּשָׁה יִכְתֹּב מִתַּרְכְּתָא שֶׁפֵּרוּשׁוֹ גְּרוּשָׁה, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֲסוּרָה לְכֹהֵן, אוֹ שֶׁיִּכְתֹּב פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי הַגְּרוּשָׁה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵין לִכְתֹּב בָּזֶה שׁוּם סִימַן הֶכֵּר, אֶלָּא פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בִּלְבַד וּסְכוּם הַכְּתֻבָּה מֵאָה זוּז מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁיֵּשׁ לַחְקֹר אִם גְּרוּשָׁה הָיְתָה אוֹ אַלְמָנָה, וְהָעִקָּר כַּסְּבָרָה הָרִאשׁוֹנָה, וּמִכָּל מָקוֹם אִם כְּבָר נִכְתְּבָה הַכְּתֻבָּה בְּלֹא לְהַזְכִּיר שֶׁהָיְתָה הַכַּלָּה גְּרוּשָׁה, נִרְאֶה שֶׁבְּדִיעֲבַד אֵינָהּ פְּסוּלָה וְטוֹב שֶׁיְּסִיפוּ בְּסוֹף הַכְּתֻבָּה שׁוּרָה נוֹסֶפֶת אֲשֶׁר בָּהּ יִכְתְּבוּ זֹאת הַכַּלָּה בַּעֲלַת כְּתֻבָּה זוֹ הֲרֵי הִיא גְּרוּשָׁה וְיַחְתְּמוּ שְׁנֵי הָעֵדִים שֶׁכְּבָר חָתְמוּ עַל הַכְּתֻבָּה.

בתרומת הדשן בפסקים סימן ד׳ פסק שבכתובת גרושה יש לכתוב מתרכתא, והרמב״ם בהלכות יבום וחליצה פרק ד׳ הלכה ל״ד כתב ״אם היתה כתובת אלמנה כותב פלונית הגרושה, וכן אם היתה שבויה כותב פלונית השבויה כדי שלא יכשל בה כהן, וכותב ויהיבנא ליכי מוהרייכי כסף זוזי מאה דאינון מזוזי כספא תריסר ופלגא דחזו ליכי וכו׳...״. ורמ״א פסק כתרומת הדשן בשו״ע אבע״ז סימן ס״ו סעיף י״א וכן כתבו הראבי״ה, ומהרי״ל, והלבוש, שיש לכתוב מתרכתא וכן הוא בשו״ת מהר״ם מינץ סימן ק״ט, ובנחלת שבעה י״ב ט״ו, חתם סופר חלק א׳ סימן ק״ל, ובשואל ונשאל חלק ב׳ סימן י״ג ועוד פוסקים. לעומתם כתב התשב״ץ בחלק ב׳ סימן קפ״ג שהיות ודין זה אין לו מקור בגמרא אין הוא מנהיג אותו הלכה למעשה מטעם שלא תתגנה הכלה על בעלה, ומטעם שלא לעשות סימן גרושין בכתובה ודי לנו בסימן ההיכר של מאה זוז במקום מאתים של בתולה, וכן צדד לומר ביפה ללב חלק ד׳ אות י״ב, וכן מובא בנוסח כתובה של הרב יהודה אלברצלוני ובמשכנות הרועים מערכת כ׳ סי׳ ט׳. ועוד נחלקו הפוסקים אם בדעבד כשנכתבה הכתובה בלא שיצוין מתרכתא אם נפסלה הכתובה בשל כך שבשו״ת שואל ונשאל וכן בנחלת שבעה צדדו לפסול את הכתובה ולכתוב אחרת, ויש מכשירים, ובמיוחד בזמן הזה שנעשה רישום מדויק של הפרטים האישיים ברבנות ואם נתגרשה האשה בעבר, אף על פי שאינו מצוין בכתובה עכשיו, מכל מקום רשום הוא במשרדי רישום הנישואין ואם תבוא אותה אשה אי פעם להינשא לכהן תכף ומיד ימצא הדבר שגרושה היתה בעבר ולכן נראה להכשיר בדעבד כתובות שלא נעשה בהן היכר, ואם יוכל מסדר הקידושין לאסוף אליו את שני העדים ולהוסיף בסוף הכתובה את העובדה שבעלת כתובה זו הינה גרושה ויחתמו על כך אלו השני עדים שהיו עדים לקידושין וכבר חתמו בכתובה ודאי שהוא טוב יותר.

וכן כתב בשואל ונשאל חלק ג׳ סימן י״ט ובאגרות משה אבע״ז חלק ג׳ סימן כ״ו לענין תיקון הכתובה שכתבו בה שהכלה בת לוי והתברר אחר זמן שאינה בת לוי.

ומכל מקום אם לא עשו תיקון זה בכתובה וכבר נעשה מעשה הקידושין ונחתמה הכתובה אין צריך לכתוב אחרת.

ט בִּכְתֻבַּת אַלְמָנָה כָּתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁאֵין צָרִיךְ לָתֵת בָּהּ סִימָן, שֶׁאִם נָחוּשׁ שֶׁמָּא יִקָּחֶנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל, הֲרֵי בַּעֲוונוֹתֵינוּ אֵינוֹ מָצוּי, וְאִם כְּדֵי לָתֵת סִימָן לְקַטְלָנִית גַּם בָּזֶה אֵין לָחוּשׁ שֶׁהוּא דָּבָר גָּלוּי וּמִתְבָּרֵר בְּנָקֵל לִפְנֵי הַשִּׁדּוּכִין, וְלָכֵן שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה עָדִיף שֶׁאֵינוֹ סִימָן טוֹב לְהַזְכִּיר אַלְמְנוּתָהּ בַּכְּתֻבָּה, וּסְכוּם כְּתֻבָּתָהּ כָּאָמוּר לְעֵיל, מֵאָה זוּז.

כן כתבו התשב״ץ בחלק ג׳ סימן ש״א, וביפה ללב חלק ד׳ אות י״ב ובספר שמש צדקה סימן ה׳, וכן בתיקון סופרים למהר״ש יפה סימן א׳, ובאבני האפד ח״א בביאור הכתובה אות ה׳ כתב שמנהגנו לכתוב להדא איתתא.

שיחתמו שני עדים בכתובה

י שְׁנֵי הָעֵדִים שֶׁנִּבְחֲרוּ לְהָעִיד עַל מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין הֵם שְׁנֵי הָעֵדִים שֶׁחוֹתְמִים עַל הַכְּתֻבָּה, וְאֵין רְשׁוּת לְאָדָם מִבַּלְעֲדֵיהֶם וּמִבַּלְעֲדֵי הֶחָתָן לַחְתֹּם, שֶׁכָּךְ הוּא הַמִּנְהָג בִּזְמַנֵּנוּ.

כ״כ מרן השו״ע אבע״ז סימן ס״ו סעיף י״ג.

אין החתן יכול לטעון לא ידעתי מה היה כתוב בכתובה

יא צָרִיךְ הֶחָתָן לֵידַע שֶׁאִם חַס וְשָׁלוֹם יִצְטָרֵךְ לְגָרֵשׁ אִשָּׁה זוֹ שֶׁנּוֹשֵׂא עַכְשָׁו, לֹא יוּכַל לִטְעֹן שֶׁלֹּא יָדַע מַה כָּתוּב בַּכְּתֻבָּה וְשֶׁאֵין הוּא בָּקִי וּמֵבִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, שֶׁהֲרֵי כֵּיוָן שֶׁחָתַם עַל הַכְּתֻבָּה, אוֹ אֲפִלּוּ אִם לֹא חָתַם, כֵּיוָן שֶׁחָתְמוּ הָעֵדִים בְּפָנָיו עַל הַכְּתֻבָּה וְיָדַע שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּמַה שֶׁכָּתוּב בָּהּ, הֲרֵי סָבַר וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ אֶת הַחִיּוּבִים בַּאֲשֶׁר הֵם.

כך פסק הרשב״א בתשובה סימן תרכ״ט ומובא בב״י וכן הוא בתשובה המיוחסת לרמב״ן סימן ע״ז. וכן פסק מרן השו״ע בחושן המשפט סימן מ״ה סעיף ג׳ ״הודאה בחתם ידו והשטר בגופן של עכו״ם, והדבר ברור שאינו יודע לקרות ויש עדים שחתם עד שלא קראו, מכל מקום מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו״.

וכן פסק עוד מרן השו״ע בחושן המשפט סימן ס״א סעיף י״ג ״מי שטען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים אין שומעים לו״.

ומובא כל זאת בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז סימן י״ג ומוסיף שם הרב שמהר״ם די בוטון מפרש בדעת רבנו מאיר שאמר שנאמן החתן בזה, שאינו נאמן על סכום הכתובה שהתחייב לכלה, שבזה מסכים הוא לרשב״א ושאר ראשונים שאין החתן נאמן לומר לא ידעתי בסך כמה התחייבתי, אלא לטענת רבנו מאיר נאמן החתן לטעון שלא הבין תנאים שנכתבו בכתובה, וכאמור על חיובו בסכום הכתובה לית מאן דפליג.

אם יחתום החתן בכתובה

יב מִן הַדִּין אֵין הֶחָתָן חַיָּב לַחְתֹּם עַל הַכְּתֻבָּה וּמִכָּל מָקוֹם מִנְהַג הַסְּפָרַדִּים שֶׁחוֹתֵם וּמִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֶׁאֵינוֹ חוֹתֵם. וְחָתָן סְפָרַדִּי שֶׁלֹּא חָתַם עַל כְּתֻבָּתוֹ, וַדַּאי שֶׁאֵין זֶה מְעַכֵּב בְּכַשְׁרוּתָהּ שֶׁל הַכְּתֻבָּה.

מנהג הספרדים לחתום יוצא מהבאורים לסעיף הקודם ומנהג אשכנז שלא לחתום יוצא מהסברא שהיות והיום כל שטרי הכתובות זהים זה לזה אין צורך בחתימת החתן לקיים את הכתובה שהרי לא התחייב דבר מיוחד שקבל על עצמו ולא קבלו חתנים אחרים. ובספרו של הרה״ג יצחק יוסף שליט״א ״שובע שמחות״ חלק א׳ כתב בזה בעמ׳ קמ״ז.

כתובה שנאבדה

יג כְּבָר בֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף א׳ שֶׁחֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תִּקְּנוּ שֶׁיִּכְתֹּב אָדָם לְאִשְׁתּוֹ כְּתֻבָּה לִפְנֵי שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, וְיִתְחַיֵּב בַּכְּתֻבָּה סַךְ מָאתַיִם אוֹ מֵאָה זוּז לִתֵּן לָהּ אִם יִגָּרְשֶׁנָּה, וְכָל זֹאת כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְלָכֵן מִי שֶׁאִבְּדָה אֶת כְּתֻבָּתָהּ מֵטָּל עַל בַּעֲלָהּ לֵילֵךְ בְּהֶקְדֵּם אֵצֶל רַב מוֹרֶה הוֹרָאוֹת הַמֻּסְמָךְ לְהוֹרוֹת בְּדִינִים אֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ כְּתֻבָּה אַחֶרֶת וְהִיא הַנִּקְרֵאת כְּתֻבָּה דְּאִירְכְּסָא.

בגמרא כתובות נו: אחתיה דרמי בר חמא ארכסא כתובתה אתו לקמיה דרב יוסף, אמר להו הכי אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים משהה אדם את אשתו שתים או שלוש שנים בלא כתובה, אמר ליה אביי והאמר רב נחמן הלכה כרבי מאיר בגזירותיו, אי הכי זיל כתוב לה כתובה אחריתי״.

ואין צריך שתהא הכתובה תחת יד האשה בדוקא אלא שתהא יודעת היכן היא, וכגון שהיא מונחת בבית הוריה אפילו אינה יודעת בדיוק היכן באותו בית, ואבודה לענין זה היא כתובה שחזקתה שנאבדה ואי אפשר להשיגה או שנתקלקלה ונפסלה. ואף על פי שכתובה ותנאיה הם תנאי בית דין ואפילו לא כתבו כתובה כלל יש לה מאתים או מנה מתנאי בית דין מכל מקום לא סמכא דעתא שתקבל אותם כי אומרת היות ואין בידי שטר יטען הוא שכבר נתן לי והוו בעילותיו בעילות זנות.

חתימת העדים על כתובה דאירכסא

יד אִם אֵין הָעֵדִים הָרְאשׁוֹנִים בְּפָנֵינוּ, יַחְתְּמוּ עַל כְּתֻבָּה זוֹ שְׁנֵי עֵדִים אֲחֵרִים, וְאִם אֵין יוֹדְעִים שְׁנֵי עֵדִים אֵלּוּ אֶת זְמַנָּהּ שֶׁל הַכְּתֻבָּה הָרִאשׁוֹנָה יִכְתְּבוּ אֶת זְמַן כְּתִיבָתָהּ עַכְשָׁו. וְיִכְתְּבוּ מָאתַיִם אוֹ מָנֶה כָּרָאוּי לָהּ, וְאִם חֲלוּקִים עַל סְכוּם הַתּוֹסֶפֶת שֶׁהוֹסִיף לָהּ מִשֶּׁלּוֹ, הֲרֵי הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, וְיִכְתֹּב הָאִישׁ אֶת הַסְּכוּם אוֹתוֹ הוּא טוֹעֵן שֶׁהִתְחַיֵּב בַּכְּתֻבָּה הָרִאשׁוֹנָה.

לענין איזה זמן לכתוב בכתובה דאירכסא הביא הטור בשם העיטור שאם ידוע לעדים הזמן הראשון יש לכותבו, ואי לא, מחזי כשקרא. ואם לא ידוע הזמן הראשון, יכתבו הזמן של עכשיו. והגר״א הביא לבאר זאת ממרן השו״ע חו״מ סימן מ״א סעיף א׳ והרמ״א שם שהרוצה לחדש שטר ישן שבלה צריך לעשות זאת בבית דין ויכתבו הזמן של השטר הישן. לענין הסכום שכותבים בכתובה, אין האשה רשאית למחול על מאתים או מאה זוז שהקנו לה חכמים אבל על התוספת שמוסיף לה בעלה משלו רשאית למחול על כולו או על חלק ממנו, ואם טוענת האשה שכתב לה כתובה קטנה ממה שהיתה ואינה רוצה למחול על ההפרש צריך הבעל לישבע היסת שהאמת כדבריו.

נוסח בתובה דאירבסא (שאבדה)

בסימן טוב ובמזל טוב אשה יראת ה' היא תו

בתובה דאירבסא

מה דהות קדמנא ב _____ שנת _____
למנין שאנו מונין באן מתא _____
איך ה' _____ בן _____ אתא לקדמנא ואמר לנא הדא מ
בת _____ אינסיבת לי לאנתו מן קדמת דנא במתא _____
ישראל דמתנסבין לגובריהון בחופה וקידושין ובכתובה וכדו אירכ
דהוה כתב לה מנאי מיומא דאתנסבית לי ואמרו רבנן דאסור לב
אנתתיה בלא כתובה אפילו שעתא חדא וכען בעינא למכתב ל
בחריקא דכתובתא קמייתא נדוניא ותוספתא דילה, ובכן אנחנו ס
קנינא מיניה השתא בי סהדי קמאי דחתימי תחות כתובתא קמייתא
וזמן כתובתא קמייתא לא ידענא וכתבנו לה כתובתא דא חלופ
מיומא דנן ובלישנא דאמר לנא דהוית כתיבא קמייתא דאירבסא
הנזבר אמר לה להדא אנתתיה מרת _____
מקדמנת דנא הוי לאנותו כדת משה וישראל ואנא אפלח ואוקיר וז
ליבי כהלכות גוברין יהודאין דפלחין ומוקירין וזנין ומפרנסין
ויהיבנא ליבי מהר _____ כסף זוזי _____ דחזי ליבי
וסיפוקיבי ומיעל לותיבי באורח כל ארעא וצביאת מרת _____
מן קדמנת דנא והוית ליה לאנתו, ודן נדוניא דהנעלת ליה עם מה ש
קדמת דנא והוית ליה לאנתו, ודן נדוניא דהנעלת ליה עם מה ש
וכך אמר לה אחריות שטר כתובתא דא ונדוניא דין ותוספתא דא ק
בתראי להתפרע מכל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל ש
אנא למקני נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות כלהון יד
לפרוע מנהון שטר כתובתא דא ונדוניא דין ותוספתא דא מנאי
דעל כתפאי בחיים ובמות מן יומא דנן ולעלם ואחריות וחומר
ונדוניא דין ותוספתא דא קבל עליו בחומר כל שטרי כתובות
בבנת ישראל העשוין בתיקון חכמינו ז"ל דלא באסמכתא ודל
וקנינא מן _____ הנזבר למרת _____
כד אתנסבית ליה בקדמיתא בכל מה דכתוב ומפורש לעיל בנ

מי שאינו יכול לגרש את אשתו אם חייב לכתוב לה כתובה

טו מַה שֶּׁתִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינֵי בַּעֲלָהּ לְהוֹצִיאָהּ, לֹא תִּקְּנוּ בְּאוֹנֵס אֶת הַבְּתוּלָה, שֶׁהֲרֵי זֶה חַיָּב לְשָׁאֶנָּה, אִם רוֹצָה הִיא וְרוֹצֶה אָבִיהָ, וְאָסוּר לוֹ לְגָרְשָׁהּ כָּל יָמָיו אֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת אוֹ אִלֶּמֶת כָּל מוּם רַע, וְיֵשׁ פּוֹסְקִים הַסּוֹבְרִים שֶׁמִּשּׁוּם חֵרֶם דְּרַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם שֶׁאָסוּר לְגָרֵשׁ אִשָּׁה בְּעַל כָּרְחָהּ אֵין צָרִךְ הַיּוֹם בִּכְתֻבָּה כְּדִין הָאוֹנֵס אֶת הַבְּתוּלָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְגָרְשָׁהּ, וְיֵשׁ פּוֹסְקִים הַחוֹלְקִים עַל כָּךְ מִטַּעַם שֶׁבָּטַל הַחֵרֶם בְּסוֹף הָאֶלֶף הַחֲמִישִׁי וְהַיּוֹם אֵין מְגָרְשִׁים אִשָּׁה בְּעַל כָּרְחָהּ מִטַּעַם מִנְהָג בִּלְבַד וְאֵין לְדַמּוֹת זֹאת לְאִסּוּר תּוֹרָה. וְכָתַב הָרְמָ״א שֶׁהָעִקָּר וְהַמִּנְהָג כְּדֵעָה זוֹ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ חַיָּב לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה.

הנושא בעולת עצמו או בעולת אחר כיצד יכתוב בכתובה

טז אָדָם הַנּוֹשֵׂא בְּעוּלַת עַצְמוֹ רָאוּי שֶׁיִּכְתֹּב לָהּ כְּתֻבַּת בְּתוּלָה, מָאתַיִם זוּז, וְאַף אִם נוֹשֵׂא בְּעוּלָה שֶׁנִּבְעֲלָה לְאַחֵר בִּזְנוּת, רָאוּי לוֹ שֶׁיָּחוּס עַל כְּבוֹדָהּ וְיִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבַּת בְּתוּלָה מָאתַיִם זוּז, שֶׁהֲרֵי בִּמְחִילָתוֹ תָּלוּי הַדָּבָר, שֶׁיְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ חִיּוּב שֶׁל מָאתַיִם זוּז וְלֹא מֵאָה כַּאֲשֶׁר הָיָה רָאוּי לָהּ מֵחֲמַת מַעֲשֶׂיהָ, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף א׳ וּבַבְּאוּרִים לְסָעִיף ה׳ שֶׁהַהֶפְרֵשׁ בֵּין שְׁתֵּי הַכְּתֻבּוֹת הוּא סְכוּם מִשְׁקָל חֲמִשִּׁים וְשֵׁשׁ וְרֶבַע גְּרַם כֶּסֶף וְאֵינוֹ סְכוּם גָּדוֹל, וּמִכָּל מָקוֹם אִם נִבְעֲלָה לְגוֹי שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ נֶאֱסְרָה לְכְהֻנָּה לֹא יִכְתֹּב בִּכְתֻבָּתָהּ ״בְּתוּלָתָא״ וְכֵן אִם הוּא אַשְׁכְּנַזִי יַעֲבִיר קוּלְמוּס עַל הַמִּלָּה ״מִדְּאוֹרַיְתָא״, כָּל זֹאת כְּדֵי לִתֵּן סִימָן, שֶׁאִם תִּתְאַלְמֵן לֹא יִשָּׁאֶנָּה כֹּהֵן.

ברמב״ם בהלכות נערה בתולה פרק א׳ הלכה ג׳ כתב ״המפתה נערה בתולה וכנסה אינו משלם קנס אלא כותב לה כתובה כשאר הבתולות״, וכך כתב בטור סימן קע״ז, ובסמ״ג, עשין כ״ד והעמידו האחרונים דברי הרמב״ם במפתה נערה בתולה, ויוצא שאם פיתה בוגרת כתובתה מאה זוז בלבד, וכך כתב בנודע ביהודה מה״ת סימן ל״ג, ויש שאינם מחלקים, וכך כתב הרב משה פיינשטין באיגרות משה או״ח חלק ד׳ סימן קי״ח בתשובה לפנויה שזינתה עם ישראל, וכן עוד כתב באיגרות משה אבע״ז חלק א׳ סימן ק״א בענין מפותת ובעולת עצמו.

ולענין הנבעלת לגוי שנאסרה לינשא לכהן כך בארנו בפרק כ״א סעיף ח׳.

ולהלכה למעשה כך שמעתי מפיו של הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצוק״ל שהורה לבעל תשובה שנשא בעלת תשובה שנבעלה כבר לישראל אחר שיכתוב לה מאתים זוז הראויים לבתולה.

זוג גרים שנתגיירו, כיצד ינהגו

יז זוג גּוֹיִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל וְלִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה מֵאָה זוּז וְיוֹסִיף לָהּ מִשֶּׁלּוֹ כַּמָּה שֶׁיִּרְצֶה.

כתב הרמב״ם בהלכות אישות בפרק י״א הלכה ז׳ ״גר שנתגייר הוא ואשתו כתובתה מנה שעל מנת כן קיימה״. וכן פסק מרן השו״ע אבע״ז סימן מ״ז סעיף י״א בשם הרמב״ם.

כתובת גיורת שנתגיירה פחות מבת שלוש שנים, וכתובת שבויה

יח גִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה כְּשֶׁהָיְתָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְהִגְדִּילָה וְעַתָּה בָּאָה לִנָּשֵׂא, הֲרֵי כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם זוּז, וְאִם נִתְגַּיְּרָה גְּדוֹלָה מִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים תְּהֵא כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה זוּז, וְכֵן הַדִּין לְגַבֵּי מִי שֶׁהָיְתָה שְׁבוּיָה בְּיַד הַגּוֹיִים, שֶׁאִם נִשְׁתַּחְרְרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים תְּהֵא כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם זוּז, וְאִם נִשְׁתַּחְרְרָה גְּדוֹלָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים, אֲסוּרָה לְכֹהֵן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ וּכְתֻבָּתָהּ מֵאָה זוּז.

וכן הדין לגבי שפחה אלא שלא מצויים עבדים ושפחות בזמן הזה. ומקור דין זה בגמרא כתובות יא. ״מתניתין, הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו פחותות מבנות שלוש שנים ויום אחד כתובתן מאתים ויש להן טענת בתולין״. וכן פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״א הלכה א׳ וטעם הדבר מובא בפוסקים שאפילו נבעלו בתוליהן חוזרים וכמ״ש בגמרא נידה מד: שהבא על הקטנה פחותה מבת שלוש שנים כנותן אצבע בעין דמי, מה דמעה היוצאת על ידי אצבע באה אחרת תחתיה, אף בתולים של פחות מבת שלוש שנים חוזרים אחרים תחתיהן. ובגמרא ירושלמי כתובות פרק א׳ הלכה ב׳ ״אמר רבי אבין, תהילים נ״ז ג׳, אקרא לאלהים עליון לאל גמר עלי, בת שלוש שנים ויום אחד ונמלכין בית דין לעוברו הבתולין חוזרים ואם לאו אין הבתולין חוזרים״, ובארו המפרשים שדרש הוא שמסכים הקדוש ברוך הוא עם בית דין של מטה, שאם עברו בית דין את השנה שהוסיפו אדר ב׳ חוזרין הבתולים חודש נוסף, ואם לא עברו, אין הבתולין חוזרים.

נשא אשה בערכאות ובא עתה לישאנה בחופה וקידושין

יט מִי שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה בְּעַרְכָּאוֹת אוֹ בִּנְשׁוּאִים רְפוֹרְמִיִּים, וּבָא עַתָּה לִשָּׂאֲנָהּ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל וַדַּאי שֶׁמִּן הַדִּין כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה, אֶלָּא שֶׁאִם רָצָה יָכוֹל לִמְחֹל וּלְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ חִיּוּב שֶׁל מָאתַיִם זוּז, וְעַל פִּי מַה שֶּׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף ט״ז רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן.

כיצד יתקנו כתובה כשנמצאו העדים החתומים בה פסולים לעדות

כ כְּתֻבָּה שֶׁנִּמְצְאָה פְּסוּלָה מֵחֲמַת שֶׁאֶחָד מִן הָעֵדִים הָיָה פָּסוּל לְעֵדוּת, וּכְגוֹן שֶׁהָיָה קָרוֹב שֶׁל הַבַּעַל אוֹ הָאִשָּׁה, עַל הַבַּעַל לְתַקֵּן הַדָּבָר בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי אֲפָנִים, אוֹ שֶׁיִּכְתְּבוּ לוֹ כְּתֻבָּה דְּאִירְכָּסָא כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיפִים י״ג י״ד וְיִקְרְעוּ אֶת הַכְּתֻבָּה הַמְּקוֹרִית, אוֹ יִכְתְּבוּ בְּסוֹף הַכְּתֻבָּה הָרִאשׁוֹנָה נֻסָּח

זֶה ״בְּפָנֵינוּ הָעֵדִים הַחֲתוּמִים מַטָּה, בָּא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי הַבַּעַל נוֹתֵן כְּתֻבָּה זוֹ, וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ עֵדוּתָם שֶׁל הָעֵדִים הַחֲתוּמִים בִּכְתֻבָּה זוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהֵם פְּסוּלִים, וְקָנִינוּ מִמֶּנּוּ עַל כָּךְ בְּיוֹם, חֹדֶשׁ, שָׁנָה״, וְיִכְתְּבוּ זְמַן שֶׁל עַכְשָׁו כְּשֶׁעוֹשִׂים אֶת זֶה הַתְּקוּן, וְיַחְתְּמוּ שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים מִתַּחַת לְתוֹסֶפֶת זוֹ, וְכָל זֶה צָרִיךְ לְהֵעָשׂוֹת עַל יְדֵי דַּיָּן, שֶׁהוּא בָּקִי בִּדְיֵנֵי שְׁטָרוֹת וְעֵדִים.

כן כתב בשו״ת הרשב״ש סימן רמ״ד ובבאר מים חיים מוצירי סימן י״ט. וראה שו״ע חו״מ סימן כ״ב שרשאי אדם לקבל על עצמו דיין פסול או עד פסול, ומקורו ממשנה סנהדרין ״נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנים עלי שלושה רועי בקר״. ויש להוסיף, שהיום שהעדים שחותמים על הכתובה הם גם עידי הקידושין צריך הבעל גם לעשות שאלת חכם בדבר הקידושין עצמם אם חלו, ואם צריך לקדשה שנית.

כתובה ישנה העומדת לימחק

כא כְּתֻבָּה הָעוֹמֶדֶת לְהִמָּחֵק מֵחֲמַת יָשְׁנָהּ תִּקָּחֶנָּה הָאִשָּׁה וְתָבוֹא בִּפְנֵי בֵּית דִּין וְיַעְתִּיקוּ הַבֵּית דִּין אֶת הַכְּתֻבָּה מִלָּה בְּמִלָּה, וְאַף בִּמְקוֹם הַזְּמַן יִכְתְּבוּ זְמַן הַכְּתֻבָּה הָרִאשׁוֹנָה, וְאִם הוּא טֹפֶס כְּתֻבָּה מֻדְפָּס, כַּנָּהוּג הַיּוֹם בָּרַבָּנוּת, רַק יְמַלְּאוּ אֶת הַפְּרָטִים שֶׁצָּרִיךְ לְמַלֵּא בַּמְּקוֹמוֹת הַנְּכוֹנִים, וְלִפְנֵי תְּחִלַּת כְּתִיבָתָם אֶת הַכְּתֻבָּה עַצְמָהּ יִכְתְּבוּ ״אָנוּ בֵּית דִּין הַחֲתוּמִים מַטָּה בְּמוֹתָב תְּלָתָא כְּחָדָא הֲוֵינָא, כְּשֶׁהוֹצִיאָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי כְּתֻבָּתָהּ וּבִקְּשָׁה מֵאִתָּנוּ לְהַעְתִּיקָהּ כַּדָּת וְכַהֲלָכָה, לְפִי שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְהִמָּחֵק, וְכֵן עָשִׂינוּ, וְרָאִינוּ כְּתֻבָּתָהּ שֶׁרְשׁוּמָה נָכָר וְעֵדֶיהָ כְּשֵׁרִים וְעָמְדוּ עַל הַחֲתִימוֹת וְהִתְבָּרֵר לָנוּ שֶׁהִיא חֲתִימַת יְדֵיהֶם, וְאַחַר שֶׁרָאִינוּ שֶׁכְּתֻבָּה זוֹ כְּתוּבָה וַחֲתוּמָה כַּדָּת וְכַהֲלָכָה, הֶעְתַּקְנוּהָ אוֹת בְּאוֹת תֵּבָה בְּתֵבָה בְּמַעֲמַד פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי בַּעַל הָאִשָּׁה הַנִּזְכֶּרֶת וְזֹאת הַכְּתֻבָּה...״. וּלְאַחַר שֶׁיַּעְתִּיקוּ הַכְּתֻבָּה יִכְתְּבוּ ״וְזֶהוּ טֹפֶס הַכְּתֻבָּה בְּלִי שׁוּם פְּחָת וְיָתֵר וְזֶהוּ נֻסַּח חֲתִימוֹתֶיהָ״, וְיִכְתְּבוּ נֻסַּח הַחֲתִימוֹת, וְיוֹסִיפוּ שֶׁהֵן הַחֲתִימוֹת שֶׁל הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ אָז עַל הַכְּתֻבָּה וְיִכְתְּבוּ ״קָרָאנוּ הַכְּתֻבָּה הָרִאשׁוֹנָה קֶרַע בֵּית דִּין וּמָסַרְנוּ הַעְתָּקָה זֶה בְּיַד הָאִשָּׁה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי לִהְיוֹת לָהּ לִרְאָיָה וְלִזְכוּת הַיּוֹם יוֹם כָּךְ וְכָךְ בְּשַׁבָּת לְחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי שָׁנָה פְּלוֹנִית״, וְיַחְתְּמוּ הַבֵּית דִּין מִתַּחַת לְשׁוּרוֹת אֵלּוּ.

כן הוא בתשב״ץ חלק ב׳ סימן ר״כ, ואם אין לבית הדין העתק מן הכתובה שבו יכולים לקיים חתימות העדים יכתבו בית הדין ״היות ואין אנו מכירים חתימות העדים ואין ביכולתנו לקיימן הודה בפנינו הבעל פלוני בן פלוני שכבר קיבל על עצמו מזמן זו הכתובה ובפני אלו העדים החתומים בה לקיים ככל הכתוב בה וכן הוא חוזר ומקבל על עצמו גם עכשיו בקנין גמור ושלם ובמנא דכשר למקני ביה כתקנת חז״ל״, ויחתמו הבית דין מתחת לשורות אלו.

דין טענת דמים

כב הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא בְּתוּלָה, וְשֶׁלָּכֵן כָּתַב לָהּ כְּתֻבָּה מָאתַיִם זוּז, וּמְצָאָהּ בִּבְעִילַת מִצְוָה שֶׁהִיא בְּעוּלָה, שֶׁלֹּא נִמְצְאוּ לָהּ דָּמִים, וַהֲרֵי הוּא טוֹעֵן שֶׁהִטְעָתוּ וּמִקְּחוֹ מִקַּח טָעוּת, אִם טוֹעֶנֶת הָאִשָּׁה שֶׁאָכֵן אִבְּדָה בְּתוּלֶיהָ מִלִּפְנֵי הַנִּשּׂוּאִין אַף מֵחֲמַת טִפּוּל רְפוּאִי אוֹ מַכָּה, שֶׁנֶּחְבְּלָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וְכַדּוֹמֶה, יֵשׁ לוֹ לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה חֲדָשָׁה בְּסַךְ מֵאָה זוּז וְהַתּוֹסֶפֶת שֶׁהוֹסִיף

לָהּ קַיֶּמֶת וַהֲרֵי הִיא אִשְׁתּוֹ, וְאִם טָעֲנָה שֶׁלֹּא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם וּבְתוּלָה הָיְתָה בְּשָׁעַת הַנִּשּׂוּאִין, הֶאֱמִינוּהָ חֲכָמִים לַבַּעַל בְּדָבָר זֶה, שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בְּסְעוּדַת נִשּׂוּאִין עַל מְנָת לְהַפְסִידָהּ לְאַחַר מִכֵּן, וְלָכֵן אִבְּדָה עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ וּתְנָאֶיהָ וּמִכָּל מָקוֹם עֲדַיִן זַכָּאִית הִיא בְּתוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה שֶׁהוֹסִיף לָהּ מִשֶּׁלּוֹ. וְאִם הוֹדְתָה שֶׁאָכַן בְּעוּלָה הָיְתָה וְהִטְעַתּוּ אוֹ שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל רְאָיָה בְּרוּרָה לְטַעֲנָתוֹ, אֵין לָהּ כְּתֻבָּה וְלֹא תּוֹסֶפֶת. וְזֶה כְּשֶׁהַבַּעַל נִמְנֶה עַל בְּנֵי עֲדוֹת הַסְּפָרַדִּים, אוּלָם אִם הוּא מֵעֲדוֹת הָאַשְׁכְּנַזִּים יָכוֹל לִטְעֹן קִים לִי וְלֹא יְשַׁלֵּם לַנִּטְעֶנֶת אֶת תּוֹסֶפֶת הַכְּתֻבָּה גַּם אִם מַכְחֶשֶׁת דְּבָרָיו לוֹמַר שֶׁבְּתוּלָה הָיְתָה.

מרן השו״ע באבע״ז סימן ס״ז סעיף ה׳ כתב ״מוכת עץ, כתובתה מנה, ואפילו לא הכיר בה וכנסה על מנת שהיא בתולה שלימה, אבל כנסה בחזקת שהיא בתולה ונמצאת בעולה אפילו מנה אין לה״. ובסימן ס״ח ח׳ כתב מרן ״אף כשאמרו שטענתו על הבתולים טענה, אינה מפסדת אלא עיקר כתובה אבל התוספות יש לה, אלא אם כן נודע בראיה ברורה שהיתה בעולה או שהודית לו שהיא בעולה קודם שתתארס והטעתו...״. ועוד שם בסעיף ט׳ ״כשטען שלא מצאה בתולה, אם אמרה מוכת עץ אני נאמנת ותחזור כתובתה למנה...״.

ומקורות אלו הדינים שכתב מרן השו״ע הינם בגמרא כתובות יב: ״הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים, היא אומרת משארסתני נאנסתי ונסתחפה שדהו והוא אומר לא כי אלא עד שלא ארסתיך והיה מקחי מקח טעות...״. ובדף יא: ״ואמר רבא מאן דקא מותיב שפיר קא מותיב, מקח טעות, לגמרי קא משמע״. ובדף ט: אמר רב יהודה אמר שמואל האומר פתח פתוח מצאתי נאמן להפסידה כתובתה... לא, דקא טעין טענת דמים... אמר רבא חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה״, ופסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״א הלכה י״ד ״חכמים הם שתיקנו עיקר כתובה לאשה, והם התקינו ואמרו שכל הטוען טענת בתולים והאשה מכחשת אותו, נאמן, ועליה להביא ראיה ולא האיש, שחזקה היא שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה והופך שמחתו אבל״.

ונחלקו הפוסקים אם נאמן לכול״ע או רק למאן דאמר כתובה מדרבנן והם אמרו והם אמרו, והיות ויש בזה מחלוקת הפוסקים יכול אשכנזי שבכתובתו כתוב דחזו ליכי מדאורייתא לטעון קים לי כהני פוסקים ואבדה את מאתים הזוז של עיקר כתובה, ולספרדים קל וחומר הוא שהרי לדעת הרמב״ם ומרן השו״ע כתובה דרבנן.

גם לענין מה שאמרה הגמרא חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה נחלקו הפוסקים בדבר מי שלא טרח בסעודה, וכגון, שטרח בה אבי הכלה דוקא, אם גם בכהאי גוונא אמרינן שנאמן בטענת דמים, ויכול החתן לטעון קים לי ותפסיד הכלה עיקר כתובתה גם אם לא טרח בסעודה. מכל מקום, בין טרח בסעודה בין לא טרח אינו נאמן לתבוע החזר הוצאות שהוציא על החתונה בטענה זו שהטעתו כך כתב התוספות רי״ד בכתובות י׳. שהאמינוהו חכמים שלא יוציא ממון שמוחזק בו ויתן לה אבל שיוציא ממנה לא האמינוהו.

ולענין תוספת הכתובה, שבכתובות שבזמן הזה הוא עיקר סכום הכתובה הנה העתקנו לעיל דברי מרן השו״ע אבע״ז סימן ס״ח סעיף ח׳. ומקורו מהרמב״ם הלכות אישות פרק י״א הלכה ט״ז ״הורו כל הגאונים, שזה שאמרו חכמים שהוא נאמן. אם הכחישתו אשתו, להפסידה עיקר כתובה, אבל התוספת יש לה, אלא אם כן נודע בראיה ברורה שהיתה בעולה או שהודתה לו שהיתה בעולה קודם שתתארס והטעתו...״. וכן פסק גם כן הרי״ף, וכתב הבית יוסף שהר״ן הסכים לדעת הרמב״ם, וכתב הרב המגיד משנה על הרמב״ם טעם לדבר והוא ״מפני שהתוספת אינה מתקנת חכמים שנאמר הם אמרו והם אמרו אלא מרצונו נתחייב לה והרי הוא כשאר חיובים שאין המחוייב נאמן בהפקעתם״, ולדעת הרשב״א בטענת דמים נאמן להפסידה גם תוספת כתובה, מה שאין כן אם טען טענת פתח פתוח ורמב״ם לא חילק בזה, לעומתם דעת הרא״ש שמפסדת גם תוספת הכתובה שכתב ״מתוך הסברא נראה דמהימן גם לענין התוספת דדבר ידוע דלשם חיבת חופה וביאה הוסיף לה... ואדעתא דהכי לא הוסיף לה״. אולם אין דבר זה מוסכם בדעת הרא״ש שהרי הטור משמע בדבריו שמפרש דברי הרא״ש שאף על פי שמשיג בסברא מכל מקום אינו חולק שהרי כתב רק דעת הרמב״ם והגאונים וכ״כ מהרש״ל בדעת הרא״ש. מכל מקום, הרשב״ם ושלטי גיבורים פסקו בודאי שאבדה גם תוספת כתובה ונחלקו האחרונים אם יוכל הבעל לטעון קים לי כרשב״ם וש״ג, ופשוט הוא עפ״י מה שכתב בשו״ת יביע אומר לא מצי ספרדי לטעון קים לי נגד דעת מרן. מה שאין כן בעל אשכנזי יכול לטעון.

והנני להזכיר שעוסקים אנו בטענת דמים ולא בטענת פתח פתוח, ושלכן ימצאו הרשב״ם והרשב״א וש״ג בשיטה אחת שמפסדת גם תוספת, ולדעת רמב״ם ומרן השו״ע אין חילוק ויש לה תוספת.

עוד בענין זה, בשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן ח׳ אות ה׳ חלק מרן הרב עובדיה יוסף על דברי מהר״י מסלתון שסבר שהתוספת המרובה בזמננו אינה דומה לתוספת של זמן הקדמונים שהיתה פחותה וקרובה לסכום המאה ומאתים זוז ולא בתוספת המרובה של זמננו דברו חכמים שיש לה, והביא הרב ביביע אומר ראיה מגמרא כתובות סו. ״פסקה להכניס לו אלף דינר הוא פוסק כנגדן חמש עשרה מנה וכנגד השום הוא פוסק פחות חומש״. ואין הראיה ברורה שהרי מפורש במשנה שמכנסת לו ואנו עוסקים בתוספת שמוסיף לה משלו בלא הקשר לכמה מכניסה לו, וימחל לי כבוד מרן הרב עובדיה יוסף אם אומר עוד שהרי תוספת זו שמוסיף לה משלו היא משום חיבת ביאה ראשונה וכי יעלה על הדעת שחיבת ביאה ראשונה תהיה שווה עשרות או מאות אלפי שקלים של זמננו אלא פשוט הוא שחתן שכותב תוספת בכתובה כוונתו שהיא על דעת שיחיו יחדיו לאורך ימים ושנים בטוב ובנעימים, ואף אם אחר כך מאיזו סיבה יחפוצו להתגרש זה מזו הוא דבר העלול לקרות בלא שתטעה אותו והתוספת קיימת. אבל אם טוען שכנסה בחזקת בתולה, והטעתו, ולא מצא לה דמים, ובא ליתן גט לאחר ביאה ראשונה נראה פשוט שלא על דעת כן יעניק לה משלו כל כך הרבה ממון, והוא כמקח טעות לענין תוספת זו, שחייבוהו חכמים ליתן לה התוספת שכתב לה משום חיבת ביאה ראשונה ולא היא זו

אותה תוספת הנהוגה להינתן בכתובות חתני הזמן הזה. ואף על פי שזה ברור לי איני מעיז, מחמת אימת כבוד מורנו הרב עובדיה יוסף, לכתוב זאת אלא רק להלכה ולא למעשה, שלא אהיה כסותר חס ושלום את דבריו. ולענין אם שותקת נחשבת למכחשת דבריו, היות ומרן השו״ע פסק כרמב״ם וגאונים בזה ולשון הרמב״ם ברורה שכתב ״והאשה מכחשת אותו״ נראה שכן דעת מרן השו״ע ששתיקה שלה בזה שווה למודה לדבריו ואף על פי שלא באר כן להדיא, ויש חולקים בדבר, ואכמ״ל.

אם צריכה האשה לישבע על טענתה

כג אִם טוֹעֵן הַבַּעַל, שֶׁלֹּא תִּטֹּל הָאִשָּׁה אֶת הַתּוֹסֶפֶת עַד שֶׁתִּשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה לִפְנֵי הָאֵרוּסִין וְהַנִּשּׂוּאִין, אֵינָהּ נוֹטֶלֶת אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, וְאִם אֵינוֹ טוֹעֵן כֵּן, אֵין אָנוּ טוֹעֲנִים לוֹ וְתִטֹּל בְּלֹא שְׁבוּעָה.

הדברים מתבארים בשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן ח׳ אות ז׳, ואם טוען הישבעי לי ואינה נאמנת על השבועה ראה בשו״ע חו״מ סימן צ״ב.

אם צריך קידושין שניים לאחר טענת דמים

כד אִם נִתְרַצּוּ בְּנֵי הַזּוּג שֶׁלֹּא לְהִתְגָּרֵשׁ זֶה מִזּוֹ, מִן הַדִּין אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ שֵׁנִית, שֶׁהֲרֵי אִם בָּא לְגָרְשָׁהּ, אֵינָהּ יוֹצֵאת בְּלֹא גֵּט, וְיִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה שֶׁל מֵאָה זוּז לְפִי שֶׁאָסוּר לְאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ בְּלֹא כְּתֻבָּה.

כן כתב בשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן ט׳ והוסיף שם שאם ירצה הבעל לקדשה שנית תבוא עליו ברכה והוא מסיבת דברי הבית שמואל בסימן ס״ח סעיף קטן כ״ד שפסק שצריך לקדשה מחדש. וכמובן שהוא רק לרווחא דמלתא, ואם נראה שיכולה לצאת מכך תקלה שלא ירצה לחזור ולקדשה אין להעלות בפניו אפשרות זו כלל.

עד מתי יכול לטעון כך

כה עַד מָתַי יָכוֹל לִטְעֹן טַעֲנַת בְּתוּלִין, אִם נִתְיַחֲדוּ וְלֹא טָעַן מִיָּד שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהֲרֵי מוּכָח הַדָּבָר שֶׁמָּחַל.

גמרא יבמות קיא:, רמב״ם הלכות אישות פרק י״א הלכה ט״ו, מרן השו״ע אבע״ז סימן ס״ח סעיף י׳.

מה הם תנאי בית דין

כו כְּשֶׁנּוֹשֵׂא אָדָם אִשָּׁה בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל מִתְחַיֵּב הוּא לָהּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים וְזוֹכֶה הוּא בָּהּ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, אֲפִלּוּ אֵינָם מְפֹרָשִׁים בַּכְּתֻבָּה אוֹ אֲפִלּוּ לֹא נִכְתְּבָה כְּתֻבָּה כְּלָל, שֶׁהֵם תְּנָאֵי בֵּית דִּין שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַמְחַיְּבִים כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל הַבָּא לִשָּׂא אִשָּׁה, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנוּ בֵּינֵיהֶם בְּנֵי הַזּוּג תְּנָאִים אֲחֵרִים לִפְנֵי נִשּׂוּאֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּפֶרֶק כ׳ סְעִיף ג׳.

כז וּמַה הֵם הַדְּבָרִים שֶׁמִּתְחַיֵּב הוּא לָהּ:

א. מְזוֹנוֹתֶיהָ. **ב**. כְּסוּתָהּ. **ג**. עוֹנָתָהּ. **ד**. עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה אוֹ מָאתַיִם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף א׳. **ה**. רְפוּאָתָהּ. **ו**. לִפְדּוֹתָהּ אִם נִשְׁבֵּית. **ז**. קְבוּרָתָהּ. **ח**. שֶׁתְּהֵא יוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ וְנִזּוֹנִית מִנְּכָסָיו כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ. **ט**. שֶׁיִּהְיוּ בְּנוֹתָיו מִמֶּנָּה נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו גַּם לְאַחַר מוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ אוֹ יִבָּגְרוּ. **י**. שֶׁיִּהְיוּ בָּנֶיהָ הַזְּכָרִים מִמֶּנּוּ יוֹרְשִׁים אֶת כְּתֻבָּתָהּ יֶתֶר עַל חֵלֶק הַיְרֻשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עִם שְׁאָר בָּנִים מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת שֶׁהָיְתָה לוֹ.

וּמַה הֵם הַדְּבָרִים שֶׁזּוֹכֶה הוּא בָּהּ:

א. מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ. **ב**. מְצִיאָתָהּ. **ג**. פֵּרוֹת הַיּוֹצְאִים מִנְּכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ. **ד**. יְרֻשָּׁתָהּ.

וְעַתָּה, בַּסְּעִיפִים הַבָּאִים עַד לְסָעִיף ק׳ נָבוֹא לְבָאֵר חִיּוּבִים וּזְכֻיּוֹת אֵלּוּ.

דיני חיוב מזונות לאשתו וילדיו

כח כְּשֶׁתִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תְּנָאֵי בֵּית דִּין אֵלּוּ הָיְתָה כַּוָּנָתָם בָּהֶם לְהֵיטִיב עִם הָאִשָּׁה, וְלָתֵת לָהּ בִּטָּחוֹנוֹת כַּלְכָּלִיִּים טוֹבִים כְּכָל הָאֶפְשָׁר עַל מְנָת שֶׁתִּחְיֶה עִם בַּעֲלָהּ, וּתְגַדֵּל יַלְדֵיהֶם, וְתִהְיֶה עֲסוּקָה בְּנִהוּל בֵּיתָם, כְּשֶׁתַּפְתּוֹ לַחַיִּים וּכְעֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ בָּאֹפֶן הַמְכֻבָּד יוֹתֵר, כָּרָאוּי לִבְנוֹת אִמּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשׁוֹת שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה, וְהַזְּכוּת שֶׁזּוֹכֶה בָּהּ בַּעֲלָהּ בְּמַעֲשֶׂה יָדֶיהָ, מְצִיאָתָהּ, פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ וִירֻשָּׁתָהּ נִתְקְנָה עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לְבַעֲלָהּ אֵיבָה כְּלַפֶּיהָ.

כט כְּשֶׁתִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁחַיָּב הַבַּעַל בְּמִזּוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ תִּקְּנוּ כְּנֶגְדָּן שֶׁיִּהְיֶה הוּא זוֹכֶה בְּמַעֲשֶׂה יָדֶיהָ, וֶהֱיוֹת וְעִקַּר הַתַּקָּנָה הָיְתָה לְרַוְחַת הָאִשָּׁה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, יְכוֹלָה הִיא שֶׁתֹּאמַר אֵינִי נִזּוֹנִית וְאֵינִי עוֹשָׂה, כְּלוֹמַר מְוַתֶּרֶת אֲנִי עַל תַּקָּנַת חֲכָמִים שֶׁתִּהְיֶה אַתָּה חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתַי, וּלְעֻמַּת זֹאת זַכָּאִית אֲנִי בְּמַעֲשֶׂה יָדַי שֶׁאַרְוִיחַ בַּעֲבוֹדָתִי, אוּלָם בְּמִדָּה וְכָךְ אָמְרָה אֵין בְּאֶפְשָׁרוּתָהּ לַחֲזֹר וְלִזְכּוֹת בְּתַקָּנַת חֲכָמִים עֲבוּרָהּ, וַאֲפִלּוּ אִם לֹא תּוּכַל לַעֲבֹד וּלְהַרְוִיחַ מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁהִיא, פָּטוּר יִהְיֶה בַּעֲלָהּ מֵחִיּוּב מְזוֹנוֹתֶיהָ, וּבַזְּמַן הַזֶּה, רֹב הַנָּשִׁים בְּאֶפְשָׁרוּתָן לִמְצֹא מְקוֹמוֹת עֲבוֹדָה וּלְהַרְוִיחַ לְמְזוֹנוֹתָן בְּכֹחוֹת עַצְמָן וּלְעִתִּים אַף יוֹתֵר מִכָּךְ, מִכָּל מָקוֹם עֵצָה טוֹבָה הִיא שֶׁלֹּא תָּזוּחַ עֲלֵיהֶן דַּעְתָּן לוֹמַר אֵינִי נִזּוֹנִית וְאֵינִי עוֹשָׂה וְתִתְגַּדֵּל בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ, וְלֹא תְּוַתֵּר עַל תַּקָּנַת חֲכָמִים שֶׁזִּכּוּ לָהּ בְּעַד שׁוּם הוֹן שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁיָּרְדוּ חֲכָמִים לְסוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל הַבַּעַל וְזִכּוּ לוֹ כָּל מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ שֶׁתַּרְוִיחַ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אֵיבָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ כָּל יְמֵיהֶם.

פשוט הוא שאף על פי שלהלכה כל מה שמרויח האיש ומרויחה האשה הכל שייך לבעל אין זה סותר את המציאות שלעיתים האשה היא זו שנוטלת יוזמה, וברשות בעלה, היא זו שמכלכלת את כל עניני הבית והחוץ, שבינה יתירה ניתנה

לאשה, והכל תלוי במידות שתהא מחושבת ולא בזבזנית מדי שיודעת לכלכל כל עניני הכספים בביתם מבלי להיכנס לחובות, צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל, ואז קמו בניה ויאשרוה, בעלה ויהללה, והעיקר הגדול שתדע כיצד לעשות שיהיה שלום בבית בינה לבין בעלה, שלא תאמר אין בעלי מקפיד אם אומר איני ניזונית ואיני עושה ותפתח חשבון בנק לעצמה ותתחרה עם בעלה בכמות הרווחים עד שבמקרה היותר טוב תתגרש ותוציא ממון רב לפרנס עורכי דין, ובמקרה הגרוע יותר יחיו באיבה כל ימיהם וילכו מדחי אל דחי ויבגוד הוא בה, איהו בקרי ואיתתיה בבוציני, אלא היותר טוב שתהיה מן הנשים החכמות, כמה שתרויח תתן בידו ותכבד ותגדל את בעלה, ואז כמעט בודאי הוא שתהיה נאמנת בעיניו על כל עניני ההכנסות וההוצאות וצרכי הבית ויפקיד בידה הכל ותהיה אהובה עליו, וחילופיהם בגולם, כאמור.

אם חיוב מזונות האשה הינו מדאורייתא או מדרבנן, נחלקו בזה פוסקים ראשונים ואחרונים ומובאים הדברים באריכות בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז סימן י״ד ומסקנתו שהיות וספר התרומה בשם תשובת הרי״ף אומר שחיוב מזונות האשה הינו מדרבנן וכן דעת הרא״ש בפרק י״ג מכתובות סי׳ ו׳ כך הלכה, שהרי יש כאן שנים מתוך שלושה עמודי הוראה וזה אף על פי שהרמב״ם פוסק שמזונות דאורייתא, וכתב הרב שם שרוב הפוסקים דעתם שמזונות מדרבנן וציין שם שמונה נפ״מ בין אם הם מדאורייתא או מדרבנן. ועוד בגמרא כתובות מז: ״תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה, ופרקונה תחת פירות, וקבורתה תחת כתובתה... אמר אביי תקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי״ ופרשו מזונותיה ומעשה ידיה הם דבר המצוי והם זה כנגד זה, ופדיונה אם נשבית כנגד פירות נכסיה ששניהם אינם מצוים.

ומה שאמרנו שמותרת לומר איני ניזונית ואיני עושה יש בזה מחלוקת הפוסקים אם יכולה לחזור בה, והיות ומרן השו״ע לא גילה דעתו בזה והבעל הוא המוחזק יכול לטעון קים לי כפוטרים אותו מחיוב מזונותיה, ומזונות כסות ומדור הרי הם לענין זה סוג חיוב אחד.

לֹ וְכַמָּה הֵם מְזוֹנוֹת הָאִשָּׁה, הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ שֶׁל בַּעֲלָהּ, שֶׁאִם הָיָה עָנִי שֶׁבָּעֲנִיִּים יְהִיוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ הַפָּחוֹת שֶׁבְּפָחוֹת וּבִלְבַד שֶׁיַּסְפִּיקוּ לְמִחְיָתָהּ, וְאִם הָעֶשִׁיר מוֹסִיפִים לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ, שֶׁהֲרֵי הַכְּלָל הוּא שֶׁעוֹלָה עִמּוֹ וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת עִמּוֹ, וְאִם אֵין לַבַּעַל מְזוֹנוֹת לִתֵּן לְאִשְׁתּוֹ וַהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ בָּטֵל, נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים אִם יָכוֹל בֵּית דִּין לְכוֹפוֹ לַעֲבֹד כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לַעֲמֹד בְּהִתְחַיְּבֻיּוֹתָיו כְּלַפֵּי אִשְׁתּוֹ, וְלַהֲלָכָה, אֵינָם יְכוֹלִים לְכוֹפוֹ, וּלְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז יְכוֹלִים בֵּית דִּין לְכוֹפוֹ, וּמִכָּל מָקוֹם אִם אָפְלוּ פַּת לֶחֶם אֵין לוֹ לִתֵּן לָהּ, וְתוֹבַעַת הִיא גֵּט מִמֶּנּוּ, כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין לְגָרְשָׁהּ. כָּךְ דַּעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וּלְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא.

בגמרא כתובות סד: ״פוסקים לאשה לחם שתי סעודות בכל יום, סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר...״ וברמב״ם בהלכות אישות פרק י״ב הלכה י׳ ומרן השו״ע באבע״ז סימן ע׳, ומה שכתבנו שאם אין לו כלל כופין אותו להוציא כך פסק מרן השו״ע שם בסימן ע׳ סעיף ג׳ ע״פ דברי הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ב הלכה י״א ובפרק י״ג הלכה ה׳ שאפילו לענין תכשיטים אם אינו יכול ליתן אפילו כעני שבישראל כופין אותו להוציא וכתב הרב המגיד שדין זה למד הרמב״ם ממחלוקת רב ושמואל בגמרא כתובות עז. באומר איני זן ואיני מפרנס אם כופין אותו בית דין להוציא ומשמע ממחלוקת זו שבעני שאין לו כלל לכל הדעות כופין להוציא, ורמ״א הביא בשם רבנו ירוחם שכתב בשם רבנו תם שאין כופין אותו להוציא.

אם חייב הבעל לעבוד כדי שיזון את אשתו, הביא הטור בשם רבי אליהו ומהר״מ מרוטנבורג שחייב לצאת לעבוד שהרי כך התחייב בכתובתה, וכך פסקו ג״כ התשב״ץ, ורדב״ז ומכל מקום יכול הבעל לטעון קים לי כפוטרים אותו ומרן השו״ע בסימן קנ״ד סעיף ג׳ כתב שהאומר איני זן ואיני מפרנס כופין אותו לכך, כלומר יורדים לנכסיו ומוציאים למזון אשתו, ואם אינם יכולים לכופו לכך כגון שאין לו לא כותב מרן שכופין אותו לעבוד, אלא, אם אין לו כופין אותו להוציא וליתן כתובה.

לא לֹא חִיְּבוּ חֲכָמִים אֶת הָאִישׁ בְּמִזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ אֶלָּא כַּאֲשֶׁר הִיא יוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ, אוּלָם אִם נִתְעוֹרְרוּ מְרִיבוֹת בֵּינֵיהֶם וְקָמָה וְעָזְבָה אֶת בֵּיתָם לָגוּר בְּדִירָה אַחֶרֶת, הֲרֵי זוֹ הִפְסִידָה מְזוֹנוֹתֶיהָ, אֶלָּא אִם כֵּן תּוֹכִיחַ שֶׁגֵּרְשָׁהּ הוּא מִבֵּיתָם אוֹ שֶׁמֵּחֲמָתוֹ הִיא מְנוּעָה מִלַּחְזֹר וְלָגוּר שָׁם, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁמַּצְהִיר בַּעֲלָהּ שֶׁרוֹצֶה לִתֵּן לָהּ גֵּט פְּטוּרִין וְיֵשׁ לוֹ טַעֲנָה כֵּנָה לַדָּבָר אֶלָּא שֶׁהָאִשָּׁה מְסָרֶבֶת לְקַבֵּל אֶת גִּטָּהּ, וּמֵחֲמַת תַּקָּנַת רַבֵּנוּ גֵּרְשֹׁם אֵינוֹ יָכוֹל לְגָרְשָׁהּ בְּעַל כָּרְחָהּ, גַּם בָּזֶה פָּטוּר הוּא מֵחִיּוּב מְזוֹנוֹתֶיהָ.

מקור דין זה שאין הבעל חייב במזונות אשתו אלא כשיושבת עמו בבית אחד הוא בריטב״א כתובות קג. והביאו מרן השו״ע בספרו בית יוסף ופסקו הלכה למעשה בשולחן ערוך אבע״ז סימן ע׳ סעיף י״ב, ולענין אשה המסרבת לקבל גיטה

שאין בעלה חייב במזונותיה הרי הוא פסוק להלכה בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז באריכות מופלגת בשאלה הנידונית מסימן י״ד עד סימן י״ז.

לב אִם נֶעֱדֶרֶת מִבֵּית בַּעֲלָהּ לְאָנְסָהּ, כְּגוֹן שֶׁהִיא חוֹלָה לֹא הִפְסִידָה מְזוֹנוֹתֶיהָ.

לג מִי שֶׁקִּבֵּל מְקוֹם עֲבוֹדָה טוֹב בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אֶת אִשְׁתּוֹ לָלֶכֶת אַחֲרָיו וְלָגוּר עִמּוֹ בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, וְעִם כָּל זֹאת אִם מְסָרְבֶת הָאִשָּׁה לְהִפָּרֵד מִמְּקוֹם מוֹשָׁבָהּ וְלָלֶכֶת אַחַר בַּעֲלָהּ אֵין בַּעֲלָהּ חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאֵין הָאִישׁ יָכוֹל לָכֹף אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁתֵּלֵךְ עִמּוֹ, מִכָּל מָקוֹם וַדַּאי שֶׁשַּׁבָּח הוּא לָאִשָּׁה שֶׁתַּעֲשֶׂה רְצוֹן בַּעֲלָהּ.

בשו״ת יביע אומר חלק עשירי אבע״ז סימן כ״ט הביא את הבית יוסף בשם תרומת הדשן שפסק שעל האשה ללכת אחר בעלה לצורך פרנסתו וכופין אותה על כך וכתב מרן הבית יוסף על דבריו ״ואין דבריו נראין בעיניי״, ובספרו שולחן ערוך לא דבר בזה מרן הבית יוסף כלל אלא שבסימן קנ״ד בשו״ע אבע״ז בסעיף ט׳ פסק מרן ״אם הדבר ידוע שאינו רשאי לעמוד במקום שנשאה מפני סכנת נפשות כופין אותו לגרשה״, ופסק זאת מרן על פי תשובת הרא״ש והטור, ונחלקו הפוסקים אם יש כאן קל וחומר שהרי כאן פסק מרן שאפילו אם הבעל צריך לצאת ממקומו מחמת סכנת נפשות שיש לו כאן אין כופין את אשתו ללכת אחריו ולכן חייב לגרשה וקל וחומר אם היה צריך לילך מחמת פרנסה שאין כופין אותה, ויש מחלקים. עוד בזה כתב הרמ״א בסימן ע״ה סעיף א׳ את דעתו של תרומת הדשן בשם יש אומרים ואחר כך בשם יש חולקים הביא את דעתו של הריב״ש שאין כופין את האשה לצאת ממקומה לצורך פרנסת הבעל, ואם כי יש אחרונים המיישבים את דעת תה״ד עם ריב״ש ונראין דבריהם, מכל מקום עדין יש ספק בדבר, ומטעם זה הספק אי אפשר לכפות על האשה שתלך אחר בעלה למקום פרנסתו בארץ אחרת. ולענין מזונות, היות והבעל הוא המוחזק טוען קים לי ונפטר מחיובן, ואינו צריך לפרש בטענותיו קים לי, שהרי אם לא טען כך, בית דין טוענים לו.

לד אִם הוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ אַחַת וְקִדֵּשׁ אִשָּׁה הַגָּרָה בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת חַיֶּבֶת הִיא לֵילֵךְ אַחֲרָיו לִמְקוֹמוֹ, שֶׁהֲרֵי עַל דַּעַת כָּךְ נִשְׂאָה, וְאִם אֵינָהּ מִתְרַצָּה לְכָךְ פָּטוּר בַּעֲלָהּ מִמְּזוֹנוֹתֶיהָ וְכָל חִיּוּבֵי הַכְּתֻבָּה וְיוֹצֵאת בְּגֵט וְאֵין לָהּ לֹא עִקַּר כְּתֻבָּה וְלֹא תּוֹסֶפֶת שֶׁכָּתַב לְהוֹסִיף לָהּ מִשֶּׁלּוֹ.

לה אִם שְׁנֵיהֶם מֵאוֹתָהּ מְדִינָה וְנִשְׂאוּ בְּאַחַת מִן הֶעָרִים אֲשֶׁר שָׁם וְנֶחְלְקוּ בְּאֵיזוֹ עִיר יָגוּרוּ. לְדַעַת מָרָן הַשו״ע וְרַבָּנֵי הַסְּפָרַדִּים כּוֹפֶה הוּא אֶת אִשְׁתּוֹ לָעֲבֹר לָגוּר עִמּוֹ מֵעִיר אַחַת לַשְּׁנִיָּה בְּאוֹתָהּ אֶרֶץ, וּלְדַעַת רְמ״א וְרַבָּנֵי אַשְׁכְּנַז אִם הִיא רוֹצָה שֶׁיָּגוּרוּ בְּעִיר אֲשֶׁר שָׁם הָיָה מְקוֹמָהּ וּמְקוֹם מִשְׁפַּחְתָּהּ כּוֹפֶה הִיא אוֹתוֹ לֵילֵךְ אַחֲרֶיהָ אֶל מְקוֹמָהּ. וְאִם נֶחְלָקִים לְגַבֵּי עָרִים אֲחֵרוֹת בְּאוֹתָהּ אֶרֶץ כּוֹפֶה הוּא אוֹתָהּ כְּדַעַת מָרָן הַשו״ע.

לְעִנְיַן לְכְפוֹת זֶה אֶת זוֹ לַעֲלוֹת מִחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רְאֵה בַּבְּאוּרִים.

סעיפים אלו ל״ד, ל״ה, הרי הם בשו״ע אבע״ז סימן ע״ה סעיף א׳ במרן ורמ״א אשר שם, ומקורן של הלכות אלו הוא בגמרא כתובות קי. ״שלוש ארצות לנישואין יהודה, ועבר הירדן והגליל, אין מוציאין מעיר לעיר ומכרך לכרך אבל באותה הארץ מוציאים מעיר לעיר ומכרך לכרך״, ובגמרא ירושלמי כתובות בפרק י״ג הלכה י׳ חולק בזה, ומרן השו״ע פסק כדעת הרמב״ם שכתב בהלכות אישות פרק י״ג הלכה י״ז ״איש שהיה מארץ מן הארצות ונשא אשה בארץ אחרת, כופין אותה ויוצאה עמו לארצו או תצא בלא כתובה, שעל מנת כן נשאה אף על פי שלא פרש, אבל הנושא אשה באחת מן הארצות והיא מאנשי אותה ארץ אינו יכול להוציאה לארץ אחרת, אבל מוציאה ממדינה למדינה ומכפר לכפר באותה הארץ...״. ופסק הגר״א בזה כדעת הרמב״ם ומרן השו״ע שעדיף כח הבעל מכח האשה בענין זה. לדעת רבינו תם כח האשה עדיף ויכולה היא לכפותו לעבור מעיר לעיר באותה הארץ והוא אינו יכול לכפותה ממדינה למדינה כדעת הרמב״ם וכמותו פסק הרמ״א שהוא ראש לפוסקי אשכנז האחרונים.

ובין למרן השו״ע ובין לרמ״א יכולים הבעל והאשה לכפות זה על זו לעלות מחוצה לארץ לארץ ישראל, שזו מצווה גדולה היא, ומכל מקום, אם נראה לבית הדין שאין כוונת אותו צד הדורש לעלות לארץ הקודש טהורה כל כך, אלא מחפש עילה לגרושין בתנאי ממון נוחים, אז ודאי שאין להם לקבל את טענתו.

לו יָצָא בַּעֲלָהּ אֶל מִחוּץ לָאָרֶץ, אוֹ שֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתּוֹ וְנִשְׁתַּטָּה, וְתָבְעָה הָאִשָּׁה מְזוֹנוֹתֶיהָ בְּבֵית דִּין, הֲרֵי אֵלּוּ מוֹכְרִים מִנְכְּסֵי בַּעֲלָהּ לְמְזוֹנוֹתֶיהָ, וְאִם לָוְתָה לְמִחְיָתָהּ מוֹכְרִים לִפְרִיעַת חוֹבוֹת אֵלּוּ. אוּלָם אִם דָּחֲקָה עַצְמָהּ וְהִשִּׂיגָה מְזוֹנוֹתֶיהָ בְּכֹחוֹת עַצְמָהּ וְלֹא תְּבַעְתָּם בְּבֵית דִּין וְלֹא לָוְתָה לְמְזוֹנוֹתֶיהָ, הֲרֵי זוֹ מְחִילָה וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְתָבְעָם אַחַר כָּךְ, וּמִכָּל מָקוֹם אִם הוֹתִירָה מָמוֹן אוֹ מָזוֹן מִמַּה שֶּׁעָשְׂתָה הַכֹּל שֶׁלָּהּ.

בגמרא כתובות קז. "מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, אם בא ואמר צאי מעשה ידיך במזונותיך רשאי". ומה שאמרנו שאם לא תבעה מזונותיה הרי זו מחילה ואינה יכולה לתובעם אחר כך, כך הביא הרמ"א בסימן פ׳ סעיף י"ח בהגה "אשה ששתקה ולא תבעה מזונות ולא מעה כסף, מן הסתם מעשה ידיה עם המותר שלה ולא אמרינן שמחלה מעשה ידיה, אבל מה שאינו מספיק לה אין הבעל צריך לשלם לה דודאי מחלה".

וודאי הוא שאם שתקה חודשים רבים ואפילו שנה ואחר כך תבעה מזונותיה בבית דין אין זנים אותה אלא מזמן תביעתה והלאה, שאין המחילה אלא לשעבר ולא על העתיד לבוא, אלא אם כן פרשה זאת בפיה שמוחלת גם על המזונות שלעתיד שאז מחילתה מחילה ואינה יכולה לחזור בה, כמבואר בשו"ע חו"מ סימן י"ב בנתיבות המשפט ושאר האחרונים שם על הדף, ואע"פ שנחלקים בזה הפוסקים יכול הוא הבעל לטעון קים לי שהרי הוא המוחזק.

לז כְּשֵׁם שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים חִיּוּב מְזוֹנוֹת לָאִשָּׁה, כָּךְ תִּקְּנוּ שֶׁחַיָּב הָאָב לָזוּן אֶת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים, וּמִתְּחִלָּה הָיָה הַחִיּוּב לְזוּנָם עַד גִּיל שֵׁשׁ, שֶׁהֲרֵי מִגִּיל זֶה כְּבָר יְכוֹלִים הֵם לְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים, וְחָזְרוּ חֲכָמִים לְאַחַר כַּמָּה וְכַמָּה דּוֹרוֹת וְתִקְּנוּ שֶׁיִּהְיוּ נְזוֹנִים עַד גִּיל מִצְווֹת מִדִּין צְדָקָה, שֶׁאָז בּוֹגְרִים הֵם וְיִמְצְאוּ דֶּרֶךְ לָזוּן עַצְמָם, וְהַיּוֹם הַמִּנְהָג בְּבָתֵּי הַדִּין שֶׁל הָרַבָּנוּת לְחַיֵּב אֶת הָאָב לָזוּן בָּנָיו וּבְנוֹתָיו עַד גִּיל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה.

בגמרא כתובות מט: "אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים, אבעיא להו, הלכתא כוותיה או אין הלכתא כוותיה, תא שמע, כי הוה אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו יארוד ילדה ואבני מתא שדיא, כי הוה אתו לקמיה דרב חסדא אמר להו כפו ליה אסיתא בציבורא וליקום ולימא עורבא בעי בניה וההוא גברא לא בעי בניה... ולא אמרן אלא דלא אמיד, אבל אמיד כפינן ליה על כורחיה...". ועוד שם בגמרא כתובות נ. "תהילים ק"ו אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת, דרשו רבותינו שביבנה ואמרי לה רבי אליעזר זה הזן את בניו ואת בנותיו כשהם קטנים", ופרשו המפרשים שגמרא זו עוסקת בקטנים למעלה מגיל שש שאין אביהם חייב לזונם ולכן נחשב הדבר לו לצדקה, וכהיום הדין הוא כמו שכתבנו.

לח אַף עַל פִּי שֶׁמְּזוֹנוֹת הָאִשָּׁה וּמְזוֹנוֹת הַבָּנִים שְׁנֵיהֶם מִתַּקָּנַת חֲכָמִים, יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם, שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִמּוֹ וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת עִמּוֹ, וּכְכָל שֶׁהַבַּעַל אָמִיד יוֹתֵר חַיָּב לִתֵּן יוֹתֵר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּבָּנִים, שֶׁחַיָּב לִתֵּן לָהֶם כְּדֵי מִחְיָתָם בֵּין אִם הָאָב אָמִיד יוֹתֵר אוֹ אָמִיד פָּחוֹת אֶלָּא שֶׁאִם הוּא אָמוּד לִתֵּן כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין לִתֵּן וְאִם אֵינוֹ אָמוּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ. וְזֶה כְּשֶׁהַבָּנִים גְּדוֹלִים מִגִּיל שֵׁשׁ שָׁנִים, שֶׁאִם הֵם פָּחוֹת כּוֹפִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ, וּבִגְדוֹלִים יוֹתֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כּוֹפִין מַכְרִיזִים עָלָיו בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁהִנּוֹ אַכְזָרִי עַל בָּנָיו וְאֵינוֹ מְפַרְנְסָם כָּרָאוּי, וּמְבַיְּשִׁים אוֹתוֹ בָּרַבִּים כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן.

כמו שאמרנו בסעיף ל"ד היום התקנה בכל בתי הדין הרבניים לחייב מזונות לבנים עד גיל שמונה עשרה שנים ולכן אין צורך בהכרזה בבתי כנסיות כמו שהיה בזמן רבותינו זכרונם לברכה.

לט אִם נִתְגָּרְשׁוּ הַהוֹרִים וְהָאָב זָן אֶת בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא גְּדֵלָה בְּבֵית אִמָּהּ וְהִפְנָתָה הַבַּת עֹרֶף לָאָב שֶׁאֵינָהּ רוֹצָה לְדַבֵּר עִמּוֹ, וְאֵינָהּ מְכַבֶּדֶת אוֹתוֹ, פָּטוּר הוּא מִמְּזוֹנוֹתֶיהָ, וְיוֹתֵר מִזֶּה, אֲפִלּוּ אֵין הָאִשָּׁה בַּבַּת אֶלָּא בָּאֵם שֶׁהוֹצִיאָה אֶת בִּתָּהּ אוֹ בִּנָּהּ מִחוּץ לָעִיר שֶׁבָּהּ גָּר הָאָב, וְאֵינָם מְצוּיִם לוֹ לְחַנְּכָם, פָּטוּר

הוּא מְמִזּוֹנוֹתֵיהֶם, וְכָל זֶה כָּאָמוּר כְּשֶׁהֵם בְּנֵי יוֹתֵר מִשֵּׁשׁ שָׁנִים, שֶׁאָז הָאָב זָנָם מִדִּין צְדָקָה.

בשו״ת יביע אומר חלק שמיני מביא הרב את מחלוקת המהריב״ל ומהרשד״ם בענין אם מותר לאם גרושה שהבן או הבת בחזקתה לצאת איתם מאותה עיר שגר שם האב וללכת לגור בעיר אחרת, שדעת המהריב״ל שיכולה לעשות כן ודעת המהרשד״ם שאסורה בכך, שצריכים הבן או הבת להיות מצוים אצל האב לחנכם לתורה ולמצוה כראוי לכל אב בישראל, ואם לקחה האם את הבן או הבת ויצאה לגור בעיר אחרת אין האב חייב במזונות אלו הילדים, ופשוט שבטענה כזו יכול לבוא בפני בית הדין אדם שאכן מחנך ילדיו לתורה ולמצוות, שאם לא כן ראוי לו שיזון אותם בכל מקום שהם, וכדעת המהרשד״ם כתבו גם הרדב״ז, שו״ת דרכי נועם, שו״ת פרח מטה אהרן ושו״ת לב מבין כמובא כל זה בשו״ת יבי״א כנ״ל, והוסיף שם הרב להביא מחלוקת אחרונים בדבר אם בדעבד כבר הוציאתה אמה לעיר אחרת אם חייבת להחזירה וסיים שם הרב שיכול האב שהוא המוחזק בממון לטעון קים לי כפוסקים שפסקו שחייבת להחזירה.

מ מֵעַל גִּיל שֵׁשׁ אִם יֵשׁ לַבָּנִים נְכָסִים שֶׁיְּכוֹלִים לְהִתְפַּרְנֵס מֵהֶם, אֵין מְחַיְּבִים אֶת הָאָב לְפַרְנְסָם, שֶׁהֲרֵי כָּל חִיּוּבוֹ אָז לְפַרְנְסָם הוּא מִדִּין צְדָקָה בִּלְבַד, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כך פסקו חברי בית הדין הגדול דאז הרה״ג עובדיה הדאיה, והרה״ג רבי יעקב עדס, והרה״ג רבי יוסף שלום אלישיב.

מא מִי שֶׁבָּא עַל הַפְּנוּיָה וְנִתְעַבְּרָה וְהוֹלִידָה בֵּן, לָהּ אֵין מְזוֹנוֹת מִמֶּנּוּ שֶׁהֲרֵי לֹא נִשָּׂאָהּ לְאִשָּׁה, וְגַם אֵינָהּ יְכוֹלָה לְחַיֵּב אֶת אָבִי הַבֵּן מְזוֹנוֹת עַל בְּנוֹ, שֶׁהֲרֵי יָכוֹל הוּא שֶׁיֹּאמַר כְּשֵׁם שֶׁהָיִית עַמִּי, שֶׁמָּא הָיִית גַּם עִם אַחֵר, וּמִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה סָפֵק, אִי אֶפְשָׁר לְחַיֵּב אֶת הַמֻּחְזָק בְּמָמוֹן לְהוֹצִיא, וְאִם הוּא מוֹדֶה וְאוֹמֵר וַדַּאי לִי שֶׁבֵּן זֶה שֶׁלִּי הוּא הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתָיו.

מקור דין זה בדברי פוסקים ראשונים הרא״ש בתשובה כלל י״ז סימן ז׳, והריב״ש בתשובה סימן מ״א.

ועוד יש לומר שחיוב האב במזונות בניו, יש פוסקים הסוברים שחיוב זה נגרר הוא אחר חיוב מזונות האשה וכך סברו רש״י והר״ן, ויש פוסקים הסוברים שחיוב זה הוא חיוב מצד עצמו וכך פסקו הרי״ף והרמב״ם ולפיכך נראה שיש כביכול הפרש בדבר, שאם האם נשואה לאב וחייב במזונותיה לכול״ע חייב במזונות הבן ואם אינם נשואין ואין האב חייב במזונותיה לרש״י והר״ן יהיה האב פטור ממזונות הבן, ואף על פי כן לא יכול האב לטעון קים לי כרש״י והר״ן ולהיפטר ממזונות, שאם הוא ספרדי אינו יכול לטעון קים לי נגד מרן, ואם הוא אשכנזי הסכימו האחרונים שאינו יכול לטעון בזה קים לי ונתנו בזה כמה טעמים, או שהינו כמזיק שצריך לשלם, או שהוא כתנאי שבממון, או מטעם מוסרי שאין זה ראוי שיוליד בן ויטיל חובת פרנסתו על אחרים.

וצריך שיודה האב בפרוש שהוא בנו ואין אנו אומרים בזה שתיקה כהודאה שכל עוד אין לנו בזה ודאות בחיוב, אין מוציאין ממון מן המוחזק.

מב גַּם בְּהֶחְזֵק כִּבְנוֹ מִשּׁוּם שֶׁאָנוּ תּוֹלִים לוֹמַר רֹב בְּעִילוֹת אַחַר הַבַּעַל הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתָיו, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּפֶרֶק י״ט סְעִיף י״ג. וְכֵן לְהִפּוּךְ שֶׁאִם נֶאֱמָן הַבַּעַל לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה בְּנוֹ וְכַמְבֹאָר שָׁם פָּטוּר גַּם מִמְּזוֹנוֹתָיו.

כבר נתבאר דבר זה לעיל בפרק י״ט סעיף י״ג וכן הוא בשו״ת יביע אומר חלק ג׳ אבע״ז סימן א׳.

מג אִם בְּנֵי הַזּוּג אֵינָם נְשׂוּאִים, וְהִיא מְיֻחֶדֶת לוֹ, וְנִתְעַבְּרָה, וְטוֹעֶנֶת שֶׁמִּמֶּנּוּ הַוָּלָד וְהוּא טוֹעֵן שֶׁמָּא מֵאַחֵר הוּא, אִם שׁוֹמְרִים הֵם דִּינֵי טָהֳרָה הֲרֵי הִיא כְּפִלַגְשׁוֹ וְאָנוּ תּוֹלִים רֹב בְּעִילוֹת אַחֲרָיו וְחַיָּב בְּמִזּוֹנוֹת הַוָּלָד. אוּלָם, אִם אֵינָם שׁוֹמְרִים דִּינֵי טָהֳרָה וּמִתְחַיְּבִים כָּרֵת עַל כָּל בִּיאָה וּבִיאָה וַהֲרֵי אֵלּוּ בִּיאוֹת זְנוּת, וְאֵין הַוָּלָד מִתְיַחֵס בְּדַוְקָא אֵלָיו וּפָטוּר מִמְּזוֹנוֹתָיו, אֶלָּא אִם כֵּן מוֹדֶה הוּא וְאוֹמֵר שֶׁבְּנוֹ הוּא.

מד מִי שֶׁטָּעַן שֶׁאֵין דַּאֲוּת שֶׁהַוָּלָד מִמֶּנּוּ, וְלָכֵן פָּטוּר הוּא מִמְּזוֹנוֹתָיו, וְנֶאֱמָן הוּא בְּטַעֲנָתוֹ בָּאֳפָנִים שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְטַר הוּא מִתְּבִיעַת מָמוֹן לֹא הִצְרִיכוֹ מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לִשָּׁבַע עַל כָּךְ, וּמִכָּל מָקוֹם, כָּתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁהַמִּנְהָג לְהַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעַת הֶסֵת שֶׁאֵין הוּא יוֹדֵעַ אִם הַוָּלָד מִמֶּנּוּ, וְאִם חָשׁוּד הוּא עַל הַשְּׁבוּעָה יַטִּילוּ בֵּית הַדִּין חֵרֶם סְתָם עַל הַנִּטְעָן אִם מְשַׁקֵּר הוּא.

כך כתב בחתם סופר חלק ב׳ סימן ק״ה וכתב שתהיה השבועה לאחר שתלד. ומה שאמרנו שדעת מרן שאין צריך שבועה על כך, כן הוא באבע״ז סימן ע״א סעיף ד׳, וכן כתב הריב״ש סימן מ״א שאינו צריך שבועה שהרי התורה האמינתו, ועל זה הריב״ש חלק התשב״ץ בחלק ב׳ סימן י״ח וכתב השואל ונשאל חלק ה׳ סימן ע״א שרוב תשובות התשב״ץ לא באו לידי מרן השו״ע ואילו היה רואה אותם היה פוסק כמותו. וכן פסקו כתשב״ץ גם הבית מאיר ועוד אחרונים, ויש אחרונים שפסקו לפטור משבועה כמו פעולת צדיק ושושנים לדוד, ומכל מקום הצריכו הערוך השולחן ושושנים לדוד הטלת חרם ובספר ויאמר יצחק כתב שיכול האיש לטעון קים לי כהריב״ש שאינו מצריך שבועה, כלומר סובר אני כדרך שסובר בזה הריב״ש שאין הבעל צריך לישבע, ואינו נשבע.

דיני חיוב כסות ומדור לאשתו וילדיו

מה הַחִיּוּב הַשֵּׁנִי שֶׁחִיְּבוּ חֲכָמִים אֶת הַבַּעַל כְּלַפֵּי אִשְׁתּוֹ נֶחְלָק לִשְׁנֵי עִנְיָנִים, כְּסוּת וּמָדוֹר, שֶׁחַיָּב אָדָם לִתֵּן לְאִשְׁתּוֹ בְּגָדִים הָרְאוּיִים לָהּ לִימוֹת הַחַמָּה וְלִימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְחַיָּב לִתֵּן לָהּ מָקוֹם לָגוּר בּוֹ, שֶׁהוּא רָאוּי לִמְגוּרִים בְּאוֹתוֹ זְמַן וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם לְאִשָּׁה כְּעֶרְכָּהּ, וְכוֹלֵל חִיּוּב זֶה רְהוּט וּכְלֵי בַּיִת. וּשְׁנַיִם אֵלּוּ כְּסוּת וּמָדוֹר אוֹמְרִים אָנוּ בָּהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁלָּמְדָנוּ בְּחִיּוּב מְזוֹנוֹתֶיהָ, שֶׁעוֹלָה עִמּוֹ וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת עִמּוֹ שֶׁאִם הוּא עָנִי בְּיוֹתֵר נוֹתֵן לָהּ הַמִּעַט הַהֶכְרֵחִי, וְאִם הֶעֱשִׁיר חַיָּב לִתֵּן יוֹתֵר וּכְפִי עָשְׁרוֹ.

מקור הדין בגמרא כתובות סד: וברמב״ם הלכות אישות פרק י״ג הלכות א׳-ז׳, ובשולחן ערוך פסקם מרן להלכות אלו באבע״ז סימן ע״ג, וחיוב ביגוד ודיור שניהם תלויים בזמן ובמקום וביכולתו הכספית של הבעל באופן שיכולה להתלבש ולצאת מביתה בלא שתתביש מבני אדם, ובגמרא כתובות סד: ״במה דברים אמורים בעני שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו״.

מו בְּכָלַל כְּסוּתָהּ נִכְלָל הַחִיּוּב לִתֵּן לָהּ תַּכְשִׁיטִים וּכְלֵי אִפּוּר לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּהוּג בֵּין הַנָּשִׁים בְּאוֹתוֹ זְמַן וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם.

כך כתוב בגמרא כתובות קז. והרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ג הלכה ד׳.

מז אִם אֵין לוֹ לִתֵּן הַמִּעַט הַהֶכְרֵחִי בִּכְסוּת וּמָדוֹר כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין לְגָרְשָׁהּ, וְאִם אֵין לוֹ לְשַׁלֵּם כְּתֻבָּתָהּ תִּהְיֶה זֹאת עָלָיו בְּחוֹב עַד שֶׁיִּרְוַח לוֹ.

כך כתב הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ג הלכה ה׳ ומרן השו״ע אבע״ז סימן ע״ג סעיף ה׳, וכדרך שחלק הרמ״א לענין מזונות שפסק מרן השו״ע שאם אין לו אפילו פת לחם ליתן לה כופין אותו לגרש ופסק שם הרמ״א כרבנו תם שאין כופין לגרש, כך גם כאן פסק הרמ״א כרבינו תם שאין כופין לגרש וכן כתבו אחרונים, ח״מ, ב״ש והגהות הרמ״ך על הרמב״ם, וכתב ההפלאה שאם אין לו לתת לה לפי כבודה, היות ויש לו את המעט ההכרחי ונותן לה אין ב״ד כופין אותו להוציא גם לדעת הרמב״ם ומרן השו״ע.

מח כְּשֵׁם שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁחַיָּב אָדָם לִתֵּן לְאִשְׁתּוֹ כְּסוּת וּמָדוֹר, כָּךְ תִּקְּנוּ שֶׁחַיָּב לִתֵּן גַּם לְבָנָיו וּבְנוֹתָיו עַד גִּיל שֵׁשׁ, וְאֵינוֹ מְחֻיָּב לִתֵּן לָהֶם כְּפִי עָשְׁרוֹ

אֶלָּא כְּפִי צָרְכָּם בִּלְבַד, וּמִגִּיל שֵׁשׁ וְעַד לִשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה נוֹתְנָם הָאָב לְבָנָיו מִדִּין צְדָקָה, כְּשֵׁם שֶׁנּוֹתֵן לָהֶם מְזוֹנוֹתָם, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

מקור הדין גמרא כתובות מח. וברמב"ם הלכות אישות פרק י"ג הלכה ו' ובמרן השו"ע אבע"ז סימן ע"ג סעיף ו'.

(המשך) דיני חיוב מזונות לאשתו וילדיו

מט מַה שֶּׁחִיְּבוּ חֲכָמִים אֶת הָאָב בְּמִזּוֹנוֹת בָּנָיו שֶׁכּוֹלְלִים כְּסוּת וּמָדוֹר הוּא מִשּׁוּם שֶׁמָּצוּי שֶׁהַמְּפַרְנֵס הוּא הָאָב, אוּלָם, אִם הָאָב אֵין בְּיכֹלְתּוֹ לְפַרְנֵס וְהָאֵם בַּעֲלַת הַכְנָסָה כַּסְּפִית מַסְפֶּקֶת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְרְדוּ הַהוֹרִים בְּגֵט וְהָיָה לְכְאוֹרָה עַל הָאָב לְפַרְנְסָם הַנּוֹהַג בַּזְּמַן הַזֶּה לְפוֹטְרוֹ מִמְּזוֹנוֹת וּלְהַטִּיל אֶת הַחִיּוּב עַל הָאֵם.

נ כָּל מִי שֶׁהוּא חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתָיו, כַּמְּבֹאָר בְּסְעִיפִים ל"א-מ', חַיָּב הוּא לִתֵּן לוֹ גַּם כְּסוּת וּמָדוֹר, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסְעִיף ל"ו שֶׁמּוֹכְרִים מִנְּכְסֵי הַבַּעַל לָזוּן אֶת הָאִשָּׁה אִם יָצָא לַמֶּרְחַקִּים אוֹ שֶׁחָלָה אוֹ נִשְׁתַּטָּה, כָּךְ מוֹכְרִים לִתֵּן לָהּ כְּסוּת וּמָדוֹר וְכֵן לִמְזוֹנוֹת כְּסוּת וּמְדוֹר בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים.

יש בזה חילוקי דינים בין אם יצא לדעתו, כלומר לרצונו, או כשנטרפה דעתו שהוא שלא לרצונו, וכן יש חילוק בין אם בניו עד גיל שש ויותר משש, וכן אם הוא אמוד או לא, וכל אלו הפרטים נידונים בבית הדין, וכן לענין מכירה מנכסי הבעל למזונות האשה והילדים אלו הדברים, לכתחילה, יש לעשותם לאחר שפסק בית הדין שכן הדין שצריכים למכור ובסכום כזה וכזה ושאין גזל בדבר.

נא רַבּוֹתֵינוּ הַפּוֹסְקִים הָרִאשׁוֹנִים כָּתְבוּ טַעַם לְתַקָּנַת חֲכָמִים שֶׁחַיָּב אָדָם בִּכְסוּת אִשְׁתּוֹ וְכָךְ כָּתַב הָרַמְבַּ"ם "וְאִם הָיָה עָשִׁיר נוֹתֵן לָהּ (מַלְבּוּשׁ) לְפִי עָשְׁרוֹ, כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא בּוֹ לְבֵית אָבִיהָ, אוֹ לְבֵית הָאָבֵל, אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, (שִׂמְחַת חָתָן וְכַלָּה). לְפִי שֶׁכָּל אִשָּׁה יֵשׁ לָהּ לָצֵאת וְלֵילֵךְ לְבֵית אָבִיהָ וּלְבַקְּרוֹ, וּלְבֵית הָאָבֵל, וּלְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, לִגְמֹל חֶסֶד לְרֵעוֹתֶיהָ אוֹ לְקָרוֹבוֹתֶיהָ כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ הֵן אֵלֶיהָ, שֶׁאֵינָהּ בְּבֵית הַסֹּהַר כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְלֹא תָּבוֹא, אֲבָל גְּנַאי הוּא לְאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה יוֹצֵאת תָּמִיד פַּעַם בַּחוּץ וּפַעַם בָּרְחוֹבוֹת, וְיֵשׁ לַבַּעַל לִמְנֹעַ אִשְׁתּוֹ מִזֶּה וְלֹא יַנִּיחֶהָ לָצֵאת אֶלָּא כְּמוֹ פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ אוֹ כַּמָּה פְּעָמִים בְּחֹדֶשׁ לְפִי הַצֹּרֶךְ. שֶׁאֵין לִפִי לָאִשָּׁה אֶלָּא לֵישֵׁב בְּזָוִית בֵּיתָהּ שֶׁכָּךְ כָּתוּב "כָּל כְּבוּדָּהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה", וְהֶעְתִּיק רַבֵּנוּ יַעֲקֹב בַּעַל הַטּוּרִים דְּבָרָיו אֵלּוּ שֶׁל הָרַמְבַּ"ם לַהֲלָכָה, וְהִסְבִּיר הַגָּאוֹן רַבֵּנוּ אֵלְיָהוּ מִוִּילְנָא שֶׁדִּין זֶה הוּא הַיְסוֹד לַהֶתֵּר הַהִלְכָתִי שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לָבוֹא בַּקָּהָל, שֶׁהַדִּין הוּא שֶׁעַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ אֲסוּרִים לָבוֹא בַּקָּהָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "לֹא יָבוֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל הַשֵּׁם", מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַמּוֹנִית וּמוֹאָבִיָּה שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ מֻתָּרוֹת לִנָּשֵׂא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא עָלֵיהֶן גָּזְרָה הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְזֶה מִטַּעַם אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בְּלֶחֶם וּמַיִם, וְהוּא שַׁיָּךְ רַק בִּגְבָרִים, אֲבָל נָשִׁים אֵינָן יוֹצְאוֹת לִקְדֵּם גַּם לֹא נָשִׁים אֲחֵרוֹת בְּלֶחֶם וּבְמַיִם מִטַּעַם שֶׁכָּל כְּבוּדָּהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה, וְכֵן פָּסַק הָרַמְ"א בַּשו"ע "וְאִשָּׁה לֹא תַּרְגִּיל עַצְמָהּ לָצֵאת הַרְבֵּה, שֶׁאֵין לִפִי לָאִשָּׁה אֶלָּא לֵישֵׁב בְּזָוִית בֵּיתָהּ".

וְהֵבֵאנוּ אֵלּוּ הַדְּבָרִים בְּשֵׁם הַפּוֹסְקִים לְעוֹרֵר עַצְמֵנוּ וּנְשׁוֹתֵינוּ עַד כַּמָּה נִתְרַחֲקְנוּ מִמְּקוֹר מַיִם חַיִּים וְהָלַכְנוּ אַחַר בּוֹרוֹת נִשְׁבָּרִים שֶׁל הַמַּתְיָרְנוּת הַמַּעֲרָבִית שֶׁכֻּלָּהּ זְנוּת וְזִמָּה וְרֵיקָנוּת, וְלֹא כְּאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב, עַל כֵּן בַּזְּמַן הַזֶּה יֵשׁ לְהוֹרוֹת שֶׁאָמְנָם מֻתָּרוֹת הַנָּשִׁים לָצֵאת מִבֵּיתָן לְצֹרֶךְ פַּרְנָסָה וּשְׁאָר עִנְיָנִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צֹרֶךְ חָשׁוּב, אוּלָם, עַל כָּל בֵּן וּבַת יִשְׂרָאֵל לֵידַע שֶׁיְּצִיאַת הַנָּשִׁים מִבֵּיתָן אֵינוֹ דָּבָר פָּשׁוּט וַעֲתִידָה כָּל אִשָּׁה לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל כָּל פַּעַם שֶׁיָּצְאָה מִפֶּתַח בֵּיתָהּ הַחוּצָה אִם אָכֵן נַעֲשָׂה דָּבָר זֶה לְצֹרֶךְ וְאִם מֻכְרָח הָיָה הַדָּבָר, וְגַם לְאַחַר שֶׁיָּצְאָה וַדַּאי שֶׁתִּתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן אִם הָיְתָה דַּעְתָּהּ לְמִצֹא חֵן בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם אוֹ לֹא, וְאִם הִשְׁתַּדְּלָה לְמַשֵּׁךְ תְּשׁוּמֶת לֵב רוֹאֶיהָ, וְאֵילּוּ מַחְשָׁבוֹת הָיוּ בִּלְבָּהּ, שֶׁהַצְּנִיעוּת הִיא יְסוֹד בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹות, וּבְיוֹתֵר שֶׁל הָאִשָּׁה, וְאֵין שִׁוְיוֹן בֵּין הַמִּינִים כְּלָל, שֶׁאֵין הַמְּצִיאוּת כְּמוֹ שֶׁטּוֹעֲנִים אוֹהֲבֵי הַהֶפְקֵרוּת, וְהַדְּרִישׁוֹת שֶׁדּוֹרֵשׁ בּוֹרֵא עוֹלָם מִנָּשִׁים וּמִגְּבָרִים הֵן דְּרִישׁוֹת שׁוֹנוֹת לְגַמְרֵי זוֹ מִזּוֹ, וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁפּוֹקֵחַ עֵינָיו לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הַחַיִּים שֶׁל תּוֹרָתֵנוּ הַנִּצְחִית שֶׁזּוֹכֶה פֹּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָעוֹלָם הַבָּא עַיִן לֹא רָאֲתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ.

בגמרא יבמות עו: "עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד... מנא הני מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא שמואל א׳ י"ז וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר, ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי. ולא ידע ליה, והכתיב שם ט"ז ויאהבהו מאוד ויהי לו נושא כלים. אלא אאבוה קא משאיל, ואביו לא ידע ליה, והכתיב שמואל א׳ י"ז והאיש בימי שאול זקן בא באנשים. ואמר רב ואיתימא רבי אבא זה ישי אבי דוד שנכנס באוכלוסא ויצא באוכלוסא, הכי קאמר שאול, אי מפרץ אתי אי מזרח אתי, אי מפרץ אתי... אמר ליה דואג האדומי עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל אם לאו מאי טעמא, דקאתי מרות המואביה, אמר ליה אבנר תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית... דמפרש טעמא דקרא על אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים. דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם ... הכא תרגמו כל כבודה בת מלך פנימה, במערבה אמרי ואיתימא רבי יצחק אמר קרא ויאמרו אליו איה שרה אשתך..."

ודברי הרמב"ם שכתבנו הרי הם בהלכות אישות פרק י"ג הלכה י"א, ודברי הרמ"א הרי הם בשו"ע אבע"ז סימן ע"ג סעיף א׳ בשם הטור. וודאי הוא שבדור זה שאנו נמצאים בו קשה לומר לאשה שלא תצא מפתח ביתה יותר מפעם או שתים בחודש ואפילו שלא תצא אלא פעם בשבוע או אפילו פעם ביום גם הוא קשה. אלא נראה הדרך הנכונה בזה לידע את חומרת הדבר ולהשתדל כמה שאפשר מלצאת שלא לצורך ועצם המודעות ויראת שמים יעשו את שלהם במשך הזמן, שתרגיל האשה את עצמה לישב בתוך ביתה ולהרגיש שם טוב ונוח, ותחשוב טוב לפני שיוצאת אם אכן נחוץ הדבר, והבא ליטהר מסייעין אותו, והכל מתוך ידיעה ורצון ולא כפיה ומרה שחורה ועצבות חס ושלום, שדרכי התורה דרכי נעם ונותנת חיים לעושיה. ומה שאמרנו שהדרישות שדורש בורא עולם מגברים ונשים שונות הן זו מזו, מבואר הוא בכמה וכמה מקומות בדברי רבותינו, שגברים נידונים על ביטול תורה בפרק זמן של כדי בליעת הרוק מה שאין הנשים נידונות על זה כלל, ואילו נשים נידונות בעיקר על עניני צניעות שעל כל אדם שראה אותה ברחוב, וכהרף עין הרהר בה הרהור שאינו צנוע, עתיד הוא ליתן דין וחשבון ועתידה היא לתת את הדין עמו שגרמה לו לכך, ויוצא שעל שעה קלה שעברה ברחוב, מתוך כל אלו שראו אותה נהנו מיופיה, אפילו לרגע קל, כמה עשרות בני אדם ועתידה היא להיות נידונית בגהנום על כל אחד ואחד מהם, וכמעט שאין לדבר סוף, ולכן אמרו חכמים שאחד הדברים הנסתרים מבני אדם הוא עומק הדין, וסוף דבר הכל נשמע שמה שכתבו הפוסקים שטוב לאשה שתשב בזויות ביתה אמת היא לאמיתה וטובה גדולה היא.

דיני חיוב עונה

נב מִצְוַת עוֹנָה וּמִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה שְׁתֵּי מִצְוֹות שׁוֹנוֹת הֵן. וְאַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְרִיָּה וּרְבִיָּה בְּלֹא עוֹנָה מִכָּל מָקוֹם שְׁנֵי חִיּוּבִים שׁוֹנִים הֵם, שֶׁהֲרֵי גַּם בְּאִשָּׁה זְקֵנָה שֶׁוַּדַּאי אֵינָהּ יוֹלֶדֶת שַׁיֶּכֶת מִצְוַת עוֹנָה וְכֵן בְּמְעֻבֶּרֶת וּבְמֵנִיקָה. וְעוֹד שֶׁמִּצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה מֻטֶּלֶת עַל הָאִישׁ בִּלְבַד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִצְוַת עוֹנָה, שֶׁהֲרֵי בְּעֶצֶם הַנִּשּׂוּאִין נִשְׁתַּעְבְּדָה הִיא לוֹ לְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְשִׁעְבּוּדָהּ הַתּוֹרָה אֶת הַבַּעַל לְשַׁמֵּשׁ עִם אִשְׁתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע. אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בַּדָּבָר, כִּי בְּעוֹד שֶׁשִּׁעְבּוּד הָאִשָּׁה לְבַעֲלָהּ בְּדָבָר זֶה אֵין לוֹ קִצְבָּה, נָתְנוּ חֲכָמִים קִצְבָּה עַד כַּמָּה מְשֻׁעְבָּד הַבַּעַל לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁדָּבָר זֶה תָּלוּי

בְּכֹחוֹ וּמְלַאכְתּוֹ שֶׁל הָאִישׁ, שֶׁאִם הוּא בָּרִיא וּמְעֻנָּג, שֶׁאֵינוֹ עָסוּק בַּעֲבוֹדָה הַמַּתֶּשֶׁת כֹּחוֹ, חַיָּב לְפָקְדָהּ בְּכָל לַיְלָה, וְהוֹלֵךְ וּפוֹחֵת הַחִיּוּב עַד לְבַעַל מְלָאכָה הַנִּקְרָא מַלָּח וְהוּא מְיוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְאַחֵר עוֹנָתָהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ בְּפָחוֹת מֵאַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים.

בגמרא כתובות סא: "... העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום, הפועלים שתים בשבת, החמרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלושים יום, הספנים אחת לשישה חודשים דברי רבי אליעזר... וכו'". וברמב"ם בהלכות אישות פרק י"ד הלכה א' ובמרן השו"ע אבע"ז סימן ע"ו סעיף א'.

ומה שאמרנו שלא נתנו חכמים קצבה לעד כמה האשה חייבת להישמע לבעלה בדבר זה ובחיוב שלו כלפיה נתנו קצבה שלפחות ממנה אינו רשאי והוא מטעם שאשה קרקע עולם ומעשה התשמיש צורך מכוחות הגוף של האיש הרבה יותר ממה שהוא צורך מן האשה, ועוד שאין דרכה של אשה לתבוע תשמיש המטה ולכן גדרו בזה חכמים גדר שאף על פי שאינה תובעת לא יפחות בעלה מכך וכך פעמים בשבוע, מה שאין כן האיש שבטבעו כשרוצה בדבר הריהו תובעו מן האשה מרצה ובועל.

נג חַיָּב אָדָם לְפָקֵד אֶת אִשְׁתּוֹ בְּלֵיל טְבִילָתָהּ, וּבְשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, וְכֵן אִם רוֹאֶה שֶׁמִּתְקַשֶּׁטֶת בְּפָנָיו כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ חַיָּב לְפָקְדָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא".

עוד כתב בבן איש חי שעל דרך הסוד יש מעלה יתירה בתשמיש שהוא בליל שבת ובליל טבילתה וכן בלילי ראש חודש וימים טובים. ובחיד"א כתב שבכל פעם שהאשה משתוקקת לזה הוא עיקר המצוה על פי הסוד, וכן פסק מרן בשו"ע אבע"ז סימן ע"ו סעיף ד', ובאו"ח סימן ר"מ סעיף א'.

בגמרא ברכות כד. "אמר רב המנונא בריה דרב יוסף, הוה קאימנא קמיה דרבא, ואמר לי זיל איתי לי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו, והוה ידענא דיום טבילה הוה". פירוש, שידע שאותו יום טבלה בו אשתו של רבא ושלכן שימש בו.

נד תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עוֹנָתָן בַּעֲם בְּשָׁבוּעַ וְעַל דֶּרֶךְ הַקַּבָּלָה תִּהְיֶה בַּעֲם זוֹ בְּלֵיל שַׁבָּת, וּמִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה לוֹמַר שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁרָבְתָה הַפְּרִיצוּת מְאֹד מִבַּיִת וּמִחוּץ, יְשַׁמֵּשׁ כַּמָּה שֶׁמַּרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ כְּדֵי לְהִנָּצֵל מִן הַהִרְהוּר וּמִן הַחֵטְא.

נה מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ בַּעַם בַּחֲצִי שָׁנָה, שֶׁהוּא שִׁעוּר הָעוֹנָה הַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, אֶלָּא אִם כֵּן מוֹחֶלֶת אִשְׁתּוֹ עַל כָּךְ.

נו אֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חִיּוּב עוֹנָה בְּהַעֲרָאָה בִּלְבַד, אֶלָּא בְּתַשְׁמִישׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִבַּת בִּיאָה, וְכֵן הַמְּשַׁמְּשִׁים בִּבְגִדֵיהֶם אֵינָם יוֹצְאִים יְדֵי חוֹבַת עוֹנָה בָּזֶה.

כך כתב הבאר היטב סעיף קטן א' בשם הרדב"ז וכן כתב הרשב"א בנדרים צא. והובאו דבריו בכנה"ג, ישועות יעקב ובשו"ת מהרש"ם. ולענין הבגדים, מימרא היא דרב הונא בגמרא כתובות מח. "תני רב יוסף, שארה זו קירוב בשר, שלא ינהג בה מנהג פרסיים שמשמשים מטותיהם בלבושיהן, מסייע ליה לרב הונא, דאמר רב הונא האומר אי אפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה", וכתב בחידושי הריטב"א שם שאפילו אומר כך מחמת צניעות אינו רשאי, וכן פסק מרן בשו"ע אבע"ז סימן ע"ו סעיף י"ג שאם אינו רוצה לשמש אלא בבגדיו יוציא ויתן כתובה, וכתב על זה הרמ"א וכן היא אם אומרת שאינה משמשת אלא בבגדיה והוא בבגדיו תצא בלא כתובה, ודין זה כתבו הנימוקי יוסף בשם הריטב"א, וכתבו האחרונים שאם מתרצים הם זה לזו בדבר זה להישאר בבגדיהם בזמן מעשה אין בזה איסור.

נז יְכוֹלָה אִשָּׁה לְעַכֵּב אֶת בַּעֲלָהּ שֶׁלֹּא יִסַּע לְמָקוֹם רָחוֹק אוֹ שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּפַרְנָסָה כָּזוֹ שֶׁתִּגְרֹם לוֹ שֶׁלֹּא יוּכַל לְקַיֵּם עוֹנָתוֹ.

נח יְכוֹלָה אִשָּׁה שֶׁתִּמְחַל עַל עוֹנָתָהּ, וְתִפְטֹר אֶת בַּעֲלָהּ מֵחִיּוּב זֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל בְּסִעִיף כ"ט בְּחִיּוּב מְזוֹנוֹת וּכְסוּת, שֶׁאִם מָחֲלָה לְבַעֲלָהּ

אֵינָהּ יְכוֹלָה אַחַר כָּךְ לַחֲזֹר בָּהּ, מִכָּל מָקוֹם בְּפָטְרָהּ אֶת בַּעֲלָהּ מֵחִיּוּב עוֹנָה נִרְאֶה שֶׁיְּכוֹלָה לַחֲזֹר בָּהּ וּלְחַיְּבוֹ בְּכָךְ.

סברה היא, שחיוב מזונות תלוי בממון ואם מחלה לבעלה יכולה היא שתמצא מקור פרנסה ותפרנס עצמה דמאן דיהיב חיי יהיב מזוני, אבל במוחלת עונתה צערה דגופה הוא ואינה יכולה להשלים חסרונה ממקום אחר ויכולה לטעון אחר כך שהיה בדעתה שתוכל לעמוד בכך ועתה רואה שאינה יכולה ואינה מוחלת, וראה בית שמואל בסימן קנ״ד סעיף קטן ב׳. ובעצם הענין שיכולה האשה למחול עונתה כך כתב הרמב״ם בהלכות אישות פרק ט״ו הלכה א׳ וכן פסק מרן השו״ע בסימן ע״ו סעיף ו׳, וכל זה כשקיים האיש מצוות פריה ורביה, שאם לא כן מה הועילה מחילתה, הרי חייב הוא בעונתה עד שיקיים מצוות בוראו בפריה ורביה.

נט כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּסִעִיף נ״ב שֶׁאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁנִּשְׁאוּ הֲרֵי הֵם מְשֻׁעְבָּדִים זֶה לְזוֹ לְעִנְיַן תַּשְׁמִישׁ, וְלָכֵן אִם אֶחָד מֵהֶם מְסָרֵב לָתֵת חֶלְקוֹ בְּדָבָר זֶה הֲרֵי לַהֲלָכָה נִקְרָא הוּא מוֹרֵד, וְחֵטְא הוּא בְּיָדוֹ, וְכֵן פָּסַק מָרָן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ ״אָסוּר לְאָדָם לִמְנֹעַ מֵאִשְׁתּוֹ עוֹנָתָהּ, וְאִם מְנָעָהּ כְּדֵי לְצַעֲרָהּ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה דְּעִנָּתָהּ לֹא יִגְרָע, וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמָּנְעָה עַצְמָהּ מִבַּעֲלָהּ נִקְרֵאת מוֹרֶדֶת״, וּנְבָאֵר דִּינָם בַּסְּעִיפִים הַבָּאִים.

ס מִי שֶׁמּוֹנֵעַ עוֹנָה מֵאִשְׁתּוֹ וַהֲרֵי הוּא טוֹעֵן הֲרֵינִי זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָהּ וְרַק מֵחֲמַת שֶׁשִּׁנּוּאָה הִיא עָלַי אֵינִי בָּא עָלֶיהָ, וְהִתְרוּ בּוֹ בֵּית דִּין עַל כָּךְ, הֲרֵי מָסוּר דָּבָר זֶה בְּיַד אִשְׁתּוֹ, שֶׁאִם רוֹצָה הִיא בְּגֵט כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין לְגָרֵשׁ מִיָּד, וְאִם רוֹצָה לְהַמְתִּין לוֹ מַמְתִּינָה כַּמָּה שֶׁתִּרְצֶה, וְכָל שָׁבוּעַ שֶׁמַּמְשִׁיךְ בְּמִרְדּוֹ מוֹסִיפִים עַל כְּתֻבָּתָהּ שִׁוִּי מִשְׁקַל שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה שְׁעוֹרִים שֶׁל כֶּסֶף.

שורש דין זה הרי הוא בגמרא כתובות סג. ״המורד על אשתו מוסיפין לה שלושה דינרין בשבת, רבי יהודה אומר שלושה טרעפיקין...״. והלכה כסתם משנה וכן הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ד הלכה ט״ו ומרן השו״ע אבע״ז סימן ע״ז סעיף א׳, ונחלקו הראשונים בדבר אלו הדינרין אם הם בכסף מדינה או כסף צורי, וכאן בהלכה הבאנו דעת הרמב״ם, טור, ריי״ף, רא״ש ומרן השו״ע שהם בכסף מדינה. מה שכתבנו שכל זה הוא לאחר שהתרו בו בית דין אף על פי שאינו מלשון הרמב״ם או מרן השו״ע, כך נותנת הסברה וכן הדין במורדת תלוי בהתראת בית הדין, שאין עונשים אלא אם כן מתרים תחילה.

סא הָרוֹצֶה לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה, וּמֵחֲמַת שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְגָרְשָׁהּ בְּעַל כָּרְחָהּ כְּתַקָּנַת הַקְּהִלּוֹת מָנוּעַ הוּא מִלִּתֵּן לָהּ גִּטָּהּ, אַף עַל פִּי כֵן אִם יִרְצֶה רַשַּׁאי הוּא שֶׁלֹּא לִתֵּן לָהּ מְזוֹנוֹת כְּסוּת וְעוֹנָה עַד שֶׁתִּתְרַצֶּה הִיא לְקַבֵּל גִּרוּשֶׁיהָ.

ואף על פי שאינו מקיים מצות עונה אינו נקרא מורד ולא מוסיפים לה על כתובתה, כך כתב ההפלאה, אולם דעת ההפלאה לחייב את הבעל מזונות עד מתן הגט, וכן גם דעת החזון איש, לעומתם כתב הרשב״ש שפטור גם ממזונותיה וכן דעת האור זרוע והרא״ם והב״ח ואף על פי שהחלקת מחוקק בסימן ע״ז ס״ק ג׳ חלק על הב״ח וכתב לחייב את הבעל במזונות אשתו, כתב שם הבאר היטב שיכול הבעל שהוא המוחזק בדמי המזונות לומר קים לי כהרא״ם וכן כתבו גם מהר״א ששון וכנה״ג ומובא כל זה בשו״ת יביע אומר חלק תשיעי אבע״ז סימן כ״ד.

סב חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה חִלְּקוּ אֶת דִּינֵי הַמּוֹרֶדֶת לִשְׁנֵי סוּגִים, הָאַחַת מוֹרֶדֶת בְּטַעֲנַת מָאִיס עָלַי, כְּלוֹמַר טוֹעֶנֶת שֶׁבַּעֲלָהּ מָאוּס הוּא בְּעֵינֶיהָ וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִבָּעֵל לוֹ, וְהַשֵּׁנִית טוֹעֶנֶת שֶׁאֵינָהּ רוֹצָה לְהִבָּעֵל מֵחֲמַת קְטָטָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ עִמּוֹ אוֹ שֶׁבִּזָּה אוֹ שֶׁקִּלֵּל אוֹתָהּ וַהֲרֵי הִיא עַתָּה רוֹצָה לְצַעֲרוֹ, זוֹ וְזוֹ, כָּאָמוּר נִקְרֵאת מוֹרֶדֶת וְיוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה, אֶלָּא שֶׁהֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּינֵיהֶן כִּי מוֹרֶדֶת בְּטַעֲנַת מָאִיס עָלַי אִם חָפֵץ בַּעֲלָהּ לְגָרְשָׁהּ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, וְאִלּוּ הַמּוֹרֶדֶת בְּטַעֲנָה שֶׁעָשָׂה לָהּ כָּךְ וְכָךְ וְלָכֵן רוֹצָה לְצַעֲרוֹ מַתְרִים בָּהּ בֵּית הַדִּין

פַּעֲמַיִם וּמַכְרִיזִים עָלֶיהָ שֶׁמּוֹרֶדֶת הִיא, וּלְאַחַר מִכֵּן אִם הִמְשִׁיכָה בְּמַעֲשֶׂיהָ הַמְקַלְקְלִים לְמַעְלָה מִשָּׁנָה הֲרֵי הִיא יוֹצֵאת כָּאָמוּר בְּלֹא כְּתֻבָּתָהּ.

נחלקו הפוסקים בדבר מורדת הבאה בטענת מאיס עלי בכמה ענינים, ראשית, האם חייבת לברר טענתה מה יש בו שנמאס בעיניה, לדעת המהר״ם מרוטנבורג צריכה לברר טענתה כך מובא בתשובת הרא״ש שהעתיקה מרן הבית יוסף בחיבורו, ולדעת הרמב״ם, רשב״א, רשב״ץ ורשב״ש אינה צריכה לברר טענתה ושורש מחלוקת זאת נעוץ בחשש שמא עיניה נתנה באחר ורוצה לקלקל ולהרוס נישואיה. עוד נחלקו אם בטענת מאיס עלי כופין בית הדין על הבעל לגרש ובזה דעת המהר״ם מרוטנבורג, רמב״ן, רשב״א, הרא״ש, ר״ת ור״ח שאין כופין על על הגט, שוב מטעם שמא עיניה נתנה באחר. לעומתם כתבו הגאונים שהמנהג בזה לכפות גט על הבעל והיא תקנה מחשש שמא תצא אותה אשה לתרבות רעה, וכן כתבו רב שרירא גאון ובנו רב האי גאון, ובעל הלכות גדולות, ריי״ף, רמב״ם, רש״י, רשב״ם רבנו יהודה בתוספות והסמ״ג. ובשולחן ערוך העתיק מרן את לשון הרמב״ם אלא שהשמיט את כפית הגט וכתב במקומו אם רצה הבעל לגרשה, שכך כתב באבע״ז סימן ע״ז סעיף ב׳ ״האשה שמנעה בעלה מתשמיש היא הנקראת מורדת ושואלין אותה מפני מה מרדה, אם אמרה מאסתיהו ואיני יכולה להבעל לו מדעתי אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתובה... וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו״. וכן הוא כאמור ברמב״ם הלכות אישות פרק י״ד הלכה ח׳, ומובאים אלו הדברים בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז סימן י״ח, ועוד הביא שם הרב את הגאון מהר״א בן טוואה בשו״ת חוט המשולש סימן ל״ה שכתב בדעת המהר״ם מרוטנבורג שאף על פי שאין כופין בטענת מאיס עלי משום שחיישינן שמא עיניה נתנה באחר, מכל מקום אם נתנה אמתלא לדבריה כופין אותו לגרש, ושכך כתב הרא״ש בפסקיו וכן דעת התוספות רי״ד, ומכל מקום נשאר הדבר במחלוקת הפוסקים, ולהלכה לא כופין את הבעל לגרש בטענת מאיס שכן משמעות לשון מרן השו״ע ורמ״א.

שורש דין מורדת הרי הוא בגמרא כתובות סג. ״מתניתין, המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרים בשבת, רבי יהודה אומר שבעה טרפעיקין... גמרא, מורדת ממאי רב הונא אמר מתשמיש המטה... אמר אמימר דאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה, אבל אמרה מאיס עלי לא כייפינן לה, מר זוטרא אמר כייפינן לה הוה עובדא ואכפה מר זוטרא ונפק מינה רב חיננא מסורא, ולא היא, התם סייעתא דשמיא הואי״, ובתשובה הנ״ל בשו״ת יביע אומר פסק הרב לחייב את הבעל ליתן גט כדעת הרמב״ם על ידי שעשה שלוש ספיקי ספיקות, ספק הלכה כהרמב״ם שכופין את הבעל ליתן גט בטענת מאיס עלי אף על פי שאינה מבררת טענתה, ואם תמצא לומר שלא, ספק הלכה שאם דבריה מבוררים כן כופין על הגט, ואם תאמר שגם בזה אין כך הלכה ספק הלכה כהרי״ף שכופין את הבעל ליתן גט בטענת מאיס והוא פסק כן בשם בי דינא דמתיבתא.

דיני חיוב רפואתה

סג חַיָּב הַבַּעַל בִּרְפוּאַת אִשְׁתּוֹ, בֵּין רְפוּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קִצְבָּה וּבֵין שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה, כְּלוֹמַר, בֵּין יָדוּעַ מֵרֹאשׁ כַּמָּה מָמוֹן צָרִיךְ לִרְפוּאָתָהּ וּבֵין שֶׁאֵין הַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאֵינוֹ בָּרוּר אֵימָתַי תִּבְרִיא וְכַמָּה מָמוֹן יִצְטָרֵךְ לִתֵּן עַל כָּךְ.

בגמרא כתובות נא. ״מתניתין, לא כתב לה כתובה, בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה מפני שהוא תנאי בית דין... לקתה חייב לרפואתה, אמר הרי גיטה וכתובתה ותרפא את עצמה, רשאי״. ובדף נב: ״תנו רבנן, אלמנה ניזונית מנכסי יתומים, וצריכה רפואה הרי היא כמזונות, רבן שמעון בן גמליאל אומר רפואה שיש לה קצבה נתרפאת מכתובתה, שאין לה קצבה הרי היא כמזונות, אמר רבי יוחנן עשו הקזת דם בארץ ישראל כרפואה שאין לה קצבה, קריביה דרבי יוחנן הוה להו איתת אבא דהות צריכה רפואה כל יומא, אתו לקמיה דרבי יוחנן אמר להו איזילו קוצו ליה מידי לרופא. אמר רבי יוחנן עשינו עצמנו כעורכי הדיינין...״.

וכן פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ד הלכה י״ז ״האשה שחלתה חייב לרפאות אותה עד שתבריא, ראה שהחולי ארוך ויפסיד ממון הרבה לרפואה ואמר לה הרי כתובתיך מונחת, או רפאי עצמך מכתובתיך או הריני מגרשך ונותן כתובה והולך, שומעין לו, ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ״.

סד אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁמִּתְחַיֵּב הַבַּעַל לְאִשְׁתּוֹ וְהוּא מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה הוּא, שֶׁגַּם אִם נִפְטַר הַבַּעַל, שֶׁתְּהֵא יוֹשֶׁבֶת אִשְׁתּוֹ בְּבֵיתוֹ וְנִזּוֹנִית מִנְּכָסָיו כָּל יְמֵי אַלְמְנוּתָהּ עַד שֶׁתִּתְאָרֵס לְאָדָם אַחֵר, וְלָכֵן זַכָּאִית הִיא גַּם כֵּן לִהְיוֹת מִתְרַפְּאָה מִנְּכָסָיו שֶׁהוֹרִישׁ לְיִלָּדָיו, אֶלָּא שֶׁזֶּה דַּוְקָא בִּרְפוּאָה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה, שֶׁהֲרֵי הִיא דּוֹמָה לִמְזוֹנוֹת שֶׁגַּם הֵם אֵין לָהֶם קִצְבָּה, שֶׁאִלּוּ הָיֵינוּ אוֹמְרִים בִּרְפוּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קִצְבָּה, הֲרֵי הִיא דּוֹמָה לְחִיּוּב פִּדְיוֹנָהּ, וַהֲיוֹרְשִׁים הֲרֵיהֶם פְּטוּרִים הֵם מִמֶּנָּה, וּכְמוֹ שֶׁנִּבְאַר בַּהֶמְשֵׁךְ.

לדעת בעל העיטור חלק א׳ אות כ׳ חייב הבעל רק ברפואה שאין לה קצבה שהיא דומה למזונות, והביאוהו הריטב״א הרא״ש והר״ן וחלקו עליו בהבנת הירושלמי שעליו הסתמך העיטור, או שהוא מחלוקת בין גמרא ירושלמית לבבלית

והלכה כבבלית, וכמו שכתבנו בסעיף א׳ שהבעל חייב ברפואת אשתו בין שיש לה קצבה ובין שאין לה קצבה ורק ביתומים אנו מחייבים ברפואה שאין לה קצבה בלבד, וזה מטעם שתקנת רפואתה אינה כנגד פירות נכסיה או מעשה ידיה, אלא תקנה בסתמא היא. והריטב״א כתב שהיא כנגד מה שחייבת לשמשו.

סה נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים בְּדִין רְפוּאָה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה שֶׁחַיָּבִים הַיְתוֹמִים לָאַלְמָנָה, אִם יְהֵיוּ חַיָּבִים גַּם כְּשֶׁחָלְתָה בְּפְשִׁיעָתָהּ, וְנִרְאֶה שֶׁיְּכוֹלִים הַיְתוֹמִים לִטְעֹן קִים לָנוּ כְּפוֹטְרִים אוֹתָנוּ מֵחִיּוּב זֶה.

הריטב״א בכתובות נא. כתב לפטור היתומים מרפואת אלמנה שפשעה בעצמה וכן הוא בב״ח סימן קע״ז בטור חושן המשפט שכתב שכך היא דעת הטור ומובא זה גם בנתיבות המשפט סימן קע״ז אות ה׳, לעומתם דעת הש״ך לחייב ברפואתה כשאין לה קצבה גם אם חלתה בפשיעתה וכן דעת הבית מאיר אבע״ז סימן ע״ח ורבי יצחק אלחנן בשו״ת עין יצחק אבע״ז סימן ע׳ ענפים ב׳, ג׳.

דיני חיוב פדיונה

סו תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁחַיָּב הַבַּעַל לִפְדּוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ אִם נִשְׁבְּתָה, וּכְנֶגֶד זֶה תִּקְּנוּ שֶׁזּוֹכֶה הוּא בְּפֵרוֹת נְכָסֶיהָ, וְתִקְּנוּ זֹאת חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּמַע הַנִּשְׁבֶּית בֵּין הַגּוֹיִים, וְלָכֵן אִם רָצְתָה לְהִתְנוֹת לִפְנֵי הַנִּשּׂוּאִין שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ וְאֵינוֹ פּוֹדֶהָ אִם נִשְׁבֵּית, אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, וְכֵן אִם רָצָה הוּא בְּתְנַאי זֶה אֵין שׁוֹמְעִים לוֹ, שֶׁלְּדַעַת רֹב הַפּוֹסְקִים עִקַּר תַּקָּנָה זוֹ הִיא לְטוֹבַת הָאִשָּׁה וְאֵין הוּא רַשַּׁאי לִמְחֹל עַל טוֹבָתָהּ.

בגמרא כתובות מז: ״תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה, ופרקונה תחת פירות, וקבורתה תחת כתובתה... אמר אביי תקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי״.

פירוש, אכילת פירות נכסי מלוג של האשה הוא דבר שאינו מצוי וגם שְׁבִיתָתהּ(ס) אינו דבר מצוי ותקנו חכמים זה כנגד זה, ומה פירוש אכילת פירות נכסי מלוג שלה, לדוגמא, אם כשנשאה לו היה לה שדה או כרם או מטע או דירה שעומדת לשכירות, כל אלו נקראים נכסי מלוג היות ולא נכתבו בתוך הכתובה שהבעל מקבל אחריות עליהם, ובמשך זמן נישואיהם פירות השדה וריוח שכירות הדירה הם שייכים לבעל, ואם נתגרשו חוזרים השדות או הדירה לרשותה המליאה של האשה, כלומר, שהם והרווחים היוצאים מהם מעתה והלאה הכל חוזר להיות שלה.

ועוד, נחלקו הפוסקים איזו תקנה היתה העיקרית ואיזו הטפילה, לדעת הרשב״ם בבבא בתרא מט: עיקר התקנה שפירות נכסי מלוג שלה הרי הם שלו ולכן יכול להתנות בין אירוסין לנישואין שאינו זוכה בפירות נכסיה ואינו פודה אם נשבית, אולם, לדעת רוב הפוסקים אינו כן, שעיקר התקנה היתה לטובתה והוא פדיונה אם נשבית, וכן פסק מרן השו״ע באבע״ז סימן ס״ט סעיף ח׳, שאף על פי כן אינה יכולה לותר על התקנה והוא מטעם שלא תטמע בין הגויים אם תישבה אי פעם.

סז אִם נִשְׁבְּתָה אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לָהּ הֲרֵינִי נוֹתֵן לָךְ גֵּט וּמְשַׁלֵּם לָךְ כְּתֻבָּתֵךְ וּפְדִי אֶת עַצְמֵךְ, אֶלָּא חַיָּב הוּא לִפְדּוֹתָהּ, וַאֲפִלּוּ עוֹלֶה לוֹ פִּדְיוֹן זֶה בְּדָמִים יְקָרִים כַּמָּה וְכַמָּה יוֹתֵר מִדְּמֵי כְּתֻבָּתָהּ, וְכָל זֶה כְּשֶׁנִּשְׁבְּתָה פַּעַם אַחַת, אֲבָל אִם חָזְרָה וְנִשְׁבְּתָה שֵׁנִית יָכוֹל הוּא לוֹמַר לָהּ טְלִי גִּטֵּךְ וּכְתֻבָּתֵךְ וּפְדִי אֶת עַצְמֵךְ.

בגמרא כתובות נא. ״מתניתין, לא כתב לה אם תשתבאי אפרקינך ואותבינך לי לאינתו, ובכהנת אהדרינך למדינתך, חייב, שהוא תנאי בית דין, נשבית חייב לפדותה, ואם אמר הרי גיטה וכתובתה ותפדה את עצמה, אינו רשאי... גמ׳... נשבית והיו מבקשין ממנו עד עשרה בכתובתה פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה, רצה אינו פודה, רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה פרקונה כנגד כתובתה פודה ואם לאו אינו פודה״.

ונחלקו הפוסקים בדבר פדיון אם נשבית פעם נוספת, שיש אומרים שפעם שניה אינו חייב כלל לפדותה שכל תקנת פדיונה אינו אלא בעבור פעם אחת שנשבית וכך דעת רש״י, ובית יוסף בדעת הרמב״ם וכן דעת הרא״ש ולכן בפעם שניה אם רצה יכול ליתן לה גיטה וכסף כתובתה ותפדה את עצמה.

ויש מי שפוסק שחייב לפדותה אם נשבית אפילו כמה פעמים ומה שדברה הגמרא שבפעם שניה אינו פודה הוא במידה ורוצים בעדה יותר מכדי דמיה או יותר מכדי כתובתה וכן כתבו התוספות ד״ה רצה בשם הר״ח. ויש פוסקים שאין הבדל בין פדיון ראשון לשני אלא אם רוצה לגרשה, שאז נותן גיטה וכתובתה ותפדה עצמה, אולם אם אינו רוצה לגרשה חייב לפדותה כבראשונה, וכן כתבו הב״ח הפרישה וסמ״ע. ולענין מחלוקת רשב״ג וחכמים טעמו של רשב״ג שהיות ופרקונה הוא תנאי מתנאי הכתובה אינו יכול להיות חשוב מן הכתובה עצמה ולכן פטור מלפדותה אם דרוש לכך סכום מעבר לסכום כתובתה וחלקו על כך חכמים, ופסקו כחכמים הרמב״ם והשולחן ערוך אבע״ז ע״ח ג׳.

סח לְדַעַת מָרָן הַשו״ע אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְדּוֹתָהּ בְּיוֹתֵר מִשָּׁוְיָהּ כְּשִׁבוּיָה, שֶׁאִם הִפְקִיעוּ הַשּׁוֹבִים אֶת מְחִירָהּ, אֵינוֹ פּוֹדָהּ, וְהֵיא תַּקָּנָה כְּלָלִית לְגַבֵּי פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, וְהוּא מִטַּעַם שֶׁאִם נְשַׁלֵּם יוֹתֵר מִשָּׁוְיָם יֵלְכוּ אֵלּוּ וְיִשְׁבּוּ שֶׁבִי נוֹסָף וְאֵין לַדָּבָר סוֹף.

אוּלָם לְדַעַת רְמָ״א יָכוֹל הַבַּעַל לִפְדּוֹתָהּ אַף בְּיוֹתֵר מִשָּׁוְיָהּ, שֶׁאִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ, וּכְשֵׁם שֶׁיָּכוֹל לִפְדּוֹת עַצְמוֹ בְּכָל מְחִיר כָּךְ יָכוֹל לִפְדּוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ.

גמרא כתובות נב. ״תנו רבנן, נשבית והיו מבקשין ממנו עד עשרה בדמיה, פעם ראשונה פודה, מכאן ואילך רצה פודה, רצה אינו פודה, רבן שמעון בן גמליאל אומר אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהם מפני תיקון העולם״.

וברמב״ם בהלכות אישות פרק י״ד הלכה י״ט ״אין מחייבין את הבעל לפדות את אשתו יותר על כדי דמיה אלא כמה שהיא שווה כשאר השבויות...״. ופסק בזה הרמב״ם כרבן שמעון בן גמליאל, ובאר הרב המגיד ״ופירוש דמיה הוא ששמין אותה כשפחה הנמכרת בשוק ולא לפי עושר הבעל״. ועוד פסקו כרשב״ג הרי״ף והטור ומרן השו״ע אבע״ז ע״ח סעיף ב׳, ולעומתם פסקו כחכמים שאת אשתו פודה אפילו ביותר מדמיה הרא״ש בשם הרמ״ה וכן הוא הסכים לו בזה והביאם להלכה הרמ״א בשו״ע אבע״ז סימן ע״ח סעיף ב׳ וכן פסקו הבית שמואל והט״ז.

סט כְּשֵׁם שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעִנְיַן מְזוֹנוֹת לְעֵיל בִּסְעִיף ל״ו כֵּן הַדִּין לְעִנְיַן פִּרְקוֹנָהּ, שֶׁאִם הַבַּעַל אֵינוֹ כָּאן וְנִשְׁבֵּית אִשְׁתּוֹ, בֵּית דִּין מוֹכְרִים מִנְּכָסָיו בְּהַכְרָזָה וּפוֹדִים אוֹתָהּ.

בגמרא כתובות מח. ״אמר רב חייא בר אבין אמר רב הונא מי שהלך למדינת הים ומתה אשתו בית דין יורדים לנכסיו וקוברין אותה...״. וכן פסקו הרמב״ם הלכות אישות פרק י״ד הלכה כ׳ ומרן השו״ע אבע״ז סימן ע״ח סעיף ד׳ לענין פדיונה.

ע אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה לוֹ בְּחִיּוּב לָאו, כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת אוֹ כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא גְּרוּשָׁה, אֵינוֹ חַיָּב בְּפִדְיוֹנָהּ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִירָהּ אֵלָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנִּשְׁבְּתָה לְבֵין הַגּוֹיִים וְאֵין עֵדוּת לְהַתִּירָהּ לְבַעֲלָהּ, שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁים שֶׁנִּבְעֲלָה לְאָנְסָהּ, וַהֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ, אַף עַל פִּי כֵן חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ וְלַהֲשִׁיבָהּ לְבֵית אָבִיהָ וְאָז לִתֵּן לָהּ גִּטָּהּ וּכְתֻבָּתָהּ, מִכָּל מָקוֹם לִפְנֵי שֶׁנִּשְׁבְּתָה הָיְתָה מֻתֶּרֶת לוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַגְּרוּשָׁה שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עָלָיו עוֹד לִפְנֵי שֶׁנִּשְׁבְּתָה, שֶׁלָּכֵן אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִירָהּ אֵלָיו וּפְטָרוּהוּ חֲכָמִים מִפִּדְיוֹנָהּ, וְכֵן הוּא כָּאָמוּר בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו וּפָטוּר הוּא מִפִּדְיוֹנָהּ אִם נִשְׁבֵּית.

מקור הדין בגמרא כתובות נא: נב. ״אמר אביי אלמנה לכהן גדול חייב לפדותה שאני קורא בה ובכהנת אהדרינך למדינתך, ממזרת ונתינה לישראל אינו חייב לפדותה שאין אני קורא בה ואותבינך לי לאנתו, רבא אמר כל שאיסור שביה גורם לה חייב לפדותה, איסור דבר אחר גורם לה אינו חייב לפדותה לימא כתנאי...״. ופסקו כרבא הרי״ף, הרמב״ם, הרא״ש ומרן השו״ע בסימן ע״ח סעיף ז׳.

עא אִם אָנוּ חוֹשְׁשִׁים שֶׁזִּנְּתָה בִּרְצוֹנָהּ כְּשֶׁהָיְתָה בְּשִׁבְיָהּ, הֲרֵי בַּעֲלָהּ פָּטוּר מֵחִיּוּב פִּרְקוֹנָהּ, וְאִם הָיְתָה זוֹ אֵשֶׁת כֹּהֵן נֶחְלְקוּ בָּזֶה הַפּוֹסְקִים וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה.

כך כתב הר״ן על פי התוספתא פ״ד וכן פסק רמ״א בשו״ע ע״ח סעיף ו׳, ולענין אשת כהן שזנתה ברצון לדעת החלקת מחוקק סעיף קטן ח׳ חייב בעלה לפדותה ולדעת הבית שמואל סעיף קטן ז׳ פטור, וכאמור בכמה ובכמה מקומות יכול המוחזק לטעון קים לי היות ואינו מבואר בזה דעת מרן השו״ע.

עב בְּכָלַל הַחִיּוּב שֶׁיִּפְדֶּה אֶת אִשְׁתּוֹ הוּא גַּם הַחִיּוּב שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה לְבֵיתוֹ לִהְיוֹת אִשְׁתּוֹ כְּבָרִאשׁוֹנָה, וֶהֱיוֹת וְאֵין דָּבָר זֶה אֶפְשָׁרִי אִם מֵת בַּעֲלָהּ, בֵּין לִפְנֵי שֶׁנִּשְׁבְּתָה בֵּין בִּזְמַן שִׁבְיָהּ, הֲרֵי פְּטוּרִים הַיְתוֹמִים שֶׁיָּרְשׁוּ נִכְסֵי אֲבִיהֶם מִלְּפְדּוֹתָהּ, וְלָכֵן, אוֹ שֶׁתִּפְדֶּה עַצְמָהּ מִשֶּׁלָּהּ אוֹ שֶׁתִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ וְתִפְדֶּה עַצְמָהּ, וְזֶה אֲפִלּוּ אִם מֵת בַּעֲלָהּ בְּלֹא וָלָד, שֶׁאָז צְרִיכָה הִיא יְבוּם אוֹ חֲלִיצָה מֵאֶחָד מֵאֶחָיו.

שכך כתוב במשנה כתובות נא. ״לא כתב לה אם תשתבאי אפרקינך ואותבינך לי לאנתו, ובכהנת אהדרינך למדינתך, חייב, שהוא תנאי בית דין״. ואף על פי שנשבית ולא פדאה בעלה לאונסו שהרי נפטר אינה נוטלת מנכסיו פירות שאכל כך כתבו החלקת מחוקק ובית שמואל, וזה שלא כמו שלמדנו בדין אם נשבית אשתו האסורה עליו בלאו שפטור מפדיונה, שאז לדעת הר״ן ורמ״א צריך להחזיר לה פירות נכסיה שאכל.

ומה שכתבנו שדין זה נאמר גם באלמנה הזקוקה ליבם כך פסקו הרי״ף והרא״ש ומרן השו״ע כל זה בסימן ע״ח סעיף ח׳.

עג אִשָּׁה שֶׁנִּתְפְּסָה בִּפְלִילִים וּפָסְקוּ עָלֶיהָ עַרְכָּאוֹת שֶׁתִּשַּׁלֵּם קְנָס כָּךְ וְכָךְ אוֹ שֶׁתֵּשֵׁב בְּבֵית הַסֹּהַר תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת, הֲרֵי יֵשׁ בָּזֶה בְּוַדַּאי מִצַּוַת פְּדְיוֹן שְׁבוּיִים, אֶלָּא שֶׁאִם חַיָּב בָּזֶה בַּעֲלָהּ כְּתַקָּנַת חֲכָמִים, דָּבָר זֶה מָסוּר לְעִיּוּן בֵּית הַדִּין, אִם יֵשׁ בְּשִׁבְיָה זוֹ מֵאוֹתָם דְּבָרִים שֶׁחָשׁוּ לָהֶם חֲכָמִים הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּפִרְקוֹנָהּ וְאִם לָאו הֲרֵי הוּא פָּטוּר.

מסתמא, סתם כליאה בבית סהר יש בו סכנה רוחנית גדולה וגם סכנה פיזית לא מבוטלת, שהרי היוצא משם אפילו אחר פרק זמן קצר מברך בשם ומלכות ברכת הגומל, ובודאי שאינה ברכה לבטלה. וגם אם ימצא פטור מפדיונה הרי הוא פטור מחיוב תנאי הכתובה, אולם חיוב פדיון שבויים באופן כללי עדין חל, וביותר עליו מדכתיב ומבשרך אל תתעלם.

דיני חיוב קבורתה

עד עוֹד מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים וּכְמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף כ״ז הוּא חִיּוּב קְבוּרָתָהּ אִם מֵתָה, וְתִקְּנוּ זֹאת חֲכָמִים כְּנֶגֶד מַה שֶּׁזּוֹכֶה הַבַּעַל בִּירֻשַּׁת כְּתֻבָּתָהּ.

וּמִכְּלַל חִיּוּב קְבוּרָתָהּ הוּא שֶׁיִּדְאַג לְכָל צָרְכֵי הַקְּבוּרָה, הַהֶסְפֵּדִים וְהַמַּצֵּבָה כְּפִי מַה שֶּׁנָּהוּג בְּאוֹתוֹ זְמַן וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם בְּאִשָּׁה כְּעֶרְכָּהּ.

מקור הדין בגמרא כתובות מו: ״האב זכאי בביתו... יתר עליו הבעל שאוכל פירות בחייה וחייב במזונותיה, ובפרקונה וקבורתה, רבי יהודה אומר אפילו עני שבישראל לא יפחות משני חלילין ומקוננת״. ובדף מז: ״תנו רבנן תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה, וקבורתה תחת כתובתה״. וכן הוא ברמב״ם בהלכות אישות פרק י״ד הלכה כ״ג ובמרן השו״ע סימן פ״ט סעיף א׳.

עה זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁחַיָּב בִּקְבוּרַת אִשְׁתּוֹ כְּנֶגֶד מַה שֶּׁזּוֹכֶה בִּירֻשַּׁת כְּתֻבָּתָהּ, אִם אֵין לָאִשָּׁה נְכָסִים וְאֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם אֵין זֶה מְעַכְּבוֹ מֵחִיּוּב קְבוּרָתָהּ, שֶׁלֹּא חִלְּקוּ בָּזֶה חֲכָמִים, וְכֵן אֵין הַבַּעַל יָכוֹל לוֹמַר

אֵינִי קוֹבֵר וְאֵינִי יוֹרֵשׁ, וְכֵן הִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר אֵינִי מוֹרִישָׁה לוֹ נְכָסַי וּכְתֻבָּתִי וְהוּא אֵינוֹ קוֹבְרֵנִי, שֶׁאֵין תַּקָּנָה זוֹ לְטוֹבַת אֶחָד מֵהֶם.

הביא הבית שמואל בסימן פ״ט סעיף קטן א׳ ״כתב בתשובת מהרי״ל בעל חייב בקבורה אפילו אם כנס אותה ערומה דלא פלוג חז״ל...״. וכתב הרב המגיד בפרק י״ב הלכה ד׳ ״וצ״ע, שבפרקונה ובקבורתה אין הבעל יכול להינצל מחיובה ואפילו יניח לה פירותיה וכתובתה, וכן היא אינה יכולה להפקיע ממנו זכות פירות וכתובה, אפילו תאמר איני נפדית ואיני ניזונית ואיני נקברת מנכסיו, וזה נראה מדברי רבנו, וכן דעת בעלי התוספות וכן הסכימו הרמב״ן והרשב״א זכרונם לברכה״.

וכן כתב הר״ן בפרק נערה שנתפתתה בדבור המתחיל תקנו, שאין הבעל ולא האשה יכולים לותר על ירושת כתובתה כנגד קבורתה והביאו להלכה הרמ״א בשו״ע אבע״ז סימן ס״ט סעיף ה׳.

עו אִם לֹא הָיָה הַבַּעַל בְּבֵיתוֹ, וּכְגוֹן שֶׁנָּסַע לַמֶּרְחַקִּים, אוֹ שֶׁהִנּוֹ חוֹלֶה בְּאֹפֶן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְמַלֵּא חוֹבָתוֹ לִקְבֹּר אֶת אִשְׁתּוֹ, יוֹרְדִים בֵּית דִּין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִים שֶׁלֹּא בְּהַכְרָזָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְאַבֵּד זְמַן, וְקוֹבְרִים אֶת הָאִשָּׁה בָּאֹפֶן הָרָאוּי לָהּ לְפִי מַעֲלָתָהּ.

בגמרא כתובות מח. ״אמר רב חייא בר אבין אמר רב הונא מי שהלך למדינת הים ומתה אשתו, בית דין יורדין לנכסיו וקוברין אותה לפי כבודו, לפי כבודו ולא לפי כבודה, אימא אף לפי כבודו, הא קא משמע לן עולה עמו ואינה יורדת עמו ואפילו לאחר מיתה״, וכן פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ד הלכה כ״ד, וכן הוא במרן השו״ע אבע״ז סימן פ״ט סעיף ג׳. ומה שאמרנו שבית דין מוכרים לצורך קבורה בלא הכרזה הרי מקור דין זה בגמרא גיטין נב: ״... דאמרי נהרדעי לכרגא ולמזוני ולקבורה מזבנינן בלא אכרזתא״, וכן נפסק להלכה ברמב״ם ושו״ע כנ״ל.

שתהא יושבת בביתו ונזונית מנכסיו כל זמן אלמנותה

עז תְּנַאי נוֹסָף מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה הוּא הַזְּכוּת שֶׁהִקְנוּ חֲכָמִים לָאִשָּׁה שֶׁאִם נִפְטַר בַּעֲלָהּ וְנַעֲשֵׂית הִיא אַלְמָנָתוֹ, זְכוּת יֵשׁ לָהּ לִבְרֹר בֵּין שְׁתֵּי הָאֶפְשָׁרִיּוֹת, אוֹ שֶׁגּוֹבָה הִיא סַךְ כְּתֻבָּתָהּ מִנְּכְסֵי בַּעֲלָהּ שֶׁהוֹרִישׁ לְבָנָיו וּפוֹנָה לָהּ לְדַרְכָּהּ, אוֹ שֶׁנִּשְׁאֶרֶת זַכָּאִית לְמָגוּרִים וּמְזוֹנוֹת מִנְּכְסֵי בַּעֲלָהּ שֶׁנִּפְטַר כְּשֵׁם שֶׁהָיְתָה זַכָּאִית בְּחַיָּיו עַד שֶׁתִּתְבַּע וְתִגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ, וּתְנַאי כְּתֻבָּה זֶה כְּדֶרֶךְ כָּל תְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה הֲרֵי הוּא שָׁרִיר וְקַיָּם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כְּתָבוּהוּ בְּטוֹפֶס הַכְּתֻבָּה, וַאֲפִלּוּ צַוָּה בַּעֲלָהּ אֶת יוֹרְשָׁיו שֶׁיִּתְּנוּ לָהּ כְּתֻבָּתָהּ לְאַחַר מוֹתוֹ וְתֵלֵךְ לָהּ אֵין שׁוֹמְעִים לָהֶם, שֶׁלָּהּ הִקְנוּ חֲכָמִים אֶת הַכֹּחַ לִבְרֹר אִם לִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ מִנְּכָסָיו אוֹ לְהִשָּׁאֵר זַכָּאִית לִמְזוֹנוֹת וּמָדוֹר כְּשֶׁהָיְתָה.

שורש דין זה בגמרא כתובות נב: ״מתניתין, לא כתב לה בנין דכרין דיהוו ליכי מינאי... בנן נוקבן דיהוין ליכי מינאי... תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל ימי מיגר אלמנותיך בביתי, חייב שהוא תנאי בית דין, כך היו אנשי ירושלים כותבים, אנשי גליל היו כותבים כאנשי ירושלים, אנשי יהודה היו כותבים עד שירצו היורשין ליתן לך כתובתיך, לפיכך אם רצו היורשין נותנין לה כתובתה ופוטרים אותה״. ובדף נד. ״אתמר, רב אמר הלכה כאנשי יהודה ושמואל אמר הלכה כאנשי גליל״, ופסקו כשמואל הטור בשם ר״ח, הרי״ף, הרא״ש והרמב״ם, וכן כתב הוא בהלכות אישות פרק י״ח הלכות א׳, ב׳ ״אלמנה ניזונית מנכסי יורשין כל זמן אלמנותה עד שתטול כתובתה... כשם שניזונית אחר מותו מנכסיו כך נותנין לה כסות וכלי תשמיש ומדור, או יושבת במדור שהיתה בו בחיי בעלה, ומשתמשת בכרים וכסתות בעבדים ושפחות שנשתמשה בהם בחיי בעלה״, וכן פסק מרן בשו״ע אבע״ז סימן צ״ג סעיף ג׳, וכל זה כשיש בנכסי הבעל שהוריש ליורשיו, אבל אם אין בהם כדי מזונותיה וכתובתה, גובה אותם לצורך כתובתה בלבד.

עח אִם הִתְנוּ בֵּינֵיהֶם בִּזְמַן נִשּׂוּאִין לְבַטֵּל זְכוּת זוֹ שֶׁל הָאִשָּׁה, הֲרֵי תְּנָאָם קַיָּם וּתְנַאי בֵּית דִּין בָּטֵל, שֶׁהֲרֵי הוּא תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן וְכָל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן

קַיָּם, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר נִשּׂוּאֵיהֶם אִם מָחֲלָה הָאִשָּׁה עַל זְכוּת זוֹ מְחִילָתָהּ קַיֶּמֶת, וּלְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעֲלָהּ גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ מִנִּכְסֵי בַּעֲלָהּ וְהוֹלֶכֶת לָהּ.

כן פסק מרן בשו״ע סימן צ״ג סעיף א׳ והדברים פשוטים שהרי כל תנאי שבממון קיים ולעניין מחילה אם רוצה למחול זכותה מסיבה כל שהיא ודאי שזו זכותה ומתבארים הדברים בשו״ע אבע״ז סימן ק״ה סעיף ד׳ והוא מגמרא כתובות נג. ״אמר רבא פשיטא מוכרת כתובה לאחרים יש לה כתובת בנין דכרין, מאי טעמא זוזי אנסוה, מוחלת כתובתה לבעלה אין לה כתובת בנין דכרין, מאי טעמא, אחולי אחילתא״.

עט אִם הָלְכָה הָאַלְמָנָה וְתָבְעָה כְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית דִּין, אִבְּדָה זְכוּתָהּ לִמְזוֹנוֹת וּמָדוֹר מִן הַיּוֹרְשִׁים, אוּלָם אִם תָּבְעָה כְּתֻבָּתָהּ מִטַּעַם שֶׁהַיּוֹרְשִׁין קִצְּצוּ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ שֶׁהִטְעוּהָ בְּכַוָּנָה תְּחִלָּה לוֹמַר שֶׁאָדָם פְּלוֹנִי חָפֵץ בָּהּ לִשְׁאֵנָה, כָּל עוֹד לֹא גָּבְתָה כְּתֻבָּתָהּ בְּפֹעַל הֲרֵי זוֹ לֹא אִבְּדָה זְכוּתָהּ לִהְיוֹת יוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ וְלִהְיוֹת נִזּוֹנִית מִנְּכָסָיו שֶׁל מִי שֶׁהָיָה בַּעֲלָהּ.

בגמרא כתובות נד. ״אמר רב יהודה אמר שמואל התובעת כתובתה בבית דין אין לה מזונות״, וכן פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ח הלכה א׳ וכן הוא במרן השו״ע סימן צ״ג סעיף ה׳ ודוקא כשתבעה בבית דין, שאם תבעה שלא בבית דין לא אבדה מזונותיה כך הוא בגמרא וכן כתב הרב המגיד שם.

פ אִם נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר, אִבְּדָה מְזוֹנוֹתֶיהָ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעֲלָהּ הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר אֵינָהּ נִקְרֵאת אַלְמָנָתוֹ שֶׁל הָרִאשׁוֹן אֶלָּא אֵשֶׁת הַשֵּׁנִי.

גמרא כתובות נד. ״אמר רב נחמן אמר שמואל תבעוה לינשא ונתפייסה אין לה מזונות... זינתה אין לה מזונות... כיחלה ופירכסה אין לה מזונות... ולית הלכתא ככל הני שמעתתא״. וכן דעת הרי״ף והרמב״ם שאפילו נתפייסה יש לה מזונות עד שתתקדש ומשנתקדשה לאחר נקראת עתה אשת פלוני ולא אלמנה, והרי התנאי למזונותיה היה כל ״ימי מיגר אלמנותך״ ועתה אינה אלמנה, וכאמור. וכן נפסק להלכה בשו״ע סימן צ״ג סעיף ז׳ וכתב הרמ״א דמיד שעשתה שידוך הפסידה מזונותיה וכתב על זה הגר״א טעם דכבר הפקיעה עצמה מכבוד בעלה ויש לומר שכל זה בזמנם שהיה השידוך דבר יותר מחייב ממה שנהוג עכשיו, אבל בזמן הזה שמשתדכים ונפרדים ואין נהוג להטיל על זה קנסות וחרמות, עד שאינה נשאת ממש לשני לא הפקיעה עצמה מכבודו של ראשון, ומכל מקום נראה שלאשכנזים יכול המוחזק לטעון בזה קים לי, והמוחזק במקרה זה היא האלמנה.

פא הִיא טוֹעֶנֶת שֶׁלֹּא נָתְנוּ לָהּ מְזוֹנוֹת וְהֵם טוֹעֲנִים שֶׁנָּתְנוּ, עַל הַיּוֹרְשִׁים לְהָבִיא רְאָיָה, וְאִם אֵין לָהֶם נִשְׁבַּעַת הִיא הֶסֵּת וְנוֹטֶלֶת, וְעַל מְזוֹנוֹת שֶׁלֶּעָתִיד נֶאֱמֶנֶת לִטֹּל בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְכָל זֶה כְּשֶׁלֹּא נִשֵּׂאת, אֲבָל אִם נִשֵּׂאת וְתוֹבַעַת מְזוֹנוֹת שֶׁהָיוּ חַיָּבִים לָהּ הַיּוֹרְשִׁים בָּעָבָר עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, וְאִם אֵין לָהּ, נִשְׁבָּע הַיּוֹרֵשׁ הֶסֵּת וְנִפְטָר מִלִּתֵּן לָהּ.

כך פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ח הלכה כ״ז ושורש דין זה בגמרא כתובות צו. ״בעי רבי יוחנן יתומים אומרים נתננו והיא אומרת לא נטלתי על מי להביא ראיה, נכסי בחזקת יתמי קיימי ועל האלמנה להביא ראיה, או דלמא נכסי בחזקת אלמנה קיימי ועל היתומים להביא ראיה, תא שמע דתני לוי, אלמנה כל זמן שלא ניסת על היתומים להביא ראיה, ניסת, עליה להביא ראיה״ וכן פסק מרן בשו״ע סימן צ״ג סעיף ט״ו.

זכות בנותיו למזונות

פב אֵין הַיּוֹרְשִׁים חַיָּבִים בְּפִדְיוֹנָהּ שֶׁל אַלְמְנַת אֲבִיהֶם אִם נִשְׁבְּתָה, שֶׁהֲרֵי אֵינָם נוֹטְלִים פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ, וְאֵינָם חַיָּבִים בִּרְפוּאָתָהּ שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה, וְלֹא בְּקִבּוּרָתָהּ שֶׁהֲרֵי אֵין הֵם יוֹרְשִׁים כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן מְצִיאָתָהּ הֲרֵי הִיא שֶׁלָּהּ וְאֵין לַיּוֹרְשִׁים בָּהּ כְּלוּם.

פג כְּשֵׁם שֶׁהָאַלְמָנָה זַכָּאית לִמְזוֹנוֹת מִיּוֹרְשֵׁי בַּעֲלָהּ, כָּךְ זַכָּאִים הֵם לִטֹּל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, שֶׁאִם הִיא עוֹבֶדֶת וּמַרְוִיחָה שַׂיָּךְ רֶוַח זֶה לַיּוֹרְשִׁים כְּשֵׁם שֶׁהָיָה שַׂיָּךְ לַאֲבִיהֶם, וְלָכֵן אִם אָמְרוּ טְלִי לָךְ מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ וְאֵין אָנוּ חַיָּבִים בְּמְזוֹנוֹתַיִךְ, אֵין בְּדִבְרֵיהֶם כְּלוּם, וְאִלּוּ הִיא אִם אָמְרָה אֵינִי נְזוֹנִית מִכֶּם וּמַעֲשֵׂה יָדַי הֲרֵי הֵם שֶׁלִּי שׁוֹמְעִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי תַּקָּנָה זוֹ תִּקְּנוּ חֲכָמִים לְטוֹבָתָהּ.

כן פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ח הלכה ו׳, וכן פסק מרן השו״ע בסימן צ״ה סעיף ב׳, ושורש דין זה בגמרא כתובות צה: ״מתניתין, אלמנה ניזונת מנכסי יתומים מעשה ידיה שלהן ואין חייבים בקבורתה, יורשיה יורשי כתובתה חייבין בקבורתה״ ובגמרא ירושלמית ״אלמנה שאמרה יצאו מעשה ידי במזונותי שומעין לה״. ומה שאמרנו בסעיף פ״ב שמציאתה הרי היא שלה, מקורו בגמרא כתובות צו. ורמב״ם פרק י״ח הלכה ח׳, וכן לענין פירות נכסיה שהרי פטורים היורשים מפדיונה ותקנו חכמים אכילת פירות נכסיה כנגד פדיונה וכן הוא ברמב״ם ורי״ף וכן הוא במרן השו״ע סימן צ״ה סעיף צ׳.

שיהיו בנותיו ממנה נזונות מנכסיו גם לאחר מותו עד שיתארסו או יבגרו

פד עוֹד מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה שֶׁתִּתְקְנוּ חֲכָמִים, שֶׁאָדָם הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה מִתְחַיֵּב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁהַבָּנוֹת שֶׁיִּוָּלְדוּ לוֹ מִמֶּנָּה יִהְיוּ נְזוֹנוֹת מִנְּכָסָיו עַד שֶׁיִּתְקַדְּשׁוּ אוֹ יִבְגְּרוּ, וּכְכָל שְׁאָר תְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה תְּנַאי זֶה חָל בֵּין אִם כְּתָבוּהוּ בַּכְּתֻבָּה וּבֵין אִם לֹא, וּבֵין אִם יָדְעוּ עַל תְּנַאי זֶה אוֹ שֶׁלֹּא יָדְעוּ, שֶׁתְּנַאי זֶה חָל עַל כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנוּ בֵּינֵיהֶם אַחֶרֶת.

שורש דין זה בגמרא כתובות נב: ״מתניתין, לא כתב לה... בנן נוקבן דיהויין ליכי מינאי יהוין יתבן בביתי ומתזנן מנכסי עד דתלקחון לגוברין, חייב, שהוא תנאי בית דין״.

ובדף נג: ״רב אמר עד דתלקחן לגוברין״ כתנאי, עד מתי הבת ניזונת עד שתארס, משום רבי אלעזר אמרו עד שתבגר״ וכן פסק הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ט הלכה י׳ ״ומתנאי כתובה שתהיינה הבנות ניזונות מנכסי אביהן אחר מותו עד שיתארסו או עד שיבגרו, בגרה הבת אף על פי שלא נתארסה, או נתארסה אף על פי שלא בגרה אין לה מזונות״. וכן פסק מרן בשו״ע אבע״ז סימן קי״ב סעיף א׳.

פה אַף עַל פִּי שֶׁנִּזּוֹנִית הַבַּת מִנִּכְסֵי אָבִיהָ, מַה שֶּׁמַּרְוַחַת בַּעֲבוֹדָה שֶׁעוֹבֶדֶת וְכֵן מְצִיאָה שֶׁמָּצְאָה הֲרֵי הֵם שֶׁלָּהּ, וְאֵין דִּינָהּ בָּזֶה כְּאַלְמָנָה שֶׁנִּזּוֹנִית מִן הַיּוֹרְשִׁים שֶׁמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלָּהֶם, שֶׁבָּזֶה לֹא הוֹרִישׁ הָאָב זְכוּתוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵי בִּתּוֹ לְבָנָיו, וְהוּא מִטַּעַם שֶׁנּוֹחַ לוֹ בְּהַרְוָחָה שֶׁלָּהּ.

בגמרא כתובות מג. ״בעא מיניה רבי אבינא מרב ששת בת הניזונת מן האחים מעשה ידיה למי... אמר רב יהודה אמר רב בת הניזונת מן האחין מעשה ידיה לעצמה, אמר רב כהנא מאי טעמא דכתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם, אותם לבניכם, ולא בנותיכם לבניכם, מגיד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו״ וכן פסקו הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ט הלכה י׳ ומרן השו״ע בסימן קי״ב סעיף ב׳.

פו הוֹלִיד בַּת בְּלֹא שֶׁנָּשָׂא אֶת אִמָּהּ תְּחִלָּה, הֱיוֹת וְאֵין לְאִמָּהּ כְּתֻבָּה וּתְנָאֶיהָ אֵין לַבַּת מְזוֹנוֹת לְאַחַר מִיתַת הָאָב, אֲבָל בְּחַיָּיו הֱיוֹת וּמוֹדֶה שֶׁהִיא בִּתּוֹ הֲרֵי זֶה נִתְחַיֵּב בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף מ״א.

מקור הדין בגמרא כתובות נג: ״בעי רבי אלעזר בת שניה יש לה מזונות או אין לה מזונות, כיון דלית לה כתובה לית לה מזוני או דלמא אמה דעבדה איסורה קנסוה רבנן, איהי דלא עבדה איסורה לא קנסוה רבנן, תיקו, בעי רבא בת ארוסה... תיקו, בעי רב פפא בת אנוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות... תיקו״ וכתבו הפוסקים שהיות וכל אלו הקושיות

נסתיימו בתיקו, והוא ספק בממון, הוי לקולא לנתבע שהיורש מוחזק ואין להוציא מידו, ואין לאלו הבנות מזונות לאחר מיתת אביהן. וכן פסק הרמב״ם בפרק י״ט הלכה י״ד, ומרן השו״ע בסימן קי״ב סעיף ה׳.

הבנים יורשים את כתובת אמם

פז מַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁזַּכָּאִית הַבַּת לִהְיוֹת נִזּוֹנִית מִנִּכְסֵי אָבִיהָ לְאַחַר מוֹתוֹ, זְכוּת זוֹ כּוֹלֶלֶת כְּסוּת וּמָדוֹר, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בִּסְעִיפִים מ״ח, נ׳ לְעִנְיַן חִיּוּב מְזוֹנוֹת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים.

פח בֵּית דִּין מוֹכְרִים בְּלִי הַכְרָזָה לְמְזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה וּכְסוּתָהּ וְלִמְזוֹנוֹת הַבָּנוֹת וּכְסוּתָן, אֲבָל בְּעוֹד שֶׁלְּאַלְמָנָה בֵּית דִּין פּוֹסְקִים עַל פִּי כְּבוֹדָהּ וּכְבוֹד בַּעֲלָהּ שֶׁנִּפְטַר, שֶׁהֲרֵי עוֹלָה עִמּוֹ וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת עִמּוֹ, לְבָנוֹת אֵין פּוֹסְקִים הַבֵּית דִּין אֶלָּא מַה שֶּׁנָּחוּץ לָהֶן וְלֹא יוֹתֵר, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בִּסְעִיפִים ל״ח, מ״ח לְעִנְיַן חִיּוּב מְזוֹנוֹת כְּסוּת וּמָדוֹר לְבָנָיו וּבְנוֹתָיו.

שֶׁיִּהְיוּ בָּנֶיהָ הַזְּכָרִים מִמֶּנּוּ יוֹרְשִׁים כְּתֻבָּתָהּ יָתֵר עַל אֲחֵיהֶם מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת.

כך כתב הרמב״ם בהלכות אישות פרק י״ט הלכה י״א והוא על פי גמרא ירושלמית כתובות פרק י״ב הלכה א׳, וכן שם בפרק ה׳ הלכה ו׳, ששם מבואר שזוכה גם בכסות ושאין הבת עולה עמו, וכן בגמרא כתובות סח. ״הבנות ניזונות ומתפרנסות מנכסי אביהן, כיצד...״.

פט עוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים בִּתְנָאֵי הַכְּתֻבָּה שֶׁתְּהֵא הָאִשָּׁה מוֹרִישָׁה כְּתֻבָּתָהּ לְבָנֶיהָ לִגְבּוֹת אוֹתָהּ מִנִּכְסֵי אֲבִיהֶם, כֵּיצַד, כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה וְהוֹלִידָה בֵּן וּמֵתָה, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אִשָּׁה שְׁנִיָּה וְכָתַב גַּם לָהּ כְּתֻבָּה וְהוֹלִידָה גַּם הִיא בֵּן וּמֵתָה וְאַחַר כָּךְ מֵת הוּא, גּוֹבִים שְׁנֵי הַבָּנִים כָּל אֶחָד אֶת כְּתֻבַּת אִמּוֹ שֶׁהִיא עִקָּר וְתוֹסֶפֶת שֶׁהוֹסִיף לָהּ מִשֶּׁלּוֹ וּכְכוּם נְדוּנְיָתָהּ שֶׁקִּבֵּל עָלָיו, וְאַחַר שֶׁגָּבוּ כְּתֻבּוֹתֵיהֶם מְחַלְּקִים אֶת הַיְרֻשָּׁה בֵּינֵיהֶם.

עַד כָּאן עֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁמִּתְחַיֵּב הַבַּעַל לְאִשְׁתּוֹ, וְעַתָּה נָבוֹא לְבָאֵר אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁזּוֹכָה הִוא בָּהּ.

בגמרא כתובות נב: ״מתניתין, לא כתב לה בנין דכרין דיהוו ליכי מינאי אינון ירתון כסף כתובתיך יתר על חולקהון דעם אחוהון, חייב, שהוא תנאי בית דין״ וכן הוא ברמב״ם הלכות אישות פרק י״ט הלכה א׳ וטעם תקנה זו מובא שם בגמרא ״אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחנן מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו״ כלומר שלא יחוש אדם לתת לבתו נדוניא גדולה מטעם שאם תמות בתו קודם לבעלה הרי בעלה יורש אותה, לכן תקנו חז״ל שאחר שימות הבעל ירשו בני הבת, שהם נכדיו של אותו אדם, את כתובת אמם שכוללת בתוכה את אותה נדוניא. ומרן השו״ע פסק דין זה להלכה בסימן קי״א סעיף א׳.

מעשה ידיה לבעלה

צ מִן הַדִּין יֶשְׁנָן שְׁלֹשָׁה סוּגֵי מְלָאכוֹת שֶׁחַיֶּבֶת הָאִשָּׁה לַעֲשׂוֹתָן מִשֶּׁנִּשְׂאָה: **א**. לַעֲשׂוֹת מַלְאֲכוֹת הַבַּיִת, כְּגוֹן מְבַשֶּׁלֶת וּמְכַבֶּסֶת. **ב**. מְשַׁמֶּשֶׁת אֶת בַּעֲלָהּ, כְּגוֹן שֶׁתַּגִּישׁ בְּפָנָיו אוֹ תִּטֹּל מִפָּנָיו. **ג**. וְכֵן עוֹשָׂה אֵיזוֹ מְלָאכָה הַמַּכְנֶסֶת מָמוֹן

לְבַעֲלָהּ. וּשְׁלֹשָׁה סוּגֵי מְלָאכוֹת אֵלּוּ שֶׁמָּנִינוּ אִם נִמְנַעַת מִלַּעֲשׂוֹתָן כּוֹפִין אוֹתָהּ בֵּית דִּין וְעוֹשָׂה, וְלֹא נָהֲגוּ בְּזִמַּנֵּנוּ לִכְפּוֹת עַל כָּךְ.

בגמרא כתובות מו: "מתניתין, האב זכאי בבתו בקידושיה, בכסף, בשטר ובביאה, זכאי במציאתה, ובמעשה ידיה, ובהפרת נדריה, ומקבל את גטה, ואינו אוכל פירות בחייה. נשאת, יתר עליו הבעל שאוכל פירות בחייה, וחייב במזונותיה, ובפרקונה וקבורתה... " ובדף מז: "תנו רבנן, תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה, ופרקונה תחת פירות וקבורתה תחת כתובתה... אמר אביי תקנו מצוי למצוי, ושאינו מצוי לשאינו מצוי". ובדף נט: "מתניתין, ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה, טוחנת, ואופה, ומכבסת, ומבשלת, ומניקה את בנה, מצעת לו המטה, ועושה בצמר. הכניסה לו שפחה אחת לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת, שתים, אין מבשלת ואין מניקה את בנה, שלש, אינה מצעת לו המטה ואינה עושה לו בצמר, ארבע, יושבת בקתדרא, רבי אליעזר אומר אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה לידי זימה, רבן שמעון בן גמליאל אומר אף המדיר את אשתו מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובה שהבטלה מביאה לידי שעמום" ונחלקו האמוראים בענין התקנה מזונות כנגד מעשה ידיה שלדעת רב הונא עיקר התקנה לטובת האשה כדי לחייב את בעלה במזונותיה שחששו שמא לא יספיק לה מעשה ידיה, וכנגד זה תקנו שמעשה ידיה לבעלה כדי שלא תהיה לו איבה אליה, ולכן יכולה אשה שתאמר איני ניזונת ואיני עושה, וריש לקיש סבר שעיקר התקנה הייתה לטובת הבעל שיהיו מעשה ידיה שלו ולכן אינה יכולה לומר איני ניזונת ואיני עושה. ובגמרא כתובות קז: נפסקה הלכה כרב הונא. ואשה שאמרה איני ניזונית ואיני עושה אם יכולה אחר כך לחזור בה ולומר הריני ניזונת ועושה ראה לעיל בסעיף כ"ט ובבאורים, שיש בזה מחלוקת בראשונים ויכול הבעל שהוא המוחזק לטעון קים לי וליפטר מחיוב מזונותיה.

צא אִם הָיָה לַבַּעַל מָמוֹן הַרְבֵּה אוֹ שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ אִשְׁתּוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה כְּשֶׁנִּשְׂאוּ, רַשָּׁאִית הָאִשָּׁה לְמַעֵט מֵעֲבוֹדָתָהּ, וְיִשְׂכֹּר הַבַּעַל נָשִׁים שֶׁיַּעֲשׂוּ מְלַאכְתָּהּ כְּפִי יְכָלְתּוֹ.

צב אַף עַל פִּי שֶׁיָּכוֹל הַבַּעַל לִשְׂכֹּר נָשִׁים שֶׁיַּעֲשׂוּ כָּל מְלֶאכֶת אִשְׁתּוֹ, אֵינָהּ רַשָּׁאִית לֵישֵׁב בְּטֵלָה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי שְׁעָמוּם וְזִמָּה, וַאֲפִלּוּ הוּא, אִם אוֹסֵר עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה מִכָּל הַמְּלָאכוֹת שֶׁמָּנִינוּ אֶלָּא שֶׁתֵּשֵׁב בְּטֵלָה, חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ בְּגֵט וְלִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ.

כך פסק מרן בשולחן ערוך אבע"ז סימן פ׳ סעיף ג׳ והוא על פי המשנה בכתובות נט: שכתבנו בבאורים לסעיף צ׳.

צג כְּבָר בֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף כ"ט שֶׁכָּל מַה שֶּׁמַּרְוַחַת הָאִשָּׁה בְּמַעֲשֶׂה יָדֶיהָ הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעֲלָהּ, וַאֲפִלּוּ טוֹרַחַת הַרְבֵּה וְעוֹשָׂה הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהָרָאוּי לָהּ לַעֲשׂוֹת הֲרֵי הַכֹּל לְבַעֲלָהּ מִתַּקָּנַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וּמִטַּעַם זֶה אֵין רְשׁוּת לְאִשָּׁה לִתֵּן מָמוֹן, אֲפִלּוּ לִצְדָקָה, אֶלָּא אִם כֵּן תִּטֹּל רְשׁוּת מִבַּעֲלָהּ תְּחִלָּה, וְכֵן אִסּוּר הוּא שֶׁחָל עַל גַּבָּאֵי צְדָקָה לִטֹּל מָמוֹן מֵאִשָּׁה בְּשָׁעוּר כָּזֶה שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁבַּעֲלָהּ מַקְפִּיד בּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן אוֹמֶרֶת שֶׁבַּעֲלָהּ יוֹדֵעַ וְאֵינוֹ מַקְפִּיד.

וכמה יכולה ליתן צדקה בלא שתצטרך ליטול רשות מבעלה תחילה, שמענו מכבוד מורנו הרה"ג בן ציון אבא שאול זצוק"ל לפני קרוב לעשרים שנה שנתן לזה קצבה עשרה שקלים מטעם שבסכום כזה אין הבעל מקפיד, ועתה בזמן הזה נראה שאפשר שבעשרים ש"ח אין הבעל מקפיד וזה באברך מצוי ורגיל, אבל אדם עשיר יותר, אפשר לומר שאינו מקפיד בסכום גדול יותר והכל לפי עושרו של אדם, ועד כמה נוהג להקפיד בדברים כאלו. עוד יש להוסיף שאם בני הזוג דחוקים הרבה בפרנסה והבעל מקפיד על כל סכום שהוא אין רשות ליטול מאשתו אפילו סכום מועט מאוד אא"כ יודע בעלה בכך ומסכים.

צד כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁיְּכוֹלִים הָאִישׁ אוֹ הָאִשָּׁה לְהַתְנוֹת לִפְנֵי הַנִּשּׂוּאִין שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ וְאֵין מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ שֶׁלּוֹ, וְהוּא מִטַּעַם שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם, וְאוּלָם, אִם רוֹצִים לְהַתְנוֹת כָּךְ לְאַחַר שֶׁכְּבָר נִשְׂאוּ, כָּאָמוּר לְעֵיל, בָּזֶה יֵשׁ רְשׁוּת לָאִשָּׁה לְבַדָּהּ לוֹמַר אֵינִי נִזּוֹנִית וְאֵינִי עוֹשָׂה, שֶׁכְּבָר נִפְסְקָה הַלָּכָה כְּרַב הוּנָא שֶׁעִקַּר הַתַּקָּנָה הָיְתָה לְטוֹבָתָהּ וְלָכֵן רַק הִיא יְכוֹלָה לִמְחֹל עָלֶיהָ.

ויכול האיש לומר טלי מעשה ידיך למזונותיך ואם אינו מספיק לך אוסיף לך משלי וגם בזה צריך שתסכים לו, ואם שתקה הוי כהסכמה, כ"פ מרן השו"ע סימן ע׳ סעיף ט׳, ורמ"א בסימן ס"ט סעיף צ׳.

צה אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצֵא מִתַּקָּנַת חֲכָמִים שֶׁאֵין לָאִשָּׁה מָמוֹן מִשֶּׁלָּהּ וְהַכֹּל שַׁיָּךְ לַבַּעַל, וַדַּאי הוּא, שֶׁמִּי שֶׁזָּכָה לְאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פִּקְחוּת וְרֶגֶשׁ אַחֲרָיוּת, יָכוֹל לְהַנְהִיג בְּבֵיתוֹ שֶׁכָּל הַמָּמוֹן יִהְיֶה מֻפְקָד בְּיַד אִשְׁתּוֹ, שֶׁהִיא תְּנַהֵל אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַכְּסָפִים וְצָרְכֵי הַבַּיִת, וְיַשְׁאִיר בְּכִיסוֹ מְעַט לִצְרָכָיו הָאִישִׁיִּים מַה שֶּׁיְּאַפְשֵׁר לוֹ לְהִתְפַּנּוֹת כַּמָּה שֶׁיּוֹתֵר לְלִמּוּד הַתּוֹרָה, נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם זְקֵנֵי אָרֶץ, וְאִלּוּ הִיא, בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר. וְזוֹ הַנְהָגָה הָרְאוּיָה לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים, וּבְוַדַּאי גַּם לִשְׁאָר הָעָם.

היא הנהגה נכונה בתנאי שאכן זכה לאשה המוכשרת לכך, שאם היא קלת דעת ושוטה ודאי שלא בזו דברנו, וכן ראוי שינהיג אדם בביתו שאף פעם לא יקנו בחנות על ידי רשימת חובות שיפרעם כשיוכל, אלא יקנה תמיד במה שיש לו מזומן ויכלכל מעשיו אחרית דבר מראשיתו, ואפילו קניה בשיקים דחויים ישתדל להתרחק מכך, ואל יחשוב אדם שאין הדבר אפשרי אלא יאמר אפשי ואפשי וצריך להתרגל לדבר, וכן לענין חשבון בנק הנהגה חשובה היא עד למאוד שלא יהיה בחוב לבנק אפילו בפרוטה אחת, וכמו שאינו יכול לעבור מדרגת חוב מסויים שהבנק מתיר לו, כך לא יעבור את הגבול שהציב לעצמו, שלא יהיה בחוב לבנק כלל, והדבר תלוי במשמעת עצמית ושיבין חשיבות הדבר.

שזוכה הבעל במציאת אשתו

צו עוֹד תִּקְנוּ חֲכָמִים שֶׁזּוֹכֶה הָאִישׁ בִּמְצִיאַת אִשְׁתּוֹ, שֶׁאִם מָצְאָה אֵיזֶה דָּבָר הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעְלָהּ, וְטַעַם תַּקָּנָה זוֹ נֶאֱמַר בִּגְמָרָא בַּבְלִית שֶׁהוּא מִשּׁוּם אֵיבָה, וּבִגְמָרָא יְרוּשַׁלְמִית אָמְרוּ שֶׁהַטַּעַם הוּא מִשּׁוּם שֶׁלֹּא תְּהֵא מַבְרִיחָה מָמוֹן מִבַּעְלָהּ וְאוֹמֶרֶת מָצָאתִי.

בגמרא כתובות מו: מתניתין, האב זכאי בביתו בקידושיה, בכסף, בשטר ובביאה, זכאי במציאתה, במעשה ידיה ובהפרת נדריה... יתר עליו הבעל שאוכל פירות בחייה..."

ובגמרא בבא מציעא יב: "טעמא מאי אמור רבנן מציאת אשה לבעלה כי היכי דלא תיהוי לה איבה"

ובגמרא ירושלמי כתובות פרק ששי הלכה א' "אמר רבי יוחנן טעם אחר יש באשה, אמר רבי חגי מפני קטטה, רבי יוסי לא אמר כן אלא שלא תהא מברחת משל בעלה ואומרת מציאה מצאתי, הגע עצמך, שנתן לה אחר מתנה קול יוצא למתנה, ואין קול יוצא למציאה".

ויש סוברים שהאיבה שחשו לה חכמים היא משום שהתחייב במזונותיה ויש שלא תלו זאת בחיוב מזונותיה ושתי דעות אלו הרי הם בשני תוספות בגמרא כתובות, הראשונה בדף סו. דבור המתחיל "מציאתה" ודעה שניה הרי היא בתוספות דף מז. בדבור המתחיל "משום".

שזוכה הבעל בפירות נכסי האשה

צז הַזְּכוּת הַשְּׁלִישִׁית שֶׁתִּקְנוּ חֲכָמִים לַבַּעַל בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה הִיא שֶׁפֵּרוֹת הַיּוֹצְאִים מִנִּכְסֵי אִשְׁתּוֹ בֵּין שֶׁהַנְּכָסִים מִטַּלְטְלִין כְּמוֹ כְּלֵי רֶכֶב וּבֵין שֶׁהֵם נִכְסֵי דְּלָא נַיְדֵי כְּמוֹ שָׂדֶה, מַטָּע, דִּירָה שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשְׂכִּירָהּ וְכַדּוֹמֶה, הֲרֵי הֵם שֶׁל הַבַּעַל. שֶׁרְכוּשׁ הָאִשָּׁה, בֵּין שֶׁהָיָה בְּיָדָהּ כְּשֶׁנִּשְׂאָה וּבֵין שֶׁבָּא לְיָדָהּ לְאַחַר שֶׁנִּשְׂאָה, הֲרֵי נֶחְלָק הוּא בִּכְלָלוּת לִשְׁנֵי סוּגִים, הָאֶחָד, נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְהֵם נְכָסִים שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָם בַּכְּתֻבָּה וַהֲרֵי הֵם בִּרְשׁוּת הַבַּעַל הֵם וּפֵרוֹתֵיהֶם, וְאִם תִּתְאַלְמֵן אוֹ תִּתְגָּרֵשׁ הָאִשָּׁה הֲרֵי הִיא לוֹקַחְתָּן לִרְשׁוּתָהּ אוֹתָם אוֹ שָׁוְיָם הַכַּסְפִּי בָּעֵרֶךְ שֶׁהָיוּ שָׁוִים כְּשֶׁהִכְנִיסָה אוֹתָם בַּחֻפָּה לִרְשׁוּת בַּעֲלָהּ. הַשֵּׁנִי,

נִכְסֵי מְלוֹג הֲרֵי הֵם בִּרְשׁוּת הָאִשָּׁה עַד שֶׁתִּתְאַלְמֵן אוֹ תִּתְגָּרֵשׁ, שֶׁאָז נוֹטֶלְתָּן כְּמוֹת שֶׁהֵם עַכְשָׁו, שֶׁהֲרֵי לֹא קִבֵּל הַבַּעַל עֲלֵיהֶם אַחֲרָיוּת בַּכְּתֻבָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם בִּרְשׁוּתָהּ תִּקְנוּ חֲז״ל שֶׁאֵינָהּ רַשָּׁאִית לְמָכְרָם בְּלֹא רְשׁוּת הַבַּעַל, וְכָל פֵּרוֹת וּרְוָחִים שֶׁיִּהְיוּ נְכָסִים אֵלּוּ מְפֻקִּים יִהְיֶה הַבַּעַל נוֹטְלָם, וְכֵן מָמוֹן שֶׁבְּיַד הָאִשָּׁה יֵשׁ לוֹ דִּין נִכְסֵי מְלוֹג, הַקֶּרֶן שַׁיָּךְ לָאִשָּׁה וּפֵרוֹת שַׁיָּכִים לַבַּעַל.

ויש בתקנה זו חילוקים ומחלוקות והלכות הרבה, ואין כוונתינו בחיבור זה להאריך. ומקור הדין בגמרא כתובות מו: ״מתניתין, ... יתר עליו הבעל שאוכל פירות בחייה״ ובדף מז: ״תנו רבנן, תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה ופרקונה תחת פירות, וקבורתה תחת כתובתה, לפיכך בעל אוכל פירות... אמר אביי תקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי״ וכן פסק הרמב״ם בפרק כ״ב מהלכות אישות הלכה ז׳ ״כל נכסים שיש לאשה בין נכסי צאן וברזל בין נכסי מלוג הבעל אוכל כל פרותיהן בחייה, ואם מתה בחיי בעלה, יורש בעלה הכל, לפיכך אם מכרה האשה נכסי מלוג אחר שנשאת אע״פ שאותם הנכסים נפלו לה קודם שתתארס הבעל מוציא הפירות מיד הלקוחות כל ימי חייה, אבל לא גוף הקרקע שאין לו כלום בגוף נכסי מלוג עד שתמות, מתה בחייו, מוציא הגוף מיד הלקוחות בלא דמים, ואם הדמים שלקחה, מיד הלקוחות קיימין בעצמן מחזירן ללקוחות ואינו יכול לומר שמא מציאה הן״.

וכן פסק מרן בשו״ע סימן ס״ה סעיף א׳, ובסימן פ״ח באר מרן השו״ע כיצד נוטלת האלמנה או הגרושה את נכסיה.

שזוכה הבעל בירושת אשתו

צח הַזְּכוּת הָרְבִיעִית שֶׁתִּקְנוּ חֲכָמִים, שֶׁיְּהֵא אָדָם זוֹכֶה בְּאִשְׁתּוֹ, הֵיא זְכוּת יְרֻשָּׁתָהּ, שֶׁאִם מֵתָה הָאִשָּׁה בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ, הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסֶיהָ, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בָּרָזֶל שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבָּה וְקִבֵּל עֲלֵיהֶם אַחֲרָיוּת, וּבֵין נִכְסֵי מְלוֹג שֶׁהֵם שְׁאָר נְכָסֶיהָ. בֵּין מִטַּלְטְלִין, בֵּין נִכְסֵי דְּלָא נַיְדֵי, בֵּין אִם אֵלּוּ נְכָסִים שֶׁהָיוּ בְּיָדָהּ כְּשֶׁנִּשְׂאָה וּבֵין אִם זָכְתָה בָּהֶם לְאַחַר מִכֵּן, כְּגוֹן שֶׁקִּבְּלָה מַתָּנָה אוֹ יְרֻשָּׁה שֶׁנָּפְלָה לָהּ מֵאָבִיהָ, הַכֹּל כָּאָמוּר זוֹכֶה בָּהֶם בַּעֲלָהּ חוּץ מִכְּתֻבָּתָהּ שֶׁיּוֹרְשִׁים אוֹתָהּ בָּנֶיהָ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְחוּץ מִנְּכָסִים הָרְאוּיִים לִהְיוֹת שֶׁלָּהּ בָּעֲתִיד כְּגוֹן שֶׁעֲתִידָה לִירֹשׁ אֶת אָבִיהָ וְעוֹד לֹא יָרְשָׁה, שֶׁמֵּתָה הִיא וְאָבִיהָ עֲדַיִן קַיָּם, לְאַחַר שֶׁיָּמוּת אָבִיהָ יִירְשׁוּהוּ שְׁאָר בְּנוֹתָיו חוּץ מִזּוֹ שֶׁנִּפְטְרָה שֶׁאֵין בַּעֲלָהּ יוֹרֵשׁ מִכֹּחָהּ.

וְכֵן אֲפִלּוּ מֵת אָבִיהָ וְיֵשׁ לוֹ מִלְוֶה בְּיַד אֲחֵרִים וּמֵתָה הִיא לִפְנֵי שֶׁגְּבָתָה אוֹתוֹ מִלְוֶה, אֵין בַּעֲלָהּ יוֹרְשׁוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא רָאוּי לִהְיוֹת שֶׁלָּהּ בִּלְבַד וַעֲדַיִן אֵינוֹ מֻחְזָק בְּיָדָהּ.

כתב הרמב״ם בהלכות אישות פרק כ״ב ״הבעל קודם לכל אדם בירושת אשתו״ ולדעת הרמב״ם בפרק א׳ מהלכות נחלה ירושת הבעל הרי היא מדברי סופרים ואילו לדעת הראב״ד והרשב״א הרי היא מן התורה. וכתב הרא״ם שהרוצה לגרש אשתו אף על פי שאינו יכול משום חרם דרבנו גרשום מכל מקום אם מתה ירשנה. וכתבו רשד״ם אבע״ז סימן צ״ח ומהרימ״ט פרק ב׳ סימן קמ״ו ורמ״א בשם מרדכי בסימן צ׳ סעיף א׳ אם מת אביה ואחר כך מתה היא בעלה יורש נכסים שירשה מאביה אף על פי שעדין לא הגיעו הנכסים לידה, שאנו דנים אלו הנכסים כמוחזק ולא כראוי.

מה שאמרנו שבניה יורשים את כתובתה, ביארנו זאת לעיל בסעיף פ״ז.

צט הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲסוּרָה עָלָיו מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי אַף עַל פִּי כֵן קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִים לוֹ בָּהּ.

כך פסק מרן השו״ע בסימן צ׳ סעיף ג׳ והוא על פי הרמב״ם בפרק כ״ב מהלכות אישות הלכה צ׳ ומקור הדין כתבו הרב המגיד שהרי הוא מפורש בתוספתא פרק ב׳ מיבמות שהבעל יורש את אשתו אף על פי שאסורה לו בלאו דאורייתא או בשניות מדרבנן היות וקידושין תופסין לו בה, ולכן אינו יורש את אשתו אם אסורה לו בכרת או מיתת בית דין.

קָ אִישׁ וְאִשָּׁה הַבָּאִים לִנָּשֵׂא וְרוֹצִים לַעֲשׂוֹת תְּנַאי שֶׁלֹּא יִרָשֶׁנָּה אֵינָם יְכוֹלִים, שֶׁעָשׂוּ חֲכָמִים חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם, אוּלָם אִם יַעֲשׂוּ תְּנַאי זֶה לְאַחַר הָאֵרוּסִין שֶׁהִיא נְתִינַת הַטַּבַּעַת, שֶׁאָז עֲדַיִן לֹא נִכְתְּבָה הַכְּתֻבָּה וְאֵינוֹ זוֹכֶה בִּירֻשָּׁתָהּ, אָמְנָם כְּבָר נַעֲשֵׂית אִשְׁתּוֹ שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לָצֵאת בְּלֹא גֵּט, וְאָז מִתּוֹךְ שֶׁקְּשׁוּרָה בּוֹ וְאֵינוֹ קֶשֶׁר גָּמוּר יָכוֹל תְּנַאי זֶה לָחוּל אִם יִרְצוּ בְּכָךְ, וּלְאַחַר הַתְּנַאי יִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה וַיַּכְנִיסָנָּה לַחֻפָּה וְיָבָרְכוּ לָהֶם שֶׁבַע בְּרָכוֹת.

כבר הזכרנו דין זה בכמה מקומות לעיל ובשולחן ערוך הרי הוא בסימן ס״ט סעיף ו׳, ובסימן צ״ב סעיף ז׳.

קָא יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם אֲבִי הָאִשָּׁה הִנּוֹ מַחְזִיק בְּמִשְׁרַת רַב וְנִפְטַר וְאֵין לוֹ בֵּן שֶׁיְּרָשֶׁנּוּ אֶלָּא זוֹ הַבַּת, קוֹדֵם בַּעֲלָהּ שֶׁהוּא חֲתָנוֹ לִירָשׁ אֶת הַמִּנּוּי וְהַשְׁרָרָה שֶׁל חָמִיו, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ, לְעִנְיָן זֶה אֵינוֹ יוֹרֵשׁ, אֶלָּא בֵּן הַבַּת הוּא הָרָאוּי לִירָשׁ שְׁרָרַת זְקֵנוֹ.

אם החתן יורש את מינויו של חמיו כתב האבני נזר יו״ד שי״ב שיורש, וכן ספר בית יצחק יו״ד חלק ב׳ סימן ס״ט, ע׳, ושו״ת ברכת רצה סימן ק״י וקנ״ג, ולדעת שו״ת עבודת הגרשוני סימן מ״ט היות ואין הבת ראויה לירש את אביה בענין זה, גם בעלה אינו יכול לירש שררתו וכ״כ שו״ת חקרי לב בסימן כ״ג.

קָב כָּל אֵלּוּ אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה שֶׁבְּאַרְנוּ, לֹא שַׁיָּךְ לִטְעֹן בָּהֶם דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא, שֶׁהֲרֵי אֵין מָקוֹם לְטַעֲנָה זוֹ אִם חֹק הַמְּדִינָה סוֹתֵר אֶת מִשְׁפַּט הַתּוֹרָה, שֶׁאִם לֹא כֵן בָּטְלוּ חַס וְשָׁלוֹם כָּל דִּינֵי תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, בֵּין שֶׁהֵם מִן הַתּוֹרָה וּבֵין שֶׁהֵם מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין הַכְּלָל שֶׁל דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא חָל אֶלָּא עַל פִּי הַכְּלָלִים שֶׁהוֹרוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ הַפּוֹסְקִים, וְלָכֵן, בְּכָל דִּינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ יֵשׁ לְהִתְיַעֵץ עִם רַב דַּיָּן מֻמְחֶה אוֹ בֵּית דִּין שֶׁיּוֹרוּ אֶת דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וְהַפּוֹנֶה לְעַרְכָּאוֹת לָדוּן עַל פִּי חֻקֵּי הָעַמִּים וּסְבָרוֹתֵיהֶם הַמִּשְׁתַּנּוֹת עִם הַזְּמַן, אֵין סָפֵק שֶׁעוֹבֵר בְּגֶזֶל, וּמִן הַשָּׁמַיִם יַצְרִיכוּהוּ לְהַחְזִיר הַכֹּל עַד הַפְּרוּטָה הָאַחֲרוֹנָה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים, מֵחַד, נוֹשֵׂא אִשָּׁה כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל שֶׁאָז חָלִים עַל שְׁנֵיהֶם תְּנָאֵי בֵּית דִּין כְּמוֹ שֶׁהוֹרוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וּמֵאִידָךְ, כְּדֵי לְהַרְוִיחַ, כִּבְיָכוֹל, יִפְנֶה צַד אֶחָד לְעַרְכָּאוֹת לָדוּן עַל פִּי חֻקֵּי שְׁאָר הָעַמִּים.

ופשוט שמי שמלכתחילה הלך ונשא אשה בערכאות או נישואין רפורמיים וכדומה, הרי הוציא עצמו מראש מדרכי כללות ישראל לרעות בשדות זרים, ופטורים אנו מלדון דינו, ולא נותר לו אלא לקיים מה שכתוב בהסכם נישואין שעליו חתם אצל מי שחתם. שהרי כמו שבארנו נישואין אין שם כלל אלא רק הסכם ממוני שמחייב את שני הצדדים ככל הסכם ותנאי שבממון.

קָג אָדָם מִיּשְׂרָאֵל כְּשֶׁהוּא בָּא לִשָּׂא אִשָּׁה הֲרֵי הוּא אוֹמֵר וּמְפָרֵשׁ לָהּ בְּפִיו, הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְכֵן נִכְתָּבִים הַדְּבָרִים בַּכְּתֻבָּה שֶׁנּוֹתֵן לָהּ ״אֲנָן סָהֲדֵי אֵיךְ הֶחָתָן אָמַר לָהּ לַכַּלָּה הֲוֵי לִי לְאִנְתּוּ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל״, וּבְאוּר דְּבָרִים אֵלּוּ הוּא שֶׁאוֹמֵר לָהּ הֶחָתָן הֲיֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה בָּאָפֶן שֶׁמְּחַיֶּבֶת דַּת מֹשֶׁה וּכְפִי מִנְהַג יִשְׂרָאֵל שֶׁנּוֹהֲגִים, כְּלוֹמַר הֲרֵינוּ בָּאִים בָּזֶה בִּבְרִית הַנִּשּׂוּאִין בַּדֶּרֶךְ הַיְּהוּדִית הַמְחֻיֶּבֶת מִדִּין תּוֹרָתֵנוּ הִיא תּוֹרַת מֹשֶׁה וְכֵן הַמְחֻיֶּבֶת מִצַּד מִנְהֲגֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּהֲגוּ מֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת, שֶׁאִם אֵינָהּ

רוֹצָה לִנְהֹג עִם בַּעֲלָהּ כְּדִין אִשָּׁה יְהוּדִיָּה עִם בַּעֲלָהּ הֲרֵי לֹא עַל דַּעַת כֵּן נִשְׂאָהּ לְאִשָּׁה, וְיוֹצְאִים מִכָּאן כַּמָּה וְכַמָּה דִּינִים בְּעִנְיָן זֶה, וּנְבָאֲרֵם בַּהֶמְשֵׁךְ.

קד אֵיזוֹ הִיא הָעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה, כְּגוֹן שֶׁשִּׁמְּשָׁה עִם בַּעֲלָהּ כְּשֶׁהִיא נִדָּה, שֶׁאָמְרָה לוֹ טָבַלְתִּי בַּמִּקְוֶה, וּבֶאֱמֶת לֹא טָבְלָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע הַדָּבָר, אוֹ שֶׁנָּתְנָה לוֹ בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְהָיָה בְּשַׂר טְרֵפָה לְלֹא הַשְׁגָּחַת כַּשְׁרוּת כְּלָל וְאָמְרָה לוֹ שֶׁהַבָּשָׂר כָּשֵׁר וּבְהַשְׁגָּחָה פְּלוֹנִית, אוֹ אֲפִלּוּ נָתְנָה לוֹ לֶאֱכֹל פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת שֶׁצְּרִיכִים הַפְרָשַׁת תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וְאָמְרָה לוֹ שֶׁהֶבִיאָתָן מֵחֲנוּת עִם הַשְׁגָּחַת כַּשְׁרוּת מַתְאִימָה וּבֶאֱמֶת הוּא שֶׁקֶר, שֶׁלְּקַחְתָּן מִמָּקוֹם שֶׁוַּדַּאי לֹא הִפְרִישׁוּ מֵהֶם תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת כְּלָל, כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אִשָּׁה שֶׁמַּעֲבִירָה אֶת בַּעֲלָהּ עֲבֵרוֹת, בֵּין שֶׁהֵן מִן הַתּוֹרָה בֵּין שֶׁהֵן מִדְּרַבָּנָן, וְעוֹשָׂה זֹאת בְּיוֹדְעִין וּבְמֵזִיד. אִם בַּעֲלָהּ עַצְמוֹ אֵינוֹ מַקְפִּיד בְּכָךְ הֲרֵי אֵין לוֹ תְּבִיעָה עָלֶיהָ, אֲבָל אִם הוּא מַקְפִּיד בִּכְגוֹן אֵלּוּ וְאַף עַל פִּי כֵן מַטְעָה הִיא אוֹתוֹ נֶגֶד רְצוֹנוֹ, וְנוֹדַע הַדָּבָר בִּרְאָיָה בְּרוּרָה, הֲרֵי זֹאת הָאִשָּׁה בַּעֲלָהּ מְגָרְשָׁהּ בְּגֵט בְּעַל כָּרְחָהּ גַּם לְדַעַת רַבָּנֵי הָאַשְׁכְּנַזִּים, וְאִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ וְתוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה וְכָל תְּנָאֵי כְּתוּבָה שֶׁהִקְנוּ לָהּ רַבּוֹתֵינוּ וּכְתַבְנוּם בְּסִעִיפִים כ״ז עַד פ״ט, אֲבָל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל וְנִכְסֵי מְלוֹג שֶׁהִכְנִיסָה הֲרֵי הִיא נוֹטֶלְתָּן כְּמוֹת שֶׁהֵן, וּמַה שֶּׁנִּתְבַּלָּה אוֹ אָבַד מֵהֶן אֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל.

בכל הטענות האלו צריכים ראיות ברורות, או עדות עדים, שאם לא כן אינה מפסידה כתובתה. ולענין כשרויות המאכלים, אם בקש כשרות מסויימת ומביאה לו כשרות אחרת ומטעתו שהיא זו שבקש הנה אשה זו ודאי עושה שלא כשורה וזו רשעות, ומכל מקום היות ועד אחד נאמן באיסורים, אינה מאבדת כתובתה, וכן אם רוצה לנהוג חומרות וחסידות והטעתו עד שנהג כעיקר הדין אינה מאבדת כתובתה בשל כך, ולענין שורש דין זה, הנה הוא בגמרא כתובות עב. ״מתניתין, ואלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית, ואיזו היא דת משה, מאכילתו שאינו מעושר, ומשמשתו נדה, ואינה קוצה לה חלה ונודרת ואינה מקיימת...״

וברמב״ם הלכות אישות פרק כ״ד הלכות י׳, י״א ״מי שזינתה תחת בעלה אין לה כתובה לא עיקר ולא תוספת, ואין מוציאין מהבעל דבר ממה שאבד או נגנב מנכסי צאן ברזל שלה, ואין צריך לומר נכסי מלוג. ולא המזנה בלבד אלא אף העוברת על דת משה, או על דת יהודית, או היוצאת משום שם רע אין לה כתובה לא עיקר ולא תוספת ולא תנאי מתנאי הכתובה, וכל אחת מהן נוטלת הנמצא לה מנדונייתה ויוצאה, ואין הבעל חייב לשלם כלום, לא מה שפיחת ולא מה שאבד. ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת משה, יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי, או שנודרת או שנשבעת ואינה מקיימת, או ששמשה מטתה והיא נדה, או שאינה קוצה לה חלה, או שהאכילה את בעלה דברים אסורים, ואין צריך לומר שקצים ורמשים ונבלות, אלא דברים שאינן מעושרין...״. וכדברים האלה פסק מרן השו״ע בסימן קט״ו סעיפים א׳, ב׳, ג׳, ה׳.

קה אִם עוֹבֶרֶת הָאִשָּׁה עֲבֵרוֹת וְאֵינָהּ מַכְשִׁילָה בָּהֶן אֶת בַּעֲלָהּ יֵשׁ לְחַלֵּק, שֶׁאִם אֵין בַּעֲבֵרוֹת אֵלּוּ אִסּוּר כָּרֵת, כְּגוֹן שֶׁאוֹכֶלֶת בְּלֹא שֶׁהֻפְרְשׁוּ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת אוֹ אוֹכֶלֶת בָּשָׂר אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֵינָם כְּשֵׁרִים וְכֵן שְׁאָר עֲבֵרוֹת, בֵּין שֶׁהֵן בְּלָאו מִדְּאוֹרַיְתָא וּבֵין מִדְּרַבָּנָן, אֵינָהּ מַפְסֶדֶת כְּתֻבָּתָהּ. אוּלָם, אִם עוֹבֶרֶת בְּעַצְמָהּ אִסּוּרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כָּרֵת, כְּגוֹן שֶׁהִיא מְחַלֶּלֶת שַׁבָּת אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפַרְהֶסְיָא, חָמֵץ בְּפֶסַח, אֲכִילָה בְּיוֹם כִּפּוּר, אֲכִילַת חֵלֶב אוֹ דָּם, אִסּוּרִים אֵלֶּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מַכְשֶׁלֶת אֶת בַּעֲלָהּ בָּהֶם, הֲרֵי זוֹ הַפְסֵדָה כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן אִם נוֹדֶרֶת וְאֵינָהּ מְקַיֶּמֶת, הֱיוֹת וְעָוֹן זֶה עָלוּל חַס וְשָׁלוֹם לִגְרוֹם לְבָנֶיהָ שֶׁיָּמוּתוּ, הֲרֵי זוֹ יוֹצֵאת שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה אֶלָּא אִם כֵּן גַּם בַּעֲלָהּ עוֹבֵר בָּזֶה, שֶׁאָז אֵין לוֹ טַעֲנָה כְּלַפֶּיהָ.

אם עוברת בלאוין או עשה שאין בהם כרת כתב הב״ש בשם תשובת הרא״ש כלל ל״ב סימן ג׳ שלא אבדה כתובתה, ואם הם איסורים שיש בהם כרת, היות ויש ראשונים שפוסקים שאף על פי שאינה מכשלת את בעלה בהם אבדה כתובתה, יכול הבעל לטעון בזה קים לי כהנך ראשונים, והיות והוא מוחזק אי אפשר להוציא ממנו סך כתובתה ותוספת כך כתב

בשו״ת יביע אומר חלק שלישי סימן כ״א אות י״ז, י״ח. ומה שאמרנו שנודרת ואינה מקיימת יוצאת שלא בכתובתה מקור הדין בגמרא כתובות עב. וראה בבאורים לסעיף ק״ב.

קנ גַּם הַבַּעַל אִם מַכְשִׁיל אֶת אִשְׁתּוֹ בָּאֲפָנִים שֶׁהִזְכַּרְנוּ אוֹ שֶׁהוּא נוֹדֵר וְאֵינוֹ מְקַיֵּם, הֲרֵי זֶה הַבַּעַל כּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין לְגָרְשָׁהּ וְלִתֵּן כְּתֻבָּתָהּ.

אם הוא הנודר ולא היא כופין אותו בית דין להוציא וליתן כתובה דוקא אם באה בטענת בעינן חוטרא לידי, כלומר, רוצה אני בבנים שיסעדוני בימי זקנתי ומחמת נדריו שנודר ואינו מקיים מונע השם ממני פרי הבטן.

ואם בא על אשתו בנדתה ובניגוד לרצונה ראה שו״ת יביע אומר חלק רביעי אבע״ז סימן י״א, וכן אם חזרה האשה בתשובה ובעלה עדין לא, ובא עליה בנידתה יכולה לטעון כן, וראה שו״ת יבי״א חלק שלישי אבע״ז סימן כ״א.

קנז אִשָּׁה הַיּוֹצֵאת לִרְשׁוּת הָרַבִּים בְּלֹא כִּסּוּי רֹאשׁ, גַּם זֹאת נֶחְשֶׁבֶת לְעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה, וְאִם בַּעֲלָהּ מַקְפִּיד בְּמִצְוֹת וְגַם מַקְפִּיד עָלֶיהָ בְּדָבָר זֶה, הֲרֵי זוֹ יוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה, תּוֹסֶפֶת וּתְנָאֵי כְּתֻבָּה, וְנוֹטֶלֶת נִכְסֵי צֹאן בָּרְזֶל וְנִכְסֵי מְלוֹג הַנִּמְצָאִים, בְּלִבַד. וְדַוְקָא מִי שֶׁטּוֹעֵן כָּךְ כְּנֶגֶד אִשְׁתּוֹ בְּתֹם לֵב, שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּשׁ תּוֹאֲנָה לְכְפּוֹת גֵּט עַל אִשְׁתּוֹ בִּתְנָאֵי מָמוֹן נוֹחִים, הֲרֵי טַעֲנָתוֹ טַעֲנָה, אוּלָם אִם אֵין הַדָּבָר כָּל כָּךְ חוֹרֶה לוֹ, וְכָל טַעֲנָתוֹ מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ, אֵינָהּ מַפְסֶדֶת כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן לְעִנְיַן בַּעַל שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה וְטוֹעֵן כָּךְ כְּלַפֵּי אִשְׁתּוֹ, אִם רוֹאִים הַדְּיָנִים שֶׁטּוֹעֵן כָּךְ מִתּוֹךְ יִרְאַת שָׁמַיִם הַמְנַצְנֶצֶת בּוֹ, הֲרֵי זוֹ הִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ וּתְנָאֶיהָ וְתוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה וְיוֹצֵאת בְּעַל כָּרְחָהּ.

היוצאת פרועת ראש לרשות הרבים, ללא כיסוי ראש כלל, עוברת בזה מן התורה שנאמר במדבר ה׳ י״ח ״ופרע את ראש האשה״, ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו פרועות ראש״, ומקור אלו הדברים בגמרא כתובות עב., ולענין פאה נכרית נחלקו בזה פוסקי זמננו שיש המתירים לצאת בה לרשות הרבים ויש האוסרים ומחשיבים זאת כדת משה שיוצאה בגט ומפסדת כתובתה ותנאיה, בין אם היא מעדות הספרדים או שהיא מבנות אשכנז, וראוי לכל בת תלמיד חכם שלא תכניס ראשה במחלוקת, שרבו האוסרים על המתירים עשר ידות, וגם המתירים תולים היתרם בכמה וכמה מגבלות.

ולענין טענת בעל כנגד אשתו שעוברת על דת משה או דת יהודית צריך להתברר הדבר אם ראוי הבעל לטעון כך, שאינו עושה כן מתוך קטטה בלבד, וכן לגבי בעלי תשובה שרק אחד מבני הזוג שומר תורה ומצוות שאף על פי שבתחילה היו שניהם חלוניים יכול לטעון עתה בן הזוג האחד כנגד השני, כל זה ראה בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז סימן כ״א.

קנח הַיּוֹצֵאת לִרְשׁוּת הָרַבִּים בְּפֵאָה נָכְרִית, אִם הִיא נִקְרֵאת עוֹבֶרֶת עַל דָּת וְיוֹצֵאת שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה, הֲרֵי יֵשׁ בָּזֶה מַחֲלֹקֶת בֵּין פּוֹסְקֵי זְמַנֵּנוּ, שֶׁיֵּשׁ הַמַּתִּירִים זֹאת אִם כִּי לְאַחַר שֶׁצִּינּוּ בָּזֶה כַּמָּה וְכַמָּה מִגְבָּלוֹת, וְיֵשׁ הָאוֹסְרִים זֹאת מִכֹּל וָכֹל תּוֹךְ הַבְטָחָה וַדָּאִית לְגֵיהִנּוֹם גָּמוּר בְּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ, וֶהֱיוֹת וְהֶעֱמִיקָה מַחֲלֹקֶת זוֹ גַּם עַל הַפֵּאוֹת הַיּוֹתֵר קְצָרוֹת וְאַף הַמְכֻסּוֹת בְּחֶלְקָן בְּכוֹבַע, וַדַּאי שֶׁמִּי שֶׁהִיא נִמְנֵית עַל אוֹתָן הַנִּקְרָאוֹת בַּת תַּלְמִיד חָכָם יֵשׁ לָהּ לָחוּשׁ לְעַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְבַטֵּל דִּבְרֵי כָּל כָּךְ הַרְבֵּה מִגְּדוֹלֵי הָאַחֲרוֹנִים, תְּמוּרַת זֹאת שֶׁתִּמְצָא חֵן בְּעֵינֵי כָּל רוֹאֶיהָ, וְזֶה בֵּין לִבְנוֹת עֲדוֹת הַסְּפָרַדִּים וּבֵין לִבְנוֹת עֲדוֹת אַשְׁכְּנַז.

ואם רוצה היא למצוא חן בעיני בעלה תלבש פאה רק בביתה בפני בעלה, ואם בעלה רוצה לצאת עמה לרחובות קריה כשעל ראשה פאה נוכרית כדי להראות העמים והשרים את יופיה אין זה אלא מדרך החיצוניים. ובידוע שבדבר זה לא יועילו לא התוכחות ולא היסורין ולא ההוכחות ההלכתיות אלא רגש של קדושה, שמי שהרגש שלו ניזון ברובו מסטרא דקדושה יתבררו אצלו הדברים אל נכון ויבין היטב כוונת אלו שהתירו בזה, שודאי הרצון להתיפות בדרך זו ולקבע את החזות האירופאית הכל כך זולה וזרה בתוככי תורתנו הקדושה אינו אלא דוחק ופשרה אחר פשרה עם היצר הרע. וראוי לומר בזה דברים חמורים ולעשות מעשים אלא שאין השעה ראויה לזה עדין. ולענין חיוב ההלכה מה שנאמר בענין זה מגמרות בבלי וירושלמי עד אחרוני זמננו ראה בשו״ת יביע אומר חלק חמישי אבע״ז סימן ה׳ ובמילואים לסימן זה, שם בסוף הספר.

קט וְכֵן הָעוֹבֶרֶת עַל דָּת יְהוּדִית הֲרֵי הִיא יוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה, וּבְלֹא תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה, וּבְלֹא תְּנָאֵי כְּתֻבָּה, שֶׁכְּבָר בֵּאֲרְנוּם בְּסְעִיפִים כ״ט עַד פ״ט בְּדִין עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה.

וּמַה הִיא דָּת יְהוּדִית, הֵם מִנְהֲגֵי הַצְּנִיעוּת שֶׁנּוֹהֲגוֹת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת. שֶׁתִּלְבַּשׁ חֲצָאִית אוֹ שִׂמְלָה דַּוְקָא, וְתִהְיֶה אֲרֻכָּה מַסְפִּיק שֶׁכְּשֶׁתֵּשֵׁב יִהְיוּ בִּרְכֶּיהָ מְכֻסּוֹת, וְתִהְיֶינָה רַגְלֶיהָ מְכֻסּוֹת בְּגַרְבַּיִם שֶׁאֵינָם שְׁקוּפִים, וְיִהְיוּ בְּגָדֶיהָ הָעֶלְיוֹנִים מְכַסִּים אֶת גּוּפָהּ עַד לְחִבּוּר הַצַּוָּאר עִם הַגּוּף, וּבַיָּדַיִם יִהְיוּ הַשַּׁרְווּלִים אֲרֻכִּים מַסְפִּיק עַד שֶׁכְּשֶׁתָּרִים יָדֶיהָ אֶל עָל יִהְיוּ הַמַּרְפְּקִים מְכֻסִּים. וּתְכַסֶּה שַׂעֲרוֹתֶיהָ בְּכִסּוּי אוֹ בְּכוֹבַע, שֶׁעַל דֶּרֶךְ הַקַּבָּלָה יְכַסֶּה כָּל שַׂעֲרוֹת רֹאשָׁהּ מִכָּל צִדֵּי הָרֹאשׁ, וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אֵין הַקְּפִידָה בָּזֶה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, וְאִם נִרְאוּ מְעַט מִן הַשְּׂעָרוֹת מִלְּפָנִים אוֹ מִשְּׁאָר צִדֵּי הָרֹאשׁ אֵין בָּזֶה מִשּׁוּם עוֹבֶרֶת עַל דָּת יְהוּדִית. וּבִכְלָלוּת דֶּרֶךְ לְבוּשָׁהּ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּגָדֶיהָ מְבַדְּ שָׁקוּף כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּשָׂרָהּ אוֹ בְּגָדֶיהָ הַתַּחְתּוֹנִים נִרְאִים דַּרְכּוֹ, וְכֵן שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַבְּגָדִים הֲדוּקִים עַל גּוּפָהּ, שֶׁגַּם זֶה הוּא פְּגָם חָמוּר בִּצְנִיעוּת הָאִשָּׁה.

מקור הדין בגמרא כתובות עב. ״מתניתין, ואלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית... ואיזוהי דת יהודית, יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק, ומדברת עם כל אדם, אבא שאול אומר אף המקללת יולדיו בפניו, רבי טרפון אומר אף הקולנית, ואיזוהי קולנית לכשהיא מדברת בתוך ביתה ושכיניה שומעין קולה״. והסבירו הפוסקים את כוונת הגמרא שיוצאה וראשה פרוע הכוונה או שיוצאה לרשות הרבים בכיסוי ראש גרוע שהוא שקוף או עשוי רשת שנראות השערות דרכו, או יוצאה וראשה פרוע אינו לרשות הרבים אלא לחצר. והרמב״ם בהלכות אישות פרק כ״ד הלכה י״ב כתב ״ואי זו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית, יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע... או שהיתה טווה בשוק וורד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה או על לחייה כדרך שעושות העכו״ם הפרוצות, או שטווה בשוק ומראה זרועותיה לבני אדם, או שהיתה משחקת עם הבחורים, או שהיתה תובעת התשמיש בקול רם מבעלה עד ששכנותיה שומעות אותה מדברת על עסקי תשמיש או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה״.

קי עוֹד הוּא בִּכְלַל דָּת יְהוּדִית אֹפֶן וְדַרְכֵי הַהִתְנַהֲגוּת שֶׁנָּהֲגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת מֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת, שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֶׂיהָ וְדִבּוּרָהּ בֵּין בַּבַּיִת וּבֵין בַּחוּץ בִּצְנִיעוּת וּבְחָכְמָה, וְהַפּוֹרֶצֶת גְּדֵרוֹת הֲרֵי הִיא עוֹבֶרֶת עַל דָּת יְהוּדִית וְהִפְסִידָה מַה שֶּׁהִקְנוּ לָהּ חֲכָמִים וּמַה שֶּׁהִקְנָה לָהּ בַּעֲלָהּ. וּמַה הִיא פְּרִיצַת הַגָּדֵר, אִם יָצְאָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים בְּכִסּוּי רֹאשׁ שָׁקוּף שֶׁהַשְּׂעָרוֹת נִרְאוֹת מִמֶּנּוּ, אוֹ שֶׁחוֹשֶׁפֶת שָׁם זְרוֹעוֹתֶיהָ לְהַרְאוֹתָם לִבְנֵי אָדָם, אוֹ שֶׁמְּפַטְפֶּטֶת עִם הַבַּחוּרִים בְּדְבָרִים יְתֵרִים שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, אוֹ שֶׁמְּבַזֶּה אֶת בַּעֲלָהּ בְּקוֹל רָם כְּשֶׁמְּדַבְּרִים בְּעִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ עַד שֶׁנִּשְׁמָע קוֹלָהּ אֵצֶל שְׁכֵנוֹתֶיהָ, אוֹ מְקַלֶּלֶת אֲבִי בַּעֲלָהּ בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ, הָעוֹשָׂה אַחַת מֵאֵלּוּ וּרְגִילָה בָּהּ הֲרֵי הִיא מִן הָעוֹבְרוֹת עַל דָּת יְהוּדִית, וְיוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה וְכַנַּ״ל.

ראה ביאורים לסעיף קט, עוד הוסיפו חכמים או שהיתה טווה בשוק וורד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה או לחיה כדרך שעושות העכו״ם הפרוצות, כלומר שתולה פרח ורד כנגד פניה למשוך תשומת לב, ויש בזה פרושים נוספים. וכן הורו בזה חכמים שגם התובעת תשמיש מבעלה בקול רם עוברת על דת יהודית ולא כתבתיו בתוך ההלכה שלנו משום שאינו מצוי, מה שאין כן הצועקת ומבזה בעלה בזמן תשמיש עד שקולה נשמע אל מחוץ לביתה שהוא בעוונות מצוי יותר, וממתנת עד שבעלה יצטרך לאותו דבר כדי שתוכל לצעוק ולבזות אותו או לדרוש ממנו כך וכך הרי זו האשה ודאי מדבקת נפשה אל עמקי הסטרא אחרא ואם לא תמהר להיפרד מהרגל רע זה אין ספק שתתעבר בה רוח טומאה משורש פלונית שנקראת על שם הילולה והצעקה שתפתה אותה להמשיך בדרכה וללכת מדחי אל דחי.

ואם טענתה כנגדו שאינו משמש בצניעות או שלפי דעתה היה צריך להיות פרוש יותר, גם זו אם מרימה קולה עד ששומעות שכנותיה הרי גם זו עוברת על דת יהודית ויוצאת בלא כתובה. אלא כיצד תעשה, תאמר דבריה אליו בנחת ובקול תחנונים ותראה לו שרוצה בקרבתו ובטובתו אך גם מצפה בסבלנות שיתחזק בדרכי הצניעות, אם התחזק והשתנה לטובה מה טוב, ואם לא, או שתשתוק ותחיה עמו כרצונו, או שתתגרש ותלך ממנו. אבל אם נשארת עמו ומריבה עמו בכל תשמיש הרי היא גרועה מן הצעקנית הנ״ל, שההיא דבוקה במות וזו רעה ממות. וכל זה כששומר בעלה על דיני

טהרת המשפחה, שאם אינו שומר ובא עליה בנדתה ודאי שכופין אותו לגרשה ונוטלת כתובה כמו שבארנו לעיל בסעיף ק״ו, ולענין המשמש שלא בצניעות, כבר כתבנו בזה לעיל פרק כ״ב בסעיפים ע׳ עד ע״ג.

קיא. הַמְזַנָּה תַּחַת בַּעֲלָהּ, גַּם הִיא, כָּאָמוּר, יוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה, בְּלֹא תּוֹסֶפֶת וּבְלֹא תְּנָאֵי כְּתֻבָּה, וְנִתְבָּאֵר דִּינָהּ לְעֵיל בְּפֶרֶק כ״ב בְּכַמָּה וְכַמָּה סְעִיפִים.

קיב. הָעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה אוֹ עַל דָּת יְהוּדִית אוֹ מִי שֶׁרָאוּהָ שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר שֶׁדִּבְּרוּ בְּדִינָהּ בְּפֶרֶק כ״ב סְעִיף י״ט, אֵין בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת בַּעֲלָהּ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁאִם רָצָה לְהַמְשִׁיךְ וְלִחְיוֹת עִמָּהּ רַשַּׁאי הוּא, אֶלָּא שֶׁכָּל אֵלּוּ הַנָּשִׁים הִפְקִיעוּ מֵהֶן חֲכָמִים אֶת כְּתֻבָּתָן, שֶׁהֲרֵי לֹא תִּקְּנוּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְאֵלּוּ לְאֵלּוּ הַנָּשִׁים לֹא חָשׁוּ חֲכָמִים, אֶלָּא אַדְּרַבָּה, תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, שֶׁהֲרֵי מְצָוָה הִיא לְגָרְשָׁהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב דְּבָרִים כ״ד א׳ ״וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת...״, אֶלָּא שֶׁאֵין בֵּית דִּין כּוֹפִין עַל כָּךְ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

בגמרא כתובות קא. ״נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה, כגון עוברת על דת וחברותיה אין להם תוספת, וכל שכן מנה, מאתים, והיוצאת משום שם רע נוטלת מה שלפניה ויוצאה״. וברמב״ם בהלכות אישות פרק כ״ד הלכה ט״ז ״עוברת על דת משה או על דת יהודית, וכן זאת שעשתה דבר מכוער אין כופין את הבעל להוציא, אלא, אם רצה לא יוציא, ואף על פי שלא הוציא אין להן כתובה...״, וכן פסק מרן השו״ע בסימן קט״ו סעיף ה׳ ״כל אלו אין להם לא עיקר כתובה ולא תנאי כתובה ולא תוספת...״. ובשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז סימן כ״א אות ט׳ מביא הרב שדעת הרשב״א שאף על פי שאין כופין לגרש מי שעוברת על דת משה ויהודית, מכל מקום מצוה על בעלה לגרשה ושכן דעת הר״ן ורמב״ן ומאירי ותרומת הדשן.

קיג. בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁבְּרֹב הַמִּקְרִים אֵין בֵּית דִּין כּוֹפֶה מַתַּן גֵּט עַל הַבַּעַל וְלֹא קַבָּלַת גֵּט עַל הָאִשָּׁה, נִצְרָכִים בְּנֵי הַזּוּג לַעֲרֹךְ בֵּינֵיהֶם הֶסְכֵּם גֵּרוּשִׁין שֶׁבּוֹ יְסַכְּמוּ בֵּינֵיהֶם כֵּיצַד הֵם מְחַלְּקִים אֶת הָרְכוּשׁ וְהַמָּמוֹן בְּאֹפֶן שֶׁשְּׁנֵיהֶם יִתְרַצּוּ לְקִיּוּם מַהֲלַךְ הַגֵּרוּשִׁין, וְלָכֵן אֲפִלּוּ אִם עַל פִּי הַדִּין אֵין זַכַּאי אֶחָד מִן הַצְּדָדִים לְמָמוֹן אוֹ לִרְכוּשׁ אֵיזֶה שֶׁהוּא, הֲרֵי מֵחֲמַת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִכְפּוֹת עָלָיו לְהִתְגָּרֵשׁ יֵשׁ צֹרֶךְ לְהִשְׁתַּוּוֹת עִמּוֹ בְּעִנְיַן הַמָּמוֹנוֹת שֶׁיְּקַבֵּל גַּם מַה שֶּׁמִּן הַדִּין לֹא הָיָה מַגִּיעַ לוֹ, וּמִזֶּה נוֹבֵעַ הַשֹּׁנִי בֵּין הַמְצִיאוּת לְבֵין עִקַּר הַדִּין. וְהוּא פֶּתַח וּמְכְשׁוֹל חָמוּר שֶׁדַּרְכּוֹ מַכְנִיסִים בְּנֵי הַזּוּג עוֹרְכֵי דִּין אוֹ טוֹעֲנִים רַבָּנִיִּים שֶׁיּוֹצִיאוּ מִן הַצַּד הַשֵּׁנִי כַּמָּה שֶׁיּוֹתֵר וְאִם לֹא יַסְכִּימוּ לַגֵּט, וְאִלּוּ עוֹרְכֵי הַדִּין מְסַכְּסְכִים בֵּין בְּנֵי הַזּוּג עוֹד יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם, וְעַל כָּל דִּיּוּן נוֹסָף בְּבֵית הַדִּין גּוֹבִים סְכוּם רַב, וּמַתַּן הַגֵּט נִדְחֶה וְנִדְחֶה וְיוֹצְאִים מִזֶּה כַּמָּה וְכַמָּה מִכְשׁוֹלוֹת גְּדוֹלִים, וּלְבַסּוֹף כְּשֶׁנִּפְרָדִים, נִפְרָדִים בְּשִׂנְאָה גְּדוֹלָה. וְלָכֵן זוּג שֶׁהֶחְלִיטוּ לְהִפָּרֵד זֶה מִזֶּה בְּגֵט וְאֵינָם מְחַפְּשִׂים לְגַזֵּל זֶה אֶת זוֹ שֶׁלֹּא כַּדִּין, יִמָּנְעוּ מִלִּשְׂכֹּר עוֹרְכֵי דִּין אוֹ טוֹעֲנִים רַבָּנִיִּים, אֶלָּא יִבְחֲרוּ לָהֶם רַב דַּיָּן הַמְסַכֵּם עַל שְׁנֵיהֶם שֶׁיַּעֲרֹךְ בֵּינֵיהֶם הֶסְכֵּם גֵּרוּשִׁין כַּדָּת וְכַדִּין וְיִזְכּוּ עַל יְדֵי כָּךְ לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה, וְיִמָּנַע מֵהֶם אִבּוּד מָמוֹן רַב שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ וְיִזְכּוּ שֶׁיִּהְיֶה מַתַּן הַגֵּט הַרְבֵּה יוֹתֵר בְּזְרִיזוּת וּבְפָחוֹת חִכּוּכִים וְשִׂנְאָה, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר משלי י׳ ט׳ ״הוֹלֵךְ בַּתֹּם יֵלֵךְ בֶּטַח וּמְעַקֵּשׁ דְּרָכָיו יִוָּדֵעַ״, וּכְתִיב משלי ב׳ כ׳ ״לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר״.

עַד כָּאן דִּבַּרְנוּ בְּהִלְכוֹת כְּתֻבּוֹת, שֶׁהֵן שֹׁרֶשׁ הַחִיּוּבִים וְהַזְּכֻיּוֹת בֵּין בְּגוּף וּבֵין בְּמָמוֹן שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁתְּחִלָּתָם בִּנְתִינַת הַקִּדּוּשִׁין מִתַּחַת לַחֻפָּה וְסוֹפָם לְאַחַר אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים, אוֹ לְאַחַר מַתַּן גֵּט, וּבַפֶּרֶק הַבָּא נְדַבֵּר

פרק כ״ה - הלכות גרושין וכיצד כותב ונותן הגט

מצות עשה מן התורה

א מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה שֶׁיְּגָרֵשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ אִם לֹא מָצְאָה חֵן בְּעֵינָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב דברים כ״ד א׳ ״וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר, וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ״. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב מלאכי ב׳ ט״ז ״כִּי שָׂנֵא שַׁלַּח״, וּדְרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ אִם שְׂנֵאתָהּ שַׁלַּח אוֹתָהּ בְּגֵט, וְאִם הָיָה אִשְׁתּוֹ רְאשׁוֹנָה אֵינוֹ מְגָרְשָׁהּ אֶלָּא אִם כֵּן רָאָה בָּהּ הִתְנַהֲגוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כִּעוּר בְּעִנְיְנֵי צְנִיעוּת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק כ״ד סְעִיפִים ק״ט ק״י, אוֹ דָּבָר מְגֻנֶּה אַחֵר שֶׁגּוֹרֵם לוֹ לְשָׂנְאָהּ. אוּלָם אִם מְגָרְשָׁהּ רַק מִשּׁוּם שֶׁמָּצָא אַחֶרֶת נָאָה הֵימֶנָּה וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בַּגֵּרוּשִׁין, אֲפִלּוּ מִזְּבֵחַ מוֹרִיד עָלָיו דְּמָעוֹת.

בגמרא גיטין צ. ״מתניתין, בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר ״כי מצא בה ערות דבר״. ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו, שנאמר ״כי מצא בה ערות דבר״. רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה, שנאמר ״והיה אם לא תמצא חן בעיניו״. ונפסקה הלכה כבית הלל שדרשו את הפסוק ״כי מצא בה ערות דבר״ או ערוה או דבר אחר ואפילו הקדיחה תבשילו. וכל זה בזיווג ראשון שאם הוא בזיווג שני יכול לגרשה אפילו משום שמצא אחרת נאה הימנה. ומה שדרשו רבותינו בגמרא גיטין צ: ״אמר רבי אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר מלאכי ב׳ י״ג י״ד ״וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה׳, בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם, ואמרתם על מה, כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך״, וכן ״כי שָׂנֵא שַׁלַּח״ אמר רבי יוחנן שנאוי המשלח, כל אלו מדבר באשתו ראשונה שמגרשה בלא סבה מספקת ובניגוד לרצונה, שאם הוא מטעם שהקדיחה תבשילו, או אפילו בלא זה אם היא רוצה בגרושין אין מזבח מוריד דמעות.

אין גרושין אלא ע״י כתיבת ונתינת גט

ב גָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה שֶׁלֹּא תְּהֵא הָאִשָּׁה מְגֹרֶשֶׁת מִבַּעְלָהּ עַל יְדֵי שֶׁיְּפָרְדוּ זֶה מִזֶּה בִּסְתָם, שֶׁיֹּאמַר לָהּ לְכִי מִמֶּנִּי, אוֹ שֶׁתֹּאמַר

הִיא הֲרֵינִי הוֹלֶכֶת מִמְּךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁנַּעֲשֶׂה הַדָּבָר בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם, אֶלָּא, שֶׁיִּכְתֹּב לָהּ גֵּט פִּטּוּרִין שֶׁבּוֹ מְפֹרָשִׁים שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ, וְיִהְיֶה כָּתוּב שָׁם שֶׁמְּגָרְשָׁהּ, וְשֶׁאֵין לוֹ יוֹתֵר שׁוּם זְכוּת וּרְשׁוּת בָּהּ, וּמֻתֶּרֶת לְנָשֵׂא לְמִי שֶׁתֶּחְפַּץ. וּפְרָטֵי כְּתִיבַת וּנְתִינַת הַגֵּט מְרֻבִּים וַחֲשׁוּבִים, וְאִם הֶחְסִיר אֶחָד מֵהֶם הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל וְאֵין אוֹתָהּ אִשָּׁה מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם הָלְכָה וְנִשְׂאָה לְאִישׁ אַחֵר אֵין קִדּוּשָׁיו תּוֹפְסִים בָּהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא עֲדַיִן אֵשֶׁת הָרִאשׁוֹן, וּבָנֶיהָ מִן הַשֵּׁנִי הֲרֵי הֵם מַמְזֵרִים. אֶלָּא צְרִיכָה לַחֲזֹר וּלְקַבֵּל גֵּט מִן הָרִאשׁוֹן כַּדָּת, וּמִשּׁוּם קְנָס צְרִיכָה לְקַבֵּל גֵּט גַּם מִן הַשֵּׁנִי, וְרַק אָז מֻתֶּרֶת לְנָשֵׂא בַּשֵּׁנִית.

הפסוקים המדברים בענין זה

[ג] הַרְבֵּה הֲלָכוֹת לִמְּדוּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִן הַפָּסוּק בדברים כ״ד א׳ ״כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ, וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר, וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ״ :

* ״אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו״, מְלַמֵּד שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּגָּרֵשׁ לִרְצוֹנוֹ, שֶׁלֹּא יִכְפּוּ עָלָיו לְגָרְשָׁהּ.

* ״וְכָתַב״, צָרִיךְ לְגָרְשָׁהּ עַל יְדֵי שֶׁיִּכְתֹּב גֵּט, שֶׁאֵין הָאֲמִירָה בַּפֶּה מַסְפִּיקָה בָּזֶה.

* ״לָהּ״, צְרִיכָה כְּתִיבַת הַגֵּט לִהְיוֹת מְיֻחֶדֶת לְשֵׁם אוֹתָהּ אִשָּׁה.

* ״סֵפֶר כְּרִיתוּת״, שֶׁכָּתוּב בַּגֵּט שֶׁנִּכְרֶתֶת קֶשֶׁר הַנִּשּׂוּאִין שֶׁבֵּינֵיהֶם.

* ״וְנָתַן בְּיָדָהּ״, אֵין הַכְּתִיבָה לְבַדָּהּ מַסְפֶּקֶת אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן הַבַּעַל אֶת הַגֵּט בְּיַד הָאִשָּׁה.

* ״וְשִׁלְּחָהּ״, שֶׁיִּכְתֹּב בַּגֵּט שֶׁהִיא מְשֻׁלַּחַת מִמֶּנּוּ וְלֹא יִכְתֹּב שֶׁהוּא מְשַׁלֵּחַ מִמֶּנָּה.

* ״מִבֵּיתוֹ״, צְרִיכָה הִיא לְאַחַר מַתַּן הַגֵּט שֶׁלֹּא לָגוּר עִמּוֹ בְּאוֹתוֹ בַּיִת, שֶׁהֲרֵי אִם יִתְיַחֲדוּ שׁוּב לְאַחַר מַתַּן הַגֵּט יֵשׁ כָּאן חֲשָׁשׁ לְקִדּוּשִׁין נוֹסָפִים.

* וּמִסְּמִיכוּת הַמִּלִּים ״וְכָתַב״ ״וְנָתַן״ נִלְמָד שֶׁצָּרִיךְ קֹדֶם לַחֲתֹךְ אֶת הַגֵּט לְמִדָּתוֹ הָרְצוּיָה וּלְנַתְּקוֹ מִדָּבָר שֶׁמְּחֻבָּר אֵלָיו וְרַק אַחַר כָּךְ לִכְתֹּבוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קְצִיצַת וַחֲתִיכַת הַגֵּט מַפְסֶקֶת בֵּין הַכְּתִיבָה לַנְּתִינָה.

* ״עֶרְוַת דָּבָר״ נִלְמָד בִּגְזֵרָה שָׁוָה לְ״עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר״, דָּבָר-דָּבָר בִּגְזֵרָה שָׁוָה מְלַמֵּד שֶׁכְּתִיבַת וּנְתִינַת הַגֵּט מֻכְרַחַת שֶׁתִּהְיֶה בְּעֵדִים.

* וּמִסְּמִיכוּת הַמִּלִּים ״סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ״ נִלְמָד שֶׁמֻּכְרָח הוּא לִתְּנוֹ לְיָדָהּ בְּתוֹרַת גֵּט, שֶׁכְּשֶׁנּוֹתְנוֹ בְּיָדָהּ יֹאמַר לָהּ הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ.

* וְהוֹסִיפוּ חֲכָמִים וְתִקְּנוּ שֶׁיִּכְתֹּב בַּגֵּט זְמַן וּמְקוֹם הַנְּתִינָה, וְשֶׁיַּחְתְּמוּ הָעֵדִים בִּשְׁמוֹתֵיהֶם הַמְּלֵאִים בַּגֵּט, וְאִם נֶחְסְרוּ אֵלּוּ מִן הַגֵּט הֲרֵי הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם.

וְעַתָּה בַּסְּעִיפִים הַבָּאִים נָבוֹא לְבָאֵר הֲלָכוֹת אֵלּוּ, וַהֲלָכוֹת נוֹסָפוֹת שֶׁמְּקוֹרָן בְּדִבְרֵי הַפּוֹסְקִים הַנִּצְרָכוֹת לִכְתִיבַת וּנְתִינַת הַגֵּט, עַד שֶׁיִּתְבָּאֵר לָנוּ אֵל נָכוֹן סֵדֶר גֵּרוּשִׁין עַל פִּי תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה.

מה בין גט בטל לגט פסול

ד בְּכָל מָקוֹם שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בְּשֵׁם הַפּוֹסְקִים שֶׁהַגֵּט פָּסוּל הֲרֵי הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, שֶׁמִּן הַתּוֹרָה כָּשֵׁר הוּא, אֶלָּא שֶׁעָמְדוּ חֲכָמִים וְגָזְרוּ בּוֹ לְפָסְלוֹ, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁהַגֵּט בָּטֵל הוּא, הֲרֵי בָּטֵל הוּא מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין הַהֶבְדֵּל בָּזֶה מִלּוּלִי בִּלְבַד אֶלָּא הוּא מָקוֹר לְכַמָּה וְכַמָּה שִׁנּוּיִים בַּדִּין, וּבְעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּאֲרוּ הַדְּבָרִים בַּהֶמְשֵׁךְ.

רמב״ם הלכות גרושין פרק ב׳ הלכה ז׳ וכן לכל אורך הלכות גיטין בגמרא ובפוסקים, גט פסול פוסל לכהונה ותפסו בה קידושי שני וצריכה גט משניהם מה שאין כן גט בטל שלא תפסו כלל קידושי שני ואינו פוסל בכהונה.

איסור גט מעושה

ה מִמַּה שֶׁכָּתוּב בַּפָּסוּק ״וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו״ לִמְּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁגֵּט הַמְעֻשֶּׂה, שֶׁהֶכְרַח הַבַּעַל לִתְּנוֹ וְהָיָה אָנוּס בַּדָּבָר, הֲרֵי הוּא גֵּט בָּטֵל, וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִינִים, בֵּין אִם הָיָה הַבַּעַל חַיָּב מִן הַדִּין לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא מֵאֲלּוּ שֶׁכָּתוּב בָּהֶם שֶׁכּוֹפִין אוֹתָם לְגָרֵשׁ, אוֹ שֶׁהֶכְרַח לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּלֹא שֶׁמְּצֻוִּים בֵּית הַדִּין לְהַכְרִיחוֹ עַל כָּךְ, וְכֵן יֵשׁ בָּזֶה חִלּוּק אִם אֲנָסוּהוּ בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי הַכָּאָה וְכַדּוֹמֶה אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה אֹנֶס זֶה עַל יְדֵי גּוֹיִים שֶׁלֹּא בְּצִוּוּי בֵּית הַדִּין.

בגמרא גיטין פח: ״מתניתין, גט מעושה בישראל כשר, ובעובדי כוכבים פסול, ובעובדי כוכבים חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך וכשר. גמ׳ אמר רב נחמן אמר שמואל גט המעושה בישראל כדין כשר, שלא כדין פסול ופוסל, ובעובדי כוכבים כדין פסול ופוסל, שלא כדין אפילו ריח הגט אין בו״.

באלו אופנים כופין על הגט

ו בַּעַל שֶׁהָיָה דִּינוֹ שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, כְּגוֹן שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ וְיֵשׁ שְׁנֵי עֵדִים בַּדָּבָר, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָדוּר עִם אִשְׁתּוֹ מֵחֲמַת סַכָּנַת נְפָשׁוֹת שֶׁרוֹדְפִים אַחֲרָיו שָׁם, אוֹ שֶׁטּוֹעֶנֶת שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד וַעֲדַיִן אֵין לָהּ בֵּן שֶׁיִּסְעָדֶנָּה, אוֹ

שֶׁמּוֹרֶדֶת בּוֹ בְּטַעֲנַת מָאוּס עָלַי וּמְבָרֶרֶת טַעֲנָתָהּ, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ גְּבוּרַת אֲנָשִׁים לָבוֹא עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁהוּא טוֹעֵן אֵינִי זָן וְאֵינִי מְפַרְנֵס וְרוֹצָה הִיא בַּגֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁמּוֹרֵד הוּא מִלְּשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ, אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא גְּרוּשָׁה, זוֹנָה אוֹ חֲלָלָה, וְכֵן כָּל מִי שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה בַּעֲבֵרָה וַאֲסוּרָה הִיא עָלָיו אֲפִלּוּ רַק מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כָּל אֵלּוּ, אִם הֻכּוּ בְּבֵית דִּין עַד שֶׁנִּתְרַצּוּ לְתֵּן גֵּט הֲרֵי הַגֵּט כָּשֵׁר, וַאֲפִלּוּ שָׁכְרוּ בְּבֵית הַדִּין לְצָרְדָּ זֶה גּוֹיִים שֶׁיַּכּוּהוּ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, אוֹ שֶׁהֶשְׁלַדְּ לְבֵית הַכֶּלֶא עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה לְתֵּן גֵּט, הֲיוֹת וּמִן הַדִּין יֵשׁ לִכְפּוֹתוֹ עַל כָּדְּ, וְנֶעֱשְׂתָה הַכְּפִיָּה עַל יְדֵי בֵּית דִּין וּשְׁלוּחָיו, הֲרֵי הַגֵּט כָּשֵׁר, זוֹ דַּעַת רי״ף, רַשׁ״י, רַמְבַּ״ם, וּמָרָן בְּסָתָם, וּבְשֵׁם יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל כָּתַב מָרָן בְּשו״ע שֶׁאֵין כּוֹפִין רַק לְאֵלּוּ הַמְּזְכָּרִים בַּגְּמָרָא שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, כְּגוֹן הַנּוֹשֵׂא בַּעֲבֵרָה אוֹ הָאוֹמֵר אֵינִי זָן וְאֵינִי מְפַרְנֵס, וְכֵן דַּעַת רַבֵּנוּ תַּם וְהָרא״ש, וְכָתַב שָׁם הָרָמ״א בַּהַגָּהָה לְהַחְמִיר וּלְהַנְהִיג הָרְחָקַת רַבֵּנוּ תַּם וְלֹא לְכְפּוֹת מַמָּשׁ, וְהַדָּבָר צָרִיךְ עִיּוּן מִטַּעַם שֶׁנִּרְאֶה שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה הָרְחָקָה דְּרַבֵּנוּ תַּם אֵינָהּ מַתְאִימָה לְהַשִּׂיג אֶת מַטְרָתָהּ.

וכך כתב הרמב״ם בהלכות גרושין פרק ב׳ הלכה כ׳ להסביר מדוע הגט כשר אף על פי שהבעל היה אנוס לתנו ״ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד עכו״ם בין ביד ישראל, שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה, כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן. אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא זה שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו, ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו״. והרשב״ם נתן טעם להכשר כפיה זו שמשום מצוה לשמוע דברי חכמים גמר בלבו לגרשה.

מה שאמרנו שאם זנתה ויש עדים לדבר כופין אותו לגרש, כך פסק מרן השו״ע אבע״ז סימן קט״ו ח׳, ובאינו יכול לדור עם אשתו מחמת סכנת נפשות סימן קנ״ד ט׳, ובאינו מוליד סימן קנ״ד ו׳, ובאין לו גבורת אנשים סימן קנ״ד ז׳, וכן כל הסימן, ולענין כפיית כהן לגרש אם נשא אשה האסורה לו הרי הוא בסימן ו׳ סעיף א׳. וראה עוד בבאורים לסעיף ט׳. ולענין החשש לדברי רבנו תם בכפיית הגט כתב הרב ביביע אומר חלק שמיני אבע״ז סימן כ״ה כדרכו בקודש ביד רחבה. ולענין חסרון בכח גברא שטוען האיש שתלך האשה לרופא שתוציא בתוליה בכלי, העלה בשו״ת יביע אומר חלק עשירי אבע״ז סימן כ״ח שאם אינה רוצה אי אפשר להכריחה לכך ויוציא ויתן כתובה.

עוד יש להוסיף דעת הרמב״ם והרבה מן הפוסקים ראשונים ואחרונים שמורדת הבאה בטענת מאיס עלי כופין בעלה לגרשה. ומתבארים הדברים באורך בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז סימן י״ח.

כפיה לגט ע״י גויים

<u>ז</u> אִם הוּא מֵאֵלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְצַוִּים לְכְפּוֹת אוֹתָם לְגָרֵשׁ, אוּלָם לֹא נֶעֱשְׂתָה כְּפִיָּה זוֹ עַל יְדֵי בֵּית הַדִּין אוֹ שְׁלוּחָיו אֶלָּא עַל יְדֵי גּוֹיִים אוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּהֱגוּ שֶׁלֹּא כַּדִּין, עַל דַּעַת עַצְמָם, וְנִתְרַצָּה הַבַּעַל לְתֵּן גֵּט, הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל, וּצְרִיכָה גֵּט נוֹסָף שֶׁיִּהְיֶה בָּאֹפֶן הַכָּשֵׁר, וְאִם מֵת בַּעֲלָהּ לִפְנֵי שֶׁקִּבְּלָה מִמֶּנּוּ אֶת הַגֵּט הַכָּשֵׁר, בְּכָל זֹאת נֶאֱסָרָה לִנָּשֵׂא לְכֹהֵן מֵחֲמַת הַגֵּט הַפָּסוּל שֶׁקִּבְּלָה.

מקור הדין בגמרא גיטין פח: שהבאנו בבאורים לסעיף ה׳, ולענין גט פסול שפוסל לכהונה הרי הוא בסימן ו׳ סעיף א׳ שאפילו ריח הגט פוסל לכהונה, קל וחומר גט שכשר מדאורייתא ופסול מדרבנן.

אם כפאוהו בית דין או גויים לתת גט כשאינו חייב בכך

ח הָיְתָה הָאִשָּׁה רוֹצָה בַּגֵּרוּשִׁין וְאֵין הַבַּעַל מִתְרַצֶּה לִתֵּן גֵּט, וְאֵין הוּא מֵאֵלּוּ שֶׁכּוֹפִין אוֹתָם לִתֵּן גֵּט, שֶׁהִזְכִּירוּם לְעֵיל בִּסְעִיף ו׳, אִם כָּפוּהוּ בֵּית דִּין לִתֵּן הֲרֵי הַגֵּט פָּסוּל, וְאִם כָּפוּהוּ אֲחֵרִים לְכָךְ הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל, וְאִם מֵת הַבַּעַל לִפְנֵי שֶׁנָּתַן גֵּט כָּשֵׁר, אִם הָיָה הַגֵּט שֶׁקִּבְּלָה פָּסוּל הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה מִלְּנַשֵּׂא עַתָּה לְכֹהֵן, וְאִם הָיָה הַגֵּט בָּטֵל הֲרֵי דִּינָהּ לְעִנְיָן זֶה כְּאַלְמָנָה וּמֻתֶּרֶת לְנַשֵּׂא לְכֹהֵן.

מה נחשב כפיה לענין זה

ט וּמַה נֶּחְשָׁב אֹנֶס לְעִנְיָן זֶה, אִם הִכּוּהוּ עַד שֶׁאָמַר רוֹצֶה אֲנִי הֲרֵי זֶה אֹנֶס, וְכֵן אִם הֶשְׁלַךְ לַכֶּלֶא עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה. אֲבָל אִם גָּזְלוּ מִמֶּנּוּ מָמוֹן וְהוֹדִיעוּהוּ שֶׁיְּקַבְּלוֹ חֲזָרָה רַק לְאַחַר שֶׁיִּתֵּן גֵּט, אוֹ קָנְסוּ אוֹתוֹ מָמוֹן, אוֹ שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ קְנַס מָמוֹן אִם לֹא יְגָרֵשׁ, כָּל אֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶם מַחֲלֹקֶת הַפּוֹסְקִים אִם נֶחְשָׁבִים לְאֹנֶס, וְיֵשׁ לְהַחְמִיר בְּכָל אֵלּוּ מִשּׁוּם חֲמִרַת עֲרָיוֹת, וַאֲפִלּוּ רַק מְאַיְּמִים וּמַפְחִידִים אוֹתוֹ בְּאֹנֶס מָמוֹן אוֹ הַכָּאוֹת, אִם בְּיָדָם לְמַמֵּשׁ אֶת הָאֵיּוּם יֵשׁ לְהַחְשִׁיב זֹאת כְּאֹנֶס, וַאֲפִלּוּ אִם נִשְׁבַּע לְגָרֵשׁ יֵשׁ לוֹ לְהַתִּיר שְׁבוּעָתוֹ לִפְנֵי שֶׁיִּתֵּן גֵּט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה אָנוּס מֵחֲמַת הַשְּׁבוּעָה, אוּלָם, אִם הִבְטִיחוּהוּ מָמוֹן עַל מְנָת שֶׁיְּגָרֵשׁ אֵין זֶה נֶחְשָׁב אֹנֶס, וַאֲפִלּוּ אִם לְאַחַר מַתַּן הַגֵּט לֹא מִלְּאוּ הַבְטָחָתָם הַגֵּט כָּשֵׁר, וְאִם יִרְצֶה הַבַּעַל יִתְבַּעֵם לְדִין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת.

מי כותב את הגט

י מִי כּוֹתֵב אֶת הַגֵּט, מִן הַדִּין הַבַּעַל הוּא זֶה שֶׁצָּרִיךְ לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט לְאִשְׁתּוֹ, אוּלָם מִכֹּרַח הַמְּצִיאוּת, שֶׁאֵין רֹב הַבְּעָלִים בְּקִיאִים וּרְאוּיִים לְכָךְ, נִזְקָקִים אָנוּ לַכְּלָל הָאוֹמֵר שֶׁשִּׁלּוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וּמְמַנֶּה הַבַּעַל אֶת הַסּוֹפֵר, שֶׁיּוּעַד לְכָךְ מִטַּעַם בֵּית הַדִּין לִהְיוֹת שְׁלוּחוֹ לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט, וְעוֹד לִפְנֵי הַכְּתִיבָה מַקְנֶה הַסּוֹפֵר לַבַּעַל אֶת הַנְּיָר, הַדְּיוֹ וּכְלֵי הַכְּתִיבָה עַל מְנָת שֶׁיִּהְיֶה הַגֵּט שַׁיָּךְ לַבַּעַל, וְקוֹנֶה אוֹתָם הַבַּעַל בְּהַגְבָּהָה שֶׁעוֹשֶׂה בָּהֶם.

אִם לֹא הִקְנָה הַסּוֹפֵר אֶת כְּלֵי הַכְּתִיבָה לַבַּעַל אוֹ לָעֵדִים, רְאֵה בַּבְּאוּרִים.

בגמרא גיטין ג: נחלקו רבי מאיר ורבי אלעזר, שלרבי מאיר וכתב לה לשמה אינו מוסב אלא על חתימת העדים שיחתמו לשום גרושי אותה אשה ואין צריך שליחות בגט שימנה הבעל סופר לכתוב במקומו, ואלו לרבי אלעזר וכתב מוסב על כתיבת הגט שיהיה הסופר כותב בציווי הבעל והוא שלוחו בדבר זה ועידי המסירה הם עידי הגט, ולהלכה אנו מחמירים כשניהם שתהא כתיבת הגט בציווי הבעל ולשם גרושי אותה אשה ויחתמו עדים על הגט לשם גרושי אותה אשה וגם ימסר הגט לידה בנוכחות עידי מסירה, ונהגו שיהיו אותם שני עידי חתימה משמשים גם כעדי המסירה. לדעת הרשב״א ״וכתב״ מוסב על הסופר ואין ציווי הבעל אלא על מנת שתהא כתיבתו לשמה ויש עוד ראשונים המצדדים בשיטה זו ויש חולקים ומצריכים דיני שליחות לסופר שהינו שליח הבעל לכתוב, וזו נפ״מ גם לדין אם האשה עצמה תכתוב את גיטה לשמה שלדעת האומרים ש״כתב״ נסוב על הבעל והסופר הינו שליחו, הגט שכתבה האשה בטל הוא וכן דעת הרא״ש, תוספות, טור בשם הרמ״ה וב״ש בסימן קכ״ג ס״ק א׳.

יש המצריכים דוקא את הסופר לכתוב בציווי הבעל ולא הבעל עצמו כדי שלא תצא תקלה מכך שלאחר נתינת הגט יוציא עליו הבעל לעז שעשה בכתיבתו דבר הפוסלו.

דין ציווי הבעל לסופר לכתוב הינו במרן השו״ע סימן ק״כ סעיף א׳ וברמב״ם בהלכות גרושין פרק ב׳ הלכות א׳ ב׳. בשו״ת יביע אומר פסק בעד שחתם בקולמוס שלו ולא בזה שהקנה הסופר לבעל שהוא גט כשר לכתחילה, וגם הסופר אם לא הקנה את הקולמוס לבעל אין זה פוסל את הגט אלא יקנה הסופר את הגט לבעל לאחר כתיבתו וינתן לכתחילה.

צריך שיאמר הבעל לסופר לכתוב ולעדים לחתום

יא אֵין הַסּוֹפֵר כּוֹתֵב אֶת הַגֵּט וְלֹא הָעֵדִים חוֹתְמִים עַל הַגֵּט אֶלָּא אִם כֵּן שָׁמְעוּ מִן הַבַּעַל שֶׁאָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵּט לְשֵׁם גֵּרוּשַׁי אִשְׁתִּי פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי, וְלָעֵדִים אָמַר: חִתְמוּ לִי בַּגֵּט לְשֵׁם גֵּרוּשַׁי אִשְׁתִּי פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי. וְגַם הַסּוֹפֵר לִפְנֵי שֶׁכּוֹתֵב אוֹמֵר: הֲרֵינִי כּוֹתֵב גֵּט זֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי לְשֵׁם גֵּרוּשַׁי אִשְׁתּוֹ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי, וַיַּתְחִיל לִכְתֹּב בִּפְנֵי הָעֵדִים, וְגַם הָעֵדִים לִפְנֵי שֶׁיַּחְתְּמוּ יֹאמַר כָּל אֶחָד מֵהֶם: הֲרֵינִי חוֹתֵם בַּגֵּט שֶׁל פְּלוֹנִי לְשֵׁם גֵּרוּשַׁי אִשְׁתּוֹ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי. וּצְרִיכִים הָעֵדִים לְהַכִּיר שֶׁזֶּה הַבַּעַל וְזוֹ הָאִשָּׁה, וְאֵינָם רַשָּׁאִים לְמַנּוֹת סוֹפֵר וְעֵדִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא מִנָּה אוֹתָם הַבַּעַל עַל כָּךְ.

כן הוא במרן השו״ע סימן ק״כ סעיפים ג׳ ד׳, ומקור הדינים בזה הוא גמרא גיטין כד. ״מתניתין, כל גט שנכתב שלא לשום אשה פסול...״. ובגמרא בבא בתרא קסז. ״כותבים גט לאיש אף על פי שאין אשתו עמו... ובלבד שיהא מכירן...״. ומה שאמרנו שלא יכתוב הסופר ולא יחתמו העדים עד שישמעו מפיו, שורש הדבר הינו בגמרא גיטין סו: במחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי ובדף עא: ״אמרו לו נכתוב גט לאשתך ואמר להם כתובו...״. ופסקו הרי״ף והרא״ש כרבי יוסי שהגט בטל גם באומר אמרו, והרמב״ם פסק בזה שהינו פסול אמנם קרוב להיות בטל, ומובאים הדברים באריכות בבית יוסף, ואילו כאן, אין המקום להאריך אלא לקצר ולפשט הדברים שבין כך למעשה בבתי הדין הסופר והעדים מזומנים בפני הבעל על מנת שלא להכנס במחלוקת הפוסקים.

הכרת הבעל והאשה בשמותם יכולה להעשות אפילו על ידי עד אחד ואפילו אשה או קרוב וזאת מטעם שהוא דבר העשוי להיגלות. ושמות אבי הבעל ואבי האשה אין צריך להם עדות אלא על פי הבעל והאשה עצמם, ולעניין כתיבת הגט וחתימתו לשמה ראה שו״ע סימן קל״א.

אם יכול הבעל לצוות ״כתבו ותנו״ בכתב

יב וְהָיָה אִם נִמְצָא הַבַּעַל בְּמָקוֹם מְרֻחָק בָּעוֹלָם אֲשֶׁר אֵין שָׁם בֵּית דִּין שֶׁיִּכְתְּבוּ גֵּט בִּשְׁבִילוֹ כְּדֵי שֶׁיִּנָּתֵן לְאִשְׁתּוֹ הַנִּמְצֵאת כָּאן, וְגַם אֵין הַבַּעַל מוּכָן לִטְרֹחַ וְלָבוֹא לְכָאן, הֱיוֹת וְהוּא שְׁעַת דְּחַק וְעִגּוּן יֵשׁ לְסָמֹךְ עַל הַפּוֹסְקִים שֶׁהִתִּירוּ שֶׁיִּהְיֶה מִנּוּי הַסּוֹפְרִים וְהָעֵדִים עַל יְדֵי שֶׁיִּכְתֹּב הַבַּעַל בִּכְתַב יָדוֹ ״כִּתְבוּ וּתְנוּ״ וּבִלְבַד שֶׁיֹּאמַר כֵּן בְּפִיו שֶׁהוּא מְמַנֶּה אֶת הַסּוֹפֵר לִכְתֹּב וְאֶת הָעֵדִים לַחְתֹּם וְכֵן מְמַנֶּה אֶת פְּלוֹנִי לְהֱיוֹת שָׁלִיחַ לִתֵּן אֶת הַגֵּט לְיַד אִשְׁתּוֹ, וְיִכְתֹּב הַבַּעַל אֶת הַהַרְשָׁאָה הַזּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים וְיַחְתְּמוּ עָלֶיהָ, וְהַכֹּל עַל יְדֵי הַנְחָיָה שֶׁל בֵּית הַדִּין שֶׁבְּכָאן, וּכְשֶׁתַּגִּיעַ הַהַרְשָׁאָה לְבֵית הַדִּין יְמַנּוּ סוֹפֵר וְעֵדִים עַל פִּי הַכָּתוּב, וְיִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ גֵּט לָאִשָּׁה.

כך היה מעשה והתירו מרן הרב עובדיה יוסף ובית דינו דאז באופן הנ״ל, ואם אפשר יש לאשר חתימת הבעל והעדים על ידי נוטריון ציבורי או שגרירות או ערכאות כדי שלא נחוש לזיוף, ומובאים הדברים בשו״ת יביע אומר חלק עשירי אבע״ז

צריך שיהיה הבעל שפוי בדעתו

יג צָרִיךְ הַבַּעַל לִהְיוֹת שָׁפוּי בְּדַעְתּוֹ מִשָּׁעָה שֶׁמְּצַוֶּה אֶת הַסּוֹפֵר עַל הַכְּתִיבָה וְאֶת הָעֵדִים עַל חֲתִימַת הַגֵּט עַד שֶׁיִּתֵּן הַגֵּט לְיַד הָאִשָּׁה, וְלָכֵן אִם הוּא חוֹלֶה בְּנַפְשׁוֹ וּלְעִתִּים בָּרִיא, צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן אֶת הַגֵּט בְּעֵת שֶׁהוּא בָּרִיא וְדַעְתּוֹ צְלוּלָה בְּאֹפֶן שֶׁיּוֹדֵעַ מַה שֶּׁעוֹשֶׂה, וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ בֵּית הַדִּין אוֹ שְׁלוּחָיו אִם יוֹדֵעַ שֶׁמְּמַנֶּה אֶת הַסּוֹפֵר לִכְתֹּב, וְשֶׁהִנּוֹ נוֹתֵן גֵּט, וְשֶׁעַל יְדֵי כָּךְ נִפְרָד מֵאִשְׁתּוֹ וּמִתְבַּטֵּל קֶשֶׁר הַנִּשּׂוּאִין, וְאִם יוֹדֵעַ מַה שֶּׁעוֹשֶׂה הֲרֵי הַגֵּט כָּשֵׁר.

סימן קכ״א במרן השו״ע על פי דברי הגמרא גיטין סז: ונחלקו שם ריש לקיש ורבי יוחנן בציוה לכותבו כשהוא בריא ואחר כך נשתבש ונפסקה הלכה כרבי יוחנן וכן הוא בשו״ע סימן קכ״א סעיף ב׳, וברמב״ם הלכות גרושין פרק ב׳ הלכה ט״ו, וזאת לשונו ״אמר כשהוא בריא כתבו ותנו גט לאשתי ואחר כך נבעת ממתינים לו עד שיבריא וכותבים ונותנים לה ואין צריך לחזור ולהימלך בו אחר שהבריא, ואם כתבו ונתנו קודם שיבריא הרי זה פסול״, והוא פסול מדרבנן כדי שלא יאמרו שוטה מגרש. ולדעת הטור, הרא״ש וריא״ז הריהו גט בטל מדאורייתא מטעם שנתבטלה השליחות בעת שנשתטה, ויש פוסקים המחלקים בין חולי שבידנו לרפאותו שאז הגט פסול לחולי שאין בידנו לרפאותו שאז הגט בטל, כך חילק מרן השו״ע בסעיף ב׳, ויש שאינם מחלקים בכך.

מי כשר לכתיבת הגט

יד כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּסָעִיף י׳ שֶׁנַּעֲשָׂה הַסּוֹפֵר שְׁלִיחַ הַבַּעַל לִכְתִיבַת הַגֵּט, וּמִי כָּשֵׁר לִשְׁלִיחוּת זוֹ, הַכֹּל כְּשֵׁרִים לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט חוּץ מֵחֲמִשָּׁה וְהֵם גּוֹי, עֶבֶד, חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, וִיהוּדִי מְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא דִּינוֹ בָּזֶה כְּגוֹי, וְאִם כְּתָבוֹ אֶחָד מֵאֵלּוּ, הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל, אֶלָּא אִם כֵּן שִׁיֵּר אֶת מְקוֹם הַתָּרָף וְהוּא עִקַּר הַגֵּט שֶׁהֵם שְׁמוֹת הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה, וְהַזְּמַן וּמַה שֶּׁכָּתוּב בּוֹ ״הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם״, זֶה הַתָּרָף אִם כְּתָבוֹ אַחַר כָּךְ שָׁלִיחַ כָּשֵׁר הֲרֵי הַגֵּט כָּשֵׁר, וְיֵשׁ פּוֹסְלִים.

בגמרא גיטין כב: ״מתניתין, הכל כשרין לכתוב את הגט אפילו חרש, שוטה וקטן, האשה כותבת את גיטה והאיש כותב את שוברו שאין קיום הגט אלא בחותמיו, גמ׳ והא לאו בני דעה נינהו, אמר רב הונא והוא שהיה גדול עומד על גביו... ואיבעית אימא הני מתניתין מני, רבי אלעזר היא דאמר עדי מסירה כרתי, ורב יהודה אמר שמואל והוא ששייר מקום התורף״. ונחלקו הראשונים בבאור דעתם של רב הונא ורב יהודה באלו תנאים מכשירים הם כתיבת חרש שוטה וקטן, והובאו להלכה שתי דעות בזה בשו״ע, האחת דברי מרן השו״ע בסימן קכ״ג סעיף ג׳ וזו לשונו ״כתב הגט אחד מאלו החמישה אינו גט אף על פי שחתמו בו עדים כשרים ונמסר לה בכשרים, במה דברים אמורים בשכתב התורף, אבל אם לא כתב אלא הטופס והניח מקום התורף... וכתבו הפקח הגדול הישראלי לשמו הרי זה גט כשר״, ולמד זאת מרן השו״ע מדין הטופס שנכתב במחובר או שלא לשמה כשר בדעבד ובלבד שנעשה התורף כראוי, ורמ״א הגיה שם וי״א דאפילו בכהאי גוונא פסול מדרבנן והוא מדברי הטור בשם ר״י וכן כתבו התוספות כב: בשמו וכן הביאו הרא״ש. ומרן השו״ע כתב כאמור כרמב״ם בפרק ג׳ בהלכות ט״ו עד י״ח.

על מה נכתב הגט

טו נָהֲגוּ לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט עַל נְיָר חָלָק שֶׁעַל גַּבָּיו נַעֲשָׂה שִׂרְטוּט שׁוּרוֹת שֶׁלֹּא בְּצֶבַע כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַכְּתָב מְיֻשָּׁר, וְנָהֲגוּ לַעֲשׂוֹתוֹ שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שׁוּרוֹת כְּמִנְיַן גֵּט, כְּשֶׁבַּשּׁוּרָה הָאַחֲרוֹנָה כּוֹתְבִים כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וּמוֹשְׁכִים אֵלּוּ

הָאוֹתִיּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּמָּלְאוּ שׁוּרָה שְׁלֵמָה, וְהָעֵדִים חוֹתְמִים מִתַּחַת לַגֵּט.

במה נכתב הגט

טז נָהֲגוּ לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט בִּכְלֵי כְּתִיבָה קוֹלְמוּס וּדְיוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בִּכְתִיבַת סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, וּבְצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת הָאַשּׁוּרִית הַנִּצְרֶכֶת לִכְתִיבָתָם, אֲבָל שֶׁלְּעִנְיַן גִּטִּין כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים שׁוּרָה אֲרֻכָּה שֶׁל דִּקְדּוּקִים בְּאֵילוּ מִלִּים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ וְאֵיךְ לְכָתְבָן בָּאֹפֶן הַבָּרוּר בְּיוֹתֵר, וְשֶׁלֹּא יִדְמוּ לְמִלִּים אֲחֵרוֹת בַּעֲלוֹת מַשְׁמָעוּת שׁוֹנָה, וּמִעַט מִן הַדִּקְדּוּקִים נַזְכִּיר בַּסְּעִיפִים הַבָּאִים.

דין מוקף גויל בגט

יז נָהֲגוּ לְהַחְמִיר שֶׁיִּהְיוּ הָאוֹתִיּוֹת מֻקָּפוֹת גְּוִיל, וְאִם נִדְבְּקוּ בֵּינֵיהֶן יָכֹל לִגְרֹר הַדְּבוּק וּלְהַפְרִידָן, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם חָק תּוֹכוֹת שֶׁהֲרֵי אֵין נוֹגֵעַ בְּגוּף הָאוֹת, וּמִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה אֵין לְהַפְרִיד אִם לֹא בְּמָקוֹם הַדְּחַק.

חק תוכות

יח מֵ״ם פְּתוּחָה שֶׁנִּסְתְּמָה אֵינוֹ יָכוֹל לִגְרֹר הַדְּבוּק מִשּׁוּם חָק תּוֹכוֹת.

אין צורך בעשית תגין לאותיות

יט אֵין צֹרֶךְ בַּעֲשִׂיַּת תָּגִין לָאוֹתִיּוֹת בְּגֵט כְּרִיתוּת.

אורכו יתר על רוחבו

כ נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹתוֹ אָרְכּוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה כְּסֵפֶר וּכְאִגֶּרֶת, שֶׁהֲרֵי כּוֹתֵב לָהּ וְזֶן דִּי יְהֵוִי לִיכִי מִנַּאי סֵפֶר תֵּרוּכִין וְאִגֶּרֶת שְׁבוּקִין.

שלא יגע רגל הה׳ וק׳ בגג האות

כא רַגְלֵי ה׳ וְק׳ שֶׁנָּגְעוּ בְּגַג הָאוֹת פּוֹסְלִים כְּשֵׁם שֶׁפּוֹסְלִים בִּכְתִיבַת סת״ם. וּרְאֵה עוֹד לְקַמָּן סְעִיף מ״א.

איך יכתוב את היום בגט

כב כְּשֶׁבָּא לִכְתֹּב אֶת הַיּוֹם בַּגֵּט כּוֹתֵב בַּשְּׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת, בָּרְבִיעִי, בַּחֲמִישִׁי מְלֵאִים בִּשְׁנֵי יו״דִין. בַּשִּׁשִּׁי חָסֵר יו״ד. יוֹם רִאשׁוֹן יִכְתֹּב בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת.

איך יכתוב את הזמן בחודש

כג אִם הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ כּוֹתֵב בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְיֶרַח פְּלוֹנִי, בְּשֵׁנִי לַחֹדֶשׁ יִכְתֹּב בִּשְׁנֵי יָמִים לְחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, בִּשְׁלִשָּׁה יָמִים, בְּאַרְבָּעָה יָמִים כֻּלָּם לְשׁוֹן זָכָר, וּמֵעַל עֲשָׂרָה יָמִים יִכְתֹּב בְּאַחַד עָשָׂר יוֹם, בִּשְׁנֵים עָשָׂר יוֹם, לְשׁוֹן זָכָר, וְיוֹם לְשׁוֹן יָחִיד, וְכֵן בְּעֶשְׂרִים יוֹם, בְּאֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם, בִּשְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים, בִּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים וְכֵן הָלְאָה.

כיצד יכתוב מנין השנים בגט

כד בִּכְתִיבַת הַשָּׁנָה יִכְתֹּב לְשׁוֹן נְקֵבָה, בִּשְׁנַת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁבַע מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ לִבְרִיאַת הָעוֹלָם, וְכֵן שְׁבַע מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ, שִׁשִּׁים וְשֶׁבַע וכו׳... וּבְמִנְיַן הַשָּׁנִים כּוֹתֵב הַמִּנְיָן הַמְרֻבֶּה קֹדֶם, עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה, וּבַיָּמִים כּוֹתֵב הַמִּנְיָן הַמּוּעָט קֹדֶם, אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם.

כיצד יכתוב ראש חודש בגט כשחל בשני ימים

כה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל שְׁנֵי יָמִים וּבָא לִכְתֹּב בָּרִאשׁוֹן, כּוֹתֵב בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים לְחֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר, וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יִכְתֹּב בְּאֶחָד לְיֶרַח אִיָּר.

בגלל מחלוקות שיש בדין זה יש הנמנעים מלכתוב גיטין בראש חודש.

אדר ראשון ואדר שני

כו בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת יִכְתֹּב לְיֶרַח אֲדָר רִאשׁוֹן, אוֹ לְיֶרַח אֲדָר שֵׁנִי.

דקדוקים בכתיבת הגט

כז כּוֹתֵב וְדֵן בְּלֹא יוּ״ד שֶׁלֹּא יִקָּרֵא כְּמוֹ דִּין, וְיִכְתֹּב אִגֶּרֶת בְּלֹא יוּ״ד שֶׁלֹּא יִקָּרֵא כְּמוֹ וְאִי גַּרַת, וְיִכְתֹּב דְּתִיהְוִיִּין דְּתִיצְבְיִין בִּשְׁלֹשָׁה יוּדִ״ין רְצוּפִין כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרֵא דְּתִיהְוַיִן דְּתִיצְבַיִן שֶׁכְּאִלּוּ פּוֹנֶה לִשְׁתֵּי נָשִׁים.

כח יַאֲרִיךְ מְעַט וָא״וּ שֶׁל תֵּרוּכִין וּשְׁבוּקִין וּוָא״וּ שְׁנִיָּה שֶׁל וּכְדוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְמוּ לְיוּ״ד וְתִשְׁתַּנֶּה הַמַּשְׁמָעוּת.

וְיִכְתֹּב תְּרוּכִין וְשְׁבוּקִין בְּיוּ״ד אַחַת וּבְלֹא הַיּוּ״ד הָרִאשׁוֹנָה, אֲבָל מִלַּת פִּיטוּרִין יִכְתְּבֶנָּה בִּשְׁנֵי הַיּוּדִ״ין, וּלְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז יִכְתֹּב פִּטוּרִין בְּיוּ״ד אַחַת וְיַאֲרִיךְ מְעַט אֶת הַוָּא״וּ.

כט לְמְהַדְּ*** כּוֹתְבִים חָסֵר יוּ״ד, וּבַהֵ״א שֶׁל לְמְהַדְּ*** יְזָהֵר בְּיוֹתֵר שֶׁלֹּא יַדְבִּיק אֶת רֶגֶל הָאוֹת לְגַגָּהּ, שֶׁלֹּא יִקָּרֵא לְמְחַדְּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן שְׁחוֹק.

ל לְהִתְנַסְּבָא בְּהֵ״א וְלֹא בְּאָלֶ״ף, וּלְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז יִכְתֹּב אִנַּשׁ בְּלֹא יוּ״ד אַחַר הָאָלֶ״ף.

לא וְאִנַּשׁ לֹא יִמְחֵא בִּידִיכִי, יִמְחֵא בְּאָלֶ״ף.

לב אִיָּיר כּוֹתְבִים בִּשְׁנֵי יוּדִ״ין לְכַתְּחִלָּה, כִּסְלּוֹ חָסֵר יוּ״ד.

לג אִם בִּמְקוֹם שֶׁיִּכְתֹּב בִּשְׁנַיִם עָשָׂר כָּתַב בִּי״ב, כָּשֵׁר.

לד לַמִּנְיָן שֶׁאָנוּ מוֹנִין, לַמִּנְיָן בְּיוּ״ד אַחַת, וּמוֹנִין בְּלֹא וָא״וּ.

לה דְּיַתְבָא עַל נָהָר פְּלוֹנִי, דְּיַתְבָא בְּיוּ״ד אַחַת.

לו בְּמַתָּא פְּלוֹנִית דְּמִתְקַרְיָא פְּלוֹנִית, בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה.

לז יַתִּיכִי בִּשְׁלֹשָׁה יוּדִ״ין, לִיכִי בִּשְׁנֵי יוּדִ״ין, אִנְתַּתִּי בְּלֹא יוּ״ד אַחַר הָאָלֶ״ף, בְּנַפְשִׁיכִי בִּשְׁנֵי יוּדִ״ין, לְהִתְנַסְּבָא בְּלֹא יוּ״ד, בִּידִיכִי בִּשְׁלֹשָׁה יוּדִ״ין.

לח דִּי יְהֵוֵי בִּשְׁתֵּי תֵּבוֹת, מִנַּאי בְּלֹא יוּ״ד אַחַר הַמֵּ״ם.

שיכתוב בגט והרי את מותרת לכל אדם

לט צָרִיךְ לִכְתֹּב בַּגֵּט וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם, וְיִכְתֹּב וַהֲרֵי עִם וָא״ו, וְאִם לֹא כָּתַב מִשְׁפָּט זֶה בַּגֵּט כָּתַב הָרַמְבַּ״ם שֶׁקָּרוֹב הוּא בְּעֵינָיו שֶׁאִם נִשְׂאָה תֵּצֵא.

דין פירודים באותיות הגט

מ שִׁי״ן וְעַי״ן שֶׁלֹּא הָיוּ הַיּוּדִי״ן נוֹגְעִים בָּהֶם, וְכֵן יוּ״ד שֶׁעַל גַּבֵּי הָאָל״ף וְשֶׁאֲחוֹרֵי אוֹת צָדִי״ק כְּשֶׁאֵינָם נוֹגְעִים בְּגוּף הָאוֹת, אִם תִּינוֹק קוֹרֵא אוֹתָן יָפֶה, אֲפִלּוּ הֵם בְּתֹרֶף הַגֵּט, יֵשׁ לְהַכְשִׁיר בְּמָקוֹם עִגּוּן.

ראה בשו״ת יביע אומר חלק שישי אבע״ז סימן י״א דקדוקים בכתיבת הגט בענין גט שנשלח מארה״ב שהיו בו כמה וכמה טעויות וכן שם בסימן י״ב.

דין נדבק רגל הה׳ לגג

מא אִם נִדְבְּקוּ רַגְלֵי הֵהִי״ן לַגַּג וְתִינוֹק קוֹרְאָם כָּרָאוּי, יֵשׁ לְהַכְשִׁיר בְּמָקוֹם עִגּוּן אֲפִלּוּ הוּא בַּתֹּרֶף, וְיַפְרִיד בְּסַכִּין.

הוסיף או גרע אות בטופס או בתורף הגט, מה הדין

מב אִם חָסֵר מִטֹּפֶס הַגֵּט אוֹת אוֹ אֲפִלּוּ תֵּבָה אוֹ הוֹסִיף אוֹת שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לִכְתֹּב, אִם אֵין הָעִנְיָן מִשְׁתַּנֶּה יֵשׁ לְהַכְשִׁיר בְּדִיעֲבַד. וְאִם הָיָה הַחִסָּרוֹן בְּתֹרֶף הַגֵּט, אִם הֶחְסִיר בַּשֵּׁמוֹת אוֹת וְגוֹרֵם הַדָּבָר לְשִׁנּוּי בַּשֵּׁם אֵין לְהַכְשִׁיר, וְכֵן בְּשְׁאָר הַתֹּרֶף אִם לֹא מִשְׁתַּנֶּה הָעִנְיָן מֵחֲמַת חֶסְרוֹן אוֹ יִתְרוֹן אוֹת יֵשׁ לְהַכְשִׁיר בְּדִיעֲבַד, וְכָאָמוּר לְעֵיל בְּסָעִיף י״ד תֹּרֶף הַגֵּט הֵם שְׁמוֹת הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה הַזְּמַן וּמַה שֶׁכָּתוּב ״וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם״.

ראה בשו״ת יביע אומר חלק תשיעי סימן כ״ט שדן בהשמיט הסופר מלת ״את״ וכתב רק ״הרי מותרת לכל אדם״ והעלה שם להכשיר את הגט.

חיוב כתיבת הזמן בגט ואם לא נכתב מה הדין

מג תִּקְּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לִכְתֹּב בַּגֵּט אֶת זְמַן כְּתִיבָתוֹ, וְגֵט שֶׁלֹּא נִכְתַּב בּוֹ זְמַן אֵינָהּ רַשָּׁאִית לָנָשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת אֵינָהּ צְרִיכָה לָצֵאת בְּגֵט מִן הַשֵּׁנִי אֲפִלּוּ עוֹד אֵין לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ.

נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב בַּגֵּט אֶת הַזְּמַן לִבְרִיאַת הָעוֹלָם.

מקור הדין בגמרא גיטין יז. "אתמר, מפני מה תקנו זמן בגיטין, רבי יוחנן אמר משום בת אחותו, ריש לקיש אמר משום פירות" טעמו של רבי יוחנן משום בת אחותו שאם תזנה וירצה לחפות עליה יאמר שזנתה לאחר מתן הגט, וכתב הריב"ש ולאו דוקא בת אחותו אלא כך הדין בכל הנשים, או משום בת אחותו תקנו זמן בגט לכל הנשים. וטעמו של ריש לקיש משום פירות נכסי מלוג שמזמן הגט אין לבעל פירות ואם לא יהיה זמן בגט ימכור פירות נכסי מלוג ויאמר שמכר לפני מתן הגט.

הרי"ף במסכת גיטין, הרמב"ם בהלכות גרושין פרק א' הלכה כ"ד, הרא"ש, והרשב"א בגיטין כנ"ל, והטור בסימן קכ"ז פסקו כרבי יוחנן, ואילו הרי"ף בשם יש אומרים שהביאום גם הרשב"א והרא"ש, וספר העיטור במאמר א' זמן כתבו הלכה כריש לקיש. רבי יוחנן לא סבר כריש לקיש משום שלדעתו יש לבעל פירות עד זמן נתינת הגט, ולריש לקיש לא חיישינן לזנות אשתו מטעם שאינו שכיח.

ולעניין אם נשאה בגט בלא זמן נחלקו רב ורבי יוחנן, לרב תצא, ולוי ורבי יוחנן אמרו לא תצא, וכן נפסק להלכה ברמב"ם פרק י' מהלכות גרושין הלכה ב', ובשו"ע סימן קכ"ז א'.

(חסר כאן ציור גט ספרדי ואשכנזי)

נהגו לכתוב זמן לבריאת עולם, דקדוק בכתיבת מילת "וכדו"

מד אִם חָסֵר וָא"ו שְׁנִיָּה שֶׁל "וּכְדוֹ" וְכָתַב "וכד" אֵינוֹ פּוֹסֵל מִטַּעַם שֶׁאֵין זֶה גּוֹרֵם לְשִׁנּוּי הָעִנְיָן. וְאִם הֶאֱרִיךְ רֶגֶל הַוָּא"ו הַשֵּׁנִי שֶׁל "וּכְדוֹ" עַד שֶׁנִּרְאֵית כְּנוּ"ן פְּשׁוּטָה אֵין לִתֵּן אֶת הַגֵּט אֶלָּא אִם הוּא שְׁעַת הַדְּחַק, וְאֵין תַּקָּנָה לַדָּבָר עַל יְדֵי שֶׁיְּגָרֵר רֶגֶל הַנּוּן לַעֲשׂוֹתָהּ וָא"ו מְשׁוּם חָק תּוֹכוֹת, וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּתִּיר בָּזֶה הֵיּוֹת וְהוּא מִן הַטֹּפֶס וְלֹא מִן הַתֹּרֶף, וּמִכָּל מָקוֹם אֶפְשָׁר שֶׁיְּעַבֶּה רֹאשׁ הַוָּא"ו וְיֵרָכֶה עַד שֶׁתֵּרָאֶה כְּוָא"ו גְּדוֹלָה וְיֵכָשֵׁר הַגֵּט.

מובאים הדברים בשו"ת יביע אומר חלק שני אבע"ז סימן י"ד.

ארבעה סוגים של גט מוקדם

מה אַרְבָּעָה סוּגִים שֶׁל גִּטִּין מֻקְדָּמִים מָנוּ חֲכָמִים. הָאֶחָד הוּא כְּשֶׁנִּכְתַּב בּוֹ זְמַן שֶׁהוּא מֻקְדָּם מִזְּמַן כְּתִיבַת הַגֵּט. הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁנִּכְתַּב הַזְּמַן וְהַגֵּט בַּיּוֹם וְאִלּוּ חֲתִימַת הָעֵדִים שֶׁהִיא סִיּוּם כְּתִיבַת הַגֵּט נֶעֱשְׂתָה בַּלַּיְלָה שֶׁאַחֲרָיו שֶׁהוּא נֶחְשָׁב לְיוֹם בִּפְנֵי עַצְמוֹ. הַשְּׁלִישִׁי שֶׁנִּכְתַּב הַגֵּט וְנֶחְתַּם בְּיוֹם אֶחָד, וְלֹא הִסְפִּיק לִתְּנוֹ לָהּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְיוֹצֵא שֶׁהַזְּמַן הַכָּתוּב בַּגֵּט מֻקְדָּם לַנְּתִינָה. וְהָרְבִיעִי גֵּט שֶׁנִּכְתַּב וְנֶחְתַּם וְנִשְׁלַח עַל יְדֵי שָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָאִשָּׁה גַּם הוּא הַזְּמַן הַכָּתוּב בּוֹ מֻקְדָּם לִזְמַן הַנְּתִינָה, שֶׁהֲרֵי יָכוֹל הַשָּׁלִיחַ לֵילֵךְ בַּדֶּרֶךְ יָמִים אוֹ שָׁבוּעוֹת.

בַּסּוּגִים הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי הַגֵּט פָּסוּל מִגְּזֵרַת חֲכָמִים, מִטַּעַם שֶׁמָּא יִחָפֶּה עַל בַּת אֲחוֹתוֹ אוֹ שֶׁמָּא תָּבוֹא הָאִשָּׁה לִטְרֹף לָקוֹחוֹת שֶׁלֹּא כַּדִּין. אוּלָם, כָּשֵׁר

הוּא מִן הַתּוֹרָה, וְלָכֵן אִם קִדְּשָׁהּ אַחֵר תָּפְסוּ קִדּוּשָׁיו וּצְרִיכָה גֵּט נוֹסָף מִן הָרִאשׁוֹן, וְאִם אֵין הַשֵּׁנִי רוֹצֶה לְקַיְּמָהּ צָרִיךְ לְהוֹצִיאָהּ בְּגֵט וַאֲסוּרָה לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן מִטַּעַם מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, וְצָרִיךְ גַּם הוּא לִתֵּן לָהּ גֵּט.

הַסּוּג הַשְּׁלִישִׁי בְּדִיעֲבַד אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ עַל יְדֵי שֶׁיְּמַנֶּה שָׁלִיחַ לְשָׁלְחוֹ לְאִשְׁתּוֹ. וְהַגֵּט הָרְבִיעִי כָּשֵׁר לְכַתְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי מִתְּחִלָּה נִכְתַּב עַל דַּעַת לְשָׁלְחוֹ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, וְהַזְּמַן הָרָאוּי לִכְתֹּב בּוֹ הוּא זְמַן הַכְּתִיבָה וְהַחֲתִימָה וְלֹא זְמַן הַנְּתִינָה.

כל אלו אינם מצוים, ולא נאריך בהסברים, רק נציין שמרן בשו״ע סימן קכ״ז בסעיפים א׳-ה׳ הביא דינים אלו, וברמב״ם בפרק א׳ מהלכות גרושין הלכה כ״ה, ובפרק י׳ הלכה ב׳, ובפרק ב׳ הלכה ב׳.

גט מאוחר

מו אִם כָּתַב בַּגֵּט זְמַן שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ, הֲרֵי זֶה גֵּט מְאֻחָר וְכָשֵׁר הוּא לְגָרֵשׁ בּוֹ, אֶלָּא שֶׁאַף אִם יִתְּנוּ לָהּ עַכְשָׁו לֹא יָחוּלוּ הַגֵּרוּשִׁין אֶלָּא בַּזְּמַן הַכָּתוּב בַּגֵּט, וְיֵשׁ הַפּוֹסְלִים אוֹתוֹ.

כשר הוא לדעת התוספות והראב״ד, ופסול הוא לדעת הרמב״ם, ופסק מרן השו״ע בסימן קכ״ז סעיף ט׳ בסתם כהתוספות וראב״ד, וביש אומרים כתב כהרמב״ם, ולא נאריך מטעם שאינו מצוי.

כתיבת המקום בגט

מז עוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּכָּתֵב בַּגֵּט מְקוֹם עֲמִידַת הָעֵדִים בִּזְמַן הַחֲתִימָה, וְכֵן שֶׁיִּכָּתֵב שֵׁם עִירוֹ שֶׁל הַבַּעַל וְשֵׁם עִירָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה, וְהַגִּטִּין הַמְסֻדָּרִים בְּבָתֵּי הַדִּין שֶׁבִּזְמַנֵּנוּ הֵיוֹת וּמְזֻמָּנִים הַבַּעַל וְהָאִשָּׁה וְהַסּוֹפֵר וְהָעֵדִים לְמָקוֹם אֶחָד אֵין כּוֹתְבִים בַּגֵּט אֶלָּא אוֹתוֹ מָקוֹם בִּלְבַד.

מקור הדין בגמרא גיטין עט: ויש בדבר זה הרבה מחלוקות בפוסקים אם יש לחוש גם למקום עמידת הסופר או לא, זו דעת הב״ח, ואם שינה מקום העדים י״א הולד ממזר והוא ראי״ש בשם הר״ח. וי״א שהולד כשר אבל תצא מבעלה השני וכן דעת טור בשם הרמ״ה. וי״א שלכתחילה לא תנשא ואם נשאת תצא וכן דעת תוספות שם בשם רבנו תם. וי״א שיכולה לינשא אף לכתחילה וכן דעת הרא״ש בדעת ר״ף ורש״י וכן הטור בשמם.

וכן נחלקו הפוסקים במקום דירת הבעל והאשה, שיש המצריכים לכתחילה לכתוב מקום לידתם, דירתם ועמידתם עכשיו, וכן דעת הרשב״א בשו״ת חלק א׳ סימן אלף ר״ח, ואלף רכ״ב, ואלף רל״ט. ולדעת הטור בשם הרמ״ה אין לכתוב מקום הלידה מחשש לטעות. ולדעת סמ״ק וכל בו יכתוב מקום עמידתם ולא דירתם מטעם שבגלות אנו מטולטלים ממקום למקום. ולתרומת הדשן יכתוב מקום עמידת האיש. וכן נחלקו בדבר אם כתב ושינה מקומו או מקומה, ואכמ״ל.

אם יש כינוי לשם העיר

מח אִם יֵשׁ עוֹד שֵׁם שֶׁבּוֹ מְכֻנֶּית הָעִיר, כּוֹתֵב בְּמַתָּא פְּלוֹנִית דְּמִתְקַרְיָא פְּלוֹנִית, וְכֵן יִכְתֹּב וְכָל שׁוּם דְּאִית לִי וּלְאַתְרִי.

ובענין שם המקום ראה בשו״ת יביע אומר חלק שמיני אבע״ז סימן כ״ד.

כתיבת שמות האיש והאשה בגט

מט צָרִיךְ לִכְתֹּב בַּגֵּט שֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בִּשְׁמוֹתָם הֵיטֵב שֶׁלֹּא יִשְׁגֶּה בִּכְתִיבָתָם בָּאֹפֶן הַנָּכוֹן, שֶׁהֲרֵי אִם שִׁנָּה אֶת שְׁמוֹ אוֹ אֶת שְׁמָהּ וַאֲפִלּוּ שִׁנָּה בְּשֵׁם הַמָּקוֹם, הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל.

אִם הִשְׁמִיט שְׁמוֹת הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה שֶׁלֹּא כְּתָבָם כְּלָל הֲרֵי הַגֵּט פָּסוּל, וְלָכֵן אִם הָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְאַחַר מַתַּן גֵּט כָּזֶה, הֲרֵי הַבָּנִים שֶׁתּוֹלִיד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵרִים, אִם הָיָה הַגֵּט בָּטֵל הֲרֵי הֵם מַמְזֵרִים מִן הַתּוֹרָה וְאִם הָיָה הַגֵּט פָּסוּל יִהְיוּ מַמְזֵרִים מִדִּבְרֵי חֲכָמִים.

מקור הדין מדברי הגמרא גיטין לד: ״מתניתין, בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה, התקין רבן גמליאל הזקן שיהא כותב איש פלוני וכל שום שיש לו אשה פלונית וכל שום שיש לה מפני תיקון העולם״. וברמב״ם פרק ג׳ מהלכות גרושין הלכה י״ג ״מי שהיו לו שני שמות וכן אשה שיש לה שני שמות, כשמגרש כותב שמו ושמה שהן רגילין בו וידועין בו ביותר, ואומר איש פלוני וכל שם שיש לו ואשה פלונית וכל שם שיש לה, ואם כתב חניכתו וחניכתה, כשר״. וכן פסק מרן השו״ע סימן קכ״ט סעיפים א׳, ג׳, י״א.

ונחלקו הראשונים בדבר החיוב לכתוב שמות האיש והאשה בגט אם הוא מן התורה או מדרבנן. שיש מן הראשונים הסוברים שהוא מן התורה שכתוב ספר כריתות מלשון סיפור דברים איך פלוני גרש את פלונית, וכן מטעם שצריך לכתוב את הגט לשמה ואם לא כותב שמם בגט יש חסרון ב״לשמה״, וכן דעת הרמב״ן, הר״ן, אור זרוע בשם רבנו שמחה, שלטי הגבורים בשם ריא״ז, ריטב״א בשם איכא מאן דאמר, ובית יוסף לדעת התוספות. ויש סוברים שכתיבת השמות בגט הינה מדברי סופרים ומתקנת רבן גמליאל וכך כתב הרמב״ן בשם יש אומרים, הריטב״א בשם מקצת רבוותא, אחרונים בדעת הרמב״ם וכן מפרש הבית שמואל את דעת מרן השו״ע בסעיף י״א. ויש מן הראשונים שסוברים שאם לא נכתבו שמותם של האיש והאשה בגט הרי הגט כשר מטעם שעידי מסירה כרתי וכן דעת המרדכי בשם רבנו יואל הלוי בתחילת פרק ג׳ בגיטין, תוספות ריי״ד ועוד.

ומה שכתבנו שאם שינה את שם האיש או האשה הגט בטל מן התורה, כך דעת הרמב״ם שהרי גרע מאשר לא כתבם כלל, ויש מן הראשונים שכתבו שפסול מדרבנן, ואנו הבאנו לשון הרמב״ם משום שכך גם משמע מלשון מרן השו״ע שכתב ״אינו גט״ ובחסרון השמות כליל כתב ״פסול״ שהוא כידוע ממה שכתבנו לעיל פסול מדרבנן.

מי שיש לו שם וכינוי, כיצד יכתבו בגט

נ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם וְכִנּוּי, יִכְתְּבוּ לוֹ הַשֵּׁם וּדְמִתְקָרֵי הַכִּנּוּי, וְאִם כָּתַב רַק אֶת הַשֵּׁם אוֹ רַק אֶת הַכִּנּוּי, כָּשֵׁר בְּדִיעֲבַד. וְכֵן אִם כָּתַב אֶת הַכִּנּוּי רִאשׁוֹן וּדְמִתְקָרֵי הַשֵּׁם הָעִקָּרִי כָּשֵׁר בְּדִיעֲבַד, אוּלָם אִם כָּתַב אֶת הַכִּנּוּי בִּלְבַד וְעָלָיו הוֹסִיף ״וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ״, הֲרֵי הַגֵּט פָּסוּל.

מי שיש לו שני שמות בשני מקומות בכל מקום שם אחר

נא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי שֵׁמוֹת בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, וּכְגוֹן שֶׁעוֹמֵד בְּחוּץ לָאָרֶץ וְנִקְרָא שָׁם בְּשֵׁם אֶחָד וְשָׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מְקוֹם

מְסִירַת הַגֵּט נִקְרָא הַבַּעַל בְּשֵׁם אַחֵר, שֵׁם מְקוֹם הַנְּתִינָה הוּא הָעִקָּר.

אם יכתוב שמות אבי האיש ואבי האשה

נב אִם לֹא כָּתַב שֵׁם אֲבִי הָאִישׁ וְשֵׁם אָבִיהָ שֶׁל הָאִשָּׁה כָּשֵׁר, וְנָהֲגוּ לִכְתֹּב שְׁמוֹתָם, אוּלָם אִם טָעָה בִּשְׁמוֹתֵיהֶם פָּסַל אֶת הַגֵּט, וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁאַף עַל פִּי כֵן אִם כְּבָר נִשֵּׂאת, לֹא תֵּצֵא. וְלָכֵן אִם יֵשׁ סָפֵק בִּשְׁמוֹתֵיהֶם, טוֹב יוֹתֵר שֶׁלֹּא לִכְתָּבָם בַּגֵּט כְּלָל, וְשֵׁם אֵם הַבַּעַל וְאֵם הָאִשָּׁה בְּכָל עִנְיָן אֵין צָרִיךְ לִכְתָּבָם.

ראה שו״ת יביע אומר חלק תשיעי אבע״ז סימן ל״א, וחלק עשירי סוף סימן ל״ג. מה שכתבנו הוא דעת מרן השו״ע בסימן קכ״ט, ומקור הדין הוא ברשב״א סימן תקנ״ה ובכנסת הגדולה סימן קכ״ט סעיף קטן נ״ט בשם המהרשד״ם אבע״ז סימן רמ״ד, ובאר בשו״ת יבי״א במקומות הנ״ל בשם פוסקים רבים מה חיובו מן התורה ומה מדברי סופרים והיכן הטעות פוסלת את הגט והיכן כשר הוא בדעבד וכן כשיש ספיקות בשם או בכינוי אבי הבעל או האשה.

אם יכתבו חנלה או חנה

נג מִי שֶׁנִּקְרְאָה חַנָּלָה מִשְׁעַת לֵדָתָהּ וְנִקְרֵאת בְּפִי כֹּל רַק בְּשֵׁם זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַל שֵׁם זְקֵנְתָּהּ שֶׁנִּקְרְאָה חַנָּה, יִכְתְּבוּ בַּגֵּט חַנָּלָה בִּלְבַד.

כיצד יכתבו מי שיש לו שני שמות ובפועל נקרא בשם אחד בלבד. ודין שם לועזי

נד מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי שֵׁמוֹת וְנִקְרָא רַק בְּאֶחָד מֵהֶם, כְּגוֹן רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן, וְאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁנֵי הַשֵּׁמוֹת בְּיַחַד, כּוֹתְבִים רְאוּבֵן דִּמְתָקְרֵי שִׁמְעוֹן, וְאִם כָּתַב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן יֵשׁ מִי שֶׁפּוֹסֵל. אוּלָם אִם כָּךְ הוּא שְׁמוֹ, כְּגוֹן יוֹסֵף חַיִּים וְנִקְרָא בִּשְׁנֵיהֶם, כָּךְ גַּם כּוֹתְבִים בַּגֵּט.

וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם לוֹעֲזִי מִלֵּבַד שְׁמוֹ הָעִבְרִי יִכְתְּבוּ גַּם אֶת שְׁמוֹ הַלּוֹעֲזִי בַּגֵּט.

ראה שו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן י״ז.

בשו״ת יבי״א חלק עשירי סימן ל״ב הביא, אברהם חיים שחותם כך ועולה כך לספר תורה אבל נקרא בפי הכל בשם אברהם בלבד, לדעת מרן השו״ע והחיד״א יכתבו בגט אברהם חיים, ולדעת נחפה בכסף ופתחי תשובה יכתבו אברהם חיים דמתקרי אברהם. וכתב הבית מאיר שאם אכן כתבו כך יש לפסול אפילו בדעבד וחלקו על דבריו אלה הרבה אחרונים, ולדעת הרב יצחק אלחנן בשאלה בגט אחר הורה לכתוב שמעון פאלק דמתקרי שמעון ודמתקרי פאלק.

אם נקרא בשמו המלא והמקוצר, כגון אליעזר אלי

נה אִם נִקְרָא גַּם בְּשֵׁם קִצּוּר מִשְׁמוֹ הַמָּלֵא, כְּגוֹן שֶׁהָיָה שְׁמוֹ אַבִּינֹעַם וְנִקְרָא אָבִי, אֵלִיָּהוּ וְנִקְרָא גַּם אֵלִי, יֵשׁ לִכְתֹּב אֲבִינֹעַם דְּמִתְקָרֵי אָבִי, וְאִם כָּתַב רַק אַבִּינֹעַם, כָּשֵׁר.

בשו״ת יביע אומר חלק עשירי אבע״ז סימן ל״ב כתב, היה השם מלידה אליהו שלום וקוראים לו אלי יכתבו בגט אליהו שלום דמתקרי אלי. ולענין האשה שנקראה בעבר נזהה ונשתקע שם זה לגמרי ועתה נקראת כשם עישא ומיעוט קוראים אותה בשם אליס, יכתבו בגט דמתקריא עישא ודמתקריא אליס כהוראת מהרימ״ט לרמוז במלת דמתקריא שהיה בעבר שם נזהה שעתה אין משתמשים בו כלל.

ובסימן ל״ג כתב אם הרוב קוראים לו ביבאנט ומיעוט קוראים לו חיים כתב מרן בבית יוסף יכתבו ביבאנט דמתקרי חיים וחזר בו מרן בשולחן ערוך כתב שצריך להקדים השם שבלשון הקודש אפילו אם רק מיעוט משתמשים בו ולכן יכתבו חיים דמתקרי ביבאנט וזה מטעם ששם ביבאנט יוצא משם חיים, כמו יהודה דמתקרי ליאון אע״פ שמיעוט קוראים לו יהודה ואם נשתקע שם חיים לגמרי, לדעת מהרימ״ט יכתבו דמתקרי ביבאנט ולדעת הבית יוסף יכתבו ביבאנט בלבד, וכתב הגט פשוט שאם כתבו חיים דמתקרי ביבאנט כשנשתקע שם חיים לגמרי אין להכשיר אלא במקום עיגון ודחק, ואם נשאת לא תצא.

עוד הביא שם הרב שאם נקראה בשם עריסה מזל טוב ונשתקע טוב לגמרי יכתבו דמתקריא מזל, ואם אביה ואמה עוד קוראים לה מזל טוב אע״פ שהוא מיעוט יכתבו מזל טוב דמתקריא מזל.

אם יוצא שם לועזי משמו העברי

נו אִם מִשְׁמוֹ הָעִבְרִי יוֹצֵא שֵׁם שֵׁנִי לוֹעֲזִי כְּגוֹן אַרְיֵה לֵיב, כּוֹתֵב אַרְיֵה דְּמִתְקָרֵי לֵיב, אוֹ אֲפִלּוּ יְהוּדָה דְּמִתְקָרֵי לֵיב. וְאִם אֵינוֹ דּוֹמֶה הַשֵּׁם הַלּוֹעֲזִי לָעִבְרִי, וּכְגוֹן שֶׁשְּׁמוֹ חַיִּים וְיֵשׁ לוֹ שֵׁם לוֹעֲזִי ג׳וֹרְג׳, יִכְתְּבוּ חַיִּים הַמְכֻנֶּה ג׳וֹרְג׳. וּלְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֵׁם לוֹעֲזִי כּוֹתְבִים בִּלְשׁוֹן הַמְכֻנֶּה, וְעִבְרִי בִּלְשׁוֹן דְּמִתְקָרֵי וְלָכֵן יִכְתֹּב יְהוּדָה הַמְכֻנֶּה לֵיב.

אם כותבים שם משפחה בגט

נז שֵׁם מִשְׁפָּחָה אֵינוֹ נִכְתָּב בַּגֵּט, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא כֹּהֵן אוֹ לֵוִי שֶׁאָז מִנְהַג אַשְׁכְּנַז לִכְתְּבָם.

ראה שו״ת יביע אומר חלק תשיעי אבע״ז סימן ל׳.

אם הוסיפו לו שם מחמת חולי

נח מִי שֶׁהוֹסִיפוּ לוֹ שֵׁם מֵחֲמַת חֹלִי וּכְגוֹן שֶׁהָיָה שְׁמוֹ מֹשֶׁה, וְחָלָה, וְהוֹסִיפוּ לוֹ שֵׁם חַיִּים, נַעֲשָׂה הַשֵּׁם הַנּוֹסָף, חַיִּים, לָעִקָּר, וְכוֹתְבִים אוֹתוֹ רִאשׁוֹן וּדְמִתְקָרֵי מֹשֶׁה, וְזֶה אֲפִלּוּ אִם בְּרֹב הַפְּעָמִים אֵינוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם חַיִּים. אוּלָם, אִם הוֹסִיפוּ לוֹ שֵׁם מֵחֲמַת חָלְיוֹ וְלֹא מִשְׁתַּמְּשִׁים כְּלָל בְּאוֹתוֹ הַשֵּׁם, אֵין כּוֹתְבִים בַּגֵּט אֶלָּא מֹשֶׁה בִּלְבַד.

ואם יש לו שם מובהק שבו נקרא לעלות לספר תורה כמנהג האשכנזים שקוראים לעלות לתורה בשם, וכן אם יש לו שם מובהק שאותו הוא חותם, הוא שמו העיקרי.

כתב בשו״ת יביע אומר חלק עשירי סימן ל״ב בגט אשה שהיה שמה אסתר ושונה בעקבות חולי לרבקה אולם הכל קוראים לה רביקה, שלדעת הבית יוסף בשם המרדכי, סמ״ק והכל בו, כאמור יש להקדים שם שנוסף מחמת חולי, והוסיף מרן שזה אף על פי שנקרא בשם זה רק במיעוט הפעמים, וכתב שם הרב שבגט יכתבו גרש פלוני את אשתו דמתקריא רביקה דמתקריא אסתר, ולא נכתב שם רבקה כלל שאין מי שקורא אותה בשם זה.

וכן הביא שם הרב בשם הגר״י ידיד באחד שנקרא אלי ונשתקע שם אליהו יכתוב דמתקרי אלי, שמלת דמתקרי מרמזת שהיה בעבר שם אליהו וכדרך שכתבנו דמתקרי רבקה שמרמזת על שם רבקה שהיה ואין משתמשים בו כלל.

נקראת בפי כל אסתרולה ואין ידוע אם היה שמה מעריסה אסתר יכתבו רק אסתרולה כן כתב המהר״ם בן חביב.

כיצד כותבים שמות הגרים

נט בְּגֵט גֵּר כּוֹתְבִים פְּלוֹנִי בֶּן אַבְרָהָם אָבִינוּ וּבְגִיּוֹרֶת פְּלוֹנִית בַּת אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְאִם לֹא כָּתַב אֶלָּא אַבְרָהָם בִּלְבַד יֵשׁ מִי שֶׁפּוֹסֵל.

גרשון וגרשום

ס גֵּרְשֹׁם וְגֵרְשׁוֹן הֵם שְׁנֵי שֵׁמוֹת, וְאִם הֶחֱלִיף בֵּינֵיהֶם אֵינוֹ גֵּט. פִּינְחָס כּוֹתְבִים מָלֵא יו״ד, שֶׁכֵּן הוּא בְּכָל הַמִּקְרָא חוּץ מִפִּנְחָס בֶּן עֶלִי שֶׁנִּכְתָּב חָסֵר.

אם אביו גוי לא יכתבו שם האב כלל

סא נִתְעַבְּרָה אִמּוֹ מִגּוֹי, אוֹ שֶׁהוּא שְׁתוּקִי, אוֹ אַסוּפִי שֶׁאֵין שָׁם הָאָב יָדוּעַ, כּוֹתֵב שְׁמוֹ בִּלְבַד לְלֹא שֵׁם הָאָב, שֶׁכְּבָר לָמַדְנוּ בְּסָעִיף נ״ב שֶׁמִּן הַדִּין אֵין חִיּוּב לִכְתֹּב שֵׁם הָאָבוֹת כְּלָל.

דוגמאות בכתיבת שמות

סב שֵׁמוֹת שְׁמַרְיָה וּמַתִּתְיָה עִקַּר כְּתִיבָתָן בְּלֹא אוֹת ו׳ בְּסוֹפָם, וְכֵן יוֹנָתָן בְּלֹא אוֹת ה״א, דָּוִד בְּלֹא אוֹת י׳, וְכָל זֶה בִּסְתָמָא אֲבָל אִם כֵּן אוֹמֵר שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ מָלֵא בְּ-ו׳, אוֹ בְּ-י׳, אוֹ בְּ-ה׳.

סג שֵׁם חִזְקִיָּה אֵין בּוֹ י׳ לְאַחַר הָאוֹת ח׳ וְלֹא וָא״ו בְּסוֹפוֹ אִם לֹא שֶׁיָּדוּעַ שֶׁכָּךְ הוּא שְׁמוֹ. הִלֵּל יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר לְכָתְבוֹ מָלֵא י׳ וְהָעִקָּר לְכָתְבוֹ בְּלֹא י׳, הִלֵּל. שַׁבְּתַי בְּלֹא א׳.

ועוד בענין שמות האיש והאשה בגט ראה בשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימנים י״ז, י״ח, ובחלק שלישי אבע״ז סימנים כ״ב, כ״ג, כ״ד. ובחלק רביעי אבע״ז סימנים י״ב, י״ג, י״ד. ובחלק שישי אבע״ז סימנים י״א, י״ב, ובחלק שביעי סימן כ׳ וסימן כ״ב, ובחלק שמיני אבע״ז סימן כ״ג, ובחלק עשירי אבע״ז סימנים ל״ב עד ל״ו.

סד שֵׁם לוֹעֲזִי כְּמוֹ בִּירְטְרַאנְד בְּצָרְפָתִית שֶׁאֵין שׁוֹמְעִים אֶת הָאוֹת הָאַחֲרוֹנָה אֵין כּוֹתְבִים אוֹתָהּ בַּגֵּט, וְלָכֵן כּוֹתְבִים בִּירְטְרַאן בְּלָבַד, וְכֵן כּוֹתְבִים שַׁארְל אַף עַל פִּי שֶׁבְּצָרְפָתִית נִכְתָּב שַׁארְלְס הֵיוֹת וְלֹא הוֹגִים אֶת הָאוֹת הָאַחֲרוֹנָה. הָעִיר פָּרִיז נִכְתֶּבֶת כְּמוֹ שֶׁאָנוּ הוֹגִים בְּלְשׁוֹנֵנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁבְּצָרְפָתִית אֵינָם הוֹגִים אֶלָּא פָּארִי.

צריך שיחתמו שני עדים כשרים על הגט

סה עוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיַּחְתְּמוּ שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים בְּגֵט זֶה לְמַטָּה מִזֶּה מִיָּד אַחַר הַשּׁוּרָה הַשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאַחֲרוֹנָה וּבְצַד יָמִין שֶׁל הַגֵּט. וְתִקְּנוּ זֹאת חֲכָמִים מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם, שֶׁאִם יֵלְכוּ לָהֶם עֵדֵי הַמְּסִירָה וְיַעַרְעֵר הַבַּעַל עַל הַגֵּט שֶׁמְּזַיֵּף הוּא, יְקַיְּמוּהוּ בֵּית הַדִּין עַל יְדֵי עֵדֵי הַחֲתִימָה.

בגמרא גיטין לד: "מתניתין ... העדים חותמים על הגט מפני תקון העולם..." ובדף לו. "מפני תקון העולם, דאורייתא הוא, דכתיב וכתוב בספר וחתום, אמר רבא לא צריכה לרבי אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי תקינו רבנן עדי חתימה מפני תקון העולם..." ותלוי הדבר במחלוקת רבי אלעזר ורבי מאיר אם עדי מסירה כרתי או עדי חתימה, שלרבי אלעזר הוא כמו שכתבנו ולרבי מאיר שאמר שעדי חתימה כרתי תקון העולם היה בכך שיחתמו בשם מלא פלוני בן פלוני כדי שאפשר יהיה לקיים חתימתם.

שיחתמו במעמד אחד זה בפני זה

סו צְרִיכִים הָעֵדִים לַחְתֹּם עַל הַגֵּט זֶה בִּפְנֵי זֶה, כְּלוֹמַר בְּמַעֲמָד אֶחָד, וְאִם חָתְמוּ זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה, פָּסוּל.

דין זה יוצא ממה שלמדנו בגמרא שהאומר לרבים כולכם כתבו גט לאשתי, שהדין הוא שאחד כותב וכל השאר חותמים בעד, ולכן אפילו בייחד לו שני עדים לדבר נקבצים שניהם יחד בזמן החתימה. וכן פסק מרן השו"ע בסימן ק"ל סעיף י"ג. ומקור הדין מגמרא גיטין י: "עדי הגט אין חותמין זה בלא זה, מאי טעמא, אמר רב אשי גזירה משום כולכם" וכן פסק הרמב"ם בהלכות גרושין פרק א' הלכה כ"ד.

עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה

סז אִם הָיָה אֶחָד מֵעֵדֵי הַגֵּט פָּסוּל, נִפְסַל הַגֵּט, שֶׁעֵדוּת שֶׁבָּטְלָה מִקְצָתָהּ בָּטְלָה כֻּלָּהּ, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לָנוּ עֵדֵי מְסִירָה כְּשֵׁרִים, שֶׁנִּמְסַר הַגֵּט לָאִשָּׁה בִּפְנֵיהֶם, אֵין זֶה מוֹעִיל לְהַכְשִׁיר הַגֵּט, מִטַּעַם שֶׁחֲתִימַת הָעֵד הַפָּסוּל בַּגֵּט עוֹשָׂה אוֹתוֹ לִמְזַיֵּף מִתּוֹכוֹ.

כמו שלמדנו לענין קדושין כן הוא לענין גיטין שאין העדים באים להעיד שכך וכך היה המעשה ותו לא, אלא שבאישות כלומר בקידושין וגיטין ראית העדים הכשרים היא חלק מקיום המעשה עצמו, שאין דבר זה כמו בדיני ממונות שהאחד הלוה לשני מעות בלא עדים אין זה משנה את עצם העובדה שאכן הלוה לו ואין העדים שם אלא שאם האחד ישכח או ישקר יעידו העדים לקים הדבר, כאן בדיני אישות אפילו מודים הוא והיא שקידש אותה בטבעת או שנתן לה גט בידה, אם לא נעשה הדבר בפני שני עדים כשרים כדת וכדין לא נעשה כאן ולא כלום.

לא יחתום הסופר כעד

סח הֱיוֹת וְהַרְבֵּה פּוֹסְקִים פּוֹסְלִים אֶת הַגֵּט אִם הָיָה הַסּוֹפֵר אֶחָד מִן הָעֵדִים, אֵין לְהַתְּיר שֶׁיַּחְתֹּם הַסּוֹפֵר עֵד בַּגֵּט.

כתב הפרישה שמכל מקום יוכל הסופר להיות אחד מעדי המסירה. בגמרא גיטין פו: "כתב סופר ועד, לא. ושמואל אמר אפילו כתב סופר ועד...", וכן בדף פז: במשנה "כתב סופר ועד כשר" והיא מחלוקת רב ושמואל ומתפרשת מחלוקתם בראשונים בכמה פנים, יש ראשונים שפוסקים חתם סופר ועד כשר, ויש פוסקים בזה שפסול מטעם ספק אם אומר אמרו כשר או פסול ומחמירים לפסול בשניהם, וכך כתבו הרא"ש והר"ן בשם ר"י, סה"ת, סמ"ג סמ"ק ומרן השו"ע בסימן ק"ל סעיף י"ח.

שיהיו עדי המסירה אותם שחתמו על הגט

סט נֶהֱגוּ שֶׁעֵדֵי הַמְּסִירָה שֶׁבִּפְנֵיהֶם נִמְסַר הַגֵּט לָאִשָּׁה, יִהְיוּ אוֹתָם עֵדֵי חֲתִימָה שֶׁחָתְמוּ כְּבָר עַל הַגֵּט.

כך הביא רמ"א בהג"ה לסעיף א' בסימן ק"ל בשם מרדכי וסמ"ג וכן המנהג היום בבתי הדין.

שלא תהיה קורבת משפחה הפוסלת

ע לֹא יִהְיוּ הָעֵדִים קְרוֹבִים זֶה לָזֶה וְלֹא לָאִישׁ וְלֹא לָאִשָּׁה בְּשׁוּם קִרְבָה הַפּוֹסֶלֶת מִן הַדִּין, כַּמְבֹאָר בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט סִימָן ל"ג, וְנָהֲגוּ לְהַחֲמִיר שֶׁאֲפִלּוּ קִרְבָה הַמֻּתֶּרֶת מִן הַדִּין אֵין מַתִּירִים, וַאֲפִלּוּ הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק לֹא יִהְיֶה עֵד.

עוֹד נָהֲגוּ לְהַחֲמִיר שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֶחָד מִן הָעֵדִים קָרוֹב לַסּוֹפֵר אוֹ לָרַב מְסַדֵּר הַגֵּט, וְכֵן שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַסּוֹפֵר קָרוֹב לָאִישׁ אוֹ לָאִשָּׁה, אֶלָּא שֶׁכָּל אֵלּוּ הַחֲמִרוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת מִן הַדִּין.

חוץ מקורבה משפחתית הפוסלת יש גם פיסול עדות מחמת עבירה ומתבאר בשו"ע חו"מ סימן ל"ד ופשוט שגם בזה יש להקפיד.

כיצד חותמים העדים

עא כְּשֶׁחוֹתְמִים הָעֵד בַּגֵּט חוֹתְמִים שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו, כְּגוֹן יוֹסֵף בֶּן יַעֲקֹב עֵד, וְאִם חָתַם יוֹסֵף עֵד, אוֹ בֶּן יַעֲקֹב עֵד, אוֹ יוֹסֵף בֶּן יַעֲקֹב בִּלְבַד, כָּשֵׁר. אֲבָל אִם חָתַם יוֹסֵף בִּלְבַד וַאֲפִלּוּ עֵד לֹא כָּתַב, הֲרֵי זֶה פָּסוּל.

צריך שיוזכר בגט שהינה משולחת ממנו

עב עוֹד לָמַדְנוּ מִן הַפָּסוּק "וְשִׁלְּחָהּ", שֶׁיִּכְתּוֹב בַּגֵּט שֶׁהִיא מְשֻׁלַּחַת מִמֶּנּוּ, וְלָכֵן תֹּרֶף הַגֵּט הִנּוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל שְׁמוֹת הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה, הַזְּמַן וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם". וְלָכֵן אִם כָּתַב בַּגֵּט "אֵינִי בַּעֲלֵךְ" אֵין זֶה גֵּט, מִטַּעַם שֶׁבָּזֶה הוּא מְשַׁלֵּחַ אֶת עַצְמוֹ מִמֶּנָּה.

שימסר הגט ליד האשה בפני העדים

עג כְּשֶׁמּוֹסֵר הַבַּעַל אֶת הַגֵּט בְּיַד אִשְׁתּוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת זֹאת בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְהֵם הַנִּקְרָאִים עֵדֵי מְסִירָה, וְנָהֲגוּ שֶׁעֵדֵי הַמְּסִירָה הֵם אוֹתָם עֵדִים אֲשֶׁר חָתְמוּ עַל הַגֵּט וְהַנִּקְרָאִים עֵדֵי חֲתִימָה, אֶלָּא שֶׁעֵדֵי הַמְּסִירָה נִלְמָד חִיּוּב מְצִיאוּתָם מִן הַפָּסוּק "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר", וְהוּקַשׁ "דָּבָר" לְ"עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר", שֶׁגַּם נְתִינַת הַגֵּט חַיֶּבֶת לִהְיוֹת בִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים. וְהוֹסִיפוּ חֲכָמִים, כָּאָמוּר, וְתִקְּנוּ גַּם עֵדֵי חֲתִימָה, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף ס"ה.

שצריך הבעל לעשות ביטול מודעות

עד הֶיּוֹת וְיָכוֹל אָדָם לְבַטֵּל אֶת גִּטּוֹ עוֹד לִפְנֵי שֶׁכְּתָבוֹ הַסּוֹפֵר, וְזֹאת עַל יְדֵי שֶׁיִּמְסֹר מוֹדָעָה בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהוּא אָנוּס בַּדָּבָר וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִתֵּן גֵּט, חַיָּב הַבַּעַל לִפְנֵי שֶׁנּוֹתֵן הַגֵּט בְּיַד אִשְׁתּוֹ לִמְסֹר בְּטוּל מוֹדָעוֹת לִפְנֵי הָעֵדִים וְהָרַב מְסַדֵּר הַגֵּט, וְיֹאמַר כָּךְ: "הֲרֵינִי מְבַטֵּל כָּל מוֹדָעָה שֶׁמָּסַרְתִּי עַל גֵּט זֶה, וְכֵן הֲרֵינִי מְבַטֵּל כָּל דָּבָר שֶׁגּוֹרֵם כְּשֶׁיִּתְקַיְּמוּ אוֹתָם הַדְּבָרִים בְּטוּל לְגֵט זֶה, וְכֵן אֲנִי מֵעִיד עַל עַצְמִי שֶׁלֹּא מָסַרְתִּי דָּבָר עַל הַגֵּט שֶׁיְּבַטֵּל הַגֵּט מֵחֲמָתוֹ, וַהֲרֵינִי פּוֹסֵל כָּל עֵד אוֹ עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁמָּסַרְתִּי אוֹ שֶׁאָמַרְתִּי שׁוּם דָּבָר שֶׁיְּבַטֵּל מֵחֲמָתוֹ גֵּט זֶה אוֹ שֶׁיּוּרַע כֹּחוֹ שֶׁל גֵּט זֶה מֵחֲמַת אוֹתָהּ מוֹדָעָה אוֹ אוֹתוֹ דִּבּוּר", וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁדַּי אִם יֹאמַר "הֲרֵינִי מְבַטֵּל כָּל מוֹדָעָא וּמוֹדָעָא דְּמוֹדָעָא עַד סוֹף כָּל מוֹדָעֵי".

וּמְסִירַת מוֹדָעָה זוֹ נָהֲגוּ לְחַיֵּב בָּהּ כָּל בַּעַל גַּם זֶה הַמְגָרֵשׁ מֵרְצוֹנוֹ.

קריאת הגט לפני נתינתו

עה לִפְנֵי נְתִינַת הַגֵּט מִדָּתוֹ לְיָדָהּ, צְרִיכִים הָעֵדִים עִם הַדַּיָּן מְסַדֵּר הַגֵּט לִקְרֹאוֹ, וְטוֹב שֶׁיִּקְרְאוּהוּ גַּם לְאַחַר הַנְּתִינָה, וּרְאֵה לְקַמָּן סָעִיף פ"ד.

בגמרא גיטין יט: "אמר רבינא אמר לי אמימר הכי אמר מרימר משמיה דרב דימי, הני בי תרי דיהיב גיטא קמייהו צריכי למקרייה" וכן פסק הרמב"ם בפרק א' מהלכות גרושין הלכה י"ט "העדים שנותן את הגט בפניהם צריכין לקרותו, ואחר כך יתננו לה...".

וכן הוא במרן השו״ע סימן קל״ה סעיף א׳ והוא מטעם שלא יתחלף להם בכונה או שלא בכונה בניר אחר ויטעו לחשוב שנתגרשה והרי היא עדין אשת איש.

צריך שיתן את הגט על כף יד האשה

עו ״וְנָתַן בְּיָדָהּ״, מִכָּאן שֶׁצָּרִיךְ לִתֵּן אֶת הַגֵּט בְּיַד הָאִשָּׁה. וְאַף עַל פִּי שֶׁחֲצֵרָהּ הַמְשֻׁתַּפֶּמֶרֶת לְדַעְתָּהּ וְהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ נֶחְשֶׁבֶת כְּיָדָהּ, שֶׁאִם הִשְׁלִיךְ לְשָׁם אֶת הַגֵּט הֲרֵי זוֹ קִבַּלְתּוֹ וְנִתְגָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ בְּכָךְ, מִכָּל מָקוֹם, מֵחֲמַת חֹמֶר גֵּרוּשִׁין וּכְבוֹד הַמִּצְוָה תִּקְּנוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁיִּנָּתֵן הַגֵּט בְּיַד הָאִשָּׁה מַמָּשׁ. וּרְאֵה עוֹד לְקַמָּן סְעִיף פ״ב.

בשעה שנותן את הגט צריך שיודיעה מה נותן לה

עז מִשְׁמִיכוּת הַמִּלִּים ״סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ״ לִמְּדוּנוּ חֲכָמִים שֶׁצָּרִיךְ הַבַּעַל כְּשֶׁנּוֹתֵן אֶת הַגֵּט בְּיַד הָאִשָּׁה לְהוֹדִיעָהּ שֶׁגֵּט הוּא זֶה שֶׁנּוֹתֵן לָהּ לְשֵׁם כְּרִיתוּת, וְלָכֵן לִפְנֵי שֶׁמַּנִּיחַ הַבַּעַל אֶת הַגֵּט עַל כַּף יָדָהּ הַמּוּשֶׁטֶת צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לָהּ הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם.

מרן השו״ע סימן קל״ו סעיפים א׳, ב׳. ומקור הדין בגמרא גיטין עח. ״מתניתין, אמר לה כנסי שטר חוב זה או שמצאתו מאחוריו קוראה בו והרי הוא גיטה אינו גט עד שיאמר לה הא גיטך, נתן בידה והיא ישנה, נעורה קוראה והרי הוא גטה אינו גט עד שיאמר לה הא גטך״.

וכן פסק הרמב״ם בפרק א׳ מהלכות גרושין הלכה י״א ״המגרש צריך שיאמר לה כשיתן לה הגט הרי זה גטך. או הוא גטך וכיוצא בזה, ואם נתן בידה ולא אמר כלום הרי זה גט פסול. במה דברים אמורים כשלא היה מדבר עמה על עסקי גטה. אבל אם היה מדבר על עסקי גטה ונטל הגט ונתן בידה ולא אמר כלום הרי זה גט כשר״.

שלא יתיחד הבעל עם אשתו לאחר שצוה את הסופר לכתוב

עח אִם אַחַר שֶׁמִּנָּה הַבַּעַל אֶת הַסּוֹפֵר לִהְיוֹת שָׁלִיחַ שֶׁלּוֹ לִכְתִיבַת הַגֵּט וְאֶת הָעֵדִים שֶׁיַּחְתְּמוּ עַל הַגֵּט, וְלִפְנֵי שֶׁהִשְׁלִימוּ הַסּוֹפֵר וְהָעֵדִים אֶת כְּתִיבַת הַגֵּט וַחֲתִימָתוֹ הָלַךְ זֶה הַבַּעַל וְנִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ בְּמָקוֹם מֻסְתָּר, הֲרֵי נִתְעוֹרֵר כָּאן הַחֶשְׁשׁ שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ וּבִטֵּל אֶת הַשְּׁלִיחוּת שֶׁעָשָׂה, וְלֹא יִנָּתֵן זֶה הַגֵּט לָאִשָּׁה אֶלָּא יִכְתְּבוּ גֵּט אַחֵר בְּצִוּוּי חָדָשׁ שֶׁל הַבַּעַל, וְאִם עָבְרוּ וְנָתְנוּ לָהּ גֵּט זֶה אַחַר שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ הֲרֵי הִיא סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.

הרמב״ם כתב בזה בהלכות גרושין פרק ט׳ הלכה כ״ה וחידש דין זה מקל וחומר מדין מי שנתיחד עם אשתו לאחר שגרשה שחיישינן לקידושין, כאן שעוד לא היו גרושין מסתמא פייס ובטל את השליחות ולכן הגט בטל, וחלקו עליו הרמב״ן הרשב״א והר״ן לומר שאינו אלא ספק ולא בטל בודאי, וכן פסק מרן השו״ע בסימן קמ״ט סעיף ז׳.

וכן ביחוד זה של הבעל עם אשתו אין צורך בשני עדים שאין כאן מעשה קידושין אלא חשש בלבד שגמר בדעתו לבטל את שליחות הסופר והעדים לכתוב את הגט ולחתום עליו.

וראה בשו״ת יביע אומר חלק חמישי באבע״ז סימנים ט״ז, י״ז, בענין בעל שנתכעס בזמן שהסופר היה כותב את הגט ואמר שלא יתן את הגט, ושאר לשונות, אם הוי בדבר זה ביטול השליחות וצריך לכתוב גט אחר בציווי חדש או לא.

שלא יתיחד הבעל עם אשתו בזמן שבין הכתיבה למסירה

עט גַּם לְאַחַר שֶׁהִשְׁלְמָה מְלֶאכֶת כְּתִיבַת וַחֲתִימַת הַגֵּט וַעֲדַיִן לֹא נִמְסַר לְיַד הָאִשָּׁה, חָל אִסּוּר עַל הַבַּעַל לְהִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ, וְטַעַם אִסּוּר זֶה שֶׁמָּא תִּתְעַבֵּר מִמֶּנּוּ, וְיִתֵּן אֶת הַגֵּט רַק לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה וְיֵצֵא לַעַז עַל הַוָּלָד שֶׁנּוֹלַד מִפְּנוּיָה לְאַחַר מַתַּן הַגֵּט, וְאִם עָבַר וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ וְאַחַר כָּךְ נָתַן בְּיָדָהּ אֶת הַגֵּט מֻתָּרֶת לְנָשֵׂא לְאַחֵר לְכַתְּחִלָּה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֲסוּרָה לְנָשֵׂא לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא רַק בְּדִיעֲבַד אִם נִשֵּׂאת כְּבָר לְאַחֵר לֹא תֵּצֵא. וְכָל זֶה כְּשֶׁשָּׁלַח הַבַּעַל אֶת הַגֵּט לָאִשָּׁה עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, אֲבָל אִם הוּא נוֹתְנוֹ לָהּ בְּעַצְמוֹ לֹא נֶחְלְקוּ, שֶׁאִם עָבַר וּנְתָנוֹ לָהּ מֻתֶּרֶת לְנָשֵׂא לְאַחֵר לְכַתְּחִלָּה. וְנִקְרָא גֵּט זֶה גֵּט יָשָׁן בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים מִטַּעַם שֶׁנִּתְיַשֵּׁן זְמַנּוֹ לְאַחַר שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ.

בגמרא גיטין עט: ״מתניתין, בית שמאי אומרים פוטר אדם את אשתו בגט ישן ובית הלל אוסרים ואיזהו גט ישן כל שנתייחד עמה מאחר שכתבו להי״ וכן הוא ברמב״ם בהלכות גרושין פרק ג׳ הלכה ה׳, ובמרן השו״ע סימן קמ״ח סעיף א׳.

שלא יתיחדו לאחר נתינת הגט

פ אַחַר שֶׁנָּתַן הַבַּעַל אֶת הַגֵּט בְּיָדָהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ, לֹא נוֹתַר לָהֶם אֶלָּא מַה שֶּׁכָּתוּב בַּפָּסוּק ״וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ וְיָצְאָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר״, שֶׁאִם נִשְׁאֲרוּ בְּבַיִת אֶחָד וְנִתְיַחֲדוּ בְּפְנֵי עֵדִים בְּלֹא שֶׁיִּתָּרֵץ אֶחָד מֵהֶם בְּשֶׁל מָה הָיָה הַיִּחוּד חוֹשְׁשִׁים אָנוּ שֶׁנִּבְעֲלָה, וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁנִּזְדַּאי נִבְעֲלָה חָמוּר הַדָּבָר עוֹד יוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי אִם אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים הֵם חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בְּעֵילָתוֹ בְּעֵילַת זְנוּת אֶלָּא בָּעַל לְשֵׁם קִדּוּשִׁין וְאוֹתָם עֵדִים עֲדֵי קִדּוּשִׁין הֵם וּצְרִיכָה שׁוּב גֵּט מִבַּעֲלָהּ, וְאִם אֵין הַדָּבָר נִזְדַּאי לָעֵדִים שֶׁנִּבְעֲלָה הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת וּצְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק.

בגמרא גיטין פא. ״מתניתין, המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי בית שמאי אומרים אינה צריכה הימנו גט שני, ובית הילל אומרים צריכה הימנו גט שני, אימתי בזמן שנתגרשה מן הנישואין, ומודים בנתגרשה מן האירוסין שאינה צריכה הימנו גט שני מפני שאין ליבו גס בה״. ובדף פא: ״ובית הילל סברי אמרינן הן הן עידי יחוד והן הן עידי ביאה״. וכתב הרמב״ם בהלכות גרושין פרק י׳ הלכות י״ז-י״ט ״המגרש את אשתו וחזר ובעלה בפני עדים קודם שתנשא לאחר בין שגרשה מן הנישואין בין מן האירוסין הואיל ואשתו היתה הרי זו בחזקת שהחזירה ולשם קידושין בעל ולא לשם זנות, ואפילו ראו אותו שנתן לה מעות. שחזקה היא שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות והרי בידו לעשותה בעילת מצוה. לפיכך הרי זו מקודשת קידושי ודאי וצריכה ממנו גט שני. נתיחד עמה בפני עדים, והוא שיהיו שני העדים כאחד, אם היתה מגורשת מן הנישואין חוששין לה שמא נבעלה והן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה, שכל המקדש בביאה אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתיחד בפניהם ויבעול כמו שבארנו. לפיכך צריכה גט מספק והרי היא ספק מקודשת, ואם היתה מגורשת מן האירוסין אין חוששין לה שהרי אין ליבו גס בה... לא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד... אבל בשאר נשים... בחזקת שבעל לשם זנות עד שיפרש כי הוא לשם קידושין״, ולכן כתבו אחרונים שאם בעלה בנידתה לא חוששין לקידושין שאין חזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות במי שבועל נידה, ויש סברה חזקה לומר שכן הוא בשאר עבירות, כגון שבועל את גרושתו לאחר שנתגרשה משני, או שהיה כהן או שהוא ידוע שאינו בקי ואינו מקפיד בדיני התורה אע״פ שבטהרה הקפיד נראה שאין חוששין לקידושין מה גם שאין הדבר ידוע כיום לבני אדם שיכול לעשות קידושין בבעילה. ואם אינו בקי בהלכה ואינו מדקדק על עצמו מסתמא ניחא ליה שדוקא לא תהיה קשורה אליו בקשר נישואין שיצריך אותו למתן גט שוב אם יחליטו להיפרד, או כשמתרצים את עצמם שרוצים לזכות בהטבות של משפחות חד הוריות ושאר אמתלאות שמוכיחות שאין האיש מקפיד שלא תעשה ביאתו ביאת זנות.

ודין זה של יחוד לאחר מתן הגט ראה במרן השו״ע סימן קמ״ט.

לסידור הגט די בדיין אחד ואין צורך בבית דין של שלושה

פא סִדּוּר הַגֵּט אֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים, וְדַי לְשֵׁם כָּךְ בְּדַיָּן אֶחָד שֶׁיַּדְרִיךְ אֶת הַבַּעַל, הָאִשָּׁה, הַסּוֹפֵר וְהָעֵדִים כֵּיצַד יַעֲשׂוּ, וִיפַקֵּחַ עַל מַהֲלַךְ כְּתִיבַת חֲתִימַת וּנְתִינַת הַגֵּט שֶׁיִּהְיֶה כַּדִּין וְכַהֲלָכָה.

כך העלה בשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן י״ג.

שתהא כף ידה פתוחה בעת מסירת הגט

פב בִּזְמַן נְתִינַת הַגֵּט מִיָּדוֹ לְיָדָהּ תְּהֵא יָדָהּ פְּתוּחָה, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה כְּאִלּוּ לָקְחָה הִיא אֶת הַגֵּט מִמֶּנּוּ, שֶׁהֲרֵי אִם הִנִּיחַ אֶת הַגֵּט בְּיָדָהּ וְעוֹדֶנּוּ תּוֹפְסוֹ וְרוֹצֶה לְהַחֲזִירוֹ אֵלָיו אִם תִּפָּסֵתוּ הִיא בְּכֹחַ וְנִשְׁאַר בְּיָדָהּ לֹא הָוֵי נְתִינָה וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְכֵן נָהֲגוּ שֶׁתִּסְיר אֲפִלּוּ טַבַּעַת שֶׁעַל אֶצְבָּעָהּ וְהוּא מִטַּעַם שֶׁמָּא יִהְיֶה אֵיזֶה דָּבָר בְּיָדָהּ שֶׁמֵּחֲמָתוֹ תִּקְפֹּץ יָדָהּ וְלֹא מֵחֲמַת קַבָּלַת הַגֵּט, וְכֵן מִטַּעַם דַּחֲצִיצָה בְּמִקְצָת הַיָּד הַוְיָא חֲצִיצָה לְדַעַת כַּמָּה פּוֹסְקִים. וְנָהֲגוּ לְמִנַּע שֶׁלֹּא יִזְרֹק אֶת הַגֵּט לְמַלְבּוּשֶׁיהָ, וְהוּא מִטַּעַם שֶׁמָּא יִהְיֶה מַלְבּוּשׁ שָׁאוּל וְאוּלַי בַּעֲלֵי הַמַּלְבּוּשׁ מַקְפִּידִים עַל כָּךְ. וְכָל אֵלּוּ הַמִּנְהָגִים הֵם בְּגֶדֶר חֲמָרוֹת שֶׁלֹּא נִזְכְּרוּ בַּגְּמָרָא כְּלָל, וְלָכֵן מִי שֶׁהָיְתָה רְטִיָּה עַל כַּף יָדָהּ וּמִצְטַעֶרֶת מִלַּהֲסִירָהּ יְכוֹלָה לְקַבֵּל אֶת גִּטָּהּ גַּם כָּךְ וְאֵין צֹרֶךְ לְהַחֲמִיר בָּזֶה.

אלו הדברים מובאים בשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן ט״ז ובאר שם הרב מחלוקות הפוסקים וטעמיהם בכל ענין מאלו שפרטנו כאן, ואת מסקנתו הלכה למעשה הבאנו כאן.

אין קפידה אם יוצא הגט אל מחוץ לכף ידה

פג כְּשֶׁמּוֹסֵר אֶת הַגֵּט לְיַד הָאִשָּׁה אֵין צֹרֶךְ לְהַקְפִּיד שֶׁלֹּא יֵצֵא חֵלֶק מִן הַגֵּט מִתּוֹךְ כַּף יַד הָאִשָּׁה הַחוּצָה וְכֵן מִנְהַג יְרוּשָׁלַיִם.

וראה מ״ש בשו״ת יביע אומר חלק חמישי סימן ט״ו.

קריאת הגט לפני ואחרי מסירתו

פד לִפְנֵי שֶׁמּוֹסֵר הַבַּעַל אֶת הַגֵּט לָאִשָּׁה קוֹרְאִים בּוֹ הַדַּיָּן וְהָעֵדִים לִרְאוֹת שֶׁאָכֵן זֶהוּ הַגֵּט, וְנוֹתְנוֹ הַדַּיָּן לַבַּעַל שֶׁיִּמְסְרֶנּוּ לְיַד הָאִשָּׁה.

לְאַחַר שֶׁקִּבְּלָה הָאִשָּׁה בְּכַף יָדָהּ אֶת הַגֵּט תַּגְבִּיהֵנּוּ, אוֹ תְּשַׁיְּמֵהוּ בְּכֵלֶיהָ אוֹ תֵּלֵךְ וְתָבוֹא אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאִם רַק קִבַּלְתּוֹ בְּיָדָהּ וְלֹא זָזָה מִמְּקוֹמָהּ אֵין בְּכָךְ כָּל עִכּוּב, וְקִבָּלָתָהּ חָלָה, וְנוֹתֶנֶת אֶת הַגֵּט לַדַּיָּן, וְזֶה קוֹרֵא בּוֹ שׁוּב עִם הָעֵדִים לְוַדֵּא שֶׁאָכֵן הוּא הַגֵּט, וְקוֹרְעוֹ אַחַר כָּךְ קֶרַע בֵּית דִּין שְׁתֵּי וָעֵרֶב, וְגוֹנְזוֹ בְּתִיק הַגְּרוּשִׁין שֶׁל בְּנֵי הַזּוּג וְלֹא נוֹתְנוֹ בְּיַד הָאִשָּׁה, וְכָל זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא אַחַר כָּךְ לַעַז עַל הַגֵּט.

סֵדֶר כְּתִיבַת וַחֲתִימַת הַגֵּט וְסֵדֶר נְתִינָתוֹ:

א. יֹאמַר הַדַּיָּן לַבַּעַל: עָלֶיךָ לָדַעַת שֶׁאֵין קֶשֶׁר בֵּין גֵּט זֶה שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְהֶסְכֵּם הַגֵּרוּשִׁין, שֶׁגֵּט זֶה יָחוּל עַכְשָׁו כְּשֶׁתִּתֵּן אוֹתוֹ לְאִשְׁתְּךָ וְאֵינוֹ תָּלוּי בְּהֶסְכֵּם הַגֵּרוּשִׁין.

ב. יַצְהִיר הַבַּעַל: הֲרֵינִי מְגָרֵשׁ בִּרְצוֹנִי לְלֹא שׁוּם כְּפִיָּה וּבְלֹא שׁוּם תְּנַאי.

ג. יַעֲשֶׂה הַבַּעַל הַתָּרַת נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת שֶׁמָּא נָדַר אוֹ נִשְׁבַּע לִתֵּן אוֹ שֶׁלֹּא לִתֵּן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ.

יֹאמַר הַבַּעַל בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה: אִם נִשְׁבַּעְתִּי אוֹ נָדַרְתִּי שֶׁאֲגָרֵשׁ אוֹ שֶׁלֹּא אֲגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתִּי הֲרֵינִי מִתְחָרֵט עַל כָּךְ, וְאִם אָמַרְתִּי שֶׁכָּךְ אֶעֱשֶׂה אוֹ לֹא אֶעֱשֶׂה וְהָיָה מִצְוָה בַּדָּבָר, הֲרֵינִי מִתְחָרֵט שֶׁלֹּא אָמַרְתִּי אָז "בְּלֹא נֶדֶר", שֶׁאֵינִי רוֹצֶה שֶׁיָּחוּל עָלַי שׁוּם נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה בְּעִנְיָן זֶה, וְאִם כְּבָר חָל הֲרֵינִי מִתְחָרֵט עַל כָּךְ וּמְבַקֵּשׁ מִכֶּם הַתָּרָה.

וְאוֹמְרִים הַשְּׁלֹשָׁה לַבַּעַל: מֻתָּרִים לְךָ ג"פ.

ד. יַעֲשֶׂה הַבַּעַל בְּטוּל מוֹדָעוֹת וְיַצְהִיר וְיֹאמַר: הֲרֵינִי מְבַטֵּל כָּל מוֹדָעָה שֶׁמָּסַרְתִּי עַל גֵּט זֶה, וְכֵן הֲרֵינִי מְבַטֵּל כָּל דָּבָר שֶׁגּוֹרֵם בְּטוּל לְגֵט זֶה, וְכֵן אֲנִי מֵעִיד עַל עַצְמִי שֶׁלֹּא מָסַרְתִּי דָּבָר עַל הַגֵּט שֶׁיְּבַטֵּל הַגֵּט מֵחֲמָתוֹ, וַהֲרֵינִי פּוֹסֵל כָּל עֵד אוֹ עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁמָּסַרְתִּי אוֹ שֶׁאָמַרְתִּי שׁוּם דָּבָר שֶׁיְּבַטֵּל מֵחֲמָתוֹ גֵּט זֶה אוֹ שֶׁיּוֹרַע כֹּחוֹ מֵחֲמַת אוֹתָהּ מוֹדָעָה אוֹ אוֹתוֹ דִּבּוּר.

אוֹ שֶׁיֹּאמַר נֶסַח זֶה הַמְקֻצָּר: הֲרֵינִי מְבַטֵּל כָּל מוֹדָעָא אוֹ מוֹדָעָא דְּמוֹדָעָא עַד סוֹף כָּל מוֹדָעֵי אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לִפְסֹל אוֹ לְבַטֵּל אוֹ לְהָרַע כֹּחוֹ שֶׁל הַגֵּט.

ה. יַקְנֶה הַסּוֹפֵר לַבַּעַל אֶת הַנְּיָר וּכְלֵי הַכְּתִיבָה וְיַגְבִּיהֵם הַבַּעַל וְיֹאמַר: הֲרֵינִי קוֹנֶה בְּהַגְבָּהָה זוֹ אֶת הַנְּיָר, הַדְּיוֹ וְהַקּוֹלְמוּס לְצֹרֶךְ כְּתִיבַת הַגֵּט.

ו. יֹאמַר הַבַּעַל לַסּוֹפֵר בְּפָנֵי הָעֵדִים: הֲרֵינִי מְמַנֶּה אוֹתְךָ הַסּוֹפֵר פב"פ בְּפָנֵי אֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁתִּכְתֹּב גֵּט לִשְׁמִי (בַּעֲבוּרִי) אֲנִי פב"פ לְגָרֵשׁ בּוֹ אֶת אִשְׁתִּי פב"פ בְּכֵלִים אֵלּוּ שֶׁקָּנִיתִי מִמְּךָ בְּהַגְבָּהָה, וּכְתֹב נָא גֵּט זֶה לִשְׁמִי וְלִשְׁמָהּ (עֲבוּרִי וַעֲבוּרָהּ) וּלְשֵׁם גֵּרוּשִׁין כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת בּוֹ מִמֶּנִּי וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם.

יֹאמַר הַסּוֹפֵר: כָּךְ אֶעֱשֶׂה.

ז. יֹאמַר הַבַּעַל לִשְׁנֵי הָעֵדִים: אַתֶּם פב"פ וּפב"פ תִּהְיוּ עֵדִים לַחְתּוֹם בְּגֵט זֶה שֶׁיִּכְתְּבֶנּוּ לִי סוֹפֵר זֶה, וְחִתְמוּ בְּגֵט זֶה לִשְׁמִי פב"פ, וּלְשֵׁם אִשְׁתִּי פב"פ וּלְשֵׁם גֵּרוּשִׁין.

יֹאמְרוּ הָעֵדִים: כָּךְ נַעֲשֶׂה.

ח. יוֹרֶה הַדַּיָּן לַבַּעַל לָשֶׁבֶת עִם הַסּוֹפֵר מֶשֶׁךְ כָּל זְמַן כְּתִיבַת הַגֵּט, וְכֵן יוֹרֶה לָעֵדִים לִרְאוֹת תְּחִלַּת הַכְּתִיבָה וּלְפָחוֹת שִׁיטָה רִאשׁוֹנָה.

וְלִפְנֵי שֶׁיַּתְחִיל לִכְתֹּב יֹאמַר הַסּוֹפֵר בִּפְנֵי הָעֵדִים: הֲרֵינִי כּוֹתֵב גֵּט זֶה לְפב״פ לְשֵׁם גֵּרוּשֵׁי אִשְׁתּוֹ פב״פ.

ט. לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם הַסּוֹפֵר לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט, יְבִיאֻנוּ לַדַּיָּן וְיִקְרְאֻנוּ עִם הָעֵדִים וְיִבְדְּקֻנוּ אִם נִכְתַּב כַּדָּת וְכַדִּין, וְאִם נִמְצָא כָּשֵׁר יַחְתְּמוּ בּוֹ הָעֵדִים לְאַחַר שֶׁנִּתְיַבֵּשׁ הַדְּיוֹ. לִפְנֵי שֶׁיַּחְתְּמוּ הָעֵדִים יֹאמַר כָּל אֶחָד מֵהֶם: הֲרֵינִי חוֹתֵם בַּגֵּט שֶׁל פב״פ לְשֵׁם גֵּרוּשֵׁי אִשְׁתּוֹ פב״פ, וַיַּחְתְּמוּ זֶה בִּפְנֵי זֶה בְּמַעֲמָד אֶחָד.

י. יַעֲשֶׂה הַבַּעַל בְּטוּל מוֹדָעוֹת שֵׁנִית כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ד׳.

יא. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הַסּוֹפֵר: הַאַתָּה כָּתַבְתָּ גֵּט זֶה.

וְיֹאמַר הַסּוֹפֵר: כֵּן, אֲנִי.

יב. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הַסּוֹפֵר: הַאִם צִוָּה אוֹתְךָ בַּעַל זֶה פב״פ עַל כְּתִיבָתוֹ לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ וּלְשֵׁם גֵּרוּשִׁין.

וְיַעֲנֶה הַסּוֹפֵר: כֵּן.

יג. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הַסּוֹפֵר: הַאִם הִקְנֵיתָ לַבַּעַל אֶת הַנְּיָר וּכְלֵי הַכְּתִיבָה לְצֹרֶךְ כְּתִיבַת זֶה הַגֵּט.

וְיַעֲנֶה הַסּוֹפֵר: כֵּן עָשִׂיתִי.

יד. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הַסּוֹפֵר: הַאִם אָמַרְתָּ בִּפְנֵי הָעֵדִים שֶׁכּוֹתֵב אַתָּה גֵּט זֶה לְשֵׁם פב״פ וּלְשֵׁם אִשְׁתּוֹ וּלְשֵׁם גֵּרוּשִׁין. עוֹנֶה הַסּוֹפֵר: כֵּן.

טו. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הָעֵדִים: שְׁמַעְתֶּם אֶת צִוּוּי הַבַּעַל לַסּוֹפֵר, רְאִיתֶם שֶׁקָּנָה הַבַּעַל אֶת הַנְּיָר וְהַכֵּלִים מִן הַסּוֹפֵר וּנְתָנָם לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכְתֹּב אֶת הַגֵּט, שְׁמַעְתֶּם אֶת הַסּוֹפֵר שֶׁאוֹמֵר שֶׁכּוֹתֵב לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ וּלְשֵׁם גֵּרוּשִׁין, רְאִיתֶם לְפָחוֹת כְּתִיבַת שִׁיטָה רִאשׁוֹנָה, הַאִם חֲתַמְתֶּם עַל הַגֵּט לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ וּלְשֵׁם גֵּרוּשִׁין, הַאִם חֲתַמְתֶּם זֶה בִּפְנֵי זֶה, הַאִם זוֹ הִיא חֲתִימַתְכֶם.

יַעֲנוּ הָעֵדִים עַל כָּל שְׁאֵלָה וּשְׁאֵלָה: כֵּן.

טז. יֹאמַר הַבַּעַל לָעֵדִים: אַתֶּם פב״פ וּפב״פ שֶׁהֱיִיתֶם עֵדַי חֲתִימָה הֱיוּ נָא עַתָּה עֵדַי מְסִירָה לִרְאוֹת שֶׁמּוֹסֵר אֲנִי גֵּט זֶה לִידֵי אִשְׁתִּי לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין.

יז. יַעֲמְדוּ הַבַּעַל וְהָאִשָּׁה זֶה מוּל זוֹ, יְקַפֵּל הַדַּיָּן אֶת הַגֵּט וְיִתְּנוֹ לַבַּעַל וְיֹאמַר לוֹ שֶׁלֹּא יִתְּנוֹ לָאִשָּׁה עַד שֶׁיּוֹרֶה לוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

יח. יוֹרֶה הַדַּיָּן לָאִשָּׁה לִפְרֹס כַּפֶּיהָ וּלְחַבְּרָם כְּדֵי לְקַבֵּל בָּהֶם אֶת הַגֵּט, וַיַּזְהִירֶנָּה שֶׁלֹּא תִּסְגֹּר כַּפּוֹת יָדֶיהָ עַד שֶׁיּוֹרֶה לָהּ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

יט. יֹאמַר הַדַּיָּן לַבַּעַל שֶׁיַּחְזֹר אַחֲרָיו וְיֹאמַר לָאִשָּׁה לִפְנֵי שֶׁנּוֹתֵן אֶת הַגֵּט לְיָדָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם.

כ. יוֹרֶה הַדַּיָּן לַבַּעַל לְהַנִּיחַ אֶת הַגֵּט בְּתוֹךְ כַּפּוֹת יָדֶיהָ שֶׁל הָאִשָּׁה.

כא. יוֹרֶה הַדַּיָּן לָאִשָּׁה לִסְגֹּר כַּפּוֹת יָדֶיהָ עַל הַגֵּט, לָלֶכֶת וְלַחֲזֹר אַרְבַּע אַמּוֹת, וַהֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת.

כב. יוֹרֶה הַדַּיָּן לָאִשָּׁה לְהָשִׁיב לוֹ אֶת הַגֵּט וְיִקְרְאֶנּוּ עִם הָעֵדִים, וּלְאַחַר מִכֵּן יִקְרְעֶנּוּ קֶרַע בֵּית דִּין וְיִהְיֶה גָּנוּז בְּתִיק הַגֵּרוּשִׁין שֶׁל בְּנֵי הַזּוּג, וְיִכְתְּבוּ מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין וְיַחְתְּמוּ עָלָיו לְאַלְתַּר לְפָחוֹת שְׁנַיִם מִתּוֹךְ שְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים.

כג. יוֹדִיעַ הַדַּיָּן לִבְנֵי הַזּוּג שֶׁהֵם מְגֹרָשִׁים זֶה מִזֶּה וְאָסוּר לָהֶם לְהִתְיַחֵד, וְיִשְׁאַל אֶת הָאִשָּׁה אִם הִיא בְּהֵרָיוֹן אוֹ מֵינִיקָה שֶׁאִם כֵּן צְרִיכָה לְהַמְתִּין כ״ד חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַלֵּדָה עַד לְנִשּׂוּאִין שְׁנִיִּים כַּמּוּבָא לְעֵיל בְּפֶרֶק כ״ב וְאִם אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵינִיקָה צְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חָדְשֵׁי הַבְּחָנָה, וְשֶׁאֲסוּרָה לְנָשֵׂא לְכֹהֵן, וְיֵלְכוּ לְשָׁלוֹם לְבָתֵּיהֶם.

וראה באורים לעיל בסעיף ע״ה. ומקבלת האשה מבית הדין אישור שנתגרשה כדת, ואילו הגט עצמו כאמור נשמר בתיק הגרושין של בני הזוג.

סדר כתיבת וחתימת הגט וסדר נתינתו.

ב. ראה לעיל סעיפים ה׳-ט׳.

ג. ראה לעיל סעיף ט׳.

ד. ראה לעיל סעיף ע״ד.

ה. ראה לעיל סעיף י׳.

ו. ראה לעיל סעיפים י׳, י״א.

ז. ראה לעיל סעיף י״א וסעיף ס״ה וסעיף ע״ג.

ח. ראה לעיל סעיף י״א, וסעיף ע״ח.

ט. ראה סעיף י״א, ס״ו, ע״ב.

י. ראה לעיל סעיף י׳.

טז. בדיבור זה ממנה הבעל את העדים לתפקיד זה.

יח. אם סגרה האשה את כפות ידיה על הגט לתופסו לפני שסילק בעלה ידו ממנו, יורה הדיין לאשה להחזירו לבעל כדי שיתנו לה שנית כדת.

כ. ראה סעיפים פ״ג, פ״ד, קוראים הדיין והעדים את הגט לאחר כתיבתו פעם אחת, והינו מונח תחת ידו של הדיין עד שימסרנו לבעל כדי שימסרנו לאשה, ולאחר מסירתו לאשה קוראו פעם שניה וקורעו קרע בית דין, וכל זה כדי שלא יתחלף בניר אחר, וכדי שלא יצא לעז על הגט.

מעשה בי"ד אחרי שהגט שנמסר מיד הבעל ל

מעשה בי"ד

ב _____ בשבת ב _____ לירח _____ שנת
מאות וששים _____ לבריאת העולם למנין שאנו מונין
דיתבא על מי שלוח ועל מי בורות במותב תלתא בחדא הוינא
גט פיטורין לאשתו _____ ומותרת הא
לבר מבהן לאחר _____ והכל נכתב ונעשה ב

הערה: _____

_____ דיין
_____ דיין
_____ דיין

מעשה בי"ד לגט פיטורין שנכתב בארץ ונמס

ע"י שליח ראשון

מעשה בית דין

ב _____ בשבת _____ לירח _____ שנת חמשת
ו_____ לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן במתא יר
שלח ועל מי בורות, ואתא קדמנא הבעל _____
לאשתו _____ ועדי הגט _____ _____
מינה בפני בית דין את _____ להוליך הגט הנ"ל לא
שימצאנה, והרשהו למנות שליח בחריקיה, למסור הגט לאשת

נוסח ההרשאה הראשונה של מינוי הבעל לשל

הרשאה א'

ב _____ בשבת _____ לירח _____ שנת
מאות וששים _____ לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן בם
על מי שלח ועל מי בורות בפנינו עדים החתומים מטה מסר הבע
גט בריתות בשר בלתי שום תנאי ביד שלוחו _____
וליתנו לה בכל מקום שימצאנה וכך אמר בפנינו הבעל הנזכר ל
מסירת הגט אתה _____ הולך גט זה לאשתי _____
לה בכל מקום שתמצאנה ותהא ידך בידי ופיך בפי ודבורך בדבו
ונתינתך גט לאשתי הנזכרת בנתינתי ונותן אני לך רשות מעבשיו
שלא בפניו ואפילו על ידי הדואר ושלוחך שליח, ושליח שלוחך שלי
אפילו עד מאה שלוחים ואפילו בלא אונס עד שיגיע גט זה ליד א
בשיגיע גט זה ליד אשתי הנזכרת מידך או מיד שלוחך או מיד שלי
מאה שלוחים תהא אשתי הנזכרת מגורשת בו ממני מאותה שעה
ומותרת לכל אדם ותבח ומיד מסרו בידו, והגט שנעשה עליו _____
להוליכו בכל הבתוב למעלה נבתב ונחתם בפני השליח הנזכר
הנזכרת ביום הנזכר ועדיו החתומים בו הם: _____
וסימני הגט הנזכר הם: ריש שיטה שלישית תיבת _____ וסופ
ובשיטה _____ בצד אות _____ של תיבת _____ יש שם
וקודם שמסר הבעל הנזכר הגט ביד שלוחו הנזכר ביטל בפנינו ובפ
מיני מודעות שבעולם עד סופם ופסל כל עדיהן אם מסר על גט זה
על שליחות זו וכל דבר הגורם שום פיסול או ביטול לגט זה או לשל
בפנינו בחרם ובשבועת התורה שלא לבטל לא את הגט ולא א
השליחות עד מאה שלוחים ושלא יגרום שום דבר שיזיק לא ל
לשליחות וקנינא מיד הבעל הנזכר קנין גמור ושלם מעבשיו במנא
על מינוי שליחות השליח הנזכר ועל פי מה שראינו ונעשה בפנינו
עיר ירושלים הנזכרת ביום הנזכר לירח הנזכר שנה הנזכרת והכ

_____ עד א'

_____ עד ב'

נוסח ההרשאה שניה במינוי שליח שני ע"י שליח ר

הרשאה ב'

ב _____ בשבת _____ לירח _____ שנת חמשה
וששים _____ לבריאת עולם למנין שאנו מנין באן במתא י
שלח ועל מי בורות במותב תלתא בחדא הוינא נחנא בי דינא דח
קדמנא השליח ובידו גט כריתות כשר שציוה הבעל _____
בו את אשתו _____ ונתן הבעל לו רשות ל
אפילו שלא בפניו ואפילו על ידי הדואר ושלוחו שליח ושליח שלו
שליח אפילו עד מאה שלוחים ואפילו בלא אונס, ואחר הבדיקו
לעשות אמר בפנינו השליח אני _____
את _____ הידוע _____
נמצא שיהיה שליח הולכה במקומי להוליך גט זה לאשה _____
אשת _____ וליתן אותו בידה בכל מקום שימצאנה
בבחי ופיו בפי ודבורו בדבורי ועשייתו בעשייתי ומסירתו גט
במסירתי ונותן אני לו רשות מעבשיו לעשות שליח ושלוחו שליח
ושליח אחר שליח אפילו עד תשעים ותשעה שלוחים ואפילו בלא א
זה ליד האשה הנזברת מידו או מיד שלוחו או מיד שליח שלוח
ותשעה שלוחים אפילו בלא אונס תהא מגורשת מבעלה הנזבר ומו
בפני נבתב ובפני נחתם, והגט להולכה הנזבר נבתב ונחתם בבי
ב _____ בשבת ב _____ לירח _____ שנת חמש
ששים ואחת לבריאת עולם ועידיו החתומים בו הם: _____
ו _____ וסימני הגט הנזבר הם ריש שיטה שלי
וסופה תיבת _____ ריש שיטה ששית תיבת _____ וסופ
ריש שיטה תשיעית תיבת _____ וסופה תיבת _____
בצד האות _____ של תיבת _____ יש נקב קטן ובפנינו בי
מודעות אם מסר על מינוי השליח השני הנזבר או על השליחות
נחנא בי דינא דחתמין לתתא קיבל השליח הנזבר שלא לבטל את
ולא את השליחות הנזברת וקנינא מיד השליח הנזבר קנין גמור
דכשר למיקניא ביה על מינוי שליחות השליח הנזבר ומה שר

מעשה בי"ד לג"פ שסודר בארץ ונמסר בחו"ל ע"

מעשה בי"ד

ב _____ בשבת _____ לירח _____ שנת חמשת
ו_____ לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן במתא ירושלם
ועל מי בורות, ואתא קדמנא הבעל _____
לאשתו _____ ועדי הגט _____ _____
הנזכר מינה בפני בית דין את _____ להול
הנ"ל בכל מקום שימצאנה, והרשהו למנות שליח בחריקיה, למסו
בכל מקום שימצאנה ולפי מכתב שנתקבל מהתם נמסר הגט הנ"
השליח הנ"ל ביום _____
האשה הנ"ל מותרת לעלמא לבר מכהן אחרי _____ וע
ביום _____
נאם: _____ אב"ד
נאם: _____ דיין
נאם: _____ דיין

מעשה בי"ד לג"פ שסודר בארץ ונמסר בחו"ל ע"

מעשה בי"ד

ב _____ בשבת _____ לירח _____ שנת
מאות _____ לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן במתא ירו
שלח ועל מי בורות, ואתא קדמנא הבעל _____
לאשתו _____ ועדי הגט _____ _____
הנזכר מינה בפני בית דין את _____ להוליך הג
בכל מקום שימצאנה, והרשהו למנות שליח בחריקיה, והשליח
בחריקיה את _____ למסור הגט לאשתו הנ"ל ב

מעשה בי"ד אחרי מסירת הגט מיד שליח ראש

מעשה בי"ד

ב _____ בשבת _____ לירח _____ שנת חמשת
ו_____ לבריאת העולם למנין שאנו מונין כאן במתא ירו
שלוח ועל מי בורות בפנינו בית דין החו"מ בא השליח _____
ושטר שליחות על הגט שהבעל _____ עשאו ש
ושטר שליחות מתוקן בכל יפוי כח והבירנו את החתימות ואחר
הראויות לעשות מסר השליח הנזכר בפנינו ובפני עדים כשרים את
וכך אמר לה הרי זה גיטך והתקבלי גיטך זה ששלח ליד בעלך_____
תהא מגורשת ממנו ומותרת לכל אדם וגט זה בפני נכתב ובפני נ
להנשא לכל אדם לבר מכהן לאחר _____

_____ דיין

_____ דיין

_____ דיין

מעשה בי"ד אחרי מסירת הגט מיד שליח שני

מעשה בי"ד

ב_____ בשבת_____ לירח_____ שנת חמשת
ו_____ לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן במתא ירו
שלוח ועל מי בורות בפנינו בית דין החו"מ בא _____
ושטר שליחות על הגט שהשליח הראשון _____
עשאו שליח שני בפני בית הדין לגרש את _____
ואחר הבדיקות והשאלות הראויות לעשות מסר _____
הנזכר בפני עדים כשרים את הגט לאשה הנזכרת ובך אמר לה כש
זה גטך והתקבלי גטך זה ששלח ליד בעלך הנזכר והרי את מגורש

נוסח מינוי כתבו ותנו לנחפז בפני הסופר

הרשאת כתבו ותנו בפני הסופר העדים

אני החתום מטה _____ ת"ז: _____
מבטל בפניכם כל המודעות ומודעות של מודעות ומודעות היוצאו
מודעות עד סוף המודעות שבעולם אם מסרתי על השליחות או על ה
או עדים שיעידו על ביטול הג"פ או השליחות של העדים או של ה
והנני ממנה ומצווה אותך הסופר _____ ר
לביה"ד בירושלים שתהיה שלוחי לכתוב עבורי גט בריתות מאחד
כשר לדעת הרב המסדר ולכל מי שיראהו לגרש בו את אשתי ___
ת"ז: _____ ובתוב הגט לשמי ולשמה ולשם גרושין וכ
אותך _____ ואותך _____ שתהיו
שיכתוב עבורי הסופר _____ הנזכר לעיל וחתמו ע
ולשם גרושין ואני מסכים שכל אחד יכול לזכות עבורי ניר ודיו וכל
את הגט וכן יהיו שלוחי לחזור ולהקנות את שורי הנייר והדיו וכל
סדור הגט וכן אני ממנה ומצווה אותך _____ שתה
הגט לאשתי הנזכרת ותהא מסירתך במסירתי וידך בידי ופיך כפי
מעכשיו לעשות שליח במקומך ושלוחך שליח, ושליח שלוחך שלי
אפילו עד מאה שלוחים ואפילו בלא אונס ואפילו בעיר אחרת
ותיכף שיגיע הגט לאשתי הנזכרת מידך או מיד שלוחך או מיד שלי
מאה שלוחים תהא אשתי הנזכרת מגורשת בו ממני לחלוטין ב
מותרת לכל אדם וכן אני ממנה ומצווה לכל הנמצאים בירושלים ז
אחד מהם יכתוב את הגט וכל שנים מהם יחתמו על הגט מאחד ע
כשר מתחת ידם לדעת הרב המסדר ולכל מי שיראהו וכל אחד מהם
הגט לאשתי הנזכרת למעלה בדין ובהלכה ותהא מגורשת בו ממ
וגם הנני מקבל עלי בחרם ובשבועת התורה על דעת רבים ועל דעת
הגט ולא את מנוי הסופר או העדים או השלוחים הנזכרים באז
השמות שלי ושל אשתי יכתבו בגט כפי דעתו של הרב המסדר ואין
אין לי הקפדה אם ימסר הגט בעידי מסירה בלא עידי חתימה
קראתי והבנתי היטב ואמרתי בפה מלא, ועל זה באתי על החתונ

נוסח מינוי כתבו ותנו לנחפז (ע"פ נוסח מ

הרשאת כתבו ותנו בפני הסופר העדים ו

אני החתום מטה _____ ת"ז: _____
היום _____ מבטל בפניכם כל המודעות שבעולם אם
או על הגט בן אני פוסל עד או עדים שיעידו על ביטול הג"פ או
או של הסופר או של השליח והנני ממנה ומצווה אותך _____
תושב ירושלים הידוע לביה"ד בירושלים שתהיה שלוחי לבתוב
מאחד עד מאה עד שיהיה בשר לדעת הרב המסדר ולכל מי ש
אשתי _____ ת"ז: _____ ובתוב הגט _____
ולשמה ולשם גירושין וכן הנני ממנה ומצווה אותך _____
_____ שתהיו עדי חתימה על הגט שי
הנזכר לעיל וחתמו על הגט לשמי ולשמה ולשם גירושין ואני מס
לזכות עבורי ניר ודיו וכלי כתיבה כדי לכתוב את הגט וכן
ולהקנות את שיורי הנייר והדיו וכל כלי הכתיבה לאחר סדור
ומצווה אותך _____ שתהיה שלוחי למסור את הגט לא
מסירתך במסירתי וידך בידי ופיך בפי ונותן אני לך רשות מ
במקומך ושלוחך שליח, ושליח שלוחך שליח, ושליח אחר שליח אפי
ואפילו בלא אונס ואפילו בעיר אחרת ואפילו ע"י הדואר ותיכה
הנזכרת מידך או מיד שלוחך או מיד שליח שלוחך ואפילו עד
אשתי הנזכרת מגורשת בו ממני לחלוטין בלי שום תנאי ותהא מ
אני ממנה ומצווה לכל הנמצאים בירושלים הכשרים לעדות שכ
את הגט וכל שנים מהם יחתמו על הגט מאחד עד מאה עד שיצא
לדעת הרב המסדר ולכל מי שיראהו וכל אחד מהם יהיה שלוחי
הנזכרת למעלה בדין וכהלכה ותהא מגורשת בו ממני ומותרת
מקבל עלי בחרם ובשבועות התורה על דעת רבים ועל דעת בי"ד
ולא את מנוי הסופר או העדים או השלוחים הנזכרים באן ולא א
שלי ושל אשתי יכתבו בגט בפי דעתו של הרב המסדר ואין לי הק
הקפדה אם ימסר הגט בעידי מסירה בלא עידי חתימה כל הכ
והבנתי היטב ואמרתי בפה מלא, ועל זה באתי על החתום פה

נוסח מינוי בתבו ותנו לנחפז (ע"פ נוסח ב

הרשאת בתבו ותנו שלא בפני הסופר העדי

אני החתום מטה _____ ת"ז: _____
היום _____ מבטל בפניכם כל המודעות שבעולם אם מס
שליחות זו, בן אני פוסל כל עד שיעיד על ביטול הגט או על השל
הסופר או השליח והנני ממנה ומצווה כל מי שבשר לכתוב גט ש
עבורי גט כריתות מאחד עד מאה עד שיהיה בשר לדעת הרב המס
לגרש בו את אשתי _____ ויכתוב הג
גירושין ובן הנני ממנה ומצווה לכל מי שבשר לעדות שיהיו עדי חת
על הגט לשמי ולשמה ולשם גירושין עד שיצא גט בשא מתחת ידם
ולכל מי שיראהו ובן אני ממנה ומצווה את כל מי שבשר לשליחו
שלוחי למסור את הגט לאשתי הנזכרת ותהא מסירתו במסירתי
ונותן אני רשות מעכשיו לשליח הראשון לעשות שליח במקומו ושלו
שליח אפילו עד מאה שלוחים ואפילו בלא אונס ואפילו בעיר אח
שיגיע הגט לאשתי הנזכרת מיד שלוחי או מיד שלוחו או שליח ש
שלוחים תהא מגורשת בו ממני בלי שום תנאי ותהא מותרת לכל
עלי בחרם ובשבועת התורה על דעת רבים ועל דעת בית הדין שלא
את המינוי הסופר והעדים והשלוחים השמות שלי ושל אשתי יכתב
הרב המסדר ואין לי הקפדה בזה ובן אין לי הקפדה אם ימסר הג
עדי חתימה כל הכתוב למעלה קראתי והבנתי היטב ואמרתי בפו
על החתום פה ב _____ בשבת _____ לירח _____
אלפים ושבע מאות וששים _____ לבריאת העולם
נאם * _____

במותב תלתא בחדא הוינא אנחנא בי דינא החתומים מטה הס
לבעל, והבעל חזר ואמר בפה מלא כל הכתוב למעלה וחתם על הד
על החתום ביום _____

נאום: _____ נאום: _____ נאום: _____

נוסח הרשאת בתבו ותנו שלא בפני הסופר והעדים ה

אני החתום מטה _____ ת"ז: _____
היום _____ אני מבטל בפניכם כל ה
מודעות ומודעות היוצאות מתוך מודעות של מודעות עד סוף כל ה
מסרתי על שליחות זו ועל הגט הזה, בן אני פוסל כל עד או עד
הג"פ או על השליחות של העדים או של הסופר ושל השליח הנ
הסופר _____ תושב ירושלים הידוע לביה"ד בירו
לכתוב עבורי גט בריתות מאחד עד מאה עד שיהיה כשר לדעת ה
שיראהו לגרש בו את אשתי _____ ת"
ובתוב הגט לשמי ולשמה ולשם גירושין ובן הנני ממנה ומצווה
ואת _____ שיהיו עדי חתימה על הגט שי
הנזבר לעיל ותחתמו על הגט לשמי ולשמה ולשם גירושין ואני מ
לזבות עבורי נייר ודיו ובלי בתיבה בדי לבתוב את הגט ובן הנ
שיהיה שלוחי למסור את הגט לאשתי הנזברת ותהא מסירתו במ
בפי ונותן אני לו רשות מעבשיו לעשות שליח במקומו ושלוחו
שליח, ושליח אחר שליח, אפילו עד מאה שלוחים ואפילו בלא
אחרת ואפילו ע"י הדואר ותיבה שיגיע הגט לאשתי הנזברת מיד
מיד שליח שלוחו ואפילו עד מאה שלוחים תהא אשתי הנזברת
לחלוטין בלי שום תנאי ותהא מותרת לבל אדם ובן אני ממנה ומ
בירושלים הכשרים לעדות שבל אחד מהם יבתוב את הגט ובל ש
הגט מאחד עד מאה עד שיצא גט בשר מתחת ידם לדעת הר
שיראהו ובל אחד מהם יהיה שליח לזבות עבורי נייר ודיו ובל
שלוחי לחזור ולהקנות את שיורי הנייר והדיו ובל בלי הבתיבה
יהא שלוחי למסור הגט לאשתי הנזברת למעלה בדין ובהלבה ותה
ומותרת לבל אדם וגם הנני מקבל עלי בחרם ובשבועת התורה על
בי"ד שלא לבטל את הגט ולא את מנוי הסופר והעדים והשלוחים
את השליחות השמות שלי ושל אשתי יבתבו בגט בפי דעתו של ה
הקפדה בזה ובן אין לי הקפדה אם ימסר הגט בעידי מסירה בל
הבתוב למעלה קראתי והבנתי היטב ואמרתי בפה מלא, ועל זה ב
ב _____ בשבת _____ לירח _____

נוסח הרשאת בתבו ותנו שלא בפני הסופר והעדים ה
בנהוג בביה"ד בחיפה

הרשאת בתבו ותנו
(מינוי הסופר והעדים והשליח שלא בפניהם)

הנני החותם מטה _____
ממנה אותך _____
הידוע לבית דין הרבני בחיפה שתקנה עבורי נייר ודיו וכל כלי הכ
בשר לשמי לגרש בו את אשתי _____
לשמי ולשמה ולשם גירושין, בתוב גט אחד ואפילו עד מאה גיטין
לדעת הרב המסדר את הגט, ובן הנני ממנה אתכם _____
הידועים לבית דין הרבני בחיפה, לעדים גמורים שתחתמו על הג
הנזבר לגרש בו את אשתי הנזברת, חתמו עליו לשמי ולשמה ולשם
מאה גיטין עד שיהיה אחד כשר בכתיבה ובחתימה לדעת הרב ה
הנני ממנה אותך _____ הידוע לבי
לשליח הולכה שתוליך את הגט אחר בתיבתו וחתימתו לאשתי ה
לידה בכל מקום שתמצאנה, ותהא ידך בידי ועשייתך בעשייתי
בדיבורי ונתינתך בנתינתי, ונותן אני לך רשות לעשות שליח במקו
ואפילו שלא בפניו, ושלוחך שליח שליח אחר שליח אפילו עד
בשיגיע הגט לידי אשתי הנזברת מידך או מיד שלוחך או מיד של
מאה שלוחים תהא מגורשת בו ממני ומותרת לכל אדם ובן הנני
הנזבר למסור את הגט שתכתוב אתה בעצמך ושיחתמו בו העדים
הולכה הנזבר שימסור אותו לידי אשתי הנזברת והנני מקבל ע
התורה שלא לבטל את הגט ולא את המינויים שמיניתי את הסו
הנזברים, ובל מה שכתוב בשטר הרשאה זה אמרתי בפי בפני בי
והבל עשיתי בדעת גמורה ובלב שלם והנני מבטל ביטול גמור כל מ
אם מסרתי על הגט או על המינויים שמיניתי בשטר הרשאה זה, וע
ביום _____ בשבת _____ לירח _____ שנת
מאות _____ לבריאת עולם באן מתא והבל

מעשה בי"ד לג"פ שסודר עפ"י בתבו ות

מעשה בי"ד

ב _____ בשבת _____ לירח _____ שנת חמשת
ו _____ לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן במתא ירושלם דיו
מי בורות, ואתא לבי דינא השליח _____ וביד
ותנו מהבעל _____ לגרש את אשתו _____
הנ"ל מסר הגט להאשה הנ"ל בשליחותו של הבעל הנ"ל בדמו"י ועדי
ומותרת האשה להנשא לעלמא לבר מבהן אחרי _____
ועל זה באנו על החתום ביום _____
נאם: _____ אב"ד
נאם: _____ דיין
נאם: _____ דיין

מעשה בית דין לחרש המגרש

מעשה בי"ד

ב _____ בשבת _____ לירח _____ שנת חמשת אל
לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן במתא חיפה דיתבא על כיף
מסתפקא
במותב תלתא כחדא הוינא נחנא בי דינא דחתימין לתתא כד
ורמזנא ליה אם רצונו לגרש את אשתו _____
ברמיזא ורמז לן והבננו מרמיזותיו שמדעתו הפשוטה ומרצונו המ
בלל רוצה להוציא את אשתו _____ ונ
דחתימי לתתא גירש החרש _____
בשני גיטין דהיינו הראשון בנוסח גט חרש בחתימת הדיינים, והגט
דעלמא וחתמו בו העדים: _____
ורמז לה המגרש בכל אחד מהגיטין הנזברים שהיא מגורשת ממנ

פרק כ״ו - הלכות אשה יבמה

מצות יבום

א רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹב רַחֲמָיו עַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָתֵת תַּקָּנָה וְאַחֲרִית טוֹבָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵעַמּוֹ, עַם הַקֹּדֶשׁ, וְגַם אִם לֹא שָׁפַר עָלָיו גּוֹרָלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם וְנִפְטַר מִן הָעוֹלָם בְּלֹא שֶׁהִשְׁאִיר אַחֲרָיו וָלָד, נָתַן לוֹ בּוֹרְאוֹ פֶּתַח וְתִקְוָה לַחֲזֹר וּלְתַקֵּן וּלְהַשְׂלִים עִנְיָנָיו עַל יְדֵי כָּךְ שֶׁתִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ לְאֶחָד מֵאֶחָיו, וְהַוָּלָד הָרִאשׁוֹן שֶׁיָּבוֹא מִמֶּנָּה יִקָּרֵא עַל שֵׁם הַנִּפְטָר וְיַמְשִׁיךְ דַּרְכּוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם, וְגִלּוּי הַמְקֻבָּלִים שֶׁנִּשְׁמַת זֶה הַנִּפְטָר חוֹזֶרֶת וּמִתְגַּלְגֶּלֶת וּבָאָה שׁוּב בְּאוֹתוֹ הַנּוֹלָד, וּמַה שֶּׁהָיָה עַד עַתָּה סוֹף עָגוּם שֶׁל בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁהָלַךְ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא וָלָד הוֹפֵךְ עַתָּה לְהַתְחָלָה מְשַׂמַּחַת שֶׁל חַיִּים חֲדָשִׁים. וְכֵן כָּתַב הוּא יִשְׁתַּבַּח שְׁמוֹ בְּתוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה דברים כ״ה ה׳-ו׳ ״כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו, וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ, לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר, יְבָמָהּ יָבוֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד, יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת, וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל״.

מצות יבום חלה על אחים מן האב דוקא, וכן אם השאיר אחריו זרע הכוונה בין השאיר בן בין השאיר בת, דינה כאלמנה הפטורה מחליצה וכמובן אסורה ביבום, ומבואר זה בב״ב קט., כמו כן בגמרא יבמות יג: מבואר שמצות יבום חלה באלמנה בין מן הארוסין ובין מן הנישואין.

ובגמרא יבמות יז. מבואר שדוקא אח שנולד לפני שמת אחיו שייכת בו המצוה מה שאין כן אם מת בלא אחים, אע״פ שאח״כ נולד לו אח הרי אלמנתו אינה זקוקה לא ליבום ולא לחליצה. ובגמרא יבמות ב. ג: ח. מבואר שאין האח יכול ליבם את אשת אחיו אם היא ערוה עליו, וכגון שהיתה אחות אשתו הרי היא אסורה עליו בכרת ואמר שם רבא ערוה לא צריכא קרא דאין עשה דוחה לא תעשה דאית ביה כרת. ועוד אנו לומדים משם הלכה שכל שאינה ראויה ליבום אינה צריכה חליצה שכן אמרה שם הגמרא ״כל העולה ליבום עולה לחליצה וכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה״.

עוד שם במשנה ביבמות כב. ״מי שיש לו בן מכל מקום פוטר אשת אביו מן היבום, וחייב על מכתו ועל קללתו ובנו לכל דבר חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן העובדת כוכבים״. ונלמדת מכאן הלכה נוספת שאפילו אם יש לאדם בן אחד והוא ממזר או רשע ונפטר אותו אדם אין אלמנתו זקוקה לא ליבום ולא לחליצה, אבל אם הוליד בן מגויה או שפחה אינו פוטר בן זה את אלמנת אביו מן היבום והחליצה מטעם שאינו נחשב לבנו כלל, שכבר למדנו שישראל הבא על הגויה והוליד בן אותו בן הינו גוי ואינו מתיחס אחר אביו, ואפילו נתגייר אותו בן אינו נחשב לבנו של הישראל לא לענין ירושה ולא לענין כיבוד אב ולא לענין יבום וחליצה.

ועוד הלכה אנו לומדים לענין יבום וחליצה ממשנה ו׳ בפרק ראשון ממסכת אהלות שאפילו כשמת אותו אדם היה לו בן אחד ואותו בן פצוע או גוסס באופן שודאי הוא שימות גם הוא לאחר מיתת אביו, פוטר הוא את אשת אביו מן החליצה והיבום שהרי שכשמת אותו אדם היה לו זרע בזה העולם, וכן כתוב שם אהלות א׳ ו׳ ״אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו,

ואפילו מגויד, ואפילו גוסס זוקק ליבום (את אשת אחיו ואינה יכולה לינשא לזר), ופוטר מן היבום (אם הניח בן גוסס אותו בן פוטר את אשת אביו שמת מן היבום והחליצה)״.

וכן אם השאיר אשה מעוברת אם יהיה אותו ולד בן קיימא, כלומר יחיה יותר משלושים יום אחר לידתו, או שודאי הוא לנו שנולד לאחר תשעה חודשי הריון ולא לפני כן, אותו ולד אף על פי שהוא עובר בזמן שמת אביו, פוטר את אשת אביו מן החליצה והיבום, ודבר זה נלמד מגמרא יבמות לה: ״החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת וילדה, בזמן שהולד של קיימא, הוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו, ולא פסלה מן הכהונה...״, והכל מטעם שמתברר למפרע שלא היתה החליצה כלום שהרי הייתה פטורה ממנה.

מצות חליצה

ב וְאֵין דָּבָר זֶה תָּלוּי אֶלָּא בִּרְצוֹן הָאַחִים וְהָאִשָּׁה, שֶׁאִם לֹא נִתְרַצָּה אַף לֹא אֶחָד מֵהֶם לְיַבֵּם, אוֹ שֶׁלֹּא נִתְרַצְּתָה הִיא לְהִתְיַבֵּם, אֵין כּוֹפִין אוֹתָם לְכָךְ אֶלָּא חוֹלֶצֶת וּמֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא כְּכָל אַלְמָנָה לַאֲשֶׁר תַּחְפֹּץ, חוּץ מִלְּכֹהֵן הָאָסוּר בַּחֲלוּצָה מִדִּבְרֵי חֲכָמִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּפֶרֶק כ״א סְעִיף ד׳. וְכֵן כָּתוּב עוֹד שָׁם בִּדְבָרִים כ״ה ז׳-י׳ ״וְאִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ, וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יַבְּמִי. וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו, וְעָנְתָה וְאָמְרָה, כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו. וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל״.

דין יבמה שנשאה לזר לפני שחלצה לאח בעלה

ג לִמְדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאִם הָלְכָה זֹאת הַיְבָמָה וְנִשֵּׂאת לְאִישׁ זָר לִפְנֵי שֶׁחָלַץ לָהּ יְבָמָהּ וְנִבְעֲלָה לוֹ, הֲרֵי עָבְרוּ שְׁנֵיהֶם הַזָּר וְהַיְבָמָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה ״לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר״, וְלָכֵן מֵעַתָּה אֲסוּרָה הִיא לוֹ וַאֲסוּרָה לַיָּבָם, וְיִתֵּן לָהּ הַזָּר גֵּט וְיַחֲלֹץ לָהּ הַיָּבָם וַאֲסוּרָה לַחֲזֹר לְמִי שֶׁנִּשָּׂאָהּ, וְאִם עָבְרוּ וְנִשְּׂאוּ שׁוּב זֶה לְזוֹ מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ לְאַחַר שֶׁנִּשְׂאָה לְאַחֵר, וּמִכָּל מָקוֹם הַבָּנִים שֶׁהוֹלִידָה מִן הַזָּר אֵינָם נֶחְשָׁבִים לְמַמְזֵרִים לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים.

וכל זה שנשאת בחופה וקידושין ונבעלה לאחר מכן, אבל אם רק קדשה בטבעת ולא היו עוד נישואין יוצאת בגט, וחולץ לה היבם ואסורה לחזור למי שקדשה, אולם אם החזירה ונשאו זה לזו אין מוציאין אותה ממנו כך פסק הרמב״ם בפרק ב׳ מהלכות יבום וחליצה הלכה כ׳, וכך פסק מרן השו״ע בסימן קנ״ט סעיף א׳. ולמנהג אשכנז מחלקים, אם היו הקידושין הראשונים בשוגג אינה יוצאת עתה ממנו ואם במזיד היו אותם קידושין, יוצאת היא ממנו, וכן פסק שם הרמ״א בשם רבינו תם.

וכתב הרא״ש בדעת בעל הלכות גדולות שתמיד יוצאת ממנו בין אם נתקדשה בשוגג או במזיד מטעם שלא יהא חוטא נשכר וכן כתב רבנו חננאל, אלא שנראה דעת רבנו תם עיקר בדבר זה שיש לחלק בין שוגגת שלא ידעה שיש יבם כלל לבין אם נתקדשה במזיד שאז אסורה לחזור ואם חזרה יוצאת.

ומקור דין זה בגמרא יבמות צב. ״אמר רב יהודה אמר רב מנין שאין קידושין תופסין ביבמה, שנאמר לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, לא תהא בה הויה, ושמואל אמר בעניותינו צריכה גט מספיקא... אמר ליה רב מרי בר רחל לרב אשי הכי אמר אמימר הלכתא כוותיה דשמואל״.

ולענין נישואין שנשאה לאיש זר, בדף צב: "אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב יבמה קידושין אין בה נישואין יש בה משום דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדינת הים", וכן פסק הרמב"ם בפרק ב' מהלכות יבום וחליצה הלכה י"ח וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וכן פסק מרן השו"ע בסימן קנ"ט סעיף ב'.

אם זינתה היבמה לפני חליצה

ד אִם נִבְעֲלָה הַיְבָמָה לְאִישׁ זָר בְּזִנּוּת עוֹד לִפְנֵי שֶׁיִּבְּמָהּ אֲחִי בַּעֲלָהּ אוֹ לִפְנֵי שֶׁחָלְצָה לוֹ, הֲרֵי הִיא עֲדַיִן מֻתֶּרֶת בֵּין לְיִבּוּם וּבֵין לַחֲלִיצָה, אֲבָל אִם כֵּן אֲחִי בַּעֲלָהּ כֹּהֵן הוּא, שֶׁאָז אֲסוּרָה לוֹ מִדִּין זוֹנָה וְחוֹלֶצֶת וְאֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת, וּרְאֵה עוֹד לְקַמָּן סְעִיף י"א.

אם זנתה מותרת ליבם ויחלוץ או ייבם, מקור הדין בגמרא סוטה יח: "אמרי במערבא לית הלכתא כרב המנונא דאמר שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה", ולדעת הרמב"ם, הרא"ש ורבנו ירוחם אם היבם כהן נאסרה לו מדין זונה ויחלוץ לה ולא ייבם וכן הוא במרן השו"ע סימן קנ"ט סעיף ג'.

מי הקודם באחים ליבום וחליצה

ה אִם יֵשׁ לַנִּפְטָר כַּמָּה אַחִים מִצְוָה עַל הַגָּדוֹל לְיַבֵּם, וְאִם לֹא רָצָה מִצְוָה עַל הָאָח הַשֵּׁנִי, וְאִם גַּם הוּא אֵינוֹ רוֹצֶה מִצְוָה בַּשְּׁלִישִׁי וְכֵן הָלְאָה, וְאִם לֹא רָצָה אֶחָד מֵהֶם לְיַבֵּם, מִצְוָה עַל הַגָּדוֹל לַחֲלֹץ שֶׁאֵין כּוֹפִין עַל הַיִּבּוּם אֲבָל כּוֹפִין עַל הַחֲלִיצָה.

מקור הדין בגמרא יבמות לט. "מצוה בגדול ליבם, לא רצה מהלכין על כל האחים, לא רצו חוזרין אצל הגדול ואומרים לו עליך המצוה או חלוץ או יבם". והגמרא בדף כד. לומדת ממה שכתוב בפסוק "והיה הבכור" מיכן שמצוה בגדול לייבם. וכתב הרמב"ם בפרק ב' מהלכות יבום וחליצה הלכה ז' "ואין כופין את היבם לייבם אבל כופין אותו לחלוץ", והוא מטעם שאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת ואי אפשר לאלץ אדם שישא לאשה מי שאינו רוצה בה, וגם את היבמה אין כופין להתיבם מטעם זה, וכמו שיתבאר בסעיף הבא.

נחלקו הראשונים על הרמב"ם במה שכתב שאם סרב הגדול ליבם חוזרים על האחים בשווה ששאר האחים אין עדיפות בהם וכתב שם הראב"ד שגם בשאר האחים חוזרים עליהם דרך גדילתן וכן פסק מרן השו"ע בסימן קס"א בסעיף ד'.

אם אין היבמה רוצה ביבום

ו לֹא רָצְתָה הִיא לְהִתְיַבֵּם לְאֶחָד מִן הָאַחִים אוֹלָם אֶחָד מֵהֶם נִתְרַצָּה לַיִּבּוּם, הֲרֵי דִּינָהּ כְּאִשָּׁה מוֹרֶדֶת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסִימָן כ"ד סְעִיף ס"ב וְיוֹצֵאת בַּחֲלִיצָה שֶׁהֲרֵי אֵין כּוֹפִין עַל הַיִּבּוּם, אוֹלָם אֵינָהּ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לָהּ טַעֲנָה הַמִּתְקַבֶּלֶת מַדּוּעַ אֵינָהּ רוֹצָה בַּיִּבּוּם שֶׁאָז נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ, כֵּן הוּא הַדִּין לְדַעַת מָרָן וְרַבָּנֵי הַסְּפָרַדִּים. וּלְדַעַת הָרְמָ"א וּמִנְהַג אַשְׁכְּנַז אֵין דִּינָהּ כְּמוֹרֶדֶת, שֶׁהֲרֵי לְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז חֲלִיצָה קוֹדֶמֶת לַיִּבּוּם, וּרְאֵה לְקַמָּן סְעִיף ט'.

דין זה תלוי בדין אם מצות יבום קודמת או מצות חליצה קודמת, שלדעת הרי"ף והרמב"ם מצות יבום קודמת, ולדעת רש"י אף על גב שמצות חליצה קודמת אם רצו שניהם לייבם שומעים להם. שיטה שלישית היא דעת רבנו תם והרא"ש שמצות חליצה קודמת אלא אם כן ידוע שמכוונים למצוה ופסק מרן השו"ע בסימן קס"ה כרי"ף ורמב"ם, ורמ"א שם בהגה הביא את דעת רבנו תם, וכתב המרדכי בפרק החולץ סי' ל"א שהמנהג פשוט לחלוץ.

מקור דין זה בגמרא יבמות לט: "תנן התם, מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכוונין לשם מצוה, עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום... אמר רמי בר חמא חזרו לומר מצות יבום קודמת אמר ליה רב נחמן בר יצחק אכשור דרי. מעיקרא סברי לה כאבא שאול ולבסוף סברי לה כרבנן" ופסקו הרי"ף והרמב"ם כחכמים, ולכן אם מסרבת להתייבם בלא סיבה מספקת לדחית המצוה הרי דינה כמורדת ומפסידה כתובתה כן כתבו הרי"ף בכתובות כז: והרמב"ם בפרק ב' מהלכות יבום וחליצה הלכה י'—י"ג, וכאמור כך פסק מרן השו"ע בסימן קס"ה סעיף א'.

וראה בשו"ת יביע אומר חלק ששי אבע"ז סוף זמן י"ג שפוסק שם הרב שמצות יבום קודמת לחליצה אף אם כבר נשוי היבם אלא שאומדין אותו בית דין אם יכול לפרנס גם את יבמתו ונותנים לו עצה הוגנת לפי מצבו אם לכנוס או לפטור. וכן בסימן י"ד דן הרב ארוכות בדין מצות יבום קודמת לחליצה והביא שכן דעת רוב הראשונים, ומהם רב אחאי גאון בשאלתות, הגהות מיימוני בשם השאלתות, מהר"מ בר ברוך בשם השאלתות, רי"ף, רמב"ם, ראב"ד, וכך כתב בשמו הרמב"ן ובחידושי הרא"ה, וכן דעת הראב"ן, הראבי"ה ומובא במרדכי, הריב"א, הרמ"ה ומובא בריי"ו, וכן דעת בעל העיטור, רבינו אברהם מן ההר, ספר החינוך, הרשב"א, האורחות חיים בשמו, הריטב"א, רבינו ישעיה הראשון בפסקיו ליבמות, המאירי, הר"ן בתשובה, נימוקי יוסף בכתובות, הריב"ש בתשובה, מרן השו"ע, הרדב"ז וגדולי האחרונים, וכן מונה שם הרב כמה וכמה גאונים וראשונים הפוסקים שמצות חליצה קודמת וכמו שפסקו הרמ"א ורבני אשכנז, וסוף דבר לאחר אריכות בדברי הפוסקים פוסק שם הרב שלספרדים הפוסקים כדעת מרן השו"ע מצות יבום קודמת גם בזמן הזה וכך הורה שם הלכה למעשה.

זמן יבום וחליצה לאחר שלושה חודשים

ז אֵין הַיְבָמָה מִתְיַבֶּמֶת וְלֹא חוֹלֶצֶת אֶלָּא עַד שֶׁיַּעַבְרוּ שְׁלֹשָׁה חָדְשֵׁי הַבְחָנָה, וְזֶה עַל מְנָת לְבָרֵר אִם אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת מִבַּעֲלָהּ שֶׁנִּפְטַר, שֶׁהֲרֵי אִם מְעֻבֶּרֶת הִיא אֵינָהּ צְרִיכָה לְיִבּוּם וְלֹא לַחֲלִיצָה, אֶלָּא אַדְּרַבָּה הִנָּהּ אֲסוּרָה עַל אֲחֵי בַּעֲלָהּ מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק י"ט סְעִיף ב'. וּמֶשֶׁךְ שְׁלֹשָׁה חָדְשֵׁי הַבְחָנָה אֵלּוּ נִזּוֹנִית מִנְּכָסֵי בַּעֲלָהּ וּמַעֲשֶׂה יָדֶיהָ לַיָּבָם. לְאַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֵינָהּ נִזּוֹנִית מִשֶּׁל בַּעֲלָהּ וְאִם תָּבְעָה אֶת הַיָּבָם לְדִין לְחַיְּבוֹ לַחֲלֹץ אוֹ לְיַבֵּם, אִם הִסְפִּיק לְיַבֵּם נִזּוֹנִית מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם לָאו כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ. וּרְאֵה עוֹד לְקַמָּן סְעִיפִים י"ב י"ג.

מקור הדין בגמרא יבמות מא. "היבמה לא תחלוץ ולא תתיבם עד שיהיו לה שלושה חודשים, וכן שאר כל הנשים לא יתארסו עד שיהיו להן שלושה חודשים", ובדף מג. לומד שצריכה להמתין שלושה חודשים חוץ מיום שמת בו וחוץ מיום שנתארסה בו, וכן הלכה, וכן פסק מרן השו"ע בסימן קס"ד סעיף א'. ומה שאמרנו שבזמן הזה ניזונית משל בעלה, מקור הדין בגמרא יבמות מא: "תנו רבנן, יבמה, שלשה חדשים הראשונים נזונת משל בעל, מכאן ואילך אינה נזונת לא משל בעל ולא משל יבם. עמד בדין וברח נזונת משל יבם, נפלה לפניי יבם קטן... ליתי לה משמיא קנסוה". וטעם הדבר שניזונית משל בעלה בשלושה חודשים הראשונים כתב רש"י שהרי מעוכבת מלהינשא מחמתו. וכן פסק מרן השו"ע בסימן ק"ס סעיף א'.

נהגו בזמן הזה שלא לכוף גם על החליצה

ח נָהֲגוּ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין כּוֹפִין עַל הַיָּבָם לַחֲלֹץ, וְלָכֵן אִם מָסַרב לְיַבֵּם וּמָסַרב לַחֲלֹץ מִשְׁתַּדְּלִים בֵּית הַדִּין לְרַצּוֹתוֹ לְכָךְ וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי הַבְטָחָה שֶׁתִּשַׁלֵּם לוֹ הַיְבָמָה כָּךְ וְכָךְ מָמוֹן לְאַחַר הַחֲלִיצָה, וּמֻתָּר לְהַטְעוֹתוֹ בְּדָבָר זֶה לוֹמַר שֶׁיְּקַבֵּל סַךְ כָּךְ וְכָךְ וּלְבַסּוֹף לֹא יְקַבֵּל.

איזו מצוה קודמת יבום או חליצה

ט לְדַעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וְרַבָּנֵי הַסְּפָרַדִּים מִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה, וְכָכָה וּכָכָה שֶׁבָּאוּ לְבֵית דִּין וְאָמְרוּ שֶׁרוֹצִים בַּיִּבּוּם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּלְדַעַת רַבָּנֵי אַשְׁכְּנַז אֲפִלּוּ רָצוּ שְׁנֵיהֶם בְּמִצְוַת יִבּוּם אֵין מַתִּירִים לָהֶם אֶלָּא אִם כֵּן נִכָּר וְיָדוּעַ שֶׁמְּכַוְּנִים לַמִּצְוָה.

מרן סימן קס״ה סעיף א׳ וברמ״א, וראה באורים לסעיף ו׳.

צריך היבם לקדש את יבמתו לפני הביאה, והוא הנקרא מאמר

י מִדִּין תּוֹרָה, כְּשֶׁבָּא הַיָּבָם עַל יְבִמְתּוֹ הֲרֵי עֲשָׂאָהּ אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, אוּלָם חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גָּדְרוּ וְתִקְּנוּ שֶׁלֹּא יְקַדֵּשׁ שׁוּם אָדָם אֶת יְבִמְתּוֹ בִּבְיאָה אֶלָּא יְקַדְּשֶׁנָּה קֹדֶם לָכֵן בְּחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין וְשֶׁבַע בְּרָכוֹת כְּדִין הַקִּדּוּשִׁין וְהַנִּשּׂוּאִין בְּכָל אִשָּׁה וְרַק אַחַר כָּךְ יָבוֹא עָלֶיהָ, וְתִקְּנוּ זֹאת כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת יִשְׂרָאֵל מִקַּלּוּת רֹאשׁ וּפְרִיצוּת, כְּשֵׁם שֶׁגָּזְרוּ שֶׁלֹּא יְקַדֵּשׁ אָדָם אִשָּׁה בִּבְיאָה וּכְמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּפֶרֶק כ״ג סְעִיף ג׳.

ואלו הקידושין שעושה היבם ביבמה נקראים בלשון חכמים מאמר מטעם שסתם קידושין נעשים באמירה שאומר לה הרי את מקודשת לי וכו׳.

ומקור הדין הרי הוא בגמרא יבמות נב. ״אמר רב הונא מצות יבמה מקדש ואחר כך בועל״ וכן פסק הרמב״ם בפרק ב׳ מהלכות יבום וחליצה הלכה א׳ ״מדברי סופרים שלא יבא היבם על יבמתו עד שיקדש אותה בפני שני עדים בפרוטה או בשווה פרוטה וזהו הנקרא מאמר, ואין המאמר קונה ביבמה קנין גמור כמו הביאה, והעושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה לא עשה כלום שאין האשה מתקדשת אלא ברצונה... וכשם שהוא מקדש את יבמתו כך הוא מברך ברכת נישואין בעשרה וכותב כתובה כדין כל נושא אשה. הבא על יבמתו ולא עשה בה מאמר, קנה קנין גמור ואין צריך לחזור ולקדש אחר הבעילה, ומכין אותו מכת מרדות וכותב לה כתובה״ וכן פסק מרן השו״ע בסימן קס״ו סעיף ב׳.

יבמה שזנתה לפני חליצה אם מותרת לאותו זר לאחר חליצתה

יא כְּבָר לָמַדְנוּ לְעֵיל בְּסְעִיף ד׳ שֶׁשּׁוֹמֶרֶת יָבָם, הִיא הַיְבָמָה, הַזְּקוּקָה לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה מֵאֵת אֲחִי בַּעֲלָהּ, שֶׁזָּנְתָה עִם אִישׁ זָר, לֹא נֶאֱסְרָה עַל יְדֵי כָּךְ לַיָּבָם, מִכָּל מָקוֹם אִם חָלַץ לָהּ הַיָּבָם, וְרוֹצָה לֵילֵךְ וְלִנָּשֵׂא לְמִי שֶׁנִּבְעֲלָה לוֹ בִּזְנוּת, נֶחְלְקוּ בָּזֶה הַפּוֹסְקִים אִם מַתִּירִים אָנוּ לָהּ, שֶׁלְּדַעַת מָרָן הַשו״ע וְאַחֲרוֹנֵי הַסְּפָרַדִּים מֻתָּר לָהּ לִנָּשֵׂא לוֹ, וּלְדַעַת הָרְמ״א שֶׁהוּא רֹאשׁ לְאַחֲרוֹנֵי הָאַשְׁכְּנַזִּים אֲסוּרָה בְּכָךְ, וּמַעֲשֶׂה הָיָה בִּיבָמָה שֶׁנִּשְׁאָה בְּעַרְכָּאוֹת לְזָר וְאַחַר כָּךְ חָלַץ לָהּ יְבָמָהּ וּבִקְּשָׁהּ לְהִנָּשֵׂא כַּדָּת לְאוֹתוֹ זָר וְהִתִּירוּהָ גְּדוֹלֵי הַדּוֹר.

הרמ״א פסק שאסורה לבועל מקנס ושורש דבריו הוא בנמוקי יוסף בשם הריטב״א ביבמות צ״ב: וחלקו על כך אחרונים וביניהם החתם סופר והחזון איש, ואף המהרש״ל כתב בזה שהוא אסור לכתחילה אבל בדיעבד מותרת מטעם שאין הכרע לדין זה מן התלמוד כלל, וכן גם המשנה למלך השיג על קנס זה וכתב שיש להתישב בדבר, וכן התיר בשעת הדחק מעשה כזה הרב יצחק אלחנן בשו״ת עין יצחק אבהע״ז סימן ס״ד אות י״א י״ב, ומדבר שם באופן שנשאו בטעות ללא חליצה ואין הבעל רוצה לגרשה בגט קודם חליצה אע״כ יבטיחו שתחזור לינשא לו אחר החליצה. ועוד כתבו להתיר באופנים שונים שו״ת שרידי אש, והגאון חלקת יעקב, חזון איש ובשו״ת מנחת יצחק חלק ב׳ סימן ס׳ בנשאה בערכאות,

ומובאים אלו הדברים בשו״ת יביע אומר חלק שמיני אבע״ז סימן כ״ז.

דין חליצה או יבום בתוך שלושת חודשי הבחנה

יב בְּאַרְנוּ לְעֵיל בְּסָעִיף ז׳ שֶׁלֹּא תִּתְיַבֵּם וְלֹא תַּחֲלֹץ הַיְבָמָה בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים לְאַחַר מִיתַת בַּעֲלָהּ כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרֵר אִם הִיא מְעֻבָּרֶת מִבַּעֲלָהּ, וַאֲפִלּוּ אִם יָדַאי לָנוּ שֶׁאֵינָהּ מְעֻבָּרֶת, לֹא חִלְקוּ בָּזֶה חֲכָמִים וַאֲסוּרָה לַחֲלֹץ אוֹ לְהִתְיַבֵּם, וּמִכָּל מָקוֹם בִּשְׁעַת הַדְּחַק, וּכְגוֹן שֶׁהָיָה הַיָּבָם נוֹסֵעַ אֶל מִחוּץ לְאוֹתָהּ מְדִינָה וְאִי אֶפְשָׁר יִהְיֶה לְהַשִּׂיגוֹ אַחַר כָּךְ וְגַם אֵינוֹ מוּכָן לְהַמְתִּין כָּאן עַד עֲבֹר שְׁלֹשֶׁת חָדְשֵׁי הַהַבְחָנָה, מַתִּירִים אָנוּ לַחֲלֹץ בְּתוֹךְ שְׁלֹשֶׁת הֶחֳדָשִׁים, וּלְאַחֲרֵיהֶם אִם נִתְבָּרֵר שֶׁאֵינָהּ מְעֻבָּרֶת הֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם וְאֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲלִיצָה נוֹסֶפֶת, וּלְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז, אִם אֶפְשָׁר, טוֹב לְהַחֲמִיר שֶׁתַּעֲשֶׂה אָז חֲלִיצָה נוֹסֶפֶת.

שורש דין זה נמצא בגמרא יבמות מא: ״מעשה באדם אחד שבא לפני רבי יוסי, אמר לו מהו לחלוץ בתוך שלושה חודשים, אמר לו לא תחלוץ, ותחלוץ ומה בכך, קרא עליו מקרא זה ואם לא יחפוץ האיש וכו׳ וחלצה נעלו, הא אם חפץ ייבם כל העולה ליבום עולה לחליצה, וכל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה.... הא קטנה דלאו בת אעבורי היא ואפילו הכי צריכה להמתין שלושה חודשים״.

ובדף ל״ה: ״החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת וילדה, אם אין הולד של קיימא הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו, ופסלה מן הכהונה״, וכתב הרמב״ם בהלכות יבום וחליצה פרק א׳ הלכה י״ט ״היבמה לא תתיבם ולא תחלוץ עד שתמתין תשעים יום מיום מיתת בעלה חוץ מיום המיתה ומיום היבום או החליצה, ומפני מה לא תחלוץ בתוך תשעים יום מפני שאינה ראויה ליבום, ונאמר ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו... וחלצה נעלו, בעת שעולה ליבום עולה לחליצה וכל זמן שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה, ואם יבם אותה או שחלץ לה בתוך שלושה חודשים הואיל ואינה מעוברת הרי זו נפטרה מזיקת יבם ואינה צריכה כלום״. וכדברי הרמב״ם פסקו התוספות ביבמות לה: בתרוצם השני, רש״י, ריי״ף, רא״ש, טור ומרן השו״ע בסימן קס״ד סעיף א׳.

והגיה שם הרמ״א בשם הגהת מיימוני שהחליצה פסולה וצריכה חליצה אחרת מכל האחים, וכתב על זה הט״ז שהגהת מיימוני סמך על הירושלמי שחולק בזה על הגמרא בבלית ושהוא דעת יחיד בזה, וכן כתבו אחרונים רבים שבדיעבד ושעת הדחק אין להחמיר בזה ורק לאשכנזים היכא דאפשר טוב לחזור לעשות חליצה אחרת אחר שלושה חודשים, וראה כל הנ״ל בשו״ת יביע אומר חלק שמיני אבע״ז סימן כ״ח.

אם זכאית היבמה למזונות לאחר שלושה חודשי הבחנה

יג עוֹד לָמַדְנוּ בְּסָעִיף ז׳ שֶׁמֵּשֶׁךְ שְׁלֹשֶׁת חָדְשֵׁי הַבְחָנָה נְזוֹנִית הַיְבָמָה מִנִּכְסֵי בַּעֲלָהּ שֶׁנִּפְטַר הֱיוֹת וּמְעֻכֶּבֶת הִיא מִלְּנַשֵּׂא מִסְּבָתּוֹ, וּלְאַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אִם אֵין הַיָּבָם יָכוֹל לָבוֹא לְיַבֵּם אוֹ לַחֲלֹץ וְכֵן הִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לִנְסֹעַ אֵלָיו, וְכָל זֶה מֵחֲמַת אֹנֶס, אֵינָהּ נְזוֹנִית לֹא מִשֶּׁל בַּעֲלָהּ וְלֹא מִשֶּׁל הַיָּבָם וְאֵינָהּ זַכָּאִית גַּם לִגְבוֹת כְּתֻבָּתָהּ מִטַּעַם שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לִקְרֹא בָּהּ ״לִכְשֶׁתִּנָּשְׂאִי לְאַחֵר תִּטְּלִי מַה שֶּׁכָּתוּב לִיכִיי״, וְגַם הַיָּבָם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד לַדִּין אִם לְיַבֵּם אוֹ לַחֲלֹץ מֵחֲמַת אָנְסוֹ.

מובאים הדברים בשו״ת יביע אומר חלק שישי אבע״ז סימן י״ג בתשובה לשאלה משנת תשל״ב עת היה היבם סגור ומסוגר בעיר בירות בלבנון, ובאר שם הרב בשם הריב״ש והרב יוסף חיים ועוד אחרונים שאף אם היבם נשוי אם יכול

דין יבם מומר או מחלל שבת ואינו רוצה לחלוץ

יד מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּדִבְרֵי כ״ה ה׳ ״כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ...״ לָמַדְנוּ בַּבְּאוּרִים לִסְעִיף א׳ שֶׁאֵין הַיָּבָם זוֹקֵק לַחֲלִיצָה אֶלָּא אִם כֵּן נוֹלַד לִבְנֵי שֶׁנִּפְטַר אָחִיו, שֶׁאָז יָשְׁבוּ יַחְדָּו בְּזֶה הָעוֹלָם, וְלִמּוּד זֶה הוּא מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ חַכְמֵי הַגְּמָרָא. וְעוֹד כָּתְבוּ הַגְּאוֹנִים לִלְמֹד מִפָּסוּק זֶה שֶׁהַנִּשּׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל כָּשֵׁר וְנָפְלָה לְיִבּוּם אוֹ חֲלִיצָה לִבְנֵי אָחִיו שֶׁהוּא מוּמָר, הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל הָאַחָוָה, וְעוֹד שֶׁכָּל הַמְקַדֵּשׁ אַדַּעְתָּא דְּרַבָּנָן מְקֻדֶּשׁ וְאֵין דַּעַת חֲכָמִים לְקַיֵּם קִדּוּשִׁין כָּאֵלּוּ שֶׁתֵּצֵא מֵהֶם תַּקָּלָה גְּדוֹלָה שֶׁכָּזוֹ שֶׁתִּזָּקֵק לְמוּמָר וּוַדַּאי שֶׁתִּבָּעֵל לוֹ בְּנִדָּתָהּ, וְלָכֵן מֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא בְּלֹא חֲלִיצָה, אֶלָּא שֶׁדִּבְרֵי הַגְּאוֹנִים בָּזֶה שְׁנוּיִים בְּמַחֲלֹקֶת הַפּוֹסְקִים, וְלָכֵן לְמַעֲשֶׂה אִם הַיָּבָם הִנּוֹ מוּמָר, וְרָשָׁע גַּם לַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בְּכָל מְחִיר לַחֲלֹץ לַיָּבָמָה, וְהוּא שְׁעַת הַדְּחַק וְעִגּוּן, כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים לְהַתִּירָהּ לִנָּשֵׂא בְּלֹא חֲלִיצָה, וּבִלְבַד שֶׁיְּצָטָרֵף לָזֶה סָפֵק נוֹסָף בְּדִבְרֵי הַפּוֹסְקִים וְיִהְיֶה נִדּוֹן כִּסְפֵק סְפֵקָא לְהַתִּיר. שֶׁכְּבָר לָמַדְנוּ שֶׁסְּפֵק סְפֵקָא בַּמְּצִיאוּת מֻתָּר בְּדִיעֲבַד וּסְפֵק סְפֵקָא בְּדִבְרֵי הַפּוֹסְקִים מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה וּבִלְבַד שֶׁאֵינוֹ חוֹרֵג מִכְּלֵי הַהוֹרָאָה הַמּוּבָאִים בְּסִפְרֵי הַפּוֹסְקִים.

וראה בזה שו״ת יביע אומר חלק תשיעי אבע״ז סימנים ל״ו, ל״ז, ל״ח מה שכתב שם מרן הרב עובדיה יוסף באריכות וצרף לדבריו מה שכתב בזה רבה של ירושלים הרב שלום משאש זצ״ל.

מתי הדין שחולצת ולא מתיבמת

טו אִם הַיָּבָם אַשְׁכְּנַזִי שֶׁלָּכֵן אֵינוֹ מְיַבֵּם אֶלָּא חוֹלֵץ, אוֹ שֶׁהוּא סְפָרַדִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְיַבֵּם, אוֹ אֲפִלּוּ רָצָה לְיַבֵּם אַךְ מְנָעוּהוּ בֵּית הַדִּין מִזֶּה מֵחֲמַת שֶׁרָאוּ שֶׁאֵין הַדָּבָר טוֹב לוֹ, וְהִשְׁיאוּהוּ עֵצָה הַטּוֹבָה לוֹ לַחֲלֹץ דַּוְקָא וְלֹא לְיַבֵּם, אוֹ שֶׁהַיָּבָמָה עַצְמָהּ מְמָאֶנֶת בַּיִּבּוּם וְרוֹצָה בַּחֲלִיצָה, אוֹ שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁאֲסוּרָה לְיָבָם זֶה בְּכָל אֵלּוּ הָאֶפְשָׁרִיּוֹת, מוֹדִיעִים בֵּית הַדִּין לַיָּבָם וְלַיָּבָמָה שֶׁעֲלֵיהֶם לְקַיֵּם מִצְוַת הַחֲלִיצָה, וּמַעֲתָּה נוֹהֲגִים בֵּית הַדִּין וְהַיָּבָם וְהַיָּבָמָה כַּמּוּבָא בְּסֵדֶר חֲלִיצָה הַמְבֻסָּס עַל סִימָן קס״ט בְּחֵלֶק אֶבֶן הָעֵזֶר בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ.

מצות חליצה בקיצור

טז מִצְוַת חֲלִיצָה הֲרֵי הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה, וְעִנְיָנָהּ הוּא נִתּוּק הַקֶּשֶׁר הַנַּפְשִׁי שֶׁבֵּין הָאִשָּׁה לְבֵין בַּעֲלָהּ שֶׁנִּפְטַר בְּלֹא בָּנִים, שֶׁאֵין דִּין זֹאת הָאִשָּׁה כִּשְׁאָר אַלְמָנוֹת הַמֻּתָּרוֹת לִנָּשֵׂא לְאַחַר מִיָּד לְאַחַר שֶׁיַּעַבְרוּ שְׁלֹשֶׁת

חָדְשֵׁי הַהַבְחָנָה, שֶׁהֲרֵי אֵשֶׁת הָאָח אִסּוּרָהּ חָמוּר מְאֹד, וְהִנֵּה הִתִּירָתָהּ כָּאן הַתּוֹרָה שֶׁתִּתְנַשֵּׂא לַאֲחִי בַּעְלָהּ, וְעוֹד שֶׁנֶּחְשָׁב לָהֶם הַדָּבָר לְמִצְוַת יִבּוּם, אֶלָּא שֶׁהַדְּבָרִים עֲמֻקִּים וְנִתְבָּאֲרוּ בְּדִבְרֵי סֵפֶר הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ וְדִבְרֵי רַבֵּנוּ הָאַרִ״י לַמְּבִינִים בָּהֶם, וּלְעִנְיַן הַדִּין וְהַהֲלָכָה תֹּרֶף הַחֲלִיצָה הוּא שֶׁאֲחִי הַנִּפְטָר נוֹעֵל עַל רֶגֶל יְמִינוֹ נַעַל הַקְּשׁוּרָה בִּרְצוּעוֹת הַמַּקִּיפוֹת אֶת הַשּׁוֹק וּבָאָה זֹאת הַיְבָמָה בִּפְנֵי בֵּית הַדִּין וְאוֹמֶרֶת: ״מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יַבְּמִי״ וְאַף הוּא אוֹמֵר לְעֻמָּתָהּ ״לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ״ וּמַתִּירָה קְשָׁרֵי הָרְצוּעוֹת וּמִתְכּוֹפֶפֶת וְחוֹלֶצֶת אוֹתָהּ הַנַּעַל מֵעַל רַגְלוֹ, וְזוֹקֶפֶת וְיוֹרֶקֶת עַל הַקַּרְקַע רֹק הַנִּרְאֶה לְבֵית דִּין וְאוֹמֶרֶת: ״כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל״, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא לַאֲשֶׁר תַּחְפֹּץ, חוּץ מִלְּכֹהֵן, וּמְעַט מִטַּעֲמָהּ שֶׁל מִצְוָה זוֹ בֵּאַרְנוּ לְעֵיל בְּפֶרֶק כ״ג סְעִיף ו׳ בַּבְּאוּרִים.

בסוד מצוה זו מדובר בתיקוני הזהר תיקון כ״ו שמדבר שם במצות החליצה ובסבא דמשפטים ובעוד הרבה מקומות בזהר הקדוש וכן בספר עץ חיים בענין חד רוחא דשבק בה בעלה בביאה קדמאה.

יכולה לחלוץ גם בזמן נידתה

יז אִם חָלְצָה הַיְבָמָה בִּזְמַן יְמֵי נִדָּתָהּ אֵין זֶה מְעַכֵּב, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְהִתְיַבֵּם בְּמַצָּבָהּ זֶה, וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֶפְשָׁר שֶׁתִּטַּהֵר הַיְבָמָה מִנִּדָּתָהּ וְתָבוֹא לְבֵית הַדִּין לַעֲשׂוֹת חֲלִיצָה כְּשֶׁהִיא טְהוֹרָה, טוֹב הַדָּבָר.

כן מובא בשו״ת יביע אומר חלק שני אבע״ז סימן י״ט, שאין אנו אומרים בנידה כל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה, שהרי נידה בת יבום היא, ומקורו בגמרא פסחים עב: ״במתו נדה בעל פטור, משום דקא עביד מצוה״.

וכן הוא בתוספות יבמות ב. בדבור המתחיל ״ואחות אשתו״ ושאר פוסקים ראשונים ואחרונים, ומהר״ח פלאג׳י כתב שהמנהג בעירו בזה היה להחמיר שתטהר קודם ומצא לזה אסמכתא, אבל כאמור אין הדבר מעכב לדינא.

קביעת מקום לחליצה

יח כְּדֵי לְפָרְסֵם אֶת הַחֲלִיצָה צְרִיכִים הַדַּיָּנִים לִקְבֹּעַ מָקוֹם לַחֲלִיצָה וּלְהַכְרִיז וְלוֹמַר: מָחָר נֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי לַעֲשׂוֹת חֲלִיצָה, וּבְבָקְרוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם גַּם יֹאמְרוּ כָּךְ, וּמִכָּל מָקוֹם בְּשָׁעַת הַדְּחַק וּבְדִיעֲבַד אִם הִכְרִיזוּ רַק בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל הַחֲלִיצָה עַצְמָהּ יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָה, וְאִם אֶפְשָׁר, עָדִיף לַעֲשׂוֹת חֲלִיצָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כְּלוֹמַר בְּיוֹם שִׁשִּׁי וּלְהַכְרִיז בְּיוֹם חֲמִישִׁי, מֵאֲשֶׁר תִּהְיֶינָה הַהַכְרָזָה וְהַחֲלִיצָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם.

מקור הדין בגמרא יבמות קא: ״אמר רבא צריכי דייני למקבע דוכתא דכתיב ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים״, ופרש שם רש״י ״השערה, מקום מזומן לכך משמע״, וכן כתב הרמב״ם בהלכות יבום וחליצה פרק ד׳ הלכה ב׳ ״וצריכים הדיינים לקבוע מקום שישבו בו ואחר כך תחלוץ בפניהם שנאמר ועלתה יבמתו השערה. לא נועדו ולא קבעו מקום אלא נקרו ונקרא ונקראת היא והוא לפניהם וחלצו חליצתה כשרה״, וכן פסק מרן השו״ע בסימן קס״ט סעיף ד׳. וראה בשו״ת יביע אומר חלק שלישי אבע״ז סימן כ״ו.

אין סכנה במצות חליצה, ומצות לימוד פנימיות התורה אם יש בה סכנה (בבאורים)

יט הַבָּא לְקַיֵּם מִצְוַת חֲלִיצָה הֲרֵי הוּא מְקַיֵּם מִצְוַת הַשֵּׁם הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה וְכֵן הֲרֵי הוּא גּוֹמֵל בָּזֶה חֶסֶד גָּדוֹל לְמִי שֶׁהָיְתָה אֵשֶׁת אָחִיו וּבְוַדַּאי שֶׁזְּכוּת הוּא לוֹ, וְאֵין לָחוּשׁ בָּזֶה לֶאֱמוּנוֹת טְפֵלוֹת כְּאִלּוּ יֵשׁ סַכָּנָה בַּדָּבָר אֶלָּא, אַדְרַבָּא, "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר", זְכוּת הַמִּצְוָה מְסַיַּעְתּוֹ וְשׁוֹמַרְתּוֹ, וּמִן הַשָּׁמַיִם זְמִנוּ לוֹ מִצְוָה נְדִירָה זוֹ לְהַשְׁלִים תרי"ג מִצְווֹת שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְקַיֵּם בָּזֶה הָעוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ בְּנִסְבּוֹת מַעֲצִיבוֹת אֵין לוֹ לָחוּשׁ, שֶׁכָּךְ הוּא רְצוֹן הַשֵּׁם, וְהַשֵּׁם טוֹב הוּא לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו.

יש להעיר שבדומה לזה יש אמונה טפלה שהלומד זוהר וקבלה עלול הוא שתטרף דעתו, והדבר פלא שהרי הלומד בפנימיות התורה מקיים הוא בכל מלה ומלה שלומד מצות עשה של לימוד התורה והיאך יבוא לו נזק מזה חס ושלום, ועוד שהרי בסדר חוק לישראל ישנו בכל יום קטע מן הזוהר, ואם מסוכן הדבר מדוע סדרו שם האר"י הקדוש, ועוד ששמענו ממגידי אמת שהרב הגאון והצדיק הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל היה ממליץ לגרוס זוהר הקדוש כעשר דקות לפני השינה. אלא שיש לומר שאלו שלמדו זוהר וקבלה ונשתגעו קרה עמם אחד משני הפנים, או שהיה השגעון חבוי בתוככי אישיותו של הלומד ופשוט הגיע זמנו לצוף ולעלות, או שהיה זה הלומד פגום מאוד במידות שהיה מחשיב את עצמו לצדיק גדול ובעל הבנה והיה בטוח בעצמו שמבין נכון את הלימוד והולך גם כן ועושה מעשים על פי מה שלמד, ויוצא מתוך הנחה שהוא המוצלח וכל שאר לומדי ומלמדי התורה עדין לוקים בחסר ולא הגיעו לגדלות ההבנה שיש לו ברצון השם, ומתחיל ללבוש בגדים מיוחדים, ולנהוג על פי אלו ענינים שהבין בדעתו המשובשת, וטורח לחפש רמזים בדבורי הבריות וביחסם אליו, ויש שמגיע ועושה מעשה בכוונות התפילה והברכות, ומושך על עצמו קטרוג החיצונים שמוצאים בו מקום אחיזה בשפע, ומתחיל לפחד מדברים ששאר בריות אינם מפחדים ואינו ירא ממה שהכל יראים ממנו ומתחיל עולמו להתהפך עליו עד שנטרפת דעתו, והכל ממדה אחת רעה ששמה גאוה. אלא כיצד יעשה, יגרוס בכל יום זוהר הקדוש או תיקונים ואף פעם לא יגמור בדעתו שהבין דברי הזוהר אפילו בדברים שנראים פשוטים ומפורשים, אלא ידע שאם הדבר כה פשוט לא היה נכתב כלל, ואם הוא מלמד על ענין אחר נסתר, מכוסה אותו דבר ממנו. אלא יגרוס לטהרת נשמתו ויקבל שכר טוב מן השמים. וכן לענין לימוד הקבלה מספרי השמונה שערים, הרש"ש ושאר רבותינו המקובלים, ידע מה שכתב המהרח"ו עצמו שלימוד פשט התורה הוא הכלי, ומי שידיעת פשטי התורה כלומר גמרא ושולחן ערוך אצלו מועטה, כך תהיה גם יכולת ההבנה שלו בכתבי המקובלים, שהרי אין לו כלי קיבול לחכמת הקבלה ויחשוב עצמו למבין, ואינו. ולכן צריך להשתדל הרבה בפשט התורה, ואחר כך כשלומד בכתבי המקובלים, ילמד אמנם בעיון וישתדל להבין הדברים, אולם יזהר מאוד מלהתגאות על שאר לומדי התורה, אפילו בליבו, ולא יבדל מדרך העולם בלבוש והתנהגות כלל, וימנע מעשיית מעשה של כוונות שכן הזהירו מאוד על כך הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל והרב ששון מזרחי זצ"ל מחבר ספר "באתי לגני" על הדרושים ועל הכוונות, שבמו אזני שמעתי מרבנו הרב בן ציון אבא שאול שאמר לי במפורש "אני לא מאמין במקובלים אחרונים", שלא יעשו הלומדים מעשה בכוונות, והמקובל הגאון הרב ששון מזרחי אמר בפני שהוא עצמו אינו מכוין, ואם הוא חשש לאחיזת החיצונים בו ולחוסר הבנה אמיתית בכוונות ודאי הוא שלכל השאר ראוי הוא להימנע מכך. אלא שבכל אופן הלימוד והעיון בדברים, למי שהוא בר הכי, ודאי שהיא מעלה גדולה עד מאוד, וכמו שאי אפשר ללמוד פנימיות התורה בלא ידיעת הפשט כך אי אפשר לסמוך על ידיעת פשטי התורה בלבד ומוכרחים אנו להשתדל ולדעת את הקבלה והפנימיות שבכל דבר, וכמו שנכתב בשם הגר"א שמי שאינו יודע את הסוד גם את הפשט אינו יודע, ובין אם אמר זאת הגר"א או לא אמר מסתברים הדברים, שהרי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וראה בתיקוני הזוהר תיקון ל׳ מה שנכתב בענין זה, ובודאי שהתנאים והאמוראים ידעו היטב את פנימיות ההלכות, המשניות והבריתות, הסברות והמסקנות שנכתבו בשמם. וראה עוד לעיל בפרק כ"א בבאורים לסעיף כ"ה, ובפרק כ"ב בבאורים לסעיף ס"ג.

מי שהוא איטר ברגלו כיצד יחלוץ

כ מִי שֶׁהוּא אִטֵּר בְּרַגְלוֹ חוֹלֶצֶת לוֹ הַיְבָמָה מִשְּׁתֵּי הָרַגְלַיִם יַחַד בְּבַת אַחַת, וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצֵא שֶׁחֲלִיצַת נַעַל אַחַת נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי יָדָהּ הַשְּׂמָאלִית אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֲבַד אִם חָלְצָה בְּיָדָהּ הַשְּׂמָאלִית יָצְאָה יְדֵי חוֹבָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם חָלְצָה בְּרַגְלוֹ הָאַחַת לְדַעַת הַפּוֹסְקִים שֶׁהוֹרוּ שֶׁצְּרִיכָה לַחֲלֹץ הָרֶגֶל הָאַחֶרֶת הֲוֵי חֲלִיצָה פְּסוּלָה אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד, וְלָכֵן כְּאָמוּר חוֹלֶצֶת בִּשְׁתֵּי יָדֶיהָ מִשְּׁתֵּי רַגְלָיו כְּאַחַת.

כיצד בודקים אם היבם ימני ברגלו או איטר, מביא בזה מרן הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר חלק חמישי סימן י"ח כמה דרכים בשם הפוסקים. בספר זכור לאברהם כתב שמנהג ירושלים שאם אי אפשר לסמוך על הבדיקה של איזה רגל

הוא עוקר תחלה, מבקשים ממנו לבעוט בקיר והרגל הבועטת היא החזקה, או שמבקשים ממנו שיעלה על כסא ורואים באיזו רגל עלה.

אם היבם איטר רגל יש בזה כמה שיטות בפוסקים באיזו רגל תחלוץ לו היבמה, שלדעת הרמב״ן והריטב״א אינו חולץ כלל, והרשב״א השאיר זאת בצריך עיון, ולדעת הר״ן ונימוקי יוסף חולץ בשתי רגליו, וכן דעת הרשב״ץ, ולדעת הסמ״ג חולץ בימין כל איש, ולטור חולץ ברגל שמאלו שהיא החזקה שלו. מרן השו״ע הביא ביש אומרים קמא את דעת הר״ן וביש אומרים בתרא הביא את דעת הרמב״ן אולם בבאורו לסדר חליצה כתב שתחלוץ לו היבמה בשתי רגליו כאחת וכן פסק הרמ״א שחולצת לו היבמה בשתי רגליו כאחת.

אם יכול ליבם על מנת שמיד אחר כך יפטרנה בגט

כא מַעֲשֶׂה הָיָה בִּיבָמָה שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לַחֲלֹץ לַיָּבָם בִּשְׁתֵּי רַגְלָיו כְּאַחַת וְנִרְאֶה הָיָה לַדַּיָּן שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה וְחָשַׁשׁ לַחֲלִיצָה פְּסוּלָה, וְהוֹרָה בָּזֶה לַיָּבָם לְיַבֵּם אֶת הַיְבָמָה אַף עַל פִּי שֶׁיִּפְטְרֶנָּה בְּגֵט אַחַר בִּיאָה רִאשׁוֹנָה.

מעשה שהיה ומובא בשו״ת יביע אומר חלק חמישי אבע״ז סימן י״ח אות ב׳ עד סיום התשובה. וכן דן שם הרב אם יכול לישא אשה אף על פי שיודע שנישואין אלו הם לזמן קצר ואחר יצטרך לפוטרה בגט פיטורין, ומאריך שם הרב בדברי הפוסקים כיד השם הטובה עליו.

כב יְבָמָה אִם נִשְׁבְּתָה כֵּיצַד נִפְדֵּית רְאֵה לְעֵיל פֶּרֶק כ״ד סְעִיף ע״ב.

סֵדֶר חֲלִיצָה:

א. יְקַבְּלוּ בֵּית הַדִּין עֵדוּת אֲפִלּוּ מֵעֵד אֶחָד אוֹ מֵאִשָּׁה שֶׁנִּפְטַר הַבַּעַל בְּלֹא זֶרַע וְשֶׁזֹּאת הַיְבָמָה הָיְתָה אִשְׁתּוֹ וְשֶׁזֶּה הַיָּבָם הוּא אָחִיו שֶׁל הַנִּפְטָר.

ב. יְבָרְרוּ בֵּית הַדִּין אֵיזוֹ הָרֶגֶל הַחֲזָקָה יוֹתֵר שֶׁבָּהּ מִשְׁתַּמֵּשׁ הַיָּבָם כְּדֵי לְהָכִין נַעַל מַתְאִימָה, וְיַדְרִיךְ שְׁלִיחַ בֵּית הַדִּין אֶת הַיָּבָם יוֹם מֵרֹאשׁ לְנַקּוֹת אֶת אוֹתָהּ רֶגֶל הֵיטֵב וְשֶׁיִּגְזֹז צִפָּרְנָיו.

ג. יְוַדֵּא הַדַּיָּן שֶׁיּוֹדַעַת הָאִשָּׁה לוֹמַר ״לֹא אָבָה יַבְמִי״ בְּנִשִּׁימָה אַחַת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע כְּמוֹ ״לֹא, אָבָה יַבְמִי״, ב׳ שֶׁל יַבְמִי דְּגוּשָׁה. וְכֵן שֶׁיּוֹדֵעַ הַיָּבָם לוֹמַר בְּנִשִּׁימָה אַחַת ״לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ״ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁמַע ״לֹא, חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ״ וְתִהְיֶה הַה׳ שֶׁל לְקַחְתָּהּ דְּגוּשָׁה מַפִּיק ה׳.

ד. יַזְהִירוּ אֶת הָאִשָּׁה שֶׁלִּפְנֵי הַחֲלִיצָה לֹא תַּחְצֹץ שְׁנַיִם כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבוֹא לִירֹק דָּם בִּפְנֵי בֵּית הַדִּין, וְשֶׁלֹּא תָּכִין עַצְמָהּ לִירֹק, וּוַדַּאי שֶׁלֹּא תִּירֹק עַד שֶׁלֹּא יוֹרוּ לָהּ לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְשֶׁתִּמָּנַע מִלֶּאֱכֹל בְּאוֹתוֹ בֹּקֶר עַד לְאַחַר הַחֲלִיצָה.

ה. יוֹסִיפוּ בֵּית הַדִּין עֲלֵיהֶם עוֹד שְׁנֵי דַּיָּנִים כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר, וְיכוֹלִים הֵם לִהְיוֹת הֶדְיוֹטוֹת, רַק שֶׁלֹּא יִהְיוּ בַּעֲלֵי מוּמִים, וְלֹא יִהְיֶה פְּסוּל מֵחֲמַת עֲבֵרָה וְלָכֵן יְהַרְהֲרוּ תְּשׁוּבָה בְּלִבָּם.

ו. כְּדֵי לְפַרְסֵם דְּבַר הַחֲלִיצָה יֹאמְרוּ הַדַּיָּנִים לַשְּׁנַיִם הַנּוֹסָפִים, לְמָחָר נֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי לַעֲשׂוֹת שָׁם הַחֲלִיצָה שֶׁל פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי מִיבָמָהּ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, וְיִקְבְּעוּ לָהֶם מָקוֹם, וְהַשְּׁנַיִם הַנּוֹסָפִים יֵשְׁבוּ לְצִדָּם שֶׁל בֵּית הַדִּין.

ז. כְּשֶׁבָּאִים לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֲלִיצָה יִהְיוּ בִּמְקוֹם הַחֲלִיצָה עֲשָׂרָה גְּדוֹלִים מִיִּשְׂרָאֵל לְפָחוֹת כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר, וְהֵם חֲמִשָּׁה דַּיָּנִים, שְׁנֵי עֵדִים, הַיָּבָם וְיָבִיאוּ עוֹד לְפָחוֹת שְׁנֵי אֲנָשִׁים לִהְיוֹת נוֹכְחִים שָׁם.

ח. הַדַּיָּן שֶׁעוֹרֵךְ אֶת הַחֲלִיצָה יַזְכִּיר לִשְׁנֵי חֲבֵרָיו שֶׁיִּתְּנוּ לִבָּם לַשְּׁאֵלוֹת וְלַתְּשׁוּבוֹת, וְיַזְהִיר אֶת שְׁנֵי הַדַּיָּנִים הַנּוֹסָפִים שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ כְּלָל אֶלָּא יִשְׁתְּקוּ וְיִרְאוּ.

ט. יַכְנִיס שַׁמַּשׁ בֵּית הַדִּין אֶת הַיָּבָם וְהַיְבָמָה וּשְׁנֵי הָעֵדִים לִפְנֵי בֵּית הַדִּין, וּמַקְדִּימָה הַיְבָמָה וְנִכְנֶסֶת לִפְנֵי הַיָּבָם.

י. יַזְהִיר הַדַּיָּן שׁוּב אֶת הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא תִּירֹק עַד שֶׁיּוֹרֶה לָהּ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

יא. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הָעֵדִים אִם יָדוּעַ לָהֶם שֶׁזּוֹ הַיְבָמָה, וְאִם מֵת בַּעֲלָהּ בְּלֹא לְהַשְׁאִיר אַחֲרָיו בָּנִים, וְאִם זֶה הַיָּבָם וְשֶׁהוּא הָאָח הַגָּדוֹל מִכָּל הָאַחִים. וְאִם אֵינוֹ הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם יַסְבִּיר הַדַּיָּן מַדּוּעַ זֶה דַּוְקָא הוּא הַחוֹלֵץ.

יב. יִשְׁאַל הַדַּיָּן עִם עָבְרוּ תִּשְׁעִים וּשְׁנַיִם יוֹם מִזְּמַן מִיתַת הַבַּעַל.

יג. יְבָרֵר הַדַּיָּן שֶׁהַיָּבָם גָּדוֹל מִשֶּׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְהַיְבָמָה גְּדוֹלָה מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

יד. יוֹרֶה הַדַּיָּן לַיָּבָם וְלַיְבָמָה לֵישֵׁב, וְשׁוֹאֵל אֶת הַיָּבָם, מָה רְצוֹנְךָ, וְעוֹנֶה הַיָּבָם שֶׁבָּא לַחֲלֹץ לִיבִמְתּוֹ.

טו. שׁוֹאֵל הַדַּיָּן אֶת הַיְבָמָה אָכַלְתְּ הַיּוֹם, לֹא. רוֹצָה אַתְּ בַּחֲלִיצָה, כֵּן. וְעוֹנָה הַיְבָמָה לֹא וְכֵן בְּפַעַם אַחַת שֶׁלֹּא תֹּאמַר לֹא לֹא אוֹ כֵּן כֵּן.

טז. יֹאמַר הַדַּיָּן לַיָּבָם וְהַיְבָמָה לַעֲמֹד, וְתַעֲמֹד הִיא לִימִין הַיָּבָם.

יז. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הַיָּבָם ׃ זֹאת הַיְבָמָה הַאִם רוֹצֶה אַתָּה לְיַבְּמָהּ, וְעוֹנֶה הַיָּבָם ׃ אֵינִי רוֹצֶה לְיַבְּמָהּ. הַאִם רוֹצֶה אַתָּה בַּחֲלִיצָה, וְיֹאמַר כֵּן.

יח. יֹאמַר הַדַּיָּן לַיָּבָם, תְּכַוֵּן שֶׁבַּחֲלִיצָה זוֹ פּוֹטֵר אַתָּה אֶת הַיְבָמָה שֶׁתִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְנָשֵׂא לַאֲשֶׁר תַּחְפֹּץ, וְיֹאמַר הַיָּבָם כֵּן אֶעֱשֶׂה.

יט. יֹאמַר הַדַּיָּן לַיְבָמָה תְּכַוְּנִי שֶׁחֲלִיצָה זוֹ פּוֹטַרְתֵּךְ כְּדֵי שֶׁתּוּכְלִי לְנָשֵׂא אַחַר כָּךְ, וְאוֹמֶרֶת כֵּן אֶעֱשֶׂה.

כ. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הַיָּבָם הַאִם אָנוּס אַתָּה לַחֲלֹץ, וְיַעֲנֶה הַיָּבָם אֵינִי אָנוּס לַחֲלֹץ, וְחוֹלֵץ אֲנִי מֵרְצוֹנִי.

כא. יַעֲשׂוּ בֵּית הַדִּין הַתָּרַת שְׁבוּעוֹת, חֲרָמוֹת וּנְדָרִים אִם נָדַר אוֹ נִשְׁבַּע הַיָּבָם לַחֲלֹץ, וְכֵן יַעֲשׂוּ בְּטוּל מוֹדָעוֹת בִּפְנֵי עֵדִים כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר הַגֵּט בְּסָעִיפִים ג׳,ד׳.

כב. יִשְׁאַל הַדַּיָּן אֶת הַיְבָמָה אִם אֵינָהּ אֲנוּסָה לַחֲלֹץ וְתֹאמַר הִיא שֶׁחוֹלֶצֶת מֵרְצוֹנָהּ.

כג. אִם הַיָּבָם יָמָנִי בְּרַגְלָיו וְהַיְבָמָה יְמָנִית בְּיָדֶיהָ, צָרִיךְ הַיָּבָם לְקַשֵּׁר אֶת הַנַּעַל בְּרַגְלוֹ הַיְמָנִית וְתַחֲלֹץ הַיְבָמָה בְּיָדָהּ הַיְמָנִית, וְאִם הוּא שְׂמָאלִי בְּרַגְלָיו נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים כֵּיצַד יַחֲלֹץ, וְלָהֲלָכָה חוֹלֶצֶת לוֹ הַיְבָמָה אֶת שְׁתֵּיהֶן בְּבַת אַחַת. אִם הַיְבָמָה שְׂמָאלִית בְּיָדֶיהָ תַּחֲלֹץ לַיָּבָם בְּיַד שְׂמאלָהּ. קוֹנֶה הַיָּבָם אֶת הַנַּעַל בְּהַגְבָּהָה וְקוֹשֵׁר אוֹתָהּ בְּעֶזְרַת שַׁמַּשׁ בֵּית הַדִּין בִּרְצוּעוֹת עַד לְמִתַּחַת לַבֶּרֶךְ.

כד. יַרְאֶה הַיָּבָם אֶת רַגְלוֹ לַדַּיָּנִים שֶׁאֵין בָּהּ שׁוּם דָּבָר חוֹצֵץ. יֵלֵךְ הַיָּבָם לְפָחוֹת ד׳ אַמּוֹת עִם הַמְּנָעָל בִּפְנֵי בֵּית הַדִּין וְיִרְאוּ שֶׁמַּתְאִים הוּא לוֹ בְּגָדְלוֹ.

כה. נִשְׁעָן הַיָּבָם עַל הַקִּיר כְּשֶׁשְּׁתֵּי רַגְלָיו עוֹמְדוֹת עַל הַקַּרְקַע, וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִשָּׁעֵן בְּיוֹתֵר מִדַּי עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁאִם הָיוּ נוֹטְלִים אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁנִּשְׁעָן עָלָיו הָיָה נוֹפֵל, שֶׁהֲרֵי אָז אֵין דִּינוֹ כְּעוֹמֵד.

כו. הַיָּבָם וְהַיְבָמָה עוֹמְדִים וּבֵית דִּין יוֹשְׁבִים, וְאִם הַיָּבָם חוֹלֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד, חוֹלֵץ בִּישִׁיבָה.

כז. הַדַּיָּן יַזְהִיר אֶת הַיָּבָם שֶׁלֹּא יַעֲזֹר לַיְבָמָה בְּמַעֲשֵׂה הַחֲלִיצָה.

כח. יַעַמְדוּ הַיָּבָם וְהַיְבָמָה בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁתֵּרָאֶה הַחֲלִיצָה לְבֵית הַדִּין.

כט. יְכַוְּנוּ הַיָּבָם וְהַיְבָמָה שֶׁזּוֹ הַמִּצְוָה פּוֹטַרְתָּהּ וְתוּכַל לְנָשֵׂא, וכנ״ל.

ל. יַקְרִיא הַדַּיָּן לָאִשָּׁה וְתֹאמַר אַחֲרָיו ״מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יַבְּמִי״, וְלֹא אָבָה יַבְּמִי יַקְרִיא לָהּ בְּבַת אַחַת וְכָךְ תֹּאמַר גַּם הִיא, וּלְפָחוֹת תֹּאמַר ״לֹא אָבָה״ בְּנִשִּׁימָה אַחַת וְאַחַר כָּךְ תֹּאמַר יַבְּמִי.

לא. יוֹרֶה הַדַּיָּן לַיָּבָם לוֹמַר ״לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ״, בְּמַפִּיק ה׳. וּלְפָחוֹת ״לֹא חָפַצְתִּי״ יֹאמַר בְּבַת אַחַת, כְּלוֹמַר בְּנִשִּׁימָה אַחַת.

לב. יוֹרֶה הַדַּיָּן לַיָּבָם שֶׁתִּהְיֶה רַגְלוֹ יַצִּיבָה בַּקַּרְקַע וְשֶׁלֹּא תִּהְיֶה דְּחוּקָה מִדַּי וְלֹא מֻגְבַּהַת מֵעַל הַקַּרְקַע.

לג. תִּתְכּוֹפֵף הַיְבָמָה אַךְ לֹא תֵּשֵׁב עַל בִּרְכֶּיהָ, וְתַתִּיר בְּיַד יְמִינָהּ אֶת קֶשֶׁר הָעֲנִיבָה וְאַחֲרָיו אֶת שְׁנֵי הַקְּשָׁרִים שֶׁל הָרְצוּעוֹת וְתָסִיר אֶת הָרְצוּעוֹת מֵעַל הָרֶגֶל, וְתַתִּיר אֶת הָעִגּוּלִים מִן הַלּוּלָאוֹת, תְּחִלָּה הַתַּחְתּוֹן וְאַחַר כָּךְ הָאֶמְצָעִי וְאַחַר כָּךְ תַּתִּיר הָעֶלְיוֹן.

בְּיַד שְׂמֹאלָהּ תָּרִים הַיְבָמָה אֶת רַגְלוֹ שֶׁל הַיָּבָם מֵעַל הַקַּרְקַע וְתַפִּיל הַמְּנָעָל מֵרַגְלוֹ שֶׁל הַיָּבָם בְּיָדָהּ הַיְמָנִית בְּלֹא סִיּוּעַ יָדָהּ הַשְּׂמָאלִית וּבְלֹא סִיּוּעַ הַיָּבָם, וְלוֹקַחַת הַמְּנָעָל וּמַשְׁלִיכָתוֹ לָאָרֶץ בְּמֶרְחַק מָה מִשְּׁנֵיהֶם.

לד. יוֹרֶה הַדַּיָּן לָאִשָּׁה לַעֲמֹד יָשָׁר עַל רַגְלֶיהָ וּלְהָכִין רֹק בְּפִיהָ כַּמָּה שֶׁתּוּכַל יוֹתֵר.

לה. תִּירַק הַיְבָמָה עַל גַּבֵּי הַקַּרְקַע וְיִזָּהֲרוּ הַדַּיָּנִים לִרְאוֹת יְרִיקָתָהּ כְּשֶׁיֵּצֵא הָרֹק מִפִּיהָ עַד הַגִּיעוֹ לָאָרֶץ, וּמִנְהָג יְרוּשָׁלַיִם בָּזֶה שֶׁאוֹחֲזִ שַׁמַּשׁ בֵּית הַדִּין כְּלִי חֶרֶס בְּיָדוֹ וְיוֹרֶקֶת הַיְבָמָה עַל גַּבָּיו.

לו. מַקְרִיא הַדַּיָּן לַיְבָמָה וְחוֹזֶרֶת הִיא אַחֲרָיו ״כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל״, וְחוֹזֶרֶת וְאוֹמֶרֶת עוֹד בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל, בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. וְהַדַּיָּנִים וְהָעֵדִים וּשְׁאָר הָעוֹמְדִים שָׁם חוֹזְרִים שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לוֹמַר חֲלוּץ הַנָּעַל, חֲלוּץ הַנָּעַל, חֲלוּץ הַנָּעַל.

לז. יוֹרֶה הַדַּיָּן לַיָּבָם שֶׁיָּשִׁיב לוֹ אֶת הַמְּנָעָל בְּמַתָּנָה וְיַגְבִּיהֶנּוּ הַדַּיָּן לִקְנוֹתוֹ בַּחֲזָרָה.

לח. יִכְתְּבוּ הַדַּיָּנִים מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין לַחוֹלָצָת, יַחְתְּמוּ עָלָיו, וְיִנָּתֵן בְּתִיק הַחֲלִיצָה שֶׁל אוֹתָהּ אִשָּׁה אֲשֶׁר בְּבֵית הַדִּין.

לט. יֹאמַר הַדַּיָּן לָאִשָּׁה שֶׁהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת עַתָּה לִנָּשֵׂא מִיָּד לְמִי שֶׁתִּרְצֶה חוּץ מִלְּכֹהֵן.

מ. אוֹמְרִים שְׁלֹשֶׁת הַדַּיָּנִים וּשְׁנֵי הַנּוֹסָפִים: יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא תָּבֹאנָה עוֹד בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לֹא לְיִדֵי חֲלִיצָה וְלֹא לְיִדֵי יִבּוּם.

תושלב״ע